

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Historické vědy – obecné dějiny

Disertační práce

**Srovnání vývoje národních identit ve Finsku a Českých zemích v
průběhu 19. století**

**A Comparison of the Processes of Creating National Identities in
Finland and the Czech Lands in the 19th Century**

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Lud'á Klusáková, CSc.

.....

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal/a samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 31. března 2016

Tomáš Masář

Klíčová slova (česky)

Národ, historie, identita, Finsko, České země, Rakousko-Uhersko, Rusko, fennomané, svekomané

Klíčová slova (anglicky)

Nation, history, identity, Finland, Czech Lands, Austria-Hungary, Russia, fennomans, svecomans

Abstrakt:

Dizertační práce se věnuje vzájemné reflexi a vnímání národních hnutí ve Finsku a Českých zemích v rozmezí let 1789–1914. Na pozadí nově se formujícího finského a českého národa srovnává, jakým způsobem se měnilo a vyvíjelo vnímání Finů, resp. Čechů z pohledu druhého národa, který se nacházel v analogické situaci v rámci své národní emancipace. Hlavní roli hrály především vzájemné kontakty mezi předními osobnostmi obou národních obrození, které své postřehy a dojmy sdělovaly širšímu publiku nejen prostřednictvím článků v novinách, ale i v časopisech, ať už populárních nebo naučných, a také samostatných knižních publikacích. Tato práce vychází z předpokladu, že vůdčí postavy obou národů vnímaly vzájemné podobnosti i rozdíly mezi oběma národními hnutími, současně ale také vytváří hypotézu, že znalost druhého národního hnutí, a to jak jeho předností, tak i jeho nedostatků, mohla být využita při vývoji vlastního národa.

První kapitola nastiňuje oboustranné kontakty mezi českým a finským etnikem od doby vrcholného středověku až do nástupu národně emancipačních hnutí. Následující kapitola líčí vzájemné interakce mezi prvními generacemi českých a finských obrozenců na konci 18. století, které je symbolizováno setkáním vůdčích osobností obou národních hnutí, Josefem Dobrovským a Henrikem Gabrielem Porthanem. Další kapitola mapuje vzájemné reflexe Čechů a Finů v první polovině 19. století, které vedly k prvnímu seznámení se s postavením druhého národa a rozpoznání jeho analogického postavení v rámci ruské, resp. rakouské mnohonárodnostní říše. Čtvrtá kapitola se věnuje období od počátku 50. do konce 70. let, během kterých došlo k navázání osobních styků a přátelství mezi významnými osobnostmi obou národních hnutí. Na pozadí těchto vztahů pak pozoruje vývoj vnímání druhého národa, stejně jako změny v percepci samotného pozorovatele.

V další kapitole je věnován prostor otázce interakce mezi významnými českými a finskými spisovateli a umělci. Poslední kapitola pak sleduje vývoj obou národů na sklonku 19. a počátku 20. století a na jeho pozadí si také všimá, jak oba národy vnímaly závažné sociální změny v tehdejší společnosti. V závěrečném shrnutí je nastíněn nejen vývoj obou národních hnutí v průběhu více než jednoho století, ale především jakým způsobem se vyvíjelo a měnilo jejich vzájemné vnímání během tohoto období.

Abstract:

The dissertation thesis deals with mutual reflection and perception of national movements in Finland and Czech lands during the years 1789–1914. On the background of newly shaped Finnish or Czech nations, it compares, in which way the perception of Finns respectively Czechs changed and evolved from the point of view of other nation that was in analogical situation in its national emancipation. The major role was played by mutual contacts between prominent figures of both national revivals, who delivered their perception and experience to broader audience not only via articles in newspaper, but also in magazines, popular as well as scientific, and also books. This thesis is based on assumption, that the leading persons of both nations were aware of mutual similarities as well as differences between both national movements, at the same time it also sets up a hypothesis, that knowledge of the other national movement, its advantages and disadvantages could be used in a progress of own nation.

The first chapter outlines bilateral contacts between Czech and Finnish ethnics from the High Middle Ages until the birth of the national revival movements. Following chapter is describing the first mutual relations between the first generations of Czech and Finnish revivalists at the end of the 18th century, which is symbolized with the meeting of the leading figures of both national movements, Josef Dobrovsky and Henrik Gabriel Porthan. Next chapter describes mutual reflections of Czechs and Finns in the first half of the 19th century, which helped to uncover the status of the other nation and identify its analogical role in Russian or Austrian multinational empire. The fourth chapter is dedicated to a period from the beginning of the 1850s to the end of the 1870s, in which the mutual contacts and friendships between leading figures of both national movements were established. Observed against a background of those relationships is the evolution of perception of the other nation as well as the changes in perception of the observer himself.

In next chapter is the attention dedicated to an issue of interactions between prominent Czech and Finnish writers and artists. Last chapter follows the progress in both nations at the turn of the 19th and 20th centuries and against its background it reflects, how both nations perceived important social changes in the society. In final summary is outlined not only the evolution of both national movements in more than one hundred years, but especially in which way the mutual perception evolved and changed during this period.

Obsah

1. Úvod	11
1.1. Vymezení tématu.....	11
1.2. Zkoumání národních identit a národních hnutí v českém a finském kontextu	14
1.3. Prameny	18
1.4. Metody a struktura práce	20
2. Česko-finské kontakty v období středověku a raného novověku	24
2.1. Finští studenti na pražském vysokém učení v době vrcholného středověku	24
2.2. Hakkapelitit v Českých zemích v průběhu třicetileté války.....	25
2.3. Jan Ámos Komenský a jeho působení ve Švédsku.....	26
2.4. Sporadické kontakty mezi Finy a Čechy v druhé polovině 17. a první polovině 18. století.....	29
3. Vzájemné kontakty mezi Finy a Čechy na počátku národní emancipace ve druhé polovině 18. století	31
3.1. Finsko během vzestupu a pádu velmocenského postavení Švédska.....	32
3.1.1. Počáteční fáze finské národní emancipace	34
3.2. České země pod vládou Habsburků.....	36
3.2.1. Josef Dobrovský jako hlavní postava první generace českého národního hnutí	41
3.2.1.1. Dobrovského cesta na sever	41
3.2.2. Henrik Gabriel Porthan a jeho vliv na počátky finské národní emancipace.....	43
3.2.2.1. Setkání Dobrovského s Porthanem a další pokračování jeho cesty	45
3.2.2.2. Závěr Dobrovského cesty a její význam	49
3.3. Shrnutí finsko-českých kontaktů z počátečních období národně emancipačních hnutí	50
4. Interakce mezi českým a finským národním hnutím v první polovině 19. století	54
4.1. Konec švédské vlády nad Finskem	55
4.1.1. Sněm v Porvoo a vznik finského velkovévodství.....	57
4.1.2. Význam východní hranice pro utváření finské národní identity.....	59
4.1.3. Nová generace finského národního hnutí	62
4.1.3.1. Adolf Ivar Arwidsson	64
4.1.3.2. Arwidsson a jeho přátelé zakládají spolek Aura	65
4.1.4. Nové hlavní město a sídlo univerzity, Helsinky	67
4.2. Generace českých obrozenců kolem Josefa Jungmanna.....	69

4.2.1. Rozvoj vlasteneckého divadla a časopisů a založení vlasteneckého muzea.....	69
4.2.2. Hledání kořenů českého národního hnutí na venkově a v lidové češtině	71
4.2.3. Mýtus Němce jako dědičného nepřítele	72
4.2.4. Idea slovanské vzájemnosti	73
4.2.5. Jungmannova generace a její pohled na Finy	75
4.3. Generace „Sobotní společnosti“	80
4.3.1. První zmínky o české historii a kultuře v Helsingfors Morgonblad	82
4.3.2. Královédvorský rukopis a jeho obraz ve Finsku v první polovině 19. století	85
4.3.3. Článek o české lidové poezii v Borgå Tidning	87
4.4. J. V. Snellman	87
4.4.1. Snellmanova cesta po německých zemích 1840–1841 a jeho dojmy týkající se národních hnutí slovanských národů	89
4.5. Shrnutí česko-finských reflexí první poloviny 19. století.....	93
5. Vývoj českého a finského národního hnutí a jejich vzájemné vnímání v 50. až 70. letech 19. století	97
5.1. Revoluční rok 1848 v Čechách a Slovanský sjezd v Praze	98
5.1.1. Finská reflexe Slovanského sjezdu	100
5.2. Počátky jazykového boje ve Finsku.....	102
5.2.1. Fennomané vedení Snellmanem	102
5.2.2. Svekomané – reakce na fennomanství.....	105
5.2.3. Liberálové a jejich snaha o kompromis mezi fennomany a svekomany	106
5.2.4. Svolání zemského sněmu roku 1863	108
5.3. Šedesátá léta 19. století – Čeští obrozenci si začínají všimnout Finů a jejich kultury.....	110
5.3.1. Finský národní epos Kalevala.....	111
5.3.2. První ohlasy na Kalevalu v Českých zemích.....	113
5.4. 60. a 70. léta v Českých zemích.....	115
5.4.1. Konec éry Bachova absolutismu	115
5.4.2. Rakousko-uherské vyrovnání 1867	118
5.4.3. Fundamentální články 1871	121
5.4.4. Obraz Českých zemí ve finských periodických v 50., 60. a 70. letech 19. století a první čechofilové mezi Finy	122
5.4.4.1. August Ahlqvist.....	124
5.4.4.2. Nový vůdce fennomanské strany Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen a jeho pohled na	

českou otázku.....	132
5.4.5.70. léta a další Finové na návštěvě Prahy	142
5.4.5.1. Anton Almberg a jeho návštěva Prahy	143
5.4.5.1.1. Almberg se seznamuje s českým školstvím.....	147
5.4.5.1.2. Almbergova návštěva u Palackého	149
5.4.5.1.3. Almberg osvětluje českým obrozencům stávající finskou politickou a kulturní situaci	151
5.4.5.1.4. Almbergovy návrhy na finsko-českou spolupráci a Yrjö-Koskinenovy reakce na ně	155
5.4.5.1.5. Almberg o vzdělávání žen v Českých zemích a ve Finsku v 70. letech 19. století	160
5.4.5.1.6. Almbergův odjezd z Prahy.....	162
5.4.5.1.7. Sympatie s malými podrobenými národy nebo finsko-maďarské bratrství?	164
5.5. Shrnutí vzájemné reflexe mezi Finy a Čechy v průběhu 50. až 70. let 19. století.....	167
6. Kulturní styky mezi Čechy a Finy v průběhu 19. a počátku 20. století	172
6.1. Co Čech to muzikant.....	172
6.2. Josef Holeček a český překlad Kalevaly.....	175
6.3. Další překlady finské literatury do českého jazyka	186
6.4. Výtvarné umění.....	188
6.5. Čeští cestovatelé ve Finsku.....	189
6.6. Shrnutí česko-finských kulturních kontaktů	190
7. Česko-finské reflexe na konci 19. a počátku 20. století	192
7.1. Vláda Alexandra III. a blížící se hrozba rusifikace.....	193
7.1.1.Obraz finské národní emancipace v českých periodících v průběhu 80. a 90. let	195
7.2. České země na přelomu 19. a 20. století.....	200
7.2.1.Obraz Českých zemí ve Finsku na přelomu 19. a 20. století.....	203
7.2.2.J. J. Mikkola a jeho vztah k Českým zemím	206
7.3. Kníže Nikolaj Bobrikov a první období rusifikace ve Finsku (1898–1905)	213
7.3.1.Odraz prvního období rusifikace v českých periodících	219
7.4. Dělnická otázka a zrod sociálně demokratické strany ve Finsku	224
7.4.1.Odraz finské otázky a prvního období rusifikace v českém sociálnědemokratickém tisku	226

7.5. Cestopis Jiřího Gutha-Jarkovského	228
7.5.1. Dojmy Gutha-Jarkovského z univerzity v Helsinkách	229
7.5.2. Reflexe rusifikačních snah v knize Gutha-Jarkovského	231
7.6. Atentát na Bobrikova	238
7.6.1. České noviny a jejich vnímání atentátu na Bobrikova	239
7.7. Konec prvního období rusifikace a volební reforma ve Finsku.....	243
7.7.1. Emancipace žen ve Finsku a jejich zapojení do národního hnutí	245
7.7.2. Odraz finských voleb v roce 1907 v českých novinách	248
7.8. Druhé období rusifikace ve Finsku (1908–1917)	252
7.8.1. České vnímání postavení Finska v průběhu druhého období rusifikace	254
7.8.1.1. Finská otázka dra. Matouška	255
7.8.1.2. Boczkowského Finsko a finská otázka.....	260
7.8.1.3. Časopis Čas a jeho vnímání rusko-finské otázky.....	268
7.9. Shrnutí česko-finských reflexí na konci 19. a počátku 20. století	272
8. Závěr	278
Prameny a literatura.....	291

Poděkování

Ze všeho nejdříve bych chtěl poděkovat vedoucí této práce, profesorce Ludě Klusákové, za její velkou podporu a trpělivost, kterou se mnou během mého doktorského studia měla. Bez jejího laskavého vedení by tato práce určitě nevznikla. Můj velký dík za podnětné připomínky a návrhy, kterými k dokončení mé práce výrazně přispěli, patří profesorům Miroslavu Hrochovi, Perttimu Haapalovi, Marjattě Hietala, Mervi Kaarninen a Markku Kangaspurovi.

V průběhu práce na mém doktorském projektu a při prezentaci jeho dílčích výsledků se mi také dostalo podpory několika institucí, kterým jsem velice vděčen za to, že jsem tento výzkum mohl uskutečnit. Šlo v první řadě o Filozofickou fakultu UK, která mi v rámci Fondu mobility poskytla prostředky na studijní pobyt na University of Helsinki. Významná byla i finanční podpora výše zmíněné fakulty projektu „Problém času v humanitních a sociálních vědách“ v rámci specifického vysokoškolského výzkumu na rok 2010, jehož jsem byl spoluřešitelem.

Dále bych chtěl touto cestou poděkovat Aleksanteri institutu v Helsinkách, který mi umožnil v rámci programu CIMO strávit šest měsíců v tomto velice podnětném a stimulujícím badatelském prostředí. Ze všech mých kolegů z Aleksanteri institutu si zvláštní dík zaslouží především Hanna Peltonen, Riikka Palonkorpi, Matti Jutila a zvláště Brendan Humphreys. Velice vděčný jsem i za podporu z programu Erasmus Practical Placement, jenž mi umožnil strávit čtyři měsíce na University of Tampere. Zdejší pobyt mi přinesl velké množství užitečných podnětů pro dokončení mé práce. Mé díky tudíž patří i Tanje Vahtikari, Timu Vilénovi a především Toukovi Berrymu za jejich neocenitelnou pomoc.

Nechtěl bych zapomenout ani na své pražské kolegy a přátele, jimž bych chtěl rovněž poděkovat. Nemalým dílem k dokončení této práce přispěli všichni kolegové ze Semináře obecných a komparativních dějin a mí drazí přátelé Jaroslav Svátek, Václav Žůrek a zejména Jiří Petrášek. Za konzultace v otázkách švédského jazyka bych chtěl poděkovat také Vojtěchu Tělupilovi.

Největší díl zásluh na dokončení této disertační práce má moje maminka Jana, bez jejíž celoživotní obětavé podpory bych ji nikdy nedokončil. Stejně tak bych chtěl poděkovat oběma Ladislavům: staršímu za jeho neocenitelnou trpělivost a mladšímu za jeho vynikající technickou podporu.

Závěrem bych chtěl tuto práci věnovat své babičce Jarmile, která se bohužel jejího dokončení již nedočkala.

I. Úvod

1.1. Vymezení tématu

V průběhu 19. století došlo v Evropě, a nejen zde, k mnoha zásadním převratům a zlomům. Nešlo jen a různé válečné konflikty a s nimi spojené posuny hranic a anexe území, ale především o celkovou změnu v myšlení lidí. Díky šíření vlivu myšlenek francouzské a americké revoluce na přelomu 18. a 19. století se poměrně rychle rozšířila atmosféra svobody a emancipace nejen u velkých a již etablovaných národů, ale také i u „malých“ národů a etnických skupin. Mnohé z těchto „malých“ národů a etnických skupin se nacházely ve střední a východní Evropě a byly součástí velkých mnohonárodnostních impérií, jmenovitě Ruské, Habsburské a Otomanské říše. A právě mezi tyto „malé“ evropské národy, které byly součástí multietnických říší, můžeme řadit i Finy a Čechy.

Prakticky u všech vyspělých evropských národů můžeme nejpozději na přelomu 18. a 19. století pozorovat formování národního charakteru, kdy se občané postupně identifikují se státem a jeho symboly. Zatímco v případě velkých národů jako Francouzi, Angličané, Španělé nebo Švédové, které se konstituovaly na základě již existujících států, tvořil národ prakticky jen součet obyvatel státu, v případě malých nesamostatných národů, mezi které patřili Finové a Češi, byla situace nepoměrně složitější. Český a finský národ byly na konci 18. století ještě tak říkajíc v plenkách. Velká většina Čechů a Finů se v té době ještě neidentifikovala se svým národem. Mnohem důležitější roli pro většinu obyčejných lidí hrály místní nebo lokální identity. Dalším identifikačním prvkem pak pro ně byla osoba panovníka, který představoval symbol státu. V případě mnohonárodnostních říší však stát nesplýval s pojmem národ. Naopak v rámci takových říší žilo větší množství národů a etnik, které se mnohdy dosti zásadně lišily. Pro mnoho z nich se pak 19. století stalo obdobím hledání a formování jejich národní identity. Při neexistenci vlastního státu pak svoji národní identitu musely opřít o jiné hodnoty, mezi nimiž dosti často stěžejní roli hrály jazyk a kultura. Jak tomu bylo v případě českého i finského národa.

Jedním z hlavních cílů obou národních hnutí v průběhu procesu vytváření jejich národní identity bylo právě pozvednutí jejich jazyků a kultury na vyšší úroveň v touze vyrovnat se velkým národům s vyspělými národními kulturami. Tato snaha pramenila především z přesvědčení, že bez vyspělé národní kultury, produkované pokud možno v národním jazyce, není národní sebeurčení v podstatě možné, což byl mimo jiné jeden z argumentů vyspělých evropských kultur, které si tímto chtěly

zajistit svoji jedinečnost a originalitu. Tvorba v národním jazyce tak tvořila klíčovou část obou popisovaných národních hnutí. Právě jazyk a z něj vycházející kultura patřily k hlavním zdrojům sebeidentifikace širších vrstev s nově se formujícím národním hnutím. Především v počátcích národní emancipace, a to jak v Českých zemích, tak ve Finsku, byla díla sloužící k povzbuzení národního uvědomění mnohdy přizpůsobena úrovni venkovského obyvatelstva. Na druhou stranu se však vůdčí představitelé obou národních hnutí snažili o dosažení stejné kulturní vyspělosti jako velké evropské národy. Je tedy nanejvýš logické, že při své snaze dosáhnout těchto cílů, hledala nově se tvořící národní hnutí inspiraci právě u kulturně vyspělejších evropských národů (např. Francouzů, Italů, Němců nebo Švédů). Záhy však jejich vedoucí představitelé zjistili, že stejně inspirativní může být i sledování jiných národů a etnik, které jsou sice méně vyspělé, ale nachází se v analogické situaci, jako oni sami. Tyto malé a méně vyspělé národy totiž mnohdy řešily při rozvíjení své národní identity stejné problémy a čelily stejným úskalím. Právě z těchto důvodů pro ně bylo velmi poučné zjistit, jak se s těmito problémy vypořádávají jiné malé národy.

V průběhu 19. století se Čechům i Finům podařilo dosáhnout kýžené podpory mezi širokými vrstvami obyvatel, které se tak identifikovaly s národní ideou. Během tohoto období hrály důležitou roli i různé kulturní instituce a spolky, jejichž hlavním cílem bylo šíření národního jazyka a kultury a aktivizování širších vrstev společnosti ve prospěch národního hnutí. I díky jim se Češi a Finové postupem času transformovali v plně vyvinuté národy s jasnou národní identitou, kodifikovaným jazykem a vyvinutou kulturou. Následně na to se vyvinuly politické kluby a spolky, jež daly později vzniknout politickým stranám s jasnými národnostně zaměřenými programy. Ty si pak jako jeden z hlavních cílů kladly zrovnoprávnění svých národních jazyků na svém území především v oblasti administrativy a školství. Právě jazykový boj pak vytvářel dosti významnou paralelu mezi oběma národy. Kromě jazykového boje však můžeme vidět i další množství analogických situací: jedná se především o politické zrovnoprávnění v rámci mnohonárodnostního impéria, když dominantní roli představovalo získání co největší formy autonomie, dalšími jsou formulování národní historie a rozvíjení národní literatury, s nimiž se mohou širší vrstvy obyvatelstva identifikovat, a v neposlední řadě také vytváření politického programu národního hnutí a následovaný zrodem národních politických stran, které se však později štěpí na konzervativní a liberální křídlo. Nesmíme také zapomenout na fakt, že oba národy musely řešit problém národnostních menšin, které zaujímaly jak ve Finsku, tak v Českých zemích vedoucí a privilegované postavení a zahrnovaly drtivou většinu vyšších vrstev a politických, kulturních jakož i ekonomických elit. V druhé polovině 19. století se pak objevovaly nové otázky a problémy, které opět naskýtal množství analogií. Z nich můžeme například zmínit otázku emancipace žen ve společnosti, nebo rozvoj průmyslové

revoluce a s ní spojenou migraci do měst a urbanizaci, které daly společně vzniknout dělnickým a odborovým hnutím.

Na druhou stranu, i přes velké množství shod a vzájemných podobností, si byly oba národy značně vzdálené, a to nejen geograficky, ale i kulturně. V průběhu předchozích staletí došlo mezi oběma etniky jen k velice málo kontaktům a i ty byly spíše krátkodobého a přechodného rázu. Kultyry a jazyky obou národů byly zcela rozdílné a obyvatelé obou zemí měli jen velmi málo společného. Tato vzájemná neznalost spolu s velkou geografickou vzdáleností vytvářely na konci 18. století mezi oběma národy velkou bariéru, jejíž překonání vyžadovalo nemalé úsilí. Navíc obě etnika měla v Evropě jazykově a kulturně spřízněné národy, ke kterým je zvláště v případě Čechů mnohdy poutaly i historické vazby. Také kulturní a politická orientace obou národů byla rozdílná, zatímco Finové, žijící na východní hranice „civilizované“ Evropy hledali podporu především v západoevropských zemích, Češi, snažící se vymezit vůči německému vlivu ve střední Evropě, naopak mnohdy upínali svůj zrak k slovanskému Rusku na východě.

Vezmeme-li tedy v úvahu, jak výše zmíněné podobnosti a analogie v postavení obou národů, tak jejich vzájemné rozdíly a vzdálenost, jež je dělila, nabízí se vcelku logicky otázka, zda vůbec mezi finskými a českými obrozenci průběhu formování národních hnutí docházelo k nějakým kontaktům. Uvědomovali si, že se v Evropě nachází český, resp. finský národ, který se nachází v obdobném postavení jako oni sami a řeší podobné otázky související s jeho národní emancipací a formováním národní identity? Byli si Finové a Češi vědomi těchto vzájemných paralel? A pokud ano, snažili se nějak blíže seznámit s těmito vzájemnými podobnostmi, čerpat ze znalostí druhého národa informace o jeho kulturním a politickém vývoji, o jeho zkušenostech s formováním národní identity, případně tyto znalosti využít i při své vlastní národní emancipaci? Jaké vůbec byly zdroje těchto informací a kanály, kterými se k druhému národu tyto znalosti dostávaly? Čerpali čeští a finští vlastenci své znalosti o druhém národu z vlastních znalostí a zkušeností, nebo jim byly informace zprostředkovány třetími osobami? Docházelo k přímým kontaktům mezi předními vědci, politiky nebo spisovateli? A pokud k těmto vzájemným kontaktům a reflexím docházelo, vyvíjelo se nějak vnímání druhého národa? Měnilo se nějak v průběhu času, nebo v závislosti na politickém přesvědčení pozorovatele?

Vývoj národních identit byl jak v českém, tak finském případě samozřejmě do značné míry specifický, ale právě zodpovězení těchto otázek nám může pomoci blíže nahlédnout do pozadí formujících se národních hnutí a zjistit, kde hledala inspiraci a podněty pro svůj národní rozvoj. Pomocí vzájemného srovnání obou národních hnutí a jejich případných reflexí druhého národa

nacházejícího se v obdobné situaci se můžeme dozvědět, co považovali obrozenci při formování svých cílů za priority, a kterým otázkám naopak přikládali menší význam, případně jakých nebezpečí se snažili po zkušenostech svých protějšků vyvarovat. Rovněž se zde otevírá otázka vzájemných sympatií nebo antipatií, co shledávali čeští a finští vlastenci na svých protějšcích a jejich národnostním snažení pozitivním a s čím naopak nesouhlasili.

1.2. Zkoumání národních identit a národních hnutí v českém a finském kontextu

Již v průběhu 19. století se tématem národnosti zabývalo hned několik autorů. Mezi nejznámější s nich patří bezesporu John Stuart Mill. Dle Milla byly hlavní podstatou vzájemné sympatie, které k sobě jednotliví příslušníci národnosti cítili, ty se pak dále rozvíjely ve sdílených pocitech radosti nebo smutku, hrdoosti nebo hanby vycházejících ze společné národní minulosti.¹ Podobně i u dalšího teoretika 19. století, francouzského filozofa a historika Ernesta Renana nevězely kořeny národa v jazyce, náboženství, politice nebo rase, ale ve společné a sdílené národní historii, slavných vítězstvích a porážkách v minulosti, jejichž obraz spojuje národ dohromady. Roku 1882 vyslovil Renan ve své slavné přednášce ideu o národu jako každodenně se opakujícím plebiscitu, pomocí něhož se občané neustále identifikují se svým národem.² V průběhu první poloviny 20. století začali někteří autoři ze střední Evropy rozlišovat mezi *státním* a *kulturním* národem. Průkopníkem tohoto rozlišování byl německý historik Friedrich Meinecke, jenž státními národy označoval všechny, které jsou vymezeny určitým politicky organizovaným územím, bez ohledu na kulturní nebo etnické složení obyvatel. Kulturní národy oproti tomu představovaly skupinu lidí sdružených na základě určitého společného kulturního atributu, nejčastěji jazyka. V tomto případě oproti státnímu nehrály politické hranice na jeho definování žádný vliv.³

Postupem času si ovšem někteří teoretici začali všimnout, že se tato vymezení nedají aplikovat na všechny skupiny, které si nárokovaly postavení národa. Snažili se tedy najít kritéria, která by byla schopna rozlišit různý status jednotlivých etnických skupin. Jedním z nich byl Carlton J. Hayes, který ve své práci rozlišoval pojmy *nation* zahrnující všechny občany státu od *nationality*, které se identifikovaly na základě společného jazyka, kultury nebo historie. Později tento koncept rozšířil ještě o pojem *subnationality*, což byly původně samostatné národnosti, které později splynuly

¹ J. S. Mill, *Considerations on Representative Government*, London 1861.

² E. Renan, *Qu'est-ce qu'une nation?*, Paris 1882.

³ F. Meinecke, *Weltbürgertum und Nationalstaat: Studien zur Genesis des deutschen Nationalstaates*, Berlin 1908.

s většími státy.⁴

Po 2. světové válce došlo k zásadní změně v přístupu k národům a především nacionalismu. Ten získal díky konotaci k fašismu a nacismu silně negativní význam a mnozí významní političtí teoretikové se vymezovali vůči teoriím z předchozích období. Jedním z poválečných autorů, jenž se ve svém díle zabýval tematikou národů, byl Hans Kohn, který rozlišoval dva základní typy formování evropských národů. Podle Kohna se v západoevropských státech formovaly národní společnosti na zásadách liberalismu, zatímco ve zbylé části Evropy se základními faktory pro tvorbu národů staly kultura a jazyk. Zatímco v západní Evropě tak došlo ke vzniku umírněného nacionalismu, v ostatních evropských státech se zformovaly národní myšlenky v nedemokratické a konzervativní formě.⁵ Další z významných teorií pocházela z pera amerického politologa Karla W. Deutsche, který definoval národ především pomocí vzájemné komunikace. Občané jednoho národa spolu navzájem komunikují mnohem intenzivněji a snáze, než členové jiných společenství. Na tomto základu je pak postaveno národní uvědomění a kultura.⁶

K boomu prací zabývajících se národy, národními hnutími a nacionalismem došlo v 80. letech 19. století. V tomto období vzniklo mnoho stěžejních děl, která položila základy pozdějšímu bádání na tomto poli. Oproti dřívějším primordialistickým přístupům, které chápaly národ jako něco přirozeného a věčného, co vždy existovalo, se objevily modernistické teorie, vysvětlující vznik národů jako sociálních konstruktů národnostních elit. Jedním z prvních, kdo se tímto konceptem zabýval, byl britský filozof a etnolog českého původu Ernest Gellner. Podle jeho definice nacionalismus vyžadoval kulturní a etnickou homogenitu a národ byl definován touto právě sdílenou jednotnou kulturou.⁷ Tuto ideu následně ještě rozšířil ve své práci americký historik Benedict Anderson, jenž vyvozoval, že národy jsou vlastně tedy jen sociálními konstrukty, vzhledem k tomu, že členové národa se nikdy nesetkají s většinou svých spoluobčanů a jejich společná národní identita je tak vlastně jen umělým konstruktem. Přesto si však na základě sdílených zájmů vytváří představu soudržnosti a identifikují se jako příslušníci stejného národa.⁸ Ještě dále ve svých tezích zašel Eric Hobsbawm, jenž považuje národnost, která se vytváří na

⁴ C. J. Hayes, *Essays on nationalism*, New York 1933.

⁵ Z Kohnova díla srov. např. H. Kohn, *The Idea of Nationalism: A study in Its Origins and Background*, New Brunswick 1944; H. Kohn, *Nationalism its meaning and history*, Princeton 1955.

⁶ K. W. Deutsch, *Nationalism and Social Communication: an inquiry into the foundations of nationality*, London 1953.

⁷ E. Gellner, *Nations and Nationalism*, Oxford 1983.

⁸ B. Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London 1983.

základě národních tradic a symbolů za konstrukt sloužící k účelům elit.⁹ Dalším z teoretických přístupů tzv. etnosymbolismem se prezentoval britský sociolog Anthony D. Smith, jenž národ definoval jako společenství, které sdílí určité historické území, společné mýty a historické tradice, jakož i společnou kulturu, hospodářství a nakonec i základní práva a povinnosti občanů.¹⁰

Na tomto místě je rovněž nutné zmínit i české a finské badatele, kteří se tomuto tématu věnovali. Ve Finském případě se jedná především o historičku Airu Kemiläinen, jež se zabývala jak teoretickou otázkou celého problému – zde můžeme jmenovat jak díla týkající se samotného vymezení pojmu nacionalismus v různých evropských jazycích¹¹ – tak konkrétními studiemi, jež prakticky analyzovaly finskou národní emancipaci.¹² Autorů věnujících se národu a nacionalismu ve Finsku z mnoha různých úhlů pohledu můžeme najít velké množství. K těm nejznámějším bezesporu patří historici Matti Klinge, Osmo Jussila, Henrik Stenius nebo sociolog Risto Alapuro.¹³

Z českého prostředí musíme bezesporu na prvním místě zmínit práce historika Miroslava Hrocha, ať už se jedná o komparativní srovnávání národních hnutí malých evropských národů,¹⁴ nebo o práce zaměřené přímo na české národní hnutí a jeho emancipaci.¹⁵ Není jistě bez zajímavosti, že M. Hroch ve svých studiích provádí srovnání mimo jiné i českého a finského národního hnutí, a to především z pohledu sociálního složení finských a českých obrozenců. Kromě M. Hrocha se

⁹ E. Hobsbawm, *Nations and nationalism since 1780: programme, myth, reality*, Cambridge-New York, 1990.

¹⁰ A. D. Smith, *Theories of nationalism*, London 1971; A. D. Smith, *Nationalism and modernism: a critical survey of recent theories of nations and nationalism*, London-New York 1998.

¹¹ Srov. např. A. Kemiläinen, *Nationalism, Problems concerning the Word, the Concept and Classification*, Jyväskylä 1964; případně A. Kemiläinen, *Die Grundfaktoren des europäischen und finnischen Nationalismus im neunzehnten Jahrhundert*, in: T. Takalo (ed.) *Finns and Hungarians between East and West*, Helsinki 1989, s. 57–74; A. Kemiläinen, *The Idea of Nationalism*, in: *Scandinavian Journal of History*, 9/1984, č. 1, s. 31–64.

¹² Z mnoha prací A. Kemiläinen o vývoji finského národa viz. A. Kemiläinen, *Finns in the shadow of the "Aryans", Race Theories and Racism*, Helsinki 1998; dále A. Kemiläinen, *Nationalism in Nineteenth Century Finland*, in: A. Tammisto, K. Mustakallio, H. Saarinen (eds.) *Miscellanea*, Helsinki 1989, s. 93–127; A. Kemiläinen, *Initiation of the Finnish people into nationalist thinking*, in: *Nationality and nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918*, *Studia Historica* 16, Helsinki 1984, s. 105–120; nebo A. Kemiläinen, *Johan Vilhelm Snellman als Förderer des nationalen, sozialen und politischen Lebens in Finnland von 1844 bis 1848*, in: *Studia Historica* 12, *Miscellanea*, s. 43–56.

¹³ Např. M. Klinge, *Suomen sinivalkoiset värit, Kansallisten ja muidenkin symbolien vaiheista ja merkityksestä*, Keuruu 1981; M. Klinge, *Let Us Be Finns! - Essays on History*, Helsinki 1990; M. Klinge, *The Finnish Tradition, Essays on structures and identities in the North of Europe*, Helsinki 1993; dále O. Jussila, *Suomen Suuriruhtinaskunta 1809–1917*, Helsinki 2004; O. Jussila, *Suomen historian suuren myytit*, Helsinki 2007; případně H. Stenius, *The Language Issue, in Finland*, in: Clive Archer and Pertti Joenniemi (eds.) *The Nordic Peace*, Burlington 2002, s. 157–170; R. Alapuro, H. Stenius, *Kansanliikkeet loivat kansakunnan*, in: R. Alapuro a kol., *Kansa liikkeessä*, Kirjayhtymä, Helsinki 1987; nebo také R. Alapuro, *Finland: an interface periphery*, Helsinki 1980; R. Alapuro, *State and revolution in Finland*, Berkeley 1988; R. Alapuro, *Suomen synty, Paikallisenä ilmiönä 1890–1933*, Helsinki 1994.

¹⁴ K tematice srovnávání malých evropských národů srov. např. M. Hroch, *Social Preconditions of National Revival in Europe, A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations*, New York 2000; dále M. Hroch, *Das Europa der Nationen, Die Moderne Nationsbildung im europäischen Vergleich*, Göttingen 2005.

¹⁵ Srov. např. M. Hroch, *Na prahu národní existence, Touha a skutečnost*, Praha 1999.

tematicke českého národního obrození věnovala samozřejmě celá škála dalších českých historiků, sociologů i badatelů z jiných humanitních oborů. Namátkou lze vyjmenovat např. historiky Františka Kutnara, Jiřího Raka nebo Jiřího Kořalku, případně literárního vědce Vladimíra Macuru.¹⁶

Kromě již výše zmíněných prací M. Hrocha, zabývajících se jak českým, tak finským národním hnutím, můžeme najít i několik dalších prací studujících vzájemné kontakty obou národů. Z českého pohledu jsou velice podnětné práce historika a hungaristy Richarda Pražáka, zabývajících se kontakty mezi českými a finskými jazykovými vědci. Na dílo profesora Pražáka následně navázala jeho dcera Markéta Hejkalová,¹⁷ i když v poněkud jiné rovině. Jako překladatelka a vydavatelka publikovala nejen velké množství překladů finských autorů, nejznámější jsou zřejmě díla slavného finského spisovatele Miky Waltariho, ale i redigovala nebo napsala řadu popularizačních prací o Finsku. Z dalších prací je možné zmínit historickou studii Pavly Kmochové,¹⁸ týkající se finské autonomie, nebo články Radky Lainové věnované finským dějinám 19. a 20. století.¹⁹ Opomenuto rozhodně nesmí být ani nové přepracované vydání Holečkova překladu *Kalevaly*, jež v nedávné době vydal český překladatel Jan Čermák.²⁰ Závěrem je potřeba zmínit český překlad *Dějin Finska* z pera finských historiků Eina Jutikkaly a Kauka Pirinena z roku 2001, který byl velmi příhodně rozšířen o doplňující kapitoly týkající se česko-finských vztahů. Zvláště kapitola o kulturních vztazích Lenky Fárové a po ní následující kapitola Zdeňka Hojdy o česko-finských kontaktech, až do vzniku nezávislých států, byly z pohledu této práce velice inspirativní. Oba autoři na téma finských dějin a česko-finských vztahů v 19. století rovněž publikovali několik dalších studií.²¹

¹⁶ Z velkého množství titulů těchto autorů např. J. Rak, *Bývali Čechové, české historické mýty a stereotypy*, Jinočany 1994; J. Rak, *Zachovej nám, Hospodine, Češi v Rakouském císařství 1804-1918*, Praha 2013; V. Macura, *Znamení zrodu, české národní obrození jako kulturní typ*, Jinočany 1995; V. Macura, *Český sen*, Praha 1992; F. Kutnar, *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus*, Karolinum, Praha 2003; O. Urban, *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982; J. Kořalka, *Češi v Habsburské říši a v Evropě 1815-1914*, Praha 1996; J. Kořalka, *Co je národ?*, Praha 1969; J. Kořalka, *František Palacký (1798-1876)*, Praha 1998.

¹⁷ Mimo předmluvy k Čermákově překladu *Kalevaly* M. Hejkalová rovněž napsala např. popularizační práci o finských dějinách, viz. M. Hejkalová, M. Hejkalová, *Průvodce Kalevalou pro laiky*, in: *Kalevala Eliase Lönnrota a Josefa Holečka v moderní kritické perspektivě*, s. 22-24; a M. Hejkalová, *Finsko*, Praha 2003.

¹⁸ P. Kmochová, *Některé aspekty života autonomního Finska*, Jinočany 1993.

¹⁹ R. Lainová, *Finské velkoknížectví v rámci carského Ruska 1809-1917*, in: *Historický obzor* 6/1995, č. 7-8, s. 158-159; R. Lainová, *Občanská válka ve Finsku 1917-1918*, in: *Historický obzor* 6/1995, č. 1, s. 7-11.

²⁰ J. Čermák, *Kalevala Eliase Lönnrota a Josefa Holečka v moderní kritické perspektivě*, Praha 2014.

²¹ L. Fárová, *Josef Holeček a jeho překlady finské „lidové“ poezie*, in: Jaroslav Vrchlický a Josef Holeček (1853-2003). Sborník ke 150. výročí narození dvou protichůdců. (Památce prof. PhDr. Alexandra Sticha, CSc.), Opera litterarum Bohemicarum studentum et magistrorumque. I. Filozofická fakulta, Praha 2004, s. 174-180, finstina.ff.cuni.cz/finstina/farova/holetext.doc [16. 3. 2016]; nebo L. Fárová, *Zlatý věk finského výtvarného umění, Malířství a sochařství 1880-1910*, in: M. Švec, L. Snopek (eds.) *Suomi a my*, Sborník k 90. výročí nezávislosti Finska, Aegyptus, Moravská Třebová 2007, s. 29-33; Z. Hojda, *Jak byli Finové „pozvednuti mezi národy“ a vojenský puč po švédsku*, in: *Dějiny a současnost* 31/2016, č. 12, s. 34-37; případně Z. Hojda, *Dobrovského cesta za švédskou kořistí*, in: *Dějiny a současnost*, 25/2003, č. 5, s. 10-13.

Také ve finské historiografii můžeme najít několik přínosných prací zabývajících se česko-finskými paralelami a kontakty. V první řadě lze jmenovat historika Maxe Engmana, který se podrobně věnoval některým konkrétním příkladům styků mezi českými a finskými obrozenci a srovnával ve svých pracích oba národy a jejich národní hnutí.²² Rovněž nesmí být opomenut historik Sulo Haltsonen, jenž v jedné ze svých studií zpracoval i téma vzájemných česko-finských kontaktů.²³ Problematikou středověkých univerzit a studiem finských studentů na pražské Karlově univerzitě se pak v poslední době zabývá Christian Krötzl.²⁴

1.3. *Prameny*

Základními prameny této práce jsou v převážné míře články a stati, které byly otištěny ve finských a českých periodických v rozmezí let 1789–1914. Jedná se o články vycházející v běžném denním tisku, které přinášely zprávy o dění ve Finsku, resp. Českých zemích. Dále jsou to studie publikované ve vědeckých nebo uměleckých časopisech a žurnálech. Celkový počet těchto analyzovaných pramenů se blíží sto šedesáti článkům tematicky se týkajících obou národů, jejich národních hnutí, literatury, jazyka, ale také politického nebo kulturního vývoje. Výčet článků samozřejmě není ani zdaleka úplný. Především na konci 19. a na počátku 20. století došlo s rostoucím rozvojem žurnalistiky k razantnímu zvýšení zpráv, které přinášely novinky o obou zemích, ať již z oblasti politiky, ekonomiky, kultury nebo vědy. Výčet v této práci analyzovaných pramenů musel být kvůli velké šíři poněkud redukován. Z tohoto hlediska jsem se zaměřil spíše na zprávy a statě z klíčových období obou národních hnutí. Dále se jedná o díla důležitá buď pro emancipaci jednoho z národů, anebo byla výjimečná osobou autora, či z hlediska zpracovávaného tématu. I při takto vybraném množství dat byly především v závěrečné fázi sledovaného období analyzovány jen významnější texty, mnohé jiné byly především z důvodu duplicity informací, případně nerelevantnosti informací vynechány anebo pouze zmíněny v poznámkovém aparátu.

Velký okruh pramenů zaujímají rovněž i knižní publikace z různých žánrů, jakými jsou cestopisy, slovníky, překlady krásné literatury a nakonec i odborné práce. Stejně tak se liší i jejich autoři a důvody, které je vedly k napsání knih. Některé byly určeny širší veřejnosti a měly sloužit

²² M. Engman, *Kaksoiskotka ja Leijona, Nikolai Valapaton muisto ja muita kirjoituksia*, Helsinki 1992; M. Engman, *Kärlek och politik, fennomani och tjeckomani. A. F. Almqvist i Prag 1874*, in: *Historiska och litteraturhistoriska studier* 70/1995, s. 233–274.

²³ S. Haltsonen, *Praha ja Suomi*, in: *Juhlakirja Eero K. Neuvosen täyttäessä 60 vuotta*, Helsinki 1964, s. 34–45.

²⁴ Ch. Krötzl, *Prag als europäische Universität: von der Gründung durch Karl IV. Bis 1409*, in: B. Muralová (ed.) *Die Prager Universität Karls IV. Potsdamer Bibliothek Östliches Europa, Geschichte*, Potsdam 2010, s. 15–43.

především k pobavení nebo seznámení čtenářů s cizím národem, jeho zemí, kulturou, geografii nebo literaturou. Jiné z nich směřovaly svoji pozornost především na akademické kruhy a měly primárně vědecký charakter, další pak sloužily převážně k politickým cílům, mířeným na vyzdvižení nebo naopak odsouzení politiky určitého státu nebo hnutí.

Je pozoruhodné, že mnohdy se jednotlivé rozměry těchto publikací mohly do značné míry překrývat. Můžeme tak nalézt překlady krásné literatury, které však ve svém úvodu mnohdy mají silný politicko-agitační podtón. Cestopisy, jež kromě krás přírody a měst zaznamenávají rovněž politickou situaci. Nebo naopak se jedná o publikace zaměřené na seznámení se s politickou situací určeného národa, které citují pasáže z národní lyriky. Stejně tak jako v případě periodik, ani u knižních publikací nebylo vzhledem k rozsahu práce možné zmínit všechny tituly vydané během sledovaného období. Zejména počet českých překladů finské beletrie a poezie na přelomu 19. a 20. století dosáhl poměrně významného počtu. Pozornost tak byla v tomto ohledu věnována především dílům, která svým obsahem informovala o vzájemné interakci mezi finským a českým národním hnutím, nebo se k nim explicitně vztahovala.

Posledním, jistě ne nezajímavým pramenem je korespondence zasláná fennomanem Antonem Almborgem Vojtovi a Josefě Náprstkovým v rozmezí let 1874–1908. Tento soubor dopisů nám dává možnost nahlédnout, jakým způsobem vnímal české emancipační snahy a jak se jeho percepce Čechů a jejich národní politika v průběhu let měnila a vyvíjela, a to jak pod vlivem jeho finských přátel, tak především v kontextu jeho styků s čelními maďarskými vědci a politiky. Zároveň tato korespondence poodkrývá další styky mezi českým a finským prostředím, které stavěly na základech položených právě Almborgem a Náprstkem.

Zastoupení pramenů obou sledovaných národních hnutí není v průběhu celého zkoumaného období plně symetrické. Jejich četnost se ať už z finské nebo z české strany v různých periodách 19. a 20. století odvíjí z velké míry buď od větší kvantity pramenů reflektujících v určitém specifickém čase jedno z národních hnutí, nebo od osobních setkání českých a finských vlastenců, která měla za následek větší množství prací věnovaných vzájemné reflexi.

Vzhledem k větší srozumitelnosti citovaných pramenů jsem úryvky uvedené v mé práci přeložil z německého, finského a švédského jazyka do češtiny.

1.4. Metody a struktura práce

Metodologickým základem této práce je komparativní analýza,²⁵ jejíž pomocí srovnávám, jak se vyvíjela národního hnutí a vnímání národní identity ve Finsku a v Českých zemích. Tato základní úroveň je pak dále rozvinuta v porovnání vzájemného vnímání a reflexe obou národních hnutí. Hlavním cílem práce je sledovat, na pozadí obrozujících se národů, jakým způsobem vnímal jejich národně emancipační vývoj jiný malý národ, jenž se nacházel v analogické situaci. Finské národní hnutí je tak zkoumáno z pohledu českých obrozenců a naopak česká národní emancipace je posuzována ze zorného úhlu Finů.

Jedním z klíčových termínů, který se v nejnovějších studiích věnovaných vývoji národních hnutí velmi často objevuje, je pojem národní identita.²⁶ Národními identitami se zabývá i tato práce, přestože se jedná o termín poměrně moderní a pro české a finské obrozence naprosto neznámý. Národní identitou je zde pak přeneseně myšlena vědomá identifikace obyvatel Finska a Českých zemí s ideami národních hnutí a jejich podpora. Účastí na kolektivních aktivitách podporujících národní cítění jednotlivých aktérů, identifikací se s národními symboly, které byly buď původní – jazyk, kultura, lidová poezie – nebo uměle vytvořené v průběhu národního obrození, se pak Češi a Finové identifikovali s myšlenkami národního hnutí. Zde se jedná především o hymnu, identifikace se symbolickými postavami (Suomi-neito, Slávie, Čechie) anebo zvířaty (lev).²⁷

Ze všeho nejdříve je potřeba definovat hlavní aktéry celé práce, kterými jsou finský a český národ: Finy jsou v práci míněni všichni občané finského velkovévodství, kteří se v průběhu 19. století identifikovali s finskou národní ideou. Naopak za Finy nejsou považováni členové ve Finsku žijící švédskojazyčné minority, pokud nejsou v textu jinak zmíněny. Za příslušníky českého národa jsou

²⁵ Vycházím především z prací českého historika Miroslava Hrocha, věnujících se srovnávání národních hnutí malých evropských národů, viz. např. M. Hroch, *Evropská národní hnutí v 19. století, Společenské předpoklady vzniku novodobých národů*, Praha 1986; případně M. Hroch, *Social Preconditions of National Revival in Europe, A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations*, New York 2000; z dalších autorů např. P. N. Stearns, *Nationalisms: An Invitation to Comparative Analysis*, in: *Journal of World History* 8/1997, č. 1, s. 57–74; Ch. C. Ragin, *The Comparative method, Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*, London 1989.

²⁶ Srov. A. K. Isaacs (ed.), *Citizenship and Identities: Inclusion, Exclusion, Participation*, Pisa 2010; dále také např. S. Berger, *On the Role of Myths and History in the Construction of National Identity in Modern Europe*, in: *European History Quarterly* 39/2009, č. 3, s. 490–502; nebo X.-M. Núñez, *Nations and Territorial Identities in Europe: Transnational Reflections*, in: *European History Quarterly* 40/2010, č. 4, s. 669–684.

²⁷ K užívání českých nebo slovanských symbolů českým národním obrozením srov. např. V. Macura, *Český sen*, Praha 1998; nebo M. Krejčí, *Slovanské umění? Mýtus, stereotyp nebo realita?*, in: Z. Hojda, M. Ottlová, R. Prahel (eds.) „Slavme slavně slávu Slávův slavných“: Slovanství a česká kultura 19. století, Praha 2006, s. 373–383. O symbolech ve finské prostředí srov. A. Reitala, *Suomi-neito, Suomen kuvallisen henkilötymän vaiheet*, Keuruu 1983; případně J. Siltala, *Nation as mother figure for reformers in Finland, 1840–1910, A psychohistorical approach to identification*, in: *Scandinavian Journal of History* 30/2005, č. 2, s. 135–158.

počítání obyvatelé Čech, Moravy a tzv. rakouského Slezska, i když mnozí z nich si v průběhu 19. století stále ještě zachovávali svoji lokální moravskou a slezskou identitu. Podobně jako v případě švédsky mluvících občanů Finska, ani příslušníci německé minority nejsou považováni za Čechy, a to ani v rámci finských pramenů. Z geografického pohledu je práce vymezena územím finského velkovévodství v jeho hranicích z let 1811–1917 a Českými zeměmi, tj. územím Čech, Moravy a Slezska tak, jak byly spadaly pod vládu habsburského domu od konce válek o rakouské dědictví z poloviny 18. století.

Analýza zkoumaných pramenů je pak vzhledem k jejich selektivnímu výběru prováděna z kvalitativního hlediska. Především v raných fázích obou národních hnutí bylo množství dostupných pramenů týkajících se vzájemné reflexe Finů a Čechů poměrně malé a jsou tudíž zohledněny i prameny s nižší vypovídací hodnotou. V průběhu druhé poloviny 19. století však jejich počet výrazně rostl a bylo nutné přistoupit k selekci na základě jejich relevantnosti. Na přelomu 19. a 20. století již je k dispozici velmi vysoké množství dostupných zdrojů informací, proto byla pozornost kladena především na klíčová období a otázky, které měly pro vývoj obou národních hnutí zásadní význam. Z těchto důvodů je komparace v některých obdobích asymetrická a větší pozornost je věnována reflexy jednoho nebo druhého národa. V celkovém kontextu se však snažím k oběma národním hnutím přistupovat vyváženě a analyzovat klíčové prameny pocházející od obou národů v přibližně stejném rozsahu. V případě nástinu historického pozadí vývoje obou národů, charakteristiky významných období, problémů a osobností, je pak práce více zaměřena na finské dějiny. Důvodem je množství prací, ať už historických nebo z oblasti jiných humanitních věd, které v českém prostředí vyšly a zabývaly se fenoménem českého národního obrození. Z tohoto pohledu považuji za mnohem přínosnější věnovat větší část pozornosti finskému národně emancipačnímu hnutí a přiblížit jej tímto způsobem případně i českým badatelům.

Srovnávání formování národních identit obou národů a vývoje obou národních hnutí je v práci důsledně synchronní, ačkoliv se oba národy vyvíjely různým tempem a mnohdy dosahovaly srovnatelných mezníků v rámci svého vývoje v odlišných dobách. Je zde sice naznačen mírně opožděný vývoj finského národního hnutí oproti tomu českému, ale z hlediska srovnávání vzájemných reflexí obou emancipujících se národů nehrál tento časový posun při vývoji obou národních hnutí až tak zásadní význam. V průběhu druhé poloviny 19. století se navíc jak Čechům, tak o něco později i Finům daří úspěšně završit proces svého národního vývoje a obě etnika se stávají plně rozvinutými národy, které jsou ve velké většině ohledů srovnatelné s ostatními vyspělými evropskými národy.

Časově je práce vymezena Hobsbawmovým tzv. „dlouhým“ 19. stoletím,²⁸ tj. léty 1789–1914, přičemž na začátku jsou nastíněny i vzájemné styky a vnímání obou národů v předcházejících obdobích, které v některých případech vytvářely výchozí bod pro pozdější kontakty mezi představiteli obou národních hnutí, a to především na konci 18. a na počátku 19. století. K časovému vymezení práce se nabízela i jiná data. Ve finském případě to byl především roku 1809, který měl zásadní vliv na vývoj finské identity a emancipace. V tom případě by však byly opomenuty první generace obrozenců, jejichž vzájemné styky poskytly neocenitelné prameny pro zkoumání česko-finských reflexí a nastavily výchozí rámec pro další kontakty. Na druhou stranu mohly k ohraničení práce sloužit roky 1917, resp. 1918, během nichž byl dovršen vývoj obou národů, a podařilo se jim získat nezávislost. Přestože k vzájemným reflexím docházelo i v průběhu let 1914–1918, byly výrazně ovlivněny vnějšími okolnostmi způsobenými především 1. světovou válkou. Ty na jednu stranu vedly k částečnému omezení vzájemné reflexe a na druhou také k jejímu částečnému zkreslení, zapříčiněnému postavením obou národů v nepřátelských táborech.

Hlavním cílem celé práce je především srovnání, jakým způsobem se vzájemná reflexe obou národů vyvíjela, jak se měnila, jednak v závislosti na čase, ale také i na myšlenkovém a ideologickém zázemí jednotlivých pozorovatelů. Zároveň je také kladen důraz na porovnání, jakým způsobem Češi a Finové hodnotili vývoj druhého národa, jeho úspěchy nebo naopak nezdary při formování národní identity. Další rovinou je pak srovnání, jakým způsobem reflexe druhého národa ovlivňovala samotné pozorovatele, případně do jaké míry ovlivňovala a inspirovala jejich vlastní emancipační snahy. Vzhledem k délce sledovaného období je logické, že se vnímání obou subjektů v průběhu doby měnilo. Součástí analýzy je proto také porovnání, jakým způsobem se vzájemná reflexe vyvíjela a které faktory měly na její změny největší vliv.

Na začátku každé z kapitol je nastíněn stručný vývoj obou národů, přičemž jsou naznačeny klíčové události, které měly zásadní význam pro rozvoj ať už jednoho, nebo druhého národního hnutí, v tomto časovém období. Následně jsou pak analyzovány vzájemné kontakty a reflexe mezi oběma národy. V druhé kapitole je shrnuto vzájemné stýkání a ovlivňování mezi Čechy a Finy v průběhu středověku a raného novověku až do počátku národních emancipačních hnutí. Třetí kapitola analyzuje kontakty předních osobností prvních generací obrozenců a jejich vzájemné reflexe. Čtvrtá kapitola se věnuje následujícím generacím a způsobu, jakým navzájem vnímala postavení druhého

²⁸ Svůj koncept dlouhého 19. století Eric Hobsbawm rozpracoval v následující trilogii *The Age of Revolution: Europe 1789–1848*, London 1962; *The Age of Capital: 1848–1875*, London 1975 a *The Age of Empire: 1875–1914*, London 1987.

emancipujícího se národa v průběhu počátečních fází národních hnutí. V páté kapitole je popsáno navazování trvalejších kontaktů mezi předními osobnostmi obou národů, což zapříčinilo i mnohem bližší seznámení se s druhou stranou a jeho historickým vývojem až do současnosti. Následující šestá kapitola nastiňuje vzájemné inspirace na poli umění a literatury, stejně tak jako poznávání druhé země z pozice cestovatele. Poslední sedmá kapitola pak analyzuje reflexi obou národů v období na přelomu 19. a 20. století, s důrazem na různé názorové a ideologické proudy, které v rámci jednoho národa vnímaly sledované národní hnutí mnohdy dosti odlišně.

2. Česko-finské kontakty v období středověku a raného novověku

I přes značnou geografickou vzdálenost, která oddělovala finské a české území, docházelo již ve středověku a raném novověku k sporadickým kontaktům mezi oběma etniky. Jednalo se většinou o nahodilá setkávání, podmíněná specifickými historickými událostmi, které výrazněji ovlivnily kulturní nebo politický vývoj ať už Finska nebo Českých zemí. Ačkoliv se vesměs jednalo spíše o krátkodobější styky, bez hlubšího a významnějšího propojení mezi oběma tehdejšími národy, můžeme již v tomto období zaznamenat některé zajímavé paralely a částečně i vzájemné ovlivňování především na poli kultury a teologie. Na druhou stranu je samozřejmě potřeba zmínit, že tyto kontakty hrály v tehdejší vývoji obou etnik spíše marginální roli.

2.1. Finští studenti na pražském vysokém učení v době vrcholného středověku.

Může se to zdát poněkud překvapivé, ale historie kontaktů mezi finským a českým prostředím sahá již do období středověku. Po založení vysokého učení v Praze císařem Karlem IV. roku 1348 můžeme v děkanských knihách artistické fakulty pražské univerzity najít i jména jako Maunu Tavast nebo Olaus de Abbo, jasně indikující finský původ.²⁹ Většina těchto Finů byla do Prahy vyslána buď přímo biskupstvím v Åbo (Turku), nebo bylo jejich studium alespoň z biskupských peněz financováno. To byl také důvod, proč se většina z nich po skončení studia vrátila zpátky do Finska nebo Švédska, kde zastávali mnohdy i poměrně vysoké církevní funkce.³⁰ Je bezesporu zajímavé, že v této době můžeme vypočítat již i určitý kulturní transfer mezi Českými zeměmi

²⁹ Aarno Maliniemi ve své práci *Muistoja praagilaisesta vaikutuksesta Suomen ja Ruotsin kirjalliseen kulttuuriin keskiajalla* vydané v roce 1926 uvádí, že v rozmezí let 1382 až 1404 studovalo na pražské univerzitě pravděpodobně patnáct nebo šestnáct Finů. Naproti tomu Christian Krötzl ve svém poměrně nedávno (2010) vydaném článku *Prag als europäische Universität: von der Gründung durch Karl IV. bis 1409* odhaduje počet Finů studujících v Praze na konci 14. století až na třicet, s tím, že jen v 90. letech tohoto století je na Karlově univerzitě doloženo více než deset studentů pocházející z oblasti dnešního Finska, srv. A. Maliniemi, *Muistoja praagilaisesta vaikutuksesta Suomen ja Ruotsin kirjalliseen kulttuuriin keskiajalla*, Suomen Museon 1926 s. 58–71; Ch. Krötzl, *Prag als europäische Universität: von der Gründung durch Karl IV. bis 1409*, in: B. Muralová (ed.), *Die Prager Universität Karls IV., Von der europäischen Gründung bis zur nationalen Spaltung*, Potsdamer Bibliothek Östliches Europa, Geschichte, Potsdam 2010, s. 15–44.

³⁰ Právě výše zmiňovaný Maunu Tavast (někdy také Magnus Tavast, Magnus Olai nebo Maunu Olavinpoika), který na pražské univerzitě získal roku 1396 bakalářský a o dva roky později (1398) i magisterský titul, se stal roku 1412 biskupem v Turku a tuto nejvyšší církevní funkci, jaké bylo v rámci finské části švédské říše možné dosáhnout, zastával až do roku 1450, tedy celých třicet osm let.

a Finskem, zanechávající stopy až do dnešních časů. Mnohé z luteránských náboženských písní tolik oblíbených ve Finsku mají kořeny ve středověké sbírce písní *Piae-Cantiones*, jejíž kořeny sahají až do Čech 14. století. Finští studenti studující v této době v Praze tak s největší pravděpodobností byli zprostředkovateli těchto písní finskému lidu.³¹

S přijetím dekretu kutnohorského roku 1409 ze seznamu studentů mizí stejně jako většina zahraničních studentů i finská jména, ačkoliv je možné, že někteří z nich zde zůstali i v průběhu reformačního období.³² O více než století později se finští studenti objevují v českých zemích, konkrétně na Moravě znovu. V řadách jezuitské koleje Collegium nordicum založené v Olomouci roku 1578 můžeme nalézt minimálně čtyři studenty původem z Finska.³³ Absolventi koleje měli působit především jako katoličtí misionáři ve svých rodných zemích na severu Evropy, kde se měli pokoušet obracet své soukmenovce zpět na katolickou víru, nezřídka však působili i v politických kruzích na dvorech katolických panovníků či jiných katolických institucí.³⁴

2.2. *Hakkapelitë v Českých zemích v průběhu třicetileté války*

Z Finska se do Českých zemí necestovalo jen za studiem. Zásadním způsobem do vývoje v střední Evropě během 17. století zasáhla i švédská vojska, v jejichž řadách se na naše území dostali i někteří z obyvatel tehdejšího Finska. Finové logicky tvořili nemalou část švédské armády, přičemž finské jednotky byly obdobně jako švédské organizovány podle oblastí původu. Významnou roli hrála především finská jízda, takzvaní *hakkapelitë*, která tvořila podstatnou část všech jízdních jednotek švédské armády.³⁵ Během svých tažení v letech 1630–1648 prošla švédská vojska Českými zeměmi hned několikrát a na konci Třicetileté války měli Švédové stálé posádky v mnoha moravských městech, což, jak si následně v textu ještě připomeneme, mělo překvapivě významný

³¹ Ch. Krötzel, *Prag als europäische Universität: von der Gründung durch Karl IV. bis 1409*, s. 40–42.

³² S. Haltsonen, *Praha ja Suomi*, s. 34.

³³ Jednalo se o Olause Marciho Sundergelteuse z Oulu (Haltsonen ve své práci uvádí jako jeho rodiště Pori), Johannese Magniho Jussoilu z Turku, Gregoriuse Clementise a Gregora Ericiho.

³⁴ Z. Hojda, *Česko-finské vztahy do vzniku samostatných států*, in: E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 318–319.

³⁵ Povinnost vyzbrojovat jezdecké oddíly ve Švédském vojsku připadala především na sedláky. Z určitého počtu sedláků byl vybrán jeden, kterého měli ostatní povinnost vyzbrojit a živit. Sedláci ze šlechtických statků ovšem odváděli oproti statkům náležejícím koruně jen poloviční počet jezdců. Vzhledem k tomu, že šlechta vlastnila ve Finsku mnohem méně půdy než v samotném Švédsku, byl poměrný počet jezdeckých jednotek ve Finsku mnohem vyšší než ve Švédsku, srov. P. Englund, *Nepřemožitelný*, s. 348

vliv na první kontakty během počátků národní emancipace obou národů. Zřejmě nejznámější epizodou, již se finští vojáci ve švédských uniformách na českém území během Třicetileté války zúčastnili, bylo obléhání Prahy na podzim roku 1648. Jak je dobře známo, pokusila se švédská vojska na samotném sklonku války ještě obsadit hlavní město českého království a překvapivým útokem a zradou jednoho z císařských důstojníků se jim podařilo obsadit levý břeh se všemi paláci a pražským hradem. Díky statečnosti měšťanů, v jejichž řadách bojovali i studenti pražské univerzity, se jim ale nepodařilo obsadit Karlův most, tehdy jediný most přes řeku Vltavu, a ani přes následné, několikátýdenní obléhání se jim obě města pražská ležící na pravém břehu řeky nepodařilo dobýt. Přesto byla švédská kořist značná. Kromě velké části rudolfinské sbírky z pražského hradu vyrabovali i velké množství paláců a klášterů, které se na levém břehu v okolí hradu nalézaly.³⁶ Jednotky složené z finských vojáků pak měly na starost mimo jiné vyloupení Strahovského kláštera a odvezení veškerých jeho pokladů po uzavření míru do švédského království.³⁷ Královna Kristýna věnovala většinu naloupených knih a listin švédským univerzitám, mezi nimiž se dostalo i na universitu v tehdejší Åbo (dnešní Turku), která byla nedlouho předtím založena.³⁸

2.3. Jan Ámos Komenský a jeho působení ve Švédsku

Velký význam především pro rozvoj pedagogiky ve Skandinávii mělo působení Jana Ámose Komenského (1592–1670) na stockholmském dvoře královny Kristýny v letech 1642 až 1648. Své znalosti ohledně severských národů a mezi nimi tedy i Finů získal Komenský, jak za svého pobytu ve Švédsku, tak ve východopruském Elbingu, který byl ostatně tehdy také součástí švédské říše.

Komenského spisy dorazily do Švédska již ve 30. letech 17. století. Právě v té době zde docházelo k velké reformě školství, a tak si pedagogické práce posledního biskupa české Jednoty bratrské získaly velkou pozornost i mezi předními představiteli říše, z nichž můžeme jmenovat třeba kancléře univerzity Johana Skytte (1577–1645), říšského kancléře Axela Oxestjernu (1583–1654),

³⁶ P. Englund, *Nepokojná léta*, s. 473.

³⁷ O celkovém rozsahu švédské kořisti se můžeme mimo jiné dočíst v článku Zdeňka Hojdy *Dobrovského cesta za švédskou kořistí*, in: *Dějiny a současnost*, 25/2003, č. 5, s. 10–13.

³⁸ Univerzita v Åbo (Turku) byla založena roku 1640 tehdejším místodržitelem ve finském velkoknížectví Perem Brahem (1602–1680).

učitele mladé královny Kristiny Jana Matthiae (1592–1670)³⁹ nebo vlivného holandského obchodníka a podnikatele Luise de Geera (1587–1652). Nemalou roli hrálo Komenského dílo i na švédském poli teologickém a dokonce i politickém.⁴⁰ Jeho pansofistické filozofii se dostalo příznivého přijetí především v okruhu učenců kolem královny Kristiny, i samotná královna se o ní vyslovovala velice příznivě. Na druhou stranu ale narazil na odpor u ortodoxní luteránské církve a politicky pragmatického kancléře Oxenstjerny a jeho kliky, která nakonec v tomto teologickém sporu, vedeném na švédském královském dvoře několik let, zvítězila a prosadila výlučně luteránské teologické vyznání, což v konečném důsledku vyústilo v odchod Komenského ze švédských služeb.⁴¹

Paradoxně větší význam než v samotném Švédsku pak mělo Komenského pedagogické díla v baltských provinciích a Finsku, které tehdy spadaly pod švédskou korunu. Velkou zásluhu na tom měl především švédský učenec Johannes Geselius (1615–1690), který se roku 1664 stal biskupem v Åbo (Turku) a také více kancléřem tamní univerzity. Geselius velmi dbal na rozvoj školství v tehdejším Finsku, sám přeložil Komenského jazykovou příručku *Janua linguarum reserata* a několikrát vydal *Orbis pictus* s vlastní předmluvou. Díky jeho nadšení pro dílo českého „učitele národů“ měl Komenský a jeho práce velký vliv nejen na vývoj finské pedagogiky, ale do určité míry i teologie a filozofie.⁴²

Z Komenského spisů je zřejmé, že byl alespoň částečně obeznámen nejen s maďarským, ale i finským jazykem, a byl si vědom jejich vzájemné spřízněnosti.⁴³ Přestože se studiu ugrofinských jazyků významněji nevěnoval, objevují se tak zmínky o těchto jazycích v některých jeho dílech, i když většinou jen sporadicky a po boku mnoha dalších jazyků.

Například ve svém pojednání *Methodus lingvarum novissima* z roku 1648 Komenský rozděluje evropské jazyky do čtyř skupin: „*Jižní stranu zaujala řečtina se svými nářečimi; k západu rozprostírá se latina se svými odrůdami: vlaštinou, španělštinou, frančtinou; jazykové severní za*

³⁹ Matthiae ostatně vedl výuku latiny pro mladou Kristinu přímo z Komenského učebnice *Janua linguarum reserata* a při po pozdějších setkáních s Komenským s ní Kristina vždy rozmlouvala v perfektní latině, viz. T. Husén, *Comenius and Sweden, and Bengt Skytte's Sophopolis*, in: *Scandinavian Journal of Educational Research*, 47/2003, č. 4, s. 393–395.

⁴⁰ O Komenského roli v otázkách teologických a politických se lze více dočíst v článku S. Göranssona *Komenský a Švédsko*, in: *Acta Comeniana* XIX/1960, č. 2, s. 200–218.

⁴¹ J. B. Čapek, *Příspěvek o působení Komenského na švédský kulturní vývoj v XVII. století*, in: *Acta Comeniana* XX/1961, č. 2, s. 202–203.

⁴² M. Blekastad, *Z osudů Komenského díla na Severu*, in: *Acta Comeniana* XX/1961, č. 2, s. 265–268.

⁴³ V. Skalička, *Komenský jako lingvista*, in: *Acta Comeniana* XVIII/1959, č. 2, s. 96.

*mateřštinu uznávají germanštinu, totiž: jazyk belgický, dánský čili švédský a nynější anglický a islandský, a jsou-li někteří jiní. K východu široko rozkládá se slovanština s nářečím svými: charvatským, českým, srbským (lužickým), polským, rusínským, moskevským, bulharským. – Maďarština k žádnému z nich nenáleží, protože v Evropě jest hostem, zachovávajíc příbuzenství s asijskými, odkudž byla přišla.*⁴⁴ Jak vidno finština zde zmíněna na rozdíl od maďarštiny není. V další části však Komenský také zmiňuje Laponsko a laponský jazyk, ale i zde o Fincech a finštině mlčí.⁴⁵ Ve školním dramatu *Schola Ludus* (1634) se vedle Němce a Maďara objevuje i postava Laponce a stručně jsou nastíněny i jejich zvyky. Laponci samotní jsou ale označeni za národ zaostalý a jejich jazyk za nevyvinutý.⁴⁶ V *Opera didactica omnia* vydané roku 1657 v Amsterdamu je finština již zmíněna. V 28. kapitole 2. dílu Komenský zmiňuje: *Máme v Evropě, jak se zdá, asi dvacet jazyků, nebo o trochu více; řečtinu, to jest antickou & moderní; italštinu, španělštinu, francouzštinu, angličtinu, velštinu (starou britštinu) irštinu: němčinu, belgičtinu, dánštinu (nebo švédštinu) finštinu, laponštinu, livonštinu (estonštinu) litevštinu (kurlandštinu) polštinu, češtinu, dalmátštinu (chorvatštinu) moskevštinu: a konečně maďarštinu.*⁴⁷ S odkazem na práci francouzského humanisty Josepha Justa Scaligera (1540–1609) *Diatriba de Europaeorum Linguis*, jež byla vydána v jeho souhrnném díle *Opuscula varia* r. 1610, pak Komenský finštinu a její sesterskou řeč laponštinu zařadil do podskupiny jazyků, spolu s albánštinou, tatarštinou, maďarštinou, irštinou, starou britštinou a baskičtinou, které nepatří mezi čtyři hlavní odnože evropských jazyků.⁴⁸ V průběhu 18. století pak na tyto Komenského závěry poukázal mimo jiné i Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716) a okruh jeho spolupracovníků, odkud je později přebrali i maďarští jazykovědci jako János Sajnovics (1733–1785) nebo Pál Beregszászi Nagy (1750–1828).⁴⁹ Komenský ve svých pracích mimo jiné poukázal na využití postpozic v obou jazycích a naznačil nápadnou podobnost mezi některými maďarskými a finskými slovy, jako příklad mohou sloužit *foemeg* a *paelaes*,⁵⁰ jež použil ve své výčtu výrazů pro „hlavu“ v různých evropských jazycích.⁵¹

Třebaže povědomí o Komenského významu pro ranou ugrofinistiku v průběhu 19. století upadlo

⁴⁴ J. A. Komenský, *O vzdělávání jazyků*, s. 22.

⁴⁵ J. A. Komenský, *O vzdělávání jazyků*, s. 32–33..

⁴⁶ G. Weöres, *Mitä J. A. Comenius kirjoitti suomalaisista ja lappalaisista*, in: *Virittäjä*, 74/1970, č. 4, s. 441–442.

⁴⁷ J. A. Komenský, *Opera didactica omnia*, díl II., kap. XXVIII, sloupec 277, Academia scientiarum Bohemoslovenica, Praha 1957.

⁴⁸ G. Weöres, *Mitä J. A. Comenius kirjoitti suomalaisista ja lappalaisista*, in: *Virittäjä*, 74/1970, č. 4, s. 439.

⁴⁹ R. Pražák, *J. A. Comenius ja Josef Dobrovský, kaksi tšekkiläistä fennougristia*, in: *Virittäjä*, 73/1969, č. 1, s. 25.

⁵⁰ Jedná se o zkomolená slova *fõ* (maď.) a *pää* (fin.).

⁵¹ V. Skalička, *Komenský jako lingvista*, in: *Acta Comeniana XVIII/1959*, č. 2, s. 96.

skoro v zapomnění, mnozí jej dodnes považují za jednoho ze zakladatelů této jazykovědy. I když se tento závěr může zdát poněkud přehnaný, protože se Komenský studiem ugrofinských jazyků a jejich srovnáním nijak významněji nezabýval, je jeho význam pro pozdější generace badatelů a jazykovědců v oblasti ugrofinských jazyků nezpochybnitelný.⁵²

2.4. Sporadické kontakty mezi Finy a Čechy v druhé polovině 17. a první polovině 18. století

V průběhu 17. století jen málokdo z Čech zavítal na území dnešního Finska, prameny však zmiňují dva náboženské poutníky, které jejich cesty zavedly až na daleký sever. Prvním z nich byl ve švédském Norrköpingu narozený Jan Ferdinand Körning (1626–1687), který v pražském Klementinu studoval filozofii a později v Římě teologii, během té doby konvertoval ke katolictví. Roku 1659 se vypravil oklikou přes Finsko na misi do Laponska a o rok později se vrátil zpět do Prahy i s jedním laponským mladíkem.⁵³ Naproti tomu Jiří Holík (po 1630–1702), který byl původně členem dominikánského řádu, se obrátil k luteránství a na konci 80. let 17. století procestoval celé jižní Finsko a navštívil i souostroví Ålandy.⁵⁴

Další, značně omezené, kulturní kontakty mezi Českými zeměmi a Švédsko-finským královstvím byly paradoxně spjaty s kořistí z dob Třicetileté války. Již na konci 17. století se císařský vyslanec na dvoře švédského krále hrabě Antonín Jan Nostic pokusil vykoupit některé uloupené listiny, což ho stálo nemalé peníze. Dalším, kdo usiloval o návrat alespoň části švédské kořisti zpět do Čech, byl roku 1780 královský komoří Kristián ze Šternberka. Přestože se mu nepodařilo získat žádné

⁵² Protože podrobnější zkoumání Komenského děl a jeho působení na švédském dvoře přesahuje možnosti a rámec této práce, rád bych případné zájemce o tuto tematiku odkázal na některé již výše zmíněné práce, které se této problematice věnují podrobněji. Pro českého čtenáře bude zajímavý především článek S. Göranssona *Komenský a Švédsko*, in: Acta Comeniana XIX/1960, č. 2, s. 200–218; V. Skalička, *Komenský jako lingvista*, Acta Comeniana XVIII/1959, č. 2, s. 92–99; J. B. Čapek, *Příspěvek o působení Komenského na švédský kulturní vývoj v XVII. století*, in: Acta Comeniana XX/1961, č. 2, s. 198–211; M. Blekastad, *Z osudů Komenského díla na Severu*, in: Acta Comeniana XX/1961, č. 2, s. 256–268. Finští čtenáři se více informací mohou dočíst např. v článcích G. Weörese *Mitä J. A. Comenius kirjoitti suomalaisista ja lappalaisista*, in: Virittäjä 74/1970, č. 4, s. 439–445 nebo R. Pražáka *J. A. Comenius ja Josef Dobrovský, kaksi tšekkiläistä fennougristia*, in: Virittäjä 73/1969, č. 1, s. 25–34. Případně anglicky T. Husén, *Comenius and Sweden, and Bengt Skytte's Sophopolis*, in: Scandinavian Journal of Educational Research, 47/2003, č. 4, s. 387–398.

⁵³ Körning o své cestě sepsal podrobnou zprávu s názvem *Relatio tentatae missionis Lappicae anno 1659 et 1660*, jež byla mimo jiné předložena papeži Alexandru VII. a její opis si pořídil též císař Leopold I. Do češtiny byl Körningův cestopis přeložen až poměrně nedávno Vladimírem Matějčkem a vydán v edici *Česká touha cestovatelská, Cestopisy, deníky a listy ze 17. století* v Praze 1989 nakladatelstvím Odeon. Srov. Z. Hojda, *Hodně silná pálenka, Zpráva o laponské misi v roce 1659*, in: Dějiny a současnost 28/2006, č. 8, s. 33–36.

⁵⁴ Z. Hojda, *Česko-finské vztahy do vzniku samostatných států*, in: E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 319–320.

z originálů knih a listin, švédský král Gustav III. slíbil, že mu umožní alespoň pořízení jejich opisů.⁵⁵

Jak jsme si ukázali, byly styky mezi Českými zeměmi a oblastí dnešního Finska v průběhu středověku a raného novověku poměrně řídké, což bylo dáno především jejich geografickou vzdáleností. Přesto můžeme prohlásit, že především mezi vzdělanými vrstvami v tehdejší Finsku došlo k seznámení s některými významnými díly pocházejícími z českého prostředí. Jednalo se především o díla, se kterými se seznámili studenti pocházející z Finska, studující na Karlově univerzitě v době jejího největšího rozkvětu. Tito studenti pak zřejmě zprostředkovali přenos českých náboženských písní do finských náboženských zpěvníků, jak usuzuje Ch. Krötzl. Dalším, kdo podstatně ovlivnil vývoj finského vzdělávání, byl J. Á. Komenský, jehož díla se v tehdejší finském velkovévodství šířila zásluhou biskupa v Turku Johanna Geselia. Skrze Geselia se tak studenti ve finských provinciích seznamovali s Komenského pedagogickými pracemi ještě po mnoho dalších desetiletí.

Česká reflexe finského prostředí byla v tomto období o poznání méně významná. Velká většina obyvatelstva neměla o Fincech v období středověku a raného novověku prakticky žádné znalosti a jejich první seznámení s nimi bylo poměrně neradostné, vzhledem k tomu, že se jednalo o neblaze proslulé jízdní Hakkapelity, sloužící v švédské armádě v době Třicetileté války. I další kontakty s švédsko-finským prostředím byly zapříčiněny především reformací a následky této strašné tři dekády trvající války, ať už se jednalo o české misionáře na dalekém Severu, nebo české šlechtice snažící se získat alespoň některé vzácné listiny a knihy, uloupené švédskými vojsky během války.

Přestože byla tato vzájemná stýkání českého a finského prostředí v období středověku a raného novověku dosti nahodilá a sporadická a jejich vzájemný vliv spíše marginální, měla určitý, i když někdy jen nepřímý význam pro pozdější, mnohem četnější a také promyšlenější styky v průběhu 19. století, během kterého se formovala národní hnutí v obou zemích. Tyto historické kontakty pak tvořily určité podhoubí, ze kterého pramenila vzájemná spojení mezi předními osobnostmi české a finské kulturní a politické scény v době národní emancipace obou národů.

⁵⁵ Z. Hojda, *Dobrovského cesta za švédskou kořistí*, in: *Dějiny a současnost*, 25/2003, č. 5, s. 10.

3. Vzájemné kontakty mezi Finy a Čechy na počátku národní emancipace ve druhé polovině 18. století

Obě rodící se národní hnutí se ve druhé polovině 18. století nacházela v poměrně analogické situaci. České etnikum žilo již více než dvě století pod vládou rakouských Habsburků, přičemž po porážce na Bílé hoře roku 1620 se postavení Českých zemí v rámci Habsburského soustátí výrazně zhoršilo, zejména co se týče otázky vlivu Čechů na rozhodování v říši. Naopak díky emigraci mnoha předních českých šlechticů a významnému přílivu cizí katolické šlechty po Bílé hoře, ztratila původní česká šlechta podstatnou část svého postavení i ve vlastním zemském sněmu.

Finsko naproti tomu bylo již dlouhá staletí součástí švédského království a nezávislost nikdy nepoznalo, vždy tvořilo integrální část říše a vláda byla prakticky vždy v rukou švédským králem jmenovaných správců. Ačkoliv některé významné švédské rody přesídlily do Finska, trvale se zde usadily a do určité míry se i na základě zemského patriotismu identifikovaly s finským velkovévodstvím, stále se jednalo v podstatě o cizí švédské nebo německé elementy.

V obou říších v průběhu 18. století docházelo ke snaze soustředit co nejvíce moci do hlavního města, tj. Vídně a Stockholmu, a co nejvíce zjednodušit a centralizovat státní správu, především za pomoci zavádění jednotného úředního jazyka pro celou říši, tedy němčiny a švédštiny. S tím je úzce spojena otázka národnostních menšin v Českých zemích a Finsku. Se stoupající mírou centralizace a byrokratizace obou říší rostl i vliv švédských, resp. německých úředníků, kteří obsazovali úřednické posty na místo Čechů a Finů. Navíc určitá část domácích nižších vrstev přijala dobrovolně za svůj vládnoucí jazyk říše a vzdala se své mateřské řeči, ve snaze po sociálním postupu. Je tedy zřejmé, že sociální struktura obou národních hnutí byla při jejich počátcích značně neúplná. Jak mezi finskými, tak mezi českými vlastenci zpočátku chyběly nejvyšší vrstvy, které by národní hnutí v jeho snažení dostatečně podporovaly, jak to můžeme vidět třeba na příkladu polské nebo uherské šlechty. Z tohoto důvodu v počátečních fázích finského a českého národního hnutí dominoval právě akcent na jazykovou a kulturní otázku a až posléze v dalším průběhu byl formulován program politický.⁵⁶

⁵⁶ M. Hroch, *Jazykový program národních hnutí v Evropě: jeho skladba a sociální předpoklady*, in: *Český časopis historický*, 93/1995, č. 3, s. 417.

Postavení finského a českého jazyka a kultury se v této době totiž zdálo velice neradostné a mnozí současníci jim věstili neblahou budoucnost, ve které buď úplně zaniknou, nebo se omezí pouze na nevzdělané a chudé venkovské vrstvy. V této situaci pak dochází k probouzení národní emancipace a k boji za uchování vlastního jazyka a kultury v obou zemích, přičemž jejich vývoj nabízí množství vzájemných paralel, stejně tak jako zásadních rozdílů.

3.1. Finsko během vzestupu a pádu velmocenského postavení Švédska

Po mnohá staletí bylo území dnešního Finska součástí švédského království. Kořeny švédského osídlení sahají až k polovině 12. století a křížové výpravě švédského krále Erika Svatého a biskupa Henrika. Zatímco samotné švédské osídlení se omezovalo prakticky jen na úzký pás západního a jižního pobřeží dnešního Finska, jehož centrem bylo přístavní město Åbo (Turku), snažili se švédští panovníci rozšířit svůj vliv i do vnitrozemí, které obývalo původní obyvatelstvo. V průběhu několika desetiletí se jim podařilo za pomoci několika křížových výprav rozšířit západní křesťanství a svoji vládu i do velké části pozdější provincie Häme. Z východu naopak pronikala do tohoto prostoru Novgorodská Rus a východní křesťanská liturgie, která pod svoji kontrolu dostala velkou část Karélie. V oblasti dnešního Finska se tak jejich vliv střetával.⁵⁷ Logicky tak docházelo k potyčkám, při kterých finské kmeny bojovaly s největší pravděpodobností na obou stranách. Ty pak mnohdy přerůstaly i ve větší konflikty.⁵⁸ Nakonec došlo roku 1323 v Orechově k mírovému urovnání sporů, při kterém byla poprvé ustanovena východní hranice Finska. Výsledkem této smlouvy bylo rozdělení Karélie na dvě části, západní katolickou (po reformaci v 16. století luteránskou) s centrem ve Vyborgu (Viipuri) a východní ortodoxní, podléhající Novgorodu. V oblasti Karélie byla tedy hraniční čára vymezena poměrně přesně a jasně oddělovala obě soupeřící strany.⁵⁹ Hranice pak pokračovala na sever k jezerní oblasti Saimaa, odtud však již byla vytyčena jen velmi vágně a historikové dodnes vedou debatu, kudy vlastně měla procházet, a hlavně, kde měla končit, přičemž jejich úlohu neulehčuje ani fakt, že mírová smlouva byla

⁵⁷ Ve stejné době se zde své zájmy snažili prosadit i dánský král, hanzovní města a řády mečových a německých rytířů. Ale jejich snahy byly spíše okrajové a víceméně omezené a později se z této oblasti stáhli.

⁵⁸ Při drtivé porážce, kterou švédské vojsko utřžilo od novgorodského knížete Alexandra na řece Něvě r. 1240, pocházela část vojáků i z provincie Häme. Na druhé straně pak dle soudobých pramenů měli bojovat spojenci Novgorodu z Karélie, viz. E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 34–35.

⁵⁹ H. Sihvo, *Karelia, Battlefield, Bridge, Myth*, in: M. Engman, D. Kirby (eds.) *Finland – People, Nation, State*, s. 63–64.

vyhotovena ve více jazykových verzích a ani jeden z originálů se nedochoval. Navíc obě smluvní strany později vytvořily kopie, ve kterých si průběh hranice upravily podle vlastní představy. Jelikož hranice měla vést od moře (Finského zálivu) opět k moři, nabízejí se dvě varianty. Podle první z nich by se hranice stáčela na severozápad k severní části Botnického zálivu přibližně v oblasti dnešního města Oulu (Uleåborg). V druhé verzi by vedla prakticky přímo na sever a ústila do Severního ledového oceánu.⁶⁰ Důvod pro tento velmi nejasný způsob vymezení je vcelku prostý. Obě země se soustředily především na oblast Karélie, která kontrolovala velkou část obchodu finského vnitrozemí s Finským zálivem. Oblasti ležící na sever od ní byly v té době velice řídké osídlené a jejich význam byl doceněn až mnohem později.

Vytvoření hranice na pomezí Karélie a Finska a vymezení sfér vlivu mezi švédským královstvím a Novgorodskou Rusí bylo jedním z klíčových faktorů pro pozdější utváření se finského národa. Hranice, která vzešla z dohody mezi Švédskem a Novgorodem, byla důsledkem mocenského vyjednávání a prakticky vytvořila bariéru mezi do té doby velmi blízkými kmeny Finů a Karelů. Zatímco Finové se stali součástí západního kulturního okruhu a byli vystaveni švédské kolonizaci, Karelové do budoucna podléhali novgorodským a později moskevským panovníkům a tím pádem i východní kultuře a církvi.⁶¹

Již roku 1556 bylo švédským králem Gustavem I. Vasou založeno Finské vévodství, které dostal do správy jeho druhorozený syn Jan (pozdější král Jan III.).⁶² Ten si Finsko jako základnu své moci velice oblíbil a dokonce se naučil i finsky. Přesto byl jeho titul víceméně prázdnou skořápkou a neexistovalo ani přesné vymezení, které části Finska by vlastně měly spadat do jeho pravomoci. Po Janově převzetí švédského trůnu navíc titul zanikl a byl obnoven až mnohem později v naprosto odlišných podmínkách.

V průběhu 17. století se ze švédského království stala velmoc evropského formátu, která výrazně ovlivňovala dění nejen v oblastech svých bezprostředních zájmů, ale i ve vzdálené střední Evropě. Finsko bylo v této době nedílnou součástí švédské říše, někteří historici dnes z tohoto důvodu dokonce užívají názvu Švédsko-finské království. Finští zástupci se účastnili zasedání říšských stavů a mnohé šlechtické rodiny sídlící ve Finsku měly ve Stockholmu velmi významné postavení

⁶⁰ E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 38–39.

⁶¹ M. Klinge, *O předpokladech finské samostatnosti*, in: *Dějiny a současnost* 15/1993, č. 6, s. 8.

⁶² Od roku 1581 Jan používal titul „velkovévoda Finska a Karélie“.

(např. Flemingové nebo Hornové). Odvrácenou stranou švédského vzestupu byla potřeba větší centralizace říše. Ačkoliv Finsko, na rozdíl od nově dobytých provincií, mělo své zástupce mezi stavy i členy říšské rady, ani jemu se nevyhnulo určité pošvédštění, spojené s rostoucí administrativou a snahou soustředit většinu moci do Stockholmu, probíhající v druhé polovině 17. století. Navíc s přibývajícimi územními zisky Švédska upadal zároveň význam Finska na úkor nově získaných a bohatších provincií, jako byly západní Pomořany, Brémy, Verden a Wismar v severním Německu, nebo původně dánské Skåne, Blekinge a Halland.

Jazykem státní správy v říši byla logicky švédština, což vedlo k jejímu postupnému pronikání i do původně nešvédských částí království, přestože, jak píše Englund, pokud existoval nějaký univerzální jazyk, kterým se dalo domluvit ve všech částech říše, byla jím jednoznačně němčina a ne švédština.⁶³ Mnozí ze švédských úředníků, kteří byli vysláni do Finska, se přizpůsobili a naučili se místní jazyk, přece však švédský jazyk postupně nabýval vrchu a význam finštiny se zmenšoval, ačkoliv se nejednalo o žádný cílený útlak Finů, ale vycházelo to spíše z pragmatického přijetí stávající reality.

Smrtící ranou pak pro finskou samosprávu byla Velká severní válka v letech 1700–1721. Během ní po mnoho let okupovaly Finsko ruské jednotky.⁶⁴ Většina finských úředníků prchla do vlastního Švédska a po skončení války se již mnozí z nich nevrátili, nebo byli rovnou nahrazeni novými švédskými úředníky. V průběhu 18. století pak docházelo ke stále většímu pošvédšťování finských vyšších vrstev. Nejenže byli do uvolněných míst v úřadech jmenováni převážně Švédové, ale i samotné finské vyšší vrstvy se záhy začaly přiklánět ke švédštině a měnit si svá jména na švédská.

3.1.1. Počáteční fáze finské národní emancipace

V průběhu první poloviny 18. století se zdálo, že finský jazyk a kultura postupně upadnou a finština se stane pouze dialektem chudých venkovanů, přehlíženým a opovrhovaným vzdělanějšími

⁶³ P. Englund, *Nepřemožitelný*, s. 346.

⁶⁴ Jak už napovídá název „velký hněv“ (fin. isoviha), který pro toto období finští historici používají, neslo finské obyvatelstvo ruskou okupaci velice těžce. Za další války proti Rusku v letech 1742–43 došlo k dalšímu obsazení Finska ruskými vojsky a toto období pak ve finské historiografii analogicky nese název „malý hněv“ (fin. pikkuviha).

vrstvami obyvatelstva. Od druhé poloviny století se však mezi šlechtou žijící ve Finsku začaly objevovat neklamné známky prvních projevů teritoriálního patriotismu.⁶⁵ Přesto si ještě na konci století univerzitní profesor Henrik Gabriel Porthan (1739–1804) stěžoval, že zatímco „*Ještě na počátku tohoto věku používalo duchovenstvo, mnozí venkovští šlechtici i valná část kupců a měšťanů ve finských městech při vzájemné komunikaci většinou finštinu. Ale pak se to vše změnilo a den ode dne nadále mění – a ani nebylo třeba nátlaku.*“⁶⁶ Jak již bylo výše zmíněno, došlo v průběhu druhé poloviny 17. a první poloviny 18. století k výraznému pošvédštění úředníků působících ve Finsku, což bylo způsobeno hlavně velkým přílivem rodilých Švédů, kteří obsazovali pozice ve státní správě. Mnozí Finové posléze začali přejímat švédský jazyk a švédskou identitu ve snaze dosáhnout vyššího postavení na sociálním žebříčku.

I když byla v této době velká většina elit švédskojazyčná, stále se našlo několik málo nadšenců, především z řad vzdělanců a univerzitních učitelů, kteří svoji pozornost věnovali domorodému jazyku a kultuře. Zřejmě nejvýznamnější osobností, jež se v této době věnovala finské kultuře, jazyku a historii, byl Daniel Juslenius (1676–1752), který je označován za jednoho z prvních fennofilů. Tento univerzitní profesor a biskup v Turku byl autorem množství prací, z nichž mezi nejvýznamnější patří zejména první finský slovník *Suomalaisen Sana-Lugun Coetus* (1745) s více než 16 000 hesly, a především jeho disertační práce *Staré a nové Turku (Aboa vetus et nova)* z roku 1700 věnující se historii tehdejšího hlavního města velkovévodství.⁶⁷ Na Juslenia později ke konci 18. století navázali mnozí další, přičemž ústřední postavou se stal již zmiňovaný profesor Porthan, který byl Jusleniovým synovcem z matčiny strany.

Pravě okruh předních osobností finské kulturní sféry, shromážděný kolem Porthana, založil učenou společnost *Aurora*.⁶⁸ Vcelku logicky se většina jeho členů rekrutovala z prostředí turkuské univerzity a mezi přední okruhy zájmu společnosti, která působila v rozmezí let 1770–1779, krom poezie, patřily i finské dějiny, geografie, jazyk a ekonomie. Neméně důležitou pozornost věnovali členové spolku i hudbě. Význam *Aurory* ještě umocnilo, že v letech 1771–1779 a 1782–1785 vydávala první finské noviny *Tidningar Utgifne Af et Sällskap i Åbo* lidově přezdívaný *Åbo*

⁶⁵ M. Hroch, *Social Preconditions of National Revival in Europe*, s. 62.

⁶⁶ E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 132.

⁶⁷ E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 117.

⁶⁸ Mezi další přední představitele společnosti patřili např. Johan Lilius (1724–1803), Abraham Niklas Edelcrantz (1754–1821), Matthias Calonius (1737–1817), Carl Fredrik Fredenheim (1748–1803), Magnus Jacob Alopaeus (1731–1811). Již z výše zmíněných jmen je jasně patrné, že jejich každodenním jazykem byla švédština, přesto usilovně podporovali rozvíjení finské kultury a jazyka.

Tidningar (*Turkuský deník*). Zprvu list vycházel jednou za dva týdny, později byl tištěn každý týden. Témata *Åbo Tidningar* se logicky shodovala s těmi, kterými se zabývali členové *Aurory*, postupem času se však čtrnáctideník začal věnovat i zahraničním záležitostem a reflektoval dění v Evropě.⁶⁹ Jak už název vypovídá, vycházely tyto noviny, stejně jako většina ostatních periodik ve Finsku z konce 18. a první poloviny 19. století, ve švédštině. Většina čtenářstva se totiž rekrutovala z vyšších kruhů a inteligence, které byly v té době převážně švédskojazyčné. Ve švédštině tištěné noviny a časopisy tedy byly určeny především vzdělaným vrstvám, žijícím ve městech, a jejich dopad na finsky mluvící obyvatelstvo na venkově byl minimální.⁷⁰ Naproti tomu na konci 18. a počátku 19. století vzniklo i několik periodik vydávaných ve finštině, mezi ně patřil například *Suomenkieliset Tietosanomat* (*Noviny ve finském jazyce*), který vycházel na konci 18. století. Jako příklad mu sice sloužily švédskojazyčné noviny, ale na rozdíl od nich měl, stejně jako většina finských listů, spíše edukační než informační charakter, i když se nevyhýbal ani přinášení stručných zpráv.⁷¹ Přesto, jak tato regionální periodika, tak především *Åbo Tidningar*, hrály významnou roli pro budoucí vývoj finského národního hnutí. I přes své většinou nedlouhé působení tvoří finské noviny a časopisy jeden ze základních stavebních kamenů, které později výrazně přispěly k rozvoji finské národní kultury a sebevědomí.

3.2. České země pod vládou Habsburků

Dějiny Českých zemí v průběhu 18. a 19. století a především pak období, pro které se vžil název *národní obrození*, byly v posledních desetiletích již podrobně prozkoumány mnoha předními českými historiky ze všech možných úhlů pohledu, namátkou vzpomeňme např. M. Hrocha, J. Raka, V. Macuru, F. Kutnara, O. Urbana, J. Kořalku, M. Havelku nebo i D. Třeštíka.⁷² Z tohoto

⁶⁹ P. Tommila, *Suomen sanomalehdistön historia, osa I*, s. 23–25.

⁷⁰ R. Salokangas a P. Toimmila, *Press History Studies in Finland: Past and Present*, in: *Scandinavian Journal of History*, 7/1982, č. 1, s. 49.

⁷¹ T. Stein, *In Quest of Freedom, Finland's Press 1771-1971*, s. 14–15.

⁷² Z nejznámějších děl výše zmíněných autorů zabývajících se problematikou českého národního obrození lze uvést např. M. Hroch, *Evropská národní hnutí v 19. století*, Svoboda, Praha 1986; M. Hroch, *V národním zájmu*, Praha 1999; M. Hroch, *Na prahu národní existence, touha a skutečnost*, Praha 1999; dále J. Rak, *Bývalí Čechové, české historické mýty a stereotypy*, Jinočany 1994; J. Rak, *Zachovej nám, Hospodine, Češi v Rakouském císařství 1804-1918*, Praha 2013; V. Macura, *Znamení zrodu, české národní obrození jako kulturní typ*, Jinočany 1995; V. Macura, *Český sen*, Praha 1992; F. Kutnar, *Obrozené vlastenectví a nacionalismus*, Praha 2003; O. Urban, *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982; J. Kořalka, *Češi v Habsburské říši a v Evropě 1815-1914*, Praha 1996; M. Havelka, *Dějiny a smysl*, Praha 2001; D. Třeštík, *Češi, jejich národ, stát, dějiny a pravdy v transformaci, texty z let 1991-1998*, Brno 1999 nebo D. Třeštík, *Češi a dějiny v postmoderním očistci*, Praha 2005.

důvodu není smyslem mé práce podrobněji rozebírat toto období nebo přinášet nový pohled na něj. Proto se zde omezím pouze na stručnou charakteristiku této periody české národní emancipace nastiňující pozadí mého vlastního bádání v oblasti vzájemného stýkání a reflexe českého a finského národa. Pro případné zájemce o podrobnější studium *českého národního obrození* odkazuji na práce výše zmíněných autorů v rámci poznámkového aparátu nebo seznamu použité literatury.

Jak již bylo výše zmíněno, zásadní zlomem pro postavení Zemí Koruny české v rámci Habsburského soustátí byla bitva na Bílé hoře (8. listopadu 1620). Po této, pro české protestantské stavy nešťastné události, která byla navíc o necelý rok později (21. června 1621) následována popravou sedmadvaceti vůdců stavovského povstání, ztratili Češi a Moravané velkou část svých výsad a své moci, které dříve požívali. Země Koruny české, tj. Čechy, Morava a Slezsko se staly integrální součástí Habsburské říše a prakticky jen jednou z mnoha jeho součástí, bez výjimečnějšího postavení. Od této chvíle hráli stavové v těchto zemích a jejich zemské sněmy víceméně jen podružnou a podřadnou roli a veškerá důležitá rozhodnutí byla činěna panovníkem a jeho vládou ve Vídni.⁷³

Pro velkou část české a moravské nekatolické šlechty znamenala bělohorská porážka navíc ztrátu majetku a nutnost emigrace. Jejich statky byly císařem Ferdinandem II. rozděleny mezi loajální domácí katolickou šlechtu a nově příchozí rody z Německa, Itálie, případně Španělska, věrné katolickým Habsburkům. Tato zásadní změna měla velký vliv nejen na národnostní skladbu šlechty, ale také na jazyky, které šlechta začala při každodenním styku užívat. V mnohem větším měřítku se začaly prosazovat cizí jazyky, jako třeba v 18. století módní francouzština. Prim ale stále více hrála němčina, především díky snaze o centralizaci státního aparátu, která se postupem času měla stát hlavním úředním jazykem říše. Vzhledem k tomu, že i mnozí čeští šlechtici se rozhodli přijmout německý jazyk za svůj vlastní, došlo k výraznému úpadku v užívání českého jazyka mezi vyššími vrstvami. Také v mnoha větších městech, kde již v té době existovaly silné německé enklávy, se mnozí původem čeští obchodníci a řemeslníci začali přiklánět k němčině. Z češtiny se tak postupně začal stávat, podobně jako u finštiny, pouze jazyk chudších vrstev a venkova.

Rostoucí vliv německého jazyka a úpadek češtiny pak byl ještě umocněn v druhé polovině 18. století za vlády Marie Terezie a především jejího syna Josefa II., kteří se snažili říši pokud možno

⁷³ Formálně bylo postavení Zemí Koruny české kodifikováno Obnoveným zřízením zemským pro Čechy (1627) a Moravu (1628) vydanými císařem Ferdinandem II.

co nejvíce centralizovat a soustředit veškerou moc ve Vídni. Josef II. pak celý proces chtěl završit úplnou germanizací státní správy. Ačkoliv se v jeho postojích neodrážel žádný nacionalistický nebo pangermanistický motiv, jak mu někteří pozdější kritici podsouvali, ale čistě pragmatické uvažování, mající za cíl co největší zjednodušení státní byrokracie, byly jeho snahy přijaty v neněmeckých částech habsburského soustátí s velkým odporem. Na druhou stranu došlo díky osvícenským reformám výše zmíněných panovníků k určitému uvolnění poměrů, především v otázkách vyznání a pracovních povinností obyvatel venkova.

Snaha o centralizaci vedla část české šlechty k tomu, že se začala silněji vymezovat vůči Vídni a její vládě. Odkazy na starobylou zemskou historii a někdejší nezávislost českých zemí se pak staly pevnou součástí její politické identity. Přestože část těchto šlechticů, jako jeden ze základních znaků svého zemského patriotismu, dávala na odiv český jazyk, čímž odkazovala na své starobylé historické kořeny a tradice, ani v nejmenším nepočítala v rámci svého politického snažení s český mluvícím etnikem. To v jejich očích bylo pouze obyčejnou masou poddaných, kteří pro ni v žádném případě nemohli být politickým partnerem.⁷⁴ Přesto je role této malé části české šlechty pro ranou fázi českého národního obrození velice důležitá, především z hlediska zakládání a mecenášství velké části pozdějších národních kulturních institucí a ústavů, stejně tak jako finanční podpora, kterou šlechtici poskytli některým předním představitelům rodícího se národního hnutí.⁷⁵

Jedním ze základních kamenů po celou dobu vývoje českého národního hnutí byl odkaz na jeho bohatou historii. Historismus a návrat k minulosti tvořily jedny z klíčových aspektů vlastního národního vědomí. Odkazováním na slavnou minulost se de facto pozvedala i přítomnost národa, proto tak velký zájem o studium národní historie prakticky po celou dobu národního obrození.⁷⁶ Hlavně v počátečním období hrála významnou roli v této otázce česká šlechta, která se, ve své snaze vymezit se vůči centrální moci ve Vídni, odkazovala na starobylé tradice a především historii, na období, kdy mocní čeští králové tvořili páteř Svaté říše římské a na jejich dvoře zněla přednostně čeština. Z tohoto důvodu se logicky stalo objektem jejího zájmu i historické bádání, ať už šlo o zkoumání zemských dějin, nebo historie vlastního rodu. K tomuto účelu pak česká šlechta využívala služeb různých učenců a vzdělavců, které si na tuto práci najímala. Mecenášská role

⁷⁴ M. Hroch, *Na prahu národní existence*, s. 27–28.

⁷⁵ Více o roli vlasteneckého muzea a významu historie pro počátky českého národního hnutí viz. J. Rak, *Koncepce historické práce vlasteneckého muzea v Čechách*, in: *Časopis národního muzea – řada historická*, 153/1984, č. 2, s. 98–111.

⁷⁶ F. Kutnar, *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus*, s. 86–88.

předních šlechtických rodů a jejich podpora děl zabývajících se českou historií velkou měrou přispěly k vzniku dnes již už klasických prací z oblasti české historie a jazyka. A i když mnohé z nich byly časem překonány a v některých případech i podrobeny kritice, přesto jména jejich tvůrců patří mezi nejvýznamnější představitele první generace českého národního obrození. Z těch nejvýznamnějších můžeme jmenovat například Gelasia Dobnera (1719–1790), Mikuláše Adaukta Voigta (1733–1787), Františka Martina Pelcla (1734–1801) Ignáce Cornovu (1740–1822) a především Josefa Dobrovského (1753–1829). Tito osvícenští badatelé za finančního přispění šlechty vytvářeli klíčová díla pro rodící se národní emancipační hnutí v Českých zemích, na druhou stranu se však svými díly do určité míry snažili i o vzdělávání širších vrstev národa, se kterým se sami identifikují.⁷⁷

Právě stále rostoucí zájem šlechty, jenž poskytoval širší platformu pro vědecké práce týkající se českého jazyka, historie a kultury, vedl k založení soukromé učené společnosti roku 1770.⁷⁸ O čtrnáct let později roku 1784 byla tato instituce přejmenována na Královskou českou společnost nauk. I zde hrály zásadní roli peníze českých šlechticů, bez jejichž přispění by společnost nikdy nemohla vzniknout a dlužno podotknout, že tím byly v počáteční fázi do značné míry ovlivněny i oblasti zájmu vědeckého zkoumání. Na druhou stranu hlavní tíha vědecké práce samozřejmě ležela na bedrech profesionálních učenců, kteří se vedle práce pro urozené vrstvy, jež mnohdy činila hlavní zdroj jejich příjmů, snažili ještě svojí prací působit na vzdělávání vlastního etnika, byť toto jejich snažení mělo samozřejmě pouze omezený dosah.

Primární zájem bádání učenců sdružených ve společnosti a jejich mecenášů ležel ve zkoumání vlastní zemské historie a jazyka. Je vcelku příznačné, že většina z této první generace badatelů pocházela z německy mluvících vrstev a českému jazyku se mnozí z nich naučili až v dalším průběhu svého života. I z tohoto důvodu byla velká část jejich prací psána německy, některé z nich i latinsky. Je logické, že převážná část čtenářů těchto vědeckých prací pocházela ze vzdělaných a majetných vrstev, pro něž byla četba v němčině mnohem přirozenější než v češtině. Ke změně v tomto směru došlo až mnohem později v průběhu 20. až 40. let 19. století, především díky rozvoji samotného českého jazyka, což bylo právě zásluhou první generace obrozenců a jejich jazykovědných a slovníkových prací.

⁷⁷ M. Hroch, *Na prahu národní existence*, s. 62.

⁷⁸ Mnozí z výše zmíněných (např. Pelcl, Cornova, Dobrovský) byli nejen členy, ale později i předsedy Královské české společnosti nauk. V jejich šlépějích šly pak mnohé další významné osobnosti českých dějin 19. století.

Vedle samotné historie byla velká pozornost upřena také na český jazyk, který byl společně s bohatou historií Zemí Koruny české jedním z hlavních znaků, se kterými se identifikovala jak starobylá česká šlechta, tak i velká většina obyvatelstva české kotliny. Od konce 18. století se totiž místo územní zemské identity začala mnohem více prosazovat identita jazyková a obyvatelstvo se postupně mnohem více ztotožňovalo s řečí svého etnika než s územím, ze kterého pocházelo. V úspěšném šíření češtiny pak hrály významnou roli především divadlo a noviny, které byly schopné zprostředkovávat český jazyk širokým vrstvám, i když pravda většinou v poněkud jednodušší a odlehčené formě.

Počátky českého divadla jsou spjaty s tzv. Boudou, která působila v letech 1786–1789 na dnešním Václavském náměstí (tehdejším Koňském trhu) a na níž později navázaly další. Přestože první krůčky byly pro české divadlo poměrně náročné a většinou po pár letech ztroskotaly na nedostatku financí, měla divadelní představení velký ohlas a výrazně přispěla k rozvoji českého jazyka. Ne nadarmo patřily divadelní hry, ať už původní nebo přeložené, k nejpočetnější části české literatury v jejích raných fázích.

Druhým významným odvětvím, silně působícím na velkou část českého obyvatelstva, byly noviny. První z nich jsou spjaty se jménem Václava Matěje Krameria, který začal roku 1789 tisknout svoje periodikum pod názvem *Pražské poštovské noviny*, později roku 1791 přejmenované na *Císařské královské vlastenecké noviny*.⁷⁹ Spolu s vydáváním kalendářů a publikováním významných českých prací jako např. Pelclove *Nové kroniky* měla Krameriova činnost dalekosáhlý význam. Za pomoci sítě kolektorů byl totiž schopen pokrýt velkou část obyvatelstva a šířit české národně laděné noviny a tisky, na rozdíl od divadla, mezi široké vrstvy nejen ve městech, ale i na venkově. Navíc se tím vytvořila určitá síť čtenářů, spojená zájmem o českou literaturu, která samozřejmě postupem času začala přerůstat i do dalších oblastí života a postupně se mobilizovala v zájmu české věci.⁸⁰ Krameriova publikační činnost tak hrála v první fázi národního obrození výjimečnou roli.

⁷⁹ J. Herben, *Matěj V. Kramerius, osvícenský novinář a buditel*, s. 31–35.

⁸⁰ M. Hroch, *Na prahu národní existence*, s. 69–70.

3.2.1. Josef Dobrovský jako hlavní postava první generace českého národního hnutí

Na závěr je potřeba zmínit zřejmě nevýznamnější osobnost první generace českého národního hnutí, jíž byl již výše zmíněný český filolog a historik Josef Dobrovský, jehož díla týkající se českého jazyka měla velký význam pro kodifikaci spisovné češtiny. V mnoha svých pracích jako *Geschichte der böhmischen Sprachen und Literatur* (1792), nebo *Dějiny české řeči a literatury* (1818) se také věnoval historii českého jazyka a literatury, přičemž za jejich vrchol považoval veleslavínskou renesanční češtinu, na kterou se dle jeho mínění mělo opět navázat. Nesmíme ani opomenout jeho velké slovníkové dílo *Deutsch-böhmisches Wörterbuch* (1802), na které později navázal svou slovníkovou prací Josef Jungmann. I na historickém poli byl Dobrovského přínos velmi významný, vzpomeňme jen jeho oprávněné pochybnosti o pravosti Královédvorského a Zelenohorského rukopisu, jež vyvolaly velkou vlnu kritiky. Dobrovského význam pro české národní obrození je prakticky nedocenitelný a jeho dílo je naprosto klíčové pro budoucí vývoj českého jazyka a literatury. Navíc jeho vliv a kontakty mezi předními českými šlechtici pomohly budoucím generacím českých učenců, kteří pak na Dobrovského navazovali a pokračovali v jeho práci.

Dobrovský také jako jeden z prvních podrobil kritickému zkoumání slovanské jazyky a řadí se tak díky tomu mezi jedny ze zakladatelů nejen české, ale i evropské slavistiky. Jeho filologické bádání se však neomezovalo jen na slavistiku, vzhledem k jeho rozsáhlým znalostem dalších evropských jazyků jej můžeme považovat i za otce české ugrofinistiky. I přes to, že mnohá jeho jazyková díla byla po delší dobu zapomenuta, nelze Dobrovského význam pro jazykovědný výzkum v celoevropském měřítku podceňovat.

3.2.1.1. Dobrovského cesta na sever

Již bylo zmíněno, že jedním z hlavních motivů první generace obrozenců bylo pátrání po vlastní historii. A tento fakt stál i za cestou Josefa Dobrovského do tehdejšího švédského království, která vedla k prvnímu osobnímu setkání mezi zástupci kulturních elit dnešního českého a finského národa, jelikož dnešní Finsko bylo v době jeho cesty stále ještě součástí Švédska. Hlavním cílem Dobrovského cesty bylo získat zpět některé z knih a listin odvezených švédskými vojsky z Prahy

a jiných českých měst na konci Třicetileté války. K tomuto účelu mělo být mimo jiné využito i štědrého daru císaře Leopolda I., který daroval Královské české společnosti nauk šest tisíc zlatých na „*užitečné cesty, pokusy a popisy míst*“, z kterých byla Dobrovskému přidělena částka 1 000 zlatých. Krom hledání bohemiik ve švédských knihovnách se Dobrovský navíc rozhodl pokračovat na své cestě ze Švédska do Ruska, kde hodlal v Petrohradu a Moskvě s pomocí tamních slavistických studií „*objasnit historii a literaturu celého národa slovanského*.“⁸¹

10. května 1792 se Dobrovský vypravil z Prahy do Radnic u Plzně, kde se setkal se svým spolucestujícím hrabětem Jáchymem ze Šternberka a odtud oba společně 15. května vyrazili na svoji cestu.⁸² Přes Plzeň, Cheb a Aš dorazili 19. května do Jeny, ze které se vydali přes Erfurt, Gothu, Göttingen a Hamburk do Lübecku, kde se jejich cesty na krátko rozdělily, aby se později setkali ve Stockholmu a po dalším odloučení opět v Petrohradu.⁸³ Z Lübecku se vydal Dobrovský do Kodaně, odkud 26. června vyrazil za prvním cílem své cesty, švédskými knihovnami. Ještě téhož dne dorazil do Malmö a přes Lund a Linköping se dostal 5. července do Stockholmu, kde se asi měsíc zdržel. Během této doby podnikl několik výprav po okolí, na kterých mimo jiné navštívil Uppsalu a zámek Skokloster. Konečně se 3. srpna vydal opět na cestu a po pěti dnech úmorné a zdlouhavé plavby dorazil do Åbo (dnešního Turku).⁸⁴

Z hlediska hlavních cílů jeho putování, tj. hledání knih a listin odvezených za Třicetileté války, přineslo Dobrovského putování po dnešním jižním Finsku jen pramalé výsledky. Určitým úspěchem skončila jen návštěva univerzitní knihovny v Åbo (Turku), na další cestě vedoucí přes Helsingfors

⁸¹ Z. Hojda, *Dobrovského cesta za švédskou kořistí*, in: Dějiny a současnost. 25/2003, č. 5, s. 11.

⁸² Jak ve své knize *Cesta J. Dobrovského a hr J. Šternberka do Ruska v letech 1792–1793*, vydané nákladem České grafické Unie roku 1923 v Praze, uvádí V. A. Francev, hrabě Šternberk disponoval pro své účely mnohem většími prostředky než Dobrovský a vzhledem k tomu, že jeho cesta po Švédsku a Rusku byla vedena jinými zájmy, několikrát se během svého putování rozdělili a cestovali samostatně. Mladý hrabě Šternberk byl nadšený přírodovědec a s velkým zájmem se věnoval hlavně geologii a mineralogii, což se promítlo i do množství vědeckých přístrojů, které si s sebou vzal. Jeho hlavním cílem bylo pozorování ruské přírody, obchodu a národohospodářství, zároveň si ovšem všiml i vnitřních poměrů Ruska a stavu jeho obyvatelstva. Zvláště tento poslední fakt, spolu s podivně vyhlížejícím vědeckým vybavením ovšem vzbudil v ruských úřednících podezření, což způsobilo, že v mnoha případech byly Šternberkovi kladeny překážky v jeho přírodovědeckých pozorováních a nakonec byl carevnou Kateřinou II. z Ruska de facto vypovězen. Přesto jsou jeho dva cestopisy *Bemerkungen über Russland auf einer Reise gemacht im Jahre 1792 u. 93, mit statistischen und meteorologischen Tabellen von Joachim Grafen von Sternberg* a *Reise von Moskau über Sophia nach Königsberg mit einer kurzen Beschreibung von Moskau nebst meteorologischen und mineralogischen Beobachtung von J. Graf v. Sternberg*, které vyšly v Berlíně resp. Drážďanech v letech 1793 a 1794, zvláště díky jeho postřehům týkajících se vnitropolitické situace a problémů selského lidu, velmi významným pramenem informací o tehdejšímu Rusku.

⁸³ V. A. Francev *Cesta J. Dobrovského a hr J. Šternberka do Ruska v letech 1792–1793*, s. 4.

⁸⁴ Z. Hojda, *Dobrovského cesta za švédskou kořistí*, s. 11.

(Helsinky) a Vyborg (Viipuri) bylo však už jeho hledání bohemik marné.⁸⁵ Přesto má jeho cesta a z ní následně vzešlý cestopis,⁸⁶ pro české vědecké bádání velký význam. Krom studia slovanských jazyků se v ní totiž Dobrovský věnuje i finštině a jejímu srovnání s maďarštinou, zároveň si všímá i vlivu slovanských jazyků na ty ugrofinské. Z tohoto důvodu má jeho cestopis naprosto zásadní význam pro vývoj české ugrofinistiky a do značné míry i srovnávací lingvistiky.

Vraťme se však k Dobrovského pátrání po českých a slovanských knihách a rukopisech. Během svého dvoutýdenního pátrání v univerzitní knihovně v Åbo (Turku) se Dobrovský totiž mimo jiné setkal s již zmíněným profesorem rétoriky, významným osvícencem a předním fennofilem H. G. Porthanem, jednou z vůdčích intelektuálních osobností tehdejšího Finska a pozdějším mentorem a učitelem mnoha předních osobností finského národního obrození. S Dobrovským ho spojoval nejen hluboký zájem o historii, ale i zaujetí národní poezií a jazykem. Stejně jako Dobrovského i Porthanův vědecký záběr byl neobyčejně široký, kromě filologie a historie se také velice zajímal o literaturu, geografii nebo lidové zvyky svého národa, měl tak v mnoha ohledech s Dobrovským hodně společného.

3.2.2. Henrik Gabriel Porthan a jeho vliv na počátky finské národní emancipace

Ve své době patřil Henrik Gabriel Porthan mezi největší osobnosti nejen na jediné finské univerzitě, ale vůbec v celém tehdeším Finsku. Jako jeden z prvních se ve svém díle začal kriticky věnovat finským dějinám a jazyku a položil tak základy pro budoucí systematičtější a hlubší bádání svých studentů a následovníků. Díky tomuto působení na následující generace budoucích předních osobností finského národního obrození je jeho význam pro finské národní hnutí neobyčejně velký.⁸⁷

Na druhou stranu však nesmíme Porthanovu lásku k finštině, kterou sám považoval za svůj mateřský jazyk, finským dějinám, slovesnosti a folkloru vnímat jako projevy myšlenek směřujících k jakémukoliv státnímu separatismu Finska na švédské koruně. Romantické koncepce nezávislého

⁸⁵ M. Hroch, *Švédské archivy a jejich význam pro studium českých dějin*, in: Sborník archivních prací, IX/1959, s. 259.

⁸⁶ J. Dobrovský, *Litterarische Nachrichten: von einer auf Veranlassung der böhm. Gesellschaft: im Jahre 1792 unternommenen: Reise nach Schweden und Russland*, J. G. Calve, Praha 1796.

⁸⁷ E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 159.

národa, které do Finska později v 19. století pronikly především z Německa a ze Švédska, byly Porthanovi naprosto cizí.⁸⁸ Podobně jako Dobrovský i Porthan sepsal svá díla buď v latině, nebo v úředním jazyce své země, tudíž švédsky. Ostatně, stejně jako v případě češtiny, nemělo v tehdejší době smysl publikovat práce ve finštině, vzhledem k faktu, že drtivá většina ať už kulturních nebo sociálních elit v tehdejší finském velkoknížectví finsky nemluvila a mnozí z nich tento jazyk ani neovládali. Finský historik M. Klinge jde ve svých úvahách dokonce tak daleko, že Porthanův zájem o finský jazyk a realie považuje jen za zájem čistě profesionální z hlediska archiváře, který se snaží uchovat a popsat archaický jazyk a zvyky předtím než úplně zmizí v propadlišti dějin. Z Klingeho pohledu Porthan, jako osvícenec bojující za vzdělání a kulturní povznesení nad starodávné barbarství, nemohl k finskému jazyku a lidovým tradicím přistupovat jinak, než jako k barbarským přežitkům z dřívějších časů, které je sice vhodné sesbírat a uchovat jako zajímavé pozoruhodnosti z dávných časů, ale jejichž zánik pod tlakem osvícenství je nevyhnutelný. V žádném případě, jak tvrdí Klinge, pak nemůže být Porthanův zájem o finskou historii, jazyk a folklor vnímán jako projev snahy o budoucí vytvoření národní kultury a identity.⁸⁹

Je tedy zřejmé, že Porthana, ačkoliv byl vášnivým fennofilem, nelze považovat za propagátora finské národní emancipace. Ať už však považoval finský jazyk a národní kulturu za relikty dřívějších dob, které jsou odsouzeny k zániku, nebo ne, je nesporné, že patřil k hlavním postavám stojícím u kořenů finské národní emancipace. A ačkoliv sám nikdy neprojevil nejmenší zájem dosáhnout prosazení finštiny, jako úředního jazyka, a finské kultury, jako národní, generace jeho studentů a následovníků nakonec uskutečnily něco, co sám Porthan ve svých střízlivých osvícenských myšlenkách nepovažoval za možné a do jisté míry ani žádoucí.

⁸⁸ V tomto ohledu je velice zajímavé povšimnout si, jakým způsobem vnímal sám Porthan svoji jazykovou a státní příslušnost. Porthanovi kořeny byly finské, rodinné jméno původně znělo Purtaanen, a sám Porthan označoval finštinu za svoji mateřštinu. Na druhou stranu ale jako univerzitní profesor a člověk vyšších vrstev používal ve svých pracích výhradně švédštinu a považoval se za loajálního poddaného svého švédského krále. Tento postoj ostatně v jeho době nebyl mezi Finy ničím výjimečným.

Porthan je dnešními finskými historiky označován za zakladatele finské historie a jednoho z prvních Finů, který se začal hlouběji zabývat finským jazykem a kulturou. Na druhou stranu si však můžeme povšimnout různého vnímání jeho osobnosti a především jeho identifikace s raným finským národním hnutím, srov. M. Klinge, *Let Us Be Finns! - Essays on History*, s. 122–124; A. Kemiläinen, *Finns in the shadow of the "Aryans"*, s. 42–43, nebo E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 281.

⁸⁹ M. Klinge, *Let Us Be Finns - Essays on History*, s. 122–124.

3.2.2.1. Setkání Dobrovského s Porthanem a další pokračování jeho cesty

Pokračujme však s Dobrovským na jeho cestě přes jižní Finsko. Jak sám napsal, ve zbývající cestě přes Finsko do Petrohradu nebylo na žádné další literární objevy ani pomyšlení.⁹⁰ Ovšem ze své návštěvy Åbo (Turku), a především ze setkání s Porthanem, byl opravdu nadšen. O tom, do jaké míry si Porthana a jeho díla vážil, svědčí i úryvek z jeho cestopisu, ve kterém píše:

Pan prof. Porthan se již několik let zabývá přepracováním uceleného finského slovníku, z něhož jsem měl možnost shlédnout již několik hotových sešitů v knihovně. Jelikož za tímto účelem neváhal podniknout cesty po celém vnitrozemí země, není pochyb, že svým dílem předčí své předchůdce.⁹¹

Zatímco o švédskou kulturu a politiku Dobrovský během svého putování moc velký zájem neprojevil, pozorování jazyka a fyziognomie Finů jej zaujalo mnohem více.⁹² Již během svého pobytu ve Stockholmu si koupil finsko-latinsko-švédský slovník vydaný roku 1745 již zmíněným předním finským jazykovědcem a jedním z předních fennofilů D. Jusleniem.⁹³ Zřejmě od Porthana pak v Åbo (Turku) dostal latinskou *Grammatica fennica* (1733),⁹⁴ napsanou německým učencem Bartholdem Vhaelem (1667–1723) a další blíže nespecifikovaný finský katechismus.⁹⁵

Zatímco pozorování finské přírody se svými šedivými granitovými masívy, které lemovaly cestu skoro po celou dobu jeho jízdy, jej doslova unavovalo, finský jazyk a zvyky přivábily Dobrovského pozornost. Při pozorování finské krajiny se pokusil srovnat, do jaké míry se Finsko změnilo od dob, kdy o něm Tacitus ve své *Germanii* napsal: „*Finsko, to jest podivuhodná divočina, ohyzdná chudoba, bez náradí, bez koňů, bez bohů a má živoucí rostlinstvo, [Finové mají] oblečení z kůže, lůžko z pudy. Jejich jedinou nadějí jsou jejich šípy, které z nedostatku železa vyrábí z kostí*“.⁹⁶ Od dob popisovaných Tacitem se toho samozřejmě mnoho změnilo, zároveň si ale Dobrovský všimá, že obyčejní finští venkované, zejména ti na ruské straně hranice, stále žijí ve velice skromných podmínkách, což jej nutilo k zamyšlení, jak to muselo ve Finsku vypadat na počátku našeho letopočtu.

⁹⁰ J. Dobrovský, *Litterarische Nachrichten*, s. 91.

⁹¹ J. Dobrovský, *Litterarische Nachrichten*, s. 90–91.

⁹² Z. Hojda, *Dobrovského cesta za švédskou kořistí*, s. 13.

⁹³ D. Juslenius, *Juslenii Danielis episcopi scaerensis in Suecia lexicon fennico-latino-suecium*, Holmiae 1745.

⁹⁴ B. Vhael, *Grammatica fennica*, Holmiae 1733.

⁹⁵ R. Pražák, *Josef Dobrovský als Hungarist und Finno-Ugrist*, Universita J. E. Purkyně, Brno 1967, s. 74.

⁹⁶ C. Tacitus, *Germania, Agricola, Dialogus de oratoribus*, (ed. E. Koestermann), BSB B.G. Teubner Verlagsgesellschaft, Lipsko 1970, s. 32.

Co se týče chudoby, má Tacitus do určité míry přece jen pravdu. Což je zřejmé především v ruských oblastech. Obyčejní Finové chodí nuzně oblečení a je zřetelné, že zde, kde jsou přírodou opuštěni jim ani jejich panovník neumí pomoci. Na ruské-císařské poštovní stanici ve Viborgu jsme neměli ani slámu a museli tak spát na vlhké zemi. Jak to muselo asi vypadat před sedmnácti staletími, kdy psal své dílo Tacitus?⁹⁷

Je zajímavé, že podobný závěr jako Dobrovský během své cesty do Petrohradu učinil i hrabě Šternberk.⁹⁸ Ten popisoval finské sedláky jako bezprávné, nevědoucí, co je právo vlastnické, a kterým vládne jedině ruská knuta; jsa polonahý a ubohý, je nejbídnějším tvorem na světě, jeho obydlí je příbytkem zármutku a chudoby a hraničí přímo s chlévem pro dobytek.⁹⁹

Zároveň si však Dobrovský uvědomuje i pokrok, kterého ve Finsku bylo dosaženo a na dalších stránkách své knihy naopak popisuje pohostinnost a poměrný blahobyt panující ve finských rodinách, který měl možnost poznat během své cesty. Samotné Finy a jejich zemi nakonec nepovažuje vůbec za chudé, naopak popisuje, jak se s ním jeho finští spolucestující několikrát během jízdy rozdělili o jídlo a peníze. Všimá si také mnoha moderních vymožitků, kterých Finové dosáhli, mezi něž samozřejmě na prvním místě počítá univerzitu a hned za ní následuje velká ostrovní pevnost Sveaborg.

Dnes má již Finsko v Abo mnoha profesory obsazenou universitu, ve Sweaborgu nepřekonatelnou pevnost a poblíže pobřeží mnoho měst s dobře postavenými domy a kostely. Jejich koně nás dostatečně rychle odvezli od jedné stanice k druhé.¹⁰⁰

Během své cesty si Dobrovský mimo jiné všiml i fyzických rozdílů mezi Švédy a Finy a naopak mu neušlo, že Finové a národy s nimi jazykově spřízněné, jako jím zmiňovaní Permové, Sirjaci, Vestjaci a obští Ostjaci vykazují jistou míru fyzické podobnosti, zatímco jiná etnika, jako byli Laponci, Čeremisové, Mordvinci nebo Vogulové, patří též mezi ugrofinské národy, vykazovala znaky od Finů naprosto odlišné¹⁰¹

Co ale Dobrovského zaujalo především, byla finština a další ugrofinské jazyky, kterým se obšírněji věnoval i na stránkách svého vědeckého cestopisu, kde dokázal, že tyto jazyky tvoří samostatnou

⁹⁷ J. Dobrovský, *Litterarische Nachrichten*, s. 92–93.

⁹⁸ Jak Dobrovský, tak Šternberk popisovali neutěšené poměry v té části Finska, která tehdy náležela k carskému Rusku.

⁹⁹ V. A. Francev, *Cesta J. Dobrovského a hr J. Šternberka do Ruska v letech 1792-1793*, s. 24–25.

¹⁰⁰ J. Dobrovský, *Litterarische Nachrichten*, s. 91.

¹⁰¹ J. Dobrovský, *Litterarische Nachrichten*, s. 93.

tzv. finnougričskou jazykovou skupinu a popsal jejich hlavní znaky. Díky své znalosti maďarštiny byl Dobrovský schopen porovnat finštinu nejen s dalšími ugrofinskými, ale i se slovanskými jazyky a zároveň poopravit mínění některých starších maďarských badatelů o vztahu uralských a evropských jazyků.¹⁰² Ve své knize doslova píše:

Již dříve mi bylo známo, že maďarská řeč má s finskou některé podobnosti, a rodilí Maďaři, kteří měli v Petrohradě možnost slyšet mluvit finské sloužící, mi odpověděli, když jsem se jich zeptal, že jim tón finské řeči přišel povědomý, ale přesto nebyli schopni ničemu rozumět. Nicméně pokládám za zřejmé, stejně jako už někteří přede mnou, že existuje nejenom mnoho klíčových slov, které jsou si zcela nebo alespoň částečně v obou jazycích podobné, ale že existují i gramatické analogie mezi oběma jazyky.¹⁰³

Díky svému popisu a srovnání finštiny s maďarštinou a dalšími ugrofinskými jazyky stál Dobrovský u počátků ugrofinistiky v našich zemích a závěrečná kapitola jeho *Litterarische Nachrichten* je považována za první ucelenou studii věnující se této tematice.¹⁰⁴ Některé své závěry týkající se srovnání ugrofinských jazyků a jejich přejímání výrazů ze slovanských, popřípadě jiných jazyků pak Dobrovský rozvinul ve své recenzi knihy *Affinitas linguae Hungaricae cum linguis Fennicae originis grammaticae demonstrata* maďarského autora Samuela Gyarmathiho, vydané roku 1799 v Göttingenu. Samotná recenze vyšla ve dvou částech 5. července 1799 v 214. a 215. čísle časopisu *Allgemeine Literatur-Zeitung* vydávaného v Jeně. Dobrovský zde nejprve s povděkem kvituje velké penzum práce, které Gyarmathi vykonal, a jeho přínos k srovnání ugrofinských jazyků. Na druhou stranu měl ke knize i několik výtek. Vadilo mu zejména malé oddělení finského jazyka od laponštiny, jelikož oba jazyky byly v knize v některých částech zpracovávány jako jeden celek: „Horší je, že samotná finština není od laponštiny oddělena nebo alespoň lépe odlišena. [...] Mnohem lepší by bylo spojit finštinu s estonštinou, jelikož se tyto dva jazyky liší daleko méně, než oba od laponštiny.“¹⁰⁵ Dobrovský ve své recenzi několikrát poukazuje na to, že ačkoliv finština i laponština patří obě do skupiny ugrofinských jazyků, jsou si poměrně vzdálené. Naopak pozdější bádání dalo zcela za pravdu jeho závěru týkajícího se podobnosti finského a estonského jazyka.

Obdobný význam měly i Dobrovského úvahy věnované vzájemnému vlivu mezi finštinou a slovanskými jazyky, především ruštinou. Jak již bylo řečeno, seznámil se během své cesty po

¹⁰² Z. Hojda, *Dobrovského cesta za švédskou kořistí*, s. 13.

¹⁰³ J. Dobrovský, *Litterarische Nachrichten*, s. 94.

¹⁰⁴ R. Pražák, *Josef Dobrovský als Hungarist und Finno-Ugrist*, Universita J. E. Purkyně, Brno 1967, s. 18.

¹⁰⁵ Viz. Dobrovského recenze Gyarmathiho knihy vypadná v *Allgemeine Literatur-Zeitung* dne 5. Července 1799 v č. 214., s. 53.

Finsku blíže s finským jazykem a v Petrohradě své znalosti ještě více prohloubil. Zde navíc část své pozornosti věnoval i ugrofinským jazykům národů žijících v tehdejší ruské říši, k čemuž mu napomohlo i seznámení s profesorem Peterem Simonem Pallasem, od kterého darem obdržel jeho gramatiku permského jazyka.¹⁰⁶ Po návratu do vlasti zveřejnil své závěry týkající se vztahů ugrofinských a slovanských jazyků v závěrečné části své cestopisné knihy.

[Finský jazyk a slovanské jazyky] jsou svojí skladbou natolik rozdílné, že nepatří ani do stejné jazykové třídy, ačkoliv ve finštině můžeme nalézt několik slovanských slov, která však byla převzata až později od Rusů. Stejně tak z druhé strany Rusové, kteří si ovšem nepůjčovali od Finů. Naopak finština byla silně promíchána se švédštinou; odtud je tedy zřejmé, jak si vysvětlit, že několik německých slov mohlo být převzato do finštiny.¹⁰⁷

Dobrovský vzájemným vlivům mezi finštinou a slovanskými jazyky věnoval poměrně velkou pozornost.¹⁰⁸ Jak je z jeho prací patrné, otázka přejímání slov z cizích jazyků nebo jazykových rodin jej velice zajímala a mnohé jeho objevy a závěry jsou platné i dnes. K mnoha zajímavým závěrům došel Dobrovský při studiu vlivu slovanských jazyků na finštinu. Podařilo se mu mimo jiné určit 31 finských slov,¹⁰⁹ která měla mít kořeny ve slovanských jazycích. Jak píše ve své knize prof. Pražák, je možné, že se o své závěry podělil s Porthanem, se kterým s největší pravděpodobností zůstal v kontaktu.¹¹⁰ Dalo by se tak vyvozovat z faktu, že Porthan ve svém díle *De praecipuis dialectis linguae Fennicae* (Turku 1801) sám určil dvacet jedna finských slov slovanského původu, která jsou do značné míry totožná s Dobrovského seznamem. Jak moc se jedná o pouhou shodu náhod, nebo o vliv Dobrovského díla, se už s největší pravděpodobností nedozvíme, jelikož většina Porthanovy pozůstalosti shořela za velkého požáru města Åbo (Turku) v roce 1827.¹¹¹ Na druhou stranu je alespoň známo, že Dobrovský přinejmenším výrazně ovlivnil přední maďarské učence věnující se této otázce, a to mimo jiné i tím, že jim zprostředkoval kontakt právě na Porthana.¹¹²

¹⁰⁶ J. Dobrovský, *Literarische Nachrichten*, s. 95.

¹⁰⁷ J. Dobrovský, *Litterarische Nachrichten*, s. 100.

¹⁰⁸ Pražák jej dokonce neváhal označit za prvního, kdo se této problematice věnoval, viz. R. Pražák, *Josef Dobrovský als Hungarist und Finno-Ugrist*, s. 91.

¹⁰⁹ Jednalo se o slova: akkuna, kapakka, kassara, koni, laavitsa, lusikka, mieli, naati, palttina, parta, kassara, pasma, pappi, pätsi, raamattu, saani, saapas, sirppi, sukkula, taata, tavara, tetri, tenka, toveri, varas, varpuinen, velho, veräjä, virsta, vuori a värtänä.

¹¹⁰ R. Pražák, *Josef Dobrovský als Hungarist und Finno-Ugrist*, s. 91.

¹¹¹ Tomuto požáru padla za obět také prakticky všechna bohemika a slavika, která zde roku 1792 během své zastávky našel Dobrovský, srov. R. Pražák, *Josef Dobrovský als Hungarist und Finno-Ugrist*, s. 91–92.

¹¹² Mezi maďarské kolegy, které Dobrovský přímo oslovil s žádostí o spojení s Porthanem, patřil například básník a jazykovědec Ferenc Verseghy. Dalším, o kterém je Pražák přesvědčen, že se do kontaktu s Porthanem dostal díky

Přestože s určitostí nevíme, jak moc se Dobrovský a Porthan ve svých dílech vzájemně inspirovali, mělo jejich setkání v Åbo (Turku) minimálně pro Dobrovského a jeho studium ugrofinistiky a především zkoumání propojení slovanských a ugrofinských jazyků obrovský význam. Bohužel však zůstal jeho přínos na tomto poli po dlouhou dobu velkou většinou soudobých badatelů nepovšimnut. Ať už jeho cestopis s prvními úvahami, týkajícími se ugrofinských jazyků a jejich vzájemného srovnání,¹¹³ nebo recenze Gyarmathiho knihy, otištěná v na svou dobu velice prestižním periodiku, nevyvolaly prakticky žádný větší ohlas. Snad jen mezi maďarskými filology našly Dobrovského práce nějakou odezvu, jinak však jeho bádání týkající se ugrofinských jazyků bohužel po většinu 19. století nevzbudilo velkou pozornost, díky čemuž jeho přínos k základům ugrofinistiky na delší dobu upadl v zapomnění.¹¹⁴

3.2.2.2. Závěr Dobrovského cesty a její význam

Dne 17. srpna 1792 Dobrovský konečně dospěl do jednoho z hlavních cílů své cesty, do Petrohradu, kde se zdržel dva měsíce. 17. října už jej nalézáme opět na cestě, tentokrát do Moskvy, kam dospěl 25. října. Zde se pak více než měsíc v moskevských archivech a knihovnách zabýval studiem staroslovanských rukopisů.¹¹⁵ Odtud chtěl také podniknout cestu na Kavkaz, kde se měly nalézat osady potomků Českých bratří, kteří se do těchto končin měli uchýlit v 15. století. Naštěstí se však včas dozvěděl, že se tato pověst nezakládá na pravdě a jistě namáhavou a zdlouhavou cestu nakonec nepodnikl. 7. ledna roku 1793 opustil Moskvu a přes Smolensk, Oršu, Vilno, Toločin, Grodno, Varšavu, Krakov, Těšín a Olomouc dorazil v půli února nazpět do Prahy.¹¹⁶

Jakkoliv omezený se nám může zdát význam Dobrovského návštěvy Finska a setkání s profesorem Porthanem na universitě v Åbo (Turku) pro vývoj obou budoucích národů a především jejich kulturních vztahů, šlo bezesporu o přelomový akt, který ať už více nebo méně ovlivnil vzájemné

Dobrovskému, měl být i sám zakladatel maďarské ugrofinistiky Sámuel Gyarmathi.

¹¹³ V listopadu 1797 dokonce vyšla v *Allgemeine Literatur-Zeitung* dvoustránková recenze na Dobrovského cestopis (s. 495–496), která se však zabývá prakticky jen jeho cestami a snahou nalézt ve Švédsku stará česká bohemika a slavika. Jednou větou je zde zmíněna i návštěva Åbo (Turku) a nález několika starých českých knih v tamní knihovně. Jazykovědná část Dobrovského spisu, týkající se srovnání finštiny s jinými jazyky však v recenzi zmíněna není.

¹¹⁴ R. Pražák, *J. A. Comenius ja Josef Dobrovský, kaksi tšekkiläistä fennougristia*, in: *Virittäjä*, 73/1969, č. 1, s. 33.

¹¹⁵ V. A. Francev, *Cesta J. Dobrovského a hr J. Sternberka do Ruska v letech 1792-1793*, s. 9–10.

¹¹⁶ V. A. Francev, *Cesta J. Dobrovského a hr J. Sternberka do Ruska v letech 1792-1793*, s. 12–13.

stýkání kulturních elit obou národních entit po celé příští století. Před Dobrovského cestou na sever měly obě strany jen mlhavé představy o svých protějšcích, žijících na tehdejší poměry nesmírně daleko. V době, kdy se národní povědomí v obou zemích teprve rodilo a bylo teprve takřikajíc v plenkách, by bylo naivní uvažovat o možnosti výraznějšího se inspirování druhým národem, nebo dokonce snaze pokusit se napodobit úspěchy, kterých se podařilo vydobýt druhé straně. Přesto už samotný fakt, že se dvě uznávané vědecké veličiny, a díky generacím svých následovníků i jedni ze zakladatelů národních hnutí ve svých zemích, setkali a měli možnost vést spolu diskusi týkající se kultury a jazyka svých etnik, je více než významný pro budoucí kulturní styky Finů a Čechů. Jak Dobrovský, tak Porthan patřili ve svých zemích k vedoucím osobnostem na poli vědy a jejich vliv na učené kruhy byl nesmírný. A pokud se oni dva věnovali studiu ugrofinistiky resp. slavistiky, mělo to určitě vliv i na jejich žáky a pokračovatele, kteří následně získané vědomosti rozšiřovali a prohlubovali.

3.3. Shrnutí finsko-českých kontaktů z počátečních období národně emancipačních hnutí

Jak jsme si mohli všimnout, vzájemné kontakty mezi finskými a českými obrozenci v průběhu druhé poloviny 18. století byly velice řídké. Vlastně se pouze omezili na setkání Dobrovského s Porthanem.¹¹⁷ Důvodem byla především velká vzdálenost obou zemí, která v tehdejší době představovala ještě zásadní komunikační bariéru. Dále je nutné si uvědomit, že v počátcích národních hnutí obou etnik se teprve rodila první periodika, která mnohdy vycházela jen po krátkou dobu a ve velmi dlouhých intervalech, navíc se tyto noviny snažily věnovat především tématům blízkým jejich vlastním čtenářům a na reflexi vzdálených národů a jejich kultur neměly kapacity a vlastně ani moc chuť. Je vcelku logické, že Finsko bylo v tehdejší době pro lid v české kotlině zemí velice vzdálenou a prakticky neznámou. Stejně tak Finové mohli na přelomu 18. a 19. století mít maximálně jen omezené znalosti o Českých zemích. Někteří z nich možná získali alespoň nějaké povědomí o Českých zemích ze zpráv o Napoleonových taženích ve střední Evropě, ale lze těžko očekávat, že by jejich znalosti překročily tuto mez.

¹¹⁷ Otázku týkající se následné možné korespondence mezi Porthanem a Dobrovským, jak ji nastínil prof. Pražák, nechávám stranou, vzhledem k tomu, že její existenci bohužel zatím nebylo možné prokázat. Naneštěstí většina Porthanovy korespondence byla nenávratně ztracena a ani bádání v Dobrovského pozůstalosti zatím bohužel nepřineslo žádné pozitivní výsledky. Přesto soudím, že možnost jejich následného vzájemného kontaktu je velmi pravděpodobná, i když by se, vzhledem k Porthanově úmrtí roku 1804, jednalo nejspíše jen o poměrně malé množství v řádu pouhých několika dopisů.

Prakticky jedinou šancí na získání rozsáhlejších vědomostí tak byly vzájemné kontakty mezi jednotlivci z obou národů. Z toho důvodu je tak Dobrovského práce popisující jeho cestu na sever a setkání s profesorem Porthanem prakticky jediným použitelným pramenem, i když o to významnějším svou obrovskou vypovídací hodnotou. Můžeme na něm totiž doložit první vzájemné kontakty mezi Finy a Čechy v počátcích národně emancipačních hnutí. Důležitost tohoto velice cenného zdroje informací ještě umocňuje fakt, že jak Dobrovský, tak Porthan patřili k naprosto klíčovým osobnostem svých národních hnutí v jejich počátečních fázích. Postavení obou mužů v rámci okruhu českých, resp. finských vlastenců bylo velice prestižní a oba působili ve své době jako vůdčí figury národního hnutí. Navíc měli velice úzké kontakty s vyššími vrstvami ve svých zemích, díky čemuž mohli zprostředkovat dalším svým mladším následovníkům výhodná místa a postavení v této společnosti. Oba dva pak navíc svými díly významně ovlivnili následující generace obrozenců a jejich práce můžeme považovat za jedny ze základních stavebních kamenů kultur obou emancipujících se národů. Je až pozoruhodné, jak moc paralel a podobností by se mezi oběma velikány dalo najít.

Z Dobrovského cestopisu můžeme vyčíst vzájemný respekt, který k sobě oba chovali. Jistě i je samotné zaujala podobnost jejich zájmů a oblastí studia. Okolnost, že se oba blíže seznámili s díly svého protějšku, vedla alespoň v malém měřítku k určité výměně informací o druhém etniku, o tom, v jakých podmínkách žije, jak se vyvíjí jeho kultura, jazyk a podobně. Tato výměna znalostí a vědomostí pak případně mohla sloužit k určité inspiraci nejen pro budoucí bádání, ale i pro snahu dosáhnout stejných nebo podobných výdobytků jako druhý sledovaný národ. Na druhou stranu o kulturním transferu mezi oběma národy by se v tomto případě dalo mluvit jen s velmi velkou dávkou optimismu.

Přesto můžeme říci, že se Dobrovský také díky své návštěvě Finska stal jedním ze zakladatelů nejen české, ale i evropské ugrofinistiky, jakkoliv byl jeho přínos pro tento vědní obor odhalen až mnohem později. Porthan pak zase ve svých pracích, které byly klíčové pro budoucí vývoj finského jazyka, jako jeden z prvních reflektoval vliv slovanských jazyků na finštinu a poukázal tak na určité propojení finského a slovanského kulturního prostředí, přičemž užitečným zdrojem informací v tomto směru mu mohlo být i setkání s Dobrovským.

Nejenže lze najít analogii mezi Dobrovským a Porthanem, ale také v celkovém měřítku si nemůžeme nevšimnout podobnosti mezi finským a českým národem v tomto období. Na konci 18.

století se jak Finové, tak Češi nacházeli teprve na počátku své národní emancipace, v období, které český historik M. Hroch označuje za fázi učeneckého zájmu, kdy se osvícenští učenci, motivovaní především touhou po poznání, ale do jisté míry i určitým zemským patriotismem a láskou ke svému vlastnímu etniku, snažili zkoumat jazyk, historii a kulturu tohoto svého etnika.¹¹⁸ Nejen v případě Dobrovského a Porthana to platí skoro bezvýtku. Připomeňme si třeba jen Jusleniův slovník a jeho práce historické, které stejně jako práce jeho českých protějšků Dobnera, Pelcla nebo Cornovy tvoří základy, ze kterých vycházely generace jejich následovníků. Akcent na studium vlastní historie a jazyka je v tomto období patrný u obou národů.

Ještě více nápadná je podobnost u samotných Dobrovského a Porthana. Oba jsou skoro typickými příklady učenců, zabývajících se dějinami a jazykem země svých předků. Ve své době patřili mezi přední vědecké kapacity a jevíli velký zájem o objasnění bohaté historie a krásy jazyka svého národa. Také se snažili o zprostředkování výsledků svého bádání nejen vzdělaným elitám, ale i obyčejným lidem a působit tak na jejich vzdělávání a osvětu. Na druhou stranu však oba zůstávali pouze ve vědeckých a edukačních intencích a jejich práce nebyly v žádném případě motivovány snahou agitovat a získávat pro věc národního hnutí širší vrstvy, jak k tomu bude docházet v následujících fázích národních hnutí. Jak Dobrovský, tak Porthan svá díla z větší míry sepsali buď v latině, nebo němčině, resp. švédštině, tedy jazycích vyšších a vzdělanějších vrstev. Z toho je jasně patrné, že i přes snahu o vzdělávání svého národa, si byli oba vědomi limitů dosahu svých prací, které většinou našly odezvu jen mezi vzdělanými a vyššími vrstvami. I z jejich vzájemného setkání a diskuze je patrné, že dílo svého protějšku obdivovali především z vědeckého úhlu pohledu a ne jako projev hlubokého národního citění.

Závěrem lze tedy shrnout, že v průběhu druhé poloviny 18. století došlo jen k jedinému významnějšímu kontaktu mezi finským a českým kulturním světem, a tudíž možnost nějakým způsobem ovlivnit kulturu a emancipaci druhého národa byla poměrně malá. Přesto je právě toto jediné setkání mezi Dobrovským a Porthanem na podzim roku 1792 velice významné. Ačkoliv setkávání významných učenců nebylo v této době zrovna výjimečnou záležitostí, fakt, že se tyto dvě, pro počátky národních hnutí klíčové osobnosti, potkaly a vyměnily si své názory a postřehy, nabývá na významu, když si uvědomíme, že na jejich práci a snažení navázaly další generace národních buditelů.

¹¹⁸ M. Hroch, *V národním zájmu*, s. 14–16.

Dobrovský krátce po svém návratu vydal knihu popisující svoji cestu, ve které významnou pasáž věnoval finskému jazyku a neopomněl zmínit ani svou návštěvu Porthana. O Porthanových dojmech ze vzájemného setkání můžeme jen spekulovat, ale vzhledem k tomu, že Dobrovského před jeho odjezdem štědře obdaroval jak svými vlastními pracemi, tak díly svých předchůdců, lze se domnívat, že jeho pocity byly nejspíše také veskrze pozitivní. Navíc díky Dobrovskému získal užitečné kontakty na jeho uherské přátele, se kterými později navázal čilou korespondenci. Už jen z tohoto pohledu vyplývá, že vzájemné setkání obou velikánů bylo přínosem pro oba.

4. Interakce mezi českým a finským národním hnutím v první polovině 19. století

Na přelomu 18. a 19. století dochází v celé Evropě k zásadním změnám. Na jedné straně se šíří myšlenky francouzské revoluce, hlásající svobodu a rovnost občanů, na druhé straně se v reakci na expanzivní politiku Francie začíná mezi evropskými národy probouzet nacionalismus. Podobně jako v německých zemích i v Čechách se objevují výzvy na obranu vlasti a panovníka. Tentokrát jsou už ale vlastní myšleny většinou jen České země a obrana trůnu císaře Františka je vnímána jako obrana českého krále s tím, že se odkazuje na historické paralely v bojích Čechů za obranu své země. Výjimkou nejsou ani odkazy na slavnou husitskou tradici, i když jde tato tradice proti většinovému katolickému vyznání, nebo na statečnou obranu českých měst v posledních fázích třicetileté války.

Finsko naopak díky své odlehlosti zůstalo ušetřeno rozpínavosti prvního konzula a později císaře Francouzů, ale i tak měl Napoleon I. velký, byť nepřímý vliv na zásadní politickou změnu, která se roku 1809 ve Finsku odehrála a která způsobila zvrát nejen v souvislosti se státním zřízením Finska, ale především s vývojem národní emancipace finského národa.

Zároveň s pronikáním nových liberálních myšlenek z Francie a Spojených států amerických došlo také ke změnám v českém a finském národním hnutí. Nová generace obrozenců už se svými pracemi nesnažila jen o výuku a intelektuální pozvednutí svého národa, ale kladla si mnohem více za cíl získat pro svoji národní ideu širší masy. Tyto široké vrstvy obyvatelstva se měly postupně identifikovat s národní myšlenkou a následně aktivně zapojit do boje za emancipaci svého národa. Vycházíme-li z analýzy sociální struktury obou národních hnutí, jež pochází z pera českého historika M. Hrocha, můžeme si všimnout, že obě mají neúplnou sociální skladbu, přičemž jim chybí především elity z řad šlechty a vyšších vrstev.¹¹⁹ Oporou pro obě byly především střední městské vrstvy, i když i z vesnického prostředí pocházející obrozenci hráli nezanedbatelnou roli.¹²⁰

¹¹⁹ Podíváme-li se detailněji na rozbor účastníků národních hnutí v jejich počátečních fázích jak ve Finsku, tak v Českých zemích jak je udává Hroch, zjistíme, že zpočátku byla v obou případech zapojena určitá malá část patriotické šlechty, ale poměrně záhy se její vliv vytrácí. Naopak velkou roli v počáteční fázi u obou národů hrála tzv. střední inteligence, zahrnující především duchovenstvo, nižší úředníky a středoškolské učitele, stejně jako zástupce svobodných povolání. Zejména vliv kněží byl zpočátku velmi patrný, i když i jejich zastoupení se postupem času zmenšuje. Během první poloviny 19. století v obou případech roste význam studentstva a nižších a středních vrstev. Naopak venkovští rolníci zprvu nehráli ani v českém ani finském nijak významnou roli a pro národní věc muselo být teprve postupně získáno, viz. M. Hrocha *Social preconditions of national revival in Europe*, s. 44–61 a 62–75 a M. Hroch, *V národním zájmu*, str. 51–52 a 120–122.

¹²⁰ M. Hroch, *V národním zájmu*, str. 52.

Přesto bylo právě získání podpory nižších vrstev a venkova logicky hlavním cílem, i vzhledem k faktu, že venkovské obyvatelstvo stále tvořilo v obou zemích velkou většinu populace.

V obou případech, v tom finském však s menším časovým odstupem dvou až tří dekad, tak dochází ke snaze pomocí národní agitace zmobilizovat masy a získat mezi nimi co největší podporu, k čemuž má sloužit především propagace národního jazyka a kultury. Jazykové požadavky navíc sledují dva cíle, jednak jsou mířeny vůči státním autoritám, ve snaze prosadit národní jazyk do úřadů a státní správy, na druhou stranu ovšem cílí i k vlastnímu právě se formujícímu národu ve snaze posílit a mobilizovat jeho národní sebeurčení.¹²¹ Prosazení finštiny, resp. češtiny jako jednoho z jazyků státní správy a dále také jako vyučovacího jazyka, pokud možno na všech úrovních škol, je proto pro obě emancipační hnutí v této fázi naprosto klíčové.

Zatím co první generace obrozenců v Čechách a Finsku se tedy zajímaly o své etnikum spíše z vědeckého a osvětového hlediska, jejich následovníci v první polovině 19. století se svojí činností už snaží vyburcovat širší vrstvy svého národa k aktivnímu zapojení do národního hnutí. Dochází tak k formování prvních politických programů, ve kterých jsou vytyčeny základy cíle, především jazykové a kulturní, kterých chtějí Češi a Finové dosáhnout.

4.1. Konec švédské vlády nad Finskem

Během celého 18. století ve Finsku panoval neustálý strach z mocného východního souseda, carského Ruska, živený ještě tím, že vláda ve Stockholmu jen málokdy projevila větší zájem o obranu Finska. Po prohraných válkách v letech 1700–1721 a 1741–1743 byla ztracena nejen celá Karélie, ale i část provincie Savo s opevněným hradem Olavinlinnou. Mezi důstojníky nebylo žádným tajemstvím, že v případě dalšího konfliktu nejenže nelze očekávat žádné posily ze Švédska, ale samotná finská armáda měla obětovat prakticky celé Finsko a ustoupit až do provincie Pohjanmaa (Österbotten) na severu a krýt severní přístup k mateřskému Švédsku.

Již r. 1742 vydala carevna Alžběta I. manifest vybízející Finy k vytvoření samostatného Finska pod

¹²¹ M. Hroch, *V národním zájmu*, str. 60–61.

carskou ochranou. I když tento krok nebyl ničím jiným než propagandistickým tahem, majícím za úkol oslabit nepřítele, vytvářel do budoucna určitý precedens. O půl století později na něj navázali vzbouření finští důstojníci¹²², kteří se postavili proti králi Gustavu III., jenž zatáhl zemi do další války proti Rusku.¹²³ Několik důstojníků sepsalo nótu, zaslanou carevně Kateřině II., ve které se distancovali od králových činů. O několik dní později pak většina důstojníků vytvořila tzv. „Anjalský svaz“, který odsoudil probíhající válku s Ruskem. Samotná válka skončila prakticky patem a návratem ke statusu quo. Gustav III. sice nechal část vzbouřenců odsoudit, ale prakticky všichni dostali milost. Někteří přesto neriskovali a radši se uchýlili pod ochranu carevny Kateřiny.¹²⁴ Samotná válka však naprosto jasně ukázala úpadek švédské vojenské moci, která jen s vypětím všech sil dokázala ubránit vlastní území, i když velká část ruského vojska ve stejnou dobu vedla válku na jižní frontě proti švédskému spojenci Turecku.

O necelá dvě desetiletí později si po tylžském míru (1807) mezi sebou francouzský císař Napoleon I. a ruský car Alexandr I. rozdělili sféry vlivu v Evropě. Součástí dohody bylo i prosazování kontinentálního systému namířeného proti Velké Británii. Jednou z podmínek dohody bylo, že se Rusko zasadí, aby země v jeho sféře vlivu uzavřely své přístavy anglickému zboží. Přestože se Alexandr I. všemožně snažil přimět Švédsko ke spolupráci a válce se vyhnout, v zahraničních otázkách velice krátkozraký král Gustav IV. na jeho nátlak nijak nereagoval. Situace nakonec vyústila ve vyhlášení další tzv. „Finské války“¹²⁵, která měla pro pozdější finské dějiny zásadní význam. V souladu s předchozí obrannou doktrínou, byla obrana celého Finska ponechána pouze na domácích jednotkách. I přes hrdinný odpor byli Finové brzy vytlačeni z jižního Finska a velitel ruských vojsk generál Friedrich Wilhelm von Buxhoevden vyhlásil jeho anexi. Car poté pozval do Petrohradu delegaci, která měla zastupovat finské stavy a dojednat budoucí postavení země v ruské říši. Než se však delegace do metropole na Něvě dostavila, obsadila již ruská vojska i zbylou část Finska. Finští zástupci i přes vědomí si bezvýhodnosti situace však carovi tlumočili, že nejsou oprávněni jednat ve jménu celého sněmu. Alexandr se proto rozhodl svolat finský sněm na březen 1809 do městečka Porvoo (Borgå).

¹²² V tomto ohledu slovní spojení „finští důstojníci“ značí, že sloužili v jednotkách umístěných ve Finsku, a nejedná se z větší části o charakteristiku jejich etnické příslušnosti, jelikož velká část z nich byla původem Švédy nebo pobaltskými Němci.

¹²³ Jedním z mála omezení královské moci Gustava III. byl nezbytný souhlas říšské rady s vedením útočné války. Tuto nepříjemnost však král obešel tím, že se mu různými provokacemi podařilo přimět carevnu Kateřinu II. k vyhlášení války. Sám tedy mohl prezentovat svoje snažení jako obranné, i když jeho plány byly čistě ofenzivní.

¹²⁴ E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 150–154.

¹²⁵ Válka probíhala v letech 1808–1809 a oficiálně byla ukončena až 17. září 1809 mírem v Hamině (Frederikshamnu), přestože na finském území se přestalo bojovat již mnohem dříve.

4.1.1. Sněm v Porvoo a vznik finského velkovévodství

Válka v letech 1808–1809 a sněm v Porvoo měly pro budoucí vývoj Finska a jeho národního hnutí naprosto klíčový význam. Po mnoha staletích, během kterých byli Finové součástí švédského království, prožili s ním všechny jeho vrcholy a pády, byli nově včleněni do ještě mnohem větší a etnicky různorodější říše. Carské Rusko bylo nově vycházející velmocí na evropském kolbišti a jen o pár let později po sněmu v Porvoo se výrazně přičinilo k definitivní porážce císaře Napoleona a ruští zástupci na Vídeňském sněmu spolurozhodovali o budoucí tváři Evropy.

Změna to pro Finy byla naprosto zásadní, zatímco dříve byli integrální součástí švédského království, kde zástupci finských stavů sice zasedali v říšském sněmu (švéd. Riksdag),¹²⁶ ale jinak byli pouze jedním z mnoha národů v království, bez zvláštního postavení, po roce 1809 se stali autonomní částí ruské říše a měli do určité míry správu ve svých vlastních rukou, i když na druhou stranu byl jejich vliv na politiku celé ruské říše naprosto marginální.¹²⁷ Je ovšem pravdou, že během 18. století význam švédského sněmu postupně upadal především na úkor moci krále. Navíc měli Finové stále častěji pocit, nezřídka oprávněný, že se jim ve Stockholmu nedopřává dostatečného sluchu. Čím dál častěji si uvědomovali, že jejich mateřská země již nemá dostatek prostředků a mnohdy ani vůle, chránit své finské poddané. Proto mnozí z nich ke konci 18. a na počátku 19. století se zájmem naslouchali vábení z Ruska. Není proto asi překvapivé, že finští zástupci vyslyšeli výzvu cara Alexandra I. a na jaře roku 1809 se sešli k vyjednávání na sněmu v městečku Porvoo.

Zde se zástupci sněmu jménem finského lidu zavázali přísahou věrnosti ruskému carovi a ten jim na oplátku vzletnými slovy přislíbil: „ [...] tímto ještě jednou uznáváme a upevňujeme náboženství, základní zákony, práva a výsady, kterých se každý stav tohoto knížectví a především všichni jeho obyvatelé dohromady dle svého právního řádu těšili, čímž slibujeme zachovávat jejich sílu a účinnost nedotknutelnou a neporušitelnou.“¹²⁸ Tento slib sice Alexandr I. původně učinil pouze za svoji osobu, ale již roku 1816 jej rozšířil na všechny své nástupce a později všichni další ruští carové při svém nástupu na trůn učinili podobný slib zachovávat finská práva. Došlo tak

¹²⁶ Od vlády Gustava I. Vasy zasedaly ve švédském říšském sněmu (Riksdagu) čtyři stavy, šlechta, duchovenstvo, měšťané a také sedláci, přičemž zástupci byli do sněmu vysíláni z obou částí tehdejšího království, jak Švédsko, tak Finsko. Zajímavostí je, že zatímco ve Švédsku došlo k reformě tohoto systému již v roce 1865, kdy byl vytvořen nový dvoukomorový parlament, ve Finsku sněm zahrnující všechny čtyři stavy přetrval až do volební reformy v roce 1906.

¹²⁷ O. Jussila, *Finland from province to state*, in: M. Engman, D. Kirby (eds.) *Finland – People, Nation, State*, s. 88–90.

¹²⁸ R. Schweitzer, *Autonomie und Autokratie*, s. 18; D. G. Kirby, *Finland and Russia 1808–1920*, s. 15

k znovuoobnovení instituce finského velkovévodství, které bylo osobou panovníka spojeno s carským Ruskem. Car Alexandr I. navíc ve své závěrečné řeči prohlásil, že Finové „byli pozvednuti mezi národy“, čímž de facto potvrdil jejich novou politickou existenci.¹²⁹

Finské velkovévodství získalo tímto krokem poměrně rozsáhlou autonomii. Kromě stávajícího sněmu, který zůstal dle carových slibů zachován, byl vytvořen také senát se dvěma odděleními (hospodářským a právním), který měl zprvu sice omezené pravomoci, ale postupem času se jeho působnost rozšiřovala a vytvořila se z něj jakási finská vláda. V Petrohradu pak byl ustanoven *Výbor pro finské záležitosti*,¹³⁰ který ruskému panovníkovi předkládal všechny návrhy senátu a působil jako prostředník mezi carem a Finy. Ruskou státní moc pak ve Finsku zosobňoval generální gubernátor,¹³¹ který zároveň měl předsedat i senátu, ale protože většina generálních gubernátorů neuměla švédsky, zpravidla se zasedání sněmu vyhýbala. Přesto mohl gubernátor prakticky vždy prosadit svou moc díky své možnosti působit bez prostředníků přímo u cara. Navíc byl gubernátor také vrchním velitelem všech vojsk ve Finsku. Ta se ostatně zpočátku skládala pouze z ruských jednotek. Sněm v Porvoo přesvědčil Alexandra I., aby rozpustil finskou armádu. Početně byla v rámci ruského vojska naprosto marginální a navíc panovaly pochyby, zdali by se Finům chtělo bojovat proti svým dřívějším bratrům ze Švédska. A žádný jiný protivník na blízku prakticky nebyl.

Finům se tedy podařilo na carovi vymoci ponechání původních zákonů a státní správy ze švédských dob. Podobně zůstala zachována i instituce zemského sněmu, přestože ji Alexandr I. ani jeho následník Mikuláš I. po více než padesát let nesvolali, a navíc byl zřízen zvláštní finský výbor, zastupující velkovévodství přímo v hlavním městě impéria. Dále si Finové mohli podržet i výsadní postavení protestantské říše, samozřejmě s tím, že pravoslaví již nebylo potlačováno. Dalším velmi

¹²⁹ Z. Hojda, *Jak byli Finové „pozvednuti mezi národy“ a vojenský puč po švédsku*, in: *Dějiny a současnost* 31/2016, č. 12, s. 37.

¹³⁰ Výbor pro finské záležitosti zahájil svoji činnost roku 1811. Krátce po nástupu nového cara Mikuláše I. roku 1826 však byl zrušen a nahrazen státním sekretářem pro finské záležitosti, tedy jakýmsi ministrem v carově vládě, odpovědným za Finsko. Finská administrativa však zůstala i nadále oddělena od té ruské. K znovuoobnovení Výboru pak došlo až za vlády Mikulášova nástupce Alexandra II., viz. E. C. Thaden, *Russia's Western Borderlands 1710–1870*, s. 86 a 93; případně E. C. Thaden, *Russification in the Baltic Provinces and Finland, 1855–1914*, s. 363.

¹³¹ Prvním generálním gubernátorem finského velkovévodství byl Göran Magnus Sprengtporten (1740–1819), jeden z předních představitelů výše zmiňovaného Anjalského svazu. Po ztroskotání jeho snah o finskou nezávislost utekl v zimě 1790 do Ruska a následně byl v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti za velezradu. Sprengtporten byl v čilém kontaktu hned s dalšími historickými osobnostmi, jakými byli např. Benjamin Franklin nebo Giacomo Casanova, se kterým se Sprengtporten seznámil během svého pětiletého (1793–1798) pobytu v Teplicích, kde Casanova působil jako knihovník u knížete Valdštejna. O vztahu Casanovy a Sprengtportena se může čtenář více dozvědět v knize Eera Saarenheima, *Casanova ja Sprengtporten. Kirjastonhoitajan ja kenraalin yhteiset vuodet*, vydané nakladatelstvím Gummerus v Jyväskylā roku 2006.

významným výdobytkem bylo vytvoření celní hranice mezi Finskem a samotným Ruskem, což vedlo k ochraně finských trhů před obchodníky z Petrohradu. Snad největším ústupkem ale bylo postavení samotných Rusů, kteří ve finském velkovévodství postrádali občanská práva, zatímco Finové v celé carské říši těchto výsad požívali.¹³² Všechny tyto ústupky ze strany cara měly vést k co nejrychlejší pacifikaci Finska a připoutání Finů k novému mateřskému státu. Navíc nově přiřčené velkovévodství představovalo v záměrech Alexandra I. ideální objekt k vyzkoušení jeho liberálních idejí a reforem, před tím než by případně byly použity pro celé impérium.¹³³

Roku 1812 byly navíc k finskému velkovévodství znovu připojeny provincie ztracené ve válkách v 18. století, tzv. „Staré Finsko“ (fin. Vanha Suomi), čímž se hranice opět posunula prakticky „na dostřel“ k Petrohradu.

4.1.2. Význam východní hranice pro utváření finské národní identity

Není asi velkým překvapením, že právě východní hranice měla pro Finy zvláště velký význam. Prakticky od počátku svých dějin byl východ jedinou oblastí, vůči které se mohli vymezovat. Spolu se švédskou kolonizací oblasti dnešního Finska začala do tohoto prostoru pronikat i západní civilizace, která se zde ovšem střetávala s vlivy z východu. Díky tomu tak v tomto prostoru docházelo k vzájemnému ovlivňování a prolínání se těchto dvou kulturních okruhů, což samozřejmě zásadním způsobem určovalo život místních obyvatel. Po dlouhou dobu se zdálo, že švédský vliv bude převažovat a již tak velmi vágní hranice se neustále posouvala na východ. Během tohoto období se tak prakticky celé finsky mluvící etnikum dostalo do sféry západní církve a kultury, která položila základy budoucímu směřování finské kulturní a náboženské identity. Postupem času se ale karta začala obracet a vrchu nabýval vliv moskevské Rusi, jež přinesla do oblasti východního Finska pravoslavné křesťanství z východu. Právě východní část Finska a zejména oblast Karélie byla prostorem, kde docházelo k častým kulturním stykům a výměně mezi těmito civilizačními okruhy. Tato skutečnost také do značné míry zapříčinila, že se Karélie v průběhu 19. století stala místem, které finskému národnímu hnutí poskytlo mnoho vzácných a jedinečných kulturních pokladů, klíčových pro budoucí vývoj finské národní identity.

¹³² E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 167–171.

¹³³ M. Klinge, *O předpokladech finské samostatnosti*, in: *Dějiny a současnost* 15/1993, č. 6, s. 9.

Jak již bylo nastíněno v jedné z předcházejících kapitol, východní hranice Finska se během staletí neustále měnila a byla předmětem četných sporů. Zejména jejich severní část pak byla po dlouhou dobu vytyčena velice vágně a obě strany si mnohdy nárokovaly sporné oblasti. Postupem času nakonec došlo k přesnému vymezení východní hranice a na počátku 19. století pak byla pevně ustanovena i hranice na severu¹³⁴ se Švédsko-norským královstvím.¹³⁵ Jednoznačné zakreslení severní hranice bylo závěrečnou fází utváření finských hranic, završující poslední etapu po zformování finského velkovévodství na sněmu v Porvoo (1809) a opětovném přiřazení bývalých Finských provincií (1811–1812), ztracených během 18. století. Poprvé ve finských dějinách tak vzniklo jednotné a celistvé finské území spravované jako jeden celek. Finsko už nebylo jen určitým geografickým pojmem, ale stalo se i prostorem autonomního státu.¹³⁶

Pro čelní představitele finského národního hnutí v 19. století mělo vytvoření „finského“ národního prostoru klíčový význam. Spolu s jazykem, historií, kulturou a církví se národní teritorium stalo jedním ze symbolů národní identity. Finský národ se během tohoto století ztotožnil s vlastním územím a vytvořil si pocit sounáležitosti se svou vlastí. Tento proces, který finský geograf A. Paasi nazývá *prostorovou socializací*, měl pro ně klíčový význam.¹³⁷ Podle Paasiho nacionalismus vždy hledí nejen k budoucnosti, ale zároveň se i ohlíží do minulosti a ta je většinou přímo spjatá s národním teritoriem.¹³⁸ Většina národů má příběhy o svém původu a minulosti, zobrazující jeho výjimečnost a postavení v dějinách. Tyto příběhy, vzpomínky a mýty, mající za úkol vytvořit určitou kolektivní identitu, jsou pak vázány na určité místo, díky tomu se pak konstruuje „přirozené“ pouto mezi obyvateli a jejich územím.¹³⁹ Logicky tedy bylo jedním ze základních cílů národních hnutí pevně vymezit hranice svého území, pokud možno v co nejtěsnějším sepejetí s historií a mýty svého národa. Spolu s určením vlastního teritoria pak samozřejmě přichází na řadu vymezení se vůči ostatním, žijícím za hranicemi. Dochází tak k vytváření dichotomie ‚my/oni‘ - tj. k odlišení vlastního etnika od ostatních, přičemž většinou se jedná o negativní determinaci. Ve finském případě tuto roli po staletí hráli Rusové.

Po mnoho staletí bylo Finsko vnímáno jako země ležící na samé hranici civilizovaného světa,

¹³⁴ I přes určité spory o pastviny kočujících Laponců a jejich přístup k moři byla otázka severní hranice mezi Švédsko-norským státem a Finskem jako součástí carského Ruska vyřešena k poměrné spokojenosti obou stran, k čemuž jistě velice přispělo i osobní přátelství obou panovníků, švédského Karla XIV. a ruského Alexandra I.

¹³⁵ Od roku 1814 bylo na základě rozhodnutí na Vídeňském kongresu Norsko v personální se švédským královstvím.

¹³⁶ A. Kemiläinen, *Nationalism, Problems concerning the Word, the Concept and Classification*, s. 214.

¹³⁷ A. Paasi, *Territories, Boundaries and Consciousness*, s. 94–95.

¹³⁸ A. Paasi, *Territories, Boundaries and Consciousness*, s. 55.

¹³⁹ J. Penrose, *Nations, states and homelands*, s. 286.

a někdy dokonce už i za ní. Dlouhou dobu byla tato země považována za poslední výspu křesťanské kultury v severovýchodním cípu Evropy, za jejímiž hranicemi žijí už necivilizovaní barbaři.¹⁴⁰ Mnozí Evropané je dokonce považovali za „část Západu, která už je na Východě“, na druhou stranu, pro Rusy naopak Finové hráli roli „nevlastních synů Západu“, kteří ale žijí na jejich území, nebo alespoň v oblasti jejich zájmů.¹⁴¹ Samotní Finové se pak stejně jako většina národů ve východní Evropě snažili stylizovat do jakési pevnosti, která má chránit západní křesťanskou civilizaci před nájezdníky z východu, tj. z Ruska. Čím více bylo Rusko zpodobňováno jako „orientální Východ“, tím více se sami Finové mohli charakterizovat jako západ. Po roce 1809 samozřejmě došlo k určité revizi tohoto pohledu.

Architekti finské národní identity po většinu 19. století nebudovali antitezi proti samotné ruské imperiální vládě, s níž byli po většinu tohoto století spokojeni, jejich hlavní snahou bylo vymezit se vůči nebezpečí, které podle nich vždy přicházelo z východu. Jedinou možnost, jak přežít a nebýt pohlcen zdánlivě nekonečným ruským prostorem, viděli ve vymezení své malé země a jasném zakreslení její hranice.¹⁴²

Vztah k Rusku sice dostal v průběhu 19. století mnohem pozitivnější obrysy, to se však do určité míry týkalo jen ruských elit a především carské rodiny. Po většinu 19. století se carové až na výjimky těšili ve Finsku velké oblibě, což bylo do značné míry zapříčiněno jejich vlastním kladným postojem k této části jejich impéria. Prostá masa ruského obyvatelstva však stále hrála pro Finy roli „necivilizovaných barbarů“ a ve chvíli, kdy na konci 19. století došlo k názorovému konfliktu, starý obraz „barbarských“ Rusů opět vyplul na povrch.¹⁴³

Je tedy zřejmé, že východní hranice Finska a vymezení se vůči Rusům hrálo klíčovou roli pro utváření se finské národní identity a na začátku 20. století byla tato dichotomie základem pro vytvoření budoucího samostatného Finska. S určitou mírou nadsázky by se dalo říci, že dějiny Finska jsou do značné míry dějinami jeho východní hranice.¹⁴⁴ Ruský prostor byl vnímán jako nutný protiklad v paradigmatu „my/oni“, něco, od čeho se Finové jako národ museli separovat,

¹⁴⁰ A. Kemiläinen, *The Idea of Nationalisms*, s. 54.

¹⁴¹ W. R. Mead, *An Experience of Finland*, London 1993, s. 3–4.

¹⁴² S. Medvedev, *Russia as the Subconsciousness of Finland*, s. 5.

¹⁴³ E. C. Thaden, *Russification in the Baltic Provinces and Finland, 1855–1914*, s. 364–365.

¹⁴⁴ O. Nikula, *Finnlands Ostgrenze*, s. 53.

velký nevědomý prostor, od kterého se oddělilo finské území.¹⁴⁵ Východní hranice tak pro Finy na počátku 20. století nevyznačovala jen geografickou linii zaznamenávající území jejich státu, ale stávala se zároveň symbolem nezávislosti a samostatnosti. Představovala politicky, sociálně a kulturně utvářený fenomén, který pomyslně odděloval civilizaci od barbarství, Evropu od Orientu. Nejtypičtější vyobrazením tohoto střetu dvou kulturních oblastí je vyobrazení křesťanského meče znázorňujícího západní kořeny a zahnuté šavle představující východní tradice¹⁴⁶ nejen na starobylém znaku Karélie, ale i na samotném státním znaku Finska.¹⁴⁷

Obrázek 1. Znak Karélie z roku 1562.

4.1.3. Nová generace finského národního hnutí

Další generace finských obrozenců již byla výrazně ovlivněna změnou vlády z roku 1809. Z velké většiny se jednalo o Porthanovy studenty a následovníky na univerzitě v Turku, bývají proto také v literatuře nejčastěji známí pod označením *Turkusští romantikové* (fin. *Turun romantiikka*, švéd.

¹⁴⁵ S. Medvedev, *Russia as the Subconsciousness of Finland*, s. 5–6.

¹⁴⁶ M. Lähteenmäki, „*Dreaming of a Greater Finland. Finnish-Russian Border Demarcations from 1809 to 1944*“, s. 145.

¹⁴⁷ Je velkým paradoxem, že během dlouhých staletí válek s Novgorodem a carským Ruskem křesťanští válečníci z těchto zemí používali prakticky stejné meče jako jejich finští a švédští protivníci. Naopak sami Rusové se cítili po staletí ohroženi nájezdníky z východu používající tyto pověstné zahnuté „orientální“ šavle.

Åboromantiken). Tato skupina na jedné straně, jak již bylo řečeno, vycházela z dědictví Porthana a jeho univerzitních kolegů, na druhou stranu ji však silně ovlivnily i myšlenky evropského romantismu, vycházející především z německého prostředí.¹⁴⁸ Na rozdíl od Porthana a jeho souputníků už se nezaměřovali pouze na badatelskou a edukační činnost, ale usilovali ve svém snažení o pozvednutí kulturní úrovně finských sedláků především za pomoci rozvoje venkova a zmenšení rozdílů mezi jednotlivými vrstvami obyvatelstva, k čemuž jim měla sloužit i kultivace původního finského jazyka, což by v důsledku vedlo k vytvoření svébytné finské identity.¹⁴⁹

Je třeba si uvědomit, k jak zásadní změně v chápání jazyka a jeho významu pro finský národ mezi oběma generacemi vlastně došlo. Zatímco pro Porthana a jeho souputníky byly finský jazyk a kultura víceméně jen zajímavostmi, které studovali a jež pro ně v tuto dobu z národního hlediska neměly žádný hlubší význam. Finský národ prakticky postrádal jakoukoliv historickou tradici a podobné to bylo i s jeho národní kulturou a jazykem. Porthan a ostatní vzdělanci z konce 18. století pocházeli ze švédskojazyčného prostředí, stejně tak jako drtivá většina vzdělaných vrstev ve Finsku. Z tohoto důvodu pro ně bylo užívání švédštiny logickým a především pragmatickým řešením. Otázka jazyka pro ně v tomto ohledu postrádala jakýkoliv emotivní akcent a užívání švédštiny ve státní správě pro ně představovalo víceméně pouhou byrokratickou záležitost.¹⁵⁰

Ke změně došlo až v průběhu první poloviny 19. století, právě díky působení Turuských romantiků, tj. druhé generace finských obrozenců. Ti postavili otázku boje za rovnoprávnost finského jazyka do čela svého programu. Jejich působení lze rozdělit do dvou po sobě následujících etap. V první fázi, která byla zaměřena především na politickou otázku, se snažili o prosazení finského jazyka nejen do státní správy, ale především i do škol. Uvědomovali si, že pokud se finština stane vyučovacím jazykem, dojde tím i k nárůstu vzdělaných vrstev pocházejících z finskojazyčného prostředí. S tím pak také souvisela i jejich snaha prosadit stolicí finského jazyka na univerzitě. Druhá fáze, která později následovala, se naopak soustředila spíše na kulturu a literaturu a o pozvednutí finského jazyka především z tohoto hlediska.¹⁵¹ Vůdčí osobnost tohoto

¹⁴⁸ Turusští romantikové čerpali inspiraci především v dílech německých autorů, jako byli Johann Gottfried Herder (1744–1803), Friedrich von Schelling (1775–1854) nebo Friedrich von Schlegel (1772–1829).

¹⁴⁹ H. A. Barton, *Essays on Scandinavian History*, Southern Illinois University Press, Carbondale 2008, s. 216–217.

¹⁵⁰ M. Hroch, *Evropská národní hnutí v 19. století*, s. 102.

¹⁵¹ Společně s Arwidssonem mezi přední představitele první skupiny, která se zformovala na počátku 20. let 19. století, patřili ještě např. spisovatel a profesor filozofie Johan Jacob Tengström (1787–1858) nebo básník a spisovatel Johan Gabriel Linsén (1785–1848). Ve 30. a 40. letech 19. století na ně navázali další autoři ze skupiny turuských romantiků, kteří se ale zaměřili spíše kulturně-literárním směrem. Mezi ty nejvýznamnější z nich patřili lékař a sběratel národního folkloru Zachris Topelius st. (1781–1831); cestovatel, historik a etnolog Andreas Johan

období a jednoznačně nejvýznamnější postavu, která byla činná především v první tzv. politicko-teoretické fázi, našla tato generace v historikovi a spisovateli, ale především žurnalistovi Adolfu Ivaru Arwidssonovi (1791–1858).

4.1.3.1. Adolf Ivar Arwidsson

Jak již bylo řečeno, Arwidsson a jeho generace byli silně ovlivněni rokem 1809 a (znovu)ustavením finského velkovévodství, které považovali za základ pro vytvoření samostatného finského národa s vlastní osobitou kulturou a spisovným jazykem. Právě v těchto myšlenkách můžeme hledat kořeny fennomanských idejí. Sám Arwidsson se jako mladý gymnazista účastnil sněmu v Porvoo a tato událost na něj velice zapůsobila. Během několika následujících let získal magisterský a doktorský titul na univerzitě v Turku, kde také následně začal sám přednášet. Právě turkuská univerzita a práce Porthana a jeho kolegů z první generace finských obrozenců silně ovlivnila Arwidssona a jeho přátele, kteří se snažili na dílo svých předchůdců navázat.¹⁵²

Ačkoliv byla Arwidssonovým mateřským jazykem švédština, stejně jako u většiny jeho přátel a kolegů z univerzitního prostředí, poměrně záhy se však naučil plyně finsky a až do konce svého života se mezi krajany snažil prosadit myšlenku svébytné finské identity založené na plnohodnotném finském jazyku a kultuře. Jeho slavný výrok: „*Švédý již nejsme, Rusy býti nechceme, nechte nás býti Finy!*“ prakticky plně vystihuje Arwidssonovo celoživotní snažení a je jedním z uhelných kamenů pozdějšího fennomanského hnutí. Tato snaha odpoutat se od předchozího švédského dědictví a vytvořit si vlastní finskou kulturu a identitu pak paradoxně našla kladnou odezvu i u některých představitelů carské říše, kteří kvitovali s povděkem snahu Finů vzdálit se, po mnoho staletí mateřskému, Švédsku. Na druhou stranu byla ale ruská byrokracie na konci vlády Alexandra I. a především pak po nástupu Mikuláše I. velice citlivá na jakékoliv projevy liberalismu a svobodného myšlení, na což nakonec doplatil i Arwidsson, který roku 1822 ztratil

Sjögren (1794–1855); spisovatel a lingvista Reinhold von Becker (1788–1858); lektor finštiny na univerzitě v Helsinkách Carl Axel Gottlund (1796–1875) nebo jeden z prvních finsky píšících lyriků a sběratel národní poezie Abraham Poppius (1793–1866).

¹⁵² Životem Adolfa Ivara Arwidssona a především jeho činností na poli finské národní emancipace se podrobně zabývala ve svých studiích finská historička Liisa Castrén, přestože její práce pocházejí již z první poloviny 20. století, zůstali v mnoha ohledech do dnešní doby nepřekonány, např. L. Castrén, *Adolf Ivar Arwidsson, Nuori Arwidsson ja hänen ympäristönsä*, Helsinki 1944 nebo L. Castrén, *Adolf Ivar Arwidsson isänmaallisenä herättäjänä*, Helsinki 1951.

místo na univerzitě a rok na to musel odejít do exilu ve Stockholmu.¹⁵³

4.1.3.2. Arwidsson a jeho přátelé zakládají spolek *Aura*

Jen krátce po získání magisterského titulu založil Arwidsson roku 1815 se skupinou svých přátel z turuské univerzity společnost *Aura*, která volně navazovala na tradice a činnost Porthanovy *Aurory*. Nejprve se společnost prezentovala vydáním stejnojmenné ročenky *Aura* (1818–1819), po níž následoval časopis *Mnemosyne* (1819–1823).¹⁵⁴ Roku 1821 začal Arwidsson a jeho přátelé vydávat i první finské politicky zaměřené noviny *Åbo Morgonblad*.¹⁵⁵

Týdeník *Åbo Morgonblad* začal vycházet 5. ledna 1821 a jednalo se o první, politice se věnující časopis, vycházející ve Finsku. A právě v něm můžeme najít zřejmě první reflexi pozici Čechů v habsburské monarchii a situace v Českých zemích, v tomto případě byla pozornost zaměřena především na postavení českého jazyka. Jedním z prvních, kdo ve Finsku poukázal na podobnost mezi Českými zeměmi a Finskem, a to především v jazykové otázce, byl docent ruské historie a literatury na akademii v Turku a jeden z Arwidssonových přátel Eric Gustaf Ehrström (1791–1835).

Ehrström ve svém článku *Finska språket betraktadt som nationalspråk (Finský jazyk nahlížený jako národní jazyk)*, který v *Åbo Morgonblad* vyšel 1. září 1821, se věnuje především nedůstojnému postavení finského jazyka, poukazuje na fakt, že na rozdíl od jiných malých národů v podobné situaci finština jako studijní obor na finské univerzitě chybí, což vede i k nedůstojnému postavení samotných učitelů finštiny. Poukazuje na fakt, že u jiných národů by bylo nemyslitelné, aby neměly na vlastní univerzitě katedru, která by se věnovala výuce jazyka většiny obyvatel země. K nápravě

¹⁵³ Ve Stockholmu Arwidsson působil jako knihovník v královské knihovně a roku 1843 se dokonce stal jejím ředitelem. Když roku 1827 vydal na studijní cestu do Finska, byl hned úřady vykázán a deportován zpět do Švédska. Tato zkušenost vedla k jeho politické radikalizaci a po zbytek svého života viděl politické dění ve své rodné zemi ve značně pochmurných barvách. Finsko opět navštívil až roku 1858 a během své okružní cesty po celé zemi dostal zápal plic a následkům nemoci ve Viborgu (Viipuri) podlehl, viz. L. Castrén, *Adolf Ivar Arwidsson, Nuori Arwidsson ja hänen ympäristönsä*, s. 253–271.

¹⁵⁴ Y. Karilas (ed.), *Pikku Jättiläinen, Suomenmaa, Historiamme kuuluisia yhdistyksiä*, s. 555.

¹⁵⁵ Stejně jako u jejich předchůdců v Auroře, i Arwidsson a jeho přátelé tiskli své noviny a časopisy ve švédštině. Výjimku tvořil jen finskojazyčný *Turun Wiikko-Sanomat* Reinholda von Beckera (1788–1858), které měly přispívat k zvýšení vzdělanosti a jazykové vybavenosti finského národa.

požaduje okamžité zavedení profesury finského jazyka a literatury na univerzitě, zároveň však dodává, že tato pozice musí mít patřičné postavení, prestiž a samozřejmě také ohodnocení: „*Doted' jsme neměli žádného učitele finského jazyka, ale s ohledem na univerzitu se poměry změnily. Avšak v případě, že tento požadavek má být splněn, nestačí, aby se jednalo o učitele jako u jiných nových jazyků. Budoucí učitel finského jazyka a literatury by neměl považovat své místo jen za přechodnou pozici, kterou obsadí a při první příležitosti, jež se mu naskytne, ji opustí ve prospěch lepšího místa ať už na univerzitě nebo mimo ni.*“¹⁵⁶ Ehrström také apeluje na potřebu znovu oživit finštinu jako jazyka vzdělávání v plné míře, bez polovičatých řešení, a otázku univerzity staví na první místo. Upozorňuje na postavení jiných národních jazyků na evropských univerzitách a všímá si národů srovnatelných svou velikostí a postavením s Finskem. Zde se pak mimo jiné zmiňuje i o Českých zemích a stolici českého jazyka a literatury na pražské univerzitě.

Čechy, například jsou již mnoho let závislé na Rakousku, a na počet nejsou Češi o mnoho silnější než Finové, a přesto má univerzita v Praze od roku 1793 profesuru českého jazyka a literatury.¹⁵⁷

Stejně jako Češi, by podle Ehrströma i Finové měli mít svoji vlastní profesuru na akademii v Turku, což by vedlo, zejména po stránce pedagogické, k rozvoji finského jazyka: „*Finská univerzita má pro tuto zemi mnohem větší význam než univerzity v jiných zemích; protože nereprezentuje jen nejpřednější vzdělávací instituci země, ale jediný zdroj, ve kterém je koncentrováno veškeré občanské a domácí vzdělání, a v národním ohledu má jazyk ten největší význam, čemuž by také měla odpovídat instituce univerzity.*“¹⁵⁸ Je poněkud paradoxní, ale na druhou stranu i charakteristické, že článek tolik horující pro finský jazyk, byl napsán švédsky. Na druhou stranu to jen dokumentuje situaci, ve které se finština v té době nacházela a právě apel Ehrstöma a dalších, požadující větší prosazení jejich národního jazyka se snažil tento nepříjemný stav zvrátit.

Stejně jako prakticky u všech ostatních malých národů, se i první generace fennomanů snažili vydobýt finštině lepšího postavení a dostat ji alespoň na rovnoprávnou úroveň se švédštinou. K tomu mělo dopomoci i prosazení finštiny jako vyučovacího jazyka pro vyšší úroveň vzdělání. Uvědomovali si totiž, že pro budoucí vývoj je potřeba vychovat nové elity, které už budou ovládat jazyk své země a odpadne tak potřeba užívat nenáviděnou švédštinu. Museli však v tomto ohledu překonat mnohé předsudky zejména ze strany švédskojazyčných svekomanů, kteří finštinu

¹⁵⁶ E. G. Ehrström, *Finska språket betraktadt som nationalspråk*, Åbo Morgonblad, č. 35, 1. 9. 1821, s. 273.

¹⁵⁷ E. G. Ehrström, *Finska språket betraktadt som nationalspråk*, Åbo Morgonblad, č. 35, 1. 9. 1821, s. 275.

¹⁵⁸ E. G. Ehrström, *Finska språket betraktadt som nationalspråk*, Åbo Morgonblad, č. 35, 1. 9. 1821, s. 274.

považovali pouze za jazyk venkovanů a sedláků a zpochybňovali možnost jejího využití ať už ve vědeckých pracích nebo literatuře. Fennomané se snažili dokázat, že je jejich jazyk vhodný jak pro vědecké práce, tak pro vyšší než jen lidovou kulturu, a že v něm mohou být vytvořena velká díla v poezii, próze nebo dramatu. Ve své snaze dokázat oprávněnost svých postojů hledali tudíž Finové paralely i za hranicemi své země u jiných malých národů, jež se nacházely v obdobném postavení. Právě z tohoto důvodu spočinul jejich zrak i na Čechách, u kterých se snažili inspirovat právě se probouzejícím vzepětím českého jazyka a vůbec celého národního hnutí. Logicky viděli v postavení češtiny příklad hodný následování, jak můžeme vidět právě z Ehrströмова článku.¹⁵⁹

4.1.4. Nové hlavní město a sídlo univerzity, Helsinky

Jak již bylo zmíněno, roku 1827 zpustošil velkou část Turku požár a za oběť mu padla i univerzita. Car Mikuláš I. se rozhodl neobnovovat univerzitu v jejím stávajícím sídle, ale přemístit jediné vysoké učení ve Finsku do Helsinek,¹⁶⁰ které se za jeho předchůdce Alexandra I. staly novým hlavním městem finského velkovévodství. Měl k tomu dva pádné důvody, jednak byly Helsinky oproti Turku mnohem blíže hlavní městu carské říše Petrohradu a naopak mnohem dále od Stockholmu, hlavního města bývalé mateřské země. Druhý důvod byl veskrze vojensko-strategický. Starý hrad byl při novém moderním způsobu válčení již prakticky nepoužitelný. Naproti tomu Helsinky byly od moře chráněny mohutnou ostrovní pevností Sveaborg (fin. Suomenlinna) zvanou Gibraltar severu, ze které bylo možno kontrolovat velkou část Finského zálivu spolu se všemi námořními přístupy, jak k novému finskému hlavnímu městu, tak i velké části pobřeží jižního Finska.¹⁶¹

¹⁵⁹ Závěrem se sluší dodat, že již roku 1828 byl a na univerzitě v Helsinkách zřízen lektorát finského jazyka. Roku 1850 se Finům podařilo dosáhnout konečného úspěchu, když byla na univerzitě zřízena profesura finského jazyka a literatury. Prvním profesorem byl jmenován Matthias Alexander Castrén (1813–1852), významný finský etnolog a filolog a také blízký přítel Eliase Lönnrota. Po Castrénově náhlém umrtí pak jeho funkci na univerzitě převzal právě Lönnrot, viz. P. Kmochová, *Některé aspekty života autonomního Finska*, s. 47.

¹⁶⁰ Helsinky (švéd. Helsingfors) byly založeny u ústí řeky Vantaa již r. 1550 švédským králem Gustavem I. Vasou a měly sloužit jako protiváha vůči hanzovnímu Tallinnu na protějším břehu finského zálivu. Ale již roku 1561 se švédskému králi podařilo získat i území dnešního Estonska společně s Tallinnem a význam Helsinek tak klesl. V 17. století bylo osídlení přesunuto do výhodnější lokality několik kilometrů na jihozápad, avšak až stavba pevnosti Sveaborg přímo před ústím helsinského zálivu, započatá r. 1748, vedla k zvýšení významu Helsinek. Největšího rozkvětu se však město dočkalo až za ruské vlády, kdy sem bylo přesunuto hlavní město finského velkovévodství.

¹⁶¹ E. C. Thaden, *Russia's Western Borderlands 1710–1870*, s. 89.

Z původně provinčního města se ruští panovníci rozhodli vybudovat výstavní centrum, které by po vzoru Petrohradu ukazovalo bohatství a prosperitu carské říše.¹⁶² Plán nového vzhledu města byl dílem finského politika a předsedy komise pro přestavbu Johana Albrechta Ehrenströma (1762–1847) a samotné jeho provedení bylo svěřeno německému architektovi Carlu Ludvigu Engelovi (1778–1840). Centrem města se stalo Senátní náměstí (fin. Senaatintori), obklopené velkolepými neoklasicistními budovami.¹⁶³ Na východní straně budovou senátu, která byla centrem politické moci ve Finsku. Na západní straně pak byla po přestěhování univerzity z Turku postavena hlavní budova této nově přesunuté instituce. Na ní pak v rohu navazovala budova univerzitní knihovny.¹⁶⁴ Dominantou náměstí a s ním i celého města pak byla katedrála sv. Mikuláše na severní straně náměstí, pojmenovaná na počest tehdejšího cara. Její výstavba probíhala v letech 1830–1852 a honosná budova katedrály obrácená směrem k moři a vysoko čnící nad ostatní stavby ve městě již z dálky vítala všechny, kteří připlouvali do helsinského přístavu.¹⁶⁵

Díky iniciativě ruských vládců se Helsinky a celá oblast jižního Finska staly oblíbenou letní destinací ruské šlechty, která zde nacházela odpočinek i zábavu v nevelké vzdálenosti od hlavního města říše. Přestavba navíc městu vtiskla nový charakter, který měl náležitě reprezentovat nedávno vzniklé velkovévodství. V průběhu 19. století se Helsinky staly nejen politickým, ale také ekonomickým a kulturním centrem Finska a plně tak převzaly roli dlouholetého hlavního města Turku. S nástupem průmyslové revoluce a industrializace v posledních dekádách 19. století došlo ve většině finských měst k přílivu nových finsky mluvících pracovních sil z venkova.¹⁶⁶ Především v případě Helsinek byla nová vnitřní migrace poměrně rozsáhlá, což městu zajistilo přece jen poněkud „finštější“ charakter.¹⁶⁷ Přesto ve městě žila i významná švédsky mluvící komunita, která po většinu 19. století tvořila převážnou část inteligence a majetných vrstev ve městě.

¹⁶² Rozsáhlou přestavbou, především z důvodu požárů, však prošlo v první polovině 19. století více větších finských měst, např. Turku, Oulu, Hämeenlinna nebo Pori, viz. E. Jutikkala, *Town Planning in Sweden and Finland until the Middle of the Nineteenth Century*, in: *Scandinavian Economic History Review* 16/1968, č. 1, s. 40–44.

¹⁶³ V. Lahoda, *Stručný přehled dějin architektury ve Finsku*, in: M. Švec, L. Snopek (eds.) *Suomi a my*, s. 37.

¹⁶⁴ Stejně jako v Praze, i v Helsinkách byla později univerzitní knihovna přejmenována na národní, ačkoliv ve Finsku k tomu došlo mnohem později (r. 2006) a knihovna je stále oficiálně pod správou univerzity. Zajímavostí z českého pohledu jistě je, že helsinská knihovna obsahuje rozsáhlou slovanskou knihovnu, velice dobře zásobenou, jak literaturou o slovanských zemích, tak literaturou ve slovanských jazycích. Základy této slovanské sbírky můžeme najít právě v období ruské vlády nad Finskem.

¹⁶⁵ E. C. Thaden, *Russia's Western Borderlands 1710–1870*, s. 90.

¹⁶⁶ Otázce vnitřní migrace a sociální mobility ve Finsku se velice důkladně ve svých pracích věnoval například finský sociolog Risto Alapuro. Pro bližší náhled do této problematiky, viz. R. Alapuro, *Finland: an interface Periphery*, s. 31–54 nebo tentýž, *State and revolution in Finland*, s. 19–81.

¹⁶⁷ Na druhou stranu pokud se podíváme na srovnání s ostatními finskými městy jako byly Tampere, Kuopio, Oulu nebo i Turku, měly švédsky mluvící vrstvy v Helsinkách ke konci 19. století stále ještě velmi výrazné zastoupení, a to nejen mezi vyššími a středními třídami, ale i mezi těmi nižšími, viz. M. Hroch, *Evropská národní hnutí v 19. století*, s. 97.

4.2. Generace českých obrozenců kolem Josefa Jungmanna

Přibližně na počátku druhé dekády 19. století se do popředí českého národního emancipačního hnutí dostává nová generace, která, jak již bylo řečeno, si na rozdíl od svých předchůdců klade za cíl nejen bádání po kořenech české kultury a jazyka a jejich přibližování prostému lidu v rámci osvícenských myšlenek toužících po výchově a vzdělávání obyčejných lidí. Tato nová skupina českých vlastenců,¹⁶⁸ jejímž čelním představitelem a vůdčí osobností byl Josef Jungmann (1773–1847) se postupně snaží aktivizovat co nejširší vrstvy obyvatelstva v Českých zemích a získat je pro českou národní myšlenku. Je nutné si uvědomit, že česká národní identita rozhodně na začátku 19. století nebyla jedinou alternativou. Naopak zde pro obyvatele české kotliny existovalo několik možných variant identit, s kterými se mohli identifikovat, ať už se jednalo o zemskou, státně národní rakouskou, německou, nebo dvojjazyčnou českou vycházející z myšlenek Bernarda Bolzana (1781–1848) a snažící se o určitý smír mezi česky a německy mluvícím obyvatelstvem v Čechách.¹⁶⁹ Paradoxně byly Bolzanovy pokrokové ideje největším trnem v oku rakouské byrokracie, která jim také nakonec učinila přítrž. Metternichova vláda po zkušenostech s francouzskou revolucí se snažila zamezit čemukoliv, co byť jen vzdáleně připomínalo revoluční myšlenky nebo projevy politického liberalismu. Naopak české národní hnutí s jeho akcentem na prostý venkovský lid a jeho jazyk a literaturu nebylo v tomto směru považováno za nebezpečné a tudíž bylo vídeňskou vládou do značné míry tolerováno, i když bylo samozřejmě neustále pod dohledem.¹⁷⁰

4.2.1. Rozvoj vlasteneckého divadla a časopisů a založení vlasteneckého muzea

V druhé dekádě 19. století dochází k rozmachu české básnické a dramatické tvorby,¹⁷¹ která je již psána ve výrazně vlasteneckém duchu, přičemž vlastní jsou již míněny především Čechy. Roste také počet nových vlastenecky zaměřených časopisů a roste nejen počet čtenářů, ale i autorů samotných

¹⁶⁸ V. Macura si všímá i samotného posunu ve vnímání samotného pojmu „vlastenec“. Pro generaci před Jungmannem, by se tento výraz dal srovnat s termíny jako „krajan“ nebo „patriot“, později se však vlastencem označuje už jen ten, kdo má silnější citový vztah k vlasti, aneb jak je uvedeno v Jungmannově slovníku „milovník vlasti“, viz. V. Macura, *Znamení zrodu*, s. 127.

¹⁶⁹ M. Hroch, *Na prahu národní existence*, s. 170.

¹⁷⁰ M. Hroch, *Na prahu národní existence*, s. 177.

¹⁷¹ K počátkům obrozeneckého divadla a především pak obrozenecké dramatické tvorbě více viz. V. Macura, *Znamení zrodu*, s. 191–200.

článků, přičemž okruh jejich odběratelů se postupem času mění a vedle silného zastoupení duchovních roste i počet laických čtenářů. Na malých městech jsou zakládány čtenářské spolky a ochotnická divadla, které mají významný vliv pro rozvoj kultury v českém jazyce.¹⁷² Na síle tak nabývá ta část národního hnutí, která vychází tzv. „zdola“ mající oporu v nižších vrstvách obyvatelstva a tvořící jakýsi protipól vůči šlechtickým iniciativám „shora“. V tomto ohledu se pak mění i přístup samotných vůdčích osobností národního hnutí a jejich snaha najít co nejširší oporu právě mezi prostými lidmi.

Na rozdíl od Dobrovského generace, která se bez podpory alespoň části patrioticky smýšlející šlechty neobešla, Jungmann a jeho souputníci se od spolupráce s nimi prakticky distancují a naopak se plně přiklání k selskému lidu, který je podle nich tou nejhodnotnější složkou národa. Přitom krátce po svém příchodu do Prahy se Jungmann částečně angažoval na vzniku vlastenecké instituce, která došla svého naplnění jen díky přispění české šlechty. Roku 1818 tak byla i za tímto účelem založena *Společnost vlasteneckého muzea*, která měla shromažďovat a studovat všemožné artefakty z Českých zemí. Jedním z hlavních cílů Jungmanna a jeho generace totiž byla snaha tvořit v češtině nejen na poli literárním, ale i vědeckém. K jejich velkému zklamání však nebylo muzeum zaměřené výhradně jen na český národ a kulturu, ale spíše všeobecně na veškerou kulturní činnost pocházející z oblasti Českých zemí. Navíc muzeu také vytýkali, že je v něm zastoupeno až příliš mnoho Němců a z Čechů vlastně jediný Dobrovský.¹⁷³ Jak moc jejich výtky odpovídaly realitě je poměrně diskutabilní, jelikož zájem šlechty poměrně brzo opadl a většina přispěvatelů se rekrutovala z řad duchovenstva a světské inteligence, které navíc z převážné části pocházeli z česky mluvících částí země. Přesto se Jungmann na delší dobu Společnosti vlasteneckého muzea stranil.¹⁷⁴ Další činnost vlasteneckého muzea a jeho rozvoj je úzce spjat s osobností historika Františka Palackého (1798–1876), který díky přímlově Dobrovského nastoupil místo rodinného archiváře v rodině Šternberků, kteří patřili mezi nejvýznamnější přispěvatele muzejní společnosti. Díky jejich vlivu se mu posléze podařilo získat uvolněnou pozici oficiálního stavovského historiografa. Díky svým konexím mezi šlechtou tak mohl Palacký působit na prosazení alespoň některých vlasteneckých myšlenek, tak, jak si je představovali Jungmann a ostatní. Vlastenecké muzeum tak představuje do určité míry unikátní

¹⁷² M. Hroch, *Na prahu národní existence*, s. 212–216.

¹⁷³ Možná i z tohoto důvodu se Jungmann značně angažoval v založení českojazyčného vědeckého časopisu *Krok*, který nesl podtitul *Weřegný spis wšenučný pro wzdělance národu Česko-Slowanského*, který nepravidelně vycházel mezi lety 1821 – 1840 a jehož hlavním editorem byl Jan Evangelista Purkyně (1787–1869), viz. J. Surman, *Science and Its Publics: Internationality and National Languages in Central Europe*, in: M. G. Ash a J. Surman (eds.) *The Nationalization of Scientific Knowledge in the Habsburg Empire, 1848–1918*, s. 41.

¹⁷⁴ Blíže k otázce založení Společnosti vlasteneckého muzea a jejího vývoje v prvních desetiletích činnosti, viz. M. Hroch, *Na prahu národní existence*, s. 224–230.

případ, kdy vlastenecká iniciativa šlechty pocházející „shora“ působila v součinnosti s prací předáků lidového národního hnutí „zdola“, jakkoliv měly obě strany určité výhrady k názorům svých protějšků.¹⁷⁵ Z této součinnosti a za valného přispění Palackého vzešlo také založení muzejního časopisu roku 1827, který vycházel ve dvou jazykových verzích, německé zaměřené především vědecky¹⁷⁶ a české mající působit více osvětově na českojazyčné publikum. O čtyři roky později (1831) dosáhli čeští vlastenci dalšího úspěchu, který představovalo založení *Matice české*, samostatného orgánu, který sice formálně podléhal muzeu, ale prakticky byl řízen nezávisle na něm. Na druhou stranu Matice od muzea nedostávala žádný finanční příspěvek a byla tudíž plně závislá na penězích vlastenecky smýšlejících přispěvatelů. Jejím cílem byla nejen podpora a vydávání české literatury, případně českých překladů cizích děl, ale také osvětová činnost sloužící k šíření českého jazyka a kultury. Její zásadní význam pak spočívá především v tom, že se stala určitým centrem vlasteneckých snah, navíc se v jejím rámci vytvořila síť přispěvatelů, jejichž jména, povolání a bydliště byla pravidelně zveřejňována v muzejním časopise. Bylo tedy do jisté míry mezi vlastenci otázkou určité prestiže, mít své jméno zveřejněné mezi podporovateli Matice české. I tento fakt indikuje, že v 30. letech 19. století dochází k obratu a můžeme říci, že národní agitace získává mnohem větší ohlas a podporu mezi širšími vrstvami obyvatelstva. Roste nejen počet účastníků, ale také i podporovatelů národních aktivit.¹⁷⁷

4.2.2. Hledání kořenů českého národního hnutí na venkově a v lidové češtině

Přední představitelé lidového národního hnutí pocházející především z plebejských vrstev tzn. „zdola“ se postupem času názorově rozešli s aristokratickým proudem „shora“ a zaměřili svoji pozornost především na selský stav a jeho řeč, které pro ně tvořily základní kameny českého vlastenectví.¹⁷⁸ Klíčovým definičním prvkem národa je podle nich jeho jazyk, jenž vychází z české řeči prostého venkovského lidu. Jakékoliv ohrožení češtiny se tudíž pro ně stává i ohrožením celého českého národa. Vycházeli především z Herdera, který tvrdil, že Bůh stvořil různé národy, které

¹⁷⁵ M. Hroch, *Na prahu národní existence*, s. 230.

¹⁷⁶ Německá verze časopisu však byla pro malý zájem r. 1832 zrušena, je zajímavé, že jedním z odběratelů německého vydání časopisu byl i J. W. Goethe.

¹⁷⁷ Více o Matici české např. M. Hroch, *Na prahu národní existence*, s. 230–233.

¹⁷⁸ Otázce, jak české národní obrození vnímalo roli šlechty nebo venkova se věnuje např. J. Rak ve své práci *Bývali Čechové v kapitolách Šlechta zrádná a cizácká* (s. 68–81) a *Ty naše chaloupky české* (s. 83–95) nebo také F. Kutnar, *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus*, s. 192–198.

hovoří různými jazyky a mají na vlastní řeč nejen právo, ale ta do značné míry také odráží jejich národní povahu. Bez lásky k vlastnímu jazyku pro ně byla láska k vlasti prakticky nemyslitelná.¹⁷⁹ Již u Dobrovského můžeme vidět, že v lidové mluvě hledal základy české povahy, ale až následující generace si plně vytvořily onen romantický vztah k jazyku venkovského lidu a jeho zásadním významu pro utvářející se národ. Můžeme si zároveň povšimnout, že Jungmann a jeho souputníci se již nesoustředí pouze na obranu jazyka, jak tomu bylo u předchozí generace, ale snaží se prosadit jej a povýšit na úřední jazyk, který by byl jedním z jazyků státní správy. S tím pak do značné míry souvisí i požadavek na prosazení češtiny jako vyučovacího jazyka i na vyšších úrovních škol. Tohoto cíle se do určité míry podařilo dosáhnout v letech 1816 a 1818 novými jazykovými nařízeními, která přikazovala, aby na gymnáziích v českých oblastech učili učitelé znalí českého jazyka. Nešlo sice o nijak zásadní zvrát ve stávající situaci, v podstatě se jednalo o pragmatický krok reflektující potřebu úředníků a kněží znalých i českého jazyka. Přesto byl za tento krok císař František mnohými českými vlastenci oslavován. Radost z nových nařízení bohužel nevydržela příliš dlouho, jelikož již v roce 1821 byla jejich působnost zásadně omezena.¹⁸⁰

4.2.3. *Mýtus Němce jako dědičného nepřítele*

V souvislosti se snahou o větší prosazení češtiny si přední osobnosti národního hnutí uvědomovaly ohrožení němčinou. Právě z obav o poněmčení nové nastupující generace pramenila snaha o prosazení české národní mluvy do školství v co nejširší míře. Již Dobrovskému bylo zřejmé, že bez výuky v českém jazyce hrozí v budoucnu nebezpečí germanizace celého národa. Navíc vzhledem k tomu, že v té době byla státní správa vedena jen v němčině, byl tak jakýkoliv sociální postup prakticky vázán na znalost tohoto jazyka, což samozřejmě značně omezovalo česky mluvící obyvatelstvo.¹⁸¹ Zde pak můžeme vidět jedny z kořenů protiněmeckého smýšlení mezi Čechy, i když se do značné míry vymezovalo hlavně vůči rakouskému státnímu aparátu a jeho centru ve Vídni. Ostatně již předchozí generace měl vůči vídeňské vládě velké výhrady a Pelcl mimo jiné prohlásil, že „Z Vídně nepřišlo ještě nikdy nic dobrého.“ Dobrovský zase mimo jiné označoval

¹⁷⁹ O interpretaci Herderových myšlenek Jungmannem a dalšími obrozenci viz. M. Hroch, *Na prahu národní existence*, s. 144–148 nebo F. Kutnar, *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus*, s. 202–204.

¹⁸⁰ F. Kutnar, *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus*, s. 268–269.

¹⁸¹ F. Kutnar, *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus*, s. 210–211 a 273.

členy vídeňské dvorské studijní komise za „vídeňské osly“.¹⁸² V dalších desetiletích pak tato kritika postupně nabývala na síle, až se nakonec přetransformovala ve vytvoření stereotypu Němce jako dědičného nepřítele českého národa. V první polovině 19. století však tento protiněmecký akcent ještě nesměřoval primárně proti německému národu nebo německy mluvícímu etniku v Českých zemích, ale především vůči vládnoucím elitám habsburské monarchie, jí zaváděnou cenzurou a omezování české kultury a jazyka. To potom mnohdy přerůstalo až do značně negativně vyhraněných komentářů. Dá se říci, že až po roce 1848 splynul obraz nenáviděného vídeňského byrokrata s jeho vnímáním jako Němce a představitele cizího národa.¹⁸³

4.2.4. *Idea slovanské vzájemnosti*

Na opačné straně spektra než vnímání Němců se v první polovině 19. století nacházela myšlenka všeslovanské vzájemnosti, která ve většině případů vyvolávala velmi kladnou odezvu, vzpomeňme jen na tak významná díla jako byla *Slávy dcera* (1824) Jána Kollára (1793–1852), *Slovanské starožitnosti* (1837) Pavla Josefa Šafaříka (1795–1861) nebo *Ohlas písní ruských* (1829) a *Ohlas písní českých* (1839) Františka Ladislava Čelakovského (1799–1852) a jistě bychom mohli jmenovat ještě mnoho dalších proslovansky laděných děl a autorů. V mnohých z těchto knih pak můžeme najít velké množství pozitivních autostereotypů o Slovanech, ať už byli označováni za pracovitě, jemně, trpělivě, ale i chrabře, zmužilé či bojovné. Naproti tomu pak mnohdy stál heterostereotyp o Němcích, kteří byli panští, nadřazení, vítězní, a také loupežní, divocí, vandalští a barbarští.¹⁸⁴ Otázka slovanské vzájemnosti a lásky k ostatním slovanským národům tak mnohdy stála v protikladu k negativnímu vnímání Němců.

Samotná myšlenka určitého všeslovanského povědomí, založená na vědomí příbuznosti slovanských jazyků, se objevovala již v druhé polovině 18. století za panování Marie Terezie, jednalo se však jen o velmi omezený proud bez širší odezvy.¹⁸⁵ Ostatně již v předešlých kapitolách jsme si ukázali např. Dobrovského živý zájem o ostatní slovanské jazyky a kulturu. Opravdové

¹⁸² M. Hroch, *Na prahu národní existence*, s. 62–63.

¹⁸³ K vývoji nepřátelského vnímání vůči Němcům mezi Čechy a vytvoření mýtu o dědičném nepříteli, viz. J. Rak, *Bývali Čechové*, s. 99–109; případně M. Hroch, *Na prahu národní existence*, s. 246–248, M. Hroch, *V národním zájmu*, s. 42–43, nebo F. Kutnar, *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus*, s. 276–278.

¹⁸⁴ V. Macura, *Znamení zrodu*, s. 36–37.

¹⁸⁵ F. Kutnar, *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus*, s. 96.

kořeny myšlenek slovanské vzájemnosti můžeme najít především v díle německého filozofa Johanna Gottfrieda Herdera. Jeho notoricky známé myšlenky o „holubičí povaze“ Slovanů a jejich zářné budoucnosti, ve které spasí lidstvo, samozřejmě našly mezi českými obrozenci kladnou odezvu. Toto slovanské souznění bylo ještě posíleno v době napoleonských válek, kdy ruská vojska několikrát táhla skrze střední Evropu a České země a car Alexandr I. a jeho vojáci byli vnímáni jako zachránci Evropy před stvůrou revoluční Francie. Přestože se ani ruští vojáci zcela nevyhnuli nešvarům krádeží a rabování území, kterým táhli, snažili se ruští důstojníci tyto excesy omezit na minimum. Můžeme tedy najít i několik negativních komentářů týkajících se ruské soldatesky, v celkovém obraze však většinu českých vlastenců chovala k Rusům vřelá sympatie. Ty pak mnohdy přerůstaly ideje jazykové a kulturní spřízněnosti. Jestliže Dobrovský si všímal především příbuznosti na poli lingvistickém, Jungmann již zachází mnohem dále na úroveň politického programu. Pod vlivem romantických myšlenek vidí jako obranu proti sjednocujícímu se německému živlu spojení všech slovanských kmenů nejen v rámci kulturní výměny a unifikace jazyka, ale dokonce i na platformě politické jednoty. V krajním případě pak byl ochoten ve vyšším zájmu podřídit i myšlenku českého národa nadřazené pan-slovanské ideji. Na druhou stranu tyto myšlenky slovanské vzájemnosti a bratrství byly do značné míry omezeny jen na úzkou skupinu obrozenců, i když se na druhou stranu jednalo o autory velmi významné, jako byli například právě Josef Jungmann, Ján Kollár nebo Pavel Josef Šafařík.¹⁸⁶

Postupem času ovšem zaujetí pro slovanskou otázku upadá, což souvisí do značné míry i s určitým ochlazením ve vztazích k některým slovanským národům. Přestože určité představy o všeslovanské vzájemnosti mezi některými představiteli českého národního hnutí přežívaly ještě hluboko do 19. století a v určitém smyslu se udržely až do vzniku samostatného Československého státu, byly postupem času z mnoha stran kritizovány a jejich životaschopnost se na pozadí sporů mezi jednotlivými slovanskými národy (zejména Poláky a Rusy) jevila jako naprosto nereálná. Na jedné straně tak můžeme vidět občasné snahy o oživení všeslovanské myšlenky například v rámci slovanských národů habsburského soustátí na Slovanském sjezdu v Praze roku 1848, nebo snahu získat politickou podporu z Petrohradu proti útlaku Vídně během cesty české delegace vedené Františkem Palackým a jeho zetěm Františkem Ladislavem Riegerem (1818–1903). Na druhou stranu ovšem již roku 1848 Palacký prosazuje politickou linii austroslavismu, ve které se český národ snaží získat určitou formu autonomie, ale pouze a jen v rámci rakouského státu.¹⁸⁷ Zahraniční

¹⁸⁶ M. Hroch, *Na prahu národní existence*, s. 248.

¹⁸⁷ V. Macura, *Znamení zrodu*, s. 167.

politika carské vlády se navíc ve vztahy k českému národnímu hnutí vždy omezovala pouze na vágní prohlášení a neurčité náznaky a ve skutečnosti byla spíše pragmatickou snahou o získání většího vlivu ve střední Evropě, ovšem jen za předpokladu, že tím nenaruší vztahy s v té době spojeneckým Rakouskem.¹⁸⁸

4.2.5. Jungmannova generace a její pohled na Finy

Vnímání Finů v diskurzu českých obrozenců první poloviny 19. století proto musíme posuzovat v širším kontextu. Ve skutečnosti bylo v této době povědomí o Fincech, jejich kultuře a jazyku velmi omezené. Dobrovský a jeho práce zabývající se finskou otázkou především z jazykového hlediska zůstávají v rámci českých zemí po dlouho dobu čestnými výjimkami. Pro většinu ostatních Čechů, i těch vzdělaných, zůstávali Finové neznámým národem žijícím kdesi daleko na severu. Nutno podotknout, že v tomto přístupu Čechové rozhodně nebyli osamoceni a neznalost Finska a jeho poměrů se v této době týkala prakticky celé Evropy. Ještě na počátku 20. století si i mnozí obyvatelé západní Evropy mysleli, že ve Finsku žijí lední medvědi a Eskymáci.¹⁸⁹

Jak již bylo výše naznačeno, byl pohled mnoha českých a slovenských autorů v první polovině 19. století značně ovlivněn jejich proslovanským cítěním, a na druhé straně také silnými protiněmeckými a ve slovenském případě i protimaďarskými náladami. A přestože Finové byli těmto obrozencům národem prakticky neznámým, nezůstala jim ale utajena jazyková a etnická spřízněnost Finů právě s nenáviděnými Maďary. Ačkoli proto vlastně nebyl žádný racionální důvod, ocitli se Finové nevědomky a bez vlastního přičinění po boku s Maďary a do značné míry také s Němci, vůči kterým se někteří Češi v této době tak rádi negativně vymezovali. S tím jak rostly znalosti o Finsku a jeho pozici v rámci carské říše, rostlo i překvapení nad tím, kolika výhod a výhod se finskému národu od cara Alexandra I. dostalo. Finská autonomie v rámci ruské říše pak bolestně připomínala vlastní podrobení a závislost na Vídni. Jakákoliv zmínka o nových právech a svobodách, jichž se Finům dostalo, a které naopak Čechům a ostatním Slovanům zůstávaly

¹⁸⁸ Pro podrobnější rozbor myšlenky slovanské vzájemnosti a jejího vývoje v rámci českého národního obrození, viz. J. Rak, *Bývali Čechové*, s. 111–126 nebo F. Kutnar, *Obrozené vlastenectví a nacionalismus*, s. 278–283.

¹⁸⁹ Britský cestovatel Harry de Windt ve své knize *Finland as it Is* popisuje své překvapení, když poprvé r. 1900 přicestoval do Finska a zjistil, že tato země oplývá nejen „nádhernou přírodou a scenérií, ale i čistými a pečlivě udržovanými městy, průmyslem a přátelstvem obyvatel“, viz. H. de Windt, *Finland as it Is*, J. Murray, London 1901.

v habsburské monarchii odepřeny, pak působila na české autory jak sůl v rání. Není proto divu, že v tomto období mnozí čeští obrozenci vnímali Finy veskrze negativně, i když k tomu neměli prakticky žádný důvod.

Na druhou stranu děl, ve kterých by byli Finové explicitně zmíněni, můžeme v této době najít jen velice málo. V této době geografická vzdálenost mezi oběma zeměmi stále ještě představovala zásadní komunikační bariéru. Nepřímé zmínky a náznaky můžeme najít v knihách Františka Cyrila Kampelíka *Čechoslowan, čili, Národnj gazyk w Čechách, na Morawě, we Slezku a Slowensku* z roku 1842 a Josefa Jungmanna *Slowesnost, aneb, Náuka o wýmluwnosti básnické i řečnické se sbírkau příkladů newázané i wázané řeči* z roku 1846.¹⁹⁰

Prvním, kdo ve svém díle Finy a především jejich postavení v rámci ruské říše zmínil, i když opět jen velice stručně, byl Ján Kollár, ve svém zřejmě nejznámějším díle, které otevřeně hlásalo všeslovanské myšlenky a bratrství, *Slávy dcera*. Jedno ze stěžejních děl pan-slavismu vyšlo poprvé už v roce 1824 a později ještě ve dvou rozšířených vydáních v letech 1832 a 1852. Jistě nepřekvapí, že Kollár, jako jeden z předních propagátorů myšlenky slovanské vzájemnosti, Finy a jejich výjimečné postavení v rámci ruského impéria nevnímal příliš pozitivně.

Patřil však já nejen ku prostranstvím
těm, kde lásky mě jsou poklady,
an jsem žádné neměl závady,
obdařen byv divným velikánstvím:

ale i tam, kde jsou podle panství
slavských Němců, Finů hromady
kterak svou řeč, mravy, výsady
mají, aniž lkají pod tyranstvím:

na slavské tam půdě Němci tyjí
vprostřed Ruska, a hle, od věků
pokojně a bez nátisku žijí.

Kde tam myslí na zrušení Němců,
jak zde na zněmčení obleků,
jazyka i jména Slávoplemců?¹⁹¹

V Kollárově textu můžeme vidět, jak negativně pro něj vyznívá srovnání situace pobaltských Němců a Finů žijících v carském Rusku, s nebohými Slovany utiskovanými právě Němci

¹⁹⁰ F. C. Kampelík, *Čechoslowan, čili, Národnj gazyk w Čechách, na Morawě, we Slezku a Slowensku*, J. H. Pospíšil, Praha 1842 a J. Jungmann, *Slowesnost, aneb, Náuka o wýmluwnosti básnické i řečnické se sbírkau příkladů newázané i wázané řeči*, České museum, Praha 1846.

¹⁹¹ J. Kollár, *Slávy dcera, Báseň lyricko-epická v pěti zpěvích*, J. Otto, Praha 1852, s. 150–151.

v habsburské říši. Zatímco tyto neslovanské národy mají od vládnoucích Slovanů ponechány jak, řeč, tak i mnoho jiných výsad, a nikdo tyto jejich svobody žádným způsobem neomezuje, slovanské národy jsou rakouskými Habsburky poněmčovány a utlačovány. Ve výkladech *Slávy dcery* vydaných poprvé v roce 1832 se Kollár snaží osvětlit důvody této své kritiky vůči Finům. Píše zde, že díky šlechtivosti ruské vlády, mají Finové nejen větší autonomii a nezávislost než za vlády Švédů, ale mohli se zároveň kulturně pozvednout a znovu oživit svoji národní řeč a literaturu.¹⁹² Tento postoj podle něj nekoresponduje nejen s pozicí Slovanů v Habsburské monarchii, ale ani s postavením dalších menších národů v Rusku. Jako příklad uvádí Estonce, kteří sice pocházejí ze stejného kmene jako Finové, ale musí úpět pod jhem německé šlechty v Pobaltí.¹⁹³ Jak již bylo výše zmíněno, nebyl tento názor mezi českými obrozenci v té době ojedinělý, mnozí z nich velmi kriticky vnímali vlastní porobení v kontrastu s relativní svobodou pobaltských Němců a Finů v rámci ruské říše, i když jen málokterý z nich měl podrobnější přehled o situaci.¹⁹⁴

Jen o několik let po Kollárově *Slávě dceři* vyšlo další významné dílo, věnující se kultuře a historii Slovanů, *Slovanské starožitnosti* Pavla Josefa Šafaříka.¹⁹⁵ Šafařík se primárně věnoval tematice Slovanů, ale neopoměl zmínit i národy se Slovany sousedícími. Mezi ně pak patřili i Finové a další ugrofinské národy, které nejenže byly v knize několikrát zmíněny, ale byla jim dokonce vyhrazena samostatná kapitola, která si všímá především dávné historie těchto etnik a jejich vztahů se slovanskými národy. Podle Šafaříka

Čudové, Němcům Finnové, prastarý a široko i daleko po celé severní Evropě i Asii rozvětvený kmen velikého plemene severského, od nepaměti sousedili v půlnočních krajinách Evropy s národy kmene slovanského, jakož pak až podnes nematné jich zůstatky s těmito sousedí, a již téměř docela těchto vládě a panování podrobeny jsou. O starobylosti Finnův v Evropě žádné pochyby není: jméno jejich již spisovatelům římským a řeckým Tacitovi, Ptolemaeovi a j. ve známost vešlo, a nejedny závažné důvody historické k tomu domnění vedou, že rozšířenost jejich a tudy i vláda a moc v Evropě někdy mnohem byla větší, nežli podnes obecně za to máme. Dle svědectví Nestorova národy čudské, v 9tém stol. ještě mohutné a vládě Slovanův nepodlehle, obcovaly s těmito v míru i nemíru co národy přisedící, a staly se dobrovolně oučastníky losu Slovanův, založivše s těmito spolu novou říši na severu pod správou a panováním švédských Varjahův, od nich nazývaných

¹⁹² J. Kollár, *Výklad čili přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře*, I. L. Kober, Praha 1862, s. 98.

¹⁹³ J. Kollár, *Výklad čili přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře*, I. L. Kober, Praha 1862, s. 98–99.

¹⁹⁴ Vzpomeňme jen rozčarování K. H. Borovského z poměrů v Rusku a nepochopení, kterého se mu dostalo v Praze, když tyto ruské poměry otevřeně kritizoval.

¹⁹⁵ Poprvé byly Šafaříkovy *Slovanských starožitností* vydány již roku 1837, druhé vydání redigované Josefem Jirečkem (1825–1888) vyšlo až po Šafaříkově smrti roku 1865.

Čudové, jak Šafařík ugrofinské národy nazýval,¹⁹⁷ patřili tedy mezi starobylé národy, obývající severní a východní Evropu už od nepaměti, což měli dokazovat zmínky o nich už u starých antických historiků. Přes tuto bohatou minulost, kterou jim Šafařík přiznává, je však považuje do určité míry za kulturně zaostalé a v jedné pasáži Čudy popisuje jako „*kmen slabý, na mnohé jednotlivé národky rozdrobený, zmužnilý a zdivočelý*“.¹⁹⁸ Je tedy zřejmé, že úroveň rozvoje těchto kmenů nepovažoval za příliš vysokou. V závěru kapitoly se také zabývá původem a významem jmen Čud a Čuchonec, přičemž rázně vyvrací teorii, že obě slova pocházejí ze staroslovanského „čuž“, „čužij“ (cizí), ovšem stejně jako většina ostatních badatelů přiznává, že prvotní význam těchto slov nezná.¹⁹⁹

Z pohledu české ugrofinistiky jistě poněkud překvapí skutečnost, že Šafařík zřejmě neznal Dobrovského díla, týkající se těchto jazyků, což jen svědčí o tom, že tyto práce předního českého i evropského jazykovědce upadly na delší dobu v zapomnění. V případě slovanské tematiky Šafařík Dobrovského hojně citoval, avšak v otázkách ugrofinský jazyků spolehl na zahraniční lingvisty a filology, jako byli např. němečtí historici August Ludwig von Schlözer (1735–1809) a Christian Gottlieb von Arndt (1743–1829), švédský filolog Johann Thunmann (1746–1778), dánský lingvista Rasmus Christian Rask (1787–1832), nebo finský etnolog Anders Johan Sjögren (1794–1855).

Velmi zajímavé zkušenosti, týkající se mnoha různých malých národních etnik žijících v rámci carského Ruska, získal během svého tamějšího pobytu v letech 1843–1844 zakladatel české politické žurnalistiky Karel Havlíček Borovský (1821–1856). Po svém návratu je následně vyjádřil v rozsáhlém článku pro *Časopis českého musea*.²⁰⁰ Zmiňuje zde jednak národ litevský²⁰¹ a dále také Estonce, které vnímá velice kladně a značně se pohoršuje nad útlakem, kterému jsou vystaveni ze

¹⁹⁶ P. J. Šafařík, *Sebrané spisy, Díl I., Starožitnosti Slovanské okresu prvního*, s. 106.

¹⁹⁷ Čudy Šafařík označoval souhrnně všechny ugrofinské národy, samotní Finové se pak v jeho díle nazývali Čuchonci. Jde o pojmenování, které bylo mezi slovanskými autory v této době běžné a zachovalo se prakticky až do konce 19. století. Na druhou stranu pojmenování Čud užívali třeba i švédsky mluvící Finové v 60. letech, v jejich případě však měl tento název výrazně pejorativní význam, naznačující příbuznost Finů se zauralskými etniky a naznačující tudíž jejich kulturní zaostalost, viz. E. C. Thaden, *Russification in the Baltic Provinces and Finland*, s. 402, nebo A. Kemiläinen, *Finns in the shadow of the "Aryans"*, s. 96–100 a 132.

¹⁹⁸ P. J. Šafařík, *Sebrané spisy, Díl I., Starožitnosti Slovanské okresu prvního*, s. 347.

¹⁹⁹ P. J. Šafařík, *Sebrané spisy, Díl I., Starožitnosti Slovanské okresu prvního*, s. 352–354.

²⁰⁰ Článek K. H. Borovského *Cizozemci v Rusích* vyšel v dvacátém *Časopise českého musea* v roce 1846 na stranách 95–132.

²⁰¹ Jako součást litevského národa Borovský počítá jednak Litviny stojící pod vlivem Poláků, ale také Lotyšů, kteří jsou poddanými Němců.

strany pobaltských Němců.²⁰² S určitým povděkem pak Borovský kvituje, že německá rozpínavost v pobaltských provinciích je v posledních letech omezována vzrůstajícím se ruským vlivem a snahou o alespoň částečné porušení zdejšího obyvatelstva. To samé se do určité míry týká i finského národa, o kterém se krátce zmiňuje na konci textu v souvislosti se Švédy, kteří „*jsau šlechtau we Finlandsku tak jako Němci w Liwonsku. I tam we Finlandsku začíná se poznenáhla ruština uwádět*“.²⁰³

Ve stejném čísle muzejníku také vyšel kratší článek Jana Erazima Vocela (1803–1871), týkající se estonské učené společnosti a vývoje estonského jazyka a literatury celkově.²⁰⁴ V úvodní pasáži Vocel popisuje situaci estonské literatury a především její rozvoj v posledních desetiletích, přičemž s povděkem kvituje především reformy cara Alexandra I., které značně ulevili estonskému lidu a které měly blahodárný vliv na šíření estonského jazyka.²⁰⁵ V druhé části textu pak Vocel uvádí překlad dvou estonských národních pověstí (*Wannemunna zpěv* a *Koiti a Ämarik*). V poslední větě Vocelovi stati je nakonec zmíněn „*i čudský národní epos, Kalevala nazwaný a spíše podiwnaou půwodností swau nežli lepostí vynikající*“. Jak je vidět *Kalevala* se příliš velkého uměleckého ocenění od Vocela nedostalo. Co je však na jeho článku velice zajímavé a také jasně patrné, je jeho nadšení z malého Estonského národu a jeho úspěšného kulturního a jazykového rozvoje. Podivuhodný už je samotný fakt, že Vocel věnuje takovou pozornost tak malému a ještě k tomu neslovanskému národu.

Roku 1839 vyšla v několika číslech časopisu *Česká včela*, který byl přílohou *Pražských novin*, série článků s názvem *Finská přísloví*. V témže listu byla o sedm let později otištěna stať *Čudská literatura*, která dávala stručný přehled především o estonských autorech a jejich jazykovědných pracích. Zdrojem byl podobně jako v případě Vocelova článku žurnál estonské učené společnosti *Verhandlungen der gelehrten Estnischen Gesellschaft zu Dorpat*.²⁰⁶

²⁰² K. H. Borovský, *Cizozemci v Rusích*, in: Časopis českého musea, 20/1846, s. 123–124.

²⁰³ K. H. Borovský, *Cizozemci v Rusích*, in: Časopis českého musea, 20/1846, s. 131.

²⁰⁴ Stejně jako Borovského článek i Vocelův text s názvem *Učená společnost estonská v Derptu* byl otištěn roku 1846 ve dvacátém čísle *Časopisu českého musea*, a to na stranách 264 až 270. Jak píše V. Macura, jednalo se v podstatě o parafráze částí textu z prvního svazku *Verhandlungen der gelehrten Estnischen Gesellschaft* vydaných v Tartu roku 1846, viz. V. Macura, *Znamení zrodu*, s. 160.

²⁰⁵ J. E. Vocel, *Učená společnost estonská v Derptu*, in: Časopis českého musea, 20/1846, s. 266.

²⁰⁶ M. Kovář, *Nuoret uralilaiset kirjallisuudet Tšekissä*, s. 74 a 185, <http://doktori.btk.elte.hu/lit/kovarmichal/diss.pdf> [14. 3. 2016].

4. 3. Generace „Sobotní společnosti“

30. a 40. léta 19. století byla pro Finsko obdobím relativního klidu. Car Mikuláš I. (1796–1855), který nastoupil na trůn po smrti svého staršího bratra Alexandra I. v prosinci 1825, se vyznačoval silně konzervativním myšlením a jako bývalý vrchní inspektor armády se ve svých rozhodnutích mnohdy opíral o vliv armády a především jejich nejvyšších důstojníků. Během Mikulášovy vlády byly mnohé neruské národy v říši podrobeny tvrdé represí a snahám o porušení,²⁰⁷ které se ale kupodivu Finsku vyhnuly. I přes rozsáhlou cenzuru a praktickou nemožnost jakkoliv se vyjadřovat k stávajícím politickým poměrům na tom byli Finové ve srovnání s jinými malými národy carské říše ještě poměrně dobře. V rámci zachování stability na severozápadní hranici a i díky jisté „klidné povaze“ Finů, nebyla jejich práva a výsady nijak významněji narušeny. Naopak došlo k určitému ekonomickému oživení, především díky velkému odbytu v Petrohradu a především nové hlavní město Helsinky zažívalo nebyvalý rozvoj.

Právě přesun hlavního města a především univerzity z Turku do Helsinek měl pro další vývoj finského národního hnutí velký význam. Spolu s univerzitou se tam totiž přesunula i většina učitelů a studentů. V novém prostředí se pak vytvořila nová generace finských obrozenců, navazující na odkaz Porthana a jeho spolku *Aurora* a také *turuských romantiků*. Tato nová generace se seskupila kolem tzv. *Sobotní společnosti* (fin. Lauantaiseura). V jejím středu můžeme najít nejvýznamnější postavy finského literárního a kulturního života. Z těch nejznámějších můžeme jmenovat např. spisovatele Johana Ludviga Runeberga (1804–1877) a Zacharia Topelia mladšího (1818–1898), fyzika a meteorologa Johana Jakoba Nervandera (1805–1848) a v neposlední řadě venkovského lékaře a především sběratele finských národních eposů *Kalevala* a *Kanteletar* Eliase Lönnorta (1802–1884) a další. Hlavní postavou finského národního hnutí této doby a především jeho politickou tvářičkou však byl Johan Vilhelm Snellman (1806–1881), filozof a žurnalista, ale především politik a jeden z tvůrců programu fennomanské strany.²⁰⁸

Klíčový význam *Sobotní společnosti* pro vývoj finského národního hnutí je naprosto nezpochybnitelný. Už jen z výše zmíněných jmen některých předních členů je jasně patrné, že se

²⁰⁷ Stačí jen připomenout tzv. Listopadové povstání na přelomu let 1830–1831 v Polsku, které bylo tvrdě potlačeno a polská autonomie, která do té doby v rámci carského Ruska existovala, byla velmi významně omezena.

²⁰⁸ Runeberg, Lönnrot a Snellman, tři nejvýraznější postavy finského národního obrození 19. století, se shodně roku 1822 zapsali ke studiu na univerzitu, tehdy ještě v Turku, a během svých studií byli výrazně ovlivněni *turkuskými romantiky* a činností spolku *Aura*, viz. E. C. Thaden, *Russia's Western Borderland 1710–1870*, s. 214.

jednalo o intelektuální a kulturní elitu, která svými díly položila základy pro budoucí emancipaci finského národa, stejně jako pro vytvoření svébytné finské kultury založené na finském jazyku. Díla Runeberga nebo Topelia mladšího tvoří základní pilíře finské literatury a i v dnešní době stále patří k vybavení snad každé finské domácnosti. Sláva Lönnrotových sbírek *Kalevala* a *Kanteletar* pak dalece překročila hranice samotného Finska a dodnes se šíří po celém světě. Význam těchto mužů však nespočívá pouze v jejich literárních dílech, ale i v jejich politické a organizační činnosti. Členové *Sobotní společnosti* stáli za založením *Finské literární společnosti* (fin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura) roku 1831, jejímž hlavním cílem byla propagace finského jazyka, literatury a kultury. Zároveň s akcentem na svoji národně emancipační činnost však literární společnost vyzdvihovala i svoji neotřesitelnou loajalitu ruskému panovníkovi. Finští obrozenci pečlivě dbali na to, aby carovi ukázali, že jejich patriotické snahy nejsou v žádném rozporu s jejich věrností vůči Rusku.²⁰⁹ Je jistě pozoruhodné, že *Finská literární společnost* byla založena ve stejném roce jako *Matice česká* a sloužila prakticky stejnému účelu. Jedním z jejich hlavních funkcí bylo totiž vydávání finsky psané literatury, přičemž mezi jedny z prvních publikací společnosti patřila první verze Lönnrotovy *Kalevaly*.²¹⁰

Generace *Sobotní společnosti* stála také za založením prvního soukromého lycea v Helsinkách, taktéž roku 1831,²¹¹ a především za vydávání nových, profinsky zaměřených liberálních novin pod jménem *Helsingfors Morgonblad (Helsinský ranní list)*.²¹² Jejich dosah nebyl příliš široký, zpočátku si je předplácelo jen na 400 odběratelů, navíc byly určeny spíše intelektuálům a vzdělanému čtenářstvu, takže jejich ohlas mezi širšími vrstvami byl poměrně malý. Přesto poskytl prostor mnoha předním osobnostem finského národního hnutí, které na jeho stránkách často formulovaly své fennomanské myšlenky. Na druhou stranu, stejně jako ostatní noviny vycházející v té době ve Finsku, i *Helsingfors Morgonblad* podléhal přísné cenzuře a mnoho článků a statí neuniklo přísnému dohledu carských úředníků a nebylo vytištěno.

Je poměrně paradoxní, že obě tyto instituce, jak lyceum, tak noviny fungovaly ve švédském jazyce,

²⁰⁹ H. Stenius, *The Adoption of the Principle of Association in Finland*, in: *Scandinavian Journal of History*, 13/1988, č. 4, s. 350.

²¹⁰ K prvnímu vydání několika run tzv. *Pre-Kalevaly* došlo již roku 1833, v ucelené formě pak poprvé vyšla roku 1835, tato verze je dnes označována jako *Stará Kalevala*. Roku 1849 Lönnrot vydal kompletní verzi, tak jak ji známe dnes (tzv. *Nová Kalevala*). Na počest prvního vydání z roku 1835 je 28. únor slaven ve Finsku jako svátek *Kalevaly*.

²¹¹ Lyceum fungovalo až do roku 1891, kdy bylo pro malý počet žadatelů ucházejících se o studium zrušeno.

²¹² Roku 1845 byly noviny přejmenovány na *Morgonbladet (Ranní listy)* a vycházely až do roku 1855, kdy byly, i z důvodu nátlaku cenzury, zrušeny.

ale taková byla realita tehdejšího Finska. Vzdělané vrstvy byly prakticky až na řídké výjimky švédskojazyčné a k získání elit pro finskou myšlenku bylo nejprve nutno je přesvědčit. Přestože tedy *Sobotní společnost* a její členové ze všech sil propagovali šíření finského jazyka a kultury, museli se v této době stále ještě omezit na výklad svých myšlenek převážně ve švédštině. Až s postupem následujících desetiletí mohli jejich následovníci začít s používáním finštiny a přiblížením tak svých myšlenek širším lidovým vrstvám.

4.3.1. První zmínky o české historii a kultuře v *Helsingfors Morgonblad*

Je příznačné, že právě v *Helsingfors Morgonblad* se objevily první články hlouběji se věnující Českým zemím a českému národu. I když hlavním záměrem tohoto periodika, jak již bylo řečeno, byla podpora finské kultury a jazyka, věnovali se jeho autoři i mimo finským tématům a snažili se přiblížit kulturní dění v rámci ostatních evropských států a národů. Vedle ukázek z ruské literatury se tak v tomto listu objevily i překlady srbské, nebo české lidové poezie.

Dne 8. ledna 1836 byl v *Helsingfors Morgonblad* otištěn překlad básně *Knížecí stolec* s podtitulem *Česká historie*, která původně vyšla roku 1807 ve sbírce J. G. Herdera *Stimmen der Völker in Liedern*.²¹³ Z Herderova německého originálu ji nepřeložil nikdo menší, než nejvýznamnější finský autor své doby Johan Ludvig Runeberg.²¹⁴ Samotná báseň *Knížecí stolec* je známým příběhem ze starodávných českých dějin, líčícím pověst o Přemyslovi a Libuši. V počátečních pasážích tak můžeme číst dnes už notoricky známé věty: „*Běda, běda nám, Čechů stateční bojovníci! Které žena ovládá a podvádí*“;²¹⁵ které v pozdějších letech v trochu pozměněném znění prakticky zdomácněly v mnoha vydáních českých bají a pověstí. Postupně je vyličen slavný příběh o tom, jak se Libuše podvolí tlaku velmožů a rozhodne se najít si manžela, vyšle svého bělouše, který má dovést posly k jejímu budoucímu ženichovi. Kůň neomylně zamíří k Přemyslovi, který právě oře se svými volky pole, poslové mu sdělí, že se má stát manželem Libuše a jejich pánem a odvedou jej na hradiště. Zde Přemysl pojme Libuši za ženu a je korunován knížetem. Herder končí celý příběh konstatováním, že celá zem žije ve spokojenosti: „*A zavládla u nich hojnost, A přetrvávala hojnost*

²¹³ Herderova sbírka byla poprvé vydána pod názvem *Volkslieder* již v roce 1778 a až po jeho smrti vyšlo roku 1807 nové, druhé vydání přejmenované na *Stimmen der Völker in Liedern*.

²¹⁴ S. Haltsonen, *Praha ja Suomi*, s. 37.

²¹⁵ *Helsingfors Morgonblad*, č. 2, 8. 1. 1836, s. 1.

*pluhu, dokud Přemysl a Libuše žili.*²¹⁶ V posledním odstavci však zaznívá ponurý tón a varování: „*Běda, běda, jeho majetek je nyní pustý, A jeho boty, prosté, jsou ukradeny, I jeho železný stolec a zlatá lavice.*“²¹⁷ kterou Herder nejspíše poukazoval na nepříliš radostnou současnost českého národa.

Fakt, že se překladu Herderovy básně týkající se českých mytických dějin věnoval samotný Runeberg a vydal jej v tak významném periodiku, jímž v té době *Helsingfors Morgonblad* rozhodně byl, jistě není bez zajímavosti, mnohem větší význam ale z hlediska vnímání české národnosti otázky má článek, který v těchto novinách vyšel o sedm let později. Na podzim roku 1843 vyšla v *Helsingfors Morgonblad* série článků pod názvem *Lidové obrázky*,²¹⁸ z nichž dvě čísla a podstatná část třetího byly věnovány právě Českým zemím. Na začátku prvního článku se autor pozastavuje nad rozvíjejícími se národními hnutími v celé Evropě, jak mezi velkými, tak mezi malými národy, a snaží se poukázat na to, že všechny tyto národy by si měly být minimálně v otázkách kultury a jazyka rovny. I národy, které po mnoho staletí „spaly“ mají chránit své dědictví po předcích (tj. zejména jazyk a literaturu) a dále je rozvíjet.²¹⁹ Na tuto část pak navazuje pasáž věnující se přímo Českým zemím. Je zde poukázáno na příbuznost Čechů s dalšími slovanskými národy, z nichž největší jsou Rusové. Zároveň je ale vyzdvihnuto, že český národ dosáhl „*přes všechna úskalí osudu a nebezpečí nejvyššího kulturního rozvoje mezi svými soukmenovci ...*“²²⁰ Dále je stručně nastíněna geografie českých zemí, na což navazuje historie počínající příchodem keltského kmene Bójů, který dal zemi její jméno, a vytvořením mocného středověkého království s vysoce rozvinutou kulturou a jazykem, čímž první článek končí.

Další číslo na něj plynule navazuje popisem doby husitské, stručně se zmiňuje i o Hankově nálezu *Královédvorského rukopisu*, který označuje za „*dílo vysoké poetické hodnoty a neobyčejné duchovní krásy a elegance*“²²¹ a přes dobu 16. a 17. století se dostává až do současnosti. Závěr druhého článku je z pohledu vnímání českého národního hnutí obzvláště zajímavý, jelikož si autor

²¹⁶ Helsingfors Morgonblad, č. 2, 8. 1. 1836, s. 4.

²¹⁷ Helsingfors Morgonblad, č. 2, 8. 1. 1836, s. 4.

²¹⁸ Jednalo se o čísla 83., 84. a 85. z 26. října, 30. října a 2. listopadu roku 1843. Autorem článku byl s největší pravděpodobností šéfredaktor listu a docent historie Fabian Collan (1817–1851), jeden z předních členů *Sobotní společnosti*, který také patřil mezi zakladatele *Finské literární společnosti*. Inspirací pro vydání článku zaměřeného na slovanskou a do značné míry hlavně českou tematiku mu byly *Přednášky o Slovanském písemnictví* prof. Mickievicze, které Collan vyslechl na pařížské univerzitě, kde Adam Mickiewicz působil jako lektor slovanského písemnictví, viz. S. Haltsonen, *Praha ja Suomi*, s. 37–38.

²¹⁹ Helsingfors Morgonblad, č. 83, 26. 10. 1843, s. 1–2.

²²⁰ Helsingfors Morgonblad, č. 83, 26. 10. 1843, s. 2–3.

²²¹ Helsingfors Morgonblad, č. 84, 28. 10. 1843, s. 1–2.

všímá snažení českých obrozenců a díla mnohých z nich zde cituje, mj. Pelcla, Krameria, bratry Nejedlé, Hněvkovského, Jungmanna a samozřejmě Dobrovského, kterého označuje za „největšího jazykovědce mezi Slovany“.²²² Zároveň ale také poukazuje na obtíže, které tito obrozenci museli překonávat.

Protože šlechta a vzdělání lidé této země už v té době byli povětšinou cizí řeči svých otců, a tak tito autoři museli čelit mnoha nesnázím, možná větším než u jiných národů, a tudíž to musí být považováno i za důsledek určitého štěstí a nejen jejich patriotického sebeobětování, že jejich úsilí jak se zdá dosáhlo alespoň nějakého úspěchu.²²³

Třetí článek, který vyšel v následujícím čísle (2. Listopadu 1843), ale začíná opět na veselejší notu, poukazující na úspěchy, kterých se Čechům podařilo dosáhnout. Za přelomový rok pro rozvoj české kultury považuje zejména rok 1818, protože právě v tomto roce došlo k zveřejnění Hankova nálezu již zmíněného *Královedvorského rukopisu*, bylo založeno české muzeum a také vstoupila v platnost jazyková nařízení, opravňující k výuce na všech úrovních škol v českém jazyce, i když autor následně připomíná, že již roku 1821 byla tato nařízení revidována. Ostatně celá třetí část ze série článků se nese v pozitivním duchu. Jsou zde zmíněna jak velká díla mnohých českých autorů, např. Čelakovského a Šafaříka, herecké a dramatické umění Jana Nepomuka Štěpánka, vědecká činnost bratří Jungmannů, Antonína Marka a samozřejmě i Františka Palackého. Jediné nebezpečí vidí společně s profesorem Mickiewiczem v nejednotnosti slovanských národů a jejich vnitřních rozporech, kde poukazuje zejména na rusko-polskou nevraživost. Český národ se naopak dle něj snaží přistupovat ke své historii i současnosti s rozvahou, což dokazuje i tvrzením, že:

Ve skutečnosti i v našich dnech byly zahlazeny všechny staré zášti mezi českými lidmi a rakouským domem, všechny staré křivdy upadly v zapomnění, a Češi pevně při mnoha příležitostech ukázali jednoznačné a upřímné důkazy lásky k vládnoucímu císařskému domu.²²⁴

Je zajímavé, že českému národnímu hnutí byl v těchto předních finských novinách věnován tak velký prostor. Přestože celá série článků byla věnována různým evropským národům, není jistě bez zajímavosti, že Češi přišli na řadu hned jako první. Tuto skutečnost umocňuje ještě fakt, že hned v následujícím čísle *Helsingfors Morgonblad* vyšel další, rozsahem sice již mnohem menší, článek

²²² Helsingfors Morgonblad, č. 84, 28. 10. 1843, s. 3.

²²³ Helsingfors Morgonblad, č. 84, 28. 10. 1843, s. 3.

²²⁴ Helsingfors Morgonblad, č. 85, 2. 11. 1843, s. 2.

s českou tematikou.²²⁵ Jeho autorem byl německý cestovatel Johann Georg Kohl (1808–1878), jenž v textu čtenáře seznamuje s českým vědcem a spisovatelem Václavem Hankou, který v letech 1817 a 1818 objevil známé české rukopisy Královédvorský a Zelenohorský.²²⁶

4.3.2. *Královédvorský rukopis a jeho obraz ve Finsku v první polovině 19. století*

Jak je dobře známo, rukopisy nalezené v letech 1817 a 1818 Václavem Hankou a jeho přítelem Josefem Lindou výrazně ovlivnily jak českou kulturní, tak politickou scénu v mnoha ohledech a směrech. Přestože již krátce po jejich objevení Josef Dobrovský, k velké nevěli mnoha předních českých obrozenců, zpochybnil jejich pravost, hrály rukopisy zásadní roli při utváření české národní identity po celý zbytek 19. století. O obou rukopisech již bylo v české historiografii mnoho napsáno a vzhledem k tomu, že příběh obou rukopisů je českému čtenáři notoricky známý, nemá zřejmě větší smysl jej zde podrobněji rozebírat. Z pohledu této práce je jistě zajímavější věnovat se ohlasu, který vyvolalo jejich nalezení ve finských novinách.

V předcházející kapitole je již částečně zmíněna vysoká hodnota, kterou někteří finští autoři rukopisům přikládali. Samostatný článek J. G. Kohla, který byl jejich objevení v *Helsingfors Morgonblad* věnován se prakticky omezuje jen na události samotného nálezu a obsahem rukopisů ani jejich významem pro českou literaturu se nezabývá.²²⁷ Mnoho jiných finských literátů si však v následujících letech a desetiletích všimne hodnoty, kterou Češi těmto „středověkým“ dílům přikládají a poukáží mimo jiné třeba na podobnou roli rukopisů a *Kalevaly* pro české a finské národní hnutí. Zvláště symbolická hodnota těchto děl pro obrozující se český a finský národ a jejich kulturu a jazyk bude vysoce ceněna. Někteří z těchto finských autorů budou ještě v této práci později zmíněni, vzhledem k jejich širšímu angažování se v oblasti „české“ otázky. Mezi ty, na něž se později již nedostane, ale jejichž jméno by rozhodně nemělo zapadnout, je třeba zajisté zmínit dr. Karla Collana (1828–1871).

²²⁵ Článek s názvem *Kárlóvédvorský rukopis* vyšel dne 6. listopadu 1843 v 86. čísle Helsingfors Morgonbladu na straně č. 3.

²²⁶ S. Haltsonen, *Praha ja Suomi*, s. 37.

²²⁷ Helsingfors Morgonblad, č. 86, 6. 11. 1843, s. 3.

Collan, patřící mezi přední intelektuální vrstvy a širší okruh fennomanů,²²⁸ byl činný jednak jako spisovatel a překladatel, ale také i jako hudební skladatel. Působil jako lektor němčiny na univerzitě v Helsinkách a byl činný v mnoha obrozeneckých spolcích (mj. již zmíněné *Finské literární společnosti*) a v letech 1863–1865 vydával švédskojazyčný *Litterär tidsskrift* (Literární časopis). Z výše zmíněného do značné míry vyplývá i jeho zaujetí lidovou tvorbou. Není jistě náhodou, že jako jeden z prvních přeložil do švédštiny *Kalevalu* a pro české prostředí je obzvláště zajímavé téma jeho dizertační práce.

V červenci a srpnu 1862 pobýval Collan v Praze a studoval českou kulturu, zejména pak lidovou poezii. Velmi jej zaujaly především slavné středověké rukopisy, kterým se rozhodl blíže věnovat. Jak již název jeho dizertační práce *Königinhofer- och Grünberger- Handskriften (Královédvorský a zelenohorský rukopis)* napovídá, zabýval se ve své práci právě českými rukopisy.²²⁹ Oba je v rámci své dizertace přeložil do švédštiny a připojil k nim literárněhistorický úvod a vysvětlující poznámky. Je nesporně velice zajímavé, že právě česká lidová poezie a především pak oba starobylé rukopisy, se kterými se seznámil během svého pobytu v Praze, se mu natolik zalíbily, že se rozhodl je nejen přeložit, ale napsal o nich dokonce dizertační pojednání. Podobný vzorec, kdy některý z fennomanů navštíví Prahu a seznámí se s českým prostředím, které mu natolik učaruje, že se rozhodne věnovat jim větší a soustavnější pozornost se v této práci objeví ještě několikrát.

Na druhou stranu ani Collanova práce nezůstala v Čechách bez povšimnutí, zřejmě již během svého pobytu v Praze přeložil do švédštiny pět básní z rukopisů, které byly následně otištěny v tomto švédském znění v Časopisu Musea království Českého.²³⁰ Celý článek je pak uveden krátkým představením Collana a jeho práce:

Pan Karel Collan, doktor historie a filosofie, lektor při universitě Helsingforské a představený jedné z tamnějších bibliothék, zabývá se na poli literatury *švédské* hlavně pracemi literárně historickými a krásozpytnými. Podalť mezi jinými u veřejnost švédské překlady z finského národního eposu „Kalevala,“ a z Nibelungů a jiných básní německých. [...] Pobyv letos nějaký čas v Praze, a jazyku českému se přiučiv, zamiloval sobě především vzácné plody rukopisu Královédvorského i přeložil velmi zdařile některé drobné básně klenotu tohoto, jakož

²²⁸ Starším bratrem Karla Collana byl již zmíněný Fabian Collan. Zajímavé rovněž je, že manželkou Karla Collana byla od roku 1866 zpěvačka Maria Margareta Paciová (1845–1919), dcera německého skladatele Fredrika Pacia (1809–1891), který na slova Johanna Ludviga Runeberga složil hudbu k finské národní hymně *Maamme (Naše vlast)*.

²²⁹ Stejně jako většina ostatní členů finského národního hnutí v této době i Collan ještě publikoval svoje práce především švédsky.

²³⁰ S. Haltsonen, *Praha ja Suomi*, s. 40.

i Libušin soud z rukopisu Zelenohorského. My nový příspěvek tento k polyglottě rukopisu Královského a starověký soud Libušin s radostí čtenářstvu našemu podáváme.²³¹

4.3.3. Článek o české lidové poezii v *Borgå Tidning*

Helsingfors Morgonblad a fennomané sdružení kolem *Sobotní společnosti* nebyli jediní, kteří se v první polovině 19. století věnovali české literatuře. V jednom ze srpnových čísel časopisu *Borgå Tidning* (*Borgský deník*)²³² vyšel článek s názvem *O české lidové poezii*, který se zabýval charakteristikou české lidové básnické tvorby a jejím srovnáním s dalšími slovanskými národními poeziemi, především pak ruskou. V textu nejsou zmíněny žádné konkrétní případy, ale na rozdíl od hlubokomyslné ruské tvorby zaměřené především epicky, je česká lidová poezie charakterizována jako hravá a bezelstná a spíše lehčího lyrického zaměření. Autor se brání srovnávání kvality jednotlivých slovanských literatur a prohlašuje, že všechny mají svoji vysokou hodnotu a jakékoliv jejich porovnávání je bezpředmětné, neboť vede jen ke zbytečné zášti. Celkově si však můžeme všimnout, že v české lidové poezii našel velké zalíbení.²³³

4.4. J. V. Snellman

Již jsme naznačili, jaký význam pro finské národní hnutí měla skupina obrozenců, která se zformovala kolem *Sobotní společnosti*, jedno jméno však zatím bylo zmíněno pouze okrajově. Jen málokterý z představitelů finského národního hnutí v 19. století, pokud vůbec nějaký, měl pro prosazení finských požadavků takový význam jako právě Johan Vilhelm Snellman.

Snellmanova rodina pocházela ze Švédska a on sám se roku 1806 narodil ve Stockholmu, ale již

²³¹ *Příspěvky k polyglottě rukopisu Královského a Zelenohorského I., Dra. Karla Collana ukázky překladu švédského*, in: Časopis Musea království Českého, 36/1862, sv. 3., s. 275.

²³² Časopis *Borgå Tidning* vycházel v Porvoo (švéd. Borgå) mezi léty 1838–1858. Původně se jednalo spíše o informační list pro duchovenstvo působící v diecézi, který se ve čtyřicátých letech transformoval v časopis vycházející dvakrát týdně. Mezi hlavními tématy převažovala především literatura a historie, viz. P. Tommila (red.), *Suomen lehdistön historia. 5, Hakuteos : Aamulehti – Kotka Nyheter : sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*, s. 45–46.

²³³ *Borgå Tidning*, č. 67, 30. 8. 1843, s. 2–3.

v sedmi letech se přestěhovali do tehdy již ruského Finska. Velký význam pro Snellmanův další intelektuální i politický vývoj mělo jeho studium na univerzitě v Helsinkách. Zde ho jednak silně ovlivnilo díla známého německého filozofa G. W. F. Hegela (1770–1831)²³⁴ a navíc se zde seznámil se budoucími souputníky na cestě k vytvoření finské národní identity, již výše zmíněnými Runebergem, Lönnrotem, Cygnaeusem a dalšími, kteří tvořili intelektuální elitu své generace. Spolu s nimi se Snellman podílel na mnoha významných počinech, které byly již výše zmíněny. Po dokončení studia zůstal na univerzitě a vyučoval zde filozofii. Na konci roku 1838 však bylo jeho místo i díky jeho příliš opozičním a liberálním myšlenkám zrušeno. Snellman se proto rozhodl k dobrovolnému odchodu ze země a zamířil do Švédska a později podnikl cestu po německých zemích. Po svém návratu roku 1842 musel vzít zavděk místem vedoucího školy ve vzdáleném Kuopiu, protože na univerzitě v Helsinkách pro něj z politických důvodů nebylo místo. Zde také roku 1844 začal vydávat vlastní noviny, finskojazyčné *Maamiehen Ystävä (Rolníkův přítel)* a především švédskojazyčnou *Saima*, která kladla důraz především na témata jako školství, jazyk nebo ekonomie a byla velmi kritická ke stávajícím poměrům. I z tohoto důvodu byla vládou po dvou letech zakázána.²³⁵

Po dalším krátkém pobytu ve Švédsku se Snellman vrátil roku 1850 zpět do Helsinek. Zásadní zvrat pro jeho další životní dráhu znamenala smrt cara Mikuláše I. roku 1855. Mladý car Alexandr II. nebyl zdaleka tak konzervativní a rozhodl se poskytnout Finům mnohem více politické volnosti. Cenzura ustoupila a Snellman mohl opět publikovat svoje politické články, roku 1856 získal profesuru na helsinské univerzitě a jeho popularita mezi Finy v této době dostupovala vrcholu. Postup času však nástup nové generace politiků spolu se Snellmanovou nechtí přizpůsobit se novým politickým tendencím vedly k značnému rozpolčení společnosti, co se týče jeho osoby. Přesto do období 60. let 19. století spadají jedny z jeho největších politických počinů, na kterých se Snellman velmi výrazně podílel a kterým bude věnován náležitý prostor v následujících kapitolách.

²³⁴ Své studium hegelíánské filozofie Snellman zakončil roku 1831 dizertační prací *Dissertatio academica absolutismum systematis Hegeliani defensoria*. Otázce vlivu Hegelianismu na výuku a výchovu ve Finsku, a také na Snellmanovu národní filozofie se podrobně věnoval K. Väyrynen ve své knize *Der Prozeß der Bildung un Erziehung im finnischen Hegelianismus* vydané Finskou literární společností v Helsinkách roku 1992. Dále o vlivu Hegelovy filozofie na Snellmana, srov. P. Karkama, *The individual and national identity in J. V. Snellman's Young-Hegelian theory*, in: M. Branch (ed.) *National History and Identity, Approaches to the Writing of National History in the North-East Baltic Region Nineteenth and Twentieth Centuries*, *Studia Fennica Ethnologica* 6, s. 141–152 případně M. Lahtinen, *Snellmanin Suomi*, s. 250–255

²³⁵ Méně výbojný *Maamiehen Ystävä*, který byl zaměřený spíše na výchovu a národní emancipaci venkovského obyvatelstva a na rozdíl od *Saima* se tolik nevěnoval aktuálním politickým tématům, vydržel přece jen déle. Jeho vydávání bylo ukončeno až roku 1855 a to především z finančních důvodů, viz. P. Tommila (red.), *Suomen lehdistön historia. 6: Hakuteos Kotokulma – Savon Lehti*, s. 126–127.

Od roku 1863 Snellman působil jako člen finského senátu, zodpovědný za otázku financí, ale nakonec byl přílišný odpor vůči politice ostatních senátorů nucen v roce 1868 z funkce odstoupit. Na sklonku života mu car udělil šlechtický titul, díky čemuž se stal členem panské komory finského sněmu. Až do konce svého života roku 1881 se Snellman aktivně účastnil politických debat, ačkoliv jeho reálný vliv v této době již značně upadal. I přes mnohé rozpory, které svými názory rozpoutal, a díky kterým byla finská politická scéna značně rozpolcená, zůstal Snellman symbolem počátků fennomanského hnutí a osobností, bez které by se pozdější úspěšný vývoj finského etnika ve svébytný a plně vyvinutý politický národ jen těžko obešel.²³⁶

4.4.1. Snellmanova cesta po německých zemích 1840–1841 a jeho dojmy týkající se národních hnutí slovanských národů

Předchozí kapitola nastínila Snellmanův význam pro vývoj finského národního hnutí, zejména z ohledu na politickou otázku. Také bylo letmo zmíněno, že v letech 1840–1841 podnikl cestu po německých zemích. Během tohoto putování projel prakticky celým Německem a Rakouskem a na jeho konci krátce navštívil i Čechy a Moravu. Jako přední intelektuál své země a nadšený stoupenec Hegelovy filozofie navštívil mnoho univerzit a seznámil se s předními německými učiteli. Ve svém cestopise, který vydal prakticky hned po svém návratu v roce 1842,²³⁷ se také zmiňuje o univerzitách v Rakousku, mezi které počítá i univerzity v Praze a Olomouci, a pozastavuje se mimo jiné nad tím, jak špatně jsou univerzitní a gymnaziální učitelé v rakouské monarchii placeni.²³⁸

Z hlediska této práce je ale nejzajímavější jeho reflexe politické situace v Rakousku, postavení jednotlivých zemí a především českého národního hnutí. Získat informace o tom, jak vnímal situaci českého národa a jeho vyvíjejícího se národního hnutí jeden z předních vůdců fennomanů, který v pozdějších letech v mnoha otázkách silně ovlivnil směřování emancipačního úsilí finského

²³⁶ Podrobněji o životě J. V. Snellmana, viz. E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 183–185 a 190–195. Snellmanovým raným politickým aktivitám je pak věnován například článek A. Kemiläinen, *Johan Vilhelm Snellman als Förderer des nationalen, sozialen und politischen Lebens in Finnland von 1844 bis 1848*, in: *Studia Historica 12, Miscellanea*, s. 43–56.

²³⁷ Snellmanova kniha vyšla nejprve švédsky pod názvem *Tyskland. Skildringar och omdömen från en resa 1840–1841* v nakladatelství Z. Hægströma ve Stockholmu.

²³⁸ J. V. Snellman, *Deutschland, eine Reise durch die deutschsprachigen Länder 1840-1841*, s. 318 a 320.

národa, je bezesporu velmi zajímavé. Snellman si samozřejmě uvědomoval určité paralely mezi vlastním národem a malými národy žijícími v rámci habsburské monarchie a toto vzájemné srovnání mohlo přinést užitečné informace pro další politické a kulturní snažení fennomanů.

Již v jednom z předchozích odstavců bylo zmíněno, že Snellmana velice zajímala otázka vyššího vzdělávání, zejména na univerzitách, a jak jsme si již všimli, minimálně v otázce postavení středoškolských a vysokoškolských profesorů z toho rakouské a potažmo tedy i české školství nevycházelo příliš dobře.

Jednou z mnoha oblastí, kterými se Snellman intenzivně zabýval, byla státověda a státní právo, po svém návratu roku 1842 na toto téma dokonce vydal knihu *Läran om staten (Nauka o státu)*. Je tedy více než logické, že jej otázka politického uspořádání habsburské monarchie nadmíru zaujala. Ihned si totiž všiml, že: „*Rakouská monarchie je jen seskupením slovanských, románských a germánských kmenů, které nejsou spojeny žádným společným zájmem. Navzájem rozdělené skrze jazyky, zákony a zvyky jsou dohromady spojené jen poutem společného panovníka. Žádný z těchto národů se nemůže považovat za vládnoucí. Na každý pád může být tento stát stejně dobře označen za slovanský s německými poddanými, jako naopak, a národní nezávislost a samostatnost nepřipadá pro žádný z nich v úvahu.*“²³⁹ Z výše zmíněného je naprosto zřejmé, že národnostní otázce v Rakousku přikládal velkou váhu a slovanské národy považoval za naprosto rovnoprávné národu německému. V dalším textu se pak zamýšlel nad životaschopností takového státního útvaru a jeho případnými možnými reformami, vedoucími k větší stabilitě.

Říše složená z tolika různorodých prvků, které brání vytvoření jakýchkoliv společných vlasteneckých zájmů rakouského národního cítění, donutili vládu k striktním opatřením ve srovnání s dnešními liberálními tendencemi. Probuzení národnostních cítění a touha po svobodě mohou vést k rozdělení monarchie. Jinou otázkou je, zda by ustavení nezávislých států na jedné straně s Čechami, Moravou a Haličí a na druhé s Lombardií, podobně jako v případě Uher spojených s rakouským státem do jednoho státního spolku jen osobou regenta, nabídlo bezpečnější záruky pro další existenci říše.²⁴⁰

Jak je vidno, není si Snellman jistý, jestli by větší nezávislost jednotlivých národů vedla k pozitivnímu výsledku. Ještě zajímavější se ale jeví jeho pohled na české národní hnutí a jeho rozvíjející se kulturu, které se právě formuje jako protipól německé kultury a jež je určitým vzorem

²³⁹ J. V. Snellman, *Deutschland, eine Reise durch die deutschsprachigen Länder 1840-1841*, s. 59–60.

²⁴⁰ J. V. Snellman, *Deutschland, eine Reise durch die deutschsprachigen Länder 1840-1841*, s. 321–322.

pro ostatní slovanské národní hnutí. Vyzývá tak čtenáře, aby jej následoval do Prahy,

[...] kde nové a dobře stavěné městské části o rostoucím bohatství a prestiži rakouského městského stavu, kde je ale také centrum nového, proti nadvládě německé kultury směřujícího národního hnutí. To se projevuje kvetoucí českou literaturou, která je plodem probouzejícího se národního cítění těch slovanských kmenů, které stejně jako oni jsou stále ještě v určitém ohledu pod německou nadvládou, a jejichž vzdělané třídy byly zcela otroky zvenčí získávané německé kultury.²⁴¹

Snellman si plně uvědomoval rostoucí národní povědomí mezi slovanskými národy a upozorňoval, že „*Probouzející se národní duch mezi slovanskými kmeny, které podléhají německým panovnickým domům, a proto byly považovány za oblasti německé kultury, vylekal mnoho německých myslitelů.*“²⁴² Budoucí politické a kulturní osamostatnění se slovanských národů ze závislosti na Německu považoval Snellman jen za otázku času, protože tyto národy jsou už v dnešní době příliš silné a navíc mají podporu nové velmoci, Ruska. Tento obrat, však považuje pouze za znovuzískání něčeho, co těmto národům právem náleží.²⁴³

Je celkem paradoxní, že většina kulturních památek v českých zemích na Snellmana neudělala příliš velký dojem. Hrad Špilberk v Brně označil přímo za ošklivý, i když město samotné mu přišlo přátelské. Praha mu na rozdíl od mnoha jiných nepřišla tak výjimečná a Karlův most se dle něj nemohl měřit se starým mostem v Řezně a navíc byl neustále přecpaný lidmi. Vrcholem všeho pak bylo to, že mu někdo ukradl kapesník a to přímo při návštěvě katedrály u hrobu sv. Jana Nepomuckého. Vysoce naopak staví muzikálnost Čechů a České země považuje za vlast evropské hudby.²⁴⁴

Ještě před svojí cestou do střední Evropy žil Snellman nějaký čas ve Stockholmu, kde začal velice aktivně působit v pozici asistenta editora v týdeníku *Freja*, zde také publikoval velké množství vlastních článků. Krátce po návratu ze své cesty po střední Evropě se na nějaký čas vrátil k práci v tomto časopisu a v listopadu 1841 zde publikoval jeden ze svých článků zabývajících se myšlenkou střetu mezi německou kulturou a národními hnutími slovanských národů, mezi něž na přední místo kladl právě Čechy.²⁴⁵ Již zde poukazuje na fakt, že se snaha slovanských národů zatím

²⁴¹ J. V. Snellman, *Deutschland, eine Reise durch die deutschsprachigen Länder 1840-1841*, s. 328–329.

²⁴² J. V. Snellman, *Deutschland, eine Reise durch die deutschsprachigen Länder 1840-1841*, s. 421.

²⁴³ J. V. Snellman, *Deutschland, eine Reise durch die deutschsprachigen Länder 1840-1841*, s. 421.

²⁴⁴ J. V. Snellman, *Deutschland, eine Reise durch die deutschsprachigen Länder 1840-1841*, s. 326, 329–330 a 343.

²⁴⁵ Snellmanův článek s názvem *Přehled aktuálních politických a náboženských snah v Německu* vyšel 25. listopadu

projevuje spíše ve snaze oprostít svůj jazyk a literaturu z područí německé kultury, než že by jejich snahy směřovaly k politické nezávislosti. Je zajímavé si povšimnout, že dle Snellmana:

Tato snaha je nejzřetelnější v Čechách, které jsou z těchto zemí nejvíce spjaty s Německem. [...] Každý nezaujatý musí uznat jeho oblibu a přát každý úspěch tomuto, dříve utlačovanému psychicky i fyzicky potlačenému, národně obrozenému lidu. Přesto to vede k neklidu mezi národy náležejícími ke germánské kultuře. V Německu, hlavní opoře této kultury, se probouzí úzkost a z obavy se snaží najít záruky vlastní kultury a následně nezávislosti.²⁴⁶

Je zřejmé, že české obrozenecké úsilí na Snellmana učinilo dojem, minimálně pokud se týče rozvoje české literatury, což dokládají jeho slova o tom, že „*Kollárova „Slávy dcera“ je v naší době jedna z největších slovanských písní.*“²⁴⁷ Stejně jako slovanští autoři argumentuje, že pojmenování „Slovan“ nepochází z německého „Sklave“ (otrok), ale ze slovanského „sláva“. Kromě Kollára jmenuje i množství dalších českých obrozeneckých autorů, mimo jiné třeba Puchmajera, Hněvkovského, Čelakovského, Tyla, Máchu a řadu dalších,²⁴⁸ a poukazuje na velký rozvoj českého jazyka a české literatury.

Jazyk Čechů, nebo jak je stále více nazýván, český jazyk je tak blízce spřízněn s ruským, že když rozumíte jednomu, rozumíte i druhému. Dokonce i sami autoři ukazují, že rozsah nové literatury v tomto jazyce je značný. Přeložili mnohé z nejvýznačnějších zahraničních autorů – práce Byrona, Irwinga, Bulwera, Chateaubrianda a G. Sandové nyní mohou být čteny v českém jazyce.²⁴⁹

Je zajímavé, že ačkoliv byl Snellman velkým příznivcem německé kultury a vzdělání a měl mezi předními osobnostmi na německých univerzitách mnoho přátel, zásadně podporoval právo slovanských národů osvobodit se z kulturní závislosti na Němcích. Velmi kladně hodnotil především vývoj kultury prakticky u všech slovanských národů a mezi nimi pak na přední místo radil české národní hnutí a především jeho jazykový a literární rozvoj. Právě český jazyk a literatura a jejich obrození byly pro Snellmana a další fennomany velice zajímavé, vzhledem k tomu, že se sami usilovně snažili o prosazení finštiny ve své vlastní zemi. Vědomí, že i tak relativně malý národ jako jsou Češi, je schopný produkovat natolik hodnotná literární díla ve svém vlastním jazyce, jistě muselo Finy povzbuzovat v jejich dalším snažení a motivovat je k dosažení podobných výsledků v rámci finského jazyka a literatury.

v 92. čísle časopisu.

²⁴⁶ Freja, č. 92, 25. 11. 1841, s. 373–374.

²⁴⁷ Freja, č. 92, 25. 11. 1841, s. 373.

²⁴⁸ Freja, č. 92, 25. 11. 1841, s. 373.

²⁴⁹ Freja, č. 92, 25. 11. 1841, s. 373.

4.5. Shrnutí česko-finských reflexí první poloviny 19. století

Jak již poukázal ve svých pracích český historik M. Hroch, existovalo mezi českým a finským hnutím mnoho podobností a paralel, a to především v tzv. agitační fázi jejich vývoje, ve které se vlastenecké elity ve Finsku a v Českých zemích snažily získat pro národní myšlenku širší vrstvy obyvatelstva, tj. v první polovině 19. století.²⁵⁰ M. Hroch se ve svých pracích soustředil především na rozbor sociálního složení těch skupin obyvatelstva, které se buď přímo angažovaly v národním hnutí, nebo ho alespoň podporovaly, a které při srovnání českého a finského hnutí vykazují některé zajímavé shody. Ty byly samozřejmě dány jednak vnějšími okolnostmi, oba národy například byly součástí velkých mnohonárodnostních říší, ve kterých patřily k nevládnoucím národům, ale jak z hlediska kulturního, tak i ekonomického patřily k nejrozvinutějším částem svých impérií. Na druhou stranu na území obou těchto národů, žily menšiny (Němci v Českých zemích a Švédové ve Finsku), které tvořily jak společenské, tak ekonomické elity a držely monopol moci v obou zemích. Proti těmto vládnoucím menšinám se Finové i Češi snažili vymezovat a vytvořit si vlastní svébytnou kulturu a literaturu. Jednou ze základních premis pro úspěch na tomto poli pak bylo povznesení svého vlastního jazyka na vyšší úroveň a prosazení jeho používání jak v byrokratickém aparátu, tak ve školství. A právě zde si můžeme všimnout nejen zajímavých shod mezi finským a českým národním obrozením v tomto období, ale také určité reflexe.

Není jistě náhodou, že právě v této době došlo u obou národů k založení literárních institucí, které se mají starat jednak o vydávání literatury ve vlastním národním jazyce, ale také o propagace této literatury a jazyka mezi národem. A i když fakt, že *Matice česká* a *Finská literární společnost* byly založeny ve stejném roce (1831), je pouze dílem náhody, nelze si nevšimnout toho, že se v tomto směru obě hnutí vydávala prakticky stejným směrem. Další příklad, který je bezesporu zajímavý, je snaha nalézt kořeny vlastní kultury a literatury v dávné historii, ve finském případě dokonce až na úrovni mýtické. Jak Lönnrotova *Kalevala*, tak české rukopisy silně ovlivnily nejen literární, ale všeobecně umělecký vývoj obou národů po celé 19. století, a především v případě *Kalevaly* tento vliv do určité míry přetrvává dodnes. Ztotožnění se s těmito díly představovalo pro oba národy jakési přihlášení se ke své národní minulosti a jakákoliv jejich kritika vzbuzovala silný odpor, což můžeme zaznamenat především ve sporu o rukopisy, který v Čechách vypukl na konci 19. století,

²⁵⁰ K nejznámějším publikacím M. Hrocha na toto téma patří např. M. Hroch, *Social Preconditions of National Revival in Europe*, New York 2000 nebo M. Hroch, *V národním zájmu*, Praha 1999.

i když alespoň latentně existoval prakticky už od jejich nálezu. Každý hanitel pravosti rukopisů se pak stával skoro až třídní nepřitelem, který českému národu upírá jeho bohatou historickou tradici.

Paralel mezi českým a finským národním hnutím v průběhu první poloviny 19. století by se jistě dalo najít více, ať už bychom se věnovali rozvoji žurnalistiky a jejího vlivu na emancipující se hnutí, zakládání různých vědeckých spolků a institucí a mnoha dalších. Mnohem zajímavější z tohoto pohledu je ovšem otázka vzájemné reflexe mezi českými a finskými obrozenci v tomto období.

Vůbec první opravdovou reflexy českého národního snažení ve Finsku najdeme v týdeníku *Åbo Morgonblad* v článku E. G. Ehrstöma zabývajícím se postavením finštiny a snahou vytvořit na univerzitě, tehdy ještě v Turku, stolici finského jazyka. Poukazuje při tom na fakt, že všechny významnější evropské národy na svých univerzitách obor věnující se studiu vlastního jazyka mají a že je prakticky nemyslitelné, aby se finský jazyk bez podobného univerzitního místa obešel. Jedním z jeho argumentů je pak právě situace na pražské univerzitě. Fakt, že Češi jsou podobně malý národ, nalézají se obdobném postavení jako Finové, a přesto na rozdíl od Finů mají místo řádného profesora českého jazyka na své univerzitě, je pro něj dostatečným důkazem, že i jeho vlastní národ má právo mít na univerzitě zajištěnu výuku vlastního jazyka a literatury.

Ve 30. a 40. letech 19. století můžeme najít zmínky o Čěších, jejich kultuře, literatuře a jazyku ve finských periodících stále častěji. Jedná se především o noviny spojené s tzv. *Sobotní společností*, ve které byly sdruženy přední osobnosti finské národní emancipace. Jak je z těchto článků patrné, jejich autoři měli velice dobré povědomí o českém národním hnutí a jeho předních osobnostech a institucích a plně se orientovali ve všech drobných problémech, které byly s touto tematikou spjaty, z čehož jasně vyplývá, že otázka českého národního obrození Finům a především jejich intelektuálními elitám rozhodně nezůstala skryta a naopak ji velice bedlivě pozorovali. Tento fakt dokládají mimo jiné i práce jednoho z intelektuálních a politických vůdců celého fennomanského hnutí J. V. Snellmana, který na své cestě po německých zemích nejenže krátce navštívil i Čechy a Moravu, ale hlavně velice silně reflektoval střet mezi německou kulturou a obrozujícími se slovanskými národy, z nichž na přední místo kladl právě Čechy. Z jeho výčtu českých autorů a jejich děl je jasně patrné, že Snellman měl velice podrobné znalosti nejen české literatury, ale vůbec celkově české kultury a celého národního hnutí. A je více než povzbuzující vědět, že českou literaturu a kulturu považoval za přední mezi všemi slovanskými národy a rozhodně obhajoval její právo na existenci a vymezení se vůči německé kultuře, a to přesto, že sám byl velkým zastáncem

německé kultury a filozofie a jeho vlastní intelektuální rozvoj byl jimi silně ovlivněn. To mu však nebránilo v tom, aby ve svých pracích neprosazoval právo malých národů na jejich vlastní a samostatný kulturní rozvoj.

Vzhledem k faktu, že se na počátku 19. století Finsko stalo součástí ruského impéria, je vcelku logické, že si začali ve větší míře než dříve všimnout i slovanských národů a jejich kultur. Pozornost však nebyla věnována jen Rusům, ani ostatní slovanské národy a jejich jazykový a literární vývoj neunikl bedlivé pozornosti Finů. Zejména pak český národ a jeho kultura a především její literární část našla v této době ve Finsku nezanedbatelný ohlas. Velmi vysoce byly hodnoceny mimo jiné nálezy rukopisů a jejich význam nejen pro český, ale i pro ostatní slovanské národy. Nepovšimnuta ale nezůstala ani díla dalších významných českých autorů.

Celkově se dá říci, že v období, kdy se začínalo naplno rozvíjet finské národní hnutí a snažilo se vytvořit kulturní a jazykové základy pro získání podpory široké základny mezi obyvatelstvem, vnímali přední finští obrozenci české národní hnutí a jeho vývoj velmi pozorně a do značné míry i velice kladně. Mnohdy pak poukazovali na mnohé podobnosti mezi oběma národy a nezdědkou argumentovali českým příkladem při snaze o prosazení vlastních cílů a požadavků.

Situace mezi vůdci české národní emancipace a jejich vnímání finského prostředí byla do značné míry opačná. Mezi Čechy se v této době našel jen málokdo, kdo by reflektoval situaci na finské straně. Jednak byl finský národ velmi vzdálený a mimo zájem českých obrozenců, za druhé se české národní hnutí v této době více zaměřovalo na vlastní vymezení vůči německému národu a jeho kultuře, případně byla pozornost soustředěna na ostatní slovanské národy a to i díky snaze některých předních českých obrozenců navázat těsnější snahy mezi slovanskými národy a vytvořit mezi nimi pevná pouta, která měla být protiváhou vůči německé převaze. Finové byli tomuto panslovanskému vnímání cizí a naopak byli kulturně spřízněni s Maďary, kteří mimo Němců tvořili další protipól, vůči kterému se, především ze Slovenska pocházející, autoři chtěli vymezit.

Přesto si nelze nepovšimnout, že především ve 30. a 40. letech 19. století se v českém prostředí začíná pozornost věnovat i jiným malým evropským národům, které v té době vesměs také stály na počátku své národní emancipace, případně se snažily vydobýt si nezávislost. Kromě Estonců, zmiňovaných Vocelem a Borovským, se jednalo třeba i o Švýcary, Iry, Řeky, Vlány nebo Basky.

Objevují se dokonce četné analogie mezi Čechy a těmito národy.²⁵¹ Z tohoto důvodu je velice zajímavé, že finskému národnímu hnutí se v této době mezi českými obrozenci dostalo tak malé pozornosti. Jistě geografická vzdálenost byla dosti velká a její překonání stále zabralo poměrně hodně času. Navíc mezi oběma národy existovaly jen velice slabé kulturní vazby z dřívějška, ale prakticky to samé se dá říci i o Estoncích, Irech nebo Bascích a přesto našly tyto národy v českých novinách a literatuře mnohem větší odezvu než zmiňovaní Finové. Navíc, jak jsme si již ukázali, reflexe českého národního hnutí z finské strany se již v této době poměrně značně rozvíjela a přední fennomané byli velice dobře seznámeni s českou otázkou.

Pokud už se v českém prostředí dostal finský národ do zorného pole českých spisovatelů a novinářů, bylo tomu tak prakticky jen v souvislosti s Němci nebo Maďary, jak to můžeme vidět na příkladu Kollárovy *Slávy dcery*, nebo spolu s dalšími malými ugrofinskými národy v poněkud degradující a podřadné roli, jak tomu bylo v Šafaříkových *Slovanských starožitnostech*. Snad jen Borovského stručná zmínka o Finech se dá vnímat alespoň částečně kladně, jedna rozvitá věta z více než třiceti stránkového článku je však dosti málo. Jak tedy můžeme vidět, vnímání Finů mělo povětšinou negativní konotace, které byly do značné míry zapříčiněny i jejich poměrně nezávislým postavením v rámci slovanské ruské říše, zatímco Slované žijící ve střední Evropě v rámci německé monarchie byly, dle názorů českých obrozenců, soustavně utlačováni.

Souhrnem se tedy dá říci, že česká reflexe finského národního hnutí byla v první polovině 19. století velmi malá, a pokud už se Finové objevili v některých dílech českých autorů, byli vnímáni spíše záporně jako národ spřízněný s Němci, Maďary nebo jinými malými ugrofinskými národy. Finskému národnímu hnutí a jeho rozvoji po kulturní nebo literární stránce pak v této době nebyla věnována prakticky žádná pozornost, natož aby byly hledány mezi českou a finskou snahou o národní emancipaci nějaké paralely.

²⁵¹ V. Macura, *Znamení zrodu*, s. 160–165.

5. Vývoj českého a finského národního hnutí a jejich vzájemné vnímání v 50. až 70. letech 19. století

Zatímco většinu první poloviny 19. století se vedoucí osobnosti obou národních hnutí snažily působit na širší lidové vrstvy a přimět je, aby se ztotožnily s českou národní ideou. Hlavní cílem obrozenců tudíž bylo šířit národních myšlenek především prostřednictvím českojazyčné literatury, periodik nebo divadla a získat jejich prostřednictvím podporu pro české národní hnutí. Ve druhé polovině století pak k naplnění jejich tužeb. České a s určitým zpožděním i finské národní hnutí získávají masovou podporu mezi obyvatelstvem, které se v průběhu tohoto období již plně identifikuje s národními symboly a přijímá tak českou, resp. finskou národní identitu. Oba národy postupem času dospívají a plně se etabloují nejen po kulturní a jazykové stránce, ale postupem času i politické. Těchto úspěchů však bylo většinou dosaženo až po usilovné snaze a mnohdy i za přispění šťastné shody okolností. Cesta Finů a Čechů k vytvoření moderních národů, rovných jiným evropským národům, byla i ve své závěrečné části dosti trnitá a neobešla se bez usilovného boje, jak na poli kulturním, tak politickém.

Na konci 40. let 19. století došlo v Českých zemích k úspěšnému završení agitační fáze a přechodu k masové fázi národního hnutí.²⁵² Velká část českého národa se identifikovala s ideami českého národního hnutí. Do značné míry to bylo vyjádřeno i podporou předních obrozenců při volbách do říšského sněmu v roce 1848. Zatímco starší generace Jungmanna, Kollára a Šafaříka se ve svých snahách orientovala především na obnovu českého jazyka a literatury, nová nastupující generace zosobněná historikem Františkem Palackým (1798–1876) už se zaměřovala více politicky.²⁵³ Významnou roli přitom hrála právě osobnost Palackého, který na rozdíl od Jungmanna a jeho společníků měl velmi blízký vztah k mnohým předním šlechticům ať už v Českých zemích, nebo i v samotné Vídni.²⁵⁴ Díky těmto vlivným konexím byl Palacký schopen získat podporu šlechty, i když její celková role v českém národním hnutí postupně slábala, až se stala zcela marginální. Ke konci čtvrté dekády 19. století tak české národní hnutí začíná vstupovat do své masové fáze. Roku 1848 pak i díky vlivu vnějších okolností dochází k prvním projevům českého národního snažení i v politické rovině, přičemž v tomto okamžiku má již podporu velké části českého etnika.

²⁵² M. Hroch, *Social preconditions of national revival in Europe*, s. 44.

²⁵³ J. Kořalka, *Češi v Habsburské říši a v Evropě 1815–1914*, s. 93.

²⁵⁴ J. Kořalka, *Češi v Habsburské říši a v Evropě 1815–1914*, s. 200–201.

5.1. Revoluční rok 1848 v Čechách a Slovanský sjezd v Praze

Na začátku tzv. revolučního roku 1848 došlo k uvolnění napětí, které se v Evropě hromadilo prakticky od skončení napoleonských válek. V lednu vypukla revoluce v Itálii, v únoru v Paříži, kde byl svržen původně liberální režim Ludvíka Orleánského, a prakticky během několika málo týdnů se revoluční požár rozšířil po většině Evropy. V březnu zachvátil většinu německých zemí a brzy dorazil i do Vídně a do Prahy. To způsobilo pád nenáviděného Metternichova režimu a císařův slib vydání ústavy. V Praze se ustavil tzv. Svatováclavský výbor, který sepsal petici císaři, v níž mimo jiné požadoval zrovnoprávnění obou jazyků v Českých zemích. Po neúspěchu první petice výbor vypracoval druhou, ve které ve svých požadavcích zašel ještě dále, a kterou císař nakonec přijal. Toto rozhodnutí sice vedlo k uspokojení českých představitelů, ale na druhou stranu velice rozlítlo české Němce, kteří okamžitě protestovali a snažili se všemožně zabránit přijetí českých požadavků, což v konečném důsledku vedlo k rozpolcení mezi oběma národy a prakticky zamezilo jakoukoliv politickou spolupráci do budoucna.²⁵⁵

Tzv. dubnová ústava vydaná císařem Ferdinandem I. (1793–1875) liberály ani zdaleka neuspokojila a vedla k dalšímu nárůstu napětí, na což císař reagoval útekem do Innsbrucku. V Praze byla v té době situace poněkud klidnější a čeští liberální politici mezitím plánovali svolání sjezdu zástupců všech Slovanů žijících v Habsburské monarchii.²⁵⁶ Samotný sněm se konal od 2. do 12. června na Žofinském ostrově, ale žádného zásadního výsledku nedosáhl, především kvůli sporům mezi zastánci austroslavistické a panslavistické koncepce. Navíc na závěr sjezdu došlo ke střetu mezi radikály, především z řad studentstva, a vojáky gen. A. Windisgrätze (1787–1862). V ulicích Prahy vyrostlo i několik barikád, načež Windisgrätz dal rozkaz k ostřelování Prahy, díky čemuž bylo povstání brzy potlačeno.

V průběhu jara 1848 se pod vedením německých liberálů ve Frankfurtu nad Mohanem ustavil tzv. Frankfurtský parlament, ve kterém měly mít své delegáty všechny členské země Německého spolku. K účasti na přípravě tohoto shromáždění byl pozván jako zástupce Českých zemí i František Palacký.²⁵⁷ Jeho odpověď frankfurtským zástupcům je v české historiografii notoricky známá.

²⁵⁵ J. Štaif, *Revoluční léta 1848–1849 a české země*, s. 19–33.

²⁵⁶ V. Žáček, *Češi a Jihoslované v minulosti*, s. 331.

²⁵⁷ Palacký byl v této době již velice známou osobností po celém Německu, jeho historické práce vydávané v němčině mu získaly velký ohlas a přátelství předních německých akademiků, kteří tvořili jádro liberálů scházejících se na Frankfurtském sněmu. Více o Palackého odpovědi a jejím významu pro české národní hnutí, viz. J. Kořalka, *Češi*

Palacký v ní vysvětluje důvod, proč se nemůže Frankfurtského sněmu zúčastnit a dodává, že: „Zajisté, kdyby státu rakouského nebylo již oddávna, musili bychom v interesu Evropy, ba humanity samé přičiniti se co nejdříve, aby se utvořil.“²⁵⁸ Ve svém odmítnutí účasti na Frankfurtském sněmu tak Palacký jasně vyjádřil své chápání budoucnosti Slovanských národů jedině v rámci Habsburské monarchie.

V průběhu léta proběhly v Rakousku volby do ústavodárného sněmu, který se ve Vídni sešel na konci července a ihned začal řešit otázku zásadních reforem monarchie. V návaznosti na dění v Uhrách však došlo v říjnu znovu k vyhrocení situace a eskalaci násilí, načež císař z Vídně opět raději uprchl, tentokrát do Olomouce. Vzhledem k tomu, že s panovníkem odešla i většina poslanců, bylo rozhodnuto přesunout sněm do Kroměříže. Mezi významné osobnosti z řad Čechů, které byly do sněmu zvoleny a účastnily se jeho zasedání, patřily samozřejmě i Palacký a jeho pozdější zeť František Ladislav Rieger (1818–1903). Jedním z hlavních úkolů sněmu bylo vytvoření nové ústavy, která měla mimo jiné vymezit postavení samotného říšského sněmu a panovníka.²⁵⁹ Po potlačení povstání ve Vídni vojsky gen. Windisgrätze a vítězství gen. Radeckého nad Italy však pozice nového císaře Františka Josefa I. (1830–1916)²⁶⁰ posílila natolik, že se rozhodl sněm v Kroměříži rozpustit (7. března 1849) a namísto sněmem připravované ústavy vydal svoji vlastní oktrojovanou tzv. Březnovou ústavu.²⁶¹

Po zrušení sněmu a návratu k absolutistické, resp. neoabsolutistické formě vlády následovalo desetileté období tzv. Bachova absolutismu. I když v tomto období došlo k řadě reforem zejména v oblasti zemědělství a státní správy, byla doba Bachova absolutismu vnímána jako návrat k starým předrevolučním absolutistickým časům, kdy veškeré rozhodování leželo pouze v rukou panovníka a jím vyvolených úředníků. Přestože došlo během této dekády k určitému utlumení rozvíjejícího se českého národního hnutí, šlo již o nevratný proces a bylo zřejmé, že česká národní myšlenka je plně životaschopná. Vůdcům českého emancipačního snažení se během několika desetiletí podařilo pro

v *Habsburské říši a v Evropě 1815–1914*, s. 197–205.

²⁵⁸ J. Kořalka, *Češi v Habsburské říši a v Evropě 1815–1914*, s. 197.

²⁵⁹ Pro bližší seznámení s průběhem sněmu v Kroměříži, předními osobnostmi, které se ho zúčastnily, a důsledky samotného sněmu, viz. O. Urban, *Kroměřížský sněm 1848–1849*, Praha 1998.

²⁶⁰ Ferdinand I. se 2. prosince 1848 rozhodl abdikovat ve prospěch svého mladého synovce (v době nástupu na trůn bylo Františku Josefovi I. jen něco málo přes 18 let). Přes své chatrné zdraví se Ferdinand dožil poměrně vysokého věku. Posledních dvacet sedm let svého života po abdikaci strávil z větší části v Čechách. Buď v Praze, kde mu bylo vyhrazeno jedno křídlo Pražského hradu, nebo na svých panstvích v Ploskovicích a Zákupcích.

²⁶¹ Paradoxní je, že Březnová ústava nikdy nevstoupila v platnost a na konci roku 1851 byla tzv. Silvestrovskými patenty zrušena.

svůj národní program získat velkou většinu česky mluvícího etnika a během revolučního roku 1848 se již plně projevila podpora českého národa v jejich národně emancipačnickém programu.

5.1.1. Finská reflexe Slovanského sjezdu

Vzrušené politické dění v Evropě samozřejmě neuniklo zájmu předních představitelů finského národního hnutí. Zejména finská periodika pozorně sledovala dění ve střední Evropě. Sever Evropy stejně jako ruská říše byly revolučního dění v roce 1848 prakticky ušetřeny, to však neznamená, že by se především liberální kruhy ve Finsku nevěnovaly stávajícímu dění v Evropě patřičnou pozornost. I přes poměrně rozsáhlou carskou cenzuru byly události v jednotlivých zemích pečlivě sledovány. Mezi ostatními tak Finům neuniklo ani konání Slovanského sjezdu v Praze. Povšimli si zejména snahy o sjednocení rakouských Slovanů a především vedoucí úlohy, kterou v této otázce Češi hráli.

Velký význam, který na finské národní hnutí ve 40. letech měl Snellmanův časopis *Saima*, již byl zmíněn v jedné z předchozích kapitol. Po jeho zrušení v roce 1846 se carské úřady snažily omezit finská periodika ze strachu před přílivem liberálních myšlenek. Přes tento přísný dohled byla roku 1847 učiněna jedna z mála výjimek a došlo k povolení vydávání finskojazyčných novin s názvem *Suometar* (Finka).²⁶² Za jejich založením stála skupina mladých finských studentů a spisovatelů, shromážděných kolem pozdějšího profesora finštiny Augusta Ahlqvista (1826–1889),²⁶³ který již spolupracoval se Snellmanem na vydávání *Saima*. Stejně jako většina předchozích fennomansky

²⁶² M. Hroch, *Evropská národní hnutí v 19. století*, s. 90.

²⁶³ Mezi další významné osobnosti podílející se na vydávání *Suometaru*, můžeme zařadit například básníka a překladatele Paavo Tikkanena (1823–1873), lingvistu a archeologa Davida Emmanuela Daniela Europaeua (1820–1884) nebo spisovatele Antero Warelia (1821–1904). Všichni z nich se i přes své mládí již dříve podíleli na finském národním hnutí. Spolupracovali mimo jiné se Snellmanem, Runebergem nebo Lönnrotem při sbírání a vydávání jejich děl nebo novinářské činnosti.

V průběhu největšího rozmachu v době Krymské války vycházel *Suometar* dokonce šestkrát týdně. Na začátku 60. let však došlo v redakci k rozkolu a část redaktorů kolem Y. S. Yrjö-Koskinena (1830–1903) založila konkurenční *Helsingin uutiset* (Helsinské zprávy) vycházející v letech 1862–1863. Přestože se Yrjö-Koskinen později do redakce vrátil, úbytek předplatitelů, a tím pádem i financí se nepodařilo zastavit a roku 1866 byl *Suometar* zrušen. O tři roky později však byla jeho myšlenka znovu vzkříšena a nová mladá generace pod vedením již zmíněného Yrjö-Koskinena začala vydávat *Uusi Suometar* (Nová Finka).

Zajímavostí je, že v letech 1856–1857 vycházela i *Lasten Suometar* (Dětská Finka), která byla prvním časopisem pro děti a mládež ve finštině, viz. P. Tommila (red.): *Suomen lehdistön historia. 7, Hakuteos Savonlinna – Övermarks Tidning. Sanoma- ja paikkallislehdistö 1771–1985*, s. 69.

zaměřených periodik vycházejících ve Finsku se i *Suometar* soustředil především na finská témata. Prim hrály články týkající se jazyka, literatury nebo historie. Zároveň se ale tyto noviny snažily alespoň částečně reflektovat dění ve zbytku Evropy a přinášet čtenářům nejen zpravodajské informace, ale také postřehy z oblasti národnostní problematiky, a to nejen ze zemí blízkých finskému prostředí (např. Baltské provincie), ale i ze vzdálenějších částí Evropy, mezi něž patřila mimo jiné střední Evropa.²⁶⁴ Není proto divu, že se jejich pozornost v létě 1848 upřela také na Prahu.

Dne 2. července 1848 vyšel v *Suometaru* článek s názvem *Kutsumus Slawjanien Kansankokoukseen Prag'issa 31 päiwäksi Toukok*. (Svolání Slovanského národního sněmu v Praze 31. května) od autora vystupujícího pod zkratkou A. A. Z. Pisatel si hned na začátku textu všimá rozdrobenosti rakouského císařství, které je dle něj domovem mnohých a různých národů „Z nichž jsou Slované největší: roku 1839 čítali přes 16 a půl milionů; ale sami jsou rozděleni do 10 menších zemí, ze kterých Čechové (v Českých zemích) jsou nevíce civilizovaní, zatímco ostatní patří do skupiny národů méně vyvinutých.“²⁶⁵ Jako již mnozí fennomane před ním, i autor tohoto článku upozorňuje na velké zastoupení Slovanů v Habsburské říši a především přední místo, které mezi nimi zastávají Češi. Následně svoji myšlenku rozvádí, když poukazuje na reakci Slovanských zástupců na pozvání na sněm do Frankfurtu.

Slované byli proti do posledního dechu své národnosti, když došlo na otázku, aby poslali své vyslance do právě se scházejícího německého parlamentu. Vzbuzovalo to v nich nové obavy, že by touto cestou měli přijít o svoji státní příslušnost ve prospěch německé národnosti. Tyto obavy se objevily nejprve a nejživěji v Českých zemích (v Čechách) jako nejvzdělanějších Slovanů, ale od té doby se postupně objevily i u ostatních. To dalo vzniknout touze a naději na sjednocení Slovanů v obdobném národním spolku, jakého se snaží dosáhnout Němci a další evropské civilizované národy.²⁶⁶

Můžeme zde opět vidět, že přední členové finského národního hnutí měli dobrý přehled o situaci v Českých zemích. Zároveň se také snažili své spoluobčany seznámit s bojem Čechů o národní emancipaci, i když jej mnohdy nemohli dávat do přímé souvislosti s vlastním snažením. Přesto očividně česká otázka působila jako dobrý příklad minimálně pro upozornění, že zde existuje malý národ, který je schopen dosáhnout velké vzdělanosti a zároveň se snaží bojovat o zachování své

²⁶⁴ M. Hroch, *Evropská národní hnutí v 19. století*, s. 90.

²⁶⁵ *Suometar*, 2. 7. 1848, č. 22, s. 2.

²⁶⁶ *Suometar*, 2. 7. 1848, č. 22, s. 2.

vlastní státní příslušnosti.

5.2. Počátky jazykového boje ve Finsku

5.2.1. Fennomané vedení Snellmanem

Finské národní hnutí začínalo v průběhu 40. let 19. století pomalu nabírat na síle a jeho čelní představitelé vedení Snellmanem se snažili pro fennomanskou myšlenku získat podporu nejen mezi většinou obyčejných obyvatel, ale také mezi do té doby švédskojazyčnými elitami. Snellmanovým cílem nebylo vytvoření nových finsky mluvících elit vzděláváním obyčejných lidí a jejich postupem na sociálním žebříčku, jelikož by tento proces zabral příliš mnoho času a fennomané si trpce uvědomovali stále existující latentní hrozbu rusifikace své země. Jejich záměrem tak bylo zachování stávajících elit a jejich obrácení k finské národní myšlence a finskému jazyku.²⁶⁷ Samozřejmě sociálnímu postupu z nižších vrstev nebylo cíleně zamezováno, ale ještě po dlouhou dobu zůstalo výsadní postavení v rukou starých elit, které se v průběhu druhé poloviny 19. století v mnoha případech ztotožnily s fennomanstvím.²⁶⁸

Většina vlády Mikuláše I. se ve Finsku vyznačovala relativním klidem a sám car kvitoval „dobrou náladu“ ve Finsku s velkým povděkem. Nové hlavní město Helsinky bylo hojně navštěvováno ruskou šlechtou, díky čemuž se rozvíjely vzájemné kontakty mezi finskou a ruskou aristokracií. Navíc finští šlechtici hojně využívali možnost vstoupit do carských služeb, což jim pomáhalo ve zvýšení vlastní prestiže a společenského postavení.²⁶⁹ Ruská cenzura byla během 40. let k finskému národnímu hnutí a jeho snahám o prosazení finského jazyka a vytvoření finskojazyčné kultury poměrně tolerantní, zřejmě i z toho důvodu, protože doufala, že se tak Finové nadobro odcizí

²⁶⁷ E. Jutikkala, *Dějiny Finska*, s. 182–184.

²⁶⁸ M. Klinge, *Let us be Finns!*, in: Nationality and nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918, Helsinky 1984, s. 128; případně E. Jutikkala, *Dějiny Finska*, s. 182.

²⁶⁹ Dle M. Engmana v polovině 19. století sloužilo skoro sedm stovek finských šlechticů, což byla přibližně pětina, v ruské armádě, viz. M. Engman, *Migration from Finland to Russia during the Nineteenth Century*, in: *Scandinavian Journal of History*, 3/1978, č. 1–4, s. 157.

Paradoxem je, že opačným směrem tento pohyb možný nebyl, přestože později vznikla vlastní malá finská armáda (finská armáda nezávislá na ruské imperiální armádě existovala v letech 1881–1901), ruští šlechtici místa ve finském důstojnickém sboru získat nemohli, i když je otázkou, zdali o místo v maličké finské armádě vůbec stáli. I to bylo zřejmě důvodem, proč tato určitá diskriminace byla po dlouhou dobu tolerována.

švédskojazyčné kultuře a své dřívější mateřské zemi.²⁷⁰ Pokud se finští autoři vyhýbali kritice vlády a šíření liberálních nebo revolučních myšlenek, byli k jejich dílům ruští cenzoři víceméně shovívaví. Díky tomu tak mohla roku 1848 vyjít jedna z nejvýznamnějších finských knih 19. století Runebergovy *Příběhy poručíka Ståla* (fin. *Vänrikkin Stoolin tarinat*, švéd. *Fänrik Ståls sägner*).²⁷¹ Čtyřicet let po válce, ve které Finové bojovali na švédské straně proti Rusům, se Runeberg pokusil sjednotit národ odkazem na vojenskou statečnost jejich otců. Fakt, že *Příběhy poručíka Ståla* dodnes zůstávají jednou z nejznámějších a nejčtenějších finských knih ukazuje, že se mu jeho záměr více než zadařil. Význam samotného díla ještě umocnila další okolnost, poprvé zde totiž byla zveřejněna báseň *Vårt land* (fin. *Maamme*, čes. *Naše země*). Ještě téhož roku došlo k jejímu zhudebnění německým skladatelem Fredrikem Paciem žijícím ve Finsku a velice rychle si získala takovou oblibu, že se později stala finskou hymnou.²⁷²

Ke změně v přístupu cenzury došlo znenadání roku 1850, kdy bylo zakázáno vydávat ve finštině jakékoliv tiskoviny, kromě těch, které se týkaly náboženských a hospodářských otázek. Dopad na finské národní hnutí byl o to těžší, jelikož se tato nařízení netýkala švédsky vydávaných periodik. Mnozí fennomani tak za nimi viděli vliv švédských elit, které podezřívali ze snahy zabránit rozvoji finského jazyka. Pravdou ovšem je, že předpisy vyšly z iniciativy finského generálního guvernéra gen. A. S. Menšikova (1787–1869), který se obával, že z Evropy proudící liberální myšlenky by mohly podnítit prosté finské obyvatelstvo k odporu proti carskému režimu. Prakticky byla tato opatření v platnosti jen čtyři roky a ještě za vlády cara Mikuláše I. se od jejich dodržování upustilo. Později za vlády jeho syna Alexandra II. pak byla oficiálně zrušena.²⁷³

Přestože se ke konci vlády Mikuláše I. mezi některými předními ruskými úředníky objevila myšlenka případné rusifikace Finska, nebylo to v této době rozhodně na pořadu dne. Samotnému carovi bylo jedno, jakým jazykem jeho poddaní mluví, hlavně když mu zachovávali věrnost

²⁷⁰ M. Klinge, *Let us be Finns!*, in: *Nationality and nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918*, Helsinki 1984, s. 127.

²⁷¹ Je poměrně symbolické, že kniha vyšla nejprve švédsky, i její druhé vydání roku 1860 bylo švédské a až teprve roku 1867 bylo vydáno ve finském překladu Julia Krohna (1835–1888) profesora finského jazyka a literatury na univerzitě v Helsinkách.

²⁷² K finské národní hymně se váže několik zajímavých faktů, na rozdíl od většiny jiných států, nemá Finsko ustanoveno svoji hymnu zákonem a Runebergova *Maamme* se užívá pouze z tradice. Samotná Paciova hudba pak byla mnohými současníky kritizována, jak pro nepřilíš vysokou kvalitu, tak kvůli skutečnosti, že při jejím skládání autor vyšel ze známé staré německé pijácké písně. Ani jeden z těchto faktů však Finům nebrání v tom, aby tuto píseň nepovažovali za jeden ze základních symbolů své národní identity a hrdě se k ní hlásili.

²⁷³ E. Jutikkala, *Dějiny Finska*, s. 178.

a loajálně sloužili. A Finy Mikuláš I. považoval za jedny ze svých nejoddanějších poddaných.²⁷⁴ Svůj pevný postoj po boku ruské říše Finové osvědčili zvláště během Krymské války (1853–1856). Angličané a Francouzi se v průběhu tohoto konfliktu snažili přesvědčit švédského krále Oskara I. (1799–1859),²⁷⁵ aby do války zasáhl po jejich boku, za což mělo Švédsko získat zpět Finsko. Určitý ohlas tato myšlenka získala mezi příznivci tzv. skandinavismu, kteří si přáli pevnější sepejetí severských zemí, avšak velká většina Finů touto myšlenkou zdaleka nadšena nebyla.²⁷⁶ V rámci carského Ruska měli poměrně autonomní postavení, o které by návratem pod švédskou korunu s velkou pravděpodobností přišli, a jejich postavení v rámci švédsko-norského soustátí by bylo nejspíše dosti podřadné. Podpora těchto plánů byla z tohoto důvodu ve Finsku prakticky mizivá a ani samotný švédský král nakonec anglo-francouzské volání po spojení nevyšly.

V srpnu 1855 pak k jižnímu pobřeží Finska dorazila spojená anglo-francouzská flotila, která po dva dny ostřelovala pevnost Sveaborg a později i jiná místa na finském pobřeží. Nic z toho však nemohlo přimět Finy k obratu proti ruské vládě a nově nastoupivší car Alexandr II. (1818–1881), který na trůn dosedl v březnu 1855 po smrti svého otce, si byl finské oddanosti ke svému trůnu dobře vědom a dokázal ji později ocenit. Krymská válka tak paradoxně Finy sblížila s ruskou říší a zvýšila jejich loajalitu k carovi. V momentě, kdy na trůn nastoupil přeci jen liberálnější Alexandr II., který navíc k finskému národu choval vřelé sympatie,²⁷⁷ nastala příznivá chvíle k prosazení

²⁷⁴ E. Jutikkala, *Dějiny Finska*, s. 176–177.

²⁷⁵ Švédský král Oskar I. byl stejně jako jeho rodiče původem Francouz. Narodil se v Paříži pod jménem Joseph François Oscar Bernadotte. Jeho otcem byl známý revoluční generál Jean-Baptiste Bernadotte (1763–1844) a matkou Désirée Clary (1770–1860), bývalá snoubenka Napoleona Bonaparte. Za kmotra mu pak šel sám pozdější císař Napoleon. Samotný Oskar byl s Bonaparty úzce spřízněn, jelikož si roku 1823 vzal Josefínu Beauharnais (1807–1876), dceru Napoleonova nevlastního syna Eugène de Beauharnais (1781–1824) a vnučku císařovny Josefíny (1763–1814).

Poté co se rodina přestěhovala do Švédska a konvertovala k luteránství, se z Josepha Françoise Oscara stal následník švédského trůnu. Poměrně rychle se naučil švédsky a nějaký čas studoval na univerzitě v Uppsale. Na rozdíl od vlády jeho konzervativního otce, se panování Oskara I. neslo v poměrně liberálním duchu a během tohoto období vstoupily v platnost některé významné pokrokové zákony (např. svoboda tisku), viz. P. B. Elbl, *Maršál Bernadotte, z bitevního pole až na královský trůn*, s. 538–543.

²⁷⁶ Největší podporu mělo skandinavistické hnutí ve Švédsku. Jeho hlavním cílem bylo, pokud už ne přímo spojení všech skandinávských států do jednoho soustátí, pak alespoň jejich vzájemná podpora. Mezi její přední proponenty patřili někteří emigranti z Finska, ale samotná podpora ve Finsku byla pramalá. Hřebíčkem do rakve skandinavistických myšlenek se stala dánsko-německá válka roku 1864, během které Švédové zachovali přísnou neutralitu a ani v nejmenším nejevili snahu svým skandinávským bratrům vojensky nebo materiálně pomoci.

²⁷⁷ Vzájemné sympatie, které k sobě car Alexandr II. a Finové chovali, jsou až pozoruhodné, uvědomíme-li si, jak na panování Alexandra II. nahlíží třeba Poláci nebo jiné národy. Alexandr II. měl Finsko a jeho obyvatele ve velké oblibě a poskytl Finům mnohé nové výsady a privilegia, která významně pozvedly jak finský jazyk a kulturu, tak hospodářství. Finové naopak carovi opláceli jeho dobrodiní neochvějnou loajalitou a láskou a kdykoliv zavítal do Finska, byl on a celá jeho rodina nadšeně vítáni všemi vrstvami obyvatelstva. Zpráva, že car byl roku 1881 zavražděn, vyvolala po celém Finsku velký smutek a rozhořčení.

Ještě dnes je ve Finsku Alexandr II. mnohými nazýván „dobrým carem“, o čemž svědčí i množství jeho soch a památníků po celé zemi. Není jistě náhodou, že ústřední náměstí v Helsinkách (Senaatintori) zdobí socha cara

finských národních myšlenek.

V průběhu 50. let se fennomanský program pod Snellmanovým vedením začínal stále více prosazovat. Snellman si uvědomoval, že stávající benevolentní přístup carských úředníků vůči finským kulturním a jazykovým snahám nemusí trvat věčně. Snažil se proto věnovat maximální úsilí dosažení svých cílů, dříve než přední ruští byrokraté změní názor. Snad největší důraz kladl na jednotu země, která měla být vyjádřena i jazykově. Celý národ měl dosáhnout svého sjednocení také skrz finský jazyk, jenž by zaujal výsadní místo jak ve státní správě, tak ve školství a posléze i jako jazyk vědy.²⁷⁸ Dle Snellmana si i vyšší vrstvy měly plně osvojit finštinu, která by se tak stala jediným oficiálním jazykem jednotného finského národa.²⁷⁹ Snellmanovo snažení se dá shrnout jednoduchým heslem „jeden národ, jeden jazyk“. Již za vlády Mikuláše I. se snažil působit na cara ohledně prosazení finštiny do úřadů a do škol, ale starý panovník byl příliš konzervativní a nerad prováděl jakékoliv změny. S nástupem jeho syna se však situace změnila. Alexandr II. si byl vědom, že po porážce v Krymské válce musí v jeho říši provést alespoň dílčí reformy. Oproti zbytku impéria relativně hospodářsky a politicky vyvinuté, na druhou stranu ale také malé a v kontextu celé říše nevýznamné Finsko se tak ocitlo v ideálním postavení pro zavedení mnoha nových zákonů podporujících nejen jeho ekonomický a hospodářský, ale i kulturní rozvoj.

5.2.2. *Svekomané – reakce na fennomanství*

Posilování fennomanských pozic však na druhou stranu vyvolalo i snahy směřující proti finské kulturní a jazykové emancipaci, které nejvíce rezonovaly mezi vysokými úředníky, mluvícími švédsky. Ti se jednak obávali ztráty majoritního postavení, pokud by byla finština prosazena jako rovnocenný jazyk v úřadech, navíc měli strach i z případných negativních reakcí carské vlády, jakkoliv byly tyto obavy v této době neopodstatněné. Velká část vyšších úředníků a inteligence se nakonec seskupila v tzv. svekomanském hnutí, které si kladlo za cíl zachování švédského jazyka, kultury a národní identity mezi švédsky mluvící menšinou obyvatelstva ve Finsku.²⁸⁰ Oproti

Alexandra II. v nadživotní velikosti a hlavní ulice vedoucí z náměstí nese jeho jméno (Aleksanterinkatu).

²⁷⁸ P. Kmochová, *Některé aspekty života autonomního Finska*, s. 31.

²⁷⁹ A. Kemiläinen, *Finns in the shadow of the "Aryans", Race Theories and Racism*, s. 115–117.

²⁸⁰ K otázce tzv. švédských Finů srov. M. Engman, *The Finland-Swedes: a case of failed national history?*, in: M. Branch (ed.) *National History and Identity, Approaches to the Writing of National History in the North-East*

fennománům svekomané razili názor, že ve Finsku žijí dva národy hovořící dvěma různými jazyky.²⁸¹ Svekomané, v jejichž čele stál jazykovědec Axel Olof Freudenthal (1836–1911), si nekladli za cíl bránit jen práva švédskojazyčných elit, ale i obyčejných švédsky mluvících Finů, kteří žili především ve městech a na jihozápadním pobřeží. Mnozí z nich byli obyčejní sedláci nebo rybáři, kteří se však s programem švédskojazyčných vyšších vrstev identifikovali jen zčásti, přestože i oni mohli užívat výhody plynoucí ze švédštiny jako svého mateřského jazyka.²⁸²

Jedním z hlavních argumentů svekomanů bylo, že veškerá kultura a vzdělanost ve Finsku jsou produktem několik staletí trvající švédské nadvlády. Navíc díky své nízké kulturní vyspělosti Finové podle svekomanů nebyli schopní vzdorovat ruské nadvládě a dříve nebo později by došlo k přeměně Finska na pouhou gubernii, bez jakýchkoliv zvláštních práv. Jedinou ochranu před tímto neblahým scénářem pak měly poskytovat vzdělané švédsky mluvící vrstvy, protože jen ty byly schopné zabránit asimilaci Finska východní „barbarskou“ kulturou.²⁸³ Méněcennost Finů měly dokazovat i nové rasové teorie, přicházející především ze Švédska, ve kterých se argumentovalo, že bez vlivu dominantní árijské kultury zprostředkované právě Švédy, by Finové byli stejně zaostalí jako jiné ugrofinské národy žijící za Uralem. Poznámky o rasové podřadnosti jejich etnika samozřejmě většinu Finů hluboce urážely a vedly k vyhocení boje, ve kterém se Finové snažili dokázat životaschopnost finského jazyka a kultury.²⁸⁴ Spory týkající se jazyka a kultury pak mezi oběma tábory vyhloubily hluboký a těžce překonatelný příkop, z jehož břehů na sebe oba tábory dlouhou dobu útočily. K usmíření a spolupráci na zachování vlastního státu je nakonec přimělo až nebezpečí přicházející zvenčí.²⁸⁵

5.2.3. Liberálové a jejich snaha o kompromis mezi fennomany a svekomany

Střední kompromisní cestu mezi oběma tábory se snažili nalézt liberálové. Kořeny jejich hnutí ve

Baltic Region Nineteenth and Twentieth Centuries, s. 166–177.

²⁸¹ E. Jutikkala, *Dějiny Finska*, s. 185–186.

²⁸² A. Kemiläinen, *Initiation of the Finnish people into nationalist thinking*, in: *Nationality and nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918*, *Studia Historica* 16, s. 109.

²⁸³ E. C. Thaden, *Russification in the Baltic Provinces and Finland, 1855–1914*, s. 402–404.

²⁸⁴ E. Jutikkala, *Dějiny Finska*, s. 185–187.

²⁸⁵ Tématem rasového původu Finů a hlavně tím, jak byla rasová otázka ve Finsku interpretována různými vědci i politiky, se ve své práci zabývala známá finská historička Aira Kemiläinen, viz. A. Kemiläinen, *Finns in the shadow of the “Aryans”*, *Race Theories and Racism*, *Studia Historica* 59, Helsinki 1998.

Finsku můžeme hledat v revolučním roce 1848 a v sympatiích k francouzské únorové revoluci. Liberální myšlenky měly velkou podporu zejména mezi studenty, kteří však na rozdíl od jiných částí Evropy nebyli příliš radikální, díky čemuž probíhala jejich shromáždění ve Finsku v relativním klidu a pokoji. Postupem času se finský liberalismus orientoval především na Anglii a vyznačoval se především racionálními a nekonfliktními postoji.²⁸⁶

Pro finské liberály hrál hlavní roli především konstitucionalismus, snažili se o vytvoření právního systému ukotveného na pravidelném konání zemského sněmu a alespoň částečném omezení absolutní carské moci. Propagovali svobodu tisku a princip volného obchodu, nezávislého na zásazích státní byrokracie. Tyto ideologické požadavky měly pro liberály mnohem větší váhu než otázka národní sebeidentifikace nebo jazyka. Z hlediska svého liberálního myšlení uznávali nutnost přiznat finštině mnohem větší váhu, nepovažovali to však na rozdíl od fennomanů za otázku klíčovou. Stejně tak považovali za logické, že švédské části obyvatel musí být zachováno právo na vlastní jazyk a identitu. Jejich hlavním cílem byla především emancipace celé společnosti z hlediska občanských práv a národní uvědomění odsouvali až na druhou kolej.²⁸⁷ V národnostní otázce tak nestáli ani na jedné straně, přestože většina z nich měla kořeny mezi švédsky mluvícími vzdělanými vrstvami. Naopak se snažili o usmíření obou zneprátelených národů, s poukazem na to, že všichni obyvatelé Finska tvoří jeden národ, který však mluví dvěma různými jazyky. Tento přístup k národnostní a jazykové otázce byl také preferován většinou finských státních autorit.²⁸⁸ Postupem času se však ukázalo, že kompromisní idea není v této době ještě životaschopná a liberálové ztratili velkou část své podpory. Mnozí z nich se i vzhledem k svým kořenům připojili k svekomanům, kde vytvořili umírněnější křídlo a později na přelomu století hráli velmi významnou roli při střetu s ruskou byrokracií.²⁸⁹

²⁸⁶ E. Jutikkala, *Dějiny Finska*, s. 187–189.

²⁸⁷ E. Jutikkala, *Dějiny Finska*, s. 189–190.

²⁸⁸ Myšlenka o jednom národu a dvou jazycích pocházela z pera spisovatele Zacharia Topelia. Topelius totiž na rozdíl od většiny ostatních Finů rozlišoval mezi národem a národností. Ve Finsku tak podle něj žili tři národnosti (Finové, Švédové a Laponci), které však díky společné historii tvořily dohromady jeden národ a obývaly společnou domovinu, Finsko, viz. A. Kemiläinen, *Finns in the shadow of the "Aryans"*, s. 129–130.

²⁸⁹ E. Jutikkala, *Dějiny Finska*, s. 196.

5.2.4. Svolaání zemského sněmu roku 1863

Situace, za které vstupoval nový panovník Alexandr II. na ruský trůn, nebyla vůbec jednoduchá. Jeho země se právě nacházela ve válce s dalšími dvěma evropskými mocnostmi a ruská říše se díky konzervativní vládě jeho otce, řízené především vyššími armádními důstojníky, nenacházela v příliš dobré kondici. To byly také jedny z hlavních příčin, proč bylo potřeba provést alespoň částečné změny. Finské velkovévodství navíc tvořilo ideální prostředí pro vyzkoušení některých nových reforem. Bylo dost malé na to, aby případný neúspěch výrazněji neohrozil stabilitu říše, dostatečně vyspělé, alespoň v porovnání s většinou ostatních částí impéria, a také velice loajální, na rozdíl třeba od vzpurných Poláků. Prvním náznakem reformy bylo jmenování knížete Friedricha Wilhelma Berga (1794–1874) generálním guvernérem Finska. O dva roky později byl znovuobnoven *Výbor pro finské záležitosti* v Petrohradu, který měl opět mít na starosti zastupování finské agendy na petrohradském dvoře.²⁹⁰ Jmenování Berga se ukázalo zvláště pro fennomany velice přínosné, jelikož tento původem baltický Němec se k jejich snahám stavěl velice kladně. Brzy se spřátelil s hlavním vůdcem fennomanů Snellmanem, který se po letech ústrků dostal na politické výsluní. Nejprve byl jmenován profesorem filozofie na univerzitě a roku 1863 také senátorem.²⁹¹

Jak se brzy ukázalo, bylo k provedení reformy nutné změnit znění některých zákonů, protože velká část z nich pocházela ještě ze švédské doby a byla vázána na ústavu z roku 1772. Ideálním řešením se zdálo svolání zemského sněmu, ale car se této alternativě snažil vyhnout, jelikož mu bylo zřejmé, že v případě svolání finského sněmu, by musel stejně postupovat i v jiných částech říše, např. v Polsku. Pokusil se tedy situaci vyřešit vydáním tzv. Únorového manifestu (1861). Tento krok však vyvolal ve Finsku zděšení a prudké reakce především mezi liberály, protože se znění manifestu dalo interpretovat i jako omezení stávající ústavy a do značné míry i finské autonomie. Car na tento negativní vývoj rychle zareagoval a vydal prohlášení, ve kterém se upřesňovala působnost manifestu.²⁹²

²⁹⁰ Výbor pro finské záležitosti, ve kterém byli zastoupeni jak zástupci finského velkovévodství, tak ruské vlády, fungoval až do roku 1891, kdy byla jeho činnost opět zastavena. Zrušení výboru pak bylo jednou z předvěstí budoucí ústavní krize ve finském velkovévodství. Podrobné informace k fungování výboru a jeho historii lze najít v knize Roberta Schweitzera *The Rise and Fall of the Russo-Finnish Consensus, The History of the "Second" Committee on Finnish Affairs in St. Petersburg (1857–1891)*, Helsinki 1996.

²⁹¹ E. Jutikkala, *Dějiny Finska*, s. 190–191.

²⁹² S. D. Huxley, *Constitutionalist insurgency in Finland*, s. 91–98; E. Jutikkala, *Dějiny Finska*, s. 191–192.

Nakonec se Alexandr II. pod tlakem vnějších okolností rozhodl finský zemský sněm přece jen na podzim roku 1863 svolat.²⁹³ Liberálové si od sněmu slibovali novou ústavu a v ideálním případě dokonce vytvoření určitého parlamentního systému. Otázka ústavního zákona vymezující pravomoci sněmu se však ukázala velice ožehavou a panovník ji nakonec schválil až roku 1869 a v některých ohledech nesplnil úplně všechna očekávání. Na druhou stranu se car zaručil svolávat sněm každých pět let (od roku 1882 pak každé tři roky) a prakticky až do roku 1898 se všichni carové řídili jím schválenými ústavními zákony. Ještě před samotným sněmem se Snellmanovi podařilo prosadit jeden ze zásadních cílů fennomanské politiky. V červenci 1863 Alexandr II. podepsal jazyková nařízení, podle kterých mělo v horizontu příštích dvaceti let dojít k narovnání postavení finštiny se švédštinou. Přestože ze strany svekomanů docházelo k mnoha obstrukcím a snaže pozdržet co nejdéle platnost starých nařízení, od roku 1883 už měl být finský jazyk na stálo oficiálním úředním jazykem.²⁹⁴

Zřejmě největší význam nakonec měly změny v oblasti hospodářství a ekonomie, kde došlo k řadě liberálních reforem, které rušily stávající omezení obchodu a průmyslu. Zároveň byla uvolněna i celní politika, což mělo za následek celkovou prosperitu a zvýšení obchodní výměny jak se zahraničím, tak s vlastní mateřskou zemí. Velký progres byl také učiněn v monetární oblasti. Již před svoláním sněmu, bylo Finům roku 1860 povoleno vydávat vlastní papírové bankovky, finské marky. O pět let později se Snellmanovi, který v té době vedl finanční sekci senátu, podařilo na carovi vymoci, aby se finská marka stala oficiální měnou ve Finsku. V roce 1878 navíc finská marka přešla na zlatý standart, zatímco ruský rubl byl stále vázán na stříbro, došlo tak prakticky k vytvoření naprosto nezávislého peněžního systému, který byl s ruskou měnou svázán je čistě formálně.²⁹⁵

²⁹³ V lednu roku 1863 opět vypuklo v Polsku povstání a car se snažil svoláním finského sněmu liberálním západním mocnostem dokázat, že loajální poddaní u něj mohou za pomoci reforem dosáhnout prosperity a stability.

²⁹⁴ E. Jutikkala, *Dějiny Finska*, s. 191.

²⁹⁵ E. Jutikkala, *Dějiny Finska*, s. 192–194; E. C. Thaden, *Russification in the Baltic Provinces and Finland, 1855–1914*, s. 31; více k vývoji finského peněžního systému, samotné finské měny a jejího názvu viz. K. F. D. Aspelmeier, *Wie kam die Mark nach Finnland*, in: E. Hösch (hrsg.), *Finnland-Studien*, s. 112–117.

5.3. Šedesátá léta 19. století – Čeští obrozenci si začínají všimnat Finů a jejich kultury

Zatímco v průběhu první poloviny 19. století zůstali Finové předními českými vědci a literáty prakticky nepovšimnutí, po pádu Bachova absolutismu se situace začala měnit. České národní hnutí již dosáhlo patřičného rozvoje, mělo širokou podporu mezi českým obyvatelstvem a mohlo se tedy mnohem více soustředit na politickou otázku ve snaze vylepšit postavení českého etnika v rámci rakouské mnohonárodnostní říše. Logicky tedy začalo v mnohem větší míře než dříve vyhledávat národy v analogickém postavení v Evropě a snažilo se poukázat na různé podobnosti či rozdíly v jejich politickém, kulturním nebo hospodářském rozvoji. Vedle mnoha jiných národů se do zorného pole Čechů dostali i Finové. Jistě na jejich relativně autonomní postavení v rámci carského Ruska s žárlivostí poukázali již někteří autoři během 30. a 40. let 19. století, ale postupem času čeští autoři zjišťovali, že finský národ může nabídnout mnohem více, zejména v oblasti jeho vzkvétající národní kultury.

Jeden z prvních pohledů na politické postavení Finů a jejich vztahů s ruskou byrokracií nabízí v hesle *Čuchonsko* již *Riegerův naučný slovník*.²⁹⁶ Je velice zajímavé srovnávat poměrně neutrální slovníkový popis postavení Finska v ruské říši, s předchozími postřehy o finské autonomii např. u Kollára. Autor přiznává, že „*Státní poměry Čuchonska k Rusku se různí od ostatních gubernií rus. Velkoknížectví Čuchonské (a král. Polské) jest neodlučné od trůnu ruského (praví se ve Svedu či Sbirce zákonův rus.), majíc však zvláštní správu, zákonodárství a privilegie.*“²⁹⁷ Poukazuje také na fakt, že všichni tři stávající carové přislíbili zachování těchto privilegií, na druhou stranu ale poukazuje na nebezpečí, které Finům dle jeho názoru hrozilo za cara Mikuláše I.

Po právu sice trvá tudíž podnes konstituční zřízení, skutečně však ruská vláda málo se ptala stran daní a nových zákonův o svolení poslancův, kterých nesvoláváno od r. 1809. Zvl. za despot. Mikoláše směřovaly snahy centralisující vlády rus. k úplnému proměnění Čuchonska v ruskou gubernii.²⁹⁸

Můžeme si tedy všimnout, že ačkoliv je finské postavení v Rusku vnímáno jako mnohem výhodnější nežli tomu je v případě ostatních částí říše, děje se tak vlastně po právu, jelikož tyto výdobytky Finové získali již za švédské vlády a bylo by nesmyslné jim je upírat. Právě naopak,

²⁹⁶ *Riegerův slovník naučný*, díl II., heslo *Čuchonsko*, I. L. Kober, Praha 1862, s. 557–558.

²⁹⁷ *Riegerův slovník naučný*, díl II., s. 558.

²⁹⁸ *Riegerův slovník naučný*, díl II., s. 558.

carovy snahy omezit finská privilegia jsou autorem vnímány jako protiprávní a zavrženíhodné, ačkoliv v dalším textu je zmíněn nástup nového cara Alexandra II. a svolání nového zemského sněmu na rok 1863. Tento nový vývoj pak vede k celkovému uvolnění situace ve Finsku, s čímž do značné míry souvisí i zdejší jazyková otázka.²⁹⁹

Ostatně jest jazyk švédský rozšířen mezi všemi vzdělanějšími obyvateli Čuchonska, jsa jazykem úředním a školským. Vedle něho pěkně zkvétá za novějších časův též jazyk čuchonský, podporovaný vládou ruskou, co výhodný prostředek proti choutkám švédským na Čuchonsko.³⁰⁰

Téma jazykového boje mezi finštinou a dosud vládnoucí švédštinou bylo samozřejmě pro Čechy, vzhledem k jejich situaci, velice závažné. Nesporně si uvědomovali podobnost mezi vlastním snažením o emancipaci své mateřské řeči a touhami Finů. Z tohoto důvodu je samozřejmě zaujala především podpora vládnoucí ruské byrokracie proti švédským vyšším vrstvám, se kterou oni sami bohužel počítat nemohli. Na druhou stranu si ovšem autor neopomněl všimnout dosti pragmatického důvodu této ruské podpory, totiž snahu odcizit Finy jejich původní mateřské zemi.

5.3.1. *Finský národní epos Kalevala*

Motivy a odkazy na národní epos *Kalevalu*, sebraný a sestavený Eliasem Lönnrotem,³⁰¹ se staly ve Finsku součástí kulturní tradice. Neexistuje prakticky žádná oblast každodenního života, která by toto nejvýznamnější finské literární dílo alespoň částečně nerezonovala. Odkazy na *Kalevalu* je možné vidět prakticky všude, od názvů ulic a čtvrtí, přes křestní jména, názvy bank, pojišťoven

²⁹⁹ Riegerův slovník naučný, díl II., s. 558.

³⁰⁰ Riegerův slovník naučný, díl II., s. 558.

³⁰¹ Bylo by chybou omezovat význam Lönnrotova díla pouze na *Kalevalu*, případně na jeho další sbírky lidové poezie a přísloví, jako jsou *Kantele* (1829–1831), *Kanteletar* (1840) a *Sananlaskuja* (1842). Velkou část svého pozdního života Lönnrot věnoval práci na velkém finsko-švédském slovníku (1866–1880). Zapadnout by rozhodně neměl ani jeho podíl na vývoji finské gramatiky a jeho akademická činnost. Jak již bylo výše zmíněno, v letech 1852–1863 byl Lönnrot profesorem finského jazyka a literatury na univerzitě v Helsinkách, kde výrazně přispěl k prosazení finštiny jako vyučovacího jazyka. Na rozdíl od svého předchůdce a přítele Matthiase Castréna začal vést své hodiny ve finštině a byl také vedoucím vůbec první dizertační práce psané a obhájené ve finském jazyce v roce 1858. Jednalo se o práci Fredrika (Rietrikki) Poléna *Johdanto Suomen kirjallis-historian* (Úvod do finské literární historie), viz. K. Häkkinen, *Elias Lönnrot as a linguist*, in: *Journal of Finnish Studies*, 6/2002, č. 1 & 2, s. 33–38.

a jiných společností, až po jména lodí, kombajnů či jiných strojů.³⁰²

Prakticky hned po svém prvním vydání se Lönnrotova *Kalevala* stala jedním ze základních kamenů, na kterých se vytvářela konstrukce finské národní identity a co je především důležité, identity artikulované ve finském jazyce. Zásadní přínos pro finskou kulturu a jazyk se projevil hned ve dvou směrech, za první *Kalevala* vyvrátila do té doby prosazovaný názor, že jen velké národy s vyspělými kulturami a jazykem jsou schopné stvořit díla takové velikosti a významu, a za druhé pak použitím východních karelských dialektů vytvořila nový standart literární finštiny.³⁰³ Samotná role a vnímání tohoto eposu se ve Finsku v průběhu desetiletí měnily, ani v dnešní době však není možné o klíčovém významu *Kalevaly* pro finskou literaturu a také kulturu pochybovat, její zásadní role pro formování finské národní identity tudíž stále přetrvává.

Díky Lönnrotovi a jeho zpracování starých tradičních lidových písní a básní se navíc do popředí zájmu dostala i samotná oblast Karélie. Dříve zapomenutá a odlehlá provincie na hranicích s Ruskem se tak najednou stala samotnou kolébkou finské kultury, esencí, mytologickou duší samotného Finska a do určité míry jakousi zemí zaslíbenou.³⁰⁴ Mezi předními finskými umělci dokonce vznikl celý směr, pojmenovaný po této oblasti, tzv. *karelianismus*, který si podobně jako jiné romantizující směry idealizoval prostý venkovský život a sepětí s přírodou.³⁰⁵ Mnozí finští umělci ovlivnění tímto směrem trávili čas na finském venkově, kde se snažili čerpat inspiraci pro svá díla.³⁰⁶ Díky inspiraci *Kalevalou* a do značné míry i životem a prostředím v Karélii, která byla

³⁰² M. Hejkalová, *Průvodce Kalevalou pro laiky*, in: *Kalevala Eliase Lönnrota a Josefa Holečka v moderní kritické perspektivě*, s. 22–24.

³⁰³ B. Vähämäki, *Bringing the Kalevala to the World*, in: *Journal of Finnish Studies*, 13/2009, č. 2, s. 1.

³⁰⁴ Na snahu Finů učinit z Karélie srdce své národní kultury a do značné míry i identity a de facto tak „pofinštit“ tuto hraniční provincii ovšem v 19. století s nelibostí hleděly ruské vládní kruhy, které naopak Karélii a její obyvatele vnímaly jako potenciálně ruské, viz. M. Vituhnovskaja, *Karelians in the Context of Russian Imperial Policy During the Pre-Revolutionary Decade*, in: Ch. J. Chulos, J. Remy (eds.) *Imperial and National Identities in Pre-Revolutionary, Soviet, and Post-Soviet Russia*, *Studia Historica* 66, SKS, Helsinki 2002. s. 199–206.

Ztráta Karélie v průběhu 2. světové války byl pro Finy velkou ranou, kterou dodnes především starší generace vnímá jako určitou ztrátu identity. I z tohoto důvodu občas ve Finsku zaznívají hlasy o znovuzískání této ztracené provincie. Naposledy se tato otázka diskutovala po rozpadu Sovětského svazu na počátku 90. let 20. století, i když realita světové politiky jasně naznačovala naprostou neuskutečnitelnost těchto finských tužeb, viz. H. Sihvo, *Karelia: Battlefield, Bridge, Myth*, in: M. Engman, D. Kirby (eds.) *Finland – People, Nation, State*, s. 57–72 případně H. Sihvo, *Karelia: a source of Finnish national history*, in: M. Branch (ed.) *National History and Identity, Approaches to the Writing of National History in the North-East Baltic Region Nineteenth and Twentieth Centuries*, s. 181–201.

³⁰⁵ Ch. S. Browning, *Constructivism, Narrative and Foreign Policy Analysis*, s. 94–95; též H. Sihvo, *Karelia: Battlefield, Bridge, Myth*, in: M. Engman, D. Kirby (eds.) *Finland – People, Nation, State*, s. 67–68.

³⁰⁶ Známa je například vila *Kalela* malíře Aksela Gallena-Kallely na břehu jezera Näsijärvi. Ten samý malíř pak strávil svoje líbánky v roce 1890 v malé vesničce Kuhmo na finsko-ruském pomezí, srov. T. Wahlroos, *Devoted to Kalevala: Perspectives on Akseli Gallen-Kallela's Kalevala Art*, in: *Journal of Finnish studies*, 13/2009, č. 2, s. 29–

v té době považována za jakési srdce finského národního cítění, tak vznikala nejvýznamnější finská díla z oblasti hudby, literatury i výtvarného umění. Stačí jen vzpomenout na obrazy malířů Roberta Wilhelma Ekmana (1808–1873) a Akseli Gallena-Kallely (1878–1926), symfonie Roberta Kajana (1856–1933) a světoznámého Jeana Sibelia (1865–1957), básně Eina Leina (1878 – 1926), povídky Juhani Aha (1861–1921) nebo dramata Aleksise Kiviho (1834–1872), máme-li jmenovat jen ty nejznámější.³⁰⁷

Vliv *Kalevaly* se samozřejmě neomezoval jen na domácí prostředí, její ohlas se brzy rozšířil po celém světě. Jen málokteré dílo vycházející z finského jazykového prostředí vyvolalo ve světě takový ohlas. Mnohá světová literární díla čerpala z *Kalevaly* inspiraci jako např. estonský národní epos *Kalevipoeg* (čes. Syn Kalevův) vydaný Friedrichem Reinholdem Kreutzwaldem (1803–1882),³⁰⁸ nebo *Píseň o Hiawathovi* od amerického básníka Henryho Wadswortha Longfellowa (1807–1882), případně v dnešní době velice moderní díla Johna Ronalda Reuela Tolkiena (1892–1973), ve kterých se na mnoha místech objevují kalevalské motivy.³⁰⁹

5.3.2. První ohlasy na *Kalevalu* v Českých zemích

Stejně jako jinde v Evropě, i v českých zemích vzbudil finský národní epos obrovský ohlas. Fakt, že tak malý národ, který byl navíc po dlouhou dobu považován za kulturně zaostalý, je schopen stvořit dílo takové nezměrné velikosti, budil velký obdiv.³¹⁰ Navíc také potvrzoval názory mnoha českých spisovatelů a buditelů, že i malé národy jsou schopny produkovat velká literární díla a nejsou závislé pouze na překladech z velkých evropských jazyků, případně omezeny na produkci frašek

30; L. Fárová, *Zlatý věk finského výtvarného umění, Malířství a sochařství 1880–1910*, in: M. Švec, L. Snopek (eds.) *Suomi a my*, s. 29–31.

³⁰⁷ Výčet finských umělců a jejich děl inspirovaných *Kalevalou* by byl velice dlouhý. I v dnešní době se nemalá část umělecké tvorby, což se týká i moderních žánrů, ráda inspiruje kalevalskými tématy. Pro bližší seznámení s touto tematikou viz. např. *Journal of Finnish Studies*, roč. 13, č. 2, Winter 2009, ve kterém je hned několik článků věnovaných vlivu *Kalevaly* na finskou uměleckou tvorbu, ať už starší z 19. století, nebo soudobou moderní.

³⁰⁸ Symbolické je, že estonský národní epos *Kalevipoeg* vyšel poprvé r. 1862 právě ve Finsku, jmenovitě v Kuopiu. I když příčinou pro to byl především mnohem mírnější dohled cenzorů v tehdejší Finsku na rozdíl od Estonska.

³⁰⁹ A. C. Petty, *Identifying England's Lonnrot*, in: *Tolkien Studies*, 1/2004, s. 69–70.

³¹⁰ Již po dlouhou dobu se mezi odborníky vede debata o to, jak velké zásahy do finální podoby *Kalevaly* Lönnrot vlastně provedl, do jaké míry je tento epos výtvořem lidové poezie nebo samotného autora. To je však do značné míry nepodstatné. Jisté je, že i přes Lönnrotovy jistě nemalé zásahy, vychází *Kalevala* opravdu z Karelské lidové poezie, a fakt, že jí autor sbírky alespoň z části nakonec „oblékl“ do líbivějšího kabátce nemůže nijak zmenšovat její obrovskou literární hodnotu.

a nízkých žánrů. Není tedy divu, že ohlas *Kalevaly* byl mezi Čechy velice pozitivní.

Prvním, kdo se jí podrobněji věnoval, byl básník Václav Bolemír Nebeský (1818 – 1882) ve svém článku *Kalevala, čudské národní epos*, jenž vyšel v roce 1866 na stránkách Časopisu Musea království Českého.³¹¹ Nebeský na více než 30 stranách rozebírá samotné dílo nejen po stránce estetické, ale i z pohledu jeho vlivu na finskou a potažmo i evropskou literaturu, přičemž ve svých komentářích nešetří superlativy. Neváhá *Kalevalu* přirovnat k velkým antickým eposům nebo staroindickým védám a řadí Finy díky tomu k nejpřednějším národům. Naopak, o co více sympatií má pro tento finský národní epos, o to hůře ve srovnání s *Kalevalou* pro něj vyznívá německá *Píseň o Nibelunzích*, která dle jeho názoru zdaleka nedosahuje takové kvality.³¹² Zajímavé bezesporu je i jeho srovnání finské a Slovanské lidové tvorby, která je Němci neprávem přehlížena.

[...] němečtí aesthetikové a literární historikové právě pro Nibelungy svůj národ mezi málo oněch vyvolenců, jimž epické básnictví popřáno jest, počítají, zapomínajíce při tom docela na národy, kteříž toho větším právem zasluhují, na Čudy a Slovany, u nichž až podnes v ústech lidu ryzí zpěvy epické se zachovaly, ano u posledních Slovanů totiž, až podnes se v lidu tvoří, jediný to úkaz mezi všemi národy evropskými.³¹³

Zároveň však Nebeský vyjadřuje velikou obavu o její budoucnost, říká že „*mizí tvůrčí síla básnictví epického i u Slovanů, jakož staré runy v lidu čudském již již doznívají, že svrchovaný čas byl neocenitelný tento poklad literatury zachovati.*“³¹⁴ Můžeme zde tak opět sledovat určitý protiněmecký osten, který brojí proti německé kulturní převaze a jejímu přehlížení kultur malých národů. Naproti tomu právě díky *Kalevale* přiznává Nebeský Finům přední místo mezi evropskými kulturními národy, ačkoliv ostatní ugrofinské národy považuje za poměrně zaostalé.

[...] Musí zajisté překvapiti, že epos tak velkolepé, důmyslné a vzácnými krásami vynikající jako „Kalevala“ u Čudů se objevilo, u národu malého a mimo to k čeledi turanské náležejícího, kteráž v kultuře lidské nepatrným činitelem jest³¹⁵

Zatímco zbylé ugrofinské kmeny jsou dle Nebeského kulturně nerozvinuté a evropským dějinám přispěly jen svojí výbojnou silou, která, jak tvrdí, stejně neměla dlouhého trvání, Finové se i přes odlehlou polohu své vlasti osvědčili jako přední kulturní evropský národ, jednoznačně převyšující

³¹¹ V. B. Nebeský, *Kalevala, čudské národní epos*, in: Časopis Musea království Českého, ročník 40/1866, sv. 4., s. 381–413.

³¹² V. B. Nebeský, *Kalevala, čudské národní epos*, s. 383.

³¹³ V. B. Nebeský, *Kalevala, čudské národní epos*, s. 383–384.

³¹⁴ V. B. Nebeský, *Kalevala, čudské národní epos*, s. 384.

³¹⁵ V. B. Nebeský, *Kalevala, čudské národní epos*, s. 384.

ostatní své „soukmenovce“.

Jediná Kalevala dostačuje, aby Čudům v duševním ohledu první místo mezi jejich soukmenovci vykazala. Osvědčili svým národním básnictvím znamenitou bájevitou vymyšlivostí, důmyslné ponímání věcí lidských a božských, což se v bohatě vyvinutých názorech mythologických jeví; zvláště pak se zračí v básnictví tomto cílý a jemný smysl k přírodě, a mýthické ponímání dějů lidských a zjevů přírodních jest nevšední známkou idealisující a hloubavé mysli malého tohoto národa v smutném zákoutí severním bydlicího.³¹⁶

Z celého článku jednoznačně vyznívá, jak moc byl autor *Kalevalou* okouzlen. Z jeho pohledu se jedná o naprosto jedinečné dílo, se kterým se v Evropě mohla měřit jen lidová tvorba Slovanská, což od Nebeského, zarytého českého vlastence, můžeme považovat za jednu z nejvyšších poct. Vůbec samotné srovnání Finů a jejich lidové tvorby se slovanskými národy a jejich literaturou muselo na tehdejší dobu působit pro Finy velice pozitivně a dodávat jejich kultuře mezi českými vlastenci vysoký kredit, jelikož do té doby byla finská kultura v podstatě přehlížena a ignorována.

5.4. 60. a 70. léta v Českých zemích

5.4.1. Konec éry Bachova absolutismu

Stejně jako v roce 1848 i o dekádu později byl vývoj v habsburské monarchii ovlivněn děním v zahraničí. Přes porážku v první italské válce o nezávislost, se v Sardinském království nevzdali snů na sjednocení celé Itálie. Poté co byla rakouská vojska v červnu 1859 dvakrát poražena v bitvách u Magenty a Solferina, byl císař František Josef I. donucen podepsat mírovou smlouvu s Francií.³¹⁷ Za jednoho z viníků porážky byl označen i ministr vnitra Alexandr Bach a tím skončilo

³¹⁶ V. B. Nebeský, *Kalevala, čudské národní epos*, s. 384.

³¹⁷ V roce 1858 sardinský premiér Cavour uzavřel tajnou dohodu s francouzským císařem Napoleonem III., který se zavázal přijít Sardinskému království na pomoc, v případě, že mu Rakušané vyhlásí válku. Na jaře roku 1859 pak začaly sardinské jednotky operovat poblíž rakouských hranic, na což vídeňská vláda reagovala ultimátem, které bylo samozřejmě odmítnuto. Cavourovi se tak podařilo dosáhnout kýženého cíle a vyprovokovat Rakousko k vyhlášení války. V ten okamžik se aktivovala spojenecká smlouva s Francií. V červnu byli Rakušané poraženi u Magenty (4. 6.) a Solferina (24. 6.) a zároveň v Uhrách znovu vypukla revoluce. Pod tlakem těchto událostí František Josef I. raději přistoupil na mírovou dohodu, kterou s Napoleonem III. podepsal ve Villafranca (11. 7.). Na základě této smlouvy Rakousko ztratilo většinu Lombardie. Dohoda však byla učiněna bez vědomí Sardinie, jejíž zástupci na ni odmítli přistoupit a pokračovali v boji až do následujícího roku, kdy byli k Sardinskému

období Bachova absolutismu. Tzv. Říjnovým diplomem došlo k opuštění absolutistického stylu vlády a mělo dojít také k částečné obnově konstituce. Dle diplomu byla zřízena Říšská rada, složená z panské a poslanecké sněmovny a měly být obnoveny i zemské sněmy.³¹⁸ Státoprávní uspořádání bylo však formulováno poněkud nejasně, což u představitelů menších národů v monarchii vyvolalo naději na federální uspořádání státu. Představitelé německé národnosti naopak požadovali ještě větší centralizaci říše. Nespokojenost s říjnovým diplomem vedla v únoru 1861 k vydání nové tzv. Schmerlingovy ústavy, která měla nově upravit poměry v říši.³¹⁹ Ústava sice vzbuzovala zdání konstitucionalismu, když zachovávala dvoukomorovou říšskou radu a zemské sněmy, ovšem reálné postavení říšské rady bylo dosti omezené a výkonná moc stále zůstávala v rukou císařem jmenované vlády.³²⁰

Také na české politické scéně došlo v průběhu předchozích desetiletí k výrazným změnám. Po revoluci v roce 1848 se česká šlechta prakticky přestala angažovat v rámci české národní otázky a až na několik málo výjimek prakticky opustila myšlenku české národní emancipace. Do vedoucí role se tak dostala liberální městska buržoazie, která začala vytvářet novou elitu mezi českými obrozenci. Po roce 1848 se navíc národní hnutí dostalo do nové fáze. Jeho předákům se již podařilo získat pro českou národní ideu podporu široké veřejnosti a díky tomu se mohli více věnovat praktickým politickým otázkám. Dochází tak k vytvoření národního politického programu, začínají vycházet nezávislé noviny komentující politické otázky, a jsou pořádána veřejná shromáždění na podporu české věci.³²¹ K obdobnému vývoji s určitým zpožděním dojde na Moravě. Moravané se navíc snažili podržet si do určité míry vlastní samostatné postavení a nepodléhat zcela českému vedení.³²²

Po pádu Bachova absolutismu dochází k velkému rozvoji české žurnalistiky, roku 1861 zakládají za

království připojeny i středoitalské státy. Po pádu bourbonského Království obojí Sicílie na jaře roku 1861 byla v rukou Viktora Emanuela II. (1820–1878) ze savojské dynastie, kromě samotného Říma a Benátska prakticky celá Itálie. Francouzský císař Napoleon III. dostal jako odměnu za svoji pomoc již v roce 1860 Savojsko a Nizzu, které se staly součástí Francie.

³¹⁸ Jednou z osobností, která byla jmenována do horní panské sněmovny, byl i František Palacký. Ten v ní několikrát vystoupil a pokusil se o prosazení některých reforem, především týkajících se svobody projevu, bohužel bez úspěchu. Zklamán z neschopnosti cokoliv ovlivnit však v září 1861 požádal o dovolenou a do sněmovny až do konce svého života už nevstoupil, viz. O. Urban, *Česká společnost 1848–1918*, s. 171.

³¹⁹ Stejně jako v případě tzv. Stadionovy ústavy z března 1849, i tato ústava byla oktrojovaná, tedy vyhlášena císařem.

³²⁰ O. Urban, *Česká společnost 1848–1918*, s. 173.

³²¹ J. Kořalka, *Češi v Habsburské říši a Evropě 1815–1914*, s. 94.

³²² Podrobněji k vývoji českých národních myšlenek a národního hnutí na Moravě viz. M. Řepa, *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století*, Doplněk, Brno 2001; případně M. Hroch, *Na prahu národní existence*, s. 78–80.

podpory Riegra a Palackého bratři Eduard (1827–1907) a Julius (1831–1896) Grégrové *Národní listy*. Tyto noviny pak po dlouho dobu představují jednu z hlavních tribun liberálního měšťanského proudu českého národního hnutí, i přes brzký názorový rozkol mezi jejími ustavujícími členy.³²³ V dubnu 1861 se pak po celých 241 letech opět schází český zemský sněm. Dochází také k alespoň částečnému opětovnému sblížení mezi předáky národního hnutí a české konzervativní šlechty, i když bylo toto spojení z obou stran víceméně účelové, a to z toho důvodu, aby vytvořili protiváhu vůči německé straně.

Soudržnost české národní strany byla ovšem záhy narušena spory týkajícími se podpory polského protiruského povstání. Do té doby nemyslitelná kritika Palackého se objevuje nejen na stránkách mladoboleslavského listu *Boleslavan* ale i v časopise *Hlas*, v jehož redakci působil Karel Sladkovský (1823–1880), přičemž obě periodika dávala jasně najevo své pro polské sympatie. Proti stanoviskům Palackého a Riegra se postupem času začali ozývat i někteří kolegové z *Národních listech*. Situace nakonec dospěla tak daleko, že se na podzim roku 1863 Palacký s Riegreem rozhodli odejít a založili si vlastní list nazvaný prozaicky *Národ*. Vytvořily se tak tři proudy zastupované různými periodiky: za první konzervativní s Riegrovým *Národem*, ta druhé liberální shromážděné kolem Grégrových *Národních listů* a Sladkovského *Hlasu*, které se o dva roky později nakonec sloučily, a za třetí radikálně demokratický, jenž zastupoval *Boleslavan*.³²⁴ Postupem času se tak v doposavad jednotné české národní straně, snažící se zastupovat politické požadavky českého národa, vytvořila dvě křídla, konzervativně liberální – staročeské – vedené Riegreem a liberálně demokratické – mladočeské – v čele s Karlem Sladkovským (1823–1880). Jejich názory se sice v mnohém lišily, ale stále zde byla ještě tendence vystupovat společně v zájmu jednotné podpory české věci a snahy prosadit alespoň částečnou federalizaci habsburské říše.

České národní hnutí se v průběhu 60. let 19. století nerozvíjelo pouze v oblasti politické. Velký rozmach zaznamenaly i různé kulturní spolky a organizace. V roce 1861 došlo v Praze k založení pěveckého sboru *Hlahol* a následně začaly podobné spolky vznikat po celých Čechách a Moravě.³²⁵ O rok později byla založena tělovýchovná organizace *Sokol*, která se stala významnou součástí

³²³ O. Urban, *Česká společnost 1848–1918*, s. 162–163; J. Kořalka, *Češi v Habsburské říši a Evropě 1815–1914*, s. 101–102.

³²⁴ O. Urban, *Česká společnost 1848–1918*, s. 178–180.

³²⁵ Mezi zakladatele *Hlaholu* patřil i jeden z mála pročesky národně aktivních šlechticů hrabě Rudolf Thurn-Taxis (1833–1904), který se stal také jeho prvním předsedou. Demokraticky smýšlející hrabě podporoval celou řadu jak českých, tak německých spolků, mimo jiné později založil a vedl v Kroměříži obdobu pražského *Hlaholu* nazvanou *Moravan*.

české národní kultury v průběhu druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století. Ačkoliv se jeho zakladatelé Miroslav Tyrš (1832–1884) a Jindřich Fügner (1822–1865) snažili orientovat spolek apoliticky a vyhýbat se jakékoliv česko-německé konfrontaci, postupem času se sokolové stali jednou z opor českého národního hnutí.³²⁶ Akce pořádané sokoly se tak během posledních čtyř dekád 19. století staly významnými manifestacemi české národní myšlenky.

Vrcholem českých kulturních snah v 60. letech bylo položení základního kamene Národního divadla. Plány na zřízení kamenné budovy speciálně určené pro české divadlo se v kruzích českých vlastenců objevily již v průběhu 40. let. Na začátku 50. let pak byla zahájena celonárodní sbírka a v průběhu několika měsíců roku 1862 byla postavena budova tzv. Prozatímního divadla.³²⁷ Stavba vlastního Národního divadla byla zahájena slavnostním položením základního kamene dne 16. května 1868, kterého se podle odhadů zúčastnilo přes sto tisíc lidí.³²⁸ Výzdoba budovy se nesla především v duchu slovanské mytologie a také rukopisů Královédvorského a Zelenohorského. Národní divadlo se tak stalo do značné míry výkladní skříní české národní kultury, umění a jazyka.

5.4.2. Rakousko-uherské vyrovnání 1867

Veškeré rozpory v českém táboře byly roku 1866 opět zastíněny vnějšími událostmi. Spory mezi Rakouskem a Pruskem o hegemonii v Německém spolku a potažmo o ovládnutí celého německého prostoru vyústily v ozbrojený konflikt, ve kterém bylo Rakousko na hlavu poraženo.³²⁹ Vývoje

³²⁶ Původní myšlenka Tyrše a Fügnera na založení tělovýchovného spolku byla inspirována německými „turnery“ a ideami jejich duchovního otce německého pedagoga Fridricha Ludwiga Jahna (1778–1852). Sokol navíc původně měl zahrnovat jak české tak německé cvičence, ale kvůli sporům ohledně financování byly nakonec vytvořeny dva různé tělovýchovné spolky. Přesto byly jejich vzájemné vztahy v počátečních letech vcelku přátelské.

Na druhou stranu je třeba si uvědomit, že se mezi zakládajícími členy *Sokola* nacházelo mnoho předních osobností především z mladočeského tábora, mezi jinými například oba bratři Grégrové, již výše zmiňovaný hrabě Thurn-Taxis, nebo Ferdinand Fingerhut (Náprstek) (1824–1887), starší bratr známého Vojty Náprstka.

³²⁷ Navzdory mýtu, že postavení Národního divadla bylo umožněno jen díky celonárodní sbírce, největšími částkami na stavbu přispěli císař František Josef a jeho rodina, mezi další štědré dárcy pak patřili i ruský car a především část české šlechty, která přispěla také nemalými částkami.

³²⁸ Celá slavnost položení základních kamenů národního divadla byla v režii mladočeského křídla, hlavním řečníkem byl Sladkovský. Bylo to tak poprvé, kdy se mladočeši prosadili veřejně na úkor staročechů a zastínili Palackého a Riegera, viz. O. Urban, *Česká společnost 1848–1918*, s. 231.

³²⁹ Ještě v roce 1864 Rakousko společně s Pruskem, jako členové Německého spolku, vystoupily na ochranu Šlesvicka, Holštýnska a malého Lauenburska, které byly o rok dříve anektovány Dánskem. Přestože byl dánský král formálním panovníkem všech tří zmíněných území, patřily Holštýnsko a Lauenbursku zároveň do Německého spolku a Rakousko a Prusko ihned zareagovaly a vyhlásily Dánsku válku. Slabá dánská armáda neměla žádnou

situace využili političtí předáci maďarské strany a vymohli si na císaři přeměnu rakouského císařství v nový dualistický stát, zvaný Rakousko-Uhersko. Takzvané rakousko-uherské vyrovnání pak uzavřela nová ústava, vydaná v prosinci 1867, přičemž společná oběma částem byla pouze osoba panovníka, zahraniční politika, armáda a finance. Ani česká strana nechtěla nechat tuto situaci nevyužitou a s vědomím o vyjednáváních mezi vládou a Maďary, vyrazili v létě 1866 přední zástupci českých liberálů do Vídně. Na rozdíl od maďarských zástupců, ale Palacký s Riegreem nepřijeli na pozvání vlády a vídeňští ministři s nimi tedy odmítli jednat. Navíc oproti Maďarům českým delegátům chyběla podpora šlechty. Čeští šlechtici také na rozdíl od těch maďarských nebyli panovníkem do metropole pozváni a raději se proto odmítli jakkoliv kompromitovat. Bez jejich podpory byla snaha českých liberálů marná, a tak jim nezbývalo než se vrátit domů.³³⁰

Na jaře 1867 měly jednotlivé zemské sněmy zvolit své zástupce do říšské rady, nově složené už jen ze zástupců neuherských zemí, kteří by pak měli za úkol schválit nové dualistické uspořádání říše. Čeští zástupci se ovšem odmítli účastnit voleb do, dle jejich mínění, nezákonného sněmu. Obratem na to byly český a moravský zemský sněm rozpuštěny. Během nových voleb do zemských sněmů vyvinula vídeňská vláda poměrně silný tlak, aby ve velkostatkářské kurii zajistila vítězství loajální šlechty,³³¹ k čemuž nakonec také velmi těsně došlo. Čeští zástupci se po dlouhých debatách rozhodli jednání sněmu na výraz protestu opustit, čímž započalo v české národní politice období označované jako tzv. pasivní rezistence, které s několika krátkými přestávkami trvalo až do konce 70. let.³³²

Další demonstrací nespokojenosti předáků českého národního hnutí s vyrovnáním a opomenutím českých nároků byla cesta na národopisnou výstavu do Moskvy v létě 1867. Delegaci, která do Ruska vyrazila, tvořili jak zástupci starší generace (Palacký, Rieger), tak i část mladočechů (J. Grégr). Kromě dvaceti šesti Čechů a Moravanů se však cesty do Moskvy zúčastnili i zástupci mnoha dalších slovanských národů a celé výprava tak čítala osmdesát dva členů. Dřívější spory

šanci oběma mocnostem odporovat a byla rychle poražena. Na základě vídeňského míru (30. 10. 1864) připadlo Holštýnsko do správy Rakouska a Šlesvicko a Lauenbursko Prusku. Tato situace se pak formálně stala roznětkou pro další válku o dva roky později, tentokrát již mezi oběma mocnostmi. Právě správa v rakouském Holštýnsku se stala vnější příčinou sporu a na začátku června 1866 jej pruské jednotky okupovaly. V následné válce byla pruskou armádou nejprve zpacifikována většina rakouských spojenců z Německého spolku a na začátku července pak byla v bitvě u Sadové drtivě poražena i rakouská severní armáda. Následným Pražským mírem (23. 8. 1866) se Rakousko vzdalo Holštýnska, uznalo rozpuštění Německého spolku a vytvoření nového Severoněmeckého spolku ovládaného Pruskem. Do války se na straně Pruska zapojila i sjednocená Itálie, a i přes značné vojenské neúspěchy se nakonec Italům podařilo na Rakousku získat Benátsko a začlenit je do Italského království.

³³⁰ O. Urban, *Česká společnost 1848–1918*, s. 211–212.

³³¹ Voliči do českého a moravského zemského sněmu byli rozděleni do tří kurií podle výše majetku. Jednalo se o velkostatkářskou kurii, kurii měst a obchodníků a živnostenských komor a kurii venkovských obcí.

³³² O. Urban, *Česká společnost 1848–1918*, s. 221.

týkající se polsko-ruské otázky byly pro tuto chvíli zapomenuty. Na druhou stranu právě polští emigranti české zástupce před cestou do Ruska důrazně varovali. Na domácí scéně však byla podpora cesty dosti veliká. Samotná výprava a pobyt v ruském hlavním městě proběhly naprosto hladce. 26. května se dokonce Palacký spolu s několika dalšími účastnil audience u cara Alexandra II, což vyvolalo značný rozruch mezi veřejností. Realita ovšem byla dosti jiná, jak car, tak ani žádný z jeho zástupců těmto samozvaným vyslancům českého národa podporu v žádném případě nepřislíbil, naopak carští úředníci ihned informovali své vídeňské protějšky, že nemají žádný zájem zasahovat do vnitřních otázek v Rakousku. Ani na kulturní úrovni nebylo souznění příliš velké, vzhledem k odměřenosti ruských slavjanofilů. Také snaha Čechů o zprostředkování smíru v polsko-ruské otázce vyzněla naprosto naprázdno. Čeští zástupci přesto odjížděli z Ruska spokojeni a proruská a proslovanská politika opět na nějakou dobu získaly mezi českými obrozenci na váze.³³³ Zároveň se ovšem snažili získat podporu i od dalších mocností. V tomto ohledu je třeba zmínit především neoficiální jednání vedená především Riegerem, která v okolním světě nezůstala bez povšimnutí.³³⁴

Odpor proti rakousko-uherskému vyrovnání se projevoval i v širším měřítku. Především z popudu mladočechů se na jaře roku 1868 začaly organizovat tzv. tábory lidu.³³⁵ První z nich se konal na úpatí hory Říp a brzy po něm následovalo mnoho dalších. Celkově se mezi léty 1868–1871 konalo v Čechách přes sto těchto shromáždění a na dalších čtyřicet na Moravě a ve Slezsku. V průběhu 60. let se totiž pro českou národní ideu podařilo konečně získat výraznou podporu i na Moravě a na konci této dekády začaly tyto myšlenky rezonovat i mezi slezskými Čechy. Tábory lidu měly také velký význam na demokratizaci českého hnutí, jelikož se do nich aktivně zapojila i velká část venkova a dělnictva. Česká občanská společnost se tak transformovala ve významnou politickou sílu, postrádala sice podporu ze zahraničí, ale právě během tohoto období došlo k jejímu celkovému stmelení a výraznému vnitřnímu posílení.³³⁶

³³³ Více o cestě slovanských zástupců do Moskvy srov. M. Hlavačka, *Ještě jednou pouť Slovanů do Ruska v roce 1867*, in: Z. Hojda, M. Ottlová, R. Prahel (eds.) „*Slavme slavně slávu Slávův slavných*“: *Slovanství a česká kultura 19. století*, Praha 2006, s. 38–55.

³³⁴ O. Urban, *Česká společnost 1848–1918*, s. 228.

³³⁵ Původně se shromáždění podle irského vzoru nazývala meeting, ale na návrh mladého historika Jaroslava Golla (1846–1929) začala být, po vzoru husitských shromáždění, označována jako tábory lidu, viz. J. Kořalka, *Češi v Habsburské říši a Evropě 1815–1914*, s. 101.

³³⁶ O. Urban, *Česká společnost 1848–1918*, s. 231–232; J. Kořalka, *Češi v Habsburské říši a Evropě 1815–1914*, s. 101.

5.4.3. *Fundamentální články 1871*

Císař František Josef I. si byl dobře vědom faktu, že Slované tvoří velkou část obyvatel jeho říše, stejně jako významu Českých zemí pro svoji monarchii. Rozhovory mezi českými a německými zástupci na zemském sněmu probíhaly už od roku 1868. Vídeňská vláda se také neúspěšně pokusila přesvědčit zástupce českých liberálů ke vstupu do říšské rady. Poté, co tyto výzvy byly odmítnuty, se nový ministerský předseda Karl von Hohenwart (1824–1899) pokusil v roce 1871 dojednat určitý rámec vyrovnání mezi Čechy a habsburským panovnickým domem. Jedním ze základních požadavků českých předáků byla naprostá rovnoprávnost obou národností v novém autonomním Českém království, která měla být zároveň zakotvena v zemských zákonech. Rovnost se samozřejmě měla týkat i obou zemských jazyků. Dále mělo dle jejich představ dojít k zásadní revizi voleb do zemského sněmu, přičemž volby do všech kurií by byly přímé, byla by posílena venkovská kurie a naopak omezena kurie obchodních a živnostenských komor. Velkostatkářská kurie měla být rozdělena do tří částí podle množství odváděné daně. Všechny tyto kroky samozřejmě směřovaly k výraznému posílení české pozice.³³⁷

Tzv. fundamentální články, jak bývají tyto dohody nazývány, v žádném případě neměly znamenat vznik trialismu a vytvoření jakéhosi Rakousko-Uherska-Česka. České země by díky tomuto vyrovnání určitě nedosáhly stejné pozice, jakou měly Uhry, došlo by však alespoň k zrovnoprávnění mezi českým a německým etnikem v rámci Českých zemí, které by navíc získaly určitou formu autonomie. Vnější okolnosti ale nebyly této dohodě nakloněny. Přestože císař s vyrovnáním souhlasil a chystal se je vyhlásit, nátlak německých a maďarských špiček v rámci říše byl příliš veliký. Navíc i od berlínské vlády přicházely náznaky, že by Německé císařství jen nelibě neslo potlačení výsadního postavení Němců v rámci rakouské říše. Všechny tyto aspekty dohromady pak vedly k tomu, že se císař rozhodl dát přednost okamžitému uklidnění vyhrocující se situace před dlouhodobější koncepcí narovnávací poměry mezi jednotlivými národy v jeho říši.³³⁸ Veškeré české snahy tak přišly vniveč a po dlouhou dobu nedošlo k žádným změnám, které by byť je vzdáleně naznačovaly zlepšení postavení českého národa. Reakce českých zástupců byla stejná jako v předchozích letech, odmítli se dostavit do říšské rady a znovu zaujali politiku pasivní rezistence. Na druhou stranu, přestože představitelé českého národa prohráli boj o vyrovnání, v krátkém

³³⁷ O. Urban, *Česká společnost 1848–1918*, s. 252–254; J. Kořalka, *Češi v Habsburské říši a Evropě 1815–1914*, s. 156–161.

³³⁸ O. Urban, *Česká společnost 1848–1918*, s. 255–256.

rozmezí několika málo let došlo k úplné emancipaci české společnosti. Českému národu sice byla v rámci habsburské říše odepřena možnost výrazněji se podílet na rozhodování v rámci státu, ale už mu nikdo nemohl napříště upřít jeho národní svébytnost.³³⁹

5.4.4. Obraz Českých zemí ve finských periodících v 50., 60. a 70. letech 19. století a první čechofilové mezi Finy

Události v rámci habsburské monarchie v průběhu 60. a 70. let 19. století samozřejmě poutaly pozornost celé Evropy. Nejinak tomu bylo i ve Finsku. Finové s pozorností sledovali dění ve střední Evropě a především vývoj národnostní otázky v rámci rakouského státu. Finská žurnalistika byla díky uvolnění poměrů po nástupu cara Alexandra II. na vzestupu a pilně reflektovala dění v zahraničí. Navíc tištěné noviny a časopisy našly mezi Finy velkou oblibu a okruh čtenářů byl vzhledem k počtu obyvatel této malé země až nebývale vysoký. Objevovaly se nové noviny a časopisy reprezentující různé politické směry a velké množství mladých fennomanů se dalo na dráhu žurnalistiky. To vše vedlo k tomu, že se zmínky o Českých zemích ve Finsku objevovaly stále častěji.

Zprvu samozřejmě finští novináři přebírali velkou část zahraniční zprav, jak bylo tehdy běžné, ze zahraničních novin a časopisů. V případě Českých zemí, jejich kultury a jazyka získávali Finové většinu informací prostřednictvím německých periodik. Přestože se tak v mnoha případech jednalo o informace tzv. z druhé ruky, umožňovaly finským čtenářům blíže se seznámit se situací, ve které se Češi nacházeli a utvořit si obrázek o jejich národním hnutí a postavení, které v rámci habsburské monarchie zastávali, a které v mnoha případech bylo analogické s jejich vlastní situací. Jako názorný příklad může sloužit dvoudílný článek s názvem *Česká identita v Čechách* (fin. *Czechiläisyys Böömissä*), který vyšel ve dvou zářijových číslech týdeníku *Aamurusko* (Červánky).³⁴⁰ V podstatě se jednalo o překlad článku, který původně vyšel v německém *Magasin für die Litteratur des Auslande*. Autor v něm poukazuje na rozvíjející se české národní hnutí a jeho kulturu. Mezi nejpřednější díla české literatury řadí Hankovy rukopisy, jejichž nález považuje za jeden ze stěžejních momentů pro vývoj novodobé české literatury. Zároveň si všímá, jaký efekt

³³⁹ O. Urban, *Česká společnost 1848–1918*, s. 263.

³⁴⁰ *Aamurusko*, 10. 9. 1859, č. 36, s. 281–282 a tamtéž 17. 9. 1859, č. 37, s. 289–290.

mělo vydání rukopisů na českou kulturu a povznesení jazyka a literatury. Po staletí utlačování Češi si tak uvědomili, že v jejich jazyce byla psána velkolepá díla a že jejich předci tvořili svobodný národ, který vynikal v umění i ve vědách. Toto dědictví, je pak potřeba opatrovat a rozmnožovat. Pisatel článku s potěšením sleduje, jak:

S velkým entusiasmem lidé začali studovat český jazyk a obnovoval se národní život. Slovníky, čítanky, knihy o jazyku a historii začaly být čteny mezi mladými lidmi. České knihovny vyhledávaly starodávné pozůstalosti po rodinách a první mezi všemi byl Hanka. Zahraniční učenci a přední myslitelé byli překládáni do jejich mateřského jazyka.³⁴¹

Rozvoj je dle něj možno přičítat také velkému rozšíření českojazyčné vzdělanosti a literatury mezi prostý lid, který už nemusí žít ve tmě a nevědomosti, udržovanými katolickou církví, jakož i rakouskou vládou, a může čerpat nové informace ve svém jazyce.³⁴²

Ve druhé části stati autor zmiňuje význam Slovníku naučného pro rozvoj českého jazyka³⁴³ a velice vysoko hodnotí časopis *Krok*, ve kterém jsou shromážděni přední čeští vědci a horliví vlastenci. Zvláště pak vyzdvihoval osobnost Františka Palackého a jeho obrovský přínos nejen pro českou historii, ale pro celé národní hnutí. Jeho dějiny považuje za „*jeho životní hvězdu, bibli, ze které Češi a Slované čerpali útěchu, sílu a nové povzbuzení proti německé nenávisti.*“³⁴⁴ A poukazuje, že „*i přes svůj pokročilý věk [Palacký] pokračuje ve své práci se stejným cílem a nemůže nyní pomýšlet na nic jiného, dokud je jeho vlast vystavena velkému útlaku ze strany rakouské vlády a drcena hněvem Němců.*“³⁴⁵

Celá stať je uzavřena zajímavým postřehem, reflektujícím rodící se rozpolcenost českého národního hnutí. Poukazuje na to, že v českém táboře jsou dvě skupiny, které sice obě požadují větší autonomii Českých zemí, ale každá jiným způsobem. Větší z nich je soustředěná kolem Palackého a vidí budoucnost české národní emancipace v rámci rakouské vlády, druhá skupina však pomýšlí na větší nezávislost. Rozdíl mezi oběma křídly je pak dle autora jasně znatelný i ve stávající české literatuře. Zároveň ale naznačuje, že:

³⁴¹ Aamurusko, 10. 9. 1859, č. 36, s. 281–282.

³⁴² Aamurusko, 10. 9. 1859, č. 36, s. 282.

³⁴³ Autor má zřejmě na mysli Jungmannův Slovník česko-německý vycházející v letech 1834–1839, jelikož Riegerův naučný slovník začal vycházet až v roce 1860.

³⁴⁴ Aamurusko, 17. 9. 1859, č. 37, s. 290.

³⁴⁵ Aamurusko, 17. 9. 1859, č. 37, s. 290.

Je stále velice pochybné, zda česká národnost je schopna udržet nezávislost a vlastní postavení, jelikož doposavad neměla vlastní vládu a nezávislost. Můžeme se obávat, že by německé vyšší vzdělání přivábilo nemálo Čechů, přestože [Němci] netvoří ani polovinu obyvatel.³⁴⁶

Tyto obavy ostatně nebyly neoprávněné a ani mezi nejspolehlivějšími českými obrozenci se v této době neuvažovalo o úplné nezávislosti na Rakousku. Veškeré jejich snahy směřovaly nanejvýš k federalizaci monarchie a získání větší autonomie v jejím rámci. Na úrovni zemské to pak bylo hlavním cílem především pozvednutí českého jazyka na úroveň německého a zajištění rovnoprávného postavení českého obyvatelstva. Tímto směrem se také ubíraly snahy českého národního hnutí prakticky po celé 19. století a myšlenky na nezávislost by se daly v této době označit za poněkud extrémní i pro samotné Čechy.

5.4.4.1 August Ahlqvist

Mezi významnými osobnostmi, které se zabývaly českou otázkou lze bezesporu řadit Augusta Ahlqvista (1826–1889), jenž může být bez nadsázky označen za prvního čechofila mezi předními osobnostmi finského národního hnutí.³⁴⁷ Tento básník, literární kritik a filolog patřil mezi přední členy fennomanských kruhů. Jeho vzorem byl národní básník J. L. Runeberg, v mládí působil ve Snellmanově *Saima* a v pozdějších letech působil na helsinské univerzitě, kde roku 1863 převzal po svém příteli E. Lönnrotovi profesuru finského jazyka a literatury. Z českého pohledu je však mnohem podstatnější, že Ahlqvist hned několikrát navštívil Prahu a České země si velmi oblíbil. Zároveň o nich také se zájmem referoval svým krajanům. Jeden z jeho dopisů, které svým přátelům posílal z Prahy, byl 28. února 1862 otištěn v *Suometaru* pod názvem *Ote kirjeestä toht. Ahlqwist'ilta* (Výňatek z dopisu dr. Ahlqwista). Ahlqvist v něm popisuje svoji cestu z Drážďan do Prahy a počátek svého pobytu v českém hlavním městě. Pražany líčí jako lidi klidné, vřelé a přátelské, na rozdíl od rigidních Berlíňanů. Velice si ve svém listu pochvaluje českou kuchyni a zejména příznivé

³⁴⁶ Aamurusko, 17. 9. 1859, č. 37, s. 290.

³⁴⁷ Většinu svých uměleckých děl Ahlqvist vydal pod finským pseudonymem A. Oksanen. Zajímavostí je, že Ahlqvist silně kritizoval známý román Aleksise Kiviho *Sedm bratří*. Tato kritika pak způsobila, že nakladatel vydání románu po několik let odkládal. Ahlqvist, stejně jako mnoho dalších, totiž tomuto zřejmě největšímu finskému prozaickému dílu 19. století vytýkal, že zobrazuje finské venkovany jako zaostalé a hloupé, což fennomane, čelící v této době mnoha podobným narážkám ze strany svekomanů, velice nelibě nesli. Historie však Ahlqvistovi nedala za pravdu a Kiviho román, realisticky zobrazující finský venkov, je dnes jedním ze stěžejních děl finské literatury.

ceny ve srovnání s Berlínem.³⁴⁸ Většina textu je koncipována spíše formou zážitků turisty z jeho cesty a pobytu. V posledním odstavci však Ahlqvist velice stručně poukazuje i „*na nový literární život, který se opět v Praze probouzí*“, díky čemuž země začíná opět získávat zpět svoji drahocnou kulturu po dlouhých letech, kdy byla omezena cenzurou.³⁴⁹

V mnohem větší míře a podrobněji se české historii, literatuře a celkově české otázce Ahlqvist věnoval v sérii článků, které v létě a na podzim roku 1862 vyšly pod názvem *Pyömiläisten kieli ja kirjalisuus* (Český jazyk a literatura) v měsíčníku *Mehiläinen* (Včela).³⁵⁰ V poměrně rozsáhlé stati se Ahlqvist zabývá nejen českým jazykem a literaturou, jak už z názvu samotného vyplývá, ale celkově otázkou české národní emancipace a jejího postupného vývoje, přičemž kořeny českého národního hnutí hledá mimo jiné v jeho bohaté historii.

Hned v úvodní části nastiňuje svým finským spoluobčanům, proč se rozhodl sepsat tak obsáhlou práci týkající se právě Čechů a jejich historie. Poukazuje na to, že pro Finy je velice poučné sledovat, jak se jiný malý evropský jazyk a kultura, které musí čelit útlaku jiného silnějšiho jazykového a kulturního prostředí, postupně emancipuje a pozvedá se opět na vyšší úroveň. Z Ahlqvistova pohledu je více než zajímavé sledovat jiný národ postupující vpřed ve své snaze o národní obrození. Z tohoto důvodu je podle něj jen logické, aby Finové „*sledovali vývoj zápasu tohoto jazyka, který je daleko od nás, ve kterém není žádná podobnost s naším jazykem, ale ke kterému nemůžeme odeprít sympatie a vřelá přání všeho nejlepšího.*“³⁵¹ Tímto jazykem je samozřejmě čeština a národem, který ve svém článku chce sledovat je národ český. A jak autor hned v následujících větách nastiňuje, je mezi oběma národy velké množství podobností.

Jak Finsko, tak Čechy jsou pod vládou zahraniční moci; jak ve Finsku, tak v Čechách je obyvatelstvo cizího původu, jako ve Finsku je i zde usazený cizí národní duch, s větší vzdělaností, působivější poezií, právem a zemskou vládou, jedním slovem, vzdělané vrstvy na všech místech mluví tímto cizím jazykem; jak ve Finsku kleslo prudce užívání zdejšího vlastního národního jazyka a zhoršily se podmínky jeho lidu, jeho vzdělaní lidé se styděli kazit si jím ústa a jen velice málo

³⁴⁸ Suometar, 28. 2. 1862, č. 9, s. 3.

³⁴⁹ Suometar, 28. 2. 1862, č. 9, s. 3.

³⁵⁰ Měsíčník *Mehiläinen*, s podtitulem *Lukemista siwistyneille Suomalaisille* (Čtení pro vzdělané Finy), vycházel v Helsinkách od ledna 1859 do května 1863 pod záštitou Finské literární společnosti. Občas bývá zaměňován za stejnojmenný časopis, který vydával Elias Lönnrot v letech 1836–1837 v Oulu a následně pak v letech 1839–1840 v Helsinkách. Tento původní Lönnrotův časopis byl vůbec prvním, vydávaným ve finštině. Jeho záměrem bylo především rozvíjet vydáváním lidových básní, přísloví, povídek a historických příběhů psanou finštinou.

³⁵¹ *Mehiläinen*, 1. 8. 1862, č. 8, s. 173.

„stavovských pánů“ jím bylo schopno obstojně mluvit a ještě méně psát ...³⁵²

Na druhou stranu mezi oběma národy a jejich jazyky samozřejmě existovaly i významné rozdíly, na něž Ahlqvist také upozorňuje.

Jsou zde především tři body, které češtinu od finštiny odlišují, a z těchto tří skutečností tyto národnosti srovnáme, jedna je pro češtinu a dvě pro finštinu výhodou. Český jazyk, jak budeme mít možnost vidět, vychází ze staré literatury ze středověku, na níž je založena nová literatura téměř ve všech vědních oborech. Takovou výhodu finský jazyk nemá, ten si musí vše nové získat. Český jazyk má místo toho největší a nejkoncentrovanější nevýhodu v tom, že cizí vláda země mluví stejným jazykem jako cizí národ, který je v zemi usazený, a že množství tohoto cizího národa tvoří třetinu celého obyvatelstva. S takovou těžkostí se Finsko vypořádávat nemusí. V případě, že by ruský jazyk již v dřívějších časech měl takovou váhu, jakou měl švédský jazyk, a když by přes třetinu obyvatel v celé zemi bylo ruské národnosti, strádala by u nás finština, stejně jako strádá estonština, ale myslím si, že takové znesvěcení si mnoho z nás nepřeje. Ale český jazyk je příliš zatížený tímto těžkým závažím na svých bedrech. Další výhodou pro finský jazyk je vedle toho, že má dohromady tři větve domorodého národa, jejichž jazyk je už civilizovaný a jazykem vlády a nemusíme tedy hledět dopředu na zcivilizování a vládní jazyk.³⁵³

Ahlqvistovo srovnání postavení obou jazyků a de facto i obou národních hnutí na začátku jeho stati je velice zajímavé a plně vystihuje situaci, ve které se Finové a Češi na začátku 60. let 19. století nacházeli. Zatímco fennomanům se díky benevolentnímu přístupu cara Alexandra II. podařilo získat velké množství privilegií a výhod, touhy českých obrozenců o narovnání poměrů mezi oběma národy žijícími v zemích Koruny české vycházely ve většině případů nadarmo. Stejně jako byly neúspěšné jejich snahy dosáhnout alespoň určité federalizace rakouské říše a přiznat tak větší práva a zastoupení slovanským národům. Finové v této době samozřejmě podobné ambice v rámci carské říše mít nemohli a ani neměli. Soustředili se jen na vlastní zemi a do otázek týkajících se imperiální ruské politiky buď nezasahovali, nebo byli plně loajální carskému Rusku.

V dalších částech svého článku se Ahlqvist stručně věnuje historii českého národa. Zmiňuje zde již příchod Slovanů do české kotliny přibližně v 6. století. Je zajímavé, že si všímá i soužití slovanských a ugrofinských kmenů a poukazuje na to, že „*Finové, si od nich [Slovanů] vypůjčili*

³⁵² Mehiläinen, 1. 8. 1862, č. 8, s. 173.

³⁵³ Mehiläinen, 1. 8. 1862, č. 8, s. 174.

názvy předmětů užívaných v zemědělství“.³⁵⁴ Dále pokračuje přes vymření Přemyslovců a dobu Karla IV., kde nezapomíná zmínit založení věhlasné pražské univerzity, na které studovalo velké množství zahraničních studentů, „mezi nimi i mnoho Finů, což můžeme vidět ve stále dochovaných jmenných seznamech“.³⁵⁵ Následuje období husitských válek, panování Jiřího z Poděbrad, nástup Jagellonců, po bitvě u Moháče vládá Habsburků, a poté tragédie českého národa v bitvě na Bílé hoře, po níž se, jak Almqvist říká, „celá Česká země proměnila v hrob, ze kterého neměla povstat až po více než 200 let“.³⁵⁶

V další části následuje podrobný přehled české literatury od jejich počátků ve středověku, až do současné doby národního obrození. Ze středověké literatury zmiňuje i Hankův *Královédvorský rukopis*, přičemž poukazuje na to, že „[jeho] pravost byla dokázána, je částí velké sbírky básní a písní a nyní je možné ho nalézt v českém muzeu v Praze.“³⁵⁷ Zde autor očividně podlehl přesvědčení velké většiny českých obrozenců, hájících pravost rukopisů, které byly považovány za jedny z nejvzácnějších památek české literatury. A na ukázkou jejich výjimečnosti Almqvist uvádí dvě kratší písně zmíněného rukopisu.³⁵⁸ Zmíněni jsou i Kosma, Dalimil a Tomáš Štítý a především Smil z Pardubic, jehož bajce *Nová rada*, určené mladému králi Václavu IV., se velice podrobně věnuje, čímž je zakončena první část jeho čtyřdílného článku.³⁵⁹

V druhé části se zaměřuje na českou literaturu mezi lety 1400–1620, přičemž velká část je věnována Janu Husovi a husitství a na ně navazujícím českým bratřím. Následující období zahrnující celé 16. a počátek 17. století pak Almqvist označuje za zlatou periodu českého jazyka a literatury. Po této době však následuje období úpadku, zapříčiněné porážkou českého povstání proti Habsburkům a následnou protireformací a rekatolizací, kvůli kterým ze země odešlo mnoho významných osobností, z nichž jmenuje především Komenského, který dle něj „vyčníval v této českým spisovatelům potmělé době a skoro jediný (vyjma Husa) z tohoto národa, jehož dílo dosáhlo „evropského“ věhlasu“. Neopomíná zde také zmínit Komenského pobyt na švédském dvoře.³⁶⁰

Třetí část článku se již věnuje probouzející se národní emancipaci a opětovnému rozvoji české

³⁵⁴ Mehiläinen, 1. 8. 1862, č. 8, s. 174.

³⁵⁵ Mehiläinen, 1. 8. 1862, č. 8, s. 175.

³⁵⁶ Mehiläinen, 1. 8. 1862, č. 8, s. 175.

³⁵⁷ Mehiläinen, 1. 8. 1862, č. 8, s. 176.

³⁵⁸ Jedná se o písně *Skřivánek* a *Žežulice*.

³⁵⁹ Mehiläinen, 1. 8. 1862, č. 8, s. 177–178.

³⁶⁰ Mehiläinen, 1. 9. 1862, č. 9, s. 197–200.

literatury. Jako klíčové pro tento proces vidí Ahlqvist studium českého jazyka.

V tomto se ukazuje stejný fakt, jako v rozvoji našeho finského jazyka; zcivilizování jazyka a studium jazyka jde ruku v ruce, protože bez toho druhého nemůže to první postupovat dopředu, jak můžete kultivovat jazyk, jestliže ho nejdříve nepoznáte? Jednoduše bezvýznamné jsou stížnosti, které často slyšíme od J. V. Snellmana a dalších, že gramatikou je promarněno zbytečně mnoho času a energie, které by mohly být lépe využity ve prospěch samotné literatury. Nikdo nemůže začít používat nástroje, než se seznámí s jejich užitkem, a nikdo nemůže cestovat po zemi, kterou nezná. Stejně tak nikdo nemůže očekávat, že se z necivilizovaného jazyka udělá literatura před tím, než se seznámí se slovní zásobou, pravidly a slovosledem. A tyto znalosti nemůže získat jinak, než studiem gramatiky, to je nepopiratelná věc. Tuto pravdu znali i muži, kteří začali s pěstováním českého jazyka; pro ně bylo studium jazyka základním stavebním kamenem; nejprve vytvořil gramatiku a slovník, a tak šly lingvistika a další literatura dlouhou dobu souběžně, často obě založené jedním pěstitelem.³⁶¹

V tomto bodě v sobě Ahlqvist nezapře jazykovědce. Pokud Snellman klade za cíl především pragmatické požadavky a o otázku čistoty jazyka nejeví příliš velký zájem, Ahlqvist naproti tomu argumentuje nutností kodifikace spisovné finštiny. Z tohoto důvodu si vysoce cení Dobrovského a jeho jazykového bádání, neopomine také zmínit jeho cestu do Švédska r. 1792. Dále jmenuje Jungmanna a poukazuje především na jeho překladatelskou a slovníkovou činnost. Znovu je vyzdvihnout význam nálezů *Královédvorského rukopisu* a celá zbylá část je věnována české poezii 19. století. Za dva nejvýznamnější české básníky této doby označuje Kollára a Čelakovského a uvádí překlady některých jejich básní. Následně jsou uvedeny i tři básně od méně známého českého básníka Václava Šolce (1838–1871). V samotném závěru jsou zmíněni i Jan Erazim Vocel (1803–1871) a Karel Jaromír Erben (1811–1870).³⁶²

Poslední část celé čtyřdílné série článků je věnována české próze a divadlu. Velice kladně autor hodnotí českou snahu o vybudování vlastního Národního divadla. V době jeho posledního pobytu v Praze (březen 1862) právě probíhala sbírka na výstavbu tohoto svatostánku české Thálie. Nezapomíná zmínit založení národního muzea na začátku 19. století a s ním související *Matici českou*, přičemž si všimá její podobnosti s Finskou literární společností.

Tzv. Matice česká je také společnost, která přibližně odpovídá Fin. Lit. Spol. a zajímavé je, že byla založena r. 1831 stejně jako naše společnost. Je mnoha

³⁶¹ Mehiläinen, 1. 10. 1862, č. 10, s. 221–222.

³⁶² Mehiläinen, 1. 10. 1862, č. 10, s. 222–226.

způsoby spojena s českým muzeem a je určena k publikování a tištění vědeckých knih v češtině, které by jinak obtížně získávaly vydavatele. Tato společnost udělala mnoho dobrého; její členové přesahují tisíc a jejich zdroje mnoho desítek tisíc.³⁶³

Poukazuje také, že na rozvoj českého muzea a *Malice české* měly zásadní vliv především dvě osobnosti, Šafařík a Palacký. Zajímavé je, že Šafaříka a jeho dílo, týkající se slovanských jazyků, považuje co do věhlasu ve světě za významnějšího, přestože Palackého jako nejpřednějšího českého historika řadí hned po jeho bok. Neopomíná ani českou žurnalistiku, kde poukazuje na zásadní význam Havlíčka. Ze současných listů pak řadí nejvýše Grégrovy *Národní listy*, které označuje za nejlepší a nejsvobodomyšlnější ze všech českých deníků. Dále se také věnuje otázce českého školství, jeho rozvoje v posledních letech a také snaze českých představitelů prosadit češtinu jako vyučující jazyk na úkor němčiny.³⁶⁴ Na toto téma pak volně navazuje, když rozebírá nepřilíš vřelý vztah Čechů k jejich německým spoluobčanům. Zároveň však přiznává, že se tak neděje zcela bez příčiny, což dokládá i na příkladu protiněmeckých nálad u jiných národů, Maďarů, Italů, Dánů nebo Rusů. Podobný antagonismus pak Ahlqvist sleduje i mezi Slovany a Maďary, i když dle jeho názoru je zde možné vidět určitou snahu po smíření, i když její důvod je čistě pragmatický.

Oba mají stejný cíl: rozdělení Rakouska, a to buď do několika nezávislých království, které požadují Maďaři, tedy federální uspořádání, které by mělo samostatné členy, ale společnou vládu se společnými ministerstvy války, financí a zahraničních záležitostí, všechny další by měl každý zvlášť. „Federalismus“ (společné sdružení) je v současné době heslem liberalismu, a pro spásu Rakouska neexistuje jiná možnost, než najít cestu k této federalizaci. Ale to je smrtí pro německví v těchto zemích.³⁶⁵

Závěr celé stati je z pohledu české národní emancipace a jejího dalšího vývoje velice zajímavý. Ahlqvist nepochybuje, že české národní hnutí v dohledné době dosáhne úspěchu a zvítězí a prosadí se vůči německému vlivu. Obavy však u něj způsobuje panslavismus českých zástupců.

Tzv. „Panslavismus“ je od českých vůdců zrozená idea, a našel obránce zejména v ruském učení. Panslavistickým myšlenkám a cílům je těžké správně porozumět, což je asi nejlepší známkou toho, že nejsou vytvořeny rozumně.³⁶⁶

³⁶³ Mehiläinen, 1. 11. 1862, č. 11, s. 246.

³⁶⁴ Mehiläinen, 1. 11. 1862, č. 11, s. 246–247.

³⁶⁵ Mehiläinen, 1. 11. 1862, č. 11, s. 248.

³⁶⁶ Mehiläinen, 1. 11. 1862, č. 11, s. 248.

Vize panslavistů na vytvoření jednoho velkého slovanského státu s jednotným slovanským jazykem a jednotnou církví (pravoslavnou) nevidí příliš optimisticky ani reálně. Uvědomuje si lákavost těchto myšlenek pro slovanské národy, které by se mohly zbavit německé nadvlády a převzít od románských a germánských národů nadvládu nad Evropou. Stejně jako velká část Finů zde ale vidí mnohá úskalí a nebezpečí.

Ale my a mnoho dalších lidí našeho národa se ptáme: zda je možné realizovat tuto myšlenku, zdali spíše nevězešly tyto myšlenky z bláznince od filozofů? Pragmatictí vedoucí muži bezpochyby zohlední druhou část naší otázky. Nejprve je dobře zvážít, co by vlády Ruska, Pruska, Turecka a Rakouska, pod které nyní Slované náleží, řekly, pokud by byly dotázány na panslovanskou otázku. Ale pokud by to bylo tak, že odpor, který by se pravděpodobně zvedl, by byl například odstraněn, a Slované by se mohli zcela svobodně rozhodnout o svém bytí; nemyslím si, že by jejich spolek došel naplnění. Nejsou schopní velmi dobře pracovat dohromady.³⁶⁷

Jako příklad bránící plodné spolupráci mezi jednotlivými slovanskými národy pak uvádí například vzájemnou nevraživost mezi Rusy a Poláky, nebo Poláky a Rusíny. Uznává sice podobnost jednotlivých slovanských jazyků, ale na druhou stranu v hovorovém jazyce si podle něj Slované stejně nerozumí, což dokazuje i tím, že na Slovanském sjezdu v Praze na jaře 1848 byla jednacím jazykem němčina, jediný jazyk, kterým se byli schopní všichni slovanští delegáti vzájemně dorozumět.³⁶⁸ I přes mnohé kulturní podobnosti mezi Slovany vidí i velké množství rozdílů a různé zájmy, které jednotlivé slovanské národy sledují. A dle jeho názoru by bylo prakticky nemožné, aby se Slované shodli na jednotné politice například v zahraniční otázce, což je mimochodem způsobeno i jejich částečnou geografickou roztržitostí, kdy jižní slovanské národy v oblasti Balkánu a jižního Dunaje jsou od svých soukmenovců odděleni Maďary a Rumuny.

Co se skrývá za ignorancí panslavistů této „přirozené“ bariéry není těžké pochopit. Pokud panslavisty zamýšlený spolek má být realizován, musí se Maďari a Rumuni buď stát členy spolku, nebo ze země odstraněni, obě dvě nemožné podmínky. Tyto body jsou velkou překážkou sjednocení Slovanů.³⁶⁹

Celý svůj rozsáhlý článek pak Ahlqvist uzavírá myšlenkou, která dokonale shrnuje jeho pocity vůči panslavistickým idejím.

³⁶⁷ Mehiläinen, 1. 11. 1862, č. 11, s. 249.

³⁶⁸ Mehiläinen, 1. 11. 1862, č. 11, s. 249.

³⁶⁹ Mehiläinen, 1. 11. 1862, č. 11, s. 250.

Mohl bych zde udat ještě několik příkladů na praktickou neuskutečnitelnost panslavismu, a zakončit tím tvrzením tak svůj spis, ale raději uvidím pokrok ve svobodě a kultuře slovanských národů každého zvlášť, jelikož mám malou důvěru v budoucnost panslavismu a trochu se obávám, že obavy německé kultury, do které patří i Finové, jsou zbytečné, jelikož panslavismus není nic jiného než – marný přízrak.³⁷⁰

Z celého Ahlqvistova článku je patrná jeho velká znalost českého prostředí a stávající situace české národní emancipace. Byl si velice dobře vědom jednotlivých úskalí, kterým musí Češi ve svém boji čelit, stejně jako si uvědomoval mnoho analogií mezi českým a finským národním hnutím. Zejména ke starobylé české kultuře a jazyku choval vřelé sympatie, i když vysoce hodnotil i uměleckou tvorbu soudobých autorů. Jeho znalosti české historie byly na tehdejší dobu naprosto excelentní. Stejně tak se velice dobře orientoval i v stávající jazykové situaci a politickém vývoji. Snahy českých obrozenců Ahlqvist vnímal velice kladně a budoucnost českého národního vývoje viděl pozitivně, možná mnohem více než samotní čeští představitelé. Jednou z mála věcí, které mu však mezi českými politickými kruhy vadily, byly panslavistické tendence některých Čechů, pro které měl málo pochopení. Ačkoliv Finové v této době byli s ruskou monarchií ve velmi dobrých vztazích, z rusifikace měli neustále velké obavy. Z tohoto důvodu jim bylo velice zatěžko pochopit, proč by některý národ dobrovolně přijímal ruský jazyk a pravoslavnou církev a podřizoval se ruské kultuře. Přes tyto výtky směřující proti všeslovanskému smýšlení některých českých představitelů je možné z Ahlqvistova článku vyčíst jeho velice kladný vztah k českému národu a k jeho emancipačním snahám. Sympatie k malému evropskému národu, který se nachází v obdobné situaci jako Finové, je naprosto zřejmá, i když v Ahlqvistově případě můžeme říci, že jeho pozitivní vztah k Českým zemím přesahoval pouhé sympatie k obdobně sužovanému národu, jako byl ten jeho vlastní. Na druhou stranu právě na analogické postavení obou národů se snaží ve své stati upozornit své spoluobčany a přimět je k zamyšlení do jaké míry je možné vzít si příklad i z postupu českých obrozenců v rámci jejich národní emancipace. Jak jasně vyplývá z úvodu jeho článku, byl si velice dobře vědom jednotlivých výhod a nevýhod, které skýtalo odlišné postavení obou národů v rámci jejich mnohonárodnostních monarchií. Na základě srovnání těchto podobností a rozdílů si pak mohli Finové vzít ponaučení pro budoucí vývoj svého národního hnutí.

Ahlqvistův článek v *Mehiläinenu* nezůstal v Čechách nepovšimnut. Již na konci roku 1862 vyšel v musejníku kratičký článek pod názvem *Příspěvky k polyglottě rukopisu Královského II. Dra.*

³⁷⁰ Mehiläinen, 1. 11. 1862, č. 11, s. 250.

A. E. Ahlqvista, *Ukázky z překladu finského*, ve kterém mimo jiné stálo:

Pan August Engelbrecht Ahlquist, doktor historie a filosofie a docent při universitě Helsingforské, vyniká na poli nově rozkvétající literatury finské nejen co nejvýtečnější básník nynější doby, ale i co badatel jazyka a cestopisec. Vykonav kolikaleté cesty na útraty university Helsingforské v severní a východní Rusi, jakož i v Sibíři, aby jazyky tamějších národů finských a uralo-altajských seznal, cestoval minulého léta v též příčině i po Uhrách. [...] Pan Ahlqvist, přiučiv se jazyku českému a dojat krásou básní rukopisu Královédvorského, přeložil některé z drobných písní do finského, z nichž dvě *Skřivánka* a *Zezhulici* zde čtenářstvu podáváme.³⁷¹

Na závěr pak byly otištěny oba Ahlqvistovy finské překlady z *Královédvorského rukopisu*. Ačkoliv je známo, že Ahlqvist byl ve styku s některými předními českými badateli a jazykovědci z univerzity, je zajímavé, jak rychle na jeho článek dokázali v českém muzeu zareagovat. Svědčí to také o tom, že mezi českými obrozenci panoval alespoň částečný přehled o finských periodicích, i když je samozřejmě možné, že české přátele na svůj článek upozornil sám Ahlqvist.

5.4.4.2 *Nový vůdce fennomanské strany Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen a jeho pohled na českou otázku*

Ke konci 60. let začal Snellman postupně ustupovat do pozadí a v čele fennomanského hnutí se začali objevovat jeho mladší nástupci.³⁷² Snellman sice stále ještě komentoval politické dění ve finském velkovévodství a vyjadřoval se k mnoha otázkám na stránkách novin, ale jeho vlastní politická aktivita již zdaleka nebyla taková, jako v dřívějších letech. Mezi přední fennomany se v tomto období zařadil mladý historik Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen (1830–1903), který se na dlouhou dobu stal vedoucí osobností fennomanských kruhů.³⁷³ Zatímco v průběhu 40. a 50. let fennomané

³⁷¹ Časopis *Musea království Českého*, 4/1862, s. 312.

³⁷² V roce 1868 byl Snellman kvůli prudkým neshodám s ostatními členy nucen odstoupit ze své funkce ve finském senátu a do konce života již nezastával žádnou významnější politickou funkci.

³⁷³ Yrjö-Koskinen, původním jménem Georg Zakarias Forsman, paradoxně, obdobně jako jeho předchůdce v pozici vůdce fennománů Snellman, měl kořeny po otci ve Švédsku. Po úspěšném ukončení studia na univerzitě v Helsinkách roku 1858 několik let cestoval po Švédsku, Německu, Francii a Velké Británii a věnoval se historickému bádání. Po návratu zpět do Helsinek v roce 1863 se stal profesorem historie na zdejší univerzitě. Z jeho pera pak vzešlo hned několik knih zabývajících se historií Finska, z nichž nejznámější je zřejmě učebnice *Oppikirja Suomen kansan historiasta* (Učebnice z historie finského lidu) z let 1869–1873. V průběhu 60. let se začal intenzivněji věnovat politické činnosti a poté, co Snellman ustoupil do ústraní, se po něm stal vůdcem fennomanské strany. Nejprve působil ve finském sněmu, do kterého byl v 70. letech opakovaně zvolen, načež byl roku 1882 jmenován členem finského senátu, kde od roku 1885 vedl sekci kultu a výuky. V této funkci pak působil až do roku 1899, kdy byl svými spolustraníky z důvodu ztráty důvěry donucen odstoupit. Zbytek života pak dožil

pod vedením Snellmana bojovali především za prosazení finštiny jako druhého úředního jazyka ve Finsku a vůbec celkové vyrovnání postavení finsky mluvících obyvatel s jejich švédskojazyčnými protějšky, po znovuoobnovení zemského sněmu roku 1863 se zdálo, že mnoha z těchto požadavků již bylo dosaženo. Trvalo sice dalších dvacet let, než byl zákon o rovnosti obou jazyků plně uveden do praxe, ale bylo více než zřejmé, že finské národní hnutí dosáhlo plnohodnotného rozvoje a napříště již nebude moci být ignorováno. Z tohoto důvodu se nová generace fennomanů mohla soustředit mnohem více na politické cíle a na prosazování svých požadavků v rámci finského sněmu a senátu. Stále ještě sice museli svádět lité boje se svekomany, ale napříště už pro ně byli rovnocennými oponenty a partnery v politickém dialogu. Pro získávání svých argumentů pak fennomané neváhali obrátit svoji pozornost mezi ostatní evropské národy a logicky si tak všímali i poměrů v Rakousku, především z pohledu právě se emancipujících malých národů tohoto mnohonárodnostního impéria. Češi a jejich národní hnutí samozřejmě v tomto ohledu vzbuzovalo v očích fennomanských předáků velký zájem.

Články profesora Ahlqvista, které reflektovaly českou historii a literaturu a především jazykovou otázku českého obrození, již byly zmíněny. Ahlqvist však nebyl jediný fennoman, kterého české národní hnutí v 60. letech zaujalo. Ještě před vydáním výše zmíněné série článků, týkajících se českého jazyka a literatury, byl v dubnovém vydání v měsíčníku *Mehiläinen* otištěn kratší článek s názvem *Shekkiläisyys Böhmin maalla* (Češi v Českých zemích), jenž byl opět převzatý z německého *Magazin für die Litteratur des Auslandes*.³⁷⁴ Článek popisuje probouzení se českého národa a jeho literatury od počátku 19. století. Zmiňuje přínos jazykovědného bádání Dobrovského, aktivizaci českého hnutí v roce 1848, a především pak významné soudobé české básníky, mezi které řadí Pflögera, Háalka a Nerudu, toho dokonce nazývá českým Heinem. Všimá si i práce dr. Riegera a jeho *Národních listů*, nebo zakoupení pozemku na stavbu českého národního divadla. Z románové tvorby zmiňuje Boženu Němcovou a její vrcholné dílo *Babička*, kterou ovšem autor neznalý češtiny omylem nazývá *Stebicka*. Zajímavá je poznámka o velkém množství překladů, především ze slovanských jazyků, a také z francouzštiny, ale ne z němčiny, přestože dle autora v tomto jazyce „*umí číst každý civilizovaný Čech, i když se mu tato německá dovednost oškliví.*“³⁷⁵ Dále je zmíněn i velký rozmach české žurnalistiky a vydávání velkého množství novin v českém jazyce, mezi předními z nich jmenuje *Hlas*, *Čas* a *Národní listy*. Samotný text je uzavřen konstatováním, že

v ústraní. Ačkoliv po většinu života používal svůj finský pseudonym, oficiální změnu jména provedl až v roce 1884 při příležitosti svého povýšení do šlechtického stavu. Roku 1897 mu byl carem propůjčen titul svobodného pána.

³⁷⁴ Článek vyšel 1. dubna 1862 ve čtvrtém čísle časopisu *Mehiläinen* na stranách 91–93.

³⁷⁵ *Mehiläinen*, 1. 4. 1862, č. 4, s. 92.

česká literatura dosáhla za zmíněné období velkého pokroku a velmi vysoké úrovně.³⁷⁶

Celý článek je tak do jisté míry dalším připomenutím českého národního hnutí finským čtenářům. Nejzajímavější na něm však je závěrečný odstavec nazvaný *Toimituksen muistutus* (Editorova připomínka), který následuje po původním textu a pochází z pera výše zmíněného Yrjö-Koskinena. Mladý fennomanský vůdce zde s určitou trpkostí v hlase srovnává národní aktivitu Čechů se svými spoluobčany.

Porovnáme-li to s podmínkami finské literatury, jsou tyto paralely četné a očividné. Jeden rozdíl je ale podstatný: nadšení je úplně jiné na jihu než na severu; u nás ve Finsku je nenapravitelný „led v žaludku“. Dojdeme někdy ke zjištění, jaké faktory způsobují naše mírné národní obrození. Zde jen několik připomínek. V Praze se teprve národní divadlo staví, ale v jejich vlastním jazyce jsou hry hrány hned dvakrát týdně. V Helsinkách jsme si zase zbudovali krásnou kamennou budovu divadla, ale protivíme se národnímu divadlu. Z národní akce ještě nebyl slyšet ani tichý šepot. – A jak si vede finská literatura? – Ale čtenář si může porovnat sám.³⁷⁷

Zajímavé však pro Finy nebyl jen rozvoj české literatury a jazyka, ale i politická rovina českého národního hnutí a postavení Čechů v rámci habsburské říše. V průběhu 60. let 19. století byla podunajská monarchie mnohokrát ve středu pozornosti evropského dění. Od roku 1859 do roku 1866 se účastnila tří různých válečných konfliktů, které výrazně pozměnily nejen její hranice, ale i prakticky úplně přetvořily charakter celého rakouského soustátí. V podstatě všechny národy s výjimkou toho německého, se snažily o přeměnu Rakouska do podoby, ve které by měly větší podíl na moci, nebo alespoň méně podřízené postavení. Jejich ambice a zájmy byly v mnoha ohledech velice protichůdné, proto bylo pro vídeňské byrokraty do jisté míry velice obtížné přiznat některému z národů větší práva, protože se zpravidla ozvaly hlasy z jiného tábora, které takový postup tvrdě kritizovaly. V konečném důsledku se podařilo prosadit se jen Maďarům, kteří si po porážce v prusko-rakouské válce vymohli na císaři přetvoření říše na duální rakousko-uherskou monarchii, v jejíž uherské části získali nadvládu. Snaha Čechů o podobné vyrovnání na začátku 70. let jak jsme již výše naznačili, přišla vniveč právě i díky odporu Maďarů. Všechny tyto okolnosti byly samozřejmě pozorně sledovány zbytkem Evropy. Ani Finům nebylo dění v rámci Rakouska-Uherska lhostejné a věnovali mu značnou publicitu. Jednou z mnoha osobností, které veřejně na stránkách novin vyjádřily svůj názor k rakouské otázce, byl výše zmíněný lídr fennomanské strany

³⁷⁶ Mehiläinen, 1. 4. 1862, č. 4, s. 91–93.

³⁷⁷ Mehiläinen, 1. 4. 1862, č. 4, s. 93.

Yrjö-Koskinen. V jejím rámci pak samozřejmě neopomenul zmínit i důležitou roli, kterou v této problematice hrálo české národní hnutí. Své myšlenky pak shrnul do čtyřdílného článku, který vyšel v *Kirjallinen Kuukauslehti* (Literární měsíčník) v listopadu a prosinci 1871.³⁷⁸ V podstatě tak šlo o přímou reakci na nevydařené česko-rakouské vyrovnání, které mělo mít podobu tzv. fundamentálních článků. O příčinách krachu těchto jednání bylo pojednáno již výše, nyní se můžeme podívat na celou situaci očima jednoho z předních představitelů finského národního hnutí.

Hned v úvodu se Yrjö-Koskinen zabývá posledním vývojem rakouské otázky a poukazuje při tom na fakt, že „nedávno, ještě v dobré víře bylo zahájeno usmířování Čechů s Vídní, ale tyto snahy najely na mělčinu a ztroskotaly ke škodě celé rakousko-uherské monarchie.“³⁷⁹ Je tedy zřejmé, že krach jednání mezi vídeňskou vládou a českými zástupci považuje za velmi nešťastnou okolnost, především z toho důvodu, že Češi tvoří v Čechách a na Moravě více než dvě třetiny obyvatel. Navíc všichni Slované dohromady v Předlitavsku jsou dvakrát početnější než Němci a jediné co brání využití této jejich převahy, je jejich roztržitost a neschopnost zaujmout společný postoj.³⁸⁰

V další části týkající se historie Předlitavska se autor šířeji věnuje i dějinám Českých zemí, od dob Velké Moravy až do současnosti, a poukazuje na jejich bohatství a velkou vyspělost především v době vrcholného a pozdního středověku, jakož i raného novověku, i když neopomíná zmínit, že po celou tuto dobu byly součástí Svaté říše římské.³⁸¹ Zásadní obrat pak nastal po Vestfálském míru, kdy se Čechy a Morava staly pouhými provinciemi spadajícími pod habsburský trůn. Z toho Yrjö-Koskinen vyvozuje, že:

Mezi léty 1648 až 1848 neexistovala žádná otázka ohledně českého práva na

³⁷⁸ *Kirjallinen Kuukauslehti* byl vědecko-literární časopis vydávaný jednou měsíčně v Helsinkách mezi lety 1865–1880. Mezi přední osobnosti, které v něm publikovaly, patřili mimo Yrjö-Koskinena např. jeho bratr Jaakko Forsman (1839–1899) známý historik práva a politik, spisovatel a kněz Johan Wiktor Calamnius (1838–1891), univerzitní lektor němčiny Bernhard Fredrik Godenhjelm (1840–1912) nebo ředitel finského národního divadla Kaarlo Bergbom (1843–1906).

Celá čtyřdílná série článků nesoucí název *Itäwalta-Unkari* (Rakousko-Uhersko) vyšla v listopadovém a prosincovém čísle v roce 1871 na stranách 261–268 a 285–293. Jednotlivé kapitoly po sobě následují v tomto pořadí: I. *Itäwतालainen kysymys* (Rakouská otázka), II. *Cisleithania-Itäwalta, sen kansallisuudet ja historia* (Předlitavsko-Rakousko, jeho národy a historie), III. *Böhmiläisen kysymyksen synty* (Zrod české otázky) a IV. *Cisleithania-Itäwallan nykyinen asema* (Předlitavsko-rakouská současná pozice).

³⁷⁹ *Kirjallinen Kuukauslehti*, 1. 11. 1871, č. 11, s. 261.

³⁸⁰ *Kirjallinen Kuukauslehti*, 1. 11. 1871, č. 11, s. 264.

³⁸¹ O tom, že Yrjö-Koskinenovy znalosti české historie a zároveň i české historiografie byly opravdu rozsáhlé, svědčí poznámka pod čarou na straně 265, ve které odkazuje na druhý svazek Palackého historie. Zřejmě tím jsou myšleny Palackého *Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě*, i když jeho interpretace, týkající se práva Čechů volit si své panovníky, se zdá být poněkud diskutabilní.

vlastní nezávislost. V tomto období došlo samozřejmě k rozšíření a posílení německého vlivu. Ale na konci minulého století začalo nové období národního obrození české literatury, a toto oživení vede v moderní době i ke skutkům podporujícím vzniku států.³⁸²

Nejvýznamnější z českého pohledu je pak třetí část jeho stati, která se přímo zaměřuje na českou otázku, jak již její název napovídá. Všimá si, že český národ se kulturně vzmáhá a dostává se na úroveň toho německého, se kterým svádí neustálý lítý boj o vládu ve vlastní zemi. Je zajímavé si všimnout, jak důležitou úlohu Yrjö-Koskinen českému národu připisuje, když z něj dělá klíčový faktor v řešení rakouské otázky:

Navíc v těchto Českých zemích je stará historie, která nicméně nebyla natolik nezávislá, aby vytvořila státní právo a základy, ale na druhou stranu jí byl dostatek, aby z ní mohla vyrůst národní kultura a národní požadavky. Díky této národní kultuře a národní historii je dnes česká národnost nejpřednější v Předlitavsku a její národnostní postoj důležitější než ten německý, jehož národní centrum je vlastně mimo Předlitavsko. Je nepochybné, že celá budoucnost Předlitavska závisí na tom, jak se podaří smířit české národní zájmy s tímto novým státním zřízením, jak budou Čechy a Morava srozuměny s přispěním do spojení s jinými částmi říše. Ve skutečnosti je proto rakouská otázka v současné době především českou otázkou.³⁸³

Aby vysvětlil, v čem spočívá ona důležitost vyřešení problematiky týkající se českého národního hnutí pro budoucí vývoj v Rakousku-Uhersku, nastiňuje Yrjö-Koskinen kořeny české národní emancipace a její postupný vývoj. Velký význam dle jeho mínění hrály patenty císaře Josefa II. uvolňující náboženskou svobodu v Českých zemích. Důležité byly i zřízení profesury českého jazyka a literatury na pražské univerzitě roku 1792 a nařízení z roku 1800 příkazující vedení soudních spisů v češtině, přestože toto nařízení bylo později zrušeno, což u Yrjö-Koskinena evokovalo myšlenky na podobný vývoj ve Finsku: „*Že posledně uvedené nařízení nakonec mělo stejný osud, jako ty, které jsou vydávány u nás, je něco, co by nás nemělo udivovat ...*“³⁸⁴ Česko-finské paralely vůbec Yrjö-Koskinen hledá na více místech. Při zmínce o Hankově nálezu starobyklých rukopisů, poukazuje na jejich význam pro jazykové bádání a vysokou uměleckou hodnotu, které se však přece jen nemohou rovnat s největším dílem finské literatury, *Kalevalou*:

[Jedná se o] starobylé básně, které r. 1817 vypluly na denní světlo. Byly to dva staré rukopisy; jeden z nich objevil český učenec Václav Hanka v Koniginhofu

³⁸² Kirjallinen Kuukauslehti, 1. 11. 1871, č. 11, s. 267.

³⁸³ Kirjallinen Kuukauslehti, 1. 12. 1871, č. 12, s. 286–287.

³⁸⁴ Kirjallinen Kuukauslehti, 1. 12. 1871, č. 12, s. 287.

(Králově Dvoru) v hradní skříni; druhý byl nalezen o rok později na hradě Grünbergu a poslán jako dar do nového pražského národního muzea. Z velké míry obsahovaly písně ze středověku, ale některé i z pohanských dob, a nabízí jak jazykovému výzkumu, tak básnickému potěšení drahocenné poklady; i když se samozřejmě nemohou jak celkově ani básnickou hodnotou rovnat např. finské Kalevale.³⁸⁵

V poznámce pod čarou se Yrjö-Koskinen také letmo dotýká již výše zmíněné dizerační práce Kaarlo Collana, která se tematikou českých rukopisů zabývá a jež obsahuje i jejich překlady do švédštiny, přestože dle Yrjö-Koskinena „... *sbírka starobylé poezie nebyla přeložena v dostatečné šíři*.“³⁸⁶ Celkově však s ohledem na českou národní emancipaci nahlíží, že:

Mezi léty 1818-1848 došlo k mohutnému růstu české literatury ve všech oblastech. František Palacký začal vydávat českou historii, jazykovědec Jungmann upravil jazyková pravidla a opravil pravopis, tomu druhému předcházelo založení literárního spolku „Matice česká“³⁸⁷ a postavení národního divadla v Praze také mocně přispělo k rozvoji jazyka. Ve stejné době český denní tisk, za jehož otce je považován Karel Havlíček, začal měnit národní společenské zájmy a národní cíle. Národní směr obdržel hned zpočátku poměrně radikální zabarvení; které neznamena nic menšího než odstranění státního spojení Čech a Moravy s Rakouskem.³⁸⁸

Je zajímavé, že tento na finské poměry dosti bojovný a radikální politik, který byl známý svým nekompromisním postojem vůči svekomanům, vnímá české národní hnutí do značné míry stejně radikálně. Dokonce mu přisuzuje snahy o rozbití spojení s rakouskou říší a osamostatnění se, což však z českého pohledu zní dosti odvážně. Ještě po dlouhou dobu nebudou vůdci českého národního hnutí pomýšlet na vyvázání se ze svazku s habsburským domem. Ostatně Palackého myšlenky z roku 1848 na „vytvoření“ Rakouska v případě, že by neexistovalo, jsou dnes notoricky známé. I přes značné zklamání po neúspěchu vyjednávání z let 1870–1871 lze názor, že čeští politici reálně uvažovali o odtržení od Rakouska-Uherska, brát jen se značnou rezervou. Ještě méně pravděpodobná se jeví tato úvaha pro dřívější fáze české národní emancipace. Ostatně sám Yrjö-Koskinen již v dalším odstavci zmiňuje Palackého odmítnutí pozvánky na frankfurtský sněm a sympatie vídeňské vlády k českým požadavkům v roce 1848, které však byly zhceny revolucí ve Vídni:

³⁸⁵ Kirjallinen Kuukauslehti, 1. 12. 1871, č. 12, s. 287.

³⁸⁶ Kirjallinen Kuukauslehti, 1. 12. 1871, č. 12, s. 287.

³⁸⁷ V originálu Yrjö-Koskinenova článku je chybně pojmenována jako „Mitice česká“.

³⁸⁸ Kirjallinen Kuukauslehti, 1. 12. 1871, č. 12, s. 287–288.

Češi samozřejmě odmítli jakékoliv spojení s německým národním parlamentem; naopak Palacký tehdy poprvé osvětlil myšlenku nezbytnosti Rakouska ve středu Evropy, zvláště se spojeným královstvím Čech, Moravy a Slezska, které by bylo jedním jeho členem. Císařská vláda ve Vídni se nejprve na české návrhy dívala svolně, ale situace se změnila, když v samotné Vídni povstalo demokratické hnutí a revoluce zde i jinde hrozila zničit všechny staré pořádky.³⁸⁹

Yrjö-Koskinen nebyl velkým příznivcem revoluce, kterou ostatně nazval „*nepříjemným dárkem Francie zbytku Evropy*“,³⁹⁰ a radikální postoje a řešení, jež byly v revolučních dobách zaujímány v něm vzbuzovaly spíše strach a odpor, než myšlenky pokroku a pozitivního vývoje. Přestože byl jejím vrstevníkem, do značné míry nechápal, proč mladá generace po celé Evropě v roce 1848 revoltovala proti stávajícím režimům. Je proto poměrně zajímavé všimnout si, jakým způsobem vnímá revoluční výbuch v Praze:

Také v Praze, kde se v té době konal velký panslovanský kongres, se objevila v řadách národně zánícených mladých lidí potřeba revoluce, a na začátku června vypukly boje na barikádách v ulicích. Viníky těchto smutných incidentů je především několik hostů panslovanského kongresu, jmenovitě Bakunin z Ruska a Slovák Marcel Turanski.³⁹¹

Z jeho pohledu tedy revoluční dění v Praze není ani tak vinou samotných Čechů, ale jejich slovanských hostů. Ostatně ruští anarchisté jako Michail Bakunin (1814–1876) byli v této době ve Finsku velmi málo v oblibě. Finové, těžící v 60. a 70. letech z blahosklonného přístupu cara Alexandra II. a užívající si své autonomie a ekonomického rozvoje, jen těžko mohli pochopit myšlenky revolučních anarchistů, jako byl právě Bakunin. Mnohem větší sympatie naopak Yrjö-Koskinen choval k parlamentnímu vývoji. Z tohoto důvodu mu byli mnohem bližší Palacký a Rieger, na jejichž požadavky federalizace říše na půdě rakouského říšského sněmu v letech 1848–1849 neopomíná upozornit:

Všeobecné shromáždění, které se po předchozích slibech sešlo v červenci ve Vídni a později na podzim – když v císařském městě vypuklo a později bylo potlačeno nové povstání – bylo přesunuto do Kroměříže na Moravě, mělo příležitost předložit návrh na reformu monarchie v nový spolek. Hlavními zastánci tohoto návrhu byli Palacký a jeho zeť Ladislav Rieger; [...] Ale dříve, než mohl být návrh prodiskutován, byl zrušen celý sněm a absolutní moc se vrátila na své staré

³⁸⁹ Kirjällinen Kuukauslehti, 1. 12. 1871, č. 12, s. 288.

³⁹⁰ Kirjällinen Kuukauslehti, 1. 12. 1871, č. 12, s. 288.

³⁹¹ Kirjällinen Kuukauslehti, 1. 12. 1871, č. 12, s. 288.

Poukazuje však na fakt, že snahy českých liberálů o reformu Rakouska přišly vniveč, především zásluhou odporu Němců a Maďarů. Právě protichůdné zájmy Čechů a Maďarů jsou tak z jeho pohledu do značné míry překážkou pro vyřešení rakouské otázky. Této problematice z posledních několika let se pak Yrjö-Koskinen věnuje v poslední části svého čtyřdílného článku. Vidí zde několik zásadních problémů, které prozatím brání pozitivnímu vývoji v Rakousku-Uhersku. Je si vědom toho, že Slované zaujímají velkou část ze všech obyvatel říše. Stejně tak přiznává Čechům přední postavení nejen mezi Slovany, ale vůbec mezi všemi národy monarchie. Vzápětí však odhaluje úskalí, jež je potřeba překonat. Pozitivně vnímá jednání mezi vídeňskou vládou a českými zástupci:

Belcredi naslouchal české straně a zajímal se o její spolkové neboli federalistické ideje. Chtěl je povznést zpátky k jejich velikosti stejně jako provincie zastoupené v uherském sněmu a snažil se dosáhnout jejich smíření s Maďary. Ale tento požadavek by samozřejmě odštěpil části z uherských zemí, o které se Češi zajímali.³⁹³

V tento moment je nutné připomenout Yrjö-Koskinenovy blízké vztahy s některými čelními představiteli maďarského národního hnutí, zejména s etnografem a lingvistou Pálem Hunfalvym (1810–1891). Jazyková spřízněnost s Maďary hrála pro fennomany do určité míry důležitou roli. Při sporech se svekomany museli mnohokrát čelit narážkám na svoji spřízněnost se zauralskými etniky, které také patřily do skupiny ugrofinských národů. Tento fakt samozřejmě mnozí fennomane nesli značně nelibě. Vědomí, že v Evropě existuje národ užívající ugrofinského jazyka, pak pro ně bylo do značné míry úlevou a povzbuzením. V mnoha ohledech se snažili s Maďary navázat pevnější styky a právě Yrjö-Koskinen byl v tomto ohledu poměrně aktivní. Na druhou stranu Maďaři už tolik nadšení z příbuznosti s Finy nebyli. Přece jen je stále ještě považovali za, do značné míry zaostalý národ, žijící kdesi na severu v nehostinných končinách.³⁹⁴ To však nic nemění na faktu, že vnímání finsko-maďarské spřízněnosti bezesporu existovalo a hlavně pro Finy mělo velký význam.

³⁹² Kirjallinen Kuukauslehti, 1. 12. 1871, č. 12, s. 288.

³⁹³ Kirjallinen Kuukauslehti, 1. 12. 1871, č. 12, s. 291.

³⁹⁴ Je zajímavé srovnat tento přezíravý přístup, jaký k Finům měli Maďaři, s jejich vlastním postojem vůči dalšímu ugrofinskému národu, Estoncům. Přibližně v průběhu 60. let 19. století se i v Estonsku začalo rozvíjet národně emancipační hnutí, přičemž estonská obrozenci logicky hledali inspiraci u svých kulturně vyvinutějších finských bratrů. Mnozí přední vůdci estonského národního hnutí navázali ve Finsku četné kontakty, ovšem nutno přiznat, že finský postoj k Estoncům byl poměrně rezervovaný. Stejně jako Maďaři považovali Finy za méně vyvinuté, tak i Finové se vůči malému estonskému národu chovali podobně, což může být vzhledem k jejich vlastním zkušenostem poměrně zarážející fakt.

Z následujících řádků Yrjö-Koskinenova článku jeho postoje jednoznačně vyplývají. Události rakousko-uherského vyrovnání líčí následovně:

R. 1866 když nastal tlak na usmíření s Uhry, zvýšil český federalismus odpor proti uherským historickým právům. Když bylo vyrovnání přesto realizováno, snažili se příznivci pro český hlas zavést podobné postavení v státním právu, které pokud by bylo úspěšné, požadovalo pro svatováclavskou korunu stejná práva, jaká dostala svatoštěpánská koruna. Nakonec, když zjistili, že vláda nemá v úmyslu uznat státně právní nezávislost českého království, čeští vůdcové okamžitě odešli do panslovanského bezpečí a v létě roku 1867 odjeli do Moskvy, kde se v té době zrovna konal národnostně vědní kongres.³⁹⁵

Jak však dále píše, nedosáhli Češi během své cesty do Ruska žádného úspěchu. Především díky své podpoře Polákům, kterou ruští představitelé nesli s velikou nelibostí. Jednání mezi vídeňskou vládou a českými zástupci o čtyři roky později se sice také minula úspěchem, jak díky odporu Němců, tak z netrpělivosti samotných Čechů, jak naznačuje Yrjö-Koskinen. Poznává však, že tato zásadní otázka stále není vyřešena, spíše jen odložena na později. Její vyřešení vidí jako nezbytné pro úspěšné přetrvání rakousko-uherského státu. České národní hnutí a jeho větší prosazení v rámci Předlitavska vcelku chápe a podporuje, není si ale úplně jistý, jestli jejich návrhy je možné aplikovat na celou duální monarchii:

Je nemyslitelné, aby mohlo být delší dobu vládnuto tímto způsobem, který omezuje a potlačuje slovanská národní práva. Češi jsou příliš civilizovaný a početný národ, který nemá možnost vhodným způsobem se mstít utlačovatelům, stejně tak Slovinci v Kraňsku ukazují zcela jasně, že pouze spolkové státní postavení je může uspokojit. Na druhou stranu je třeba také poznamenat, že spolková vláda neboli federalismus idea to Čechů je poměrně nejasná. Že chtějí spojit Čechy, Moravu a Slezsko dohromady není nic jiného než správné a spravedlivé; k tomu nabádají už jejich národní a historické podmínky. Stejně tak je rozumné, že vyžadují v těchto oblastech české hodnoty a váhu, které jí náleží podle obyvatel; to Němci, kteří pronikli na tato území později, ať jsou šťastní, když jsou jim udělena stejná práva. Ale samotní Češi, zdá se, učinili chybný krok, když se snažili o dosažení stejného státně právního postavení jako Maďaři. Když požadují nejen císařovu korunovaci v Praze (což se může ukázat jako veselá slavnost), a nejen ministerstvo pro české záležitosti, ale celou zvláštní ministerskou radou pro české království očividně zamýšlí Předlitavsko rozdělit do různých částí nebo zbudovat spolkové království; jinými slovy, federalismus, což znamená, že není předlitavské, ale jen obecně habsburské, jež by r. 1867 zavedený dualismus změnil alespoň v pentalismus (Uhersko-Haličsko-Česko-Rakousko-Slovinsko).³⁹⁶

³⁹⁵ Kirjallinen Kuukauslehti, 1. 12. 1871, č. 12, s. 292.

³⁹⁶ Kirjallinen Kuukauslehti, 1. 12. 1871, č. 12, s. 292–293.

Tento vývoj by však podle Yrjö-Koskinena logicky vyvolal odpor Maďarů a autor sám jejich historické argumenty podporuje. I když z dnešního pohledu se zdá maďarský postoj mnohem více pragmatický. Jako jedna ze dvou částí duální monarchie měly Uhry mnohem větší význam, než kdyby se Habsburky ovládané soustátí rozdělilo na tři nebo dokonce pět částí. Z Yrjö-Koskinenova pohledu by pro Čechy bylo ideálním řešením pokusit se posílit svoji pozici v Předlitavsku a nesnažit se o dosažení podobného postavení, jakého si vydobyli v rámci celé říše Maďaři.

Druhou věcí je, pokud Češi přizpůsobí federalismus sobě, že by se mohl vejít do okruhu předlitavské spolupráce. V takovém případě se věc netýká Uher, a Maďaři nemají důvod bránit Čechům v plnění jejich vlastních národních zájmů. Je bezpochyby největší českou chybou, že si trvale neupevňují svoji pozici, v které je jejich síla, totiž státně právní postavení v Předlitavsku. V tomto užším rámci mohou krom toho ještě využít svých malých státně právních základů, které jim byly zachovány z historie, a snadněji dosáhnout vlastního převažujícího postavení v Předlitavsku. Ale po opuštění těchto hodnot je české právní oprávnění slabé a jen tím činí škodu sami sobě i ostatním.³⁹⁷

Autorovy promaďarské sympatie jsou v těchto pasážích více než zřejmé. Na jednu stranu sice vyjadřuje Čechům podporu v jejich snaze o emancipaci, na druhou ale zásadně odmítá jejich pokusy srovnat své postavení s Uhrami. České státně právní postavení označuje za slabé, navíc poukazuje i na nejednotnost v českém táboře, kdy na jednu stranu Češi vystupují nacionalisticky a brání svoji svatováclavskou korunu a jindy horlivě podporují panslavismus a sloučení všech slovanských národů do jednoho státu, ovládaného Rusy. V některých názorech by ostatně bylo možné dát Yrjö-Koskinenovi za pravdu, přesto se jeho soudy v mnoha ohledech zdají být alespoň částečně zaujaté. Ostatně jeho názory na českou národní povahu jsou následující:

Někdy nepředvídatelně nedůtklivý – divoké nadšení a nedostatek umírněnosti – jsou zabydleny v české národní povaze, která je jinak vybavena mnoha vznešenými přednostmi. Často tento národ v historii nastoupil vynikající cestu, dvakrát např. stál v čele reformace, ale nikdy neměl dostatečnou výdrž a trpělivost pokračovat až do konce. Skoro se zdá, jako by nyní stejné vady bránily vyplnění české otázky.³⁹⁸

V závěrečném odstavci, shrnujícím celý předešlý text, se Yrjö-Koskinen jasně vyjadřuje pro urychlené řešení rakouské otázky, dříve než dojde k další katastrofě podobné těm u Solferina nebo Sadové. Jasně také naznačuje, který národ by se měl chopit iniciativy a rozetnout tento „Gordický

³⁹⁷ Kirjallinen Kuukauslehti, 1. 12. 1871, č. 12, s. 293.

³⁹⁸ Kirjallinen Kuukauslehti, 1. 12. 1871, č. 12, s. 293.

uzel“ a dovést rakouskou otázku ke zdárnému konci:

Ze všeho, co se dřív znásobilo, je nicméně jasné, že rakouští Němci nejsou schopní tento nelehký úkol dovést do správného konce. Letošní události zvyšují také pochyby o tom, zda jsou Češi toho schopní. Evropě zbývá jediná naděje, že Maďaři tuto skutečnost vyjasní, podobně jako šťastně opravili mnoho složitějších záležitostí ve vlastní zemi. Stoupající vládní kancléřství hraběte Andrásyho dá Maďarům bezpochyby více příležitostí k vyjasnění Předlitavské situace. Zaujetí stanoviska k těmto poměrům je pro Maďary nesmírně obtížné; protože život nebo smrt druhého člena spolku je druhému tak zvanému členu rodiny radost nebo smutek, pokud ne více. Mohou Maďaři splnit tato přání Evropy, to je otázka, na kterou dá odpověď nejbližší budoucnost. Z naší strany o tom není pochyb³⁹⁹

Je velice zajímavé všimnout si, jak se Yrjö-Koskinen, ve svém poměrně rozsáhlém článku o Rakousku-Uhersku, vypořádává s českým národním hnutím a jeho emancipačními snahami. Samotné české obrození hodnotí vcelku kladně a Čechy klade mezi nejpřednější a nejvzdělanější národy habsburské monarchie. Jejich bohaté historie si velice cení. Je také srozuměn s tím, že se český národ snaží ve svých zemích dosáhnout stejného postavení, jakého tam zaujímá národ německý. V rámci Předlitavska jsou dle něj tedy české požadavky v podstatě legitimní a oprávněné. Na druhou stranu ale české pokusy o vyrovnání s Rakouskem po vzoru Uher považuje za nemístné. V tomto ohledu dle něj Češi v mnohém za Maďary zaostávají. Měli by se tedy spíše soustředit na vylepšení svého postavení v rakouské části monarchie a nesmyslně se nesnažit o dosažení něčeho, na co dle Yrjö-Koskinena nemají ani oprávněný nárok, ani potřebné kvality.

5.4.5. 70. léta a další Finové na návštěvě Prahy

V létě roku 1873 podnikl jeden z nejvýznamnějších finských archeologů Johannes Reinhold Aspelin (1842–1915)⁴⁰⁰ cestu po střední Evropě, během níž navštívil mnohá muzea a archeologické sbírky

³⁹⁹ Kirjallinen Kuukauslehti, 1. 12. 1871, č. 12, s. 293.

⁴⁰⁰ V pozdějších letech J. R. Aspelin působil na univerzitě v Helsinkách jako profesor archeologie, rovněž byl činný ve finském národním muzeu a již roku 1870 společně s Castrénem a Nervanderem patřil mezi zakladatele *Finské archeologické společnosti* (Suomen muinaismuistoyhdistys). Osobně měl velice blízko k fennomanským kruhům, mezi něž patřila velká část jeho přátel. Jeho mladší bratr Eliel Aspelin-Haapkylä (1847–1917), mimo jiné pozdější profesor estetiky na stejné univerzitě, v mládí působil v předních fennomanských periodicích jako byly *Uusi Suometar* (Nová Finka) nebo *Valvoja*. Ostatně i Eliel Aspelin zavítal o pár let později v roce 1876 do Prahy, kde byl hostem u Náprstků a shlédl sbírky dnešního Náprstkova muzea. Podrobněji a J. R. Aspelinovi a jeho

např. v Berlíně, Drážďanech nebo Vídni. Během svého putování zavítal na tři dny i do Prahy, kde si prohlédl zdejší archeologickou expozici vystavenou v českém národním muzeu. Účelem jeho středoevropské mise byl především sběr a srovnávání pramenů pro jeho dizertační práci.⁴⁰¹ Poměrně podrobný popis Aspelinovy cesty a s ní spojených výsledků jeho bádání pak vyšel v následujícím roce v únorovém a březnovém vydání měsíčníku *Kirjallinen Kuukauslehti*.⁴⁰² Samotná kolekce exponátů v českém muzeu na něj učinila vcelku příznivý dojem, ačkoliv si trochu postěžoval na její nesystematické třídění. Velice pozitivně však hodnotil archeologické práce Jana Erazima Vocela, jež několikrát ve svém článku cituje.⁴⁰³

5.4.5.1. Anton Almberg a jeho návštěva Prahy

Hned o rok později zavítal do Prahy na návštěvu další Fin, jehož pobyt byl ovšem z pohledu vzájemných styků a reflexe českého a finského národního hnutí mnohem významnější a zajímavější.⁴⁰⁴ Od září do prosince roku 1874 totiž u Náprstků pobýval mladý finský novinář Anton Fredrik Almberg (1846–1909). Almberg byl zapáleným fennománem, na přelomu 60. a 70. let působil jako učitel finštiny na švédské dívčí škole a švédském lyceu v Helsinkách. Zároveň byl v letech 1870–1871 vedoucím redaktorem fennomanského listu *Uusi Suometar*. V pozdějších letech působil také např. ve Finském národním divadle, Finské literární společnosti a na univerzitě v Helsinkách jako lektor maďarštiny. Roku 1876 se navíc stal překladatelem do finštiny pro městský stav ve finském senátu. Po celý život byl zaníceným fennománem a neúnavně bojoval za prosazení finského jazyka a finského národního hnutí. Mezi jeho nejbližší přátele patřili prakticky všichni přední představitelé fennomanského hnutí. Zvláště pevný vztah jej poutal s Yrjö-Koskinenem a díky jejich vzájemné korespondenci máme možnost nahlédnout, jak přední fennománé v 70. letech vnímali české národní hnutí.

archeologickém bádání viz. M. Klinge, *Suomalainen ja eurooppalainen menneisyys*, s. 219–232.

⁴⁰¹ Dizertační práci s názvem *Suomalais-ugrilaisen muinaistutkinnon alkeita* (Základy ugro-finského archeologického bádání) pak Aspelin roku 1875 obhájil na Helsinské univerzitě.

⁴⁰² Kirjallinen Kuukauslehti, 1. 2. 1874, č. 2, s. 41–47 a 1. 3. 1874, č. 3, s. 72–78.

⁴⁰³ Kirjallinen Kuukauslehti, 1. 3. 1874, č. 3, s. 73.

⁴⁰⁴ Almberg byl blízkým přítelem mladšího z Aspelinů Eliela a byl to právě on, kdo zprostředkoval jeho návštěvu u Náprstků v roce 1876. Jeho přispěním zůstal v kontaktu s českým archeologickým bádáním i J. R. Aspelin a prostřednictvím Almberga zaslal Náprstkovu muzeu hned několik prací věnovaných finské archeologii.

Na začátku roku 1874 získal mladý Anton, přáteli nazývaný po finsku Antti, Backmanovo univerzitní stipendium, které mu umožnilo podniknout cestu po německých a rakouských zemích. Zde měl především studovat rozvoj zdejšího školství, čehož by později mohlo být využito pro vylepšení finského vzdělávacího procesu. Samotný Antti pak toužil navštívit Budapešť a naučit se zde maďarsky. Přes několik zastávek dorazil 12. září do Prahy, kde původně plánoval strávit pouze několik týdnů. Zajímal ho především vzájemný vztah dvou národností, které v Českých zemích žily, jelikož tato konstelace vytvářela významnou paralelu k finsko-švédskému soužití v jeho vlastní zemi. Česká metropole a její obyvatelé se mu však zalíbili natolik, že svůj odjezd několikrát odložil. Jeho více než tříměsíční pobyt je pro zkoumání česko-finských vztahů důležitý nejen svojí délkou, ale především nepřeberným množstvím pramenů, které se nám z Almborgova pobytu v Praze zachovaly.⁴⁰⁵

Ve svých dopisech, které vycházely v *Uusi Suometaru* se podrobně věnoval české tematice. Pečlivě finské čtenáře seznamoval se stávající českou politikou, věnoval se i nejvýznamnějším českým periodikům a jejich roli v jednotlivých politických táborech. Samozřejmě neopomněl ani bohatou českou historii, která na něj učinila velký dojem, vysoce hodnotil především českou reformaci, ať už šlo o husitské období, nebo dobu pozdější. Dotkl se také otázky českého Národního divadla

⁴⁰⁵ Krom výše zmíněných dopisů vyměněných s Yrjö-Koskinenem je zde ještě bohatá korespondence s jeho snoubenkou a pozdější manželkou Almou Sofií Flomanovou (1855–1922). Obě tyto korespondence jsou dnes uschovány ve Finské literární společnosti (SKS). Almborg měl také za úkol pravidelně pomocí dopisů, které byly následně vydávány v *Uusi Suometaru* pod názvem *Kirjeitä Ulkomaalta* (Dopisy z ciziny), seznamovat finské čtenáře se střední Evropou a zdejším kulturním a politickým prostředím. Jen „česká“ část jeho putování vydala na jednadecet poměrně rozsáhlých článků, které byly otištěny v rozmezí od 16. října 1874 do 20. ledna 1875. Dalším významným pramenem je Almborgův vlastní cestovní deník, do kterého si pečlivě zaznamenával jednotlivé události. Navíc během svého pobytu v Praze a následně pak ve Vídni a především v Budapešti vydal v různých periodících i několik dalších článků, které měly čtenáře seznamovat s Finskem a jeho realitami. Z českého pohledu je pak více než zajímavá Almborgova korespondence s manželi Náprstkovými, která s většími nebo menšími intervaly pokračovala až do jeho smrti, a jež se dnes nachází v archivu Náprstkova Muzea.

Velká většina těchto pramenů již byla finskými historiky zpracována. Jako první se tohoto úkolu zhostil Jooseppi Julius Mikkola v sérii tří článků pod názvem *Antti Jalava, tshekkiläisiin tutustumassa* (Antti Jalava, Na návštěvě u Čechů), které vyšly v novinách *Uusi Suomi* (Nové Finsko), jež byly nástupcem *Uusi Suometaru*, v lednu 1937. Dalším, kdo se tomuto tématu věnoval, byla Almborgova dcera Ilona v jeho biografii nesoucí název *Antti Jalava, Tavallisen miehen tarina* (Antti Jalava, příběh obyčejného muže), která vyšla roku 1948 v Porvoo v nakladatelství Wenera Söderströma. Jedna kapitola, týkající se především Almborgova pobytu v Budapešti, je i součástí knihy s názvem *Ideology and Argument; Studies in British, Finnish and Hungarian Thought*, která pochází z pera finského historika Anssiho Halmesvirty a vyšla v Helsinkách ve Finské literární společnosti v rámci řady *Studia Historica* 73 roku 2006. Zdaleka největší pozornost ale pobytu mladého fennomana v Praze věnoval jiný finský historik, Max Engman, který velice podrobně a barvitě zpracoval především Almborgovu pražskou korespondenci s finskými přáteli a se snoubenkou. Velkou pozornost však věnoval i ostatním pramenům, které se k Almborgově návštěvě vztahují. Almborgova návštěvu Prahy zmiňuje např. ve své knize *Kaksoiskotka ja Leijona* vydané v Helsinkách v roce 1992. Velice přínosný je však především článek *Kärlek och politik, fennomani och tjeckomani. A. F. Almborg i Prag 1874* (Láska a politika, fennomani a čechomani. A. F. Almborg v Praze 1874), který vyšel v roce 1995 v časopise *Historiska och litteraturhistoriska studier*, vydávaném Švédskou literární společností ve Finsku. Z pohledu zkoumání vzájemných česko-finských vztahů v druhé polovině 19. století je tato Engmanova práce naprosto výjimečná, především s ohledem na jeho důkladný rozbor Almborgovy korespondence.

a polemiky, která se o roli tohoto svatostánku české kultury v českých novinách rozpoutala. Zajímavý je bezesporu také jeho popis pohřbu básníka Vítězslava Háška, kterého se Almberg zúčastnil. Háška zde označuje za „nejlepšího českého básníka“ a jeho sbírku *Večerní písně* za „nejdražší klenot české literatury“.⁴⁰⁶

Neopomněl Finům také připomenout, že ani jejich kultura nezůstala v Čechách bez odezvy. Zmínil jednak hesla, která byla Finsku a finskému jazyku věnována v Riegerově *Slovníku naučném* a označil je za „do značné míry aktuální a přesný popis podmínek Finska a finského jazyka“. Mnohem větší dojem na něj však udělal článek Václava Nebeského o *Kalevale* z roku 1866,⁴⁰⁷ kterému věnoval velkou část jednoho ze svých dopisů pro *Uusi Suometar*, přičemž z jeho slov znějících „... tento článek z českých rukou, jehož hlavní body jsem vám zde popsal, ukazuje bezbřehý obdiv a hlubokou úctu ke *Kalevale* a Finsku, které lze obvykle najít u všech cizinců popisujících naši národní poezii“, jasně vyplývá, jak moc pyšný byl Almberg na finský národní epos a jak jej velice těšilo, že mu jeden z předních vědců českého národního muzea věnoval tak rozsáhlý článek.⁴⁰⁸

Nesmírně zajímavý z českého pohledu byl úplně poslední Almbergův dopis z Prahy, který v *Uusi Suometaru* vyšel 15. a 20. ledna 1875. Pouští se v něm totiž do podrobného srovnání českých a finských poměrů. Odkazuje na takřka totožné postavení českého a finského jazyka na počátku 19. století, staví vedle sebe osobnosti Dobrovského a Porthana, jako přední vědce, kteří probudili národ k národnímu životu. Srovnává Hankovy Rukopisy a Lönnrotovu *Kalevalu*, ačkoliv ta „jak do rozsahu tak obsahu mnohokrát předčí výše zmíněnou českou poezii“, nebo *Matici českou*⁴⁰⁹ a *Finskou literární společnost*, které byly založeny za stejným účelem. Podobnost vidí i mezi Havlíčkem a jeho novinami a Snellmanovou švédskojazyčnou *Saimou*, případně finskojazyčným *Suometarem*. Zásadní shodu mezi oběma národy pak vidí v jejich jazykovém boji a snaze prosadit svůj národní jazyk jak ve školství a státní správě, tak v kultuře. Poukazuje také na fakt, že se v obou zemích v nedávné době po delší odmlce probudil politický život.⁴¹⁰ Své srovnání na závěr zakončuje slovy:

⁴⁰⁶ Uusi Suometar, 26. 10. 1874, č. 125, s. 1.

⁴⁰⁷ Jedná se samozřejmě o již výše zmíněné slovníkové heslo *Čuchonsko* z druhého svazku Riegerova *Slovníku naučného* vydaného roku 1862 a Nebeského článek *Kalevala, čudské národní epos*, který vyšel v *Časopisu musea Království Českého* roku 1866.

⁴⁰⁸ Uusi Suometar, 27. 11. 1874, č. 139, s. 1 a Uusi Suometar, 30. 11. 1874, č. 140, s. 2.

⁴⁰⁹ Založení *Maticy české* zde omylem datuje rokem 1818, pokládaje založení českého národního muzea zřejmě i za rok založení *Maticy*.

⁴¹⁰ Uusi Suometar 15. 1. 1875, č. 6, s. 1; též M. Engman, *Kaksoiskotka ja Leijona*, s. 54–55.

Dále bych rád poukázal na celou řadu podobností menšího významu, jejichž podobností jsem byl velice překvapen – mezi nimi například německé (švédské zanícené) tvrzení, že český (finský) jazyk je hrubý a necivilizovaný, že kultura v celé zemi by byla ztracena a hrubost by opět zavládla, pokud by se dostaly k moci, že český (čudský) národní kmen jsou neschopné tvorby a podpory vyšší kultury a že tedy je potřeba všemožně udržet německý (švédský) jazyka a “kulturu” navždy na jejich ochranu, atd. atd. - ale to je možná již řečeno dost.⁴¹¹

Samozřejmě si všímá i mnoha někdy až zásadních rozdílů, především v historii obou národů, kde se Finové nemohou rovnat bohaté historické tradici českého národa. Pozornost však obrací spíše ke stávajícím poměrům, které vyznívají mnohem lépe pro Finy, jelikož „*Čechy byly nezávislým státem, který se později stal provincií, zatímco Finsko se z provincie vyvinulo k nezávislému státu.*“⁴¹² Důvod, proč je tak důležité pozorně sledovat českou otázku, je podle něj naprosto zřejmý.

My Finové, kteří se rovněž snažíme o uspokojivé vyřešení naší národní otázky, a čím dříve, tím lépe, se proto samozřejmě z českých podmínek a snažení můžeme mnohemu přiučít a případně je následovat, a jejich podrobnějším zkoumáním nemůže být nic jiného než k velkému užítku pro nás a naše snažení. To bylo také důvodem, proč jsem se zde v dopisech tak široce a podrobně rozepisoval, když jsem využíval prostoru v *U. Suometaru* a trpělivosti čtenářů. V mnoha svých dopisech jsem se snažil poukázat na to, co podle mne můžeme vzít z českých podmínek v úvahu.⁴¹³

Snaží se však také varovat své spoluobčany před podobnou roztržičností a politickou fragmentací, jaká panuje v současné době v českém táboře. Situace, kdy proti sobě stojí dvě národní strany s tak výrazně rozdílnými a vyhraněnými názory a politickými postoji, je dle jeho mínění velice nešťastná a finský národ by se jí měl za každou cenu vyvarovat, jelikož by tak jen nahrával svým nepřátelům, tj. svekomanům. Tímto varováním pak prakticky shrnuje své postřehy pro finské čtenáře ze svého několika měsíčního pobytu v Praze.⁴¹⁴

Další rovinu nám pak nabízí Almbergova soukromá korespondence, která do určité míry překračuje oficiální rámec a podává jeho pohled na českou otázku z mnohem bližší osobní roviny. Nelze říci, že by se od oficiálních postřehů, které vycházely v *Uusi Suometaru* nějak zásadně lišila, jde spíše o fakt, že v některých ohledech zachází autor těchto dopisů při nastiňování možných finsko-českých

⁴¹¹ *Uusi Suometar* 15. 1. 1875, č. 6, s. 1.

⁴¹² *Uusi Suometar* 15. 1. 1875, č. 6, s. 1.

⁴¹³ *Uusi Suometar* 15. 1. 1875, č. 6, s. 1.

⁴¹⁴ *Uusi Suometar* 20. 1. 1875, č. 8, s. 1.

vztahů dále, než byla většina jeho fennomanských přátel ochotna připustit. Jak si dále ukážeme, okouzlen Prahou a svými novými českými přáteli, přijímal Almborg některé české návrhy a lichotky až s nekritickým obdivem. Mnohdy však následně narážel na odpor svých přátel vedených především racionálně uvažujícím Yrjö-Koskinenem.

5.4.5.1.1. Almborg se seznamuje s českým školstvím

Jedním z primárních Almborgových zájmů bylo získat informace o rakouském školství, a jak si můžeme všimnout z jeho dopisů pro *Uusi Suometar*, věnoval se tomuto úkolu velice pečlivě. Uváděl dokonce i množství statistických dat, týkajících se např. počtu žáků jednotlivých národností na českých a německých školách, nebo kolik je na jednotlivých fakultách přednášek v českém, německém a latinském jazyce. Stejně tak jej zajímalo národnostní složení studentů na pražské univerzitě. Z tohoto ohledu je velice zajímavé, jaký dojem na něj čeští a němečtí univerzitní studenti učinili, zároveň také poukazuje na přísné oddělení obou táborů na univerzitě. Zatímco o německých studentech Almborg prohlásil, že „*napodobují svojí divokostí tzv. „Burschenschaft“, jejichž hlavní cílem je bezbřehé pití piva*“, pro české studenty měl jen slova chvály, jelikož ti jak píše „*zakládají velké množství různých spolků a pěveckých kroužků, kde věnují čas literatuře a jiným kulturním akcím*“.⁴¹⁵

Poznávání českého školství se však Almborg nevěnoval jen v rovině čísel a statistik. Některé z českých škol během svého pobytu osobně navštívil, aby se blíže seznámil s jejich výukou a fungováním. Tomuto úkol se začal pilně věnovat prakticky hned po svém příjezdu do Prahy. Na začátku října navštívil jednu z českých vyšších škol, kde měl možnost přihlížet výuce mineralogie jistého doktora Müllera. Ten mu hned na úvod, dle Anttiho vlastních slov, prokázal velkou zdvořilost, když ho představil svým studentům jako „*finski utsitelina*“. K velkému Almborgovu překvapení pak studenti svého učitele vyzvali, jestli by dále pokračoval ve výuce německy, aby i jejich host výuce rozuměl, což Almborga samozřejmě velice potěšilo. Navíc na něj učinil velký dojem i fakt, že všichni studenti zřejmě bez problémů zvládali výklad v němčině.⁴¹⁶

⁴¹⁵ Uusi Suometar, 30. 11. 1874, č. 140, s. 2.

⁴¹⁶ I. Jalava, *Antti Jalava, Tavallisen miehen tarina*, s. 129.

Seznámení s dr. Müllerem mělo pro další Albergův pobyt v Praze až netušený význam. 6. října jej totiž Müller vzal na oběd k Náprstkům. Zde se Antti poprvé setkal s Vojtou Náprstkem (1826–1894), který jej uchvátil svojí srdečností, a hned se z nich stali přátelé. Jak sám mladý Fin v jednom ze svých dopisů domů napsal: „*těšil [jsem] se po celý průběh svého pobytu z Náprstkova velkého přátelství, pohostinnosti a otcovské péče*“.⁴¹⁷ Vojtu Náprstka svým finským přátelům charakterizoval jako „*bohatého českého mecenáše [...], který strávil tucet let v Americe, kde se věnoval různým studiím. Po návratu domů pak věnoval své učení a nové ideje ve prospěch vlasti, zbohatl na průmyslu, založil pro národ muzeum a pro sebe velkou knihovnu, která byla všem ostatním k dispozici*“.⁴¹⁸ Velmi jej pak potěšilo, když v této Náprstkově knihovně našel i dvě finské knihy, jmenovitě se jednalo o Gottlundovu *Otavu* a Schiefnerovu *Kalevalu*.⁴¹⁹

Alberg se brzy také seznámil s předními jazykovědci z pražské univerzity, profesory Martinem Hattalou (1821–1903)⁴²⁰ a Alfredem Ludwigem (1832–1912), kteří projevíli velký zájem o finský jazyk. S oběma několikrát diskutoval o finském jazykovědném bádání a Ludwiga dokonce učil finskému jazyku. Zajímavý je především jeden Anttiho záznam rozhovoru s Hattalou, ve kterém tento přední bohemista a slavista slovenského původu prohlásil, že:

Finské lingvistické bádání má mnohem větší respekt než maďarské. Podobné badatele jako např. Castrén Maďaři nikdy neměli. Kellgrén a Ahlqvist jsou stejně vynikající jako Hunfalvy, Budenz a další. Kromě toho usuzuji, že základní vzdělání ve Finsku je na mnohem vyšší úrovni než v Uhrách.⁴²¹

Z čehož měl Alberg samozřejmě velkou radost. Na jednom ze svých setkání s Hattalou mu dokonce přinesl ukázat finské vydání *Kalevaly* a finský překlad Bible. Je zřejmé, že velký zájem Hattaly a především Ludwiga o finský jazyk Alberga velice těšil a působilo mu veliké potěšení, že

⁴¹⁷ I. Jalava, *Antti Jalava, Tavallisen miehen tarina*, s. 138.

⁴¹⁸ I. Jalava, *Antti Jalava, Tavallisen miehen tarina*, s. 138–139.

⁴¹⁹ V prvním případě se jedná o dvoudílnou sbírku *Otava eli suomalaisia huvituksia* (Velký vůz neboli finské pobavení) finského spisovatele a univerzitního lektora finštiny Carla Axela Gottlunda (1796–1875), která vyšla v průběhu let 1828 až 1832. Druhá finská kniha v Náprstkově sbírce byl německý překlad *Kalevaly* z roku 1852 z pera pobaltského Němce Franze Antona Schiefnera (1817–1879), jehož otec paradoxně pocházel z Čech a na začátku 19. století emigroval do estonského Revalu.

⁴²⁰ Hattala se již dvanáct let předtím setkal s jiným fennomanem, který byl na návštěvě v Praze. Šlo o již výše zmíněného Augusta Ahlqvista, který v Praze pobýval na jaře roku 1862, viz. M. Engman, *Kärlek och politik, fennomani och tjeckomani. A. F. Alberg i Prag 1874*, s. 249–250.

⁴²¹ I. Jalava, *Antti Jalava, Tavallisen miehen tarina*, s. 139.

je svým prostřednictvím může seznámit s finským jazykem.⁴²²

Dalším Čechem, který Anttimu umožnil blíže seznámit se s českým školstvím, byl známý český pedagog, novinář a politik Vilém Gabler (1821–1897). Gabler byl v té době ředitelem první vyšší dívčí školy, která byla založena v Praze roku 1863 na Novém městě pražském, a Almborg využil jeho nabídky školu navštívit. Jak později shledal, setkání s Gablerem a jeho pozvání do školy mu mělo způsobit mnohem více radosti, než jen ze seznámení se s výukou českých dívek.

5.4.5.1.2. Almborgova návštěva u Palackého

Dne 26. října ráno se Antti vydal navštívit Gablerem vedenou dívčí školu. Hned jak prozradil své jméno a účel cesty, začal se Gabler živě zajímat o situaci ve Finsku. Po krátké chvíli pak Almborgovi navrhl, jestli by nechtěl navštívit vůdce českého národního hnutí Palackého a Riegera. Ten samozřejmě nadšeně souhlasil. Odložili tedy prohlídku školy na později a vydali se do nedalekého bytu vůdce českého národa. Zde se pak mladý finský návštěvník setkal s nejvýznamnější českou politickou osobností té doby. Jak hluboký dojem to na něj učinilo, lze vyčíst z jeho vlastního dopisu, který později napsal své snoubence:

Ach Pippi, Pippi, tento den byl úžasný, nejužasnější z celé cesty. O čem jsem se neodvažoval ani snít, stalo se skutečností. Viděl jsem Palackého, mluvil jsem s ním, naslouchal mu, já, mladý, pouhý cizinec jsem byl u Palackého doma – Palacký, sedmašedesátiletý miláček vlasti, opora a sloup českých národních tužeb, vůdce revoluce roku 1848. Vynikající český národní historik a nejvýznamnější státník, jehož jméno je známé po celé Evropě. Považuji za nejvyšší čest, jaká mě mohla vůbec potkat, že jsem se s tímto slavným mužem seznámil. Oh, moje radost je tak veliká, převeliká, nikdy nezapomenu na 26. říjen, Palackého den. S přihlédnutím ke všemu ostatnímu byl tento den neuvěřitelně nádherný. Poslouchej a raduj se!⁴²³

Dále se o své návštěvě u Palackého v dopise své Pippi, jak svoji snoubenku ve vzájemné korespondenci něžně nazývá, rozepisuje podrobněji.

⁴²² V pozdějších letech Ludwig dokonce přednášel o Kalevalu a vydal studii o koncokkách ve finském jazyce, viz. J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshenkiläisiin tutustumassa*, in: *Uusi Suomi*, 24. 1. 1937, č. 22, s. 1.

⁴²³ J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshenkiläisiin tutustumassa*, in: *Uusi Suomi*, 24. 1. 1937, č. 22, s. 1.

Starý muž mě velice přátelsky přivítal, Gabler mě vychválil velice vysoko, a poté jsme si sedli ke stolu. P. na pohovku, G. proti němu a já mezi nimi. Poté jsme téměř celou hodinu mluvili o politice a já seděl jako učedník u nohou mistra a naslouchal mnoha moudrým větám z těchto starých úst. Samozřejmě jsem mu musel popsat postavení finského národa a s obdivem rozmýšlel, když P. prohlásil: „oh, vaše věc velice pokročila dopředu, za nějaký čas Švédové kompletně zmizí z vaší země.“ Také prohlásil, že Švédové se zdají mít stejnou „räuberische“ touhu utlačovat menší národy, jako jejich germánští bratři Němci ...⁴²⁴

I přes ohromný dojem, který tato návštěva na Almberga zanechala, Pippi jeho nadšení ze setkání s Palackým nesdílela. Při loučení jej totiž Palacký požádal o navštívenku, jelikož si chtěl správně zapamatovat jméno svého mladého finského přítele. To však Almberga uvedlo do velkých rozpaků, jelikož jeho jméno bylo švédské. Jak ve svém dopise píše: „*Když jsem odcházel, zeptal se mě stařec na moji navštívenku: „chtěl bych si správně zapamatovat vaše jméno“, řekl mi. Již mnohokrát před svojí cestou jsem byl nespokojený se svým švédským jménem, a často jsem byl dotazován, jak je to s ním, ale ještě nikdy jsem je tak nenáviděl, jako tentokrát, když jsem P. odevzdával svoji navštívenku. Spěchal jsem rychle vysvětlit vznik svého jména, když P. řekl: „stejně jako u nás“. Zvažuji teď, když by na kartě stálo Antti Jalava. Přemýšlím hodně o veřejné změně svého jména na finské po příjezdu domů ...*“.⁴²⁵ Pippi však s jeho názorem nesouhlasila a kolem otázky týkající se změny Anttiho jména se mezi mladým párem rozpoutala prudká hádka plná vzájemného obviňování a hrozeb. AlMBERG se zeptal na názor mnoha svých přátel a dokonce i svých rodičů, ale setkal se vesměs s negativní odezvou. Pippi nakonec razantně prohlásila, že ona paní Jalavovou nikdy nebude a zatímco pro Anttiho byla Praha „milovanou“ pro ni se stala „nešťastnou“ a doufala, že její milý odtud odjede, co nejdříve. Velice se na Palackého za jeho dotaz hněvala a ironicky poznamenala, že „*Palacký by měl nejprve požádat Riegera, který nemá české jméno, a ne se zabývat ostatními*“.⁴²⁶

Seznámení s Palackým a o několik dní později s Riegerem, i přes tyto rodinné nesnáze, na Almberga učinilo obrovský dojem. Večer po návštěvě Palackého, jak sám napsal, rozrušením ani

⁴²⁴ J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshenkiläisiin tutustumassa*, in: *Uusi Suomi*, 24. 1. 1937, č. 22, s. 1.

⁴²⁵ J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshenkiläisiin tutustumassa*, in: *Uusi Suomi*, 24. 1. 1937, č. 22, s. 1; M. Engman, *Kärlek och politik, fennomani och tjeckomani. A. F. AlMBERG i Prag 1874*, s. 258–259.

⁴²⁶ Velice podrobně se celé otázce změny AlMBERGova jména a s ní spojené korespondenci mezi AlMBERGEM a jeho snoubenkou a AlMBERGEM a jeho přáteli věnoval ve svém článku Max Engman, viz. M. Engman, *Kärlek och politik, fennomani och tjeckomani. A. F. AlMBERG i Prag 1874*, s. 258–267.

Zajímavé však je, že všechny děti Anttiho a Pippi nesly již od narození příjmení Jalava. Nakonec si i sám Antti na sklonku svého života při příležitosti stého výročí Snellmanových narozenin r. 1906 změnil jméno na Jalava, jak s hrdostí oznamoval Josefě Náprstkové v jednom ze svých posledních dopisů. Tuto „dobrou“ zprávu se už adresátka bohužel nedozvěděla, jelikož měsíc před odesláním dopisu zesnula, viz. A. Jalava J. Náprstkové 15. 10. 1907.

nemohl usnout. Zajímavé je i jeho srovnání těchto dvou vůdčích osobností české politiky s jeho přáteli a předáky fennomanského hnutí. Jak v dopise snoubence píše „*Rieger je český Koskinen, Palacký Snellman, jen s tím rozdílem, že jsou známí po celé Evropě, kdežto K. a S. nejsou ...*“⁴²⁷ S Riegreem mnohokrát diskutoval o postavení finského a českého národa a o jejich možné vzájemné spolupráci. Dokonce se považoval za určitého vyslance finské věci. Jak píše v dopise Yrjö-Koskinenovi: „*Otevřel jsem zde, jak bych tak řekl, mezinárodní spolupráci mezi námi a Čechy, o které ti teď podávám zprávu, která by někdy v budoucnu mohla vést k zahraničnímu vyslanci při kancléřství*“.⁴²⁸

5.4.5.1.3. Almberg osvětluje českým obrozencům stávající finskou politickou a kulturní situaci

Jak je patrné, Almberg svoji misi vnímal mnohem důležitěji, než jen jako cestu za poznáním německého a rakouského školství. Jednou z jeho hlavních snah bylo seznámit Čechy s finskou otázkou a nutno podotknout, že v Praze našel vděčné publikum, ochotné naslouchat, což mladému Finovi samozřejmě velice lichotilo. Antti byl samozřejmě velice rád, že jeho čeští přátelé věnují jeho rodné zemi takovou pozornost. Svě osobě v tomto směru přikládal malou důležitost, jak píše na konci listopadu v jednom z dopisů Yrjö-Koskinenovi:

Nemyslím si sobecky, že by tato pohostinnost byla zapříčiněna pouze mojí osobu, šlo samozřejmě spíše o to, že jsem Fin. Jak Náprstek, tak ostatní Češi projevují velkou náklonost k Finsku a jeho státnímu a národnímu postavení, protože je v mnoha ohledech velmi podobné tomu zde.⁴²⁹

Právě těchto sympatií, které Náprstek a ostatní vůči Finsku chovali, chtěl Almberg využít a ještě více v Čechách rozšířit povědomí o své vlasti. Za tím účelem se s Náprstkem dohodl, že mu jeho přátelé z Finska zašlou exponáty, které budou následně vystaveny v Náprstkově muzeu, tak aby se s nimi každý návštěvník mohl seznámit a získat nové vědomosti o této vzdálené severní zemi. Před Yrjö-Koskinenem pak svůj návrh obhajoval s tím, že:

⁴²⁷ J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshenkiläisiin tutustumassa*, in: *Uusi Suomi*, 24. 1. 1937, č. 22, s. 1.

⁴²⁸ J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshenkiläisiin tutustumassa*, in: *Uusi Suomi*, 28. 1. 1937, č. 26, s. 1.

⁴²⁹ J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshenkiläisiin tutustumassa*, in: *Uusi Suomi*, 28. 1. 1937, č. 26, s. 1.

[...] bude-li v něm [muzeu] Finsko samostatně zastoupeno, nemůže to být k ničemu jinému než ku prospěchu. Když k ničemu jinému, tak k větší známosti ve světě. – Ale z širšího politického pohledu bude jen dobré, pokud budeme budovat přátelství s Čechy.⁴³⁰

Svůj argument dále ještě více rozvíjí a snaží se obhájit, proč je z jeho pohledu dobré zaslat do Čech co nejvíce materiálů o Finsku a dohodnout se s nimi na bližších kontaktech:

Proto může být nyní dobré, přestože nás ve světě moc neznají, možná pozvednout náš hlas na obranu. Ale jestli si Antti myslí, že je to tak jednoduché, že věří, že výměna několika knih a průmyslových předmětů povede k vytvoření onoho přátelství s Čechy? Může, když se to vysvětlí. Tyto knihy, fotografie a další, které se pošlou z Finska, zůstanou navždy zachovány v Náprstkově obývacím pokoji, kde budou vystaveny a stovky si je budou moci prohlížet. V jeho domě jsou často vidět přední pražští obrozenci, s Palackým a Riegerem v čele, a pravidelně se zde každou neděli večer schází menší okruh společnosti, do kterého patří i Šimáček. Všichni tito obdrží o nás zmínku, když jim budou dodány tyto materiály. Během posledních dvou nedělí, i já jsem se zúčastnil těchto setkání a v obou případech jsem se snažil vyvracet předsudky o finských podmínkách. Naposledy jsme se s velkou zvědavostí dívali na ony obrázky „Finland fram ställt i teckningar“, které teprve nedávno přišly a všichni se divili z obrovské krásy naší krajiny, o které netušili, že se nalézá ve Finsku, o kterém si mysleli, že je to země, kde je stále jen led a medvědi. Nahlédli jsme také do tvé historie, protože jsem měl tvoji portrétní fotografii, která šla z ruky do ruky, přičemž jsem všem řekl, co ještě není zatím dohodnuto. Potom přišlo na řadu více např. další fotografie, N. tě umístil na stůl, který má největší a kde jsou portréty (různých) cizích mužů, uchovány s dalšími našimi významnými muži, aby se o nás šířilo stále více informací.⁴³¹

Almberg byl myšlenkou výměny mezi Finy a Čechy doslova nadšený a u Náprstka našel spřízněnou duši. Ještě během Anttiho pobytu v Praze poslal Náprstek do Finska rozsáhlou zásilku obsahující knihy, noviny a časopisy, fotografie významných osobností a množství dalších materiálů týkajících se českého národa. Naneštěstí byla zásilka na delší dobu zadržena cenzurou v Kyjevě, takže do Helsinek dorazila až o několik měsíců později. Na oplátku chtěl Almberg zajistit podobnou zásilku z Finska. V jednom ze svých dopisů dokonce přikládá podrobné pokyny, co by měla obsahovat. Bohužel v tomto ohledu se dočkal velkého zklamání. Yrjö-Koskinen a ostatní fennomané se k vzájemné finsko-české výměně vyjadřovali poměrně chladně, což Anttiho nemálo pobouřilo, jak píše snoubence:

⁴³⁰ J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshenkiläisiin tutustumassa*, in: *Uusi Suomi*, 28. 1. 1937, č. 26, s. 1.

⁴³¹ J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshenkiläisiin tutustumassa*, in: *Uusi Suomi*, 28. 1. 1937, č. 26, s. 1.

Musím říci, že tato lhostejnost mě málem otravuje. To nemáme ani půl slova, jak vyjádřit svoji radost z českého zájmu o nás a touhy dále se s námi seznámit a laskavě nám poslat dárky? Možná, že dokonce by bylo lepší poslat Náprstkovu zásilku "opatrně" zpět? K. nechť říká, co chce, ale je jisté, že kromě obvyklé politiky je ještě další politika, a to je slušnost a vděčnost, která jednoho nutí být milý a přátelský, k těm, kteří nám prokazují laskavost a zájem.⁴³²

Nakonec však odeslání předmětů pro Náprstkovy sbírky zůstalo na samotném Albergovi, který první knihy a další předměty do Prahy zaslal až po svém návratu z Budapešti. Nezůstalo však jen u této jedné zásilky, a jak se můžeme dočíst z Anttiho korespondence s manželi Náprstkovými, pokračovala výměna předmětů na trase Praha-Helsinky ještě po mnoho let až do počátku dalšího století.⁴³³

Osvětovou činnost ohledně Finska nešířil Alberg jen v úzkém kruhu českých obrozenců v Praze. Když se na konci října v článku *Kosmopolitismus und Nationalität* z pera známého českobudějovického liberála německé národnosti Franze Schuselky (1811–1886) otištěném ve vídeňském týdeníku *Die Reform* dočetl o tom, že „*Také v Rusku se různé slovanské a tatarské kmeny sjednotily v politické národnosti, které se vyvinuly tak impozantně, že i teprve v nedávné době podrobení Finové, a dokonce i samotní rodilí Němci se s politickou pýchou označují za Rusy.*“⁴³⁴ rozhodl se na něj zareagovat a napsal do redakce *Die Reform* dopis, ve kterém se pokusil uvést postavení Finů vůči Rusku na pravou míru. V následujícím čísle pak byl bez uvedení jména autora otištěn článek s názvem *Die Finnen und Russland*, jehož součástí byl právě i tento Albergův dopis, ve kterém jeho autor jasně vyjadřuje postoje, které vůči Rusku chová nejen on, ale dle jeho mínění všichni pravověrní Finové, a v němž redaktora vídeňského listu ujišťuje, že

v celém Finsku se nenachází jediný Fin, který by se označil za „Rusa“, ať už ve vztahu k takzvané politické, a ještě méně přirozené národnosti. Ve Finsku dnes panuje národně-politické sebevědomí, stejně živé jako kdekoliv jinde – sebevědomí, které doufejme, nikdy nedovolí, aby se Finové považovali za Rusy, nebo jakýkoliv jiný národ, protože chtějí zůstat věrní své vlastní národnosti a „s hrdoostí“ se k ní doznávat.⁴³⁵

⁴³² M. Engman, *Kärlek och politik, fennomani och tjeckomani. A. F. Alberg i Prag 1874*, s. 270–271.

⁴³³ A. Alberg V. Náprstkovy 22. 1. 1876, 30. 4. 1876, 5. 9. 1876, 6. 6. 1877, 7. 6. 1880 a 17. 7. 1880 a A. Alberg J. Náprstkové 29. 3. 1901 a 15. 10. 1907.

⁴³⁴ *Die Deform*, 22. 10. 1874, č. 43, s. 1375.

⁴³⁵ *Die Deform*, 29. 10. 1874, č. 44, s. 1402.

Na závěr článku se redakce časopisu omluvila, že její „*jak se ukázalo mylné závěry týkající se finského národa, vycházely pouze z neznalosti ohledně finských poměrů, jelikož o politických národních snahách Finů zatím do světa nedorazily žádné zprávy.*“⁴³⁶ Nicméně další věty zmiňující opozici vůči ruské vládě a rusifikačním snahám, již vyznívaly silně protirusky a Almberg se zalekl, jestli snad ve svých názorech na nezávislost Finska nezašel příliš daleko. Vědom si vztahovachnosti ruských byrokratů, vyjádřil ve své korespondenci Yrjö-Koskinenovi obavy, jestli jeho slova nemohou být špatně interpretována. Nakonec se rozhodl využít nabídky staročeského publicisty Františka Šimáčka (1834–1885) a otisknout v jeho listu *Posel z Prahy* obsáhlejší článek, který by jasně vyjádřil finské postoje.⁴³⁷ Almberg zde podrobně popisuje vznik nezávislého finského velkovévodství v roce 1809 a jeho politický vývoj až do stávajících dní, Arvidssonem a Snellmanem počínaje a Yrjö-Koskinenem konče. Velikou pozornost pak věnoval přesnému vylíčení postavení Finska v rámci ruské říše, které na závěr shrnuje slovy:

Z posavadního vylíčení poznáváme, že Finsko tvoří stát s Ruskem sloučený prostředkem společného či personální unii panovníka, proto však přece že je stát o sobě postavený, mající svou vlastní vládu (císařský senát v Helsingforsu, zároveň nejvyšší zemský soud), svou vlastní ústavu a své vlastní zastupitelstvo, bez jehož svolení žádný nový zákon ve skutek uveden a žádný starý zákon zrušen, též žádná nová daň vybírána a žádné vojsko odváděno býti nemůže; dále pak že ve Finsku proudí živý a čilý duch národní, domáhající se toho, aby finskému živlu ve všech oborech hospodářského života zjednáno bylo přirozené jeho právo.⁴³⁸

Zmiňuje také lásku Finů ke stávajícímu carovi Alexandrovi II., která dle jeho názorů jen utužuje pevné spojení Finska s Ruskem, i když neopomněl zmínit určité tendence mezi některými Rusy, shromážděnými kolem žurnálu „Golos“, kteří se snaží „*přátelský poměr mezi oběma zeměmi všemožným způsobem podkopávati*“. Přesto Almberg vyjadřuje svou víru, že „*Rusové ve svém zdravém úsudku o snahách Finů nedají se tím másti, nýbrž že nahlédnou, že Finové, čím volněji budou moci se vyvinovati ve svém samosprávném postavení, tím věrněji lnouti budou k velikému celku – k ruské říši, tím mocnější protiváhou budou živlu švédskému, Rusku nepřátelskému.*“⁴³⁹ Z této pasáže jsou pak mimo jiné patrné i jeho silné antipatie vůči svekomanům, které nepřímou obviňuje z neloajlnosti vůči ruské vládě. Naopak Finové, přestože nejsou a ani nechtějí býti Rusi,

⁴³⁶ Die Deform, 29. 10. 1874, č. 44, s. 1403.

⁴³⁷ Almbergův článek s názvem *Poměry čuchonské a české* vyšel ve dvou částech ve 293. a 294. čísle *Posla z Prahy* ve dnech 10. a 11. prosince.

⁴³⁸ *Posel z Prahy*, 11. 12. 1874, č. 294, s. 1.

⁴³⁹ *Posel z Prahy*, 11. 12. 1874, č. 294, s. 1.

stojí věrně k ruské říši a chtějí i na příště tak činiti; proto však přece nejsou a nebudou Rusové, právě tak jako nestali se Švédy za panství švédského. Při tom však neodcizují se Finové Rusku, nýbrž jsou mu vřele oddáni.⁴⁴⁰

V závěru celého článku pak líčí, že i přes nepřízně osudu a nehostinné podmínky, ve kterých finský národ na severu Evropy přebývá, pracovitost, píle a vřelá láska k vlasti vždy jeho lidu umožní spokojeně a šťastně žítí a rozvíjeti se ve víře, že „*Bůh ochrany popřeje také národnostem sebe menším, jen když věrně dostojí úkolu jim vyměřenému. Také nebyli Finové posud v této své pevné víře zklamáni, a zvláště panovníci mocné ruské říše šetřili malého finského národa způsobem takovým, že by se od nich mnohé jiné vlády v Evropě leccčemus mohly přiučiti.*“⁴⁴¹

5.4.5.1.4. Albergovy návrhy na finsko-českou spolupráci a Yrjö-Koskinenovy reakce na ně

Během svého pobytu se Alberg seznámil s mnoha čelními představiteli českého národního hnutí. Blízko měl především ke staročechům, vedle již zmíněných Palackého a Riegera se spřátelil také například s dr. Malým, se kterým si později i dopisoval.⁴⁴² Přestože většina jeho pražských známých tedy náležela ke staročeským kruhům, setkal se i s dalšími osobnostmi české politiky a kultury. Mezi ně patřili například jeden ze zakladatelů sokola Jan Malýpetr (1815–1899), se kterým Alberg navštívil jeden z koncertů pořádaných sokolským sdružením. Dalším, s kým se v Praze setkal, byl mladý český historik a pozdější univerzitní profesor Jaroslav Goll (1846–1929), s jehož mladočeským politickým zaměřením se však Alberg příliš neztotožňoval.⁴⁴³

Logicky nejvýraznější vliv na Albergovy názory, týkající se české otázky, měly jeho rozhovory s předními staročechy. Zvláště s Riegerem našel v mnoha ohledech společnou řeč. Navíc byl velice polichocen, že s ním přední čeští obrozenci jednají skoro jako s oficiálním vyslancem finského velkovévodství a nastiňují mu různé možnosti spolupráce mezi oběma národy. Referoval tak domů do Helsinek svému příteli Yrjö-Koskinenovi:

⁴⁴⁰ Posel z Prahy, 11. 12. 1874, č. 294, s. 1.

⁴⁴¹ Posel z Prahy, 11. 12. 1874, č. 294, s. 1.

⁴⁴² Jedná se s největší pravděpodobností o Jakuba Malého (1811–1885), blízkého spolupracovníka Riegera a známého národního buditele, novináře a spisovatele.

⁴⁴³ M. Engman, *Kärlek och politik, fennomani och tjeckomani. A. F. Alberg i Prag 1874*, s. 255.

Jedním slovem: zjistil jsem užitečnost toho, že Češi chtějí poznat naše podmínky a udržovat přátelské vztahy, a proto jsem se velice snažil „poskytovat jim vysvětlení“, takže mohu říci, že každý, s kým jsem se tady potkal a seznámil, pokud nebyl příliš zabeđený, docela správně pochopil naše postavení. Každý zde prokazoval také velkou náklonost v mnoha ohledech, zejména z pohledu národních snah, u kterých až zaráží, jak jsou podobné s místními podmínkami, takže jsem mnohokrát slyšel ono: „tout comme chez nous“ [„stejně jako u nás“]. Naši autonomii se velice udivují a skoro nám ji závidí (To velice zvedá finské sebevědomí, takže často mluvím s určitým soucitem pro jejich nízké státní postavení, samozřejmě ale vždy s nezbytnou opatrností a trpělivostí“).⁴⁴⁴

A poukazoval na Riegerovy návrhy.

Mohu také zmínit, že Rieger, když jsem s ním hovořil o finském postavení, věří, že by pro nás bylo užitečné sblížit se se Slovany (západními Sl.), a také že francouzská vláda vyčlenila zde výdaje na dva roky pro jednoho francouzského profesora,⁴⁴⁵ který se seznámí s českými podmínkami a jazykem, který bude také studovat. Proč by se také Finsko nemohlo „poohlédnout“ po spřátelených prostředcích a hlavně získat je, když bojuje stejnou národní a státní bitvu?⁴⁴⁶

Almberg si byl vědom Yrjö-Koskinenova promaďarského zaměření a zároveň jeho nedůvěry v myšlenky panslavismu, snažil se proto ve svých argumentech ve prospěch spolupráce s Čechy pokud možno vyvrátit tyto obavy. Poukazoval na klíčový význam Českých zemí pro Rakousko a velký duchovní rozvoj českého národa, stejně jako na jeho progres v oblasti hospodářství a průmyslu:

Čechy jsou v rakouské koruně nejúrodnější a nejbohatší: 4 miliony nemohou být udržovány pod cizí korunou. V posledních deseti letech došlo v Praze k velkému vnitřnímu vývoji: rodí se celé nové čtvrti, a v místech, kde dříve nebyla vidět žádná větší budova, jsou dnes velké továrny, jež pracují ve dne v noci.⁴⁴⁷

Slovanský živel se dle jeho mínění v Rakousku rozmáhá a změna v habsburské říši se mu zdá nezbytná, protože menšina Němců a Maďarů nemůže stále pošlapávat práva většinových Slovanů. Pozastavuje se nad Bismarckovými touhami po začlenění rakouských Němců do „velké vlasti“,

⁴⁴⁴ J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshekkiläisiin tutustumassa*, in: *Uusi Suomi*, 28. 1. 1937, č. 26, s. 1; M. Engman, *Kärlek och politik, fennomani och tjeckomani. A. F. Almberg i Prag 1874*, s. 256.

⁴⁴⁵ Zde v poznámce J. J. Mikkola píše: „*Jedná se bezpochyby o Ernesta Denise, který později (1918) hrál důležitou roli při rozkladu Rakouska-Uherska.*“

⁴⁴⁶ J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshekkiläisiin tutustumassa*, in: *Uusi Suomi*, 28. 1. 1937, č. 26, s. 2.

⁴⁴⁷ J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshekkiläisiin tutustumassa*, in: *Uusi Suomi*, 28. 1. 1937, č. 26, s. 1.

kteře by k Německu připojily nejen tři miliony Němců v Čechách, ale samozřejmě i samotné Čechy. Jak však Alberg v dopise podotýká:

Na to ale Češi pokaždě odpovídají „pokud k tomu dojde, staneme se dřívě Rusy než Němci“. Pokud by k tomu došlo, nepochybně by Češi silně ovlivnili podmínky v Rusku a přátelství s nimi by tedy pro nás bylo dobré.⁴⁴⁸

Dle Alberga by bylo potřeba, aby se Maďaři vzdali svých předsudků vůči Slovanům a blíže s nimi spolupracovali. Jak zdůrazňuje, Češi se v žádném případě nechtějí sloučit s Rusy, ale díky jejich dobrým vztahům jak s Rusy tak Němci, by Finové z přátelství s Čechy mohli jen profitovat. Vidí však určité nebezpečí ve vývoji podunajské monarchie:

[...] pokud bude současné Rakousko pokračovat v nastoleném vyostřování, je nutné, aby centralizační kroky vedoucí k tolerantnější politice byly pro nás zdrojem poučení z Habsburského špatného vedení a již je pro nás nejvyšší čas všimnout si, jestli nemají naši zástupci špatné státní vědomosti.⁴⁴⁹

Za dva týdny přišla Yrjö-Koskinenova odpověď na Albergův dopis. Starší, vyvráležší a především chladně kalkulující fennomanský předák Yrjö-Koskinen si svého mladého přítele ve svém listu mnohokrát dobírá. Je zřejmé, že svoji reakci na Alberga pojímá spíše ironicky, přesto z ní je však patrný jasný despekt vůči možnosti nějak blíže spolupracovat s Čechy. Jak už bylo v předchozím textu naznačeno, Yrjö-Koskinenovy sympatie ve velké míře náležely Maďarům, se kterými ho pojily vřelé přátelské vztahy. Již v jeho výše zmíněném článku v *Kirjallinen Kuukauslehti* z roku 1871 je jasně zřetelné, že budoucnost Rakouska-Uherska vidí především v rukou Maďarů. Přesto zde ještě Čechům přiznává mnohé kvality a významné postavení. Z tohoto pohledu je zajímavé všimnout si, do jaké míry se jeho pohled na český národ a jeho možnosti hrát důležitou roli v habsburské monarchii během tří let posunul.⁴⁵⁰

V jednom ze svých dopisů do Prahy Yrjö-Koskinen vyjadřuje nespokojenost s dosavadní Albergovou činností. Chápe sice jeho okouzlení Čechy, zvláště jestli jsou k němu tak zdvořilí, ale hned zpočátku dává najevo svůj odlišný názor na českou otázku, když píše, že:

⁴⁴⁸ J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshenkiläisiin tutustumassa*, in: *Uusi Suomi*, 28. 1. 1937, č. 26, s. 1; M. Engman, *Kärlek och politik, fennomani och tjeckomani. A. F. Alberg i Prag 1874*, s. 256.

⁴⁴⁹ J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshenkiläisiin tutustumassa*, in: *Uusi Suomi*, 31. 1. 1937, č. 29, s. 1.

⁴⁵⁰ J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshenkiläisiin tutustumassa*, in: *Uusi Suomi*, 31. 1. 1937, č. 29, s. 1.

Čechům bezpochyby chybí politický smysl a schopnosti; mají jen vznešené úsilí a zanedbatelné výsledky, všem Slovanům obecně chybí dostatek klidu, s výjimkou Rusů, kteří jsou pod dobrým vlivem smíchání s finskou krví. Samozřejmě je dobře, když nás na všech místech znají, ale že bychom mohli nějak ve světě využít jejich sympatií, o tom plně pochybuji; pokud chceme sílit, v což doufám, musíme mít na paměti, že jejich zájmy jen zřídka budou plně souhlasit s našimi zájmy, a Slované samozřejmě budou především sympatizovat s vlastními kmeny.⁴⁵¹

Jeho závěry týkající se Čechů a Slovanů obecně nevyznívají pro tyto vůbec příznivě, samozřejmě s výjimkou Rusů, které ovšem bere na milost jen díky vlivu, který na ně Finové měli. Na druhou stranu poměrně realisticky zhodnocuje rozdílné zájmy obou národů a i jeho soud o vzájemných sympatiích mezi Slovany určitě nepostrádá logiku, přes všechnu řevnivost, které mezi jednotlivými slovanskými národy občas panovala. Dle Yrjö-Koskinenova názoru by Finové měli svoji pozornost zaměřit naopak k Maďarům.

Druhá je Uherská strana; v Maďarsku stále sílí povědomí, že jsou Ugrofinové a je absolutně bezpochyby, že Maďaři se stanou novým vedoucím národem v Rakousku. Co se mne týče, nikdy jsem neschvaloval příkrý postup Maďarů vůči Slovanům, ale myslím si, že důvodem, proč se tak děje, je minimálně stejně tak slovanská netrpělivost a sklon k lenosti. Proto bych viděl za velmi žádoucí, aby obě strany učinily nutné ústupky. Česká nenávisť k Maďarům, ve které lze nalézt více než jen závist kvůli politickým záležitostem, musí být odstraněna, pokud opravdu pro sebe chtějí v budoucnu něčeho dosáhnout. Na druhou stranu by bylo užitečné, kdyby Maďaři začali vycházet s předlitavskými Slovany; ale k tomu by bylo nezbytné, aby předlitavští Slované (především Češi) omezili svoje požadavky a za druhé, že uherští Slované zůstanou loajální.⁴⁵²

V podpoře svých ugrofinských soukmenovců samozřejmě vidí pro Finy největší výhody, i když přiznává, že by se Maďaři měli pokusit s Čechy a dalšími Slovany vycházet. Vinu, za to, že tomu tak doposavad v převážné míře není, však vidí především na straně Slovanů. Nebrání se ani myšlence další federalizace habsburské monarchie, avšak za předpokladu, že Maďaři v ní budou hrát ústřední roli, protože jsou k tomu historicky a politicky předurčení. Uznává sice, že je potřeba být i s Čechy v kontaktu, ale rozhodně varuje před tím, aby se vůči nim dělaly jakékoliv závazky. Finové by se dle něj vůbec měli spíše zdržovat zapojování do zahraniční politiky a uvědomit si svoji závislost na ruské říši, která je základním rámcem jejich politického vývoje. Důrazně pak

⁴⁵¹ J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshenkiläisiin tutustumassa*, in: *Uusi Suomi*, 31. 1. 1937, č. 29, s. 1; M. Engman, *Kärlek och politik, fennomani och tjeckomani. A. F. Almborg i Prag 1874*, s. 257.

⁴⁵² J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshenkiläisiin tutustumassa*, in: *Uusi Suomi*, 31. 1. 1937, č. 29, s. 1; M. Engman, *Kärlek och politik, fennomani och tjeckomani. A. F. Almborg i Prag 1874*, s. 257.

Anttiho varuje před Riegrem a jeho pochybnými kontakty:

Ale slyšel jste, čeho se dopustil váš přítel Rieger: začal tajná jednání s vládou Napoleona III., – věc, která když vyšla najevo, byla velkou újmou nejen pro Riegera, ale pro celou českou věc. Protože mě považujete za vůdce finské věci, proti kterémuž titulu mám trochu námitky, chci vám oznámit, že za žádných okolností nechci následovat Riegerova příkladu, a pokud by ve skutečnosti na takovou otázku mělo dojít, nechám ji raději na jiných vůdcích.⁴⁵³

Tímto tvrzení Yrjö-Koskinen svůj názor na Almbergovy snahy na finsko-české sblížení uzavírá. Je zřejmé, že ve spolupráci s Čechy neviděl pro finský národ žádný výraznější prospěch. Jeho sympatie směřovaly plně ve prospěch Maďarů. Ambice českých politiků dosáhnout podobného vyrovnání, jaké se podařilo roku 1867 uherským vůdcům, mu přišly nemístné, jelikož z jeho pohledu Češi na rozdíl od Maďarů postrádali jak historickou legitimitu pro takovéto nároky, tak do značné míry i potřebné kvality. Téma sporů mezi Slovy a Maďary se v korespondenci Almberga a Yrjö-Koskinena objevilo ještě několikrát. I po svém příjezdu do Budapešti na jaře 1875 byl mladý Almberg stále ještě příznivě nakloněn slovanskému stanovisku. Nezastával sice zcela tvrzení, že Slované byli původními vládci dnešních Uher a Maďari svým vpádem jejich rozkvět zničili, který mu přednesl během jejich rozhovorů Palacký. Na druhou stranu však nesouhlasil ani s přehnanými reakcemi Maďarů na cokoli, co by jen trochu zavánělo panslavismem. Yrjö-Koskinenův názor se však od Palackého lišil naprosto zásadně. Dle jeho mínění bylo maďarské usídlení v Panonii jedinou záchranou před pozdějším tureckým vpádem do střední Evropy a tento svůj postoj také vyjádřil v jednom z dalších dopisů.

[...] já mám trochu jiný pohled na význam maďarských a slovanských národů ve světě. Palacký tvrdí, že největším zlem bylo, když Arpád přivedl své divoké hordy do Panonské oblasti a zničil jejich Svatoplukovu Velkou Moravu. To nevypadá v ten moment příliš uspokojivě. Ale pokud by na konci středověku a na začátku novověku leželi v těch místech Slované místo Maďarů, není nejmenší pochyb, že by turecká potopa zničila velkou část civilizované Evropy. To nejsou moje profennomanské myšlenky, ale závěry světových historiků.⁴⁵⁴

V dalším textu sice poukazuje na to, že nehodlá popírat česká práva, stejně jako fakt, že si Maďari

⁴⁵³ J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshenkiläisiin tutustumassa*, in: *Uusi Suomi*, 31. 1. 1937, č. 29, s. 1; M. Engman, *Kärlek och politik, fennomani och tjeckomani. A. F. Almberg i Prag 1874*, s. 258.

⁴⁵⁴ J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshenkiläisiin tutustumassa*, in: *Uusi Suomi*, 31. 1. 1937, č. 29, s. 1; A. Halmesvirta, *Ideology and Argument; Studies in British, Finnish and Hungarian Thought*, s. 252.

možná někdy počínali vůči ostatní národům příliš tvrdě, ale na jejich obranu uvádí, jak nesmírná příkoří museli za poslední století a půl poroby vytrpět. Porobení ostatních národů v habsburské monarchii a příkoří, která i mnohé další národy musely podstoupit, však očividně vůbec nebere v potaz. Závěrem sice naznačuje, že ideálním řešením by bylo dosažení určitého kompromisního „modu vivendi“, ale nevidí možnost, jak jej za stávající situace dosáhnout. Jeho sympatie tak nejenže nadále zůstávají bez jakýchkoliv pochyb na straně Maďarů, kteří dle jeho názoru jsou s Finy blízce spřízněni, ale oproti článku z roku 1871 se ještě více polarizují. V korespondenci s Albergem je patrné, že Yrjö-Koskinen považoval jedině Maďary, vzhledem k jejich kulturní a jazykové spřízněnosti s Finy, za vhodné k navazování těsnějších styků a vztahů. Naopak Češi v jeho kalkulacích nehrají žádnou významnější roli. Z tohoto důvodu by Finové logicky měli směřovat svoji pozornost do Uher a snažit se navázat mezi oběma národy co nejužší kontakty.⁴⁵⁵

5.4.5.1.5. *Alberg o vzdělávání žen v Českých zemích a ve Finsku v 70. letech 19. století*

Vojta Náprstek patřil k jedněm z prvních propagátorů ženské emancipace v Českých zemích. Po svém příjezdu ze Spojených států se rozhodl všemi možnými prostředky podporovat vzdělávání žen a jejich větší začlenění do české vlastenecké společnosti. Krátce po svém příjezdu z Ameriky roku 1865 založil ve svém domě tzv. Americký klub dam.⁴⁵⁶ Jednalo se o první český ženský spolek a mezi jeho členky patřily prakticky všechny ženy a dívky z významných vlasteneckých rodin.⁴⁵⁷ Činnost spolku se neomezovala jen na osvětu a přednášky, ale i na praktickou každodenní stránku života žen.

Alberg měl během svého pobytu v Praze možnost několikrát se zúčastnit setkání tohoto dámského spolku, který na něj udělal velký dojem. Podobně jako Náprstek viděl v ženách a jejich zapojení do rozvoje národa velký potenciál. Skrze vzdělávání žen bylo podle jeho názoru možné velice dobře

⁴⁵⁵ J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshenkiläisiin tutustumassa*, in: *Uusi Suomi*, 31. 1. 1937, č. 29, s. 1.

⁴⁵⁶ Podrobněji se Americký klubem dam zabývala např. Milena Secká ve své monografii *Americký klub dam, Krůček k ženské vzdělanosti* vydané Národním muzeem v Praze 2012.

⁴⁵⁷ Jednou ze zakladatelek spolku byla Karolína Světlá (1830–1899), mezi členky pak patřila i její sestra Sofie Podlipská (1833–1897), nebo další významné české spisovatelky jako Eliška Krásnohorská (1847–1926) či Teréza Nováková (1853–1912). Z dalších známých žen 19. století, které byly ve spolku činné, můžeme jmenovat například Marii Reigerovou-Palackou (1833–1891), Renatu Fügnerovou-Tyršovou (1854–1937) nebo manželku pozdějšího prezidenta Charlottu Garrigue-Masarykovou (1850–1932), viz. M. Secká, *Americký klub dam*, s. 64–133.

prospěť finskému národu. Z tohoto důvodu byl pro něj Náprstkův Americký klub dam příkladem, který by bylo vhodné ve Finsku následovat. Jak psal v dopise Yrjö-Koskinenovi, důležité je, aby Finové podobně jako Češi měli

[...] dobré pochopení, jak významné je postavení žen pro budoucí vývoj obce, poskytnutím jim vyššího a sekulárního vzdělání – [Češi] zřídili dámský spolek, jehož členkami je asi 300 žen. Ty se schází každou středu v odpoledních hodinách. Dále také (když se společnost sešla v počtu tak hojném, že se nemohl vejít do N. pokoje) následovalo čtení novin a časopisů, kterých má 105 (v českém, německém, ruském, francouzském a anglickém jazyce). Poté se zpívaly národní a vlastenecké písně, protože ona společnost je i pěvecký spolek. Každou neděli se konají přednášky profesorů, spisovatelů a dalších, po nichž se vždy zpívá. No, pár stovek takových žen by bylo dobře vychovat také ve Finsku. Tuto neděli jsem mluvil s JuDr. Malým, s kterým jsme se stali přáteli, že onen „americký klub“ – jak se ten spolek jmenuje – by bylo dobré přivést do Finska a on slíbil, že nám pošle víc materiálů. N. mě také požádal, zdali bych spolku nezaspíval, aby mohl nacvičovat další finské písně, než jim z Finska dorazí noty.⁴⁵⁸

Ostatně sám Alberg před svým odjezdem několik let ve Finsku vyučoval na dívčí škole a byl si tedy vědom, jednak všech obtíží, ale také pozitivních výsledků, které to pro finské národní hnutí může mít. Svoji snoubenku ve vzdělávání a získávání dalších vědomostí upřímně podporoval, byla ostatně jednou z jeho žaček na dívčí škole. Podporoval Almu nejen v návštěvě dalších kurzů vzdělávajících finské ženy, ale rád ji vodil mezi své fennomanské přátele, kde se seznamovala s předními osobnostmi finského kulturního života.⁴⁵⁹

Alberg upřímně podporoval snahy finských žen o získání rovnoprávnosti a také jejich větší zapojení do finského kulturního a politického života. Především díky mužům, jako byl on, se finským ženám podařilo v poměrně krátké době získat významné postavení ve společnosti a dosáhnout práv, která byla pro ženy ve většině ostatních zemí ve světě, ale i v Evropě ještě dlouhou dobu zapovězena.

⁴⁵⁸ J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshenkiläisiin tutustumassa*, in: *Uusi Suomi*, 28. 1. 1937, č. 26, s. 1.

⁴⁵⁹ M. Engman, *Kärlek och politik, fennomani och tjeckomani. A. F. Alberg i Prag 1874*, s. 239.

5.4.5.1.6. *Almbergův odjezd z Prahy*

Dne 9. prosince se mladý fennoman s Prahou rozloučil. Večer předtím Vojta Náprstek na jeho počest uspořádal večírek na rozloučenou, na kterém Almberg pronesl řeč „*kteřá všechny potěšila*“. Od svého hostitele dostal na cestu plášť a kožešinovou čepici. Druhý den ráno se s ním přišel Náprstek rozloučit na nádraží a donesl mu něco ke čtení a hlavně k jídlu, aby po cestě netrpěl hladem (a žízni). Jak Antti později napsal svojí snoubence „*Byl jsem úplně neschopný řeči z tolika laskavostí.*“⁴⁶⁰

O tom jak silně na něj zapůsobil jeho pražský pobyt a přátelství Čechů, především pak Vojty Náprstka, se můžeme dočíst z otevřeného dopisu, kterým zakončil v *Uusi Suometaru* své postřehy z Prahy:

Ještě než ukončím tuto svou poslední korespondenci z Prahy a Čech, budiž mi dovoleno otevřeně připomenout mimořádnou zdvořilost, laskavost a pohostinnost, které mi zde v Praze byly poskytovány. Zvláště musím v této souvislosti jmenovat pana Vojtu Náprstka, jednoho z největších vlastenců v Čechách, který věnoval veškeré své bohatství ve prospěch vlasteneckých cílů. On, stejně jako všichni ostatní Češi, se kterými jsem se seznámil, ukázali velký zájem o Finsko, jeho současné postavení, čehož nejlepším důkazem je cenná sbírka knih, zabývajících se českou historií, jazykem a národními snahami; českých novin, mnoha map Čech, jednoho alba fotografií českých vzdělanců a umělců, novinářů, herců a hereček; stejně jako vícere sešity českých lidových písní, které byly do Finska poslány, s přáním zaslání podobných materiálů i mnoha dalších týkajících se finských podmínek, zejména pak těch osvětlující jeho průmysl na oplátku do Prahy.

Tato zásilka, doufejme, rozšíří naše znalosti o Čechách a jejich snahách, ze kterých se můžeme mnohému přiučit. Naopak naše sbírky a předměty vypovídající o Finsku na oplátku zasláné do Čech učiní nás a naše podmínky známější v zahraničí, což nám samozřejmě bude k velkému užitku. Budiž jsou tyto výměny a na jejich základě vznikající vztahy mezi Čechy a Finy opravdu živé a přátelské! S přáním mnoha štěstí a úspěchů vznešeným touhám Čechů uzavírám své dopisy ze svého pobytu v Praze, který navždy zůstane v mých vzpomínkách jako jedna z nejpříjemnějších částí mé cesty.⁴⁶¹

Jeho cesta z Prahy nejprve směřovala do Vídně, kde strávil asi měsíc a poté pokračoval dále do Budapešti. Ve Vídni se setkal s dalšími Čechy, na které mu dal kontakty Náprstek a další pražští

⁴⁶⁰ I. Jalava, *Antti Jalava, Tavallisen miehen tarina*, s. 141–142.

⁴⁶¹ A. Almberg V. Náprstkovi 20. 2. 1875; *Uusi Suometar*, 20. 1. 1875, č. 8, s. 1.

přátelé. Dokonce jedno odpoledne strávil i na návštěvě u Franze Schuselky, se kterým diskutovali nad rakouskou politikou a rolí, kterou v ní Češi zastávali. Jak píše v jednom ze svých dopisů Náprstkovi, v mnohém musel s Schuselkou souhlasit, především, co se týkalo české politické nejednotnosti a vzájemné nevraživosti, ze které ovšem primárně vinil mladočechy.⁴⁶²

4. ledna se Almborg vydal na cestu do Budapešti, konečného cíle své cesty. Ani v Budapešti však na své české přátele nezapomněl a pravidelně s nimi korespondoval. Mnohokrát si Náprstkovi stěžoval, jaká je to škoda, že Slované a zvláště Češi nejsou schopni vystupovat jednotně. Poukazoval na článek v 29. čísle časopisu *Politik*, ve kterém se píše, jak je důležitá politická jednota pro český národ. Všechny ostatní národy jsou ve svém boji jednotné, Francouzi, Maďaři, jen Češi ne, i když by to bylo nanejvýš potřebné. Popisoval také, jak si mu jeho nový známý, český Vídeňan prof. Ševčík, stěžoval, že v hlavním městě monarchie žije více než sto tisíc Čechů, málokterý z nich však smýšlí česky a mnozí se za svůj český původ dokonce stydí. Almborg to neváhá srovnat s Finy žijícími v Petrohradě:

Nechci se tím vychloubat, ale chci to ukázat jen jako protiklad, což také ve skutečnosti je, že Finové v Petrohradě, ačkoliv jich není více než 10 000, si vytvořili jednu společnou obec, která má vlastní finskou školu. Mají také dvoje finské noviny, které jsou v Petrohradě vydávány. Tímto se zajistili proti rusifikaci. Češi naopak si ve Vídni nevytvořili ani školu, kde by se jejich děti mohly vzdělávat v mateřském jazyce. To je podle mého názoru něco, nad čím by se měl pan Rieger a ostatní Češi zamyslet.⁴⁶³

I přes některé tyto drobné výtky zůstal Almborg Čechům a jejich snahám nadále přátelsky nakloněn. Z jeho dopisů je i nadále cítit jeho vřelý vztah nejen k Náprstkovi a dalším pražským známým, ale celému českému národu vůbec.⁴⁶⁴ Stejně tak se Almborg upřímně radoval z jakéhokoliv pokroku, kterého se Čechům podařilo dosáhnout, ať už se o nich dozvěděl z novin nebo ze zpráv a dopisů od svých českých přátel.

⁴⁶² A. Almborg V. Náprstkovi 16. 12. 1874.

⁴⁶³ A. Almborg V. Náprstkovi 20. 2. 1875.

⁴⁶⁴ Velikou radost měl Almborg, když se dozvěděl o svatbě mezi svým drahým přítelem Vojtou Náprstkem a jeho dlouholetou snoubenkou Josefou, rozenou Křížkovou, a oběma novomanželům vřele popřál co nejvíce štěstí ve společném životě (svatba proběhla 25. 2. 1875). Sám pak manžele Náprstkovi a další pražské přátele pozval na svoji vlastní svatbu, která se konala téhož roku 2. října, viz. A. Almborg V. Náprstkovi 1. 3. 1875 a 16. 9. 1875.

5.4.5.1.7. *Sympatie s malými podrobenými národy nebo finsko-maďarské bratrství?*

Finští historici Anssi Halmesvirta a především Max Engman soudí, že Almborg během svého pobytu v Budapešti změnil své názory a smýšlení, podporující Čechy a Slovany, a stal se z něj zapálený hungarofil. Engman dokonce tuto proměnu datuje do jarních měsíců roku 1875. Ještě v dubnu se Almborg v dopise Yrjö-Koskinenovi vyjadřoval k Maďarům velice kriticky, poukazující na jejich četné nedostatky, především pýchu, marnivost a posedlost mocí. Finové se dle jeho názoru od nich neměli prakticky čemu přiučit. Naopak Maďaři by si v mnohém měli vzít příklad právě z Finů, ať už v poslušnosti zákonů a autorit, nebo finské hospodárnosti, píli, zbožnosti a morálce. Jediné, čeho si Almborg na Maďarech opravdu cenil, bylo jejich zanícené vlastenectví. Zpočátku pro něj bylo velice složité těšit se ze svého pobytu, jako se z něj těšil v Praze. Zatímco Češi byli dle jeho názoru ve svém národním snažení utlačováni, Maďaři, ač horliví vlastenci, jsou naopak národní utlačovatelé.⁴⁶⁵ Postupem času však jeho sympatie k maďarskému národu rostly. Začal rozpoznávat stále větší množství podobností mezi Maďary a Finy. Nakonec byly česko-finské paralely v jeho mysli nahrazeny těmi maďarskými, a jak píše Engman „*Ugrofinské vazby triumfovaly nad finsko-českým pocitem sounáležitosti, „krev a gramatika“ převážily nad pocitem obecné solidarity mezi malými evropskými národy.*“⁴⁶⁶

Není pochyb o tom, že se Almborg po svém návratu z Uher stal předním propagátorem finsko-maďarského spříznění. Začal vyučovat maďarštinu na univerzitě v Helsinkách a prakticky všechna jeho díla jsou věnována maďarské tematice, ať už jde o práce jazykové, biografické nebo cestopisné. Uhry během svého života ještě několikrát navštívil a mnoho předních maďarských osobností bylo jeho přáteli.⁴⁶⁷ Ačkoliv v průběhu svého prvního pobytu v Budapešti Almborgovo srdce postupně získaly sympatie k Maďarům, vždy ho velice mrzela jejich přezíravost vůči ostatním národům podrobeným v uherském království. Silně mu to připomínalo dřívější švédský útlak vůči Finům a byl rozmrzelý, že maďarští „bratři“, se kterými se tak blízce identifikoval, dokáží být natolik zaslepeni svoji pýchou a slávou, že nejsou schopni uznat hodnotu ostatních kultur.⁴⁶⁸ Ještě

⁴⁶⁵ M. Engman, *Kärlek och politik, fennomani och tjeckomani. A. F. Almborg i Prag 1874*, s. 271; A. Halmesvirta, *Ideology and Argument; Studies in British, Finnish and Hungarian Thought*, s. 243.

⁴⁶⁶ M. Engman, *Kärlek och politik, fennomani och tjeckomani. A. F. Almborg i Prag 1874*, s. 273–274.

⁴⁶⁷ Pro bližší seznámení s Almborgovými styky s Maďary viz. J. I. Kolehmainen, *Antti Jalava and Hungarian-Finnish Rapprochement*, in: *The Slavonic and East European Review. American Series*, 2/1943, č. 2, s. 167–174; případně V. Tervonen, *József Budenzin ja Antti Jalavan kirjeitä vuosilta 1875-1892*, Suomalais-ugrilainen seura, Helsinki 1995 nebo V. Tervonen, *József Szinyeyin ja Antti Jalavan kirjeitä vuosilta 1880-1909*, Suomalais-ugrilainen seura, Helsinki 1997.

⁴⁶⁸ A. Halmesvirta, *Ideology and Argument; Studies in British, Finnish and Hungarian Thought*, s. 243–244.

v září 1875 píše ve svém dopise Náprstkovi:

Moje národní sympatie, zvláště k Čechům a dalším Slovanům, jsem nemohl držet v tajnosti, proto jsem mnohokrát s Maďary zaníceně diskutoval. Mnozí z nich dokonce museli uznat, že v Maďarsku jsou další národnosti, v první řadě Slováci, utlačováni. Většina z nich to ale shledávala naprosto v pořádku a divila se mým slovanským sympatiím.⁴⁶⁹

Naopak k českým tématům se po svém odjezdu vracel již jen sporadicky. V tomto ohledu se sluší připomenout článek o Františku Ladislavu Riegerovi, který pod jménem A. Jalava napsal pro časopis *Suomen Kuvalehti* (Finské ilustrované noviny) a jenž vyšel v Helsinkách 1. listopadu 1879. V jeho úvodu mimo jiné píše, že:

Důvod, proč se právě probíhající století nazývá „érou národních myšlenek“, vidíme v tom, že tato skvělá myšlenka získává stále více a více prostoru, více a více sil, které jí pohání. Zejména u malých národů, které vždy žily pod vládou cizích velmocí, jejichž národní práva byla utlačována, dochází k velkému úsilí nezávislých národních hnutí.

Jedním takovým národem, který v tuto chvíli trpí pod velkým útlakem, ale který proti němu neúnavně bojuje, a jehož prostřednictvím dosáhly národní snahy velkého množství pokroků, jsou Češi ...⁴⁷⁰

Dále v textu zmiňuje „otce českého národa“ Palackého⁴⁷¹ a velice podrobně se věnuje Riegerovi a především jeho politické činnosti. V závěrečném odstavci nakonec Riegerovo dílo shrnuje slovy: „*Od té doby [roku 1848] Rieger nadšeně a neúnavně bojoval za česká národní a politická práva, nechtěje přijímat německou represí, čelící vždy vzpřímeně všemožným rozličným poryvům a bouřím, kterým byla česká národní věc vystavena, a kterých je příliš mnoho, než aby zde mohly být ve zkratce řečeny.[...] Jak vysoce je ceněn vlastním národem, ukazuje mimo jiné i to, že mnoho českých měst a nespočet venkovských obcí učinilo Riegera jejich „čestným občanem“.*“⁴⁷²

Almbergův článek o Riegerovi nezůstal bez povšimnutí ani v Čechách. *České noviny* (dřívější *Posel z Prahy*) o něm stručně referovaly v kratičkém článku 14. listopadu téhož roku. Krom poukázání na vzájemnou příbuznost národních poměrů mezi Čechy a Finy autor poznamenává:

⁴⁶⁹ A. Almberg V. Náprstkovi 16. 9. 1875; M. Engman, *Kärlek och politik, fennomani och tjeckomani. A. F. Almberg i Prag 1874*, s. 270.

⁴⁷⁰ *Suomen Kuvalehti*, 1. 11. 1879, č. 165, s. 247.

⁴⁷¹ Almberg v textu rovněž zmiňuje, že podrobný článek o Palackém, popisující jeho životní dráhu vyšel v *Suomen Kuvalehti* o tři roky dříve v 94. čísle 15. listopadu 1876 na stranách 263 a 264.

⁴⁷² *Suomen Kuvalehti*, 1. 11. 1879, č. 165, s. 249.

Tato podobnost poměrů národních budí u všech Finů, kteří Čechy navštíví, sympatie k nám a sympatie tato jeví se i ve finských novinách. Tak nejnovější číslo (165) illustrovaných novin finských „Suomen Kuwalehti“, vycházejících v Helsingisfã (v Helsingforsu) přináší podobiznu Riegerovu s podpisem: „Frans Ladislaus Rieger“ a vyobrazení Palackého mostu s popisem: „Palackyn sieta Pragissa.“ Hlavním udržovatelem spojení mezi námi a Finy jest učenec p. Almberg, jenž před několika roky Prahu navštívil a několik týdnů zde pobyl, věnovav se studiu našich poměrů.⁴⁷³

Očividně ani mladý fennomani a jeho další životní působení nezůstalo jeho českým přátelům lhostejné. Ve své korespondenci s Vojtou Náprstkem Almberg také několikrát vyjádřil touhu ještě jednou navštívit Prahu a setkat se zde se svými českými známými, stejně jako mnohokrát pozval Náprstka a další k sobě do Helsinek, k žádnému dalšímu setkání však již nikdy nedošlo. Přestože vzájemná korespondence v pozdějších letech ztratila na intenzitě, zůstal Antii ve styku s manželi Náprstkovými až do své smrti. Také vzájemná výměna předmětů mezi Prahou a Helsinkami nadále pokračovala a obohacovala sbírky, jak v Náprstkově muzeu, tak v Helsinkách.

Ze všech těchto důvodů lze usuzovat, že Almberg na Čechy a své zdejší přátele přece jen zcela nezanevřel a neodvrhl své dřívější sympatie k tomuto národu ve prospěch finsko-maďarského bratrství. Snad nejvýstižněji jeho názory vystihuje jeden z dopisů, který krátce po svém odjezdu z Prahy poslal Yrjö-Koskinenovi. Stojí v něm:

Že se moje názory na Čechy snad mohou změnit, nebudu popírat, ale nikdy se nezmění tak, že bych odepřel jim stejná práva, o která se my sami snažíme, aby všechny národy měly právo *na samostatný život*.⁴⁷⁴

Touto zásadou se pak Almberg řídil i po zbytek svého života, třebaže se výrazně angažoval jako jeden z předních propagátorů příbuznosti mezi Finy a Maďary. Maďarofilské tendence se však ve Finsku dlouhodobě nedokázaly výrazněji prosadit. Jejich vrcholem byla zřejmě společná oslava 50. výročí založení Finské literární společnosti a Maďarské akademie věd v roce 1881, při které Almberg pronesl oslavnou řeč na adresu finsko-maďarské spřízněnosti.⁴⁷⁵ Velká většina liberálně

⁴⁷³ České noviny, 14. 11. 1879, č. 272, s. 2.

⁴⁷⁴ M. Engman, *Kärlek och politik, fennomani och tjeckomani. A. F. Almberg i Prag 1874*, s. 273.

⁴⁷⁵ Je zajímavé, že Almbergovy sympatie vůči Maďarům neunikly ani pozornosti novin na Slovensku. Již v březnu 1880 můžeme jeho jméno nalézt v *Národních novinách* v článku s názvem *V Rusku a u nás*, zmiňujícím se o cestě maďarského spisovatele Josefa Synnyeie (József Szinnyei) (1830–1913) do Helsinek. O rok později v srpnu 1881 se pak v tomtéž listu objevuje v článku *Ruské zdravice z Pešti*, ve kterých je se značnou dávkou ironie naznačeno, že zatímco finští poddaní ruského cara si mohou užívat všemožných svobod a vyučovat na vlastní finské univerzitě

smýšlejících Finů však nesdílela hungarofilské nadšení. Vcelku správně poukazovali na fakt, že finská kultura a literatura byly mnohem více ovlivněny ze západu, především z germánských zemí, než od „bratrů“ Maďarů.⁴⁷⁶ Zde se však již ocitáme opět na půdě starého sporu, zdali je finská kultura a historie odvozená od germánských, rozumějme švédských kořenů, či nikoliv.

5.5. Shrnutí vzájemné reflexe mezi Finy a Čechy v průběhu 50. až 70. let 19. století

V průběhu třetí čtvrtiny 19. století došlo v Českých zemích i ve Finsku k zásadnímu vývoji, který hluboce ovlivnil obě rozvíjející se národní hnutí. Jak již bylo výše řečeno, jak český, tak finský národ (i když ten o něco později) v tomto období vstoupily do závěrečné fáze svého vývoje. Agitační fáze u nich byla buď již zcela završena, nebo se úspěšně dokončovala a začínal nástup poslední masové fáze u obou emancipujících se národů. Začaly se vytvářet různé spolky a hnutí s národním podtextem, které byly jakýmsi podhoubím pro pozdější politické strany. Zároveň s tím vůdčí osobnosti mezi českými a finskými vlastenci začaly formovat první politické programy formulující cíle a ambice národních hnutí.

Velký význam pro tento vývoj měly samozřejmě i vnější vlivy. V habsburské monarchii po dekádě tzv. Bachova absolutismu došlo k jistému uvolnění poměrů a vytvoření určitého konstitučního systému, i když stále ještě silně omezeného. V roce 1867 došlo také k zásadní přeměně v říši a vytvoření duální Rakousko-Uherské monarchie. Češi se posléze pokusili dojednat podobné vyrovnání, jakého se podařilo dosáhnout Maďarům. Zklamání z neúspěchu a pachůt nedodržených slibů ze strany vídeňské vlády pak na dlouhou dobu ovlivnily jejich politické postoje a zapříčinily jejich neúčast na zemském sněmu i říšské radě.

Ve Finsku se situace pro tamní emancipující se národní hnutí naopak vyvíjela více než příznivě. Po nástupu Alexandra II. došlo k částečné liberalizaci ruské byrokracie a především finské velkovévodství, jako do určité míry modelový příklad, z tohoto vývoje mohlo naplno těžit. Roku 1863 car opět po více než padesáti letech svolal finský zemský sněm a zavázal se jej i nadále

třeba i maďarštinu, v „liberálním“ Uhersku jsou zakazována slovenská gymnázia, viz. *Národné noviny*, 27. 3. 1880, č. 37, s. 4 a *Národné noviny*, 18. 8. 1881, č. 96, s. 3.

⁴⁷⁶ A. Halmesvirta, *Ideology and Argument; Studies in British, Finnish and Hungarian Thought*, s. 255.

pravidelně svolávat. Díky jeho náklonnosti k Finsku, stejně jako vzorové loajalitě jeho finských poddaných se fennománům v průběhu 60. a 70. let podařilo dosáhnout mnoha další výhod a ústupků z rukou imperiální vlády. Na základě carského reskriptu z roku 1863 byla zrovnoprávněna finština se švédštinou, třebaže toto rozhodnutí mělo vstoupit plně v platnost až po dvacetí letech. Došlo k osamostatnění se finského poštovního, celního a především peněžního systému. Napříště již byla nová finská měna (finská marka) oddělena od ruského rublu. Další liberální změny byly učiněny na podporu finského průmyslu a vývozu. Byly budovány nové kanály a železnice, spojující vnitřní Finsko s pobřežím, které umožnily mnohem rychlejší přesun zboží z finského vnitrozemí a jeho snadnější obchodovatelnost se zámořím. Docházelo sice ještě k občasným krizím a neúrodám a velká většina finského venkova byla stále ještě poměrně zaostalá a odkázaná na zemědělství, ale celkově bylo toto období periodou významného pokroku.

S rozvíjející se politickou žurnalistikou si Češi i Finové začali mnohem více všimnout nejen svého bezprostředního okolí, ale také národů vzdálenějších. Nemohlo jim tedy uniknout, že je v Evropě několik národů, které se nachází v obdobné pozici, jako oni sami. Od konce 50. let 19. století tedy můžeme zaznamenat mnohem větší zájem Finů o Českou zemi a naopak. Objevují se novinové články, které tentokrát již nereflektují výhradně jen historii a literaturu, ale věnují se i politickému postavení a ambicím finského, resp. českého národa.

Mnohem větší aktivitu v tomto směru můžeme pozorovat u Finů. Příčinou pro to mohou být do značné míry uvolněné poměry, které v této době ve Finsku panovaly. Finské velkovévodství se právě nacházelo v období jak hospodářského, tak politického rozkvětu, což umožňovalo Finům obracet svoji pozornost navenek vůči ostatním evropským národům a snažit se u nich najít inspiraci pro svůj další rozvoj. Naopak čeští obrozenci po většinu 60. a 70. let usilovali o změnu poměrů v podunajské monarchii a značnou část svých sil věnovali boji za federalizaci nebo alespoň větší národní rovnoprávnost v rakouské říši. Z tohoto velkého zaujetí vlastními poměry tak může pramenit jejich poměrně menší aktivita při reflexích jiných malých evropských národů. Přesto ovšem finské pokusy o vzájemné kontakty a inspiraci českým emancipačním hnutím nezůstávaly úplně mimo český zorný úhel. Pokud už došlo k setkání s některým z finských vlastenců, byla česká odezva na jejich snažení velice vstřícná a pozitivní. Můžeme to vidět na příkladu kladné odezvy, které se dostalo finskému jazykovědci Augustu Ahlqvistovi, a především vřelého přijetí mladého fennomana Anttiho Almberga během jeho pobytu v Praze.

Právě Albergův několika měsíční pobyt v Praze položil základ dalším vzájemným kontaktům, které přetrvaly ještě dlouho poté, co se tento nadějný finský žurnalista a pedagog vrátil ze své cesty zpátky domů. Přestože pak jeho české sympatie byly do značné míry zastíněny těmi maďarskými, styky, které v Praze navázal, přetrvaly více než tři desetiletí a během svých návštěv v Praze, resp. Helsinkách z nich těžili ještě mnozí další čeští a finští vlastenci. Přestože Prahu před Albergem navštívili již jiní, leckdy i mnohem významnější fennomani, ať už jde o zmiňovaného Ahlqvista nebo samotného vůdce finského hnutí Snellmana, pobyt žádného z nich neměl tak zásadní vliv na vzájemné seznámení obou národů. Mohla za to jednak délka Albergova pobytu, neboť v českém hlavním městě strávil bezmála tři měsíce, ale hlavně fakt, že se měl možnost seznámit prakticky se všemi čelními představiteli českého národního hnutí a podrobně je informovat o fennomanském hnutí, jeho snahách a cílech. Touto cestou tak byl schopen pro seznámení Čechů s finskou problematikou udělat mnohem více než kterýkoliv jiný Fin před ním. V opačném směru pak byly velice důležité zprávy, které o Českých zemích, jejich obyvatelstvu, politické a jazykové situaci a mnoha dalších otázkách, Alberg zasílal domů. Ať už se jednalo o soukromou korespondenci s jeho fennomanskými přáteli nebo o otevřené dopisy, které byly pravidelně vydávány ve fennomanském *Uusi Suometaru*. Touto cestou se tak mohli Finové blíže seznámit s českým prostředím. Alberg si byl navíc vědom mnoha vzájemných podobností mezi českým a finským prostředím a čtenáře finských novin na tyto paralely zvláště upozorňoval.

Speciální kapitolou pak byly Albergovy snahy o navázání bližších vztahů s Čechy i v politické rovině. V přátelství s předními českými politiky viděl dobrou příležitost ke zviditelnění svého národa v Evropě a užší spolupráci na mezinárodní úrovni pak považoval za přínosnou pro budoucí finský vývoj. V tomto ohledu však byl trpce zklamán svými fennomanskými přáteli, zvláště pak jejich vůdce Yrjö-Koskinenem, který spolupráci s Čechy nebyl vůbec nakloněn. Obával se jednak českých panslavistických tendencí, což vzhledem k latentním obavám Finů z rusifikace nebyla zrovna přitažlivá alternativa. Zároveň se také nechtěl kompromitovat jako Rieger, při vyjednávání s cizími velmocemi. Finové se v této době snažili vytvářet obraz věrných poddaných ruského cara a vyvarovat se jakýchkoliv podezření z neloajality vůči Rusku. Naproti tomu u něj silně působily jeho sympatie vůči Maďarům, které považoval za pokrevně, jazykově a kulturně s Finy spřízněné.

Kořeny těchto myšlenek o kulturní a jazykové spřízněnosti Finů s Maďary můžeme ve finském národním hnutí najít již v 50. letech 19. století. K jejich největšímu rozkvětu pak došlo na přelomu 70. a 80. let, přičemž Yrjö-Koskinen a později i Alberg byli předními představiteli tohoto proudu.

Snaha některých fennomanů dokázat tuto jazykovou a kulturní příbuznost s kulturně vyspělými Maďary do značné míry mířila proti rasistickým teoriím podporovaných svekomany, tvrdícím, že Finové jsou stejné rasy jako nevyspělé zauralské národy. Fennomané se tak svůj jazyk a původ snažili spojit s národem, který beze všech pochybností měl bohatou a dlouhou historickou tradici. Na druhou stranu mnohými Maďary byly společné ugrofinské kořeny považovány za ponižující. Stále v nich rezonovaly Tacitovy věty o Finech jako polodivokých nevyvinutých stvořeních, zatímco Maďaři sami sebe považovali za potomky slavných Hunů a mnohem raději hledali příbuznost u sice barbarských, ale dříve obávaných Turků. Jednou z hlavních ambicí Almbegových prací tak bylo vyvrátit tyto předsudky vůči Finům a dokázat jejich příbuznost s Maďary stejně tak jako jejich kulturní vyspělost. Na druhou stranu však po celou dobu tvrdě kritizoval tyranské způsoby, jakými vystupovali vůči ostatním nemaďarským národům v uherských zemích.⁴⁷⁷

Mezi Čechy a především Slováky tyto hungarofilské tendence samozřejmě byly velice málo populární, přičemž hlavně na Slovensku dávali svoji nelibost s finsko-maďarským sblížením najevo. V mnohém to připomíná výtky Jungmannovy a Kollárovy generace vůči Finům poklidně si žijícím v carském Rusku, zatímco Slované úpí pod německou a maďarskou nadvládou. Mezi českými obrozenci ovšem tato kritika není v tomto období již patrná. Finský národ pro ně v této době přeci jen asi nebyl natolik blízký, aby se vůči němu museli negativně vymezovat. Navíc fennomané, kteří během 60. a 70. let navštívili České země, měli pro české národní hnutí vesměs jen slova chvály a obdivu. Jediné co českým obrozencům vytýkali, byla jejich nejednotnost a případné panslavistické zaměření. Všeslovanská myšlenka však v druhé polovině 19. století do značné míry ztratila na síle a zvláště po polském povstání roku 1863 se zdála prakticky neudržitelnou. Existovala sice krátká období, kdy se někteří čeští politici pokusili probudit slavjanofilské myšlenky, jako například v roce 1867 při ostentativní výpravě vedené Palackým a Riegerem do Moskvy, kterou dávali najevo svůj nesouhlas s vyrovnáním. Jednalo se však spíše jen o ojedinělé pokusy a určitý psychologický nátlak vůči vídeňské vládě. Navíc ani ruská podpora české věci nebyla nijak valná a o slovanské svornosti po rusko-polském fiasku už nemohlo být vůbec řeči.

Stejně jako u Finů a jejich idejí o ugrofinském bratrství, i Češi vnímali určitou jazykovou a kulturní spřízněnost s dalšími slovanskými národy. Tato náklonnost k Maďarům, resp. Slovanům však ani

⁴⁷⁷ A. Halmesvirta, *Ideology and Argument; Studies in British, Finnish and Hungarian Thought*, s. 247–250.

u jednoho z obou národů nakonec nehrála rozhodující roli, i když tyto tendence mohly do určité míry negativně ovlivnit jejich vzájemné kontakty. Mnohem více se však u obou národů v průběhu času začaly prosazovat liberální myšlenky a s nimi spojené sympatie k ostatním malým národům, nacházejícím se v podobném postavení a snažícím se prosadit podobné národní cíle a požadavky.

6. Kulturní styky mezi Čechy a Finy v průběhu 19. a počátku 20. století

K česko-finským kontaktům docházelo samozřejmě i na poli kultury a umění. I zde můžeme sledovat několik podobností a analogií. Obdobná role Hankových rukopisů a Lönnrotovy *Kalevaly* pro obě národní hnutí již byla zmíněna. Další paralely můžeme najít například v hudbě. Jak finští tak čeští skladatelé ve své tvorbě hodně využívali národní motivy a symboly. Stačí jen vzpomenout na *Kalevalou* inspirovaná díla Roberta Kajana nebo Jeana Sibelia.⁴⁷⁸ Z českého prostředí jsou pro změnu známé Smetanovy opery a symfonická báseň *Má vlast*, které byly inspirované českými dějinami a mýty.⁴⁷⁹ Podobné motivy ve svých dílech využívali i výtvarní umělci. Finský národní romantismus tzv. karelianismus zde byl již zmíněn. Čeští malíři zase nalézali mnohé inspirace v Hankových rukopisech a české historii. Vzájemné kontakty mezi českými a finskými umělci tak mohly přinést nejednu zajímavou inspiraci.

Význam národní kultury byl pro emancipující se malé národy, jako byli Finové a Češi, naprosto klíčový, ať už se jednalo o literaturu, hudbu nebo výtvarné umění. Počáteční fáze národních hnutí jsou prakticky výhradně spojeny s činností směřující k rozvoji vlastní národní kultury, mateřského jazyka a na něm založené literatury. Zásadní roli při tom hrálo do značné míry prostředí venkova. Na jedné straně jako oblast, kterou bylo třeba získat pro národní myšlenku, a na druhé také jako zdroj národní kultury. Jelikož městské prostředí bylo do značné míry spojeno se švédským, resp. německým jazykem, byly jak u finského, tak u českého národa za zdroj národní kultury a jazyka považovány především venkov a jeho obyvatelstvo.

6.1. Co Čech to muzikant

Čeští hudebníci byli známí po celé Evropě, není tedy divu, že jejich věhlas dosáhl až do Finska. Již Snellman během své návštěvy Českých zemí poznamenal: „*Čechy, nejmilejší vlast hudby v Evropě, jsou slovanská země, a kdo zná náklonnost a lásku ruských venkovanů k hudbě, určitě nepřisoudí toto nadání Čechů německé výchově.*“⁴⁸⁰ Je zajímavé, že muzikálnost Čechů tu Snellman dává do souvislosti s jejich slovanským původem. Finové ostatně měli brzo příležitost sami se přesvědčit

⁴⁷⁸ P. Stratil, *Finská hudba v 19. a 20. století*, in: M. Švec, L. Snopek (eds.) *Suomi a my*, s. 52–53.

⁴⁷⁹ A. Stich, *Tradiční romantické motivy v české hudbě a poezii druhé poloviny 19. století*, in: *Povědomí tradice v novodobé české kultuře (Doba Bedřicha Smetany)*, s. 88–93.

⁴⁸⁰ J. V. Snellman, *Deutschland, eine Reise durch die deutschsprachigen Länder 1840–1841*, s. 343.

o vynikající úrovni českých hudebníků. Jedněmi z prvních vyslanců české hudby ve Finsku byly sestry Vilma a Marie Nerudovy, jejichž houslové koncerty doprovázené zpěvem jejich třináctiletého bratra Františka byly ve Finsku nesmírně populární. Jak píše list *Helsinki Tidningar* 2. srpna 1856: „*Sestry Nerudovy, které všude, kde se objevily, sklidily veliký ohlas pro svoji neobyčejnou houslovou virtuozitu, dorazí dnes do města, kde budou také koncertovat.*“⁴⁸¹ O dva dny později byl pak ve stejných novinách otištěn článek S. G. Elmgrena, popisující jejich koncert z předchozího dne, ve kterém opět nešetří superlativy, i když si zároveň postěžoval, že návštěva nebyla příliš vysoká. Možná i z tohoto důvodu autor na konci textu upozorňuje, že se má konat ještě jeden koncert, který určitě nabídne opět výjimečný a nevšední zážitek.⁴⁸²

V průběhu 70. let byla rozvíjející se finská hudební scéna výrazně ovlivněna českými umělci. Hlavní zásluhu na tom měli především bratři Jaromír (1845–1905) a Bohuslav Hřimalý (1848–1894), pocházející ze slavné hudební rodiny Hřimalých z Plzně. Jejím zakladatelem byl jejich otec Vojtěch Hřimalý (1809–1880) a všech jeho šest dětí, dcery Marie (1839–1921) a Anna (1841–1897) a synové Vojtěch (1842–1908), Jan (1844–1915) a již zmíněný Jaromír a Bohuslav, se po světě proslavili jako vynikající hudebníci.⁴⁸³ Jako první do Helsinek zamířil Jaromír, který zde roku 1872 získal místo koncertního mistra zdejší opery, v pozdějších letech krátce působil i v Petrohradu a Berlíně, ale v 80. letech již opět působí v Helsinkách, převážně jako koncertní mistr a soukromý učitel hry na violoncello. V 90. letech musel však svoji uměleckou dráhu ukončit kvůli přetrvávajícím zdravotním potížím. Jeho bratr Bohuslav, který působil na přelomu 70. let v Prozatímním divadle v Praze a následně ve Švandově divadle v Plzni, jej v roce 1875 následoval do Finska, kde se stal dirigentem nové finské opery. Později byl také v angažmá zdejšího švédského divadla a společnosti Emmy Achtéové. Oba dva se usadili ve Finsku a následně zde zůstali natrvalo.⁴⁸⁴

Výraznou stopu ve finské opeře zanechal také tenorista Josef Navrátil (1840–1912). Když na začátku 70. let hledal ředitel finského divadla zpěváka pro operní představení, oslovil i své známé v Praze, kde měl poměrně dobré kontakty díky svým častým lázeňským pobytům v Karlových Varech a Mariánských Lázních.⁴⁸⁵ Nakonec jeho rozhodnutí padlo právě na Navrátila, který byl u helsinského publika nesmírně populární. Proslavil se zejména svým tenorovým partem ve Verdiho

⁴⁸¹ Helsingfors Tidningar, č. 62. 2. 8. 1856, s. 1.

⁴⁸² Helsingfors Tidningar, č. 64. 4. 8. 1856, s. 1; S. Haltsonen, *Praha ja Suomi*, s. 42–43.

⁴⁸³ Hřimalý, *Familie*, in: http://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_H/Hrimaly_Brueder.xml [7. 3. 2016].

⁴⁸⁴ Å. Backström, *Hrimaly*, in: Genos 58/1987, č. 3, http://www.genealogia.fi/genos-old/58/58_143.htm, [7. 3. 2016], s. 143–149.

⁴⁸⁵ L. Fárová, *Česko-finské kulturní vztahy*, in: *Dějiny Finska*, s. 312.

Trubadúrovi.⁴⁸⁶ Po čtyřech letech působení ve Finsku se vydal na turné po Rusku a zavítal i do Gruzie. Během svého pobytu v zahraničí bedlivě sledoval postupující stavbu Národního divadla v Praze, ve kterém velice toužil po svém návratu vystoupit. I přes své nesporné renomé, kterého si v zahraničí vydobyl, byl tehdejším ředitelem Národního divadla Janem Nepomukem Maýrem (1818–1888) odmítnut, jako ostatně už několikrát před tím. Rozhodl se tedy pro návrat do Gruzie, kde se natrvalo usadil. Tato země se mu stala osudem, založil zde vůbec první lidový pěvecký sbor a později i spoluzakládal gruzínskou národní operu. Gruzínci ho přijali za svého a Navrátil se později proslavil pod gruzínskou verzí svého jména Josif Ratili.⁴⁸⁷ Zajímavostí jistě je, že se Navrátil již z dřívějších znal s Vojtou Náprstkem. Během svého pobytu v Helsinkách se seznámil s Anttim Albergem,⁴⁸⁸ který ho pak využíval jako určitého kurýra svých dalších zásilek do Prahy pro Náprstka. Stejně tak Náprstek posílal po Navrátilovi své další dary do Helsinek.⁴⁸⁹

Dalším významným českým hudebníkem, který svůj život spojil s Finskem, byl pražský rodák s maďarskými kořeny Anton Sitt (1847–1929). Sitt – který pocházel z rodiny známého maďarského houslového virtuosa Antona Szytta (1819–1878), jenž se později usadil v Praze – se již během svého mládí stal vynikajícím houslistou a vystupoval se soubory po celém Německu. Později zavítal také do švédského Göteborgu a odtud jeho kroky vedly roku 1882 do Finska. Zde se nejprve věnoval pedagogické činnosti a od roku 1885 působil v orchestru finské filharmonie vedeném známým finským hudebním skladatelem a dirigentem Robertem Kajanem. V souboru finské filharmonie pak Sitt působil po dalších čtyřicet let a souběžně se při tom věnoval výuce hry na housle, kterou se snažil zpřístupnit velkému počtu žáků a to i z chudších vrstev.⁴⁹⁰

Jak je vidno, čeští hudebníci a skladatelé měli ve Finsku vynikající renomé. Na začátku 20. století se však i české prostředí začalo seznamovat s finskou hudbou. Díla finských skladatelů se postupem času čím dál častěji objevovala v repertoáru českých hudebních těles. V *Národních listech* z 13. prosince 1901 tak například můžeme číst:

Česká Filharmonie. První abonentní koncert nového období 1901–1902 přinesl dvě novinky z dalekého severu. Probudily národ čudský klepe od nějaké doby úsilně na brány evropské nevšimavosti, aby šťastnější a větší národy upozornil na své osvětové snahy. Propagace jeho nemíjí se účinku. Příkladem vcházejí ve

⁴⁸⁶ S. Haltsonen, *Praha ja Suomi*, s. 43.

⁴⁸⁷ *Josef Navrátil – Ratili*, in: <http://www.obcecr.cz/dobsice/index.php?lang=1&level=2&id=1179> [7. 3. 2016].

⁴⁸⁸ Také Alberg v jednom svém listu Náprstkovi píše, že Navrátil v Helsinkách „vystupuje s velmi velkým úspěchem“, viz. A. Alberg V. Náprstkovi 22. 1. 1876.

⁴⁸⁹ A. Alberg V. Náprstkovi 22. 1. 1876, 30. 4. 1876 a 5. 9. 1876.

⁴⁹⁰ S. Haltsonen, *Praha ja Suomi*, s. 43.

známost nejlepší plody jeho literatury, zakládají se revue k soustavnému seznamování ciziny s jeho životem, zvláštnostmi a duševním ruchem; Finnové posílají do světa obrazy svých malířů, skladby svých hudebníků. – Loňská výstava pařížská byla jim takovou vhodnou záminkou k rozprostranění národních sil. Mezi jinými kulturními zjevy došla tam také hudba finská svého zastoupení dvěma koncerty v Trocaderu. Řídil je Robert Kajanus, zakladatel pověstné filharmonie helsingforské, úsilovný šířitel hudby čudské a sám její přední tvůrce, do jisté míry hlava nové školy. Tehdy z řady více méně zajímavých skladatelů, jako jsou Armas Järnefelt se svou symfonickou básní „Korlsholm“, balladista a kritik Karel Flodin, záhy zesnulý E. Mielck, vyniklo daleko nad všechny a udrželo se na povrchu jméno Jean Sibelius. Stockholm, Christianie, Kodaň, Berlín, Amsterdam, Brussel slyšely již jeho skladby, díky energii Kajanově, a všude uznáván jest za nejvýznamnějšího skladatele Finska. K nám uvedl jej nyní p. Čelanský symfonickou básní *Finlandia*.⁴⁹¹

Můžeme tedy vidět, že spolu s finskou literaturou, zastupovanou především světoznámou *Kalevalou*, si mezi Čechy našla své příznivce i finská hudba. Ze všech finských skladatelů získaly největší ohlas právě skladby Jeana Sibelia, především jeho *Finlandia* byla v českých koncertních síních často k slyšení. Z tohoto pohledu je velice zajímavé, že právě Sibelius byl do určité míry ve svých dílech ovlivněn i českými hudebními skladateli, a to zejména Antonínem Dvořákem (1841–1904). Sibelius si Dvořáka a jeho tvorby velice vážil a v některých jeho pozdních dílech můžeme vyzorovat i určité ovlivnění tvorbou tohoto slavného českého skladatele. Na jaře roku 1901 pak při návratu z rodinné dovolené v italském Rappalu Sibelius zavítal do Prahy, kde navštívil Dvořáka a jeho zetě Josefa Suka (1874–1935). Setkání s Dvořákem na něj učinilo velký dojem. Dokonce prý o setkání se světoznámým českým skladatelem prohlásil:

Nemohl jsem s Dvořákem strávit mnoho času, ale stačilo mi to, aby na mě zapůsobil mimořádně příznivým dojmem. Starý muž byl přímo zosobněním přirozenosti a skromnosti a o svém díle mluvil velice skromně, vůbec ne tak, jak by člověk vyvozoval z jeho postavení v hudebním životě jeho země a celého světa. Mimo jiné mi velice upřímně pravil: „Víte, skládal jsem až příliš moc.“ Já jsem však s jeho názorem nemohl souhlasit.⁴⁹²

6.2. Josef Holeček a český překlad *Kalevaly*

Finský národní epos *Kalevala*, stejně jako další díla sebraná Eliasem Lönnrotem si získala obrovský ohlas po celém světě. Záhy po svém vydání byla přeložena do švédštiny, němčiny a francouzštiny.

⁴⁹¹ Národní listy, č. 343, 13. 12. 1901, s. 3.

⁴⁹² A. Barnett, *Sibelius*, s. 144.

O něco později následoval anglický a maďarský překlad a na konci 19. století také ruský a estonský. I mezi českými obrozenci vyvolalo toto dílo velký ohlas, jak jsme si již ukázali na příkladu Nebeského článku v muzejníku, dlouhou dobu se však museli spokojit pouze s cizími překlady. *Kalevala* měla pro Čechy velký význam mimo jiné i jako důkaz, že i malé národy a jejich národní literatury mohou produkovat díla tak vysoké kvality a umělecké hodnoty. Aby se však s tímto úchvatným finským národním eposem mohla seznámit i širší čtenářská obec v Českých zemích, bylo zapotřebí přeložit jej do češtiny. To však vyžadovalo poměrně velké oběti a zápal, jelikož *Kalevala* je dílo velmi rozsáhlé a finský jazyk byl v té době pro většinu českých spisovatelů a překladatelů naprosto neznámý. Nakonec se tohoto velice nesnadného úkolu na konci 70. let chopil mladý jihočeský novinář a spisovatel Josef Holeček (1853–1929).

Holeček započal svá studia nejprve v Písku a Českých Budějovicích, ale nakonec se rozhodl pro reálné gymnázium v Táboře. Zde se také seznámil s národní literaturou jihoslovanských národů, což u něj probudilo hluboký zájem o jejich dějiny, literaturu a zvláště pak o lidovou poezii. Po ukončení svých studií se proto rozhodl roku 1875 odjet do Záhřebu, kde působil jako vychovatel a současně dopisovatel *Národních listů*. Velký vliv na budoucí tvorbu mladého spisovatele mělo setkání s dr. Leopoldem Geitlerem (1847–1885), který v té době působil na záhřebské univerzitě jako profesor slavistiky a se kterým se Holeček znal již z dřívější doby. Při debatách s Geitlerem dospěli oba k názoru, že k rozvoji české literatury je zapotřebí udržovat styky i s jinými malými národy a především studovat jejich jazyky. Po delším rozmýšlení se Holeček rozhodl zaměřit na finský jazyk, s tím, že přeloží finský národní epos *Kalevalu*.⁴⁹³ K překladu *Kalevaly* a později i dalšího Lönnrotova díla *Kanteletaru* jej vedlo hned několik důvodů. Prvním z nich byla láska k lidové poezii. Jak sám poznamenal, nikdy jej „*nic tak nedojímalo a dosud nedojímá, jako básnické skladby národní*“.⁴⁹⁴ Dalším významným motivem k překladu finského národního eposu byl právě výše zmíněný pocit sounáležitosti mezi malými národy. O tom, že by Češi, kteří sami jsou přehlíženi velkými národy, neměli ignorovat jiné národy, které jsou ještě menší, a naopak by měli usilovně pracovat na poznání a sblížení se s těmito malými národy, jako byli právě Finové, Holeček píše například ve svém fejetonu v *Národních listech* dne 9. listopadu 1877:

Míváme větším národům, nežli jsme sami, za zlé, že se o nás a osudy naše nestarají, že nás přezírají a ignorují. Zatím nejsme o nic lepšími, běží-li o národy ještě menší, nežli jsme sami. Uvykli jsme si na př. mluvit o Čudech tak, jako by to

⁴⁹³ L. Fárová, *Josef Holeček a jeho překlady finské „lidové“ poezie*, s. 174, finstina.ff.cuni.cz/finstina/farova/-holetext.doc [16. 3. 2016].

⁴⁹⁴ J. Holeček, *Kalevala, národní epos Finů*, předmluva s. VI; L. Fárová, *Josef Holeček a jeho překlady finské „lidové“ poezie*, s. 174, finstina.ff.cuni.cz/finstina/farova/holetext.doc [16. 3. 2016].

byla docela nízká, ničemná nace, o málo patrnější afrických Křováků a Hottentotů, nace, která stojí pod námi hluboko a hluboko. A přece tomu není tak a Čudové jsou docela hodni naší pozornosti, pozornosti nemenší té, kterou oni samo věnují nám a obnovenému našemu národnímu rozvoji. [...] Zkrátka, Čudové jsou jedním z oněch malých a nečetných národů, kteří se stali našimi obdivovateli a hledí k nám jako vzoru, ať právem nebo neprávem.

Tu je tedy více než záhodno, abychom poněkud sestoupili s klamně výše, na niž jsme se vyšroubovali, a hleděli se seznámiti s národem, který nás už proto zajímá musí, že nás ctí – a ctitelů našich je hrůza po řídku.⁴⁹⁵

Podobná slova ostatně můžeme vyčíst také v samotném úvodu Holečkova překladu *Kalevaly*, který vyšel skoro o dvě dekády později

Náš český národ jest národem malým a my všichni vyrostli i dospěli jsme v úzkostech o jeho trvání a budoucí zdar, jehož podmínky v bolestech hledáme. Oči naše upírají se k národům velkým, které o nás nevědí, kterým jsou naše city a potřeby cizí a bytí naše lhostejno. Mně na myslí tane něco, co bych nazval sociální otázkou národů. Malí národové bez ohledu na svůj původ musejí se poznávat, sbližovat a vzájemných předsudků se zhošťovat, jež jim namoze národy velké za svými účely vnukly. Zvláště jest pro nás důležité, abychom se blíž obeznamovali s těmi z malých národů, které jako my žijou v rámci velkých a jinorodých států. Takovým je národ finský.⁴⁹⁶

Je zřejmé, že se Holeček snaží obrátit pozornost Čechů nejen k tomuto velkolepému dílu, ale k finskému národu celkově, jelikož dle jeho názoru „úspěchy Finů v tomto století, jež nazývá se věkem národností, jsou tak veliké a obdivu hodné, že zasluhují, aby každý, zvláště malý národ, obeznámil se s podmínkami a prostředky, kterými jich dosáhl.“⁴⁹⁷ Holeček v *Národních listech* poukazuje mimo jiné i na to, jak málo pozornosti bylo Finům, jejich literatuře a národnímu snažení v Českých zemích doposavad věnováno:

U nás dosavad jen třikrát namočeno pero, aby se o Čudech rozepsalo. Stalo se tak po prvé v článku „Naučného Slovníku“, po druhé v „Musejniku“ v Nebeského rozpravě o Kalevalě a posléze po třetí před dvěma lety ve „Světozoru“,⁴⁹⁸ kde Lambl podával některé cestopisné obrázky z Čudska.⁴⁹⁹

Naproti tomu zmiňuje Almqvistovu návštěvu v Praze a jeho překlady české poezie do finštiny a na

⁴⁹⁵ Národní listy, 9. 11. 1877, s. 1.

⁴⁹⁶ J. Holeček, *Kalevala, národní epos Finů*, předmluva s. VI; L. Fárová, *Josef Holeček a jeho překlady finské „lidové“ poezie*, s. 174–175, finstina.ff.cuni.cz/finstina/farova/holetext.doc [16. 3. 2016].

⁴⁹⁷ J. Holeček, *Kalevala, národní epos Finů*, předmluva s. VIII.

⁴⁹⁸ O hesle v Riegerově naučném slovníku a Nebeského článku zde již bylo podrobně pojednáno, Lamblovými cestopisnými obrázky ve Světozoru jsou míněny dva články z pera českého chemika a vysokoškolského profesora Jana Baptisty Lambla (1826–1909) s názvem *Vodopád Imatra v Čuchonsku*, který vyšel v sedmém a osmém čísle časopisu Světazor 12. a 19. února 1875.

⁴⁹⁹ Národní listy, 9. 11. 1877, s. 1.

konci fejetonu pak neopomíná zmínit ani Almberga a jeho pobyt v Praze, který vedl k vzájemné výměně finských a českých předmětů s Vojtou Náprstkem:

[...] loňského roku⁵⁰⁰ prodléval v Praze Čud p. Ahleberg, aby studoval české poměry. Pan Ahleberg obohatil průmyslové museum pana Vojty Náprstka mnohými ručními pracemi žáků a žákyň škol čudských, které vesměs vynikají zvláštností a pěkným vkusem.⁵⁰¹

Mimo to shledává Holeček také velké množství paralel a podobností mezi, ať mezi lidovou poezií Finů a slovanských národů, nebo mezi samotnými Finy a Slovy. Ve výše zmíněném článku v *Národních listech* tak můžeme číst, že „jsou Čudové zpěvnější, než kterýkoliv jiný z nynějších národů, tak že se jim pouze Jihoslované vyrovnati dovedou.“⁵⁰² Tuto zpěvnost Finů pak podle Holečka má na svědomí především „krásná, půvabně zasmušilá a opět úchvatně velkolepá příroda, která je obklopuje.“⁵⁰³ Ovšem nejen přírodními krásami se Finsko řadí na první místo v Evropě, ale jak Holeček tvrdí „také národní poesie Čudů nemá sobě rovny.“⁵⁰⁴

Podobné srovnání národní poezie Finů a Slovanů, v tomto případě jmenovitě Rusů, Holeček nabízí i v předmluvě k jeho překladu *Kanteletaru*, jenž vyšel roku 1904. Zde mimo jiné poukazuje také na rozdíl mezi selskou „finskou“ a městskou „švédskou“ poezií.

Písň Kanteletaru možno nazvati selskými na rozdíl od jiných národních písni finských, které mají původ v městech a za skladatele mají drobné řemeslníky a námořníky. Písň městské přiklání se obsahem i formou k písni švédskému a bezpochyby také hudebně jim se blíží, jako vůbec městský život ve Finsku vznikl z městského života švédského. Naproti tomu selská poesie finská při své úplné samorostlosti stojí blíže národní poesii ruské (velkoruské), což se při různosti obou jazyků vysvětluje podobnými podmínkami přírodními a životními. Ale kromě toho, že týž způsob života v sedláku finském i severoruském nevyhnutelně buditi musí podobné pocity a tatáž příroda nabízí mu podobné obrazy k jich vyjádření, v obojí národní lyrice příbuznosti není;⁵⁰⁵

Podobnost mezi Finy a Slovy viděl i v samotné povaze obou národů, jak je popisuje v dalším ze svých děl *Národní moudrosti*, jež vydal roku 1919:

Pokojný charakter väinämöinenské moudrosti dobře se srovnává s tzv. holubičí

⁵⁰⁰ Holeček zde mylně datuje Almbergův pobyt do roku 1876 namísto roku 1874. Je možné, že se pouze zmylil v roce Almbergovy návštěvy v Praze, nebo si jej spletl s Elielem Aspelinem, který na Almbergovo doporučení navštívil Náprstka právě v roce 1876, jak již bylo výše zmíněno.

⁵⁰¹ *Národní listy*, 9. 11. 1877, s. 1.

⁵⁰² *Národní listy*, 9. 11. 1877, s. 1.

⁵⁰³ *Národní listy*, 9. 11. 1877, s. 1.

⁵⁰⁴ *Národní listy*, 9. 11. 1877, s. 1.

⁵⁰⁵ J. Holeček, *Kanteletar, Finská národní lyrika*, předmluva s. IV.

povahou starých Slovanů, [...] Bez sporu může být za pravdu přijato, že Slované teprve nepokojní sousedé bojovati naučili, a žáci potom nejednou zastínili své učitele; ale kde Slované měli sousedy pokojné, jako Rusové Fíny, tam mezi obojími žádných válek nebylo, a tudíž se žádná historie nevytvořila od počátku styků jejich v dobách nepamětných až do časů našich; ani odpadnutí Finska pod Rusko r. 1809 není výjimkou od tohoto pravidla, třeba že formálně Finsko odtud patřilo k Rusku právem výboje; ale „výboj“ tento byl výsledek napoleonských válek, nikoli pak ovoce zvláštního ruského tažení na Fíny, kteří tehdy byli vyrváni Švédům.⁵⁰⁶

I když v tomto případě si už Holeček samozřejmě oba národy příliš idealizuje. Mýtus o tzv. holubičí povaze Slovanů, pocházející od Herdera, který se českém povědomí rozšířil především díky Františkovi Palackému, byl již moderními historiky jednoznačně vyvrácen a o pokojné soužití Finů s jejich ruskými sousedy před rokem 1809 se dá také velice pochybovat, vzhledem k mnoha válečným tažením, která se na pomezí obou národů v průběhu středověku a raného novověku odehrávala.

Překlad *Kalevaly* trval Holečkovi bezmála dvacet let. Již v roce 1875 otiskl v časopisu *Lumír* první část ze svých překladů, osmou runu, v níž se jeden z hlavních hrdinů „rozšafný kmet“ Väinämöinen uchází o ruku panny Severňanky.⁵⁰⁷ V tomto případě ještě nepracoval s Lönnrotovým originálem, ale s Schiefnerovým německým překladem. Další ukázky postupně následovaly v průběhu 70. a 80. let. Na podzim roku 1877 byla ve třech číslech *Světozoru* část nazvaná *Väinämöinen a Joukahainen ve zpěvu zápasí*.⁵⁰⁸ Další část s názvem *Aino*, která dějově navazuje na runu o pěveckém souboji Väinämöinena s Joukahainenem, vyšla ve třech číslech časopisu *Ruch* v létě 1884.⁵⁰⁹ Navíc roku 1878 Holeček publikoval ve dvou číslech magazínu *Osvěta* rozsáhlou studii o *Kalevale*, ve které podrobně nastiňuje nejen její obsah a charakter hlavních postav, ale zároveň čtenáře seznamuje i se samotnými Fíny, jejich zemí a jazykem.⁵¹⁰ Zajímavostí je, že čtenáře důtklivě nabádá k používání názvů Čudsko a Čudové, který dle jeho názoru jsou původu buď slovanského, nebo laponského, oproti termínům Finsko a Finové, které pocházejí z němčiny. Sám však v pozdějších letech od tohoto svého pravidla upouští a hovoří o Fínech a Finsku.⁵¹¹ Kromě snahy postupně Čechy seznamovat s finským národním eposem měly tyto články ještě druhý, prozaičtější, cíl. Holeček se touto cestou snažil získat podporu některého z nakladatelů, který by jeho dílo později vydal. Tento

⁵⁰⁶ J. Holeček, *Národní moudrost*, s. 69–70.

⁵⁰⁷ *Lumír*, č. 30, 1875, s. 374–375.

⁵⁰⁸ *Světozor*, č. 39, 27. 9. 1877, s. 458–459; č. 40, 5. 10. 1877, s. 470 a č. 41, 12. 10. 1877, s. 483.

⁵⁰⁹ *Ruch*, č. 20, 15. 7. 1884, s. 319; č. 21, 25. 7. 1884, s. 330 a č. 22, 5. 8. 1884, s. 350–351.

⁵¹⁰ *Osvěta*, č. 10, 1878, s. 732–744 a č. 10, 1878, s. 827–843.

⁵¹¹ L. Fárová, *Josef Holeček a jeho překlady finské „lidové“ poezie*, s. 175, finstina.ff.cuni.cz/finstina/farova/-holetext.doc [16. 3. 2016].

záměr se mu bohužel nevydařil, určitou podporu ve výši 500 zlatých získal pouze od České akademie pro vědu a umění, nakonec tak celý překlad vyšel v letech 1894–1895 jeho vlastním nákladem. Tato skutečnost ještě více umocňuje jeho neuvěřitelné úsilí a obětavost, kterou tomuto svému životnímu počínu věnoval.

Krátce před tím než se začaly objevovat první ohlasy na jeho překlad *Kalevaly*, napsal Holeček pro *Národní listy* článek týkající se jiné, novější sbírky finské lidové poezie nesoucí název *Parasken Runot* (Zpěvy Paraštiny). Jednalo se o práci jednoho z Lönnrotových spolupracovníků Adolfa Neovia (1858–1913), který ve své knize zaznamenal básně známé finské lidové vypravěčky run a básní Larin Pareske (1833–1904).⁵¹² Holeček zde přináší krátký úryvek jedné z run a poukazuje na velkou podobnost s Lönnrotovou *Kalevalou*. Zároveň si též všímá velké podobnosti finské a ruské lidové poezie a jejich vzájemné prolínání v oblasti finsko-ruského pomezí, ačkoliv dále podotýká, že mezi oběma je jen málo příbuznosti.⁵¹³

Hned po vydání prvního svazku Holečkova překladu *Kalevaly* roku 1894, celkově jich nakonec bylo šest, se v českém tisku objevily první, povětšinou kladné ohlasy, na toto pozoruhodné dílo. V *Národních listech* ze dne 14. září tak můžeme číst:

Literárnější obecnost česká s jistým zadostučiněním uvítá poklad Kalevaly. Už před dvaceti bez mála lety, kdy překladatel uveřejňoval po časopisech ukázky krásné národní poesie finské, hledělo s jistým napjetím vstříc slibovanému vydání celku. Ale, jak už to bývá, nakladatel se nenacházel. Epos obsahá pět takových knih jako je přítomná a toho se každý lekl. Byla naděje, že redakce Sborníku světové poesie, vydávaného Českou akademií, neohrozí se nevýnosností podniku a získá rukopis. Neukázalo se však a tu se překladatel odhodlal státi se sám své práci nakladatelem. Milovníci a ctitelé velkých pomníků literárních budou mu tolik za energii zavázáni. O vzácném díle přineseme ještě zprávu podrobněji.⁵¹⁴

Je zajímavé, že více než vlastnímu překladu *Kalevaly* se autor článku věnuje faktu, že Holeček musel svoji práci vydat na vlastní náklady. Podobně je tomu i v případě další, tentokrát již delší

⁵¹² Larin Paraske (1833–1904), původním jménem Paraskeva Nikitina, pocházela z ugrofinského národa Ingrů (též. Ižorů), etnika blízce jazykově příbuzného Karelům a Finům. Ingrové původně obývali provincii, která se podle nich nazývala Ingrie, nacházející se jihozápadně od Petrohradu (dnes se tato oblast nachází na pomezí Estonska a Ruské federace). Larin žila v tehdejší severní Ingrii, která tehdy náležela finskému velkovévodství (dnes Leningradská oblast). Mnohými literárními historiky je označována za jednu z nejvýznamnějších osobností finské lidové poezie 19. století. Jejími vyprávěními se nechalo inspirovat mnoho finských autorů a umělců ovlivněných tzv. karelianismem, mezi jinými například i Jean Sibelius.

⁵¹³ *Národní listy*, č. 212, 3. 8. 1894, s. 4.

⁵¹⁴ *Národní listy*, č. 254, 14. 9. 1894, s. 4.

recenze na Holečkovo dílo. Autor vystupující pod šifrou š.⁵¹⁵ zde o Holečkovi mimo jiné píše:

Po patnácti roků je už spisovatelem, nakladatelem, administrátorem a expeditorem svých spisů v jedné osobě. Co takový nelekl se dnes ani vydání díla tak čistě literárního, nemoderního, neobchodního jaký je překlad národního eposu – Finů. [...]

Ale náš přítel je tak trochu mužem na způsob téhož statečného hrdiny, jehož historii na českou převádí, jarého a statného Lemminkäina. Žádných překážek se neleká.⁵¹⁶

I v tomto případě se recenzent v úvodní části více než samotné kráse *Kalevaly*, věnuje nesnázím, které musel autor překladu překonat, aby dílo mohl nejen dokončit, ale i vydat. Pozastavuje se dokonce i nad jakýmsi morálním významem celé situace, kdy osamělý spisovatel dle něj musí řešit i sociální otázku svého snažení. To vše přidává pak v jeho očích Holečkovu dílu na vážnosti. Neopomíná však zmínit ani samotné dílo a přináší krátkou ukázkou věnovanou rekově Lemminkäinenovi. V závěrečném shrnutí Serafínský přiznává, že nemá žádné znalosti originálu a díky tomu nemůže přesnost českého překladu porovnávat, zároveň ale vyzdvihuje „zvukovou lahodu a obratnost s jakou si překladatel vede v různých smělostkách alliteračních i asonančních, kterými verše starobylého zpěvu jsou naskrze vyprokládány.“⁵¹⁷

Není jistě náhodou, že se tyto pochvalné články objevovaly právě v *Národních listech*. Sám Holeček v nich po dlouhou dobu působil a je tedy naprosto logické, že mu jeho kolegové byli příznivě nakloněni. Odtud ostatně jistě pramenila i jejich snaha nalákat ke koupi knihy pokud možno co největší počet čtenářů a navrátit tak Holečkovi alespoň částečně nemalé výdaje, které měl s vydáním překladu *Kalevaly*.

Poté co byly během roku 1895 vydány i zbývající svazky, objevily se v *Národních listech* další dva články oslavující tento velký počín. Oba pocházely od autora vystupujícího pod šifrou Vbk, což nebyl nikdo jiný než Holečkův přítel literární kritik a překladatel Jan Voborník (1854–1946).⁵¹⁸ Tomu si ostatně Holeček v korespondenci stěžoval na nízký zájem o jeho vydání *Kalevaly*.⁵¹⁹

⁵¹⁵ Dle L. Fárové se pod touto šifrou s největší pravděpodobností skrývá František Procházka Serafínský (1861–1939), viz. L. Fárová, *Josef Holeček a jeho překlady finské „lidové“ poezie*, s. 176, finstina.ff.cuni.cz/finstina/farova/-holetext.doc [16. 3. 2016].

⁵¹⁶ *Národní listy*, č. 149, 31. 5. 1895, s. 6–7.

⁵¹⁷ *Národní listy*, č. 149, 31. 5. 1895, s. 7.

⁵¹⁸ Voborník byl ve své době poměrně známým literárním historikem a sepsal monografie mnohá významných českých autorů, např. Aloise Jiráska, Karla Hynka Máchy nebo Julia Zeyera. Roku 1913 pak u nakladatele F. Topiče v Praze vydal i monografii o Josefu Holečkovi.

⁵¹⁹ L. Fárová, *Josef Holeček a jeho překlady finské „lidové“ poezie*, s. 176, finstina.ff.cuni.cz/finstina/farova/-holetext.doc [16. 3. 2016].

V prvním článku, který vyšel 13. prosince 1895, autor vysoce vyzdvihuje jak samotný finský epos, jenž staví na úroveň Mahábháraty a homérských zpěvů, tak i samotný Holečkův překlad. Voborník mimo jiné píše:

Kalevala je totiž veledílo, o jehož převedení do svého jazyka každý národ dřív nebo později pečovati musí. Jak sama finská kritika dosvědčuje, je český překlad Holečkův práce velice vážná, provedena skutečně dle originálu, věrně a šťastně, místy (praví finský kritik) i tak, že dělá dojem překladu zvláště krásného.⁵²⁰

Oním finským kritikem byl zde již několikrát zmíněný docent slavistiky J. J. Mikkola, který v březnovém čísle měsíčníku *Valvoja* (Pozorovatel) v části věnované literárním recenzím otiskl svůj krátký článek o prvních třech svazcích Holečkova překladu. Je zajímavé, že první část této recenze otiskl Holeček jak v českém překladu, tak v originálním znění na konci pátého svazku *Kalevaly*, kde se mimo jiné píše:

Náš epos vychází nyní v českém překladu pod názvem Kalevala, národní epos Finů (Kalevala, suomalaisten kansalliseepos). Překladačem je spisovatel Josef Holeček. Dosud vyšly tři úpravné svazky, 482 stran, jež obsahují 27 run Kalevaly. Překladač přidržel se rozměru run, osmislabičného trocheje, jenž dělá podivu hodným způsobem též dojem, jako původní verš; jeť v českém jako ve finském jazyku přízvuk na prvé slabice. K vůli rozmanitosti překladač na některých místech užil rýmu, jenž pravidelností svou dodal překladu krásy. Není pouze z toho patrné, že je překlad vážnou prací; vidno, že p. Holeček dobře porozuměl originálu, a že překládá z původního jazyka. Mnohé části dělají na mne dojem překladu zvláště krásného.⁵²¹

Druhou část opravující některé chyby, týkající se především úvodní části, ve které se zabývá historií Finska a překlady *Kalevaly* už otisknout opomněl.⁵²² I přes tento fakt vyznívá recenze dosti kladně. Mikkola v samotném jejím závěru rovněž zmiňuje fakt, že autor vydal celý překlad vlastním nákladem.

Druhý poměrně rozsáhlý Voborníkův článek o překladu *Kalevaly* vyšel na konci prosince 1895 několik dní po tom prvním. Zde opět vyzdvihuje velký překladačův přínos, zejména co se týče otázky poznání a sblížení malých národů a apeluje především na české školy a spolky, aby si knihu zakoupily:

⁵²⁰ Národní listy, č. 344, 13. 12. 1895, s. 4.

⁵²¹ J. Holeček, *Kalevala, národní epos Finů*, s. 943–944; *Valvoja*, č. 3, 1. 3. 1895, s. 193.

⁵²² Mikkola Holečkovi zejména vytýká některé chyby v předmluvě prvního svazku. Například zde Holeček mylně uvedl, že jeho dílo je prvním úplným překladem *Kalevaly* do slovanského jazyka. Mikkola jej proto upozorňuje na překlad ruského básníka a překladače Leonida Petroviče Bělského (1855–1916) z roku 1888. Holeček pak v závěru posledního svazku svého překladu *Kalevaly* (s. 942) uvádí tento svůj omyl na pravou míru.

Co vedlo pana překladatele ku Kalevalu, k práci u nás tak málo vděčné? Láska k poesii národní a úmysl přispěti k vyřízení „sociální otázky národů“. Národové mají musejí se poznávat a sblížovat bez ohledu na původ. Podněty to, jak viděti, ryze ideální. Arci! Dvacetiletá práce přípravná a jediná kniha, a to ještě taková, že jen s namáháním pozornosti obecnstva dochází. Ideálnost se platí sklamáním a škodami. Bohužel.

České Akademii jedině přísluší chvála zasloužená, že přispěla subvencí na její vydání. Jisto je, že by měla kniha mnohem více odběratelů, kdyby přátelé takových zjevů literárních měli podle svého vkusu i prostředky finanční. Ale nemusila by se dovolávat obětavosti jednotlivců, kdyby jen knihovníci našich spolků a škol, třeba jen středních, zde uznali svou čestnou povinnost.⁵²³

Přes všechnu tuto snahu a chválu, kterou Holečkovu *Kalevalu* zahrnuli především v *Národních listech*, kniha stále nešla moc na odbyt. Ještě v roce 1897 tak ve *Světozoru* vycházela oznámení vybízející čtenáře ke koupi *Kalevaly*, aby její autor a nakladatel neutrpěl příliš velké finanční ztráty.⁵²⁴ Ani to však Holečka neodradilo od dalších překladů finské lidové poezie a rozhodl se přeložit a vydat další již výše zmíněnou Lönnrotovu sbírka *Kanteletar*, ačkoliv tentokrát již ne celou, ale pouze její výbor. Stejně jako v případě *Kalevaly*, i z tohoto překladu průběžně publikoval některého jeho části, ve snaze přilákat čtenáře a případně i nakladatele. Tyto části vyšly v letech 1898 a 1899 v časopisu *Květy*.⁵²⁵ Stejně jako u předchozího díla musel nakonec vydat i *Kanteletar* vlastním nákladem, a to ve dvou svazcích v průběhu let 1904–1905. V předmluvě svého překladu mimo jiné objasňuje těsné sepjetí a provázanost mezi oběma finskými díly:

Kalevala byla dosud posuzována pouze jako epos. Dalo se to právem, neboť eposem se nazývá. Avšak kdo nechal na sebe působiti paprsky její poesie a poddal se jejich teplému účinku, poznal, že převaha poetické hodnoty Kalevaly jest v její lyrice, nikoli epice.

Proto *Kanteletar* literaturným významem nikterak nestojí za *Kalevalou* a jest i kontrolou *Kalevaly*. Jestliže *Kanteletar* v klenotnici světové poesie dosud méně byl všímán *Kalevaly*, to proto bylo, že obecnstvem národní poesie finské za hranicemi její vlasti byli ponejvíce mužové učení, kteří spíše chtěli se obdivovati než kochati.

Já se obdivuju i kochám a přál bych si, abych českým vydáním získal *Kanteletaru* v českém obecnstvu mnoho srdcí, která by se půvabům jeho poesie tak otevřela, jako srdce mé.⁵²⁶

⁵²³ Národní listy, č. 358, 28. 12. 1895, s. 4.

⁵²⁴ L. Fárová, *Josef Holeček a jeho překlady finské „lidové“ poezie*, s. 176, finstina.ff.cuni.cz/finstina/farova/-holetext.doc [16. 3. 2016].

⁵²⁵ L. Fárová, *Josef Holeček a jeho překlady finské „lidové“ poezie*, s. 177, finstina.ff.cuni.cz/finstina/farova/-holetext.doc [16. 3. 2016].

⁵²⁶ J. Holeček, *Kanteletar, Finská národní lyrika, předmluva s. XXI*; L. Fárová, *Josef Holeček a jeho překlady finské „lidové“ poezie*, s. 177, finstina.ff.cuni.cz/finstina/farova/holetext.doc [16. 3. 2016].

Stejně jako *Kalevala* rovněž i druhý Holečkův finský překlad vyvolal u Finů kladnou odezvu. Přesněji řečeno u J. J. Mikkoly, který byl opět jeho hlavním recenzentem ve Finsku. V tomto případě vyšlo jeho hodnocení pod názvem *Kanteletar v českém jazyce* v dubnu 1907 v časopise *Aika* (Čas). I tentokrát má Mikkola pro Holečkův překlad vesměs jen slova chvály:

Co jsem zatím srovnával překlad s původními básněmi, je vynikající, jednoduchý a věrný. Jeden hned cítí, že český jazyk je perfektně vhodný pro upravený finský poetický metr; v češtině stejně jako ve finštině je hlavní přízvuk na první slabice slova a dlouhé a krátké slabiky jsou odděleny stejným způsobem jako ve finském jazyce. Překladatel používá rýmů s velkou zručností. Básní bylo přeloženo velké množství, díky čemuž tato sbírka v českém jazyce podává skutečně věrný obraz o Kanteletar.⁵²⁷

Jediné, co v samotném textu autorovi vytýká je poměrně zvláštní výběr básní, které překladatel do svého výboru zařadil. Podle Mikkolova názoru opomenul některé zvláště zajímavé a naopak zařadil několik v podstatě bezvýznamných. Další kritika se pak už netýká samotného textu, ale předmluvy ke knize, ve které se Holeček snaží poskytnout čtenářům další informace o finském lidovém folkloru a také o stavu současného bádání ohledně finských národních básní. Zde mu však Mikkola vytýká neznalost stěžejních studií vydaných v poslední době významným finským folkloristou a univerzitním profesorem Kaarlem Krohnem (1863–1933). Závěr recenze však už opět vyznívá v pozitivním tónu a Mikkola zde vzdává hold Holečkovi a jeho přínosu pro věhlas finské poezie:

Tyto námitky však nikterak nesnižují naši vděčnost panu Holečkovi, který tak krásným způsobem seznámil Čechy s finskou lidovou poezií. Předmluva k jeho překladu končí slovy: „Obdivuji a miluji finskou lidovou poezii a doufám, že českým překladem Kanteletaru získám mnohá česká srdce, která si stejně jaké mé srdce podmaní svou poetickou krásou.“⁵²⁸

Na Holečkových překladech finské lidové poezie je vidět, že kulturní poznání šlo ruku v ruce s hlubším seznámením se s jiným malým národem. Autor se snaží českým čtenářům představit nejen skvosty finské literatury, ale vůbec je podrobněji informovat o finském národu a jeho životních podmínkách. Vzájemné poznávání a sbližování malých národů pro něj bylo již na počátku jedním z hlavních motivů jeho překladatelské práce. I přes jeho velkou lásku k lidové poezii mají jeho překlady *Kalevaly* a *Kanteletaru* ještě druhý a možná i hlubší význam. A tím je získání povědomí a bohaté kultury jiného malého evropského národa, který k Čechům a jejich národním aspiracím vzhlíží s úctou a čeští obrozenci by mu dle Holečkova mínění měli tuto oplácet stejnou

⁵²⁷ *Aika*, č. 7, 1. 4. 1907, s. 321–322.

⁵²⁸ *Aika*, č. 7, 1. 4. 1907, s. 322.

mincí, protože Finové stejně jako ostatní malé národy si tuto pozornost zaslouží.

Stejně jako on obdivoval finský národ a jeho literaturu i Finové si českého literáta a překladatele velice vážili, což je zřetelně vidět v Mikkolových recenzích. Když v roce 1909 časopis *Valvoja* věnoval celé číslo překladům *Kalevaly* do cizích jazyků, požádal o příspěvek i Holečka. Ten ve svém textu nejprve stručně nastínil, jakým způsobem se vůbec s *Kalevalou* seznámil a co jej vedlo k jejímu překladu. Následně pak rozvíjí svoji myšlenku, že jen slovanské jazyky jsou schopné plnohodnotného překladu finské lidové poezie:

Jak vás všichni odborníci ujistí, český překlad původního finského folkloru vás ohromí. Toho v německém nebo francouzském jazyce nelze dosáhnout. Obecně platí, že v západoevropských jazycích nelze správně vyjádřit krásu národní poezie, a to nejen finského, ale každého národa, který má lidovou poezii. Tuto schopnost mají jen slovanské jazyky. Proč tomu tak je? Faktem je, že slovanské jazyky jsou mnohem blíže duchu finského jazyka. [...] Musíme nestále prostřednictvím literární činnosti bedlivě dohlížet na jazyk národa, neustále ho kontrolovat, protože jeho rozklad by znamenal degeneraci jazyka a úpadek jazyka by znemožnil rozkvětu umění v jazyce poezie.⁵²⁹

Holeček však nebyl jediný český překladatel, kterému byl dán ve *Valvoje* prostor. Znamý finský jazykovědec Eemil Nestor Setälä (1864–1935), který připravoval toto zvláštní číslo věnované cizojazyčným vydáním *Kalevaly*, oslovil roku 1908 kromě Holečka i druhého mnohem méně známého českého překladatele Bořivoje Prusíka (1872–1928).⁵³⁰ Prusík působil jako hlavní knihovník univerzitní knihovny a přeložil do češtiny mnohá světoznámá díla.⁵³¹ Jedním z překladů, kterými Prusík obohatil, byla také *Kalevala*. Na rozdíl od Holečka ji nepřekládal v tzv. kalevalském metru, což by ostatně vzhledem k jeho neznalosti finštiny bylo stejně prakticky nemožné. Vystačil si s prozaickým převyprávěním, které přeložil ze zkrácené ruské verze E. Granströma vydané roku 1881 v Petrohradu. Co činí Prusíkův překlad zvláštním je především fakt, že se jednalo o jedno z vůbec prvních ilustrovaných vydání tohoto eposu, které bylo doplněno kresbami českého malíře Viktora Olivy (1861–1928). Prusík pak ve svém textu ve *Valvoje* vyzdvihuje právě tento fakt.⁵³² Kromě medailonů obou českých autorů byly ve *Valvoje* otištěny i jejich fotografie a jedna Olivova

⁵²⁹ Valvoja, č. 3, 1909, s. 322.

⁵³⁰ R. Pražák, *Ke vztahům českých a finských jazykovědců*, s. 131–132.

⁵³¹ Z těch nejznámějších můžeme jmenovat například Dickensův *Pickwickův klub*, Wildův *Obraz Doriana Graye*, nebo Mannovy *Buddenbrokovi*. Nejvíce však Prusíka lákaly slovanské jazyky, zvláště pak díla známého ruského spisovatele Antona Pavloviče Čechova (1860–1904). Čechovova díla Prusíka natolik okouzila, že se roku 1899 vydal do Ruska, Čechova navštívil a sprátelil se s ním. Prusíkovou zásluhou tak byl český jazyk jedním z prvních, do kterého byla slavná Čechovova dramata jako *Racek*, *Tři sestry*, *Strýček Váňa* nebo *Višňový sad* přeložena.

⁵³² O této výjimečnosti svědčí i fakt, že ve Finsku vyšlo první ilustrované vydání *Kalevaly* až v roce 1922 s dnes již proslulými kresbami slavného finského malíře Akseli Gallena-Kallely, viz. L. Fárová, *Josef Holeček a jeho překlady finské „lidové“ poezie*, s. 179, finstina.ff.cuni.cz/finstina/farova/holetext.doc [16. 3. 2016].

kresba s názvem *Lemminkäinenova matka*.⁵³³

6.3. Další překlady finské literatury do českého jazyka

Překlady *Kalevaly* a *Kanteletaru* však nebyly jedinými finskými literárními díly, která si našla cestu k českým čtenářům. Na konci 19. a počátku 20. století začali čeští překladatelé objevovat i jiné finské autory než byl Lönnrot. Již v 90. letech bylo přeloženo a v českých časopisech otištěno několik povídek Juhy Reijonena (1855–1924), Minny Canthové (1844–1897) a především Juhani Aha (1861–1921).⁵³⁴ Roku 1898 v nakladatelství J. Otty vyšli *Dvě čudské povídky* Juhaniho Aha v překladu Aloise Koudelky (1861–1942).⁵³⁵ O dva roky později vydalo Ottovo nakladatelství rozsáhlejší sbírku Ahových povídek nazvanou *Knih o Finsku* (v originálu *Katajainen Kansani*), překladatelem byl opět Alois Koudelka. Sám Aho povídky napsal v reakci na sílící rusifikační tlak vůči své zemi. Postupně byly publikovány ve finském tisku a ještě na konci roku 1899 vyšly knižně. Některé z povídek odkazují na útlak ze strany ruské vlády a finský pasivní odpor v podstatě přímo, např.: *Východní mráz*, *Stráž u carova pomníku*, *Trojka* nebo *Dědek z ostrožny*. Jiné používají spíše formu metafor a alegorií. Ani ty však nenechávají nikoho na pochybách, co jimi autor zamýšlel. Z těchto můžeme jmenovat např. *Hospodář a podruh*, *Býk a mraveniště* nebo *Lesní havran a vlaštovky*. Pokud by snad českým čtenářům nebylo ze samotných povídek jasné, kam Aho mířil a koho ve své knize pranýřoval, stačí si přečíst úvod z pera Jaroslava Kvapila (1868–1950)⁵³⁶ nebo předmluvu, kterou k českému vydání sepsal dánský spisovatel Ivan Berendsen (1865–1939).⁵³⁷ Z postoje obou autorů je velice jasně patrné, koho považují za hlavního viníka celé situace. Zajímavá je i Kvapilova zmínka o nedostatku sympatií vůči Finům v Českých zemích v porovnání s tím, jaké pozornosti se Finům dostává v jiných evropských zemích. Tento český

⁵³³ Valvoja, č. 3, 1909, s. 321–325.

⁵³⁴ Namátkou lze z českých novin a časopisů, ve kterých povídky finských autorů vycházely, jmenovat například *Právo lidu*, *Český svět*, *Rovnost*, *Svět v obrazech*, *Besedy času* nebo *Lidové noviny*.

⁵³⁵ Tento moravský polyglot, z jehož pera ostatně pocházely překlady i většiny ostatních povídek finských autorů, byl mnohými svými vrstevníky přezdívaný „český Mezzofanti“. Koudelkův záběr byl neuvěřitelně široký, překládal z více než třicet cizích jazyků, z nichž finština rozhodně nepatřila mezi ty nejexotičtější. Jen pro zajímavost můžeme uvést, že kromě světových jazyků, jako jsou angličtina, francouzština, španělština nebo italština, ovládal také mimo jiné holandštinu, dánštinu, islandštinu, lotyštinu, arménštinu, gruzínštinu nebo turečtinu. Svá díla Koudelka vydával pod různými pseudonymy, z nichž nejnámější byl O. S. Vetti, který začal používat poté, co se stal čestným členem bučovického spolku Osvěta, viz. V. Hesounová, *Překladatel Alois Koudelka* (O. S. Vetti), <http://www.svetovka.cz/archiv/2007/12-2007-portret.htm> [9. 3. 2016].

⁵³⁶ Tento známý český libretista a divadelní režisér, působící dlouhá léta mimo jiné v Národním divadle nebo divadle Na Vinohradech, se v mládí věnoval i básnické a překladatelské tvorbě (především z norštiny).

⁵³⁷ Ivar Berendsen patřil mezi jedny ze zakladatelů dánské sociálně liberální strany. Během období rusifikace se významně angažoval ve prospěch Finů. Velký vliv na tomto jeho postoji měla bezesporu jeho finská manželka Anna Levonius, se kterou se Berendsen oženil roku 1891.

postoj je podle něj zapříčiněný přílišnými sympatiemi vůči Rusku ze strany českého tisku:

Otázka finské samostatnosti v rámci ruské říše rozčeřila zatím pozornost evropskou, při čemž u nás bohužel nebylo v oficiálním tisku pro finské požadavky tolik sympatií, kolik jich lze požadovati od časopisectva, bojujícího také za státní samostatnost svého národa. Že tu nedůslednost způsobují naše paušální sympatie nejen k Rusku samému, ale i k jakékoliv jeho vládní politice, nechci v tomto úvodním slově dovozovat podrobněji. Vydávám raději knihu, která tak výmluvným způsobem vypravuje o národním životě finském, a vydávám ji s předmluvou dánského spisovatele, jež vynikajícím způsobem účastnil se zahraniční akce na prospěch nynější finské otázky.⁵³⁸

Stejně jako u Holečka si i u Kvapila můžeme povšimnout snahy najít paralelu mezi českým a finským bojem o národní emancipaci. Poukazuje na to, že v Evropě je více států, které jsou v podobné situaci jako Češi a řešících podobné problémy, a proto by jim měla česká veřejnost věnovat pozornost.

V podobném duchu promlouvá k českým čtenářům i dánský spisovatel a politik Ivar Berendsen. Ve své předmluvě připomíná, že k Finsku dnes upírá oči celá Evropa a s napětím očekává, jak se zachová ruský car. Stejně jako Kvapil a mnoho předních osobností z celé Evropy ani Berendsen nepochybuje, na čí straně stojí právo. Chování cara Mikuláše II. a jeho vlády považuje za jasné porušení všech slibů, kterých se Finům od ruských carů dostalo v průběhu celého 19. století:

[...] práva a výsady svobody, Finsku pěti ruskými cary, finskými velkoknízaty propůjčené a přísahami (od r. 1809) opět a opět potvrzené, rázem zničeny budou. [...] nikdo neví, zda hrozba skutkem se stane, či zda se ocelové drápy, jež neustále napadají ústavu finskou, snad na čas opět nepromění v měkkou, lísavou tlapku kočičí. Nejznamenitější spisovatel mladého Finska, Juhani Aho, od něhož tyto allegorie pocházejí, nalézá ochotného sluchu a porozumění u svého lidu, když v obrazné řeči píše mu o svém (a jeho zároveň) strádání, o své nevoli, o svých tužbách nebo zklamaných nadějích – zkrátka o všem, čeho nelze přímo a otevřeně říci. Pro Finy obsaženy na těchto několika stránkách dějiny téměř každé neděle od 15. února r. 1899, od onoho totiž dne, kdy přestoupení ústavních zákonů nenadále přišlo do Helsingforsu v podobě vládního úkazu z Petrohradu.⁵³⁹

Ačkoliv by se tedy na první pohled mohlo zdát, že se jedná pouze o sbírku obyčejných povídek a alegorií ze života Finů, má Ahova kniha silný politický podtext. Autorovou snahou bylo podnítit ve svých finských spoluobčanech vědomí o spravedlnosti vlastního odporu proti ruskému útlaku a zároveň je chtěl povzbudit, aby vytrvali a nepoddali se rusifikačnímu nátlaku. Vydání českého

⁵³⁸ J. Aho, *Kniha o Finsku*, s. 3-4.

⁵³⁹ J. Aho, *Kniha o Finsku*, s. 5-6.

překladau pak mělo za cíl nejen ukázat českým čtenářům statečnost finského národa v boji za jeho spravedlivá práva, ale také inspirovat českou veřejnost k podobnému vytrvalému postoji v jeho snažení o emancipaci v rámci Rakousko-uherského mocnářství.

6.4. Výtvarné umění

Také v oblasti výtvarného umění se na přelomu 19. a 20. století začaly rodit první kontakty mezi českým a finským prostředím, i když seznamování se s díly svých protějšků bylo v tomto případě přece jen obtížnější než v případě literatury nebo hudby.

Pro Čechy stejně jako pro velkou většinu ostatních Evropanů byla finská kultura velkou neznámou až do velké pařížské výstavy v roce 1900. Mnozí z nich sice již slyšeli o *Kalevale*, ale její vizuální vyobrazení provedené finským malířem Akseli Gallénem-Kalelou ve finském pavilonu vyvolalo naprostou senzaci. Finský pavilon byl prodchnut duchem *Kalevaly* a její rodné kolébky Karélie a v nesčetných uměleckých formách zde byly ztvárněny kalevalské motivy, které návštěvníky výstavy doslova uchvátily. Později pak kopie těchto maleb byly použity pro výzdobu vstupní haly Národního muzea v Helsinkách.⁵⁴⁰

Stejně tak i čeští výtvarní umělci zaregistrovali na přelomu století, že se v tomto dříve zapomenutém koutě severní Evropy skrývají kulturní poklady netušených rozměrů. O Sibeliově hudbě, která v mnohých případech čerpala inspiraci právě z *Kalevaly*, a její rostoucí oblibě v Čechách již byla zmínka v předchozím textu. Roku 1910 dostali čeští milovníci umění příležitost shlédnout některé z obrazů, které se na pařížské výstavě tolik proslavily. Pražská galerie Mánes uspořádala výstavu obrazů dvou severských umělců, finského Akseli Galléna-Kallely a norského Edvarda Muncha (1863–1944). K vidění bylo celkem sedmatřicet obrazů Galléna-Kallely, mezi nimiž bylo velké množství portrétů a vyobrazení finské krajiny. V autorem vystavené kolekci se ovšem našlo i několik děl s kalevalskými motivy, jednalo se o obrazy *Dobyetí Sampa*, *Kullervo*, *Aino a Wäinämöinen*, *Štika* a *Letní noc*.⁵⁴¹ Návštěvníci výstavy tak měli možnost na vlastní oči shlédnout grafické znázornění mýtů o *Kalevale*, obrazů, které se staly pro mnoho Finů takřka ikonickými.

⁵⁴⁰ L. Fárová, *Zlatý věk finského výtvarného umění, Malířství a sochařství 1880–1910*, in: M. Švec, L. Snopek (eds.) *Suomi a my*, s. 31.

⁵⁴¹ XXXIII. výstava Spolku výtvar. umělců Mánes, *Axel Gallén-Kallela, Ed. Munch, květen - červen 1910*, s. 8–9.

6.5. Čeští cestovatelé ve Finsku

Nejen Finové podnikali v průběhu 19. století cesty po střední Evropě, při nichž navštívili České země a jejich hlavní město. Také několik Čechů se vydalo ke konci 19. a na počátku 20. století na sever Evropy a zanechali, ať už ve formě novinových článků nebo knih, své dojmy z těchto cest. Články J. B. Lambla o Fínech a vodopádech v Imatra, které vyšly v roce 1875 ve *Světovězoru*, již zde byly stručně zmíněny. V průběhu 80. let 19. století několikrát navštívili severské země další čeští cestovatelé, Josef Štolba (1846–1930)⁵⁴² a Josef Kořenský (1847–1938),⁵⁴³ o jejichž cestách se můžeme dočíst v několika jejich člancích, jež vydali v českých novinách a časopisech.⁵⁴⁴ Jak Kořenský, tak Štolba se ve svých knihách a člancích primárně věnovali vyobrazení krásné finské přírody a měst, která navštívili, stejně jako popisu života obyčejných Finů a jejich každodenních zvyklostí. Stručně se však také zmiňovali o kulturních poměrech ve Finsku a jeho jazycích. Kořenský se v poměrně rozsáhlé sérii článků, která vyšla v roce 1887 v časopisu *Květy*,⁵⁴⁵ velice stručně zabývá také národnostními střety mezi finským a švédským etnikem. Poukazuje na vlastenecké procitnutí Finů, kterým se podařilo pozvednout svoji mateřskou řeč mezi kulturní jazyky. Švédské obyvatelstvo Finska tak dle jeho názoru bude:

přinuceno ustoupiti straně vlastenců čuchonských, kteří nepřestanou dožadovati se vlády ve své vlasti, Švédům pak, kteří opanovali všechny úřady a vyšší místa hodnostářská, nezbude, než podrobiti se nadvládě čuchonské jakožto vládě přirozené a spravedlivé. Sice brání se „Svekomané“ proti snahám a cílům strany „fenomanské“ (čuchonské) zuby nehty, ale zajisté podlehnou zaslouženě v jazykovém zápasu, a Čuchonci za nedlouho domohou se vědomým a jednotným úsilím spravedlivého zastoupení a postavení ve školách, úřadech, životě.⁵⁴⁶

Kořenský si všímá také určité české stopy ve Finsku. Velkou radost mu činil fakt, že byl vítaným hostem mezi finskými vlastenci, kteří „české snahy sledují bedlivě, pohlížejíce na nás jakožto na

⁵⁴² Štolba své cesty podnikal především po Švédsku, Norsku a Dánsku. Finsko navštívil jen velice krátce roku 1884, kdy zavítal do městečka Tornio na hranici mezi Švédskem a Finskem, viz. Z. Hojda, *Na exotickém severu? Čeští návštěvníci skandinávských zemí na sklonku 19. století*, s. 142.

⁵⁴³ Kořenský svoji touhu po cestování objevil během svých návštěv domu U Halánků. V Náprstkově domě se často scházeli známí čeští cestovatelé a přírodovědci jako Emil Holub (1847–1902) nebo Antonín Frič (1832–1903), se kterými se Kořenský seznámil. Vojta Náprstek byl ostatně jedním z těch, kteří Kořenského cesty po světě financovali. Na oplátku mu Kořenský vozil předměty do jeho národopisného muzea, viz. M. Bahenská, *Osobnosti české minulosti. Vojta Náprstek (1826–1894)*, in: *Historický obzor*, 17/2006, č. 9–10, s. 230.

⁵⁴⁴ Např. série Kořenského článků s názvem *Za polární kruh*, která vyšla v roce 1884 v několika číslech časopisu *Pokrok*, nebo Štolbův *Můj výlet do Laponska*, který byl otištěn o rok později ve třech číslech *Lumíru*. Oba své zážitky z Finska zaznamenali také ve svých cestopisných knihách. J. Kořenský, *Z dalekých krajín, Kulturní obrázky z celého světa*, A. Storch a syn, Praha 1919; J. Kořenský, *Evropa, kulturní obrázky z evropského severu*, A. Storch a syn, Praha 1929 a J. Štolba, *Za polární kruh, črty z druhého výletu do Švédska*, J. Otta, Praha 1890.

⁵⁴⁵ Celá série Kořenského článků s názvem *Z cesty po Čuchonsku* vyšla v 5., 7., 8., 9., 10. a 11. čísle *Květů* v roce 1887.

⁵⁴⁶ *Květy*, č. 5, květen 1887, s. 662.

vzor hodný následování.⁵⁴⁷ Na druhou stranu však vzápětí dodává, že byl velice vlídně přijat i u švédských obyvatel Finska. V dalších člancích také zmiňuje jazykové dílo Komenského, který jako jeden z prvních zařadil finštinu mezi ugrofinské jazyky, nebo české hudebníky, kteří v té době působili v Helsinkách.⁵⁴⁸ Neopomněl také vyzdvihnout finologa a profesora A. Ahlqvista, „jenž naučil se také jazyku našemu, prodlévaje před lety v Čechách. Jakožto nadaný básník lyrický (jmenem Oksanen) předložil do mateřského jazyka některé ukázky z Rukopisu Královédvorského.“⁵⁴⁹ Stejně jako na Lambla pak na Kořenského velice zapůsobila finská příroda a především peřeje a vodopády v Imatra. Je zajímavé, že Kořenského návštěvu finských měst zaznamenaly i některé finské deníky a podaly o nich stručnou zprávu.⁵⁵⁰

Na počátku 20. století do Finska zavítal i známý český propagátor sportu a odborník na etiketu Jiří Stanislav Guth-Jarkovský (1861–1943), který svoji cestu na sever popsal v knize *Skizzy ze Švédska a Finska*, jež vyšla v roce 1903. Guth-Jarkovský si všímal nejen krásné severské přírody, architektury měst, která navštívil, nebo jakou roli zde hrál sport, ale také otázek, které v té době byly ve Finsku mnohem ožehavější a vztahovaly se k finskému národnímu hnutí. Z tohoto důvodu bude o jeho knize pojednáno podrobněji v dalších kapitolách této práce.

6.6. Shrnutí česko-finských kulturních kontaktů

Jak již bylo řečeno, hrál kulturní rozvoj klíčovou roli pro obě zmiňovaná národní hnutí. Pomocí literatury, hudby a výtvarného umění se ztvárňovaly národní symboly a mnohá díla se postupem času sama národními symboly stala. Prvořadým cílem samozřejmě bylo rozšířit povědomí o těchto národně laděných dílech do povědomí vlastního národa, důležité ovšem bylo i získání věhlasu v zahraničí. Čím větší slávu si finská a česká umělecká díla mezi ostatními národy vydobyla, tím větší legitimitu pro svůj národ a především jeho kulturní rozvoj získávala. Z tohoto důvodu byl jakýkoliv zájem přicházející zvenčí jednoznačně vítaný.

V průběhu první poloviny 19. století byla vzájemná reflexe v oblasti kultury poměrně malá. Za zmínku stojí snad jen několik málo překladů české poezie v několika finských novinách

⁵⁴⁷ Květy, č. 7, červenec 1887, s. 11.

⁵⁴⁸ Květy, č. 7, červenec 1887, s. 11–12 a tamtéž, č. 10, říjen 1887, s. 383.

⁵⁴⁹ Květy, č. 10, říjen 1887, s. 389.

⁵⁵⁰ Kořenský postupně během své cesty v roce 1884 navštívil Tornio (Torneå), Oulu (Uleåborg), Turku a Helsinky. Zmínky o jeho cestě uvádějí např. *Kaiku*, č. 64, 9. 8. 1884, s. 2; *Uusi Suometar*, č. 187, 13. 8. 1884, s. 2 nebo *Tampereen Sanomat*, č. 95, 16. 8. 1884, s. 3.

a časopisech. Čeští obrozenci uměleckou tvorbu v tomto období prakticky nevnímali, což z velké míry zřejmě pramenilo z faktu, že prakticky žádná finská literární ani jiná umělecká díla v Českých zemích v této době nebyla známá. V druhé polovině 19. století se však situace mění. Zájem Finů o Hankovy rukopisy již byl několikrát zmíněn, stejně tak bylo již pojednáno o Ahlqvistových a Almbergových člancích, které podaly vcelku podrobné přehledy české literatury a jejích předních autorů. Po hříchu však žádné české literární dílo nebylo v průběhu 19. a počátku 20. století kompletně přeloženo do finského jazyka a nenašlo si tak cestu k finským čtenářům.

O to známější byla ve Finsku česká hudební tvorba a především čeští hudebníci, z nichž několik ve Finsku i působilo. Bratři Hřímálí, tenorista Navrátil nebo houslista Sitt si svými vystoupeními vydobyli u finského publika vynikající pověst. Stejně tak čeští skladatelé měli ve Finsku dobré renomé zvláště pak ti známější, jako byli Antonín Dvořák, Bedřich Smetana nebo Leoš Janáček. Na druhou stranu ani finští hudební skladatelé nebyli Čechům úplně neznámí. Dobrý zvuk mělo v Českých zemích jednak jméno Roberta Kajana, ale hlavně velikána finské hudby Jeana Sibelia. Finské výtvarné umění pak v Čechách proslavil především Akseli Gallén-Kallela se svými obrazy na motivy *Kalevaly*.

Samostatnou kapitolou jsou české překlady finské literatury. Na přelomu 19. a 20. století se čeští čtenáři mohli seznámit s povídkami Juhani Aha, Juhy Reijonena a Minny Canthové, ale jednoznačně největší ohlas měla mezi českými obrozenci *Kalevala*, jejímuž překladu věnoval Josef Holeček dvacet let svého života. Později Holeček přeložil i další Lönnrotovo dílo, sbírku lidových písní s názvem *Kanteletar*. Nemělo by se zapomenout ani na další překlad *Kalevaly* z pera Bořivoje Prusíka, ačkoliv zůstává v mnohém v Holečkově stínu.

V posledních dvou dekadách 19. a na začátku 20. století do Finska na svých cestách po severní Evropě zavítalo také několik českých cestovatelů. Ti své zážitky následně zprostředkovali českým čtenářům formou novinových článků nebo knížek, ve kterých především vyzdvihli krásu typické finské krajiny plné lesů, jezer a dravých řek.

7. Česko-finské reflexe na konci 19. a počátku 20. století

Na začátku 80. let 19. století už byla národní hnutí obou dvou národů plně rozvinutá. Měla masovou podporu mezi obyvatelstvem, vytvořily se první zárodky politických stran, které usilovaly o prosazení svých národních požadavků na půdě zemských sněmů, případně říšské rady. Obě emancipující se etnika, jak Finové, tak Češi museli stále čelit opozici švédských, respektive německých elit, které se snažily udržet si co nejdéle monopol v byrokratickém aparátu, školství a mnoha dalších oblastech života obou zemí. I přes tento odpor německé a švédské menšiny se však finské a české většině dařilo krůček po krůčku prosazovat alespoň část svých práv.

Srovnáme-li podmínky, ve kterých se oba národy ke konci 19. století nacházely, zjistíme, že v lepší výchozí pozici z pohledu politického postavení národa zaujímali spíše Finové. Alexandr II. poskytl během své vlády finskému velkovévodství četná privilegia a svobody a v mnoha oblastech se tak finskému národu podařilo dosáhnout stejných práv a výsad, jaké měla do té doby švédskojazyčná menšina. Na rozdíl od jiných částí impéria navíc Finové nebyli vystaveni útlaku carské vlády a snahám o rusifikaci. Mnoho předních osobností finského národního hnutí si tuto příznivou situaci uvědomovalo a snažili se všemi možnými způsoby upevnit svoji pozici a hájit vydobytá privilegia. Jak ukázal budoucí vývoj, jejich obavy z ruské centralizace se ukázaly oprávněné.

Oproti tomu postavení českého národa v rámci Rakouska-Uherska po neúspěšných jednáních o vyrovnání s vídeňskou vládou na začátku 70. let v mnoha českých vlastencích vyvolávalo zklamání. Jejich snahy dosáhnout alespoň částečného narovnání poměrů mezi jednotlivými národy habsburské říše byly neúspěšné, což vedlo k značnému zklamání celého českého národa a velké nedůvěře v politiku rakouské vlády. Prakticky po celá 70. léta čeští zástupci odmítali vstoupit na půdu říšské rady a po dlouhou dobu bojkotovali i zemské sněmy. Na konci této dekády se sice vrátili zpátky na parlamentní půdu, ale jejich vyhlídky na změny v politickém postavení Českých zemí a českého národa byly nevalné. O to více se snažili čeští obrozenci angažovat v mnoha kulturních a osvětových spolcích a probouzet národní život především ve společenské rovině.

Oba národy tak do budoucnosti hleděly s jistou směsicí nadějí a skepse. Na jednu stranu doufaly v prosazení dalších práv a vyrovnání se vládnoucími švédskými a německými elitami, na druhou stranu se ale zároveň obávaly možného negativního vývoje a ztráty dřívějších pracně vybojovaných svobod a privilegií.

7.1. *Vláda Alexandra III. a blížící se hrozba rusifikace*

Jak již bylo řečeno, období panování Alexandra II. bylo ve Finsku obdobím velkého pokroku a prosperity. Finskému velkovévodství se z rukou cara dostalo mnoha privilegií a výsad. Zároveň došlo také k velkému rozvoji v oblasti hospodářství a obchodu. Není proto divu, že byl Alexandr II. mezi svými finskými poddanými nesmírně populární a jeho smrt z rukou atentátníků je nesmírně zasáhla. Uvědomovali si totiž, že je carova náklonost k Finsku po dobu jeho vlády chránila před některými slavjanofilsky smýšlejícími ministry v ruské vládě. Především v 60. letech se mezi petrohradskými vládnoucími kruhy objevovaly náznaky, směřující k razantnímu omezení finské autonomie z obavy před finským „separatismem“. Alexandr II. však všechny tyto požadavky razantně odmítl a v průběhu 70. let tak „finská“ otázka nebyla na pořadu dne, což bylo do značné míry způsobeno i tím, že se v tu dobu ruská pozornost mnohem více soustředila na Balkán.⁵⁵¹ Přesto byla finská autonomie na začátku 80. let vystavena netušenému nebezpečí. Liberálně smýšlející car byl pod silným tlakem veřejného mínění, zklamaného nepříznivým mírem. Navíc na něj byly v krátké době spáchány tři atentáty, kterým jen se štěstím unikl. Rozhodl se tedy k dalším reformám a vypracování ústavy, která měla zahrnovat i nová nařízení týkající se zemského sněmu. Nově by na ruském sněmu byli zastoupeni i Finové, ale zároveň by tento vydával zákony platné i pro Finsko, což by samozřejmě značně omezovalo jeho autonomii. Panovník dokonce nový zákon již podepsal, ale než došlo k jeho vyhlášení, podlehl čtvrtému pokusu o atentát. Na trůn usedl carův druhorozený syn Alexandr III. (1845–1894),⁵⁵² který však zdaleka neměl z veřejného mínění takové obavy jako jeho otec a připravovanou ústavu odložil na později, což v konečném důsledku vedlo k tomu, že nikdy nebyla realizována. Finsko se tak naprosto nevědomky vyhnulo zásadnímu okleštění svých privilegií z rukou milovaného panovníka.⁵⁵³

Alexandr III. po svém otci do značné míry zdědil popularitu ve Finsku a sám si také tuto zemi velice oblíbil. Rád trávil léto rybařením a plachtěním ve Finsku a v jeho manželce Marii Fjodorovně (1847–1928),⁵⁵⁴ původem dánské princezně Dagmar našli Finové velkou zastánkyni. Přes tyto sympatie panovnické rodiny tlak na omezení finské autonomie ze strany ruských ministrů a nejbližšího okolí cara stoupal, i díky tomu, že se v 80. letech pozornost z Balkánu opět obrátila zpět k vnitřním záležitostem říše a tedy také k Finsku. Mnohé z vůdčích osobností ve Finsku, napříč

⁵⁵¹ E. C. Thaden, *Russification in the Baltic Provinces and Finland, 1855–1914*, s. 32.

⁵⁵² Starší bratr Alexandra III. a následník trůnu Nikolaj Alexandrovič (1843–1865) zemřel roku 1865 ve francouzském lázeňském městě Nice ve věku dvaceti dvou let na souchotiny.

⁵⁵³ E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 200–201.

⁵⁵⁴ Marie Sofie Frederika byla původně zasnoubena s Alexandrovým starším bratrem Nikolajem, ale po jeho smrti se zaslíbila mladšímu careviči a roku 1866 se za něj provdala.

všemi politickými směry, proti těmto snahám ruské vlády protestovaly a vznášely jak právní, tak historické argumenty, ale hrozba rusifikace se jevila čím dál zřetelnější. Car nakonec v několika méně podstatných otázkách tomuto tlaku ustoupil. Jedním z nejviditelnějších omezení dřívějších finských privilegií bylo sloučení finské pošty s ruskou, i když tato reforma neměla příliš velký reálný vliv na omezení finské autonomie. Mnohem nebezpečněji pro Finsko vypadaly nové návrhy, podle kterých panovník u nových finských zákonů, které se nějak dotýkaly celého impéria, nepotřeboval souhlas finského sněmu, ale pouze jeho vyjádření, které však pro jeho rozhodnutí nebylo nijak závazné. Car však jejich schválení neustále odkládal. Nakonec Finy i v tomto případě zachránila imperátorova smrt. Alexandr III. skonal 1. listopadu 1894 na vážnou chorobu ledvin ve věku pouhých devětačtyřiceti let. Na trůn nastoupil jeho nejstarší syn Mikuláš II (1868–1918), který se stejně jako jeho předchůdci zavázal dodržovat finské zákony a ústavu.⁵⁵⁵

Vývoj v 80. a na počátku 90. let a nově rodící se nebezpečí rusifikace představovaly vážnou hrozbu pro finskou autonomii. Mnozí z Finů proto vyzývali k ukončení neustálých jazykových bojů a vytvoření jednotné fronty, která by se mohla účinněji bránit ruskému nátlaku. V roce 1884 konečně měla vstoupit v platnost jazyková nařízení z roku 1863, ale švédsky mluvící úředníci se neustále snažili jejich platnost pozdržet nebo obejít. Zemský sněm byl rozdělen, když v duchovní a selské komoře měli jasnou většinu fennomané, šlechtu ovládali svekomané, kteří měli také těsnou většinu mezi měšťany. Každé město se však mohlo samo rozhodnout, jakým systémem volit své zástupce na sněmu. Změna volebního systému však musela být odsouhlasena většinou občanů ještě podle starého způsobu hlasování. Skoro v každém finském městě se tak v této době rozhořel lýtý volební boj. Nakonec se fennomanům podařilo ke konci 19. století ovládnout i městský stav na sněmu. Jak se však ukázalo, tento vývoj už neměl velký vliv na budoucí vývoj.

Podobně napjatá situace panovala také ohledně jazyka výuky, kdy se fennomané snažili prosadit výuku v obou jazycích a svekomané se tomu všemožně bránili. Ještě během vlády Alexandra II. byly střední školy vyjmuty z dohledu církve, což byla velká rána pro fennomany, jelikož většina duchovních byla jejich věci příznivě nakloněna. Novým ministrem školství se stal starý silně konzervativní generál Casimir von Kothén (1807–1880), který jako většina důstojníků z doby Mikuláše I. upřímně nenáviděl demokracii a snažil se proto zabránit jakékoliv možnosti sociálního vzestupu nižších vrstev. Postup na sociálním žebříčku byl však jeden z hlavních předpokladů pro vznik finsky mluvící inteligence a elit. Naštěstí von Kothénova snaha prosadit do školství ruštinu

⁵⁵⁵ E. C. Thaden, *Russification in the Baltic Provinces and Finland, 1855–1914*, s. 76–78; E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 202–203.

nevyhovovala ani svekomanům a ve sněmu se proti jeho nařízením vzedmul obrovský odpor ve všech čtyřech komorách a car ho proto raději odvolal.

Jazykový boj se netýkal jen středních škol. Obdobně zuřivý boj se odehrával i na jediné univerzitě ve Finsku, který byl o to důležitější vzhledem k tomu, že z univerzity se rekrutovala většina státních úředníků. Na konci 80. let začali mít finští studenti převahu v počtu imatrikovaných posluchačů na univerzitě. Mnozí z vyučujících již delší dobu přednášeli finsky, přesto stále převažovala švédština. Vzájemné střety mezi oběma tábory byly ještě o to intenzivnější, vzhledem k tomu, jak vyrovnané jejich pozice byly. Každý zisk nebo ztráta byly považovány za rozhodující a z tohoto důvodu se o sebemenší výhodu zuřivě bojovalo. Finsky mluvící obyvatelstvo však mělo v zemi velkou většinu a bylo zřejmé, že dlouhodobě se svekomanům jejich pozice nemůže podařit udržet.

7.1.1. Obraz finské národní emancipace v českých periodících v průběhu 80. a 90. let

V předchozích dvou dekádách se mohli čeští obrozenci blíže seznámit s finskou otázkou a vývojem finského národního hnutí, a to hlavně díky setkání s fennomany, kteří navštívili Prahu. Jak August Ahlqvist, tak především Antti Almborg projevovali velkou snahu rozšířit povědomost o Finsku a zvláště o boji finského národa za vlastní emancipaci. Největší překážkou v tomto zápasu fennománům byli samozřejmě svekomané a čeští vlastenci v nich mnohdy viděli paralelu s vlastními německými odpůrci. Ostatně podobností mezi finskými a českými obrozeneckými snahami bylo mnohem více a obě strany si je postupem času stále více uvědomovaly.

V 70. letech tak již Finsko nebylo pro mnohé Čechy zcela neznámou zemí, ztracenou kdesi na severu. Naopak Finové u mnohých vzbuzovali sympatie ve svém národním boji, přestože je k českému národu nepoutala žádná jazyková ani kulturní spřízněnost. O tom, že finská otázka nebyla známá jen mezi špičkami českých vlastenců v Praze, ale i jiných částech Českých zemí, svědčí i článek *Čudové (Finnové) a jich národní vzkříšení* moravského novináře a filologa Benjamína Popelky (1856–1911), který vyšel na začátku února roku 1883 v časopise *Zora*. Hned na úvod Popelka poukazuje na podobnost mezi oběma národními hnutími a jejich bojem:

Týž zápas a týž pochod duševní, jaký se v první polovici nynějšího věku odehrál v národě českém a jinde, dokonán před nedávnem a dílem ještě dosud se dokonává na dalekém chladném severu, v oné báječné zemi „hyperborejské.“ v národě čudském čili finském. A již tato podobnost důležitého onoho momentu v dějinách duševní práce lidské, který obyčejně nazýváme národním znovuzrozením nebo

vzkříšením, již tato podobnost' s duševním obrozením naším pobádá nás, abychom se poněkud poohlédli po národě čudském a stručnými aspoň rysy představili sobě obraz práce, kterou vykonali jeho buditelé.

Jako Čechům i Čudům bylo a jest zápasiti s plemenem germánským o národní existenci, a že nepodlehli, tomu diviti se jest tím více, ježto křistitelé jejich neměli, oč by se opírali; Čudové neměli hojně staré literatury, jakou se honosili Čechové; neměli znamenitých, řekli bychom bohatýrských dějin, jakými se v Evropě proslavili naši předkové! Čudové jenom živořili, čudština nebyla jazykem národním, nýbrž pouze řečí lidu nejprostějšího. Bylo to tedy zápas velmi smělý, zápas na první pohled beznadějný a přece skončil vítězně. A vítězstvím tímto Čudové dokázali, že dosti jsou schopni, aby přijati byli do řady národů kulturních jako národ samostatný.⁵⁵⁶

Na druhou stranu ovšem Popelka uznává, že Švédové v mnohém přispěli k rozvoji Finska, ať již svojí starobyrou kulturou a vzdělaností, nebo šířením křesťanské víry. Vyzdvihl rovněž, že ve švédském království neexistovalo nevolnictví a sedláci ve Finsku tak byli svobodní. Navíc poukazuje i na to, že pod švédskou nadvládou se Finové zas tak špatně neměli a mohli se dokonce účastnit volby švédského krále nebo užívat všech výsad a institucí jako samotní Švédové. Zatímco švédština měla bohatou kulturu a literaturu, finština, ač velice libozvučná a bohatá, byla řečí barbarskou a nevzdělanou. Z toho důvodu je pro něj logické, že i po nabytí samostatnosti v roce 1809 si švédština uchovala svůj status úředního a oficiálního jazyka.⁵⁵⁷

Důležitým mezníkem pro rozvoj finského národa a jeho emancipace byl podle autora právě rok 1809, kdy se finské velkovévodství stalo součástí Ruské říše. Právě ochrana „ruského obra“ umožnila obyvatelům Finska žít, na rozdíl od mnoha jiných evropských národů, v klidu a rozvíjet a povznášet svůj národní blahobyť. Popelka zde cituje Anderse Johana Sjögrena (1794–1855), jednoho z předních finských vlastenců první poloviny 19. století, podle kterého:

Mírná vláda ruská, pod niž národ čudský osudem byl vřaděn – praví dále znamenitý onen vlastenec čudský – dávala Čudům záruku netoliko k obraně nýbrž i ku zvelebení národa jejich. Šťastní toho následkové objevili se brzy. Od té, co Čudsko spojeno bylo s Ruskem, nastala v Čudsku nová tak říkajíc doba literární. Tu probudila se ona horlivost' pro vše, co vlasteneckého, a čím déle spala hlubokým spánkem, tím nadšeněji přinášela ohromné ony oběti, jimiž samostatnost' národův evropských i co do postavení politického i co do národnosti musila býti vykoupena.⁵⁵⁸

Pisatel dále v textu stručně nastiňuje vývoj finského národního hnutí od konce 18. století až do

⁵⁵⁶ Zora, č. 3, 1. 2. 1883, s. 61–62.

⁵⁵⁷ Zora, č. 3, 1. 2. 1883, s. 62.

⁵⁵⁸ Zora, č. 3, 1. 2. 1883, s. 62.

současnosti a vyjmenovává jeho vůdčí osobnosti, mezi kterými zmiňuje Porthana, Arvidssona, Lönnrota, kterého nazývá „čudským Homérem“, Castréna, Snellmana, Ahlquista nebo Renwalla, jehož připodobňuje k Jungmannovi. V závěru svého článku Popelka vysvětluje, že většina vyššího i nižšího úřednictva je stále v rukou svekomanů, díky čemuž švédský živel stále ještě odolává fennomanskému duchu. Tento fakt u něj evokuje podobnost s moravskými poměry, které se finským dle jeho názoru na vlas podobají. Je zajímavé, že se v této závěrečné pasáži Popelkův patriotismus vyhraňuje zemsy-moravsky, přestože v předchozím textu srovnává explicitně český a finský národ.⁵⁵⁹

Prakticky většina z českých autorů, kteří buď sami Finsko navštívili, nebo se alespoň zajímali o jeho poměry, poukazovala na pokojné poměry a relativní prosperitu, ve kterých Finové žili. Ostatně sami Finové vnímali především období vlády Alexandra II. více než kladně. Po dlouhou dobu se finské velkovévodství, na rozdíl od jiných částí carského impéria, s úspěchem vyhýbalo rusifikačním tendencím ruské vlády. V průběhu 80. let se však tato hrozba začala jevit zřetelněji i ve Finsku a v 90. letech už bylo nebezpečí rusifikace bráno Finy velice vážně a vyvolávalo mezi nimi veliký neklid, který se samozřejmě odrážel i v zhoršených vztazích s ruskými úředními orgány a byrokracií.

Tento neklid pak zaregistrovala i česká periodika. S rozvojem denního tisku a jeho tiskových kanceláří a možností posílat zprávy pomocí telegrafu na velké vzdálenosti byly české noviny na konci 19. století schopné referovat o dění po celém světě se zpožděním několika hodin, maximálně dnů. Výrazně tak vzrostlo i množství zpráv z Finska a české listy mohly čtenáře o vývoji dění ve finském velkovévodství informovat prakticky denně. 3. května 1893 se v *Národních listech* v oddílu věnovaném politickým zprávám ze zahraničí objevil článek s názvem *Finové a Rusové*, který přinášel čerstvé zprávy o vývoji vztahů mezi oběma těmito národy. Hned první odstavec se snaží jasně nastínit poměr mezi oběma zeměmi:

Finsko je připojeno k Rusku tak volným svazkem, že možno nazvati jej personálnou unií, ač officálně poměr tohoto velikého knížectví k carskému mocnářství takového jména nezná. Všecka práva a všechny výhody obsažena v pojmu personální unie dostala se z dobré vůle cara Alexandra I. Finsku údělem. Finsko má svou samosprávu, soudnictví, vojenství, svou měnu, ano do nedávna mělo i své soudnictví. Bohužel Finové, národ velmi nadaný a pod žezlem ruským značného stupně vzdělanosti dosahující, nedovedli dostatečné oceniti vzácné dary, kterými je obmyslila přízeň ruských panovníků, a v posledním desetiletí úplně se

⁵⁵⁹ Zora, č. 3, 1. 2. 1883, s. 65.

podдали účinku protiruské agitace, vycházející ze států trojspolkových a z Anglie. Rusko nemohlo se mlčky dívat na to, že agitace veřejně a hlučně provozuje se takořka pod samými branami Petrohradu, a počalo se v nedávných letech starat o to, aby svazek mezi ním a Finskem stal se pevnějším.⁵⁶⁰

O tom, s kterou stranou autor článku sympatizuje, není z textu prvního odstavce žádných pochyb. V další části svého článku přináší nejčerstvější příklad finského protiruského fanatismu, když popisuje, jak finští vojáci použili na rozdělání ohně v kamnech pravoslavnou ikonu, kterou nahradili posměšným obrázkem. Přestože je v článku zmíněno, že i některé finské časopisy tento čin odsoudily, pisatel v něm vyjadřuje určitou pochybnost, jestli vůbec finský vojenský soud pachatele nějak potrestá. Z autorova přístupu je jasně patrná jeho proruská orientace a hluboké odsouzení finského nevděku, který mohl dosáhnout svého vynikajícího postavení právě jen díky blahovůli ruských panovníků. Za tento mírný přístup se však finský národ odvděčuje zesměšňováním pravoslavné církve. Hlavními viníky jsou pak státy trojspolku (tudíž i domovské Rakousko-Uhersko) a Anglie, které pomocí propagandy obrátily Finy proti ruskému státu. Proruské a panslavistické zaměření *Národních listů* není v žádném případě překvapivé, do určité míry zářející je však jejich silná kritika Finů, vezmeme-li v potaz, že vedoucím slovanské rubriky byl Josef Holeček, který měl, jak jsme již mohli poznat, k finskému národu poměrně vřelý vztah. Ačkoliv jsou v článku Finové do určité míry stavěni do pozice obětí protiruské propagandy, tak silná kritika jiného malého národa, který se podle mnoha Čechů nacházel v obdobném postavení jako oni sami je na konci 19. století poměrně překvapivá. Do určité míry to evokuje postoje českých obrozenců Jungmannovy a Kollárovy generace, kteří Finům vyčítali jejich autonomii v rámci ruské říše, zatímco Slované v Rakousku úpěli pod nátlakem.

V prosinci 1897 můžeme v *Národních listech* najít ve zprávách ze zahraničí jiný článek s názvem *Národní boj Finů se Švédy*, týkající se finského boje za národní emancipaci. V tomto případě kritika směřuje výhradně vůči švédskojazyčné části obyvatel Finska. V úvodním odstavci autor, jako mnoho jiných, poukazuje na podobnost české a finské otázky:

Finové vedou podobný boj, jako my s Němci, se svými kulturtrégery, Švédy, pod jejich jářmem sténali až do r. 1809, kdy se jich ujalo Rusko. Rozdíl je ten, že Švédů ve Finsku jest ještě mnohem méně, než Němců v zemích českých, že jsou zastoupeni jen po městech a ve stavu šlechtickém. Jinak nejsou méně troufalí, než naši Němci. Se Švédy drží neuvědomělá část líného měšťáctva podobně jako dosud v přemnohých městech moravských. Tento mizerný živel nazývají

⁵⁶⁰ *Národní listy*, č. 122, 3. 5. 1893, s. 1.

„švédomany“.⁵⁶¹

Za hlavní viníky jsou v tomto případě označeni svekomani, kteří se neustále snaží potlačovat finský jazyk. Za poslední příklad jsou pak uváděny provokace při odhalování pomníku Eliasi Lönnrotovi, kterého autor nazývá českým Jungmannem. Zároveň zde poukazuje, že nejlepší by bylo, kdyby Rusko podpořilo Finy v jejich „šlechtném“ boji proti Švédům, jelikož se nejedná jen o střet dvou politických táborů, ale o souboj dvou ras. A Rusko „*jako slovanský stát povinně je [finský národní život] chrániti, aby měl možnost přirozeného rozvoje.*“⁵⁶² Je pozoruhodné, že v tomto případě má být finský národní rozvoj Ruskem, jakožto slovanským a tudíž zřejmě „mírumilovným“ státem, bráněn. Celý text je pak uzavřen apelem k finským vlastencům, kteří zajisté pochopí „*že mají Ruska naproti švédomanům zapotřebí a že se mohou s důvěrou na ně obrátiti, protože Rusko jest něco jiného, než kulturtrégerské státy germánského plemena.*“⁵⁶³ Oproti předchozímu zde zmíněnému článku z *Národních listů*, je tedy v tomto případě Finům v jejich národním boji vyjádřena podpora, i když z textu vyznívá především silný osten vůči germánským utlačovatelským národům, zatímco Finové by se měli uchýlit pod ochranu přátelského a mírumilovného slovanského Ruska. Panslovanská idea a stereotyp Slovanů jako mírumilovných ochránců utlačovaných národů je zde jasně patrná. Finové však v této době již pomalu začínali na vlastní kůži pociťovat ruskou „ochranu“.

O rok později se v *Ottově slovníku naučném* objevuje podrobná charakteristika Finska, resp. Čuchonska popisující na dvanácti stranách obyvatelstvo, hospodářství a ekonomiku, flóru a faunu, ale samozřejmě také historii, geografii, a kulturu této země tisíce jezer. Autor hesla si samozřejmě všímá i „národního probuzení Finů“ a vyjmenovává množství významných finských osobností a literárních děl 19. století. Zmiňuje mimo jiné založení literární společnosti nebo význam helsinské univerzity. Dále se můžeme dočíst, že „*s počátku jevil se v zemi odpor proti panství ruskému, avšak svědomité šetření práv zemských smířilo Čuchonce s novými poměry.*“⁵⁶⁴ Na samém konci se také zmiňuje o událostech a změnách, které se ve Finsku udály v poslední době:

V nejnovější době podniká vláda ruská kroky, aby Čuchonsko těsněji bylo přimknuto k říši Ruské. Deputace stavů čuchonských, která se r. 1890 odebrala do Petrohradu stěžovat si na útoky ruského časopisectva, nebyla carem vůbec předpuštěna, dekretem 4. čce 1890 sjednoceno samosprávné poštovníctví čuchonské s ruským a zároveň uvedeno vyučování jazyku ruskému do velkého

⁵⁶¹ Národní listy, č. 348, 17. 12. 1897, s. 1.

⁵⁶² Národní listy, č. 348, 17. 12. 1897, s. 1.

⁵⁶³ Národní listy, č. 348, 17. 12. 1897, s. 1.

⁵⁶⁴ *Ottův slovník naučný – Illustrovaná encyklopædie obecných vědomostí*, díl VI., heslo *Čuchonsko*, str. 832.

počtu škol; i nový trestní zákon r. 1891 z ohledu na správní požadavky Ruské říše carem neschválen a při osazování míst úřednických ustanoveno, aby přednost byla dávana tomu, kdo jest znalý jazyka ruského.⁵⁶⁵

Z výše zmíněného úryvku je zřejmé, že autor si všímá snahy ruských ministrů omezit alespoň některé výsady, kterými Finsko v předchozí době disponovalo, stejně jako zavádění ruštiny do finských škol a státní správy.

7.2. *České země na přelomu 19. a 20. století*

Na konci 70. let čeští politici nakonec přeci jen ustoupili od politiky pasivní rezistence a vrátili se do českého zemského sněmu (1878) a říšské rady (1879). Sny o federalizaci monarchie nebo alespoň o českou-rakouském vyrovnání, podobném jakého se podařilo dosáhnout Maďarům, byly opuštěny a nahrazeny realističtější tzv. drobečkovou politikou. Staročeši jako hlavní protagonisté této politické koncepce se svojí aktivní politikou snažili prosadit alespoň dílčí reformy, které měly vést k lepšímu postavení českého národa. Stejně jako v předchozích letech jedním z hlavních cílů bylo dosažení rovnoprávného postavení českého jazyka. Určitého úspěchu se podařilo dosáhnout v dubnu 1880, kdy vláda Eduarda Taaffeho (1833–1895) vydala tzv. Stremayrova jazyková nařízení.⁵⁶⁶ Podle těchto nařízení byly úřady povinny odpovědět na žádosti v stejném jazyce, v jakém byla ona žádost podána. Občané českých zemí tedy napříště už s rakouskými úřady mohli komunikovat v češtině, přestože jazykem vnitřního úřadování nadále zůstávala pouze němčina.⁵⁶⁷

Dalším ústupkem vůči Čechům bylo rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity na českou a německou část roku 1882. Ani to však nevedlo ke zmírnění napětí mezi českou většinou a německou menšinou v Českých zemích. Vídeňská vláda se proto pokusila na začátku 90. let sjednat mezi oběma stranami kompromis. Výsledek vyjednávání mezi vládou, oběma frakcemi šlechty, a to německé, jakož i české, německými liberály a staročechy, bývá označován jako tzv. vídeňské punktace, podle jedenácti bodů, které měly nově upravovat jazykové poměry v Českých zemích. Zatímco německé oblasti by nadále zůstaly německojazyčnými, území s českou většinou by byla dvojjazyčná. Zprvu se zdálo, že bylo konečně dosaženo přijatelného smíru pro všechny strany. Záhy se ale ukázalo, že ne všichni v českém táboře jsou s touto dohodou spokojeni. Mladočeši, kteří nebyli k vyjednáváním vůbec přizváni, punktace jednoznačně odmítali, a ani mezi staročechy

⁵⁶⁵ *Ottův slovník naučný – Illustrovaná encyklopædie obecných vědomostí*, díl VI., heslo *Čuchonsko*, str. 832.

⁵⁶⁶ Nazvána podle tehdejšího ministra spravedlnosti Karla von Stremayra (1823–1904).

⁵⁶⁷ O. Urban, *Česká společnost 1848–1918*, s. 355–356.

nepanovala přílišná jednota. Situace nakonec na konci roku 1890 vyústila v rozštěpení staročeské strany a část poslanců vedená Jakubem Škardou (1828–1894) a Aloisem Pravoslavem Trojanem (1815–1893) vystoupila ze staročeského klubu. Škarda se nejprve pokusil vytvořit třetí alternativní stranu, ale na začátku roku 1891 se většina staročeských odpadlíků přidala k mladočechům, kteří se tak na českém zemském sněmu stali největší českou stranou.⁵⁶⁸

Ve stejné době byla také vládou rozpuštěna říšská rada a došlo k novým volbám, pro staročechy v tu nejméně příhodnou dobu. Výsledkem byla až překvapivě drtivá porážka staročechů. Strana získala jen dva mandáty a ani její vůdce a dlouholetá vůdčí osobnost českého národního hnutí F. L. Rieger neuspěl.⁵⁶⁹ Po tomto volebním debaklu se Rieger na delší dobu stáhl z aktivní politiky, i když v pozdějších letech ještě občas komentoval staročeskou politiku. Roku 1897 jej pak císař povýšil na svobodného pána a jmenoval členem panské sněmovny.⁵⁷⁰ V té době už vedoucí roli ve staročeském klubu místo něj zaujal jeho zeť Albín Bráf (1851–1912). Riegerův odchod z politiky do určité míry symbolizoval konec staročechů jako významné politické síly. Jejich konzervativní postoje již neměly nadále podporu mezi voliči a jejich roli zástupců české střední třídy postupně převzali mladočeši.

Dalšího pokroku ve snaze o jazykové vyrovnání bylo dosaženo roku 1897 prostřednictvím tzv. Badeniho jazykových nařízení.⁵⁷¹ Dle těchto nařízení mělo dokonce dojít k zrovnoprávnění češtiny s němčinou i ve vnitřním styku. Tento krok však vyvolal zuřivou reakci mezi německým obyvatelstvem a především mezi německými úředníky, kteří se obávali ztráty svých míst na úkor Čechů, jelikož ve většině případů neuměli česky, zatímco všichni čeští úředníci ovládali bez problémů němčinu. Po obstrukcích německých poslanců musel Badeni rozpustit říšskou radu, ale ani to nevedlo k uklidnění situace a nakonec byl nucen abdikovat.⁵⁷² Jeho nástupce Paul Gautsch (1851–1918) vydal následujícího roku nová nařízení. Ta rušila platnost všech předchozích jazykových nařízení a nově ustanovovala, že jazyk vnitřního úřadování se do budoucna měl řídit jazykem většinového obyvatelstva jednotlivých okresů. Ale i toto řešení vyvolalo nevoli, a to jak u Němců, tak u Čechů, a o další rok později (1899) byla i tato nařízení zrušena. Ani další pokusy o jazykové vyrovnání v Českých zemích nebyly úspěšné a jazyková otázka tak byla až do zániku

⁵⁶⁸ O. Urban, *Česká společnost 1848–1918*, s. 393–399; J. Kořalka, *Češi v Habsburské říši a Evropě 1815–1914*, s. 164–166.

⁵⁶⁹ Proti Riegerovi na Novém městě kandidoval za městskou kurii jeho dlouholetý přítel A. P. Trojan, který také v tomto obvodu zvítězil.

⁵⁷⁰ O. Urban, *Česká společnost 1848–1918*, s. 399–400.

⁵⁷¹ Pojmenovaná podle tehdejšího ministerského předsedy polského hraběte Kazimíra Felixe Badeniho (1846–1909).

⁵⁷² O. Urban, *Česká společnost 1848–1918*, s. 460–464.

Rakouska-Uherska roku 1918 předmětem neustálých sporů.⁵⁷³

Další oblastí, která byla předmětem revize, byl volební systém do poslanecké sněmovny říšské rady. V této oblasti se ministerskému předsedovi Bádenu podařilo roku 1896 dosáhnout určitého úspěchu, když na základě jeho volební reformy byla zřízena pátá volební kurie, v níž volili všichni muži starší dvaceti čtyř let. Šlo sice již o všeobecný volební systém, ale vzhledem k tomu, že hlasy voličů v ostatních kuriích měly mnohem větší váhu, jelikož vybíraly mnohem více poslanců, než by odpovídalo jejich demografickému zastoupení, nedal se tento systém ani zdaleka označit za rovný. Tento fakt vyvolával nevoli především u masových dělnických stran. Nakonec bylo roku 1906 přistoupeno k dalšímu návrhu reformy, který byl po dlouhých a vzrušených debatách nakonec v prosinci 1906 přece jen schválen. Od roku 1907 tak měli možnost na základě všeobecného a rovného volebního práva volit do říšské rady všichni mužští obyvatelé Předlitavska starší dvaceti čtyř let a mající zde trvalé bydliště déle než jeden rok.⁵⁷⁴

Tyto změny se však netýkaly voleb do českého zemského sněmu, kde se i nadále volilo po staru do tří kurií. Naproti tomu na Moravě se podařilo mezi oběma národnostmi roku 1905 dosáhnout kompromisu, který jednak rozšiřoval volební právo o čtvrtou všeobecnou kurii, a navíc řešil i jazykovou otázku v úřadech a na školách. Také v Čechách volali především sociální demokraté, jak čeští tak němečtí, po zavedení všeobecné kurie voličů, ale dohody nakonec nebylo dosaženo. Ani v otázce jazykového vyrovnání se v Čechách nepodařilo najít řešení přijatelné pro obě strany. Naopak němečtí poslanci pomocí obstrukcí paralyzovali český zemský sněm, který přivodil finanční krizi zemské správy. Český zemský výbor se tak dostal do platební neschopnosti a císař se nakonec rozhodl situaci řešit rozpuštěním českého zemského sněmu i zemského výboru. Na jejich místo byla vládou jmenována osmičlenná zemská správní komise.⁵⁷⁵ Tzv. anenské patenty měly být jen přechodným řešením vyhocené situace, ale nakonec i kvůli vypuknutí 1. světové války byly posledním aktem souvisejícím s českým zemským sněmem. Přestože bylo učiněno ještě několik pokusů o smír, všechny vyzněly naprázdno. Dle českého historika J. Kořalky českému vyrovnání podobnému jako v případě Moravy bránily především dva zásadní faktory. Prvním z nich byla osobnost následníka trůnu Františka Ferdinanda (1863–1914), který zřejmě chtěl česko-německé vyrovnání vyhlásit jako jeden ze zákonů po svém nástupu na trůn. Druhým faktorem byl vliv Německé říše, která stále větší měrou ovlivňovala vnitřní politiku Rakouska-Uherska. Především

⁵⁷³ O. Urban, *Česká společnost 1848–1918*, s. 467–468.

⁵⁷⁴ J. Kořalka, *Češi v Habsburské říši a Evropě 1815–1914*, s. 176–178.

⁵⁷⁵ Předsedou komise byl český hrabě Vojtěch Schönborn (1854–1924) a jejími členy bylo pět Čechů a tři Němci.

radikální němečtí zástupci z pohraničí neúměrně stupňovali své požadavky pod dojmem podpory z Vilémovského Německa. Všechny tyto skutečnosti pak zapříčinily neúspěch všech jednání a zjitřené emoce, které v posledních letech existence habsburské monarchie panovaly mezi oběma národy.⁵⁷⁶

7.2.1. *Obraz Českých zemí ve Finsku na přelomu 19. a 20. století*

V průběhu předchozích desetiletí žili Finové v poměrném poklidu, jejich národní život se utěšeně rozvíjel a dosahoval mnoha významných úspěchů v oblasti finského jazyka a kultury. Mohli si tak v této době všimnout i jiných národů, nacházejících se v obdobném postavení a řešících podobné problémy ve své národní emancipaci. Ke konci 19. století se však situace začala měnit a více než na národní boj jiných národů se museli ve Finsku soustředit na vlastní problémy a hrozby přicházející z Petrohradu. I v této situaci se však našlo několik málo autorů, kteří si všímali českého národního hnutí.

Jedním z finských autorů, který se zabýval českou otázkou a jejím vývojem v posledních letech 19. století byl historik O. Hannikainen, jenž své postřehy shrnul v článku s názvem *Böömin kansallisuustiista* (Český národní boj), který vyšel roku 1899 v časopise *Valvoja*. Stejně jako většina ostatních Finů, kteří se v průběhu 19. století věnovali českému národnímu obrození, i Hannikainen čerpal z osobních zkušeností. Rok před vydáním článku totiž navštívil České země a vzhledem k tomu, že jako jeden z pramenů uvádí i známou knihu českého historika Václava Vladivoje Tomka (1818–1905) *Děje království českého*, je pravděpodobné, že ovládal alespoň do určité míry český jazyk.

V úvodní části svého poměrně rozsáhlého textu se stejně jako většina jeho předchůdců snaží upoutat pozornost finských čtenářů vyzdvižením mnoha podobností s finským prostředím. Dle jeho názoru by navíc český národní boj získal ještě větší publikum, kdyby ve Finsku bylo větší povědomí o jeho národních podmínkách.⁵⁷⁷ Po krátkém shrnutí české geografie a historie se Hannikainen věnuje nedávnému vývoji v Rakousku-Uhersku. Zmiňuje například slib císaře Františka Josefa z roku 1871, že se nechá korunovat českým králem. Dále si také všimá vysoké gramotnosti v Českých zemích:

⁵⁷⁶ J. Kořalka, *Češi v Habsburské říši a Evropě 1815–1914*, s. 179–181.

⁵⁷⁷ *Valvoja*, č. 5–6, květen–červen 1899, s. 313.

Postavení národní vzdělanosti je jasné, zatímco analfabetismus, čili neznalost čtení a psaní je v dnešních dnech v Haliči, Bukovině a Dalmácii 60%, v Dolním Rakousku, alpských provinciích stejně jako na Moravě a ve Slezsku 5%, v Čechách 3%.⁵⁷⁸

V dalším textu se zabývá německou menšinou v Českých zemích od jejího příchodu ve středověku až do současné doby a poukazuje na privilegované postavení, které Němci v Čechách a na Moravě stále mají. Příkladem mu je druhé největší město Brno, kde městskou radu stále drží v rukou němečtí politici, přestože tři čtvrtiny obyvatel jsou české národnosti. Jako jednu z příčin vidí také silný vliv sousedního Německa, ke kterému čeští Němci vzhlížejí. Dokonce jej zaráží, že v některých městech vidí častěji portréty německého císaře Viléma II., než obrazy vlastního rakouského panovníka. Stejně tak jsou podle něj mnohde častější pruské a německé barvy, než ty rakouské.⁵⁷⁹ Velice podrobněji si všímá jazykového vývoje v nedávné době, tj. Báděního jazykových nařízení a jejich revizi Gautschovými nařízeními. Zaráží ho také množství německých jmen mezi Čechy. Zatímco ve Finsku byla mezi mnohými fennomany tendence pofinšovat si své jméno, v Českých zemích „*je tomu naopak, případy, kdy i česky národně smýšlející lidé mají zřetelně německé jméno, jsou naprosto běžné – vzpomeňme jen na vůdce jejich strany dr. svobodného pána Riegera.*“⁵⁸⁰ Nezapomíná ani na roli české šlechty, která však je v mnoha případech potomky cizích rodů, které se v Českých zemích usadily na panstvích zkonfiskovaných během třicetileté války. Ačkoliv je zde několik šlechticů podporujících české národní hnutí, většina aristokracie je k němu přinejmenším netečná.⁵⁸¹

V další části textu se věnuje rozvoji českého jazyka a kultury. Vysoce si cení českých hudebních skladatelů:

Velké hudební umění Čechů je až zarážející. Znamých skladatelů a hudebníků, je mezi nimi, při srovnání s malým počtem tohoto národa, opravdu velmi mnoho; z těch nejpřednějších jmenujme Dvořáka, Smetanu, Bendla, následované Slavíkem, Laubem a Ondříčkem.⁵⁸² Jedno přísloví říká: „každý se v Čechách rodí s housličkami pod hlavou.“⁵⁸³

Z českých spisovatelů jmenuje Jana Neruda s Jaroslavem Vrchlickým, a také Svatopluka Čecha.

⁵⁷⁸ Valvoja, č. 5–6, květen–červen 1899, s. 316.

⁵⁷⁹ Valvoja, č. 5–6, květen–červen 1899, s. 318–319.

⁵⁸⁰ Valvoja, č. 5–6, květen–červen 1899, s. 320–321.

⁵⁸¹ Valvoja, č. 5–6, květen–červen 1899, s. 322–323.

⁵⁸² Kromě světoznámých Antonína Dvořáka (1841–1904) a Bedřicha Smetany (1824–1884) se jedná o Karla Bendla (1838–1897), Josefa Slavíka (1806–1833), Ferdinanda Lauba (1832–1875) a Františka Ondříčka (1857–1922).

⁵⁸³ Valvoja, č. 5–6, květen–červen 1899, s. 324.

Neopomíjí ani Františka Palackého, který je pro něj českým Snellmanem. A samozřejmě srovnává Lönrotovu *Kalevalu* s Hankovými rukopisy. Z dalších témat zmiňuje například české školství.⁵⁸⁴

Ve zbývající části textu se Hannikainen poměrně podrobně věnuje politickému vývoji v Předlitavsku a především pak v Českých zemích. Zaznamenává rozkol mezi staročechy a mladočechy a zásadní rozpory mezi oběma tábory, které poznamenaly českou politiku v posledních letech. Poukazuje také na to, že v nedávné době získala výraznou většinu ve volbách mladočeská strana, která je tak v současné době předním nositelem české ideje.⁵⁸⁵ Na samém konci se pak zabývá zahraniční politikou českých předáků. Jako všichni ostatní Finové i Hannikainen registruje slavjanofilské a panslavistické tendence některých Čechů v nedávné minulosti. Zmiňuje například cestu Palackého, Riegera a dalších do Moskvy a Petrohradu a setkání s carem Alexandrem II. v roce 1867. Vzpomíná také velké oslavy k příležitosti stého výročí narození Františka Palackého, jichž se zúčastnilo také mnoho návštěvníků ze slovanských zemí. Mezi nimi byl i jakýsi bývalý plukovník Komarov,⁵⁸⁶ zástupce petrohradské městské rady, který byl i s ostatními Rusy vřele vítán, i přes jejich povrchní a vychloubačné projevy. Hannikainen popisuje Komarovův projev, ve kterém ruský delegát prohlašuje, že „*jak z výzkumu starých ruských pramenů vyplývá, v dávných dobách tři slovanské národy Poláků, Rusů a Čechů mnohokrát společně bratrsky bojovaly proti Němcům a porazily je, což však němečtí historikové v mnoha svých dílech nezmiňují.*“⁵⁸⁷ Na to však finský historik vzápětí odpovídá, že, jak si každý může přečíst již ve školních učebnicích historie, Češi bojovali v bitvě u Tannenbergu (1410) na straně Německého řádu. A dokonce pozdější slavný vůdce husitů Jan Žižka se boje zúčastnil na straně Němců proti Polákům a Rusům. Ale jak vzápětí autor na samém konci svého textu dodává „*Ale zdvořilá radost z panslovanského bratrství samozřejmě vyžaduje, aby tleskali těmto i dalším nesmyslům!*“⁵⁸⁸

Je více než zřejmé, že Hannikainen je pramálo nadšen z ruských panslovanských idejí a poukazuje na jejich nereálné základy. Přestože dnešní mediivistický výzkum by mu v Žižkově případě nejspíše nedal za pravdu, ani představa boje všech slovanských bratrských národů bok po boku nebyla příliš reálná, minimálně v případě Poláků a Rusů. Samotní ruští představitelé pak mnohdy

⁵⁸⁴ Valvoja, č. 5–6, květen–červen 1899, s. 326–327.

⁵⁸⁵ Valvoja, č. 5–6, květen–červen 1899, s. 329–331.

⁵⁸⁶ Jednalo se o známého ruské novináře a generála Vissariona Vissarionoviče Komarova (1838 – 1907), jednoho z předních zastánců panslavismu a slavjanofilství v Rusku. Přestože se Komarov všemožně snažil propagovat pro ruské zájmy a získávat pro ruské sympatie mezi ostatními slovanskými národy, carská vláda k němu zaujímalá velice rezervované stanovisko, což se projevilo mimo jiné i odmítnutím jeho jmenování do předsednictví Slovanské dobročinné společnosti v Petrohradu vládními autoritami v roce 1899, viz. P. Vyšný, *Neo-Slavism and the Czechs 1898–1914*, s. 20–21.

⁵⁸⁷ Valvoja, č. 5–6, květen–červen 1899, s. 336–337.

⁵⁸⁸ Valvoja, č. 5–6, květen–červen 1899, s. 337.

využívali panslovanskou myšlenku čistě účelově a jen ve chvílích, kdy zapadala do jejich plánů. I přes tyto výhrady vůči slovanskému bratrství je z textu zřejmé, že jeho autor chová sympatie k českému národu a jeho snahám o emancipaci. Hannikainen byl očividně velice dobře seznámen jak s českou historií, tak se současnou politickou situací a dovedl se bez problémů orientovat i ve stranických půtkách české politické scény. Jeho článek je tak velice přínosnou sondou do vývoje českého národního hnutí ve druhé polovině 19. století, přestože je otázkou, jak moc velkou pozornost mohl článek o slovanském národu získat ve zjitřené situaci, která v době jeho vydání ve Finsku panovala.

7.2.2. J. J. Mikkola a jeho vztah k Českým zemím

V předchozím textu již bylo několikrát zmíněno jméno Jooseppiho Julia Mikkoly, finského jazykovědce a profesora slavistiky na univerzitě v Helsinkách. Mikkola během svého života několikrát navštívil Prahu a seznámil se zde s mnoha předními českými filology a jazykovědci, se kterými si následně dopisoval.⁵⁸⁹ První Mikkolovy pobyty v Praze se datují již ke konci 19. století a je nesporně zajímavé, že jedny z prvních pražských kontaktů získal i od svého přítele, nám již dobře známého Anttiho Almberga. Ten ve svém dopise Josefě Náprstkové z 1. dubna 1896 píše: „V létě nebo na podzim s největší pravděpodobností navštíví Prahu jeden z mých mladých přátel, Dr. Josef Mikkola, docent slovanských jazyků na naší univerzitě, se svojí mladou manželkou. Dovolují si vám je vřele doporučit – jsou to velice milí lidé.“⁵⁹⁰ Z dostupných pramenů není zřejmé, jestli Mikkola se svojí mladou chotí toho roku Prahu opravdu navštívili. O dva roky později však je již jejich pobyt v Čechách s určitostí doložen. V létě roku 1898 se totiž zúčastnili oslav stoletého výročí od narození Františka Palackého, které se od 17. do 21. června konaly v Praze. Mikkolova manželka Maila Talvio (Mikkola) (1871–1951) pak o těchto slavnostech napsala rozsáhlý článek s názvem *Kirje juhlivasta Pragista* (Dopis ze slavností z Prahy), který vyšel ve dvou číslech deníku *Päivälehti*⁵⁹¹ ve dnech 22. a 29. června 1898. Paní Maila podrobně finským čtenářům vylíčila nejen

⁵⁸⁹ Dle prof. Pražáka mezi Mikkolovy české přátele patřili např. indolog Josef Zubatý (1855–1931), slavista a literární historik Václav Vondrák (1859–1925) nebo slovinský etnolog a profesor slavistiky působící v Praze Matija Murko (1861–1952), viz. R. Pražák, *Ke vztahům českých a finských jazykovědců*, s. 132.

⁵⁹⁰ A. AlMBERG J. Náprstkové 1. 4. 1896.

⁵⁹¹ *Päivälehti* poprvé vyšly 16. listopadu 1889 a od roku 1890 byly vydávány šestkrát týdně. List byl spjat především s mladofennomanským klubem a sloužil k šíření jejich názorů. Mezi jeho členy mimo jiných patřili jeho první editor novinář a politik Eero Erko (1860 – 1927), spisovatel Arvid Järnefelt (1861–1932) nebo již výše zmíněný Juhani Aho. Během pohnutých událostí v létě 1904 list zastával silně protiruské stanovisko a obhajoval finskou autonomii a finská práva. Následkem toho byl list 3. července 1904 carskými úřady zrušen, ale již o čtyři dny později vlastníci nakladatelství začali vydávat jeho nástupce *Helsingin Sanomat*, který je v dnešní době

životní osudy Františka Palackého, kterého v článku nazývá „největším mužem českého národa, na jehož počest slaví Praha, a nejen samotná Praha, ale i celý Palackého národ společně s dalšími bratrskými, slovanskými národy“,⁵⁹² ale i průběh celé slavnosti, které v hlavním městě českého království trvaly celých pět dní. Podobně jako ostatní finští autoři upozorňuje čtenáře svého článku na některé česko-finské paralely v životě Palackého, např. na jeho podíl při založení *Matice české*, která má pro Čechy stejný význam jako *Finská literární společnost* pro Finy. Všimá si také vřelosti a vstřícnosti Pražanů ke všem cizím návštěvníkům. Celkově na ní učinily oslavy Palackého výročí velký dojem a k českému národu se vyjadřuje s velkými sympatiemi. V samotném závěru však poodhaluje i jednu stinnou stránku českého národního boje:

[Oslavy] ukázaly, jak živoucí, originální a talentovaný národ český národ je; ale také to odkrylo stinné stránky tohoto národa v národním boji. Mám na mysli především spalující nenávisť, která zde je proti Němcům a která je na druhou stranu částečně pochopitelná, která ale nemůže přinést vítězství.⁵⁹³

Již v této době navázal Mikkola v Čechách řadu kontaktů, které během svých dalších četných návštěv Prahy a ostatních českých měst dále prohluboval. Především v meziválečném období byly jeho pobyty na českých univerzitách poměrně časté, stejně jako korespondence s předními českými jazykovědci.⁵⁹⁴ Během své vědecké kariéry Mikkola také publikoval několik knih a velké množství článků věnujících se slovanským jazykům, a to jak z hlediska jazykového, tak historického nebo literárního. Jeho badatelský záběr byl nevěřitelně široký, mimo jiné se věnoval také vztahům mezi slovanskými, ugrofinskými a baltskými jazyky.⁵⁹⁵ Z hlediska této práce je však zdaleka nejzajímavější jeho kniha nesoucí název *Kansallinen liike Böömissä* (Národní hnutí v Čechách), která vyšla roku 1903. Jedná se o neobyčejně výstižné shrnutí vývoje českého národa od jeho prvopočátků v raném středověku až do prvních let 20. století. Ani Mikkola nezapomíná své čtenáře na začátku knihy upozornit na podobnost mezi českými a finskými emancipačními snahami, s tím, že si Finové z českého příkladu mohou vzít mnohá ponaučení:

Český slovanský, neboli český národní boj je pro nás velice zajímavý a poučný. Především je pro nás Finy důležité se s ním seznámit, protože národní rozvoj v 19. století v Čechách i ve Finsku šel vlastně stejnou cestou. Český národní zápas prodělal velice vzrušující vývoj. Relativně malý národ bojoval za svá práva, uchování své národnosti, proti nemocnějšímu evropskému kulturnímu národu

nejčtenějším deníkem ve Finsku, viz. *History of Helsingin Sanomat*, in: <http://www.hssaatio.fi/historiikki/en/> [15. 3. 2016], s. 11–15.

⁵⁹² Päivälehti, č. 141, 22. 6. 1898, s. 3.

⁵⁹³ Päivälehti, č. 146, 29. 6. 1898, s. 2.

⁵⁹⁴ R. Pražák, *Ke vztahům českých a finských jazykovědců*, s. 132–138.

⁵⁹⁵ R. Pražák, *Ke vztahům českých a finských jazykovědců*, s. 132.

a mnohokrát z tohoto boje vyšel vítězně. Český národní boj nicméně nespočíval jen v samotném boji proti druhé straně, ale bylo v něm i mnoho pozitivní práce, jejíž plody můžeme vidět v krásných, v kulturní oblasti dosažených výsledcích.⁵⁹⁶

V dalším textu autor klade důraz především na historické kořeny českého národa a podrobně popisuje všechny významné události a zvraty v českých dějinách. Velice si váží Husova díla a vůbec celého husitského hnutí, přestože poukazuje na jeho následné roztržité a vzájemné boje mezi jednotlivými husitskými frakcemi, které nakonec vedlo k porážce radikálních táborů a vítězství husitské šlechty. Poslední jmenovaná ovšem odvrhla původní sociální a společenské reformy a po zajištění svých zisků se opět vrátila ke staré formě útlaku rolníků a nižších vrstev obyvatelstva. I přes tento neslavný konec však dle jeho názoru „*husitství mělo nakonec přece jen obrovský význam. Jednalo se o první pokus o náboženskou svobodu a sociální revoluci ve společnosti.*“ Na závěr si Mikkola půjčuje citát jednoho z historiků, jenž poukazuje na to, že bez Husa by nebylo Luthera a bez Kostnice Wormsu.⁵⁹⁷

Ještě výše než samotné husitské hnutí staví učení Petra Chelčického a Českých bratří. Vyzdvihuje především jejich velkou vzdělanost, která výrazně přispěla k rozvoji a rozkvětu českého jazyka v 15. a 16. století:

Snad v žádném jiném náboženském hnutí se tak mnoho nestudovala Bible, jako mezi Českými bratry, i když Češi všeobecně četli ve středověku Bibli, možná více než jakýkoliv jiný národ v Evropě, což mimo jiné dokazuje i to, že již ve čtrnáctém století existoval její kompletní překlad do českého jazyka. Záliba bratří ve čtení byla naprosto úžasná. V jejich společenství bylo takové množství spisovatelů, že napůl v žertu se říkalo: „Mezi Českými bratry je každý muž spisovatel“, a svůj mateřský jazyk používali s tak jednoduchým půvabem, že jej ještě v dnešní době obdivujeme.⁵⁹⁸

Zdůrazňuje také význam pedagogického díla posledního biskupa Jednoty bratrské Jana Amose Komenského, který byl však dle jeho názoru bídně zrazen švédským kancléřem Axelem Oxenstiernou. Husitství a českobratrské ideály pak mají z Mikkolova úhlu pohledu velký význam i pro rozvoj dnešního národního hnutí. Na jedné straně jsou zde vzpomínky na slavná vítězství husitských polních vojsk a na druhé straně vzdělanost a vyspělá kultura Českých bratří, které se staly základy pro moderní český jazyk a literaturu. Nejdříve si však český národ musel protrpět téměř dvě století poroby, během kterých se katolická církev snažila vymýtit všechny vzpomínky na českou reformaci. V této době „*byl [český jazyk] vykázán ze škol a na jeho místo přišla nejprve*

⁵⁹⁶ J. J. Mikkola, *Kansallinen liike Böömissä*, s. 3.

⁵⁹⁷ J. J. Mikkola, *Kansallinen liike Böömissä*, s. 24–27.

⁵⁹⁸ J. J. Mikkola, *Kansallinen liike Böömissä*, s. 30–31.

*latina a poté němčina. České vzdělané vrstvy byly z velké části německojazyčné a zcela se odcizily národu.*⁵⁹⁹

Jak Mikkola dále píše, na konci 18. století však dochází k procitnutí českého národa z dlouhého spánku, stejně jako se ve Finsku probouzí národní cítění skrze Porthana a jeho současníky. Poukazuje na to, že na přelomu 18. a 19. století došlo k obrození u mnoha různých národů s podobným výsledkem. Jejich kořeny však byly vesměs stejné a spočívaly v zkoumání národní historie a sbírání lidové poezie. Nejinak tomu dle Mikkoly bylo i ve finském a českém případě:

U nás sbíral Porthan informace o finské národní historii, lidovém folkloru, zvycích a mytologii. [...] Stejným směrem šel rovněž vývoj v Čechách. František Martin Pelzl (roz. 1734, z. 1801) vydával studie z české historie a nechal znovu vytisknout starou knihu s názvem „Obrana českého jazyka“, která vyvolávala takovou pozornost, že byla zakázána.⁶⁰⁰

Nejvýznamnější role v počátcích českého národního hnutí ale podle něj připadla Josefu Dobrovskému, ve kterém viděl významného osvícence, jenž jako první důkladně studoval slovanské jazyky. Nezapomíná také zmínit jeho setkání s Porthanem v roce 1792. Dobrovského závěry, že všechny slovanské národy jsou kmenově spřízněné, pak dle Mikkoly položilo základy pro budoucí myšlenky panslavismu. Důraz na historické bádání v počátcích českého národního obrození vedl také k shromažďování pokladů národní minulosti a jak Mikkola poznamenává, Češi

pro tento účel založili r. 1818 České Muzeum. Tato instituce měla v první polovině devatenáctého století podobný význam jako naše Finská Literární Společnost. [...] Krátce na to bylo zřízeno hlavní oddělení, které mělo pečovat o český jazyk a literaturu a r. 1831 byla založena muzejní společnost „Matice“, tj. po „matce“ pojmenovaná instituce, která má za úkol vydávat a financovat dobrou literaturu v českém jazyce.⁶⁰¹

Mezi jedny z předních mužů, kteří se snažili zvláště přispět k povzbuzení českého národního cítění, jmenuje autor také Václava Hanku. Ten ovlivněn Dobrovským sbíral staré české literární památky a na začátku 19. století našel dva velmi staré rukopisy. Mikkola zde poznamenává, tyto rukopisy byly přeloženy do mnoha evropských jazyků, mimo jiné i do švédštiny Finem Karlem Collanem, který dokonce na téma rukopisů napsal dizertační práci. Dále o rukopisech píše:

Národní poblouznění bylo obrovské. S oddaností a hrdostí se dívali na tyto prastaré a vážené památky. [...] Nicméně to byl Dobrovský, kdo již na začátku prohlásil, že

⁵⁹⁹ J. J. Mikkola, *Kansallinen liike Böömissä*, s. 34.

⁶⁰⁰ J. J. Mikkola, *Kansallinen liike Böömissä*, s. 35–36.

⁶⁰¹ J. J. Mikkola, *Kansallinen liike Böömissä*, s. 37–38.

se jedná o padělky. [...] Málokdo měl však odvahu se za tyto pochybnosti postavit, protože básně byly drženy národem jako posvátný poklad, kterého se nesmí nikdo dotknout. V dnešní době je nicméně jasně prokázáno, že jak složení básní, tak jazyk a dokonce i materiál, na kterém jsou napsány, že tyto básně jsou padělky zřejmě vytvořené Hankou.⁶⁰²

Z dalších významných osobností českého národního obrození uvádí Josefa Jungmanna. Ve třicátých letech pak zmiňuje trojici mužům, kteří dle jeho názoru byli nejvýznamnějšími postavami českého národa tohoto i následujících desetiletí. Jedná se samozřejmě o Pavla Josefa Šafaříka, Jana Kollára a Františka Palackého. Ne náhodou Mikkola zmiňuje protestantský původ všech tří, dokonce zdůrazňuje, že byli všichni potomky Českých bratří, v čemž vidí návaznost na vynikající myšlenky české reformace. Jejich díla jako Šafaříkovy *Slovanské starožitnosti*, Kollárova *Slávy dcera*, jež je dle Mikkoly jakýmsi manuálem panslavismu, i když vychází z myšlenek německého filozofa Herdera, nebo Palackého dějiny českých zemí patří k nejskvělejším výtvorům nejen české, ale i slovanské literatury.⁶⁰³ Hlavně Kollárova *Slávy dcera* se mezi ostatními slovanskými národy setkala s velkými sympatiemi. Mikkola však zároveň poukazuje i na její mylnou interpretaci především ruskými slavjanofily, kteří vidí jako svůj cíl spojení všech slovanských národů pod ruskou carskou vládou a zavedení pravoslavné církve mezi všemi Slovy.⁶⁰⁴

V Palackém vidí nejen významného historika, ale především organizátora českého národního hnutí a prvního českého politika, jenž svými myšlenkami položil základy budoucího českého národního politického programu. Roku 1867 však pro Palackého a ostatní české předáky přinesl velké zklamání, když se jim nepodařilo získat stejná práva, jakých dosáhli Maďaři. Z důvodu tohoto neúspěchu se tak Češi dle Mikkoly rozhodli využít poslední možnosti politického boje a

r. 1867 nevyšlali své zástupce do vídeňského parlamentu. Ten byl tak neschopný projednávat ústavu, a aby ještě více podráždili Němce, vydali se čeští poslanci pod vedením Palackého a Riegera na slovanský kongres do Moskvy. Ve stejném manifestačním duchu byly vedeny oslavy Husových 500. narozenin, na kterých Češi deklarovali snahu obnovit svá zrušená historická práva.⁶⁰⁵

Další významnou osobností, kterou Mikkola vyzdvihuje, je známý český novinář Karel Havlíček, na němž mu byl sympatický především jeho smysl pro realitu, který také Havlíčkovi bránil slepě přijímat myšlenky panslavismu. Naopak během svého pobytu v Rusku se seznámil s tamním prostředím a stal se velkým kritikem idejí slovanské vzájemnosti. Na rozdíl od Palackého také

⁶⁰² J. J. Mikkola, *Kansallinen liike Böömissä*, s. 38–39.

⁶⁰³ J. J. Mikkola, *Kansallinen liike Böömissä*, s. 40–44.

⁶⁰⁴ J. J. Mikkola, *Kansallinen liike Böömissä*, s. 43–44.

⁶⁰⁵ J. J. Mikkola, *Kansallinen liike Böömissä*, s. 47.

Mikkola poukazuje na Havlíčkovy mnohem pokrokovější názory v sociální oblasti. Ačkoliv ani Havlíček ještě podle něj nebyl úplným liberálem, vážil si na něm podpory všeobecného hlasovacího práva. Jak dále uvádí, na pozadí Palackého a Havlíčkových myšlenek se pak v Čechách vyvinuly dvě politické strany, staročeši a mladočeši, které následně charakterizuje. „*První z nich je ve všech sociálních a většině politických otázek konzervativní, ta druhá si nárokuje reprezentaci liberální věci. Ale jak říká jeden český myslitel, Palacký a Havlíček by je jen těžko uznali za své žáky.*“⁶⁰⁶

Mikkola také poznamenává, že v posledních dvou desetiletích dosáhl český národ mnoha významných úspěchů „*Na začátku 80. let došlo v kulturním dění českého národa k velké změně. Do té doby dvojjazyčná univerzita byla rozdělena na dvě různé univerzity, jednu českou a jednu německou. Do jaké míry to bylo velkým národním vítězstvím, na to existuje mnoho názorů. Další vysoká učení byla ustavena. Česká literatura se rozšiřuje, česká věda a umění dosáhly významných vítězství. Český jazyk se ze svých dřívějších obraných pozic přesunul do útočné pozice.*“⁶⁰⁷ Co však považuje za výrazný nedostatek je malá pozornost věnovaná sociální otázce. I když Čechům přiznává určité pokroky v této oblasti, poukazuje na skutečnost, že většina českých stran o toto téma nejeví přílišný zájem a boj za sociální ideály nechaly čistě na bedrech sociálně demokratické strany, která ač má velký počet příznivců, její politický význam je zatím stále malý.⁶⁰⁸

Ještě větší problém však vidí v nestálosti politiky dvou hlavních stran, staročešů a mladočešů, mezi nimiž jsou velké a těžko překonatelné názorové rozdíly. V této nejednotnosti a neschopnosti postupovat společně v otázce prosazení národních cílů vidí jedno z největších nebezpečí do budoucna:

Národní a politické spory začínají postupně unavovat vzdělané vrstvy. Dříve nebo později budou všechny oči oslepeny nejasností a nejistotou. Neschopné si uvědomit prostředky politické práce ani plány do budoucna. A nic moc víc ani nelze očekávat, protože vášně stále obrací vše vzhůru nohama. Nicméně je zde skupina rozumně uvažujících mužů, především z českých vědců.⁶⁰⁹

Budoucnost je dle Mikkoaly velice nejistá a sjednocení českých politických sil by mělo být nutností, jelikož se na obzoru reálně jeví nebezpečí sjednocení rakouských a německých Němců. Jak však z poslední věty vyplývá, vidí autor určitou možnost řešení. K tomu je však potřeba rozumného a konzistentního programu, jehož zosobněním je pro Mikkolu především jeden muž:

⁶⁰⁶ J. J. Mikkola, *Kansallinen liike Böömissä*, s. 52–53.

⁶⁰⁷ J. J. Mikkola, *Kansallinen liike Böömissä*, s. 53–54.

⁶⁰⁸ J. J. Mikkola, *Kansallinen liike Böömissä*, s. 54.

⁶⁰⁹ J. J. Mikkola, *Kansallinen liike Böömissä*, s. 54.

Mezi těmi, kteří se na věci dívají kritickým pohledem a mluví klidným jazykem, je především třeba zmínit českého filozofa T. G. Masaryka. Dle jeho názoru velcí čeští muži opustili dobro národa založené na programu humanistických myšlenek, ale tento program musí být podřízen kontrole, protože každá doba má své potřeby. Současná politika neboli protivládní taktika samozřejmě nemůže být žádným programem, protože vládní pozice se často mění. Ale pro národ by politika vůbec neměla být hlavní věcí. Mnohem důležitější je vnitřní práce, jediná, která v naší době může přinést malým národům záchranu.⁶¹⁰

Právě ona vnitřní práce je pro Mikkolu klíčová pro rozvoj národa a to nejen v materiální a kulturní oblasti, ale i v duchovní. Ne vysoká politika, ale mravní rozvoj na základech husitských a českobratrských myšlenek jsou dle něj potřeba pro úspěšný pokrok českého národa. Jednou ze základních podmínek je pak všeobecné volební právo, které povede ke zlepšení sociálních poměrů. Především v poctivé a dlouhodobé pozitivní práci vidí Mikkola budoucnost nejen českého, ale vlastně každého malého národa.⁶¹¹

Z celého Mikkolova díla je jasně patrné, jak moc si váží českého národa a především jeho bohaté historie. Myšlenky husitských reformátorů a českých bratří jsou pro něj základem pro dnešní sociálně spravedlivou společnost. Mikkola byl ve svých postojích zarytým zastáncem rovnosti všech lidí. Rozdíly založené na původu, národnosti nebo pohlaví byly pro něj naprosto nepřístupné. Ve všeobecném volebním právu, týkajícího se i žen, pak viděl jednoznačný cíl lidského pokroku. Stejně tak byl zastáncem sociální rovnosti mezi lidmi. Jeho myšlenky však nebyly revolucionářské, těchto ideálů mělo být dle jeho názoru dosaženo poctivou a pilnou prací. Mravní a morální rozvoj všech členů národa stavěl nad politické dohody a koalice. V tomto ohledu pak našel v české politické filozofii soupeřníka v Masarykovi, jehož myšlenky mu byly velice blízké. Stejně tak jako zdůrazňování protestantských a reformačních idejí. Ač si velice vážil díla Palackého, v politické rovině byl pro něj příliš konzervativní. Hlavním poučením, které si měl vzít finský národ z českého příkladu, byla potřeba zamezit politické roztržičnosti národního hnutí a naopak soustředění se na každodenní poctivou práci pro národ.

Je zřejmé, že slovanské jazyky a mezi nimi i čeština nebyly pro Mikkolu jen předmětem jeho badatelského zájmu. Na příkladu jeho knihy můžeme vidět, že se snažil seznámit své krajany s českým národem, jeho historií i přítomností. Díky tomu jeho význam pro česko-finské vztahy překračuje pouhou akademickou rovinu. Pozoruhodné je, že Mikkolova osvětová činnost fungovala i opačným směrem. Na žádost redakce revue *Naše doba* napsal v roce 1906 kratší článek s názvem

⁶¹⁰ J. J. Mikkola, *Kansallinen liike Böömissä*, s. 55–56.

⁶¹¹ J. J. Mikkola, *Kansallinen liike Böömissä*, s. 57.

Finsko a jeho nynější politický stav, ve kterém stručně nastínil historii svého národa a především jeho současný zápas proti ruskému útlaku. V úvodní pasáži, která slouží jak k představení „malého“ finského národa, tak i samotného Mikkoly, tak můžeme číst pochvalná slova na adresu finského profesora a jeho sličné manželky:

Prof. Mikkola patří k předním slavistům a odborníkům srovnávacího jazykozpytu; je to muž evropského rozhledu, neobyčejně samostatného úsudku, a při tom — což je pro nás také důležité — takofka ctitelem národa českého. Na universitě přednášel před „letními studenty“, asi 800 professory, učiteli, tedy před finskou inteligencí, o českém národu, jeho snahách, vývinu, minulosti, etc.; o českých věcech vydal také knihu. Jeho duchaplná choť, opravdu spanilomyslná dáma, je předbornicí ženské otázky a spolu spisovatelka, která do finštiny přeložila několik děl Sienkiewiczových, na př. Quo vadis.⁶¹²

V následujícím textu psaném Mikkolou se pak můžeme dočíst o vývoji finského národního probuzení, přičemž si autor, stejně jako mnozí jiní fennomané před ním samozřejmě všímá analogie mezi finským a českým vývojem. Mikkolovými vlastními slovy: „*Finská historie a zvláště doba obrození vykazuje mnoho podobného s Čechy.*“⁶¹³ V závěrečné pasáži týkající se aktuálního vývoje finského národního hnutí autor dává jasně najevo své demokratické smýšlení podporující především emancipaci žen a sociální spravedlnost ve finské společnosti. Není tedy jistě náhodou, že Mikkolovi bylo blízké Masarykovo politické myšlení a že jeho článek o Finsku vyšel právě v Masarykem redigované *Naší době*.

7.3. *Kníže Nikolaj Bobrikov a první období rusifikace ve Finsku (1898–1905)*

Úmyslem Alexandra I. rozhodně v roce 1809 nebylo učinit Finsko integrální součástí ruského impéria a rusifikovat jej. Naopak finské velkovévodství mělo tvořit jakýsi nárazníkový stát vůči Švédsku a západní Evropě. Tím, že Finsku bylo ponecháno jeho zákonodárství ze švédských dob, spolu s administrativou a církví dal ruský panovník jasně najevo, že není v jeho zájmu Finy asimilovat. Podpora finského jazyka a kultury pak měla také odpoutat zemi od jejích starých švédských kořenů a zajistit loajalitu finského obyvatelstva vůči ruské říši.⁶¹⁴ Ani další carové neměli důvod ani snahu na tomto stavu cokoliv měnit. Konzervativnímu Mikulášovi I. bylo jedno, jakým jazykem jeho poddaní mluví nebo jaké mají vyznání, hlavně, že zachovávali patričníou

⁶¹² J. J. Mikkola, *Finsko a jeho nynější politický stav*, in: *Naše doba*, XIII/1906, č. 7, s. 485.

⁶¹³ J. J. Mikkola, *Finsko a jeho nynější politický stav*, in: *Naše doba*, XIII/1906, č. 7, s. 487.

⁶¹⁴ M. Klinge, *Let us be Finns!*, in: *Nationality and nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918*, Studia Historica 16, SHS, Helsinki 1984, s. 127.

loajalitu jeho trůnu. Jeho následník Alexandr II. měl Finsko a jeho obyvatele ve velké oblibě a dopřál jim ještě množství dalších výhod a privilegií. Během vlády Alexandra III. se však nad Finy a jejich do značné míry autonomním postavením, začala stahovat mračna. V petrohradské vládě se stále více začaly prosazovat nacionalistické kruhy, které se snažily přesvědčit cara o nutnosti rusifikace neruských provincií. V 80. letech 19. století začala rusifikace pobaltských provincií a Finsko mělo vzápětí následovat. Přesto, když se Mikuláš II. při svém nástupu na trůn, stejně jako všichni předchozí carové, zavázal respektovat finské zákony a ústavu, mnozí z finských předáků měli pocit, že jsou jejich privilegia a výsady v bezpečí.

Jedním z prvních příznaků změny poměrů byla změna na postu generálního guvernéra. Namísto tolerantního Fjodora Loginoviče Heideny (1821–1900)⁶¹⁵ roku 1898 nastoupil energický a ctižádostivý Nikolaj Ivanovič Bobrikov (1839–1904).⁶¹⁶ Rozdíl mezi oběma muži nespočíval ani tak v jejich víře v nutnost rusifikace velkovévodství, jako spíše ve způsobu, jakým jí mělo být dosaženo. Zatímco Heiden chtěl především jasně vymezit rozsah působnosti finských zákonů a sladit rozdíly mezi finským a ruským právním systémem, přičemž ten druhý by byl samozřejmě tomu prvnímu nadřazen. Oprtoto tomu se Bobrikov snažil tvrdě potlačit všechny dřívější finské výsady a učinit z Finska poslušnou ruskou provincií, vykonávající bez odporu všechny příkazy z Petrohradu. Heiden si na rozdíl od Bobrikova uvědomoval, že největšími odpůrci ruské vlády jsou švédskojazyčné elity a podporoval proto do značné míry snahy fennománů. To zapříčinilo, že ještě ke konci jeho mandátu většina představitelů finského národního hnutí, i přes mírné obavy, věřila v možnost zachování autonomního finského velkovévodství v rámci carského Ruska. Tento postup se však některým carským úředníkům zdál příliš pomalý a prosadili do funkce mnohem přímočařejšího Bobrikova.

⁶¹⁵ Heiden byl nejmladším synem nizozemského otce a dánské matky. Jeho rodiče se na konci 18. století usadili v Livonsku, kde Heiden strávil velkou část svého mládí. Již v poměrně mladém věku se rozhodl pro vstup do armády a konvertoval k pravoslaví. Jako důstojník carské armády se zúčastnil prakticky všech konfliktů, do kterých se Rusko v průběhu 40., 50. a 60. let zapojilo a několikrát se vyznamenal. Jeho závratná vojenská kariéra jej v roce 1866 vynesla až na post náčelníka generálního štábu a během rusko-turecké války v letech 1877–1878 byl dokonce zastupujícím ministrem války. Přestože byl přesvědčeným slavjanofilem, neviděl svůj hlavní cíl v úplné rusifikaci Finska. Dokázal pochopit odlišnosti mezi Rusy a Finy a v mnoha ohledech finské národní snahy podporoval, samozřejmě za předpokladu, že směřovalo k pevnějšímu sepětí velkovévodství s Ruskem.

⁶¹⁶ Bobrikov se stejně jako Heiden a prakticky všichni ostatní vysoce postavení ruští úředníci vypracoval skrze armádu. Zastával v ní však především administrativní funkce a přístup k vysokým úřednickým postům mu zajistilo až jmenování do petrohradské imperiální gardy. Mnoha svými vrstevníky byl považován za energického, ale také velice ctižádostivého důstojníka, a proto nebyl mezi svými kolegy příliš oblíbený. To byl také jeden z důvodů, proč byl do určité míry za trest jmenován finským generálním guvernérem. Hned od svého nástupu do funkce se Bobrikov snažil dát Finům najevo, že jejich privilegia jsou závislá jen na carově vůli a kdykoliv jim mohou být odebrána. V některých případech postupoval dokonce aktivněji a přísněji, než bylo původním plánem petrohradské vlády. Tento fakt, stejně jako Bobrikovovu malou oblibu mezi ruskými ministry, však Finové neznali a předpokládali, že všechny kroky vůči nim jsou činěny na popud vládních byrokratů z hlavního města.

Nový generální guvernér naprosto odmítal finské představy, že je velkovévodství s Ruskem spojeno pouze osobou panovníka a že se na Finy vztahují jen hlavní ústavní zákony impéria. Hned po nástupu do funkce naznačil, jakým způsobem si představuje další vývoj a zveřejnil svůj desetibodový program, který v podstatě rušil většinu předchozích privilegií, které Finsko od ruských carů v průběhu 19. století dostalo. Program měl finské velkovévodství plně začlenit do ruského impéria jak po stránce politické, tak i hospodářské, vojenské a jazykové. Rušil samostatnou finskou armádu, celní a administrativní nezávislost a zaváděl ruštinu jak do administrativy, tak do školství. Ruští občané měli mít také přístup k místům ve finské státní správě a na základě posledního bodu se měly i posílit pravomoci generálního guvernéra.⁶¹⁷

Prvním bodem, který se měl prosadit, byla reforma armády, pomocí níž se měla zrušit samostatná finská armáda a její jednotky měly být začleněny do imperiálního vojska a podřízeny ruským důstojníkům. Ještě více pobuřující pro Finy však bylo, že na vyjádření finského sněmu nebo senátu nebyl vůbec brán zřetel a navíc bylo Finům dáno na srozuměnou, že zákon bude vyhlášen bez ohledu na jejich názor. Tento postup samozřejmě vyvolal mezi finskými představiteli značný odpor. Než se však zmohli k otevřenému projevu svého nesouhlas, car Bobrikovův návrh svým manifestem z 15. února 1899 schválil. Následně byl Únorový manifest, jak je dnes historiky tento zákon nazýván, odeslán do Finska, kde měl být zanesen mezi ostatní carská nařízení a stát se tak součástí právních norem. Schválení finským senátem a sněmem se, jak již bylo řečeno, nepovažovalo za nutné. Mezi finskými senátory se ihned rozhořel spor, jak s manifestem naložit, nakonec deset senátorů hlasovalo pro jeho zařazení do zákonů a dalších deset jich bylo proti. Při rovnosti hlasů rozhodoval hlas generálního guvernéra jako předsedy senátu a manifest tak byl přijat. Finský sněm na rozdíl od senátu nebyl jmenovaný carem, ale volený, i když menšinou obyvatelstva. Poslanci na sněmu se považovali za jakési zástupce finského lidu a manifest odmítli s tím, že nebyl schválen zákonnou cestou a je tedy neplatný.⁶¹⁸

Mezi tím se především mezi studentstvem zvedla veliká vlna odporu a začaly být sbírány hlasy pro petici proti manifestu. Pod tuto tzv. velkou adresu bylo nakonec za jeden týden sebráno více než 520 000 podpisů, což tvořilo přibližně pětinu tehdejšího obyvatelstva Finska.⁶¹⁹ Delegace s podpisy byla vyslána k carovi do Petrohradu, ten jí však odmítl přijmout, a tak se s nepořízenou vrátila. V odporu proti manifestu se sjednotil prakticky celý národ napříč všemi politickými stranami. Na

⁶¹⁷ E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 206.

⁶¹⁸ E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 206–207.

⁶¹⁹ E. C. Thaden, *Russification in the Baltic Provinces and Finland, 1855–1914*, s. 425.

jedné straně barikády tak v tento moment stály tak rozdílné skupiny jako byli svekomané a liberálové společně s nedávno vznikuvší sociálně demokratickou stranou. Loajální k carovi nakonec zůstala jen část fennománů. Mladofennomanské křídlo se rozhodlo vystoupit proti přijetí manifestu a jeho obhájci se tak stali jen starofennomané vedení Yrjö-Koskinenem a Danielsonem-Kalmarim.⁶²⁰

Společně s peticí sbíranou mezi Finy se přední odpůrci manifestu rozhodli oslovit i osobnosti v zahraničí. Nakonec se pod tuto mezinárodní adresu carovi, nazvanou *Pro Finlandia*, podepsalo více jak tisíc signatářů z většiny západoevropských zemí.⁶²¹ Velkou část z nich tvořili univerzitní profesori, jedním z nich byl například německý historik Theodor Mommsen (1817–1903). Najdeme mezi nimi však i několik známých evropských osobností. Petici například podepsali francouzští spisovatelé Emilo Zola (1840–1902) a Anatol France (1844–1924), norský skladatel Edvard Grieg (1843–1907) a jeho krajan dramatik Henrik Ibsen (1828–1906), nebo anglická aktivistka Florence Nightingalová (1820–1910).⁶²² I tato adresa carovi však skončila neúspěchem, stejně jako finští zástupci i delegace evropských signatářů byla odmítnuta a k carovi nebyla vpuštěna. Když se její zástupci vraceli zpět domů přes Finsko, byli oslavováni jako hrdinové.⁶²³ Alespoň částečný dopad však mezinárodní adresa přece jen měla, když ukázala podporu finské věci mezi mnohými předními evropskými osobnostmi, i když se žádná evropská vláda Finů oficiálně nezastala. Sepsání mezinárodní petice navíc zásadně posílilo finské kontakty se zahraničím. Zatímco po většinu 19. století se finská periodika evropskému dění věnovala spíše okrajově a finští předáci zůstávali až na řídké výjimky loajální ruské vládě, po únorovém manifestu došlo k obratu. Finové začali aktivně vyhledávat podporu v zahraničí a posilovat své styky především v západní Evropě.⁶²⁴

⁶²⁰ E. C. Thaden, *Russification in the Baltic Provinces and Finland, 1855–1914*, s. 423–424.

⁶²¹ Hlavním organizátorem mezinárodní adresy byl finský spisovatel a politik Konrad Viktor (Konni) Zilliacus (1855–1924). V následujících letech Zilliacus navázal kontakty s polskými a ruskými revolucionáři a po vypuknutí rusko-japonské války navázal styky s japonskou rozvědkou v Rusku, která financovala jeho protiruskou činnost. Poté co jeho styky s Japonci vypluly na povrch, byl nucen emigrovat a uchýlil se do Velké Británie. Poté co Finsko vyhlásilo nezávislost, se roku 1918 vrátil zpět do vlasti a strávil zde poslední roky svého života. Jeho syn se natrvalo usadil v Británii a stal se významným politikem v levicové Labour party.

⁶²² Mezinárodní adresa byla vyhotovena v celkem třinácti verzích a podepsána signatáři z deseti evropských zemí, Belgie, Dánska, Francie, Itálie, Německo, Nizozemí, Velké Británie a Švýcarska. V rámci Rakouska-Uherska byla petice vyhotovena ve dvou verzích, jedné pro rakouskou a druhé pro uherskou část. Stejně bylo postupováno v případě Švédsko-norské personální unie. Belgická adresa byla rovněž vyhotovena ve dvou verzích, jak pro vlámské, tak pro valonské Belgičany. Kopie všech adres i s podpisy jednotlivých signatářů byly ještě v roce 1899 vydány knižně, viz. *Pro Finlandia, les adresses internationales a S. M. L'Empereur-Grand- Duc Nicolas II.*, H. W. Tullberg, Stockholm 1899.

⁶²³ E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 207–208.

⁶²⁴ Y. Blomstedt, *National and international viewpoints of the Finnish upper class in the 19th century*, in: *Nationality and nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918*, *Studia Historica* 16, SHS, Helsinki 1984, s. 26.

Proti rusifikačnímu útlaku se však otevřeně nevyjadřovali pouze političtí vůdcové Finska. Brzo se toto téma stalo živým i mezi finskými umělci, kteří svými díly dávali najevo svůj postoj směřující proti politice guvernéra Bobrikova. Mnohá z těchto děl se brzy stala symboly finského odporu a získala si velký ohlas nejen v samotném Finsku, ale i za jeho hranicemi. Z nejznámějších je možné jmenovat například skladbu Jeana Sibelia *Suomi herää* (Finsko se probouzí) z roku 1899, která se později stala světoznámou pod názvem *Finlandia*.⁶²⁵ I mezi výtvarnými umělci se našlo mnoho národně smýšlejících osobností, které daly svůj talent do služeb svého národa. Za všechny lze jmenovat Edvarda (Eetu) Ista a jeho slavný obraz *Hyökkäys* (Útok), na němž je zobrazena *Suomi-neito* (Finská panna), držící v ruce knihu finských zákonů, na které útočí (ruský) dvojhlavý orel.

obrázek č. 2 Obraz Edvarda Ista *Hyökkäys* (1899)

K prvnímu opravdovému střetu názorů mezi Finy a generálním guvernérem došlo v červenci roku 1901, když byl vydán nový zákon o branné povinnosti, jenž rušil finskou armádu. Finští vojáci od tohoto okamžiku mohli být povoláváni do ruských jednotek, naopak k finským jednotkám byli přiřazováni ruští důstojníci a od poddůstojníků se vyžadovala znalost ruštiny. Protesty zástupců

⁶²⁵ P. Stratil, *Finská hudba v 19. a 20. století*, in: M. Švec, L. Snopek (eds.) *Suomi a my*, s. 53.

finského sněmu a senátu nebyly nic platné. V mnoha ohledech zákon dokonce překračoval původní prohlášení Únorového manifestu. Mezi signatáři protestních listů k carovi byla také značná část finského úřednictva. V očích carských ministrů se tak tito úředníci stali neloajálními a v budoucnu bylo počítáno i s obměnou a rusifikací finské státní správy.⁶²⁶

Poté, co byly veškeré petice a protesty zaslané carovi ignorovány, si Finové uvědomili jejich neúčinnost a rozhodli se proti odvodům bojovat jiným způsobem. Dalším způsobem, jak čelit ruskému útlaku, se stala občanská neposlušnost. Pro tento účel byla založena tajná organizace *Kagal*, která se snažila tuto činnost organizovat. Kazatelé byli vyzýváni, aby v kostelích neohlašovali odvody, lékaři neměli brance prohlížet, zástupci obcí volit odvodní komise. A samotní branci se samozřejmě neměli k odvodům dostavovat. Jen část Finů tyto výzvy uposlechla a došlo tak k rozdělení společnosti na dva tábory, konstitucionalisty, kteří se stavěli na odpor odvodům, a povolné, kteří se rozhodli zůstat loajální. Celý národ se rozdělil a mezi oběma skupinami se vytvořila velká nenávisť. Ta byla ještě znásobena, když byli konstitucionalisté odvoláni ze svých funkcí a na jejich místa byli dosazeni povolní.⁶²⁷ Svekomané, kteří společně s liberály a mladofennomany tvořili jádro konstitucionalistů, podezřívali starofennomany a jejich vůdce Yrjö-Koskinena, že jsou ochotni s Rusy spolupracovat výměnou za vedoucí postavení finštiny v zemi. Je pravda, že starofennomané do značné míry následovali původní Snellmanovu ideologii, která stavěla prosazení národního jazyka a kultury před liberální politické myšlenky. Postupně však i někteří starofennomané začali přecházet do tábora konstitucionalistů a skupina zbylých povolných kolem Yrjö-Koskinena se postupně tenčila. Paradoxně se jim však podařilo ovládnout finský senát, poté co všichni odpůrci manifestu byli Bobrikovem odvoláni a na jejich místa dosazeni další povolní. Jejich snaha dosáhnout alespoň určitého kompromisu však byla Bobrikovem rázně odmítnuta. Generální guvernér nehodlal ze svého postoje ustupovat, navíc nevěřil ani povolným, kteří dle jeho názoru jen doufali, že získají moc v senátu a sněmu a pak se obrátí proti němu jako ostatní.⁶²⁸

Odvody nakonec skončily naprostým fiaskem. V roce 1902 se nedostavily tři pětiny branců, kteří měli být odvedeni. Další dva roky byla situace sice poněkud lepší, ale i tak byla účast dosti malá. Navíc se masově zvedla imigrace mladých mužů ze země, kteří, než aby sloužili v carské armádě, raději odcházeli. Situace se nakonec stala neúnosnou a ruští ministři se rozhodli ji radikálně vyřešit

⁶²⁶ E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 208–209.

⁶²⁷ Argumentem povolných sice bylo, že místa přijali jen proto, aby na ně nebyli jmenováni Rusové, ale to jejich vinu v očích konstitucionalistů rozhodně nesnižovalo.

⁶²⁸ E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 209–211.

zrušením dalších odvodů. Finské velkovévodství mělo napříště místo vojenské služby na obranu impéria přispívat speciální daní. Toto rozhodnutí nakonec finské mladíky uchránilo nejen od účasti v rusko-japonské válce, která vypukla o rok později, ale také od krvácení v zákopech první světové války.⁶²⁹

7.3.1. Odras prvního období rusifikace v českých periodících

Střety mezi ruskou byrokracií a malým finským národem plnily stránky novin po světě, přičemž ve velké většině případů byla Finům vyjadřována podpora. Drama odehrávající se v severovýchodním cípu Evropy na přelomu století samozřejmě neuniklo pozornosti ani českých novinářů. Prakticky všechny velké deníky se zabývaly událostmi ve Finsku a vyjadřovaly k nim svůj postoj. Ten se mnohdy odvíjel také od toho, jakým politicky směrem byl ten nebo onen deník orientován. Již na počátku 1898 můžeme v *Národních listech* najít v rubrice *Politické zprávy zahraničné* článek s názvem *Šťastná země – v Rusku*, který se zabývá především vynikajícími hospodářskými a ekonomickými výsledky, kterých Finsko v roce 1897 dosáhlo. Článek nenechává nikoho na pochybách, kdo za tímto finským úspěchem stojí, tj. ruská vláda. Upozorňuje však zároveň i na střet fennománů se svekomany:

Za to zesílilo vnitřní nepřátelství mezi finskými národovci a švédomany, vzházející ze sporu o užívání obou jazyků. Spor ten je velmi podobný otázce česko-německé.⁶³⁰

Také zde se objevuje paralela mezi českým a finským národním a jazykovým bojem. V průběhu roku 1898 však ve Finsku došlo k dramatickému vývoji. Jak již bylo řečeno, nový generální guvernér nastolil mnohem přísnější kurz, ve snaze razantně omezit finská práva a autonomii. Česká periodika tento vývoj bedlivě sledovala a přinášela o něm zprávy, které byly do značné míry ovlivněny postoji politických stran, které stály v pozadí jednotlivých listů. V říjnu 1898 přinášejí *Katolické listy*⁶³¹ ve své zahraniční rubrice zprávy týkající se vývoje v carském impériu. Článek s výmluvným názvem *Éra rusifikace* se krátce zabývá také nejnovějším děním ve Finsku:

⁶²⁹ E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 212.

⁶³⁰ *Národní listy*, č. 16, 16. 1. 1898, s. 2.

⁶³¹ *Katolické listy* vznikly roku 1897 sloučením listu *Čech* (vycházel již od roku 1869) s *Večerními novinami* a reprezentovaly mezi českými periodiky především konzervativní katolíky. Za jejich vznikem stál významný český politik a poslanec zemského sněmu hrabě Vojtěch Schönborn (1854–1924). Od roku 1903 se list vrátil k původnímu názvu *Čech*, viz. P. Bednařík, J. Jiráček, B. Köpplová, *Dějiny českých médií, Od počátku do současnosti*, s. 146.

O Fincech nelze jako o Poláky tvrdit, že by byli každých 15-20 let proti Rusku dělali revoluci, a proto by se dalo myslit, že vláda ruská bude k nim se míti s větší benevolencí, nežli k Polákům; avšak zdá se, že ani ku vždy věrným Finům nemá uznání. Nový generál-governér Bobrikov ve své první řeči ujišťoval sice Finy o carově lásce, že ale musí žádati na nich též větší přítulnost k Rusku, tak aby veliká říše tvořila jednotný celek.⁶³²

Opravdový spor o finskou otázku se mezi redakcemi obou listů rozhořel na začátku následujícího roku. Na jedné straně tak stály *Národní listy* orientované na mladočeskou stranu a na druhé *Katolické listy*, které byly tribunou pro konzervativně katolické kruhy. Počátek celého sporu se paradoxně Finska vůbec netýkal. 7. ledna 1899 vyšel v *Národních listech* článek s výmluvným názvem *Poláci pod jhem Německým*, který přinášel zprávy o tom, jak němečtí katolíci utlačují Poláky, přestože ti jsou taktéž katolíky. Navíc se zde autor pozastavuje nad tím, že o tomto útisku píše i *Berliner Neueste Nachrichten*.⁶³³ Reakce *Katolických listů* na sebe nenechala dlouho čekat. O tři dny později vychází jejich odpověď, článek *Proč necitovali „Svět“*, ve kterém se *Národní listy* vyzývají, aby citovaly i jiné zahraniční noviny, které referují o národnostním útlaku, například Komarovův⁶³⁴ „Svět“ z Ruska, který „*horuje pro násilné odnárodnění Finů*“.⁶³⁵ Dále se například můžeme dočíst, že:

„Svět“ žádá ztřeštěnější prostředky proti Finům, ač už počínání generála hraběte Bobrikova ve Finsku vzbudilo rozhořčení nemalé, nebo jeho tvrdost a brutalita, jak píše „Tablet“, bezohledně vystupuje proti finským úředníkům a lidu. Proti domácímu tisku národním vystupují s drakonskými prostředky a nové listy ruské, které mají za účel porušit malý nárudek finský, těší se mocné ochraně a podpoře. Jedná se o Finy, nárudek, vlastně zlomek národa, Slovanstvu cizí, ale i oni mají nárok na spravedlnost národní, byť by jim jí upíral nejmocnější národ slovanský. Spravedlnost žádá, aby klepnut byl „Svět“ přes prsty při svém nespravedlivém počínání, třeba by jeho chef byl v redakci „N. L.“ osobně znám.⁶³⁶

Odpověď *Národních listů* přišla hned následujícího dne, pod názvem *Analfabeti*. Autor vyvozuje, že se jeho oponenti z *Katolických listů* svým článkem snaží jen zamluvit dění v Polsku a o situaci ve Finsku nemají žádné znalosti:

Odpovídáme „Kat. Listům“ stručně, že o odnárodnění Finů dokonce Rusku neběží. Jaké cíle Rusko ve Finsku má, o tom se „Kat. Listy“ již dávno mohly z našeho listu poučit. Protože, jak vidno, v této otázce jsou naprosto slepy a nevědomy, jest nám nemožno s nimi o ní rozmlouvat, neboť bychom musili začít od abecedy. A toho od

⁶³² Katolické listy, č. 286, 18. 10. 1898, s. 2.

⁶³³ Národní listy, č. 7, 7. 1. 1899, s. 1.

⁶³⁴ Jedná se s největší pravděpodobností opět o již výše zmíněného V. V. Komarova.

⁶³⁵ Katolické listy, č. 10, 10. 1. 1899, s. 3.

⁶³⁶ Katolické listy, č. 10, 10. 1. 1899, s. 3.

nás orgán klerikálů žádati nemůže.⁶³⁷

Reakcí *Katolických listů* byly hned dva články. V prvním z nich, nazvaném *Analfabetovi v „Národních listech“*, polemizují se svými oponenty a poukazují na to, že násilně porušováno není jen Finsko, ale i Polsko.⁶³⁸ Druhý, *Ještě „národnímu“ abecedáři* se pak týká přímo finské otázky, přičemž v něm autor vznáší argumenty proti ruskému útlaku ve Finsku:

Poukaz náš na často citovaný „Svět“ a na výzvu „Světa“ k radikálním prostředkům se strany ruské proti Fínům rozlobil „N. L.“ tolik, že nám nadali „analfabetů“ a že jsme se měli naučiti z jich sloupců, co chce Rusko s Čuchonci. My ovšem jsme se to z „N. L.“ neučili, ale odjinud jsme se naučili, že Rusové vnutili vládu svou Čuchoncům a že z počátku velice privilegované stanovisko jim dali, aby si je naklonili, ale že nyní jiný vane vítr. Co zaručili v ústavě finské carové ruští, to nyní chtějí sešroubovat více. Ústava finská zaručuje právo Rusku ustanovovati úřadnictvo, kteréž musí býti - ! „původu čuchonského“! Rusové nyní dali k tomu přívěšek, že musí umět – rusky. [...] R. 1890 zavedena ruština do velkého počtu škol finských, ač přísahou stvrzená ústava praví, že jazyk jednacích jest švédština a čuchonština. K čemu ruština do finských škol, když mají svou jednacích řeč ústavní? To snad i „národní“ analfabeta pozná při známé ruské svobodomyslnosti. K čemu pak ruská vláda v nové době chce „těsněji“ než dosud připoutati Fíny k Rusku? [...] Deputace čuchonská šla v r. 1890 stěžovati si na útoky ruského časopisectva a nebyla před cara – ani připuštěna. Snad Fínové lépe cítí, kde je bota tlačí, než kdo jiný. Tolik jest jisto, že v nejnovější době chtějí Rusové více upoutat Fíny k Rusku a že k tomu ústavního práva krom násilí nemají; dále jest jisto, že Fínové jsou nyní znepokojeni, ač byli dříve spokojeni dokud se dodržovala jich ústava a nevnucovala se jim zřízení, která oni nechtěli.⁶³⁹

Během následujících několika dní si oba listy vyměnily ještě několik článků, ve kterých vzájemně napadaly a osočovaly z neznalosti finských a ruských poměrů. *Národní listy* se následně vracejí k původnímu tématu útlaku Poláků v Německu.⁶⁴⁰ Jejich oponenti se však nenechaly tak snadno odbýt a ve vydání z 18. 1. 1899 se opět k finské otázce vracejí.⁶⁴¹ *Národní listy* následně reagovaly rozsáhlým článkem, ve kterém shrnuly všechny své argumenty týkající se života Finů pod ruskou nadvládou. V úvodu samozřejmě můžeme nalézt několik výpadů proti „klerikálům“: „*Žádný falšovník nemůže tvrditi, že Rusko Finsku svou vládu vnutilo. Naopak jest historickou skutečností, že Finové dávno před tím, než se tak stalo, toužili, aby je Rusko vzalo pod svá ochranná křídla.*“⁶⁴² Následně je vypočteno, proč je pro Finsko tolik prospěšné být součástí ruského impéria:

⁶³⁷ *Národní listy*, č. 11, 11. 1. 1899, s. 2.

⁶³⁸ *Katolické listy*, č. 12, 12. 1. 1899, s. 3.

⁶³⁹ *Katolické listy*, č. 12, 12. 1. 1899, s. 3.

⁶⁴⁰ *Národní listy*, č. 14, 14. 1. 1899, s. 1 a č. 17, 17. 1. 1899, s. 1.

⁶⁴¹ *Katolické listy*, č. 15, 15. 1. 1899, s. 4 a č. 18, 18. 1. 1899, s. 3.

⁶⁴² *Národní listy*, č. 21, 21. 1. 1899, s. 1.

Finsko čile a vděčně chopilo se vzácného daru carova a za tu dobu, co je spojeno s Ruskem a co jsou ruští carové jeho velikými knížaty, vykonalo tolik pro svůj kulturní i politický rozvoj, jako žádný jiný národ v Evropě. Finům byl uspořen všecken politický zápas, všechna práce dobývací; oni mohli přistoupiti hned k ohrazování svých posic a k budování. Slovem, úspěchy Finů v tomto století, jež nazývá se věkem národností, jsou tak veliké a obdivu hodné, že zasluhují, aby každý, zvláště malý národ obeznámil se s podmínkami a prostředky, kterými jich dosáhli.⁶⁴³

Následně jsou vyjmenována všechna privilegia a výhody, kterých Finové pod ochrannou rukou ruských carů požívají. Jsou zmíněna omezení vůči ruským obchodníkům ve Finsku, stejně jako vůči ruským důstojníkům ve finské armádě, a je zároveň připomenuto, že opačným směrem žádná taková omezení nejsou. Jsou také citována slova Josefa Holečka, že všechny ruské školy ve Finsku jsou soukromé a placené Rusy, zatímco všechny ostatní školy vedou vyučování jen ve švédštině a finštině a jsou spravovány samotnými Finy. Také tvrzení, že se Rusové snaží o rusifikaci velkovévodství, autor vehementně vyvrací:

Jako není pravda, že by Rusové byli vnutili Finům svou vládu, jest nepravdivým i tvrzení, že by jim vnucovali svůj jazyk. Spor, který se nyní vede mezi Finskem a ruskou vládou, jest jiný. Finové, podněcováni cizinou, Rusku nepřátelskou, jsou žárliví na svá práva, za něž jsou pouze Rusku zavázáni a vykládají svůj státoprávní poměr tak, že mezi Finskem a Ruskem je pouze personální unie. Rusové, nikterak neukládající o finskou samosprávu, finské unie neuznávají a jsou proto, aby byly utuženy některé úvahy mezi Finskem a Ruskem, zejména co se týče vojenství, celnictví a poštovníctví. Také Rusko žádá, aby finští úředníci užívali ve styku s úřady ruskými a s ruskou vládou jazyka ruského. Všechny tyto požadavky ruské jsou nejen oprávněné, nýbrž i mírné a Finové zajisté budou tak rozumní, že jim vyhoví dobrovolně, aby se Rusku nestalo státní nutností po jejich vůli se neptati.⁶⁴⁴

Závěrem je pak naznačeno, že Finům od Ruska žádné nebezpečí nehrozí. Ruští představitelé se snaží jen zajistit své bezpečí a uchránit hlavní město, které je bezprostřední blízkostí finských hranic a je tudíž zapotřebí zajistit jejich obranu:

Finům není se Ruska báti, avšak nesmějí zapomínati, že mají k němu také jisté povinnosti a že ve svém vlastním prospěchu nesmějí se jich zhostiti, nýbrž svědomitě je plniti. Jeť Rusko jak dárcem jejich svobod, tak i ochráncem jejich velkolepého rozvoje. Naproti tomu finské pomoří má pro Rusko nesmírnou důležitost ve příčině obrany hranic. Finského pomoří Rusko se nikdy vzdát nemůže a nejen to, tam musí míti věrné a spolehlivé obhájce. Kdyby jimi nebyli Finové, museli by jimi býti Rusové.⁶⁴⁵

⁶⁴³ Národní listy, č. 21, 21. 1. 1899, s. 2.

⁶⁴⁴ Národní listy, č. 21, 21. 1. 1899, s. 2.

⁶⁴⁵ Národní listy, č. 21, 21. 1. 1899, s. 2.

Poslední věty o nutnosti zajištění finského přímoří však vyznívají poněkud hrozivě a varuje Finy před bláhovým odporem vůči Rusku, které bude v případě nutnosti povinno zajistit si své bezpečí všemi možnými prostředky.

Celá vzrušená polemika mezi oběma listy byla následně ukončena.⁶⁴⁶ Obě strany zůstaly pevně „zakopány“ na svých pozicích a neopouštěly svá stanoviska. Celý spor nakonec skončil jakýmsi patem, kdy ani jedna redakce nebyla schopna akceptovat argumenty svého protivníka. Načež po vyčerpávající více než dva týdny trvajícím výměně názorů, během které bylo mnohé napsáno a padlo velké množství urážek a invektiv, se celý spor vytratil do ztracena. Během dalšího průběhu roku obě strany nadále přinášely novinky týkající se vývoje ve Finsku, ale již nezabředly do podobné polemiky jako v lednu.⁶⁴⁷ Dlužno také dodat, že oba listy si i nadále držely svá stanoviska a názory ohledně finské otázky. Zatímco *Katolické listy* nadále tvrdily, že finské velkovévodství mělo v rámci ruského impéria autonomní postavení a s carskou říší je pojila prakticky jen osoba panovníka a zahraniční politika. Veškeré snahy ruské vlády omezit finskou nezávislost a spojit Finy blíže s Ruskem, jsou tedy z jeho pohledu neoprávněné. Naproti tomu *Národní listy* považovaly veškerá privilegia a výsady, které se Finům dostaly, pouze za blahovůli ruských carů, kteří jím je také podle svého rozvážení mohou odejmout. Finsko považovali za integrální součást Ruska, která dosáhla tak vysoké úrovně vyspělosti jen z přispění mírné vlády a tolerance imperátorů. Finové by si tudíž měli uvědomit, komu vděčí za svůj rozvoj a nebouřit se proti požadavkům ruské vlády, která má na mysli jen prospěch ruské říše a tím pádem samozřejmě také finského velkovévodství. Je také zajímavé, že s postupem času novináři v *Národních listech* stále více spatřovali hlavního viníka finských nepokojů ve svekomanech, jak můžeme vyčíst z článku *Znesvěcení pomníku finského Homera* z 6. listopadu 1902:

Finové jsou rozděleni na dvě strany: na národní Finy, kteří vždy byli oddáni Rusku, a na „švédomany“, kteří společně s finskými Švédy provozují politiku protiruských snů a jsou pravými vinníky, že Rusko v posledních létech vidělo se nuceno, omezovati veliké svobody Finska, nechtělo-li zhřešiti na sobě samém.⁶⁴⁸

Pozornosti *Národních listů* neušlo ani založení časopisu *Finnlaendische Rundschau*, který vycházel

⁶⁴⁶ *Katolické listy*, č. 24, 24. 1. 1899, s. 3 a *Národní listy*, č. 24, 24. 1. 1899, s. 1.

⁶⁴⁷ V *Národních listech* tak můžeme například najít články *Finská otázka a rakouský tisk* (č. 98, 9. 4., s. 3), *Rusko a Finsko* (č. 254, 13. 9., s. 2) nebo *Finsko a Rusko* (č. 260, 19. 9., s. 4). Naproti tomu *Katolické listy* otiskly řadu článků seznamujících jejich čtenáře jak s velkou peticí sestavenou a podepsanou samotnými Finy, např. *Finové v Petrohradě* (č. 77, 18. 3., s. 3), *Petice Finů* (č. 84, 25. 3., s. 4) nebo *Car a hromadná finská deputace* (č. 89, 31. 3., s. 2), tak s mezinárodní adresou sepsanou na podporu Finů přední evropskými osobnostmi, např. *Adresa na prospěch Finska* (č. 196, 18. 7., s. 3).

⁶⁴⁸ *Národní listy*, č. 305, 6. 11. 1902, s. 1.

od roku 1901 čtvrtletně v Lipsku v redakci Ernsta Brausewettera. Za celým podnikem však vidí pouze německou snahu „shladiti si na nenáviděném Rusku trochu žáhu“. Jak redaktor *Národních listů* podotýká:

Všechno to horování pro malé národy, trpící křivdu od silného pána, čte se v revue od a až do z a čte se velmi příjemně, jenom že třeba míti na zřeteli, že Němci horují pro malé národy, jen pokud oni nejsou v dosahu panovačnosti německé.⁶⁴⁹

Ve velmi podobném duchu vyznívá i článek, jehož autor se podepsal šifrou -jk, v mladočeském měsíčníku *České revue*. Jednalo se o českého historika slovanských literatur Josefa Karáska (1868–1916), který v roce 1899 přesídlil do Vídně, kde posléze působil jako soukromý vychovatel a spisovatel. Také v jeho stati je snažení německého čtvrtletníku vyličeeno pouze jako snaha o odvetu za ruské utlačování pobaltských Němců:

Vymstít se chtějí na Rusku a proto chápou se příležitosti a dělají Finům advokáty. Protektory malých národů jsou velmi šlechetnými, ale jen pokud tito malí národové nejsou poznašti Poláci a Slované vůbec. Neboť pak ani nejutlačovanější národ v jejich očích netrpí křivdy.⁶⁵⁰

Stejně jako autor v *Národních listech* i Karásek silně pochybuje o ušlechtilých pohnutkách časopisu. Z jeho pohledu nejde ani tak o obranu finských práv a svobod, jako spíše o další útok vůči Rusku. Ironicky také poukazuje, že německý tisk se rád zastává malých utlačovaných národů, jako jsou Búrové nebo Finové, pokaždé však jen slovy.

7.4. Dělnická otázka a zrod sociálně demokratické strany ve Finsku

Finsko v rámci ruského impéria, podobně jako České země v Rakousku-Uhersku, patřilo ke konci 19. století k hospodářsky a ekonomicky nejvyvinutějším částem říše. Díky rozvoji železnice a stavbě kanálu Saimaa se podařilo propojit vnitrozemí s pobřežními oblastmi, díky čemuž mohly být distribuovány dřevo a dřevěná smůla, které byly hlavními vývozními artikly, rychleji a jednodušeji na zahraniční trhy. Zároveň také docházelo k rozvoji průmyslu a přílivu zahraničního kapitálu. Hlavními středisky tovární výroby byla města na pobřeží, ale díky velkému množství levné vodní energie vznikala i nová průmyslová centra ve vnitrozemí.⁶⁵¹ Jedním z největších finských měst a centrem dřevařského a textilního průmyslu se tak stalo město Tampere, kterému se přezdívalo

⁶⁴⁹ Národní listy, příloha k č. 68, 9. 3. 1901, s. 9.

⁶⁵⁰ Česká revue, č. 7–12, 1901, s. 1004.

⁶⁵¹ R. Alapuro, *State and Revolution in Finland*, s. 34–35 a 40–51.

finský Manchester. Díky tomuto vývoji došlo k přesunu části obyvatelstva z venkova právě do těchto nově rostoucích průmyslových center. Rostoucí počet dělníků ve městech pak přinesl počátky jejich organizace do odborů a zakládání prvních dělnických spolků a družstev.⁶⁵² Roku 1899 vznikla finská sociálně demokratická strana a o osm let později došlo k vytvoření první odborové organizace, přičemž všichni její členové byli zároveň i členy sociálně demokratické strany. Finští socialisté zpočátku nebyli příliš radikální a jejich hlavními požadavky byly především všeobecné volební právo a sociální reformy. V průběhu prvního období rusifikace se většina sociálních demokratů přidala k aktivním odpůrcům únorového manifestu.⁶⁵³ Paradoxně tak v mnoha případech stáli na jedné straně barikády s majiteli továren, kteří velkou měrou pocházeli ze švédskojazyčných vrstev. Pro tuto chvíli byl třídní konflikt zapomenut ve prospěch národního boje proti ruskému útlaku.⁶⁵⁴

Současně s vnitřní migrací v rámci vlastního Finska probíhala také migrace Finů do zahraničí. Stejně jako u ostatních evropských národů došlo k odchodu části populace za oceán do Spojených států.⁶⁵⁵ Další destinací, kam Finové odcházeli především za prací, bylo severní Švédsko, kde nacházeli zaměstnání v tamních dolech na železnou rudu. Velká část finského obyvatelstva, především z jeho východních provincií, zamířila do Petrohradu a jeho okolí, kde byla velká poptávka po pracovních silách. V tomto případě se však jednalo z velké míry o dočasný odchod, vzhledem k tomu, že velká část Finů se později vracela zpět do Finska.⁶⁵⁶ V Petrohradu byl zájem především o finské dívky, které sloužily v mnoha rodinách jako služky. Po mladých finských mužích byla zase poptávka v továrnách, především díky jejich větší zručnosti v práci se stroji.

⁶⁵² Ke vzniku odborů a dělnických družstev ve Finsku srov. H. Stenius, *The Breakthrough of the Principle of Mass Organization in Finland*, in: *Scandinavian Journal of History* 5/1980, š. 1–4, s. 197–217.

⁶⁵³ P. Haapala, *How was the Working Class Formed? The Case of Finland, 1850–1920*, in: *Scandinavian Journal of History* 12/1987, č.3, s. 193.

⁶⁵⁴ S. Hentilä, *The Finnish labour movement and national thinking until 1907*, in: *Nationality and nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918*, s. 78–87; případně též O. Jussila, *Nationalism and Revolution, Political dividing lines in the Grand Duchy of Finland during the last years of Russian rule*, in: *Scandinavian Journal of History* 2/1977, č. 1–4, s. 290–293.

⁶⁵⁵ Finové, stejně jako jejich severští sousedé Švédové a Norové, se ve Spojených státech usazovali především v oblasti dnešní Minnesoty a dalších států na středozápadě.

⁶⁵⁶ Podle finského historika M. Engmana žilo v 80. letech 19. století v ruském hlavním městě přibližně 35 000 Finů, což bylo asi 2,6% z celkového počtu obyvatel. Dvě třetiny finských přistěhovalců v Petrohradě tvořili muži, po nichž byla velká poptávka především v textilní a hutním průmyslu, vzhledem k jejich manuální zručnosti a větším zkušenostem s prací se stroji. Mladé finské dívky pak byly vyhledávané zejména jako služky. Výrazná převaha mužů mezi Finy v Petrohradu nebyla nic výjimečného, podobná čísla vykazovala i celková populace města napříč všemi třídami a národnostmi. Speciální skupinu tvořili v Petrohradu finští kominíci. Dle Engmana na konci 60. let 19. století tvořili Finové celých 62% kominíků starajících se o komíny v hlavním městě. Tento fakt umocňuje ještě skutečnost, že celá čtvrtina těchto finských kominíků pocházela z malého městečka Parikkala v jižní Karélii. Více o migraci finských dělníků do Petrohradu viz. M. Engman, *Migration from Finland to Russia during the Nineteenth Century*, in: *Scandinavian Journal of History*, 3/1978, č. 1–4, s. 155–177; též M. Engman, *St. Petersburg und Finland*, in: E. Hösch (hrsg.) *Finnland-Studien*, Wiesbaden 1990, s. 74–83.

7.4.1. Odras finské otázky a prvního období rusifikace v českém sociálnědemokratickém tisku

Národní a Katolické listy zdaleka nebyly jedinými stranickými deníky, které se na přelomu 19. a 20. století zabývaly finskou otázkou. Pozornost dění ve Finsku věnovalo sociálně demokratické *Právo lidu*.⁶⁵⁷ Stejně jako v ostatních listech i v *Právu lidu* se redakce brzy začala poměrně podrobně věnovat rusifikaci finského velkovévodství. V únoru 1899 se v sekci telegramy objevují první zmínky o finském boji proti ruské vládě.⁶⁵⁸ O pár dní později již můžeme v části věnované zahraniční politice najít rozsáhlejší článek s názvem *Boj Finů s ruským absolutismem*, ve kterém se můžeme dočíst:

Na sever od Petrohradu rozkládá se veliké území čuchonské čili finské, velikosti téměř polovice Rakouska a půltřetím milionem obyvatelstva, které má svůj zvláštní jazyk a prastarou národní literaturu. Až dosud bylo Finsko státem konstitučním, spojeným s Ruskem personální unií, jen ministra zahraničních záležitostí mělo s ním společného. Za posledních dvou carů byly však učiněny pokusy, aby Finsko splynulo znenáhla s ostatním absolutistickým Ruskem – jeť přirozeno, že samovládcům, panujícím neomezeně nad stem milionů obyvatelů, je nemilé, mají-li se dát v něčem omezovat sněmem, zastupujícím malý národ u ledového moře. A tak rok od roku kladl ruský absolutism svou násilnickou ruku na svobody finské [...] Proti tomu zdvihli čuchonci silný odpor, neboť to by znamenalo smrtelnou ránu pro samostatnost Finska. Neboť s tou trochou konstituce, která ještě zbývá, byl by despotism carský brzy hotov. Sněm finský vyslal proto k carovi deputaci, žádající odvolání těchto zákonů. Deputaci tu však car k sobě ani nepředpustil – tentýž car, který si hraje na spasitele Evropy proti militarismu!⁶⁵⁹

Na závěr článku se však autor vyjadřuje k vyhlídkám Finů velice pesimisticky a předpovídá Finsku chmurnou budoucnost:

Proti obrovskému kolosu ruskému bude asi boj Finův marným. A tak zatím co vlády konstitučních států evropských přijímají pozvání „mírumilovného“ baťušky cara ke konferenci pro odzbrojení, rdousí tento car ve prospěch ruského militarismu poslední zbytky ústavních svobod ve své říši.⁶⁶⁰

Z textu článku je více než zřejmé, na čí straně stojí český sociálně demokratický deník. Jeho sympatie jsou jednoznačně s malým finským národem, který musí čelit obrovské ruské říši. Zajímavě pak působí narážky na mírumilovnost ruského cara odkazující na jeho aktivitu při

⁶⁵⁷ *Právo lidu* (od roku 1897 celým názvem *Právo lidu – ústřední orgán československé strany sociálně demokratické*) začalo vycházet v roce 1893 v Kuklencech u Hradce Králové, jako list místní sociální demokracie. Po roce byl list přesunut do Humpolce a od roku 1897 sídlila redakce v Praze.

⁶⁵⁸ *Právo lidu*, č. 57, 26. 2. 1899, s. 6.

⁶⁵⁹ *Právo lidu*, č. 62, 3. 3. 1899, s. 2–3.

⁶⁶⁰ *Právo lidu*, č. 62, 3. 3. 1899, s. 3.

svolávání Haagské mírové konference předešlého roku.

V dalších týdnech a měsících se objevovaly další články zabývající se vývojem finské otázky. Z jejich názvů je jasně patrné, že názor sociálních demokratů na rusifikační politiku carské vlády ve finském velkovévodství se nezměnil, spíše naopak, redaktori *Práva lidu* stále znovu a znovu vyjadřovali rozhořčení nad děním ve Finsku.⁶⁶¹ V článcích se hojně vyskytují zmínky o ruském absolutismu a mnohdy nechybějí ani výrazy jako „despotický ruský obr“ nebo „carská knuta“. Z pohledu mezinárodních reakcí na rusifikaci Finska je velice zajímavý článek *Car a Finsko* z 5. července 1899, jenž se týká mezinárodní adresy, kterou carovi doručili přední zástupci evropské inteligence a umění. Jak autor popisuje, mezinárodní delegace k carovi ani nebyla vpuštěna, přičemž dále pokračuje:

Ruskému samovládcí neimponují právě tak statisíce finského lidu, jako duševní činitelé evropští. Co je věda a literatura proti těm spoustám bodáků a děl, jimiž vládne. Odmítnutí oné deputace nemůže ovšem překvapiti nikoho, kdo zná názory na trůnech panující. Car se nedá vyrušovat ve svém pokračujícím škrcení finského národa ani nejpřednějšími jmény z celé Evropy, ale třebaš jejich akce neměla praktického výsledku, je ona přece jen potěšitelným příznakem vzrůstající pospolitosti evropské, projevující se přes hranice států a národností.⁶⁶²

I v následujících letech *Právo lidu* pokračovalo v přinášení informací z Finska. Postupně si také začaly více všímat i pozice finských dělníků a role sociální demokracie ve Finsku. Zajímavá v tomto směru je třeba krátká zpráva z 9. května o oslavě prvního máje v Helsinkách, ve které se mimo jiné praví, že „*Přes všechno své násilnictví nedovedli ruští úřadové oslavu dělnického svátku ve Finsku zmařit. V hlavním městě Helsingforsu konány byly dne 1. května velké demonstrační schůze. Švédští dělníci měli svou schůzi dopoledne a v poledne byla ve finském dělnickém domě velká společná schůze všech dělníků helsingforských. Večer uspořádaly různé dělnické spolky zábavy, které byly všechny četně navštíveny.*“⁶⁶³ Je zřejmé, že stejně jako jiné české a samozřejmě i světové deníky, i *Právo lidu* bylo velice zaujato finskou otázkou. V průběhu prvního období rusifikace (1899–1905) můžeme najít velké množství článků zabývajících se touto problematikou. Sympatie českých sociálních demokratů vůči malému finskému národu jsou očividné, nemalou roli při tom jistě hrála i účast finských socialistů v protiruském táboře a jejich odpor k rusifikaci. Postupem času s větší rolí finské sociálně demokratické strany na politickém dění ve Finsku také

⁶⁶¹ Z velkého množství článků, které v *Právu lidu* v průběhu roku 1899 o finské otázce vyšly, můžeme jmenovat jen ty významnější, např. *Ruský absolutismus proti Finsku* (č. 82, 23. 3., s. 2), *Finský sněm* (č. 149, 1. 6., s. 2), *Car a Finsko* (č. 183, 5. 7., s. 3) nebo *Carská knuta nad Finskem* (č. 215, 6. 8., s. 3).

⁶⁶² *Právo lidu*, č. 183, 5. 7. 1899, s. 3.

⁶⁶³ *Právo lidu*, č. 127, 9. 5. 1901, s. 2.

rostl počet zpráv, které *Právo lidu* věnovalo právě finskému dělnickému hnutí a jeho politické činnosti.

7.5. Cestopis Jiřího Gutha-Jarkovského

V předchozím textu již byl zmíněn cestopis Jiřího Stanislava Gutha-Jarkovského nazvaný *Skizzy ze Švédska a Finska, causerie z cest*, který vyšel v Praze roku 1903. Jak již název vypovídá, Guth-Jarkovský v knize zaznamenal svoji cestu po těchto dvou severských zemích. Tento známý český pedagog, literát a především propagátor sportu a etikety se svojí manželkou během léta roku 1901 procestoval významnou část Švédska a Finska a pozorně zaznamenával nejen veškeré kulturní a přírodní pozoruhodnosti obou zemí, ale i společenské a kulturní dění a politickou situaci obou států. Přestože část týkající se Finska je objemově menší než švédská, je jí věnováno celých šedesát stran. Kniha je sice označována jako cestopis, ale Guth-Jarkovský se v ní například stručně věnuje i stěžejním událostem z finské historie. Specifická je pak poslední kapitola nesoucí název *Finské vlastenectví*, která je celá věnována stávající politické situaci ve Finsku a vývoji finské národní emancipace. Guth-Jarkovský na pětadvaceti stranách nastiňuje změny, které se ve Finsku během několika posledních let odehrály, a také jaký vliv měly na vývoj finského národa.

Hned po příjezdu do Åbo (Turku) vyjadřuje Guth-Jarkovský svoji náklonost k Finům, kteří jsou mu „*teprve sympatičtí*“.⁶⁶⁴ Zaráží jej však jistá ponurost a tichost města, do kterého přijel, a vlastně i celého Finska. Jako mnoho jiných českých a finských obrozenců si všímá zřejmé paralely mezi oběma národy:

To je tedy ruská provincie, která je ruskou nanejvýše uniformami svých garnison, svými úředníky a svými renegáty! Velkoknížectví, dokonce trojjazyčné a tedy nanejvýš zajímavé pro nás, kteří přicházíme z království toliko dvojjazyčného.

Zároveň si klade otázku, jak se bude do budoucna vyvíjet jazyková otázka ve Finsku a zda-li je vůbec možné „*odolat takovému obru, jakým je Rusko?*“⁶⁶⁵ Na druhé stranu mu ale neujde, že skoro nikdo z Finů, ani státní úředníci, vlastně neumí rusky a na jakékoliv jeho slovanské otázky jen nedůvěřivě kroutí hlavou. Celá atmosféra mu pak přijde i díky podobným situacím velice tísnivá a nepříjemná.⁶⁶⁶ Jazyková otázka vůbec velice přitahovala pozornost Gutha-Jarkovského, zmiňuje ji

⁶⁶⁴ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 101.

⁶⁶⁵ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 105–106.

⁶⁶⁶ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 109.

ve svém díle mnohokrát a je vidět, že si uvědomuje i podobnost mezi situací ve Finsku a v Českých zemích. Co ho ale nejvíce udivuje, je snaha prosadit ve Finsku ruštinu jako úřední jazyk, přesto že jak finská jazyková většina, tak švédská menšina se staví proti tomuto kroku. Během svého pobytu v Åbo (Turku) zaregistroval, že na jihozápadě a jihu Finska převažuje mezi obyvateli švédština. Naopak ruštině nikdo nerozumí, i když tu vyjadřuje Guth-Jarkovský obavu, že v tomto ohledu zřejmě brzy dojde ke změně.⁶⁶⁷

Z Åbo (Turku) se následně vydává do Helsinek, které ho překvapují svým moderním vzhledem. Nadšen je především centrálním Senátním náměstím (Senatstorget), ve kterém vidí symbolické srdce finského boje proti ruskému útisku:

Senatstorget, náměstí senátní, je středem nejen Helsingforsu, ale takřka celé finské vlasti, která nejráději tady demonstruje proti útiskům. Kolem sochy Alexandra II. seskupeny jsou všechny hlavní budovy finské osvěty a finské samosprávy, čím dále tím více zmráající, tady je střed finského vlastenectví.⁶⁶⁸

V podstatě až ve finském hlavním městě se Guth-Jarkovský doopravdy setkává s ruštinou. Do té doby byla přítomná prakticky jen v názvech ulic a nápisech ve vlacích. Ale ani zde na něj ruský jazyk nepůsobí zdomácnělým dojmem. I přes oficiální tvrzení ruských míst o pronikání ruštiny i mezi finsky a švédsky mluvící obyvatelstvo se Guth-Jarkovský setkává spíše s opakem, hlavně švédsky mluvící menšina se dle něj stále snažila udržet si úzké styky se Stockholmem především v oblasti kulturní:

Máme ze Stockholmu několik doporučení do Helsingforsu, který s kapitálou švédskou je v čilém spojení, ještě více duševním než obchodní. Teď, kdy Rusko všude ve Finsku zatlačuje autonomii a na místo domácích jazyků tlačí ruštinu, styky i přes ruské hlavy stanou se vroucnějšími, aspoň švédské části finského obyvatelstva.

[...] Jenom ruské nápisy ulic jsou svědectvím, že Helsingfors je v Rusku, že zde vedle valné většiny Švédů a Finů také Rusové jsou usazeni, toho důkazem jenom četné uniformy ruské a gymnasium, jež prý navštěvují také synkové domácího švédského a finského jazyka, kvůli ruštině, která teď do Finska začíná se zavrtávat.⁶⁶⁹

7.5.1. Dojmy Gutha-Jarkovského z univerzity v Helsinkách

Jakožto pedagog se Guth-Jarkovský velice zajímá o stav finského školství, především pak o jedinou

⁶⁶⁷ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 112.

⁶⁶⁸ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 122.

⁶⁶⁹ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 116–118.

finskou universitu a její studentstvo. Podrobně v textu líčí restriktce, které univerzitu zasáhly v době cara Mikuláše I., a zrušení katedry filozofie, kterou konzervativní car podezřívá z podněcování revolučních myšlenek. Jako protiklad ke starému carovi v jeho líčení vystupuje mladý následník trůnu, který se ze své funkce kancléře university zastal helsinských studentů a nejenže vymohl odpuštění jejich trestů, ale ještě navíc u svého otce prosadil zřízení katedry finštiny a finské literatury na universitě.⁶⁷⁰ To byl dle Gutha-Jarkovského jeden z mnoha důvodů všeobecné obliby Alexandra II. mezi obyvateli Finska.⁶⁷¹ Guth-Jarkovský samozřejmě neopomněl zdůraznit také zásadní roli studentů ve finském národním hnutí. Především v posledních desetiletích se finští studenti aktivně účastnili politického a osvětového dění, pořádali čtenářské kluby a snažili se propagovat finský jazyk především na venkově. Při sbírání podpisů na petici carovi na jaře roku 1899 hráli studenti klíčovou roli a bez jejich obětavého nasazení by se jen stěží podařilo sesbírat tolik podpisů tak rychle. Přesto postřehl i třenice, které panovaly mezi finsky mluvící většinou a švédsky mluvící menšinou, zvláště z toho důvodu, že ještě v nedávno minulých letech byla švédština jediným vyučovacím jazykem na univerzitě a donedávna tvořili švédsky mluvící studenti většinu.⁶⁷²

K překvapení Gutha-Jarkovského hrály velice významnou roli nejen na universitě, ale v celé společnosti ženy. Sám byl velkým zastáncem emancipace žen a velkým bojovníkem za jejich rovnoprávnost, a proto mu vývoj ve Finsku byl velice sympatický.

Na universitě mezi asi 2000 posluchači studuje 400 dívek, jakož vůbec ve věcech tak řečené emancipace Finsko postoupilo asi mnohem dále, než kterákoli jiná země. Děvčátkům jsou přístupny školy střední i universita, obě pohlaví stýkají se tam s klidem příkladným i hodným závidění a žena prý tam dovede zastávat různé úřady nejen při poště a telegrafu jako u nás, ale i v důležitých kancelářích bankovních, se stejnou svědomitostí jako muž.⁶⁷³

Stejně jako na univerzitě, všiml si Guth-Jarkovský jazykového rozdělení i na poli kultury. Zatímco švédsky mluvící menšina již disponovala takovými kulturními institucemi jako divadlo nebo galerie již několik desítek let. Navíc se finští Švédové, v případě touhy po ukojení svých kulturních tužeb, mohli vždy obrátit do blízkého Švédska, které disponovalo poměrně vyspělou kulturní scénou. Finové si naproti tomu svoje národní divadlo, muzeum nebo galerii museli sami pracně vybudovat.

⁶⁷⁰ Pozici kancléře univerzity od roku 1809 tradičně zastával následník trůnu. Pouze ve výjimečných případech byla tato funkce udělena někomu jinému, jako např. r. 1899, kdy se kancléřem univerzity stal úřadující ministr pro finské záležitosti Vjačeslav Konstantinovič von Plehve (1846–1904).

⁶⁷¹ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 123–124.

⁶⁷² J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 124–125.

⁶⁷³ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 125–126.

Právě v době, kdy do Helsingforsu zavítal Guth-Jarkovský, byla dokončena nebo se právě dokončovala stavba mnohých z těchto významných budov, které se v budoucnu staly symboly Finské státnosti. Na celém faktu jej zaujala podobnost, s jakou se na svoji „zlatou kapličku“ složili jak Češi, tak Finové, jen aby mohli mít vlastní národní divadlo.⁶⁷⁴

Při pohledu na všechnu tu píli a snahu Finů, při budování nejen významných kulturních institucí, ale celé vlastní národní kultury a tradic, zamýšlí se Guth-Jarkovský nad srovnáním Finů se Švédy: „*Finové jsou ve všem chudší nežli Švédové, ale za to čilejší a jeví rozhodně více životní energie.*“⁶⁷⁵ Ač může jeho ortel znít poněkud jednostranně, nejde ani tak o povyšování jednoho národa nad druhý, oba národy mu byly sympatické, spíše jde o srovnání podmínek, které obě etnika měla na počátku 19. století. Zatímco švédsky mluvící menšina byla elitou, která držela ve svých rukou všechny významné finanční i kulturní instituce, finská většina musela vynaložit veškerou možnou energii, aby se vypracovala na stejnou úroveň. Navíc při tom ještě bylo zapotřebí odrážet všechna nařčení, označující finskou kulturu a jazyk za nevyvinuté, méněcenné a neschopné nést liberální západoevropské hodnoty. Tato situace nebyla Guthu-Jarkovskému samozřejmě neznámá. Dobře si uvědomoval podobnou pozici, ve které se nacházel jeho vlastní národ. Z toho důvodu jsou sympatie, které ve své knize vůči Finům nejednou vyjadřoval, více než pochopitelné.

Ačkoliv Guth-Jarkovský velice oceňoval novou moderní tvář Helsinek, uvědomoval si, že ruský car měl více důvodů pro přemístění finského hlavního města. Nejednalo se jen o přetrhání starých svazků se Švédskem, které měla bývalá metropole Åbo, a návrat „do lůna vlasti“, tj. blíže k Petrohradu. Velkou roli hrála i ostrovní pevnost Sveaborg, která byla hned před branami Helsinek:

[...] Co zmůže nebohý finský sněm, když carova vůle je proti němu, - sto milionů ruských duší stojí za těmito 900 děly a proti tomuto velkoknížectví, které jest míčem v ruských rukách. Že jsou zde stará práva zaručena, zajištěna? Však víme, jak se uctívají takové staré pergameny ... Několik dělových ran ze Sveaborgu a z Helsingforsu zůstane ubohá hromádka rumu a popele.⁶⁷⁶

7.5.2. Reflexe rusifikačních snah v knize Gutha-Jarkovského

Jakožto příslušník malého evropského národa, žijícího v rámci velkého mnohonárodního mocnářství, Guth-Jarkovský dokázal pochopit snahu Finů zachovat si vlastní autonomii.

⁶⁷⁴ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 128.

⁶⁷⁵ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 130.

⁶⁷⁶ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 132–134.

Uvědomoval si také celou řadu paralel, které mezi finským a českým národem existovaly, a z tohoto důvodu s Finy velice sympatizoval při jejich odporu vůči ruskému útlaku:

Pomník cara Alexandra II. a náměstí Senátní v Helsingforsu jsou dějištěm a svědky nejnovějších událostí finských, jež nás mohou zajímati více než kterýkoliv jiný národ evropský; nemusím říkati proč, až je vyložím.⁶⁷⁷

Guth-Jarkovský je si vědom, že Finsko disponovalo, na rozdíl od jiných částí ruské říše, značnou autonomií. Nevidí žádný důvod, proč by Rusové měli tuto finskou samostatnost omezovat. Navíc je pro něj ruský zásah nepochopitelný už z toho důvodu, že Finové všechno své dřívější úsilí napínali ve prospěch carské říše a byli dobrými a loajálními poddanými ruských carů, bez jakýchkoliv separatistických snah. Z tohoto důvodu nechápe, co vedlo ruskou vládu k zásahu v neprospěch finských práv a svobod, které zákonitě musely vyvolat ostrou reakci ze strany Finů. I přes určité náznaky již z dřívější doby, byla podle něj změna ruské politiky vůči Finsku pro Finy dosti překvapivou, o to více se však dokázali semknout v pasivním odporu proti ruskému útlaku.⁶⁷⁸ Hlavní zvrát v celé situaci vidí autor ve jmenování generála Bobrikova generálním guvernérem Finska roku 1898, který je pro něj hlavním viníkem nynější nepříznivé situace ve Finsku. V tomto ohledu se plně ztotožňuje s názorem samotných Finů, kteří především na počátku viděli v Bobrikovovi strůjce celého svého neštěstí:

V tom, v měsíci listopadu 1898 jmenován generál Bobrikov guvernérem finským – zlé znamení pro ubohé velkoknížectví. Hned jak přišel, Bobrikov veškerým svým vlivem činil nátlak na velkého maršálka, šlechtu a náčelníka stavu selského, aby přičinili se, by nový zákon vojenský byl přijat. Ale když jejich rozhořčená odpověď přesvědčila jej, že návrh zákona bude sněmem zamítnut, odejel do Petrohradu, kde prohlásil, že jenom násilí dovede zkrotit finský odpor.⁶⁷⁹

Během svého pobytu v Petrohradu se generálu Bobrikovovi samozřejmě podařilo prosadit svůj plán a do Finska se vrátil již s „carským úkazem v kapse“. I přes veškerá ruská prohlášení si Guth-Jarkovský nedělal sebemenší iluze o smyslu těchto nařízení. Jde z jeho pohledu o jasné porušení všech finských práv, přestože všichni předešlí carové přísahali je zachovávat. Navíc je podle něj manifest, díky své formulaci, lehce zneužitelný k jakémukoliv nařízení omezující finská privilegia a svobody. Finský sněm tímto definitivně ztrácí veškerou svou zákonodárnou pravomoc.

Úkaz ten hroznou ranou drtí autonomii finskou a pod známým pláštěm „obecného zájmu“ ubírá sněmu právo zákonodárství. Smysl úkazu toho, který se odvolává

⁶⁷⁷ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 135–136.

⁶⁷⁸ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 137.

⁶⁷⁹ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 138.

stále jen na říši ruskou nedbaje nic velkoknížectví finského, jest, že o všech otázkách zákonodárných, nechat' jakkoli dotýkají se Finska a Ruska zároveň – a každý zákon lze tak vykládati – sněm finský nebude již míti právo se vyslovovati [...] ⁶⁸⁰

V dalším textu můžeme najít mnohé pasáže, ve kterých je popsána finská pasivní rezistence, helsingforskými novinami počínaje a lidovými demonstracemi konče, kdy všichni Finové i přes hrozbu různých trestů svorně projevují svoje národní sepětí. Právě zde si můžeme nejvíce všimnout autorových vřelých sympatií s utlačovaným národem. Jeho boj proti obrovskému ruskému obrovi vnímá skoro jako svůj vlastní boj. Z mnoha vět je poznat jeho vlastní zkušenost, jako člena podobně malého národa trpícího pod jhem jiného mnohonárodnostního impéria. Pasivní rezistence je mu inspirací, jak se může malý národ bránit proti útlaku nenásilnými prostředky. A i když mezi řádky z textu vyplývá, že si nedělá moc velké naděje na úspěch finského odboje proti ruskému útlaku, a analogicky jakéhokoliv jiného odboje malého národa proti velký říším, přesto je mu vystoupení finského národa příkladem opravdového hrdinství hodného obdivu a také následování, jakkoliv marný se tento boj může zdát. ⁶⁸¹

Guth-Jarkovský samozřejmě zmiňuje i adresu, kterou Finové carovi sepsali, pod níž se podepsala více než pětina celého národa. V tomto ohledu vyzdvihuje také velký přínos finských žen, které petici ručně přepisovaly a velkou měrou se tak zasloužily o její rychlé rozšíření.

[...] Nadšení finského lidu při této manifestaci bylo bezpříkladné. Adresa byla pokryta 524.000 podpisy, tedy více než pětiny všeho obyvatelstva, z něhož jen dorostlí směli ji podepisovati. To všecko vykonáno bylo v pěti dnech, skoro beze vsí pomoci moderních prostředků dopravních a v kraji, kde čtyři pětiny povrchu nečítají ani 5 obyvatel na čtverečný kilometr. A to všecko zůstalo tajemstvím vůči ruským úřadům a policii, která nevěděla o ničem, až když pět set delegátů finských bylo na cestě do Petrohradu! 15. března dojeli do hlavního města. Byli to zástupci všech tříd společnosti, kteří chtěli předložit caru onu dojemnou adresu. Čekali v Petrohradě tři dny, až posléze 18. března generál Prokopé, jejich ministr-krajan, přinesl jim odpověď: že car nechce přijati deputace. A zdůvodňoval svoje odmítnutí odvoláním na reskript cara Mikuláše I. z r. 1826, dle něhož žádná finská deputace nemá přístupu k carovi bez předchozího svolení generálního guvernera. A jakoby pro výsměch Finům, „že car se na ně nehněvá“ ⁶⁸²

I přes carovo odmítnutí se Finové nevzdali všech nadějí, a jak jeden z nich řekl Guthu-Jarkovskému: „*Za 600 let nepodařilo se Švédům udělati z nás Švédy*“, *odvětil kdysi jakýs Fin*

⁶⁸⁰ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 139.

⁶⁸¹ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 140–141.

⁶⁸² J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 142.

*Rusovi, „a Rus musil by dvakrát tak dlouho pracovati a ještě by se mu to nepodařilo.“*⁶⁸³

Jak již bylo řečeno, velkou roli při vzepětí finského národa vůči rusifikačním snahám petrohradské vlády připisoval Guth-Jarkovský finským ženám. Vůbec míra emancipace a zapojení žen do politického a kulturního dění ve Finsku na něj velice zapůsobily. Všimá si postavení, kterému se ženy ve finské společnosti těší a které je v podstatě rovné mužům. Především mladší generace finských žen dle něj oplývají vynikajícími vlastnostmi a jednu z hlavních příčin tohoto faktu vidí v tom, že finské dívky mají stejnou možnost vzdělávat se jako chlapci, což ve své knize zmiňuje hned na několika místech.

Sotva mohlo by Finsko docílit tak skvělých výsledků vlasteneckých, kdyby ruce k dílu nebyly přiložily – finské ženy.

Finská žena vyniká stejně jemností jako živým politickým a společenským zájmem a bezmeznou láskou k vlasti. [...] Mládež ženská ve Finsku vyznačuje se neobyčejnou vážností a vytrvalostí v práci, které se naučila od mládeže mužské, s níž navštěvuje jednu a tutéž školu, od obecné až po vysokou.⁶⁸⁴

Čeho si na Fincech obzvláště cenil, byl jejich klidný postoj, s jakým projevovali svoji nevoli s novými carskými nařízeními. Přestože se jim v posledních letech udála mnohá příkoří, nepostřehl u nich ani žádné projevy nenávisti nebo národní nesnášenlivosti vůči Rusům. Celý odpor byl z jeho pohledu nasměřován jen proti ruské vládě a nikoliv proti ruskému lidu jako celku. Už vůbec nevidí u Finů žádnou snahu po získání nezávislosti na Rusku nebo opětovnému přivtělení se ke Švédsku. Ani přední postavy finské kultury nikdy prý nežádali oddělení od Ruska a samostatnost, chtěli vždy jen zachování své autonomie v rámci impéria, aby mohli nerušeně žít a přispívat k dobru celé říše. Celý odpor se v této době nesl ve znamení pasivní rezistence a až na opravdu řídké výjimky nedocházelo k žádným excesům a násilnostem. Finský národ pojal svůj odpor se stoickým klidem, snažice se nedodat ruské byrokracii důvodů k ještě větším represím, jak tomu bylo například v Polsku. Pasivní rezistence Finů byla projevem odporu proti nezákonným nařízením omezujícím jejich svobodu, nikoliv snahou o osamostatnění se od ruské nadvlády. Podle Gutha-Jarkovského byli Finové natolik chytří, aby si uvědomovali, že získání samostatnosti na Rusku je nemožné a navíc pro Finsko vlastně i nevýhodné, a proto po tom ve skutečnosti nikdy ani netoužili. I když tu sám Guth-Jarkovský připouští, že současné dění může vést ke změně finského postoje.⁶⁸⁵ Jako oporu pro svá slova cituje Guth-Jarkovský již dříve zmíněného senátora Mechelina.

⁶⁸³ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 144.

⁶⁸⁴ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 146.

⁶⁸⁵ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 146–147.

Známý bývalý senátor Mechelin, týž, na jehož popud vydáno velkolepé zmíněné již dílo „Finsko ze století XIX.“,“ švédsky, francouzsky a německy, nedávno napsal ve Finských novinách článek, ve kterém dokazuje, že bezpečnost Ruska právě tím byla zachována, že ve finské části říše ruské, jinde často tak neklidné a rozhárané, panoval řád a zákon, a že návrat ku dřívější politice je v zájmu nikoli jen Finska, nýbrž i zejména Ruska, a kterak by potom Finsko k Rusku jen těsněji přilnulo. [...] Finsko stále s Ruskem více se sblížovalo a bylo by se sblížilo ještě víc, kdyby nebyly nastoupily neblahé události z roku minulého. Čím více svobody ruští carové Finsku popřávali, tím více Finsko k Rusku se mělo. Je tomu tak vždy a všude: čím více která vláda se vnucuje, tím více se odcizuje. Pravda, zkušeností tolikrát potvrzená, že nezbyvá než diviti se zabeđenosti těch, kteří to nevidí!⁶⁸⁶

Přes svůj klidný postoj Finové přece jen nedokázali odvrátit od sebe různé sankce a omezení nařizované ruským generálním guvernérem. K jedné z nejčastějších a nejvíce pocíťovaných patřila cenzura novin a časopisů a v mnoha případech i jejich konfiskace. Toto omezení svobody tisku bylo ve Finsku vnímáno s velkou nelibostí. Přestože ruská cenzura působila ve Finsku po celé 19. století až do období rusifikace byla pocíťována velice málo. Pokud se finské noviny nevyjadřovaly přímo proti ruské politice nebo carské rodině, nedocházelo proti nim většinou k větším zásahům. V průběhu Bobrikovova guvernerství se však situace radikálně změnila a ruská cenzura zakazovala a pronásledovala všechna periodika, která se opovážila vystoupit na obranu finských svobod. Samotní novináři se postihům ve většině případů také nevyhnuli. Jak Guth-Jarkovský píše: „*A toho pronásledování žurnalistů – však známe ty vládní apparáty!*“⁶⁸⁷

Ačkoliv se tedy Finové snažili co nejméně ruskou vládu popuzovat, přesto se jim nedostávalo pochopení. Generální guverner Bobrikov nastolil tvrdý kurz, prosazující rusifikaci Finska za každou cenu a nehodlal strpět žádný odpor. Každý sebemenší náznak nesouhlasu nebo kritiky jeho nařízení z finské strany v některém z finských periodik měl za následek tvrdé postihy často vedoucí až k zákazu některých hlavních finských deníků, jak jsme si již dříve ukázali. Veškeré toto dění sledoval Guth-Jarkovský s velkým smutkem a finskou budoucnost neviděl v příliš příznivých barvách. Během svého pobytu ve Finsku se přesvědčil, že sami Finové jsou ohledně výhledů do budoucna velmi skeptičtí. Jen málokdo věřil tomu, že by ruská vláda dobrovolně odstoupila od své politiky a vypadalo to, že žádná síla není schopná cara přinutit, aby přehodnotil svoje stanovisko. Ani mezinárodní petice podepsaná mnoha významnými evropskými osobnostmi nic nezmohla. V tu dobu zbývalo Finům jen velmi málo naděje a Guth-Jarkovský si byl vědom situace, která ve Finsku panuje a popisoval ji ve své knize s neskrývaným smutkem.

⁶⁸⁶ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 147–148.

⁶⁸⁷ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 148–149.

Události posledních dnů smutné poskytují vyhlídky do budoucnosti Finska a vlastencům finským nastávají doby dřívějších daleko truchlivější. Z Petrohradu nebo z prestolu generálního guvernéra Bobrikova docházejí úkazy a nařízení čím dál krutější a hlasy prosebné i varovné nebo jakkoli ve prospěch Finska se ozývající guvernér Bobrikov s energií lepší věci hodnou dovede umlčeti.⁶⁸⁸

Guth-Jarkovský s velkým zklamáním hleděl na stávající pozici finského sněmu. Z jeho pohledu postupovali Finové s maximální možnou úctou a ohledy na cara a ruskou vládu, ale oplátkou jim bylo jen přezíravost a pohrdání ze strany ruské byrokracie. Nic nepomáhalo odvolávání na dřívější sliby a manifesty ruských carů.

Nic nerevoltoval finský sněm, nikde žádný odboj, vždycky jenom prosby uctivé a pokorné, a vzhledem ku jednání Ruska nelze ani nazvati překročení meze, když předseda stavu měšťanského v závěrečné schůzi sněmovní, v níž dle předpisů obřadních carem schválených předsedové stavů proti dosavadnímu zvyku měli se omeziti jen na pouhé ujištění oddanosti panovníkovi, odvolává se na carský manifest míru prosebně vyzýval ve své řeči cara, aby vyslechl petice lidu finského a hájil zákony velkoknížectví.⁶⁸⁹

V další části textu se také věnuje novému jazykovému manifestu, dle kterého se ruština měla stát jednacím jazykem ve finském senátu a od roku 1905 měl ruský jazyk proniknout i do krajských správ a nižších centrálních úřadů. Dalším důsledkem nových jazykových zákonů byla potřeba zajistit potřebný personál ovládající ruský jazyk. To ovšem znamenalo další rusifikaci finské byrokracie, což ovšem byl důsledek, o který ruské vládě v podstatě šlo. V reakci na tento stav mnoho finských úředníků odstoupilo ze svých úřadů a zemská správa tak dočasně nebyla schopná pořádně fungovat. Ale ani to, jak Guth-Jarkovský popisuje, nevedlo k zastavení rusifikace.

Stejným časem bylo úřadům finským nařízeno starati se o to, aby složení jejich personálu bylo takové, by v dotyčný čas mohlo býti vyhověno požadavkům úkazu, což znamenalo ovšem hromadný příliv ruský do úřadoven finských a russifikaci ve velkém slohu. A proč to všechno? Táže se Finové nadarmo.⁶⁹⁰

S velkým zklamáním si také všimá, že pod tíhou rusifikačního tlaku se začaly objevovat staré nesváry mezi jednotlivými finskými stranami. Zaregistroval především znovu vypuknuvší spor mezi fennomany a svekomany. Ačkoliv se proti novým rusifikačním nařízením postavila i velká část fennománů, především mladofennomanské křídlo, Guth-Jarkovský zklamaně poukazuje na fakt, že starofennomanské konzervativní menššině, ochotné spolupracovat s Rusy, se podařilo

⁶⁸⁸ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 149.

⁶⁸⁹ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 150.

⁶⁹⁰ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 152–153.

ovládnout senát a umožnit tak ruské vládě snáze prosazovat nové zákony.⁶⁹¹

S velkým zklamáním také popisuje, jak senátní většina v rukou starofennomanů odmítá petice z rukou prostých venkovanů. Jak už bylo zřejmé z předchozích pasáží knihy, byl Guth-Jarkovský zcela na straně většiny zahrnující jak svekomany, tak mladofennomany. Počinání starofennomanské menšiny považoval za zradu finské věci a v podstatě schvaloval její odsouzení většinou finského národa. Starofennomanští senátoři, kteří se rozhodli spolupracovat s generálním guvernérem Bobrikovem a ruskou vládou pro ně jsou zrádci, nehodní ušlechtilého finského národa. Stejně jako většina Finů i Guth-Jarkovský pro tyto muže měl jen slova opovržení, nazývající je kreaturami a odsuzující je za jejich servilní postoj k ruské vládě.

V polovici března objevila se v Helsingforsu deputace venkovanů a předložila senátu petici, neméně než s 91.780 podpisy, toho znění, aby senát energičtěji než dosud hájil práv velkoknížectví [...] Ale co platny petice, když v senátě jsou takové kreatury, že jich ani nepřijímají a prohlašují dokonce, že schválí každý zákon, jež carská vláda jim předloží. [...] A co chvíli čítáme v denních listech o nových úkazech, o nových útiscích a novém potlačování svobody finské [...] ⁶⁹²

Na závěrečných stranách své knihy se Guth-Jarkovský zamýšlí nad budoucností Finska. Jelikož sám pocházel z malého národa, který byl také součástí velké mnohonárodnostní monarchie a často omezován ve svých svobodách a právech, choval k Finům velkou náklonnost. Podle něj jsou si Finové „*vědomi těžkosti těchto chvil, které jim nastávají, ale jsou si také vědomi nespravedlnosti ruské a oprávněnosti svých požadavků.*“⁶⁹³ Z jeho pohledu, přestože jsou Finové národ malý a slabý, právo a spravedlnost jsou na jeho straně. A ačkoliv si byl vědom zdánlivé marnosti jejich odporu, věřil, že jsou schopní přestát všechna příkoří a nesnáze, protože láska k vlasti je dle jeho názoru silnější než diktát sebesilnější velmoci. Tímto svým otevřeným závěrem se Guth-Jarkovský s velkou pravděpodobností obrací nejen k Finům, ale i k vlastním spoluobčanům. Snažíce se upevnit v nich vytrvalost a ducha odporu proti útlaku ze strany nenáviděné Rakousko-Uherské monarchie. Věří, že stejně jako Finové i Češi a Slováci budou schopni vytrvat ve svém spravedlivém odporu.

Vláda dovede vnučovati na sta různých zákonů, může diktovati takovou nebo jinou brannou povinnost, může zaváděti cizí řeč nejen do úřadů, ale také do škol a kostelů, může zaváděti cizojazyčné peníze i známky poštovní, může žalářovati, konfiskovati, dávati do pense, a tisíc věcí jiných dělati, - ale vyrvati lásku

⁶⁹¹ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 154–156.

⁶⁹² J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 156.

⁶⁹³ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 156.

k domovině ze srdce a způsobem tímto získáváti lásku sama nedovede žádná vláda na světě.⁶⁹⁴

Jak je z celé části cestopisu věnované Finsku jasně patrné, choval Guth-Jarkovský k finskému národu velké sympatie. Na mnoha místech upozorňoval čtenáře na podobnosti mezi postavením Čechů v Rakousku-Uhersku a Finů v ruské říši. Stávající situace, ve které byl finský národ vystaven rusifikačním snahám carské vlády, pro něj byla velkým zklamáním a postup ruských ministrů si nedokázal vysvětlit. Velice si vážil nenásilného pasivního odporu Finů a viděl v něm inspiraci i pro český národ v jeho boji proti rakouskému útlaku. Mnohé z aspektů finské společnosti na něj hluboce zapůsobily. Vyzdvihoval kulturní snažení Finů spojené s výstavbou národního muzea a divadlo, stejně tak obdivoval rozvoj finského jazyka a kultury, chválil píli finských studentů, a co v něm vzbudilo největší sympatie, byla emancipace finských žen. Finské ženy se totiž z jeho pohledu vyrovnaly ve svém národním snažení mužům a staly se oporou finské národní emancipace. Všechny tyto postřehy v knize Gutha-Jarkovského nabízejí zajímavé srovnání, uvědomíme-li si, jak popisoval vývoj a postavení finského národního hnutí Antti Alberg při své návštěvě Prahy před necelými třiceti lety. Je očividné, že během těchto necelých tří dekad došlo ve Finsku ke značnému posunu, a to nejen v otázce emancipace žen.

7.6. Atentát na Bobrikova

I přes zrušení odvodů do ruské armády se situace čím dál více vyostřovala. Byly pořádány poklidné demonstrace, které však mnohdy byly rozehnány kozáky. Proti generálnímu guvernérovi se začínala obracet stále větší část finského obyvatelstva, což vedlo Bobrikova nakonec k tomu, že si na carovi vymohl diktátorské pravomoci, které mu dovolovaly mimo jiné i zakazovat spolky nebo vyhošťovat své odpůrce ze země. Cenzura postupně zakázala prakticky všechny nezávislé noviny ve Finsku a velká část vůdců konstitucionalistů se nacházela buď ve vězení, nebo ve vyhnanství ve Švédsku. Mezi Finy se tak začali množit myšlenky na přechod z pasivního odporu na aktivní.

Generála Bobrikova nakonec jeho tvrdý postoj stál život. 16. června 1904 v budově senátu na něj třikrát vystřelil mladý senátní úředník Eugen Schauman (1875–1904). Dvě z kulek se odrazily od Bobrikovových vyznamenání, ale třetí jej zasáhla do žaludku. Ještě během noci Finy nenáviděný generální guvernér umírá. Schauman si ihned po atentátu vzal život dalším výstřelem. Na

⁶⁹⁴ J. Guth-Jarkovský, *Skizzy ze Švédska a Finska*, s. 156–157.

vysvětlenou zanechal dopis adresovaný carovi, ve kterém se snaží vysvětlit svůj čin jako akt sebeobrany a nabádá panovníka, aby se přesvědčil, jak špatné poměry panují v jeho impériu, zvláště pak ve Finsku, Polsku a Pobaltí. Ihned po atentátu se Schauman stal pro celé Finsko národním hrdinou a přestože se ruské úřady snažily utajit místo jeho posledního odpočinku, záhy se u jeho hrobu začaly vršit květiny.⁶⁹⁵ Přes obavy povolných z odplaty Rusů, car nakonec novým guvernérem jmenoval knížete Ivana Michajloviče Oboleského (1853–1910), který ve své funkci postupoval mnohem mírněji a obezřetněji než jeho předchůdce. Předákům konstitucionalistů bylo dovoleno vrátit se z exilu a vězení a mnozí z nich byli vítáni jako hrdinové. Naopak starofennomané jako hlavní představitelé povolných v následujících volbách na podzim roku 1904 utrpěli drtivou porážku.

7.6.1. České noviny a jejich vnímání atentátu na Bobrikova

Spáchání atentátu na finského generálního guvernéra samozřejmě vyvolalo po celém světě vlnu bouřlivých reakcí. Vzhledem k sympatiím, které mnozí k malému utlačovanému Finsku chovali, byly ohlasy na tento krajní čin často až překvapivě pozitivní. Někteří se sice stejně jako samotní Finové obávali reakcí ruské vlády, ale pro většinu veřejnosti, která byla s finskou otázkou seznámena, představovalo odstranění nenáviděného tyrana velkou úlevu. Reakce samozřejmě nebyly jen kladné, mnozí evropští konzervativní monarchisté se obávali, kam až může finská anarchie dojít, v případě, že se chopí zbraní a bude postupovat násilným způsobem. Tyto hlasy však byly jednoznačně v menšině.

Také periodika v Českých zemích věnovala atentátu náležitou pozornost, přičemž jejich hodnocení Schaumanova činu se logicky odvíjelo od jejich postoje k finské otázce celkově. Postoj sociálně demokratického *Práva lidu* je jasně patrný již ze samotného názvu, kterým se oznamovalo zavraždění finského generálního guvernéra. Autor článku pojmenovaného *Vražedný atentát na utiskovatele Finska* celou záležitost komentuje slovy:

Zpráva tato vyvolává největší vzrušení nejenom ve Finsku, ale v celé Evropě, neboť ona jest jedním paprskem, jenž vrhá nové ostré světlo na poměry carské hrůzovlády na Rusi. Nejde tu přece o nic jiného, nežli o čin zoufalého odporu národa, nejkrutější kozáckou bezohledností a krutostí hněteného a doháněného k

⁶⁹⁵ Schaumanovo tělo bylo nejprve pohřbeno v neoznačeném hrobě na hřbitově v helsinské čtvrti Malmi, po několika letech však bylo exhumováno a přemístěno se všemi počtami do rodinné hrobky Porvoo, kde byl Schaumanovi později na výraz úcty finského národa vybudován důstojný pomník.

nejkrajnějším výbuchům odporu.⁶⁹⁶

Dále se v textu píše, že ruský car není ve Finsku samovládcem, ale jen velkoknížetem vázaným finskou ústavou, na kterou všichni carové, včetně současného Mikuláše II., přísahali při nástupu na trůn.

Tak zaručovali carové svými přísahami Finům samostatnost, ale ve skutečnosti slovo své jen věrolomně rušili. Po několika letech klidu došlo ke krutému útisku chudé země. Alexandr III., tento tvrdošíjný despota, jenž v Rusku rukou krvavou dusil každé hnutí, sáhl i na práva finského senátu, a jeho ubožácký syn, nynější Mikuláš II., jenž svět balamutil svými frázemi o světovém míru, rozbil finskou ústavu a státní neodvislost Finů nadobro.⁶⁹⁷

Jak je vidět, nebere si autor textu žádné servítky a označuje cara Mikuláše II. stejně jako jeho předchůdce Alexandra III. dosti nevybíravými výrazy. V následujících dnech vyšlo v *Právu lidu* množství dalších článků týkajících se atentátu a událostem, které mu následovaly.⁶⁹⁸ Přestože se postupem času rétorika sociálně demokratického deníku vůči ruskému útlaku ve Finsku poměrně zklidňuje a vyhýbá se podobně expresivním výrazům, jaké můžeme najít v textu z 15. června, jeho sympatie nadále zůstávají pevně na straně finského národa, jak je patrné i z některých názvů článků.⁶⁹⁹

Perzekuce carských úřadů vůči Finům se nevyhnula ani finským sociálním demokratům, což samozřejmě *Právo lidu* neopomíná zmínit. Dne 20. července se tak v článku *Persekuce sociálních demokratů ve Finsku* můžeme dočíst o zatčení předního finského sociálního demokrata Etu Sahlina, přičemž autor zprávy zároveň poznamenává, že „Nikdo nezná příčiny zatčení, to však se ví, že byl soudr. Salin od dlouhé doby pod bedlivým policejním dohledem. Zatčení soudr. Salina souvisí se zatýkací horečkou, která teď ve Finsku dosáhla zvlášť vysokého stupně.“⁷⁰⁰ Na snažení svých finských soudruhů čeští sociální demokraté samozřejmě pohlíželi s velkými sympatiemi a fakt, že se finští socialisté účastnili protestů proti ruskému útlaku, jistě hrála významnou roli v utváření názoru redaktorů *Práva lidu* na tuto otázku. Z toho důvodu byl každý významný počín finských

⁶⁹⁶ *Právo lidu*, č. 167, 15. 6. 1904, s. 2.

⁶⁹⁷ *Právo lidu*, č. 167, 15. 6. 1904, s. 2.

⁶⁹⁸ Přestože Eugen Schauman ve svém listu carovi zdůraznil, že jej k činu, který hodlal spáchat, nikdo nepodněcoval a že v něm nemá žádné další společníky, byli mnozí z jeho přátel zatčeni a vyslýcháni. Zatčení se nevyhnulo ani Schaumanovu otci Waldemarovi (1844–1911), bývalému carskému generálovi a finskému senátorovi, který dokonce stanul před soudem. Nakonec mu však carem byla udělena milost.

⁶⁹⁹ V několika dnech a týdnech po atentátu můžeme v *Právu lidu* zaznamenat články s názvy *Carská hrůzovláda ve Finsku* (č. 177, 28. 6. 1904, s. 3), *Mstitel Finska* (č. 191, 12. 7. 1904, s. 2), *Násilnosti ve Finsku* (č. 216, 6. 8. 1904, s. 2–3) nebo *Pronásledování Finů* (č. 243, 3. 9. 1904, s. 2).

⁷⁰⁰ *Právo lidu*, č. 199, 20. 7. 1904, s. 3.

dělníků a jejich zástupců patřičně vyzdvihnout. Jako jeden z příkladů může sloužit článek *Finští sociální demokraté před Obolenskim* z 20. září. Píše se v něm o deputaci, kterou dělníci vyslali k novému generálnímu guvernérů při jeho návštěvě Tammerforsu (Tampere).

Mluvčí deputace líčil útlak prováděný ruskou vládou, stěžoval si zvláště na potlačení svobody shromažďovací, spolkové, tisku a slova, pravil, že nelze toto nepřirozené utlačování dále snášeti a žádal za nápravu. Když Obolenskimu byla řeč tato překládána do ruštiny, měnil barvu a bylo vidět, že velké rozčilení nechce dát na jevo znáti; sáhl i na rukojeť šavle. Svou krátkou odpověď skončil Obolenski otázkou, zda může skutečně někdo mysliti, že je to možné, aby jeho veličenstvo car svou politiku ve Finsku změnil. Rázná slova a rázné vystoupení sociálně demokratického dělnictva učinilo v zemi dobrý dojem.⁷⁰¹

Katolický *Čas*, který byl nástupce *Katolických listů*, se k atentátu na Bobrikova a následné situaci ve Finsku vyjadřoval poměrně zdrženlivěji, ačkoliv jedna z prvních reakcí v článku *V Rusku to vře* z 18. června také dává tušit sympatie k finskému národu v této pohnuté době.

V Helsingforsu byl zastřelen generální guvernér Finska generál Bobrikov, který chtěl bezohlednými prostředky porušiti Finsko. Bobrikov byl ve Finsku velmi neoblíbeným, jelikož počínal si velmi krutě, Finsko takřka posel ruskými vyzvědači a vládl ne jako státník, nýbrž jako generál, který nesnese odporu.⁷⁰²

Také z těchto řádků je jasně patrné, že ani katolický *Čas* s rusifikační politikou petrohradské vlády prováděnou Bobrikovem nesouhlasí. Další zprávy v *Času* se však již nesou víceméně v neutrálním duchu bez výrazných kladných nebo záporných hodnotících stanovisek. Pouze občas můžeme zaznamenat lehký náznak podpory utlačovanému národu a především nesouhlasu s ruskou politikou ve Finsku.⁷⁰³

Naprosto odlišný názor než sociálně demokratické *Právo lidu* a katolický *Čas* měly na celou situaci mladočeské *Národní listy*. Již během sporu o Únorový manifest v roce 1899 vyšla jejich podpora ruské vlády a jejich snah o co nejbližší připoutání Finska jednoznačně najevo. Zprávy o atentátu se v *Národních listech* objevily hned následující den a již 18. června v listu vyšel článek nesoucí název *Zavraždění finského gen. gubernátora Bobrikova*, který hluboce odsuzuje Schaumanův čin

⁷⁰¹ *Právo lidu*, č. 270, 20. 9. 1904, s. 3.

⁷⁰² *Čas*, č. 167, 18. 6. 1904, s. 2.

⁷⁰³ Články jako *Ruská vláda zatýká ve Finsku* (č. 192, 13. 7. 1904, s. 3), *Demonstrace na univerzitě Helsingforské* (č. 257, 17. 9. 1904, s. 6) nebo *Finský vlastenec* (č. 277, 7. 10. 1904, s. 3) naznačují, že se redakce *Času* přiklání ve sporu spíše na finskou stranu. Opravdu pozitivní hodnocení se však objevuje až na konci roku 1904, kdy dochází alespoň k dočasnému smíru mezi ruskou vládou a Finy. To se odráží i v kratičkých zprávách z ciziny, které v *Času* v té době vyšly, např. *Smír Finska s Ruskem* (č. 312, 11. 11. 1904, s. 6), *Osvobozený senátor Schaumann* (č. 313, 12. 11. 1904, s. 6) nebo *Oprava zákonů v Rusku a Finsku* (č. 334, 3. 12. 1904, s. 6).

a dokazuje, že zavražděný generální guvernér se snažil působit ve prospěch Finů a ne proti nim.

V Helsingforsu zemřel finský gen. Gubernátor Nikolaj Ivanovič Bobrikov, podlehnul zranění do života, které mu učinil syn finského senátora Schaumanna. Události této nelze než hluboce litovati. Ona na novo podnítlá nedůvěru Ruska k Finům, kteří se nebudou moci diviti, učiní-li Rusko v jejich domovině taková opatření, jakých potřebuje ke své bezpečnosti. Útěchu možno čerpati leda z toho, že attentátor Schaumann, podle jména soudě, není čistého finského původu.⁷⁰⁴

Je zřejmé, že stejně jako v předchozích letech viděly *Národní listy* hlavního viníka v švédskojazyčné menšině ve Finsku, která se dle jejich názoru neustále snaží rozdmýchávat nepokoje a vrhá špatné světlo na samotné Finy. Zvláště prostý finský lid byl podle jejich názoru s ruskou vládou spokojený. Z dalších řádků je proruská argumentace *Národní listů* jasně patrná.

Zdálo se, že Finové se smiřují s opatřeními ruské vlády, zvláště když car ukázal svou přízeň k selskému lidu finskému, tj. skutečným Finům, darováním značných peněžitých podpor a státní půdy. Snad právě to přimělo inteligenci nefinského původu, jež soupeří s ruskou vládou o vliv na Finy, k novým „rozhodným“ krokům.⁷⁰⁵

Spor se tudíž dle *Národních listů* neodehrává mezi petrohradskou vládou a Finy, ale pouze švédskou menšinou žijící ve Finsku, která se stále ještě nesmířila se ztrátou vedoucího postavení ve Finsku a snaží se podněcovat Finy k odporu proti Rusům. Ti však očividně dle autora článku zachovávají loajalitu k Rusku, jak poznamenal těsně před smrtí prý i samotný Bobrikov.

Zavražděný generál-gubernátor ještě v posledních dnech, podle svědectví jistého ruského publicisty, si pochvaloval, že politické položení v zemi jest uspokojivé, že se Finové k Rusům chovají bezvadně, jen mezi „Švédy“ (t. j. ve straně švédomanové ve Finsku) že to vře. Švédomanové, pravil, pošívají finské obyvatelstvo proti ruské vládě všemi nedovolenými prostředky. Ve Švédsku dávají tisknouti velezrádné proklamace, jimiž zaplavují zemi. Bobrikov osobně sympatisoval s národní finskou stranou, tj. starofiny, k nimž hlásí se sedm osmin všeho obyvatelstva.⁷⁰⁶

V této pasáži článku se již autor zcela zřetelně nechává unášet propagandou ruských deníků, které líčily poměry ve Finsku naprosto v protikladu s realitou. Porovnáme-li tyto řádky například s postřehy, které učinil na své cestě Guth-Jarkovský, je nám více než zřejmé, že se většina tvrzení autora z *Národních listů* ani v nejmenším nezakládá na pravdě. To ovšem novinářům z *Národních listů* nebránilo v přinášení dalších zpráv, které naprosto zkresleným způsobem popisovaly osobnost

⁷⁰⁴ *Národní listy*, č. 167, 18. 6. 1904, s. 1.

⁷⁰⁵ *Národní listy*, č. 167, 18. 6. 1904, s. 1.

⁷⁰⁶ *Národní listy*, č. 167, 18. 6. 1904, s. 1.

generála Bobrikova a jeho postoj vůči Finům, bez rozdílu na jejich mateřskou řeč. Dne 22. června se tak v zahraničních zprávách *Národní listů* můžeme dočíst.

[...] zavraždění Bobrikova je velké neštěstí pro Finsko, tím spíše, že Bobrikova miloval Finy a jednal s nimi velmi mírně. Měl ovšem také svoje chyby jako každý člověk, ale nedá se mu upříti, že vždycky chránil zájmy Finů, jejich svézákonost, jejich jazyk a samobytnost. Všichni jeho pomocníci nesmýšleli o Fincech podobně. Leč proč ruka vražedníková vybrala si právě přítele Finů? Přátelé tohoto národa mezi Rusy vřele by si přáli, aby vyšetřování zjistilo, že vrah, nečinil-li z jakýchsi dosud neznámých osobních pohnutek a byl veden nějakou ideou, měl ideu, finskému národu nepřátelskou, dejme tomu, švédomanskou.⁷⁰⁷

I zde se opět podsouvají protiruské ideje svekomanům. Protisvekomanská rétorika *Národních listů* vyplývá především z jejich pojetí rasového boje mezi panovačnými Germány a mírumilovnými Slovany, a v tomto případě i Finy. Argumentace proti švédskojazyčným elitám ve Finsku, jak jsme si mohli všimnout i v některých jiných textech, je tak mnohdy spojována s českou protiněmeckou politikou. Germánští Švédové zde byli stavěni vedle svých domnělých německých bratří, kteří byli utlačovateli Čechů a dalších slovanských národů. Jak se však museli cítit Finové, ke kterým se dostaly tyto zprávy z *Národních listů*, je otázkou. Nicméně lze soudit, že v nich velké nadšení s největší pravděpodobností nevyvolaly. Naopak souvislosti se zprávami, které v *Národních listech* vycházely, je mnohem snadnější pochopit finské obavy z českého panslavismu Čechů, jakkoliv realita zdaleka nebyla tak černá. Ze zpráv z jiných deníků, případně i jiných zdrojů, můžeme vidět, že zdaleka ne všichni, kteří referovali o dění ve Finsku, byli takto proruský zaujati.

7.7. Konec prvního období rusifikace a volební reforma ve Finsku

Nedlouho po Bobrikovovi (28. července 1904) byl Petrohradu atentátníkem zavražděn i ministr pro finské záležitosti von Plehve, který byl do značné míry spoluautorem rusifikační politiky. V té době se již carské Rusko nacházelo na Dálném východě ve válce s Japonskem. Rusko-japonská válka sice měla minimální vliv na aktuální dění ve Finsku, ale drtivá porážka, kterou ruská říše ve válce utrpěla, rozpoutala na podzim roku 1905 v Rusku vlnu stávek, které přinutilo cara k částečným reformám. Nedlouho předtím bylo schváleno vytvoření parlamentu (Duma), který však měl mít jen poradní charakter. Pod tlakem stávkového hnutí však car nakonec nejen přiznal parlamentu zákonodárné a dohlížecí pravomoci, ale zároveň konečně udělil svým poddaným občanské

⁷⁰⁷ *Národní listy*, č. 171, 22. 6. 1904, s. 1.

svobody.⁷⁰⁸

Vlna stávek se postupně přelila i do sousedního Finska, kde se dokonce vzbouřila i ruská posádka v pevnosti Sveaborg.⁷⁰⁹ Stávkové hnutí vedené socialistickými rudými gardami nakonec bylo potlačeno až jednotkami bílých gard, vytvořených konstitucionalisty. Pod tlakem všech těchto okolností se car na konci roku 1905 tzv. Listopadovým manifestem rozhodl odvolat předchozí rusifikační zákony pro finské velkovévodství. Úředníci z řad konstitucionalistů, kteří byli propuštěni během předchozích let, se směli vrátit zpět na svá místa, která jim museli uvolnit povolní, což opět probudilo mnohá stará nepřátelství. Nicméně díky zrušení Únorového manifestu a návratu situace ke stavu před rokem 1898 se konstitucionalistický tábor cítil být oprávněným vítězem názorového střetu s povolnými.⁷¹⁰

Socialisté navíc požadovali i zásadní volební reformu, na což liberálové z řad konstitucionalistů nakonec přistoupili. Senát ovládaný starofennomany změnu rychle schválil ve snaze získat na svoji stranu alespoň část obyvatelstva. Na jaře roku 1906 car vyhlásil ve Finsku zřízení jednokomorového parlamentu, do kterého se měl volit na základě všeobecného a rovného volebního práva. Přes obavy sociálních demokratů stavovský sněm nový parlament bez větších problémů odsouhlasil.⁷¹¹ Nový volební systém byl v mnoha ohledech převratný. Nejen že se jím volila jen jedna, demokraticky volená komora, ale zároveň uděloval jak pasivní, tak aktivní volební právo všem občanům, i ženám, starším dvaceti čtyř let. Finsko se tak stalo jednou z prvních zemí na světě a vůbec první v Evropě, kde se ženy mohly pasivně i aktivně účastnit voleb.⁷¹² Díky všem těmto změnám počet voličů ve Finsku stoupl více než desetinásobně (z 126 000 na 1 273 000). Finský parlament tedy nově měl možnost vytvářet i přijímat zákony, ale zároveň byl stále ještě podřízen moci cara. Mikuláš II. také na radu svých ruských ministrů mnohé ze zákonů, schválených finským parlamentem, odmítl potvrdit. Navíc častým řešením sporu s finskými poslanci bylo rozpuštění parlamentu a vypsání nových voleb,⁷¹³ což se stalo během několika následujících let hned několikrát.⁷¹⁴

⁷⁰⁸ E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 214–215.

⁷⁰⁹ O těchto událostech podrobně informovaly i české noviny. Především *Právo lidu* sledovalo situaci obzvláště pečlivě, viz. např. články *Vzbouření vojska v pevnosti* (č. 211, 1. 8., s. 3) nebo *K událostem ve Finsku* (č. 217, 7. 8., s. 5).

⁷¹⁰ E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 215–216; E. C. Thaden, *Russification in the Baltic Provinces and Finland, 1855–1914*, s. 444.

⁷¹¹ Kurie duchovenstva, měšťanů a sedláků reformu schválily jednomyslně, ze šlechty se pro ni vyslovila převážná většina. Došlo i ke změně volebního systému, kdy dřívější většinový byl nahrazen poměrným. Počet poslanců byl ustanoven na 200. V prakticky nezměněné podobě se parlament i volební systém zachovaly ve Finsku dodnes.

⁷¹² Finsko bylo první evropskou zemí, která dala ženám právo volit. Jedinými dvěma státy, kde bylo volební právo pro ženy schváleno dříve, byly Nový Zéland (1893), kde však ženy mohly pouze volit, nikoliv však být voleny, a Austrálie (1901), kde měly ženy jak pasivní, tak aktivní volební právo.

⁷¹³ Do prosince 1917, kdy došlo k vyhlášení nezávislého Finska, se volby konaly osmkrát. S výjimkou let 1912, 1914

První volby se ve Finsku konaly 15. a 16. března 1907 a překvapivě v nich zvítězili s velkým náskokem sociální demokraté, kteří získali 80 křesel, hned za nimi následovali starofennomané s 59 poslanci. Strany, jež byly hlavními oporami konstitucionalistického tábora, byly ve volbách poraženy. Mladofennomané obdrželi 26 a svekomané dokonce jen 24 mandátů. Do parlamentu se dostaly ještě dvě menší strany, Agrární svaz s devíti a Křesťanští pracující se dvěma zástupci. Do poslaneckých lavic bylo zvoleno také 19 žen.⁷¹⁵

Volby jasně ukázaly, že socialisté mají velkou podporu nejen mezi dělníky, ale i na venkově.⁷¹⁶ Naopak konstitucionalisté novým volebním systémem přišli o velkou část své moci, jelikož jejich hlavní oporou byly převážně vyšší vrstvy, které však díky novému systému ztratily výsadní postavení.⁷¹⁷

7.7.1. Emancipace žen ve Finsku a jejich zapojení do národního hnutí

Kořeny emancipace finských žen sahají až do první poloviny 19. století. Jako ve většině ostatních

a 1915 se volilo každý rok.

⁷¹⁴ R. Alapuro, *National and Class Integration in Finland in a European Perspective*, in: E. Hösch (hrsg.), *Finland-Studien*, s. 69; E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 216–218; E. C. Thaden, *Russification in the Baltic Provinces and Finland, 1855–1914*, s. 445.

⁷¹⁵ Z prvních žen, které byly zvoleny do finského parlamentu, bylo devět členkami sociální demokracie, sedm starofennomanské, dvě mladofennomanské a jedna svekomanské strany, viz. A. Korppi-Tommola, *The first women Members of Parliament in Finland, 1907–1908*, in: <http://www.helsinki.fi/sukupuolentutkimus/aanioikeus/en/-articles/first.htm> [23. 3. 2016].

⁷¹⁶ Finský venkov měl sice již před tím své zastoupení ve stavech díky sedlácké kurii, ta však zastupovala jen majetnější sedláky. Malí sedláci a především torppaři (domkáři) byli v podstatě bez jakéhokoliv zastoupení. Přestože ve Finsku neexistovalo nevolnictví a krom „Starého Finska“ vlastně ani feudální otázka, pracovní povinnost znamenala pro tzv. torppary značnou zátěž, srov. E. Jutikkala, *Tenancy, Freehold and Enclosure in Finland from the Seventeenth to the Nineteenth Century*, in: *Scandinavian Journal of History* 7/1982, č. 1–4, s. 339–344.

Sociální demokracie ve svém programu myslela i na otázku venkova a jedním z jejich cílů bylo přerozdělení zemědělské půdy právě mezi chudé sedláky a torppary, což mezi nimi samozřejmě vyvolalo značnou odezvu. Díky tomu získali sociální demokraté na venkově výraznou podporu, především právě mezi torppary a bezzemky, kteří tvořili nejchudší vrstvy. Největší podporu měla sociálně demokratickou především v jižní části Finska. V Ostrobotnii na severu a oblasti kolem města Viipuri na východě převažovali voliči Agrárního svazu a starých konzervativních stran, viz. R. Alapuro, *Regional Variations in Political Mobilisation, On the incorporation of the agrarian population into the State in Finland, 1907–1932*, in: *Scandinavian Journal of History* 1/1976, č. 1–4, s. 218–222; nebo R. Alapuro, *National and Class Integration in Finland in a European Perspective*, in: E. Hösch (hrsg.), *Finland-Studien*, s. 70.

Torppar (česky domkář) bylo označení pro nájemného sedláka, který za pronájem půdy většinou odváděl vlastníkově stanovený počet pracovních dní nebo mohl platit ekvivalent v penězích. Mnoho torpparských smluv bylo ještě na konci 19. století sjednaných ústně a leckdy ani torppaři přesně nevěděli, kolik práce jsou vlastně za svoji půdu povinni odvádět. Sociální otázce torpparů a vůbec životu na venkově se ve slavné trilogii *Pod Severkou* (v originále *Täällä Pohjantähden alla*), vydané v průběhu let 1959–1962, věnoval jeden z nejznámějších finských spisovatelů Väinö Linna (1920–1992). O Linnově zobrazování finské historie více viz. B. Vähämäki, *Notes on Väinö Linna's Representation of History*, in: *Journal of Finnish Studies* 12/2008, č. 1, s. 21–31.

⁷¹⁷ E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 217.

evropských zemí i zde bylo vzdělání zpočátku dostupné jen dívkám z vyšších vrstev. Po školské reformě, která proběhla v 50. letech, začaly být zakládány státem financované dívčí školy. Jejich zřizování však bránil jeden zásadní problém, který však velmi úzce souvisel s finským národním hnutím. Fennomaništi vůdci si totiž uvědomovali, že k výchově budoucích národních elit potřebují také národně uvědomělé matky. Z tohoto důvodu tedy měly finské dívky získávat vzdělání, pokud možno v rámci fennomanských idejí, aby mohly příští generace finských elit již od svého narození získávat správnou národně uvědomělou výchovu. Svekomané se ovšem k problému stavěli podobným způsobem a oba tábory se tedy snažily prosadit co nejvíce jak chlapeckých, tak dívčích škol ve svém jazyce. Jazykový boj mezi finsky mluvící většinou a švédskojazyčnou menšinou tedy ovlivňoval i tuto otázku.⁷¹⁸

S postupující industrializací a rostoucí státní správou se ženám začaly otevírat další možnosti, jak dosáhnout lepšího sociálního postavení. Postupně se začaly prosazovat jako učitelky a nižší úřednice. Vzhledem k tomu, že v dřívějších dobách bylo vzdělání mladých dívek orientováno především k péči o rodinu, musely se zásadně změnit i školní osnovy. Pro větší uplatnění děvčat ve školství, administrativě nebo průmyslu bylo potřeba, aby získaly odborné vzdělání. Zároveň se však tyto odborné znalosti v mnoha případech nijak výrazně nelišily od toho, čemu se učili chlapi. Zatímco dříve byli dívky a chlapi vyučováni odděleně, od 80. let 19. století stále více škol vyučovalo v koedukovaných třídách.⁷¹⁹ Stačí si jen vzpomenout, jak pozitivně hodnotil koedukované třídy, a také vzorné chování finské mládeže ve škole, ve své knize Guth-Jarkovský.

První žena se na univerzitu v Helsinkách zapsala už v roce 1870, ale teprve až od poloviny 80. let se začaly hlásit k vysokoškolskému studiu ve větším počtu. Na přelomu 19. a 20. století však už dívky tvořily celých 14% univerzitních studentů a na středních školách dokonce jejich počet přesáhl 40% ze všech žáků.⁷²⁰

Finské ženy se také stále více zapojovaly do různých spolkových činností a zakládaly si i své vlastní feministické organizace. Většina ženských organizací byla těsně spjata s finskými politickými stranami. *Spolek finských žen* (Suomen Naisyhdistys) založený roku 1884 tak spolupracoval starofennomany, *Feministická unie* (Naisasialiito Unioni) vznikla roku 1892 z podnětu

⁷¹⁸ A. Korppi-Tommola, *Fighting together for freedom, Nationalism, Socialism, Feminism, and Women's Suffrage in Finland 1906*, in: *Scandinavian Journal of History*, 15/1990, č. 1–2, s. 182.

⁷¹⁹ A. Korppi-Tommola, *American Influence on Finnish Feminism: Coeducation*, in: M. Henriksson (ed.) *Ten years of American Studies: the Helsinki experience*, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1987, s. 291.

⁷²⁰ A. Korppi-Tommola, *Fighting together for freedom, Nationalism, Socialism, Feminism, and Women's Suffrage in Finland 1906*, in: *Scandinavian Journal of History*, 15/1990, č. 1–2, s. 183.

mladofennomanek a *Unie pracujících žen* (Työläisnaisliito), jak už název napovídá, byla od roku 1900 organizací sociálně demokratických žen.⁷²¹ Zásadní byl také podíl žen v protialkoholním hnutí, kde tvořily více než polovinu jeho členů. Největší výzva však na ně čekala v době rusifikace. V boji proti ruskému útlaku nehrálo pohlaví žádnou roli a finské ženy a dívky se účastnily odporu proti rusifikaci po boku mužů. Byly činné v politických stranách, při sbírání podpisů k petici carovi se osvědčily jako pilné opisovačky a organizátorky. Některé z nich dokonce dosáhly poměrně vysokého postavení v stranických hierarchiích, především u sociálních demokratů a liberálních svekomanů.⁷²²

V průběhu boje proti Únorovému manifestu se sjednotila velká část finského národa napříč všemi vrstvami. Vznikla tak pozoruhodná solidarita, která se projevila i v roce 1906, když se začalo vyjednávat o reformě sněmu a novém volebním zákonu. Do politického života měly být zapojeny co nejširší vrstvy obyvatelstva, tedy i ty třídy, které dříve volební právo neměly.⁷²³

Jednou ze skupin, která také chtěla prosadit svá práva, byly i ženy. Aktivní v tomto směru byly především sociální demokratky. Zástupkyně konzervativní stran sice také požadovaly volební právo pro ženy, ale ne všeobecné. Volit podle jejich názoru měly pouze privilegované skupiny, jako tomu bylo do té doby při volbách do čtyřkomorového sněmu. Jediným rozdílem by bylo zpřístupnění těchto voleb i ženám z vyšších vrstev. Carem svolaná komise měla učinit rozhodnutí, na koho se volební právo nakonec bude vztahovat. Iniciativy se chopil liberální vicepresident senátu Leo Mechelin, zanícený obhájce emancipace žen. Většina jeho kolegů s ním nesouhlasila, ale z mnoha různých důvodů nikdo nekladl jeho snahám odpor. Konzervativní politici nevěřili, že se Mechelinovi návrh podaří prosadit u cara, jiní zase počítali s nezájmem žen o účast v politice. Velká část z nich oproti tomu věřila, že ženy mohou vnést do politiky umírněný prvek, který by byl protikladem k radikálním socialistům. K překvapení všech však car schválil tento návrh. Když v květnu roku 1906 zástupci starého sněmu hlasovali o reformě volebního zákona, velká část z nich schvalovala něco, co vlastně původně ani nechtěla.⁷²⁴

⁷²¹ R. Jallinoja, *The Women's Liberation Movement in Finland*, in: *Scandinavian Journal of History* 5/1980, č. 1–4, s. 40–44.

Velké propojení ženských organizací s politickými stranami můžeme vidět zvláště u sociálních demokratů, kde všech devět poslankyň zvolených ve volbách v roce 1907 patřilo k užšímu vedení sociálně demokratické ženské organizace, srov. M. Lähteenmäki, *To the Margins and Back? The Role of Women in the Finnish Labour Movement in the Twentieth Century*, in: *Scandinavian Journal of History* 23/1998, č. 3–4, s. 114.

⁷²² R. Jallinoja, *The Women's Liberation Movement in Finland*, in: *Scandinavian Journal of History* 5/1980, č. 1–4, s. 41–42; A. Korppi-Tommola, *Fighting together for freedom, Nationalism, Socialism, Feminism, and Women's Suffrage in Finland 1906*, in: *Scandinavian Journal of History*, 15/1990, č. 1–2, s. 185–187.

⁷²³ E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 216.

⁷²⁴ A. Korppi-Tommola, *Fighting together for freedom, Nationalism, Socialism, Feminism, and Women's Suffrage in*

Vývoj emancipace ve Finsku je o to pozoruhodnější, uvědomíme-li si, jak ještě v polovině 70. let Antti Almborg při své návštěvě u Náprstků nadšeně obdivoval zdejší Americký klub dam a uvažoval o založení podobné organizace doma ve Finsku. Přibližně o třicet let později byla jeho vlast v otázce emancipace žen nejpokrokovější zemí v celé Evropě. Sám Almborg, který si nedlouho předtím konečně změnil jméno na Jalava, se tohoto úspěchu dožil a byl si vědom úspěchu, kterého se Finům podařilo dosáhnout. V jednom ze svých posledních dopisů Josefě Náprstkové píše: „*Otázka žen jde u nás opravdu kupředu. V našem národním shromáždění zasedá již 19 žen (celkový počet zástupců je 200) a se ctí se účastní legislativního procesu. V tomto ohledu stojí náš malý národ nade všemi evropskými státy, ze kterých, jak je známo, zatím žádný nedal ženám volební právo.*“⁷²⁵

Jak tvrdí finská historička Aura Korppi-Tommola, důvodů proč se finským ženám podařilo dosáhnout volebního práva jako prvním v Evropě je několik. Jedním z nich byla určitě jejich poměrně vysoká vzdělanost. Další pak jejich aktivní zapojení do odporu proti rusifikaci v letech 1899–1905. V neposlední řadě sehrála svou roli také náhoda. Shodou okolností se o volební reformě hlasovalo v natolik bouřlivé době, že došlo k jejímu schválení ve velice demokratické formě, kterou by si většina finských politiků v dřívějších dobách ani nedokázala představit. Pokud by se o všeobecném hlasovacím právu rozhodovalo před rokem 1899, zřejmě by bylo schváleno jen pro muže. Na druhou stranu, v případě postupné reformy finského sněmu, jak k tomu došlo v mnoha jiných zemích, je velmi pravděpodobné, že by volební právo pro ženy bylo projednáváno odděleně od všeobecného volebního práva, a je otázkou, kdy a v jaké formě by bylo schváleno.⁷²⁶ Rusifikační snahy generálního guvernéra Bobrikova a napjatá situace, která ve Finsku díky tomu panovala, tak paradoxně velkou měrou umožnily finským ženám, aby se staly aktivními účastníky politického procesu a zasedaly v nově vzniklém finském parlamentu.

7.7.2. Odras finských voleb v roce 1907 v českých novinách

Finské volby v roce 1907 byly bedlivě sledovány i v Českých zemích a zejména *Právo lidu* se tomuto tématu věnovalo obzvláště podrobně. S prvními výsledky voleb, které z Finska přicházely, se začalo rýsovat překvapivé vítězství finských sociálních demokratů, což samozřejmě u jejich

Finland 1906, in: *Scandinavian Journal of History*, 15/1990, č. 1–2, s. 188–189.

⁷²⁵ A. Jalava J. Náprstkové 15. 10. 1907.

⁷²⁶ A. Korppi-Tommola, *Fighting together for freedom, Nationalism, Socialism, Feminism, and Women's Suffrage in Finland 1906*, in: *Scandinavian Journal of History*, 15/1990, č. 1–2, s. 189.

českých kolegů bylo kvitováno s velkým nadšením. Zatímco 16. března 1907 můžeme v telegramech ze zahraničí číst jen kratičkou zprávu, která oznamuje, že: „*Ve Finsku konají se dnes poprvé od zavedení hlasovacího práva žen zemské volby. Projde asi 12 kandidátek. Volby se provádějí všude v pořádku*“,⁷²⁷ o několik dní později se již můžeme dočíst: „*Právě konané volby ve Finsku, ač dosud nejsou celé provedeny, znamenají veliký úspěch sociální demokracie.*“⁷²⁸ O týden později už sociálně demokratický deník popisuje vítězství finských socialistů v ještě příznivějších konturách:

Netušený úspěch sociálních demokratů ve Finsku. Ač volby do zemského sněmu finského nejsou dosud skončeny, možno již nyní mluvit o netušeném úspěchu sociálních demokratů. Sněm finský čítá 200 poslanců a jestli poměr hlasů bude takový až do celkového provedení voleb, jak jeví se nyní, pak možno počítati, že sociálním demokratům bude náležeti více než třetina celé sněmovny a že oproti jiným stranám co do počtu poslanců bude stranou nejsilnější. Pozoruhodným a potěšitelným zároveň je, že do finského sněmu vstupují i ženy z řad sociální demokracie. Ve Finsku je všeobecné rovné právo hlasovací i pro ženy a strana sociálně demokratická také ženy kandidovala. V helsingforském okrese Nylandslänu je znám již celkový resultát, dle něhož zvoleno zde 8 sociálních demokratů, z nichž 2 ženy soudr. Miina Sillanpääová a Marie Lainenová. Ze soudruhů zvolen starý bojovník finské sociální demokracie Sirola. Další resultáty přinesou nová vítězství sociální demokracie malého a podivuhodného národa na severu.⁷²⁹

Následujícího dne pak *Právo lidu* přináší shrnutí finských voleb a konstatuje jasné vítězství sociálních demokratů a porážku stran, které doposavad ovládaly finský sněm. Čeští sociální demokraté jako jedni z předních zastánců emancipace žen také neopomínají zdůraznit, že se ženy ve Finsku nejen mohly voleb účastnit, ale některé z nich i uspěly ve volebním klání.

Jest již jisto, že více než polovina poslanců zemského sněmu finského bude zastupovat zájmy dělnické a dle toho možné také očekávati, jakým směrem zákonodárství v podivuhodném národu finském se ponese. Jak již zmíněno včera, byly zvoleny na sněm též ženy, z nichž 2 sociální demokratky. Má se za to, že ve finském sněmu bude zasedati asi 20 ženských poslanců.⁷³⁰

Ostatní česká periodika výsledky finských voleb sledovala přece jen s menším zaujetím. Pozoruhodný je například postoj již mnohokrát zmiňovaných *Národních listů*. Den před konáním prvních všeobecných parlamentních voleb vyšel v *Národních listech* rozsáhlý článek s názvem

⁷²⁷ Právo lidu, č. 75, 16. 3. 1907, s. 4.

⁷²⁸ Právo lidu, č. 82, 23. 3. 1907, s. 2.

⁷²⁹ Právo lidu, č. 88, 30. 3. 1907, s. 2.

⁷³⁰ Právo lidu, č. 89, 31. 3. 1907, s. 2.

Finsko chystá revoluci proti Rusku. V prvních dvou odstavcích autor vyjmenovává všechna privilegia, která Finové od ruské vlády dostali. Zmiňuje dokonce i omezení, která ve Finsku platila vůči Rusům, z kterých vyvozuje: „*Tak byli Rusové za cizince prohlášeni ve vlastním státě právě tak, jako jsou Čechové považováni za cizince ve svých krajích poněmčených.*“⁷³¹ Paralela s Čechy je v tomto směru velice zajímavá, otázkou je, nakolik odpovídá reálným poměrům. Jako už tolikrát, obviňuje autor z *Národních listů* z této situace svekomany.

Podotknouti ještě sluší, že rodilí Finové, finští národovci, jsou ovšem pro každou výhodu, kterou Rusko Finsku poskytuje, ale nejsou pro odtržení od Ruska. Pro odtržení od Ruska je část obyvatelstva, která je národnosti švédské a v jejích rukou nachází se všechna půda Finska. Finové jsou na této půdě drobnými nájemci, tzv. „torpary“. [...]

Věci ve Finsku přirozeně se vyvíjejí k branné revoluci proti Rusku. Mezi národem, vysávaným od politických vůdců země, agitátoři udržují mylné přesvědčení, že blahobyt Finska může býti zbudován jen na tom, co se urve Rusku, a tento blud udržovati musejí, neboť kdyby finský národ politicky prohlédl, poznal by, že od Ruska mu nehrozí nebezpečí žádné, ani politické, ani národní, ani hospodářské, a že tím více od něho získají, čím úžeji se k němu přitulí, čím mu budou věrnější a oddanější. K tomu poznání Finové dospějí, až bude pozdě.⁷³²

Jako již tolikrát předtím můžeme v *Národních listech* číst o proradnosti švédské části finského obyvatelstva, jež se snaží obyčejné Finy, kteří si nepřejí nic jiného než žít v míru, podněcovat proti ruské vládě. Tato protisvekomanská rétorika víceméně odpovídala postojům petrohradských provládních listů *Novoje Vremja*⁷³³ a *Moskovskije Vedomosti*,⁷³⁴ na jejichž stránkách se často objevovaly útoky proti Finsku a jeho autonomnímu postavení. Několik dní po prvním článku se v *Národních listech* objevil další nesoucí název *Zatčení vůdců chystané finské revoluce proti Rusku*, který přinášel zprávy o zásahu ruských orgánů proti sportovnímu spolku *Voima* (Síla), který byl podezřelý z organizování protiruských akcí.⁷³⁵

O výsledcích finských voleb se tak čtenáři v *Národních listech* mohli dočíst až 16. dubna. Mezi zahraničními zprávami listu se objevuje i zpráva nesoucí lakonický název *Finsko*, ve které jsou

⁷³¹ Národní listy, č. 73, 14. 3. 1907, s. 1.

⁷³² Národní listy, č. 73, 14. 3. 1907, s. 1.

⁷³³ Původně liberální list, vycházející v Petrohradě od roku 1868, zásadně změnil svoji politickou orientaci s nástupem vydavatele A. S. Suvorina (1834–1912) a stal se polooficiálním listem konzervativních vládnoucích vrstev. List byl z rozkazu V. I. Lenina zrušen již 8. listopadu 1917.

⁷³⁴ List začal vycházet roku 1756, krátce po tom, co byla založená moskevská univerzita (1755), která také byla jeho vydavatelem a vlastníkem až do roku 1909. Do poloviny 19. století byly *Moskovskije Vedomosti* nejčtenějšími novinami v Rusku, než jejich pozici převzaly petrohradské deníky. Na přelomu 19. a 20. století se list orientoval výrazně provládně a monarchisticky a silně kritizoval všechny liberální a reformní snahy. Noviny vycházely ještě po únorové revoluci roku 1917, ihned po bolševickém převratu byly stejně jako *Novoje Vremja* zakázány.

⁷³⁵ Národní listy, 81, 22. 3. 1907, s. 3.

popsány výsledky voleb. Ani ty však nejsou podány nezaujatě a i v tomto případě se v textu objevují narážky proti svekomanům.

Při volbách do finského zemského sněmu, právě vykonaných, vyhráli socialisté. Po nich nejsilnější z voleb vyšli Starofinové, strana Rusku věrná. Prohráli „švédomanové“ a Mladofinové (separatisté). [...] Dosavadní politiku finskou vedli švédomanové, strana švédských kulturtregerů a feudálů, která dosud bojovala jak proti Rusku, tak proti národním Finům.

Socialisté vyšli z voleb poměrně nejsilnější, ale ne tak silni, aby měli většinu. [...] A tu se stalo něco překvapujícího: socialisté, nemohouce zapřítí národního vědomí, spojují se se Starofiny, osvědčující tím, že nikoli od Ruska, nýbrž od feudalismu a kapitalismu Finům hrozí nebezpečí.

Naproti tomu Finové (socialisté i národovci) dokazují, že finský socialism jest něco jiného, než evropský i než ruský a že jej ruská vláda ve vlastním zájmu může podporovati. Poučují Rusko, že boj Finů a nenávist jejich není namířena proti němu, ale ovšem proti jeho neznalosti finských věcí, ve které povolovalo nepřítelům svým i národa finského, švédomanům, myslíc, že povoluje Finům – a zatím Finy sobě věrné, odstraňovalo z úřadů a dosazovalo v ně nepřátele své i finské, švédomany.⁷³⁶

Tak jako v mnoha předchozích případech *Národní listy* opět zastávají stanovisko hledající viníky celé rozepře mezi ruskou vládou a Finy ve svekomanech. Na druhou stranu je ale nutno připustit, že v některých otázkách se autoři *Národních listů* projevovali v mnohem pozitivnějším světle. Na podzim téhož roku se v listu objevuje zpráva o snaze finských politiků provést reformu stávajícího postavení Finska v rámci ruské říše. V dalším textu tohoto článku se pak můžeme dočíst i o pokrocích v emancipaci finských žen.

Jak známo, finský sněm má nyní devatenáct ženských poslanců. Skrze ně všechny ženské organizace v zemi podaly sněmu množství petic, obsahujících ženské tužby. [...] Petice dále žádají, aby ženské byly připuštěny ke všem činům veřejného působení. Dosud jsou učitelkami, poštovními a telegrafními úřednicemi, lékařkami, poslanci na sněmu. Nyní žádají, aby směly býti také advokátkami, politickými a soudními úřednicemi, lodivody na moři, aby směly zastávati službu na železných drahách, při lesním i polním hospodářství, ano i službu duchovní.⁷³⁷

Je zajímavé si všimnout, jak rozdílné postoje oba listy vůči výsledku finských voleb zaujímaly. Na druhou stranu se jejich komentáře nijak zásadně neliší od jejich předchozích názorů. *Právo lidu* zastává po vzoru finských sociálních demokratů protiruské stanovisko, které je však díky výsledku voleb jednoznačně převáženo radostí nad úspěchem finských socialistických soudruhů. *Národní listy* na druhou stranu setrvávají na svém vyhraněném odporu vůči svekomanům, ve kterých i po

⁷³⁶ *Národní listy*, č. 104, 16. 4. 1907, s. 3.

⁷³⁷ *Národní listy*, č. 266, 26. 9. 1907, s. 1.

jejich porážce ve volbách vidí stále příčinu nedorozumění mezi Finy a Rusy. V čem se naopak obě strany shodují, je podpora a chvála emancipace finských žen. Ne nadarmo obě strany, jak sociální demokraté, tak mladočeši, patřili k hlavním proponentům volebního práva pro ženy v Českých zemích.

7.8. Druhé období rusifikace ve Finsku (1908–1917)

Po zrušení Únorového manifestu carem Mikulášem II. v listopadu 1905 došlo ve Finsku v letech 1905–1908 ke zklidnění situace, na čemž měli podíl i v této době úřadující generální guvernéri. Po princí Obolenském nastoupil v prosinci do funkce finského generálního guvernéra poměrně liberálně smýšlející Nikolaj Nikolajevič Gerard (1838–1929), který byl v únoru 1908 vystřídán Vladimírem von Boeckmannem (1848–1923).⁷³⁸ Během tohoto období ve Finsku panoval relativní smír mezi carskou byrokracií a finskými politickými stranami, který však, jak se později ukázalo, byl jen klidem před bouří.

Radost z odvolání Únorového manifestu a zavedení všeobecného hlasovacího práva ve Finsku bohužel netrvala dlouho. Odvolání Únorového manifestu však neřešilo problém vymáhání celoruských zákonů i pro Finsko. Paradoxně nově ustavený dvoukomorový ruský sněm zastával stejně rusifikační politiku vůči neruským částem říše, jako předchozí politická reprezentace. Místo cara a jeho několika ministrů, tak finský národ musel čelit nacionálně smýšlejícím ruským poslancům.⁷³⁹ Jedním z hlavních důvodů obav ruských nacionalistů z finské autonomie byla paradoxně jeho poloha. Finsko, které po celé 19. století sloužilo jako jakési nárazníkové území bránící Petrohrad před útoky, najednou bylo až příliš blízko hlavnímu městu a zároveň také příliš blízko západu, který skrýval potenciální hrozbu.⁷⁴⁰ Další výtkou vůči Finům bylo, že se jejich země až příliš často stávala útočištěm pro ruské radikály a revolucionáře.⁷⁴¹

⁷³⁸ Je pozoruhodné, že oba tito generální guvernéri poté, co museli po Říjnové revoluci uprchnout z Ruska, odešli do Finska, kde v klidu dožili své poslední dny. I to do určité míry svědčí o klidném vztahu, který mezi nimi a Finy panoval.

⁷³⁹ E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 219.

⁷⁴⁰ Více o roli Finska v plánu ruské obrany a později hrozby vůči Petrohradu viz. P. Luntinen, *Suomi Pietarin suojana ja uhkana venäläisten sotasuunitelmassa 1854–1914*, in: R. Endén (toim.) *Suomen ja Venäjän Yhteistä Historiaa*, Helsinki 1983, s. 7–130.

⁷⁴¹ Ve Finsku poměrně často pobýval i nejznámější ruský revolucionář Vladimír Iljič Lenin (1870–1924). Často se zdržoval především v Tampere, baště finského dělnického hnutí, kde se také poprvé setkal s J. V. Stalinem (1878–1953), viz. O. Palonen, *Lenin ja Stalin kohtaavat – myyttejä ja historiaa*, in: <http://www15.uta.fi/koski/voimaa/-vuodet/1905/1905b.htm> [22. 3. 2016].

Postupně docházelo k omezování i zbývajících finských práv a privilegií z dřívější doby a současné rusifikaci Finska. Jakékoliv odpor ať už legální nebo nelegální byl tvrdě pronásledován represí. Na jaře roku 1909 došlo k odstoupení svekomanských a mladofennomanských zástupců z finského senátu a po několika měsících je následovali i jejich starofennomanskí kolegové. Na rozdíl od prvního období rusifikace se tak sjednotily všechny finské politické strany v odporu vůči ruskému útlaku. I poslední povolní opustili svoji politiku spolupráce s ruskými úřady, když zjistili, že z ruské strany neexistuje žádná vůle ke kompromisu. Nová nacionalisticky laděná vláda, která se opírala o mandát vzešlý od ruského lidu, neměl nejmenší chuť s Finy vyjednávat. Na konci roku 1909 byl navíc generálním guvernérem jmenován Franz Albert Seyn (1862–1918), bývalý vedoucí kanceláře nenáviděného Bobrikova. Seyn nastolil ve Finsku politiku represe a jakýkoliv náznak odporu tvrdě potlačoval.⁷⁴² Postupně mělo dojít k rusifikaci finské administrativy a školství a sjednocení finské legislativy, celního a měnového systému s ruským.

V létě 1910 obě komory ruského sněmu odhlasovaly zákon nařizující, že všechny významné zákony týkající se finského velkovévodství bude napříště schvalovat ruský sněm. Car následně tento zákon schválil. Finský parlament se směl k novému zákonu pouze vyjádřit, neměl však pravomoc jej schválit nebo odmítnout. Tento postup samozřejmě mezi Finy vyvolal velkou nevoli a zástupci všech stran se v parlamentu shodli a odmítli o zákonu jednat. Jako náhradu za tato omezení finské autonomie bylo Finům poskytnuto právo volit do ruského sněmu, čehož však Finové nikdy nevyužili.⁷⁴³

Přesto mezi obdobími první a druhé rusifikace ve Finsku byl zásadní rozdíl. Zatímco za Bobrikovovi éry se finský odpor teprve formoval a sjednocoval, navíc možnosti Finů z politického pohledu byly značně omezené, v roce 1908 už měli Finové vlastní parlament s jasně vymezenými pravomocemi. Dále jim byla zaručena svoboda slova, tisku, shromažďování a další svobody. Díky tomu všemu mohla být finská opozice vůči rusifikaci daleko pevnější a jednotnější, vědoma si své opory v parlamentu. I když car na radu petrohradské vlády několikrát finský parlament rozpustil, doufaje, že nové volby oslabí protiruské síly, nikdy se tak nestalo. Pozice všech finských stran byla poměrně stabilní a strany odporující rusifikaci vždy získaly v parlamentu pohodlnou většinu. Navíc se Rusům už nepodařilo získat podporu ke spolupráci v některé z finských stran, jakou měli v prvním období rusifikace ve starofennomanech, tudíž jen těžko mohli doufat v legalizaci svých

⁷⁴² Jedním z plánů bylo dokonce vojenské potlačení finského odporu za pomoci ruských jednotek, více na toto téma srov. P. Luntinen, *Venäläisten sotasuunnitelmat suomen separatismia vastaan*, Tampere 1984.

⁷⁴³ E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 219–221.

rusifikačních zákonů skrze finský parlament.

Přestože po smrti ministerského předsedy Stolypina v září 1911⁷⁴⁴ došlo k určitému zmírnění protifinské politiky, bylo nemyslitelné, že by Finsko mohlo této politice dlouhodobě účinně odporovat. Mnozí Finové tak propadali skepsi a obávali se, že dříve nebo později Finsko stejně rusifikačnímu tlaku podlehne a bude nuceno asimilovat nejen ruskou ekonomiku a politiku, ale i kulturu. Po mnohaletém snažení se navíc ruským nacionalistům roku 1912 podařilo prosadit zákon, který uděloval Rusům občanská práva ve Finsku. Důsledkem tohoto zákona byl praktické porušení finského senátu a státní správy, kde hlavní posty nově obsadili Rusové.⁷⁴⁵ Finové tím ztratili jednu z posledních výsad, které jim byly roku 1809 carem slavnostně zaručeny. Na počátku 1. světové války tak byla finská autonomie už jen prázdným slovem. Národ, který po celých devadesát let věrně stál při carské říši, byl během několika málo let obrácen v zavlého odpůrce Ruska. Chmurné obavy mnoha fennománů, kteří se rusifikace obávali po celé 19. století, tak našly naplnění. Naštěstí pro finský národ ne na dlouho.

7.8.1. České vnímání postavení Finska v průběhu druhého období rusifikace

Také tzv. druhé období rusifikace Finska bylo v Českých zemích bedlivě sledováno. Kromě zpráv a článků v novinách a časopisech se českým čtenářům v této době dostaly do rukou i dvě rozsáhlejší studie, zabývající se problematikou finského boje za zachování autonomie, které se do značné míry věnovaly i hlubšímu rozboru historických příčin sporů mezi ruskou vládou a finským národem. První z nich s názvem *Finská otázka* byla vydána v Masarykově revue *Naše doba* v roce 1911 a jejím autorem je jistý Dr. Matoušek.⁷⁴⁶ Ze stejného roku pochází i publikace Hypolita Boczkowského *Finsko a finská otázka*, která vyšla v Praze. Ta vycházela ze série Boczkowského článků otištěných dříve v časopisech *Směr* a *Hlídky času*. Kromě těchto dvou prací si jistě zaslouží pozornost i rozsáhlý článek *Rusko a Finsko*, který vyšel v únoru 1912 v deníku *Času*.⁷⁴⁷

⁷⁴⁴ Život ruského ministerského předsedy Pjotra A. Stolypina (1862–1911) byl ukončen rukou atentátníka. 14. září 1911 navštívil Stolypin představení v Kyjevském divadle. O přestávce byl přímo před zraky cara a jeho dvou dcer postřelen anarchistou a zřejmě i agentem tajné policie Ochranky Dmitrijem Bogrovem (1887–1911). Následkům zranění o čtyři dny později podlehl.

⁷⁴⁵ E. Jutikkala, K. Pirinen, *Dějiny Finska*, s. 220.

⁷⁴⁶ S velkou pravděpodobností se jedná o Josefa Matouška staršího (1876–1945), českého politika, pozdějšího poslance, senátora a ministra průmyslu, obchodu a živností.

⁷⁴⁷ Původně byl *Čas* založen roku 1886 českým politikem a spisovatelem Janem Herbenem jako týdeník a byl úzce spojen s tzv. realisty kolem T. G. Masaryka, K. Kramáře a J. Kaizla. V letech 1901–1915 vycházel denně, přestože v názvu stále nesl *Týdenník věnovaný všem veřejným otázkám*.

7.8.1.1. *Finská otázka dra. Matouška*

Pojednání Dr. Matouška v *Naší době* bylo rozděleno mezi obě vydání této revue v roce 1911. Matoušek si zde klade otázku, má-li ruská vláda dle finských zákonů právo vydávat nařízení a zákony rušící finskou samostatnost. V textu rozděleném do tří částí pak podává argumenty pro svoji odpověď. V úvodní pasáži Matoušek stručně vyjmenovává jednotlivé dějinné události, které jsou z jeho pohledu zásadní pro posouzení právního postavení Finska v ruské říši. Další část se zabývá samotnou legislativní pozicí Finska, a v jakém je poměru k Rusku, a v závěrečné části hodnotí význam ruských nařízení a zákonů, vydaných po roce 1899 a týkající se Finska. Hned v úvodu, ještě než se začne věnovat finské otázce, poukazuje autor na podobnost mezi českými a finskými dějinami, co se týče útlaku ze strany velkého nadnárodního státu.

V těchto dnech právě přichází o poslední zbytky své samostatnosti státní sotva 3 milionový národ, národ, který po 100 let žil v přesvědčení o své státní samostatnosti a plných 90 let také samostatnosti té užíval. My, kteří prožili podobný kus historie, máme jistě povinnosti projevit zájem a sympatie Finům v jejich obraně proti nerovnému soku. Finsko brání se do poslední chvíle proti všem těm zákonům a nařízením, jimiž Rusku chce finskou ústavu rušit. Jako každý slabý a utlačený národ, odvolává se i Finsko na svá práva.⁷⁴⁸

První část textu se podrobně věnuje historickým kořenům právního postavení Finska v rámci ruské monarchie. Přes dobytí a kolonizaci finského území švédským králem se autor dostává až do roku 1809 a svolání sněmu do Borgå (Porvoo) Alexandrem I. Zde nalézá první zásadní kořen finské autonomie spočívající v kontinuitě švédských zákonů ve finské ústavě a slibu Alexandra I. zachovávat všechny finské výsady, které tvoří základ politické existence Finů jako národa. Navíc, jak autor argumentuje, se car ještě téhož roku rozhodl vytvořit ve Finsku vládní radu, od roku 1816 nazývanou senát v čele s jím jmenovaným generálním gubernérem. Tato instituce měla tvořit jakousi finskou vládu, závislou pouze na carovi a nepodléhající žádné jiné ruské instituci. Ačkoliv neměl senát, jak již víme, žádnou zákonodárnou pravomoc a jeho funkce byla čistě poradní, přesto jeho doporučení carové po velkou většinu 19. století respektovali. Na druhou stranu styl, jakým Matoušek pozici finského sněmu popisuje, by mohl evokovat větší pravomoci, než ve skutečnosti měl. V dalším pokračování historického výkladu se Dr. Matoušek postupně věnuje mírové smlouvě mezi Ruskem a Švédskem dojednané v září 1809 ve Frederikshamnu, připojení Viborgu k samotnému Finsku, svolání sněmu Alexandrem II. roku 1863 a zejména si všímá faktu, že při

⁷⁴⁸ J. Matoušek, *Finská otázka*, in: *Naše doba*, XVIII/1911, s. 8.

svém nástupu všichni ruští carové garantovali Finsku jeho práva.⁷⁴⁹

Následuje popis nástupu generálního guvernéra Bobrikova a vydání carského Únorového manifestu. Ten je však roku 1905 carem Mikulášem II. zrušen, stejně jako všechna protiústavní nařízení z předchozích pěti let a znovu je uznána původní finská ústava. Navíc Finům slíbil i nový volební řád, který o rok později vstupuje v platnost. Matoušek však poukazuje na skutečnost, že období ruské vstřícnosti bylo jen přechodné a od roku 1908 se nová nacionalisticky orientovaná Stolypinova vláda opět ostře staví proti Finsku a pomalu opět ruší jeho dřívější výsady ve snaze, co nejvíce omezit finskou autonomii.

Carský manifest z 15. února 1899 stanoví pravidla o vydávání právě těchto zákonů celoříšských. Finský sněm odmítl předlohu tu, načež ruská vláda vydává do roku 1905 řadu protiústavních nařízení. V roce 1905 nastává znovu normální stav. Car ruší všechna ona protiústavní nařízení mezi rokem 1900 až 1904 vydaná a potvrzuje starou ústavu. V roce 1905 přijat nový volební řád. Sotva reforma přijata, počíná ruská vláda vydávat plno protizákonných nařízení podřízeného významu, jako by na zkoušku. Zatím v Rusku vydán ústavní zákon r. 1906, v němž se stanoví, že velkoknížectví finské je nerozlučnou částí říše a že žádný zákon nemůže být vydán bez souhlasu dumy a císařské rady; vnitřní záležitosti finské vyjímají se z ruského zákonodárství. Dva roky na to v květnu 1908 Stolypin v dumě už zcela otevřeně staví se proti samostatnosti Finska. V červnu téhož roku vydáno nařízení, dle něhož ony zákony a nařízení, jež netýká se jen finských zájmů, mohou být k sankci předkládány jen prostřednictvím ministerské rady. Určovat tento druh zákonných návrhů má ministerská rada.⁷⁵⁰

První historická část je posléze zakončena konstatováním, že se nakonec ruské vládě de facto podařilo nezákonným a protiústavním způsobem zrušit finskou autonomii.

Letošního roku odhlasován dumou zákon, jímž státní autonomie Finska je skoro anulována. Zákon dotýká se nejnvnitřnějších věcí Finska – i školství; vedle obsahu i forma, kterou zákon má být přijat, je zcela protiústavní. Zákon odhlasuje дума a pak teprve je předložen finskému sněmu k dobrozdání.⁷⁵¹

V druhé části svého článku se dr. Matoušek, jak již bylo zmíněno, zabývá právním postavením Finska a jeho poměrem k Rusku. Klade si otázku, je-li finské velkoknížectví státem nebo pouhou provincií. Finský pohled na věc byl dle jeho názoru jednoznačný. Státní podstatu Finsku dodávaly závazky carů Alexandra I. na sněmu v Borgå (1809) a Alexandrem II. vyhlášený zákon o finském sněmu (1869). Matoušek zde tedy poukazuje na fakt, že: „*Panující názor pokládá Finsko za*

⁷⁴⁹ J. Matoušek, *Finská otázka*, in: *Naše doba*, XVIII/1911, s. 8–9.

⁷⁵⁰ J. Matoušek, *Finská otázka*, in: *Naše doba*, XVIII/1911, s. 10.

⁷⁵¹ J. Matoušek, *Finská otázka*, in: *Naše doba*, XVIII/1911, s. 10.

*samostatný stát, jemuž jen internacionální existence chybí, a proto tvoří na venek s Ruskem jedinou říši. Názoru toho drží se Finové, kteří tvrdí, že Finsko je stát pod suverenitou Ruska; společně jsou pouze vojsko a zahraniční věci, které za celou říši obstarává Rusko jako stát suverenní. Ve všem ostatním jsou Finové samostatnými. Zákon nemůže přijít ve Finsku k místu, než když sněm se na něm usnese.*⁷⁵² Ruský názor byl samozřejmě naprosto odlišný. Jak autor článku popisuje, ruská vláda vnímá Finsko jako dobyté území, kterému byla ponechána jistá autonomie, pouze však ve vnitřních záležitostech. Zákony a privilegia udělená Finům Alexandrem I. a II. byly dle současné ruské vlády pouze formálního charakteru a neměly žádný státoprávní význam. Naopak, z jejich pohledu „*Finsko bylo Ruskem dobyté, že jure belli získalo suverenní moc nad ním. [...] Finsko nebylo zřízeno jako stát, pouze určitá autonomie mu ponechána; tato autonomie vztahuje se však jen na vnitřní záležitosti. Jestli v tomto bodu byl dříve spor, odstraněn byl § 2. nové říšské ústavy ruské, která stanoví, že velkoknížectví je nerozlučnou částí říše.*“⁷⁵³ Z nové ruské ústavy tudíž přirozeně vyplývá, že finské velkoknížectví je nerozlučnou součástí ruské říše, plně podléhající zákonům centrální ruské vlády. V dalších odstavcích však autor toto mínění ruské vlády a „reakcionářského“ tisku rezolutně vyvrací, odvolává se na nejnovější státovědecké teorie.⁷⁵⁴

Skutečnost, že byl v roce 1809 opravdu založen samostatný finský stát, podle Matouška, vyplývá už z dřívějších historických událostí. Jednak byl dle jeho názoru, v té době car Alexandr I. zrovna vstřícně naladěný vůči liberálním myšlenkám a jednal tedy v duchu těchto zásad. Dále samostatnost Finsku přislíbili již někteří jeho předchůdci na trůnu, jmenovitě Alžběta a Kateřina II. a v neposlední řadě mělo jeho rozhodnutí i strategický rozměr pro vyjednávání o mírové smlouvě se Švédskem. Navíc, jak dále uvádí, se všichni carové garančními akty zavázali dodržovat vnitřní ústavní samostatnost Finska.⁷⁵⁵

Jak z právních, tak historických argumentů, které dr. Matoušek uvedl, pro něj jasně vyplývá, že Finsko v žádném případě nemůže být podřízenou pravomoci ruské vlády. Ruský zákonodárny sbor ani po změně ústavy v roce 1906 nemá pravomoc vydávat zákony vztahující se na Finsko bez schválení finského sněmu. Naopak, dle Matouška, tato nová ruská ústava jen potvrzuje starou finskou ústavu, přičemž se odvolává na některé z předních státovědců, jakkoliv jsou jejich závěry často rozdílné. Nejpřesnější mu nakonec připadá závěr německého právního historika Conrada Bornhaka (1861–1944) charakterizující finské postavení jako neúplnou inkorporaci v ruské říši. Ale

⁷⁵² J. Matoušek, *Finská otázka*, in: *Naše doba*, XVIII/1911, s. 11.

⁷⁵³ J. Matoušek, *Finská otázka*, in: *Naše doba*, XVIII/1911, s. 11.

⁷⁵⁴ J. Matoušek, *Finská otázka*, in: *Naše doba*, XVIII/1911, s. 11–12.

⁷⁵⁵ J. Matoušek, *Finská otázka*, in: *Naše doba*, XVIII/1911, s. 109.

ani s Bornhakovou definicí není Matoušek úplně spokojený. Zásadní nejsou pro něj ani tak právníké termíny, jako spíše faktické poměry, jež shrnuje do následujících šesti bodů, ze kterých dle jeho názoru jasně plyne, že Finsko je sice částí ruské říše, ale krom otázek týkajících se zahraničních věcí, armády a panovnické rodiny, se řídí vlastními institucemi a vlastním zákonodárstvím.

1. Finsko má své území přesně ohraničené od roku 1812, kdy zvětšeno o Wiborg.
2. Finsko má svůj zvláštní národ z části finského, z části skandinávského původu, tento národ má svůj zvláštní národnostní ráz.
3. Finsko má svou zvláštní státní příslušnost, ovšem rázu ne mezinárodního, nýbrž jen státoprávního (na venek jsou Finové Rusy); příslušnost lze získat zrozením neb naturalisací.
4. Finsko má svou zvláštní ústavu – omezenou monarchií, kde vládne velkokníže dle zákonných předpisů se sněmem.
5. Finsko má své zákony buď švédského původu, nebo domácí, vzešlé za spolupůsobení vlády a stavů.
6. Finsko má své vládní orgány: velkoknížete, stát. sekretáře, generál gouvernera se senátem, má svůj zákonodárný orgán, sněm a vlastní orgány správní.⁷⁵⁶

Díky všem těmto skutečnostem, které byly Rusy uznávány po dlouhých 90 let, je dle dr. Matouška jen logické, že Finové po více než 100 letech, během kterých žili v rámci ruského impéria, jsou přesvědčeni o faktu, že: „*Finsko je samostatná veřejnoprávní korporace, je samo subjektem státní moci, není pro něho jiných právních závazků než těch, jež vycházejí ze zákonů ústavně – tj. v souhlasu mezi carem, velkoknížetem a sněmem vydaných – aneb z nařízení vycházejících od finských vládních neb správních úřadů.*“⁷⁵⁷

V poslední části své stati se autor zabývá nejen protiprávním obsahem nových ruských zákonů, ale i nezákonnou formou, jakou byly uvedeny v život. Nejprve se zaměřuje na Únorový manifest z roku 1899, který určoval, že všechny finské návrhy zákonů, týkající se nějakým způsobem ruské říše nebo jejich zákonů, musí být dány ke schválení petrohradské vládě, což je dle Matouška jasné porušení stávajících pořádků. Zcela logicky vyvozuje, že de facto každý finský zákon může být prohlášen za zákon vztahující se i na celou říši a podléhající tedy rozhodnutí ruské vlády. Ještě více jej ale pobuřuje forma, jakou byla tato změna uvedena v platnost. „*Carský manifest vydán mimo to formou zcela protiústavní. Pouhým carským nařízením změněna finská ústava – neboť omezení zákonodárné kompetence finského sněmu je přece změnou finské ústavy! - a nařízení to dáno pouze k dobrozdání sněmu! Jisto je, že i ústava se může měnit, ale to zase jen ústavní formou, totiž týmiž*

⁷⁵⁶ J. Matoušek, *Finská otázka*, in: *Naše doba*, XVIII/1911, s. 110–111.

⁷⁵⁷ J. Matoušek, *Finská otázka*, in: *Naše doba*, XVIII/1911, s. 111.

orgány, kterými vznikla, zde tedy jen za souhlasu sněmu.“⁷⁵⁸

Ještě větší pohromou pro Finsko ale dle jeho názoru bylo nařízení z června 1908, stanovující, že finský generální guvernér nebo ministerský sekretář mohou carovi předkládat návrhy zákonů pouze v přítomnosti prezidenta ruské ministerské rady. Přestože šlo o nařízení více méně formální, poněvadž zejména finský generální guvernér (F. A. Seyn) patřil mezi nejsilnější zastávce rusifikační politiky ve Finsku, každopádně tak ruská vláda získala neomezenou pravomoc zasahovat do Finských záležitostí. Přičemž, jak Matoušek na několika příkladech ukazuje, nejednalo se jen o zásahy do finského zákonodárství, ale i do rozhodování o každodenních záležitostech podléhajících státní správě, z čehož nakonec vyvozuje, že prakticky už neexistuje žádná čistě vnitřní finská záležitost.⁷⁵⁹ Jako smutný dovětek o konci finské samostatnosti pak uvádí řeč ruského předsedy vlády Stolypina z května 1908.

Stolypin v této řeči zcela otevřeně staví se proti finské samostatnosti. Na oko probírá Stolypin státovědecky všechny důvody pro i proti samostatnosti Finska – hlavní však důraz klade jinam. Z Finů dělá revolucionáře, vypočítává, kde jaká puma padla – v tom pokojném Rusku! - k ochraně burcuje vlastenectvím ruských lidí, přímo šovinisticky volá Rusy do boje proti Finsku, ba snižuje se i demokratismu: „druhdy vláda chránila ruskou svrchovanost, dnes je zde lid, který vy zastupujete ...“ atd. Už ze stylisace celé řeči je vidět, že Stolypin je víc doma zde, než v těch státovědných vývodech. A právě tato – formálně skutečně pěkná, všemocně vyšperkovaná – část řeči Stolypinovi ukazuje, že ani Stolypin sám neměl dosti důvěry ve své státovědecké důkazy a proto dumu chce přesvědčit, že přijetím protiústavních zákonů hájí svaté zájmy říše ruské.⁷⁶⁰

Rok 1911 pak přináší z Matouškova pohledu naprostý konec finské autonomie. Seznam společných záležitostí říše a Finska je natolik rozšířen, že prakticky nezbývá žádná oblast, která by zůstala v čistě finské kompetenci. Jak Matoušek popisuje, finský sněm se stává prakticky jen poradním orgánem s velmi omezenými pravomocemi.⁷⁶¹ Závěr Matouškova článku se nese ve značně pesimistickém duchu.

Finskému národu však, zvyklému samostatnému ústavnímu životu, přesvědčenému o tom, že Finsko nejen mělo, ale posud má právo na samostatnost, národu, který samostatnosti té po 90 let užíval – tomu není tak bezvýznamným, když se trůn, odkud před 100 lety slyšel od cara ujištění, že zachová práva všech stavů a obyvatelů země, slyší najednou řeč docela jinou: Tvá autonomie sahá jen tak

⁷⁵⁸ J. Matoušek, *Finská otázka*, in: *Naše doba*, XVIII/1911, s. 111–112.

⁷⁵⁹ J. Matoušek, *Finská otázka*, in: *Naše doba*, XVIII/1911, s. 112.

⁷⁶⁰ J. Matoušek, *Finská otázka*, in: *Naše doba*, XVIII/1911, s. 112–113.

⁷⁶¹ J. Matoušek, *Finská otázka*, in: *Naše doba*, XVIII/1911, s. 113.

daleko, pokud já, jako car ruský, tu autonomii dle své vlastní vůle připustím.⁷⁶²

Přesto však konec stati nevyznívá úplně defetisticky. Autor je si sice vědom momentální bezvýchodnosti finské situace, varuje však Stolypina a ruskou vládu, že revoluce nemusí vycházet jen zdola, nýbrž i ze shora, ty navíc mohou být i mnohem nebezpečnější. Finsko se postavilo ruské dumě na odpor a Finové odmítají ve své zemi uvádět nové zákony v platnost. Přes ruskou snahu vypisovat nové volby a přesvědčit Finy, aby zvolili jiné povolnější poslance, Matoušek s radostí pozoruje, že finský lid pevně vytrvává ve svém odporu a nepodřizuje se ruskému nátlaku. Naopak autor spíše očekává, že tento odpor bude ještě časem sílit a při zatvrzelém postoji ruské vlády může způsobit i revoluci. Přičemž násilná forma převratu by podle Matouška byla jen adekvátním vyústěním působení ruské vlády. Násilí dle něj plodí jen násilí.⁷⁶³

7.8.1.2. Boczkowského Finsko a finská otázka

Velice podrobně se finské otázce, jak už to napovídá název jeho knihy, věnoval také polský emigrant Hypolit Boczkowski (1885–1939) žijící v Praze. Jelikož část jeho rodné země byla pod ruskou nadvládou a stejně jako ve Finsku i ruské části Polska probíhala na konci 19. a na začátku 20. století urputná rusifikace, je logické, že jeho postoj byl silně protiruský. Boczkowského úvahy o Finsku a finské otázce nejprve vyšly roku 1910 ve formě několika statí v plzeňském týdeníku *Směr*. V témže roce také uveřejnil článek o finské univerzitě a studentstvu v časopise *Hlídku Času*.⁷⁶⁴ Jelikož Boczkowskému přišlo téma finské otázky stále velmi aktuální, rozhodl se v následujícím roce spojit tyto své články do útlé brožury vydané knihtiskařem Antonínem Reisem na Vyšehradě. Hned v předmluvě se autor zmiňuje o ruských útocích na finskou samostatnost a jejich aktuálnosti v dnešní době.

Loni, když protifinské útoky ruské vlády, porušující hrubě dosavadní politickou samosprávu Finska a tudíž znemožňující normální rozvoj finského národa v budoucnosti – dosáhly svého vrcholu [...]

Ježto rusko-finský konflikt není ještě dosud rozřešen a ježto se zdá, že dle dosavadního počínání carské vlády vůči Finsku – bude nejpravděpodobněji rozuzlen protifinským coup d'état – je finská otázka pořád akutní a den ode dne

⁷⁶² J. Matoušek, *Finská otázka*, in: *Naše doba*, XVIII/1911, s. 113.

⁷⁶³ J. Matoušek, *Finská otázka*, in: *Naše doba*, XVIII/1911, s. 114.

⁷⁶⁴ Realistický týdeník *Směr* vycházel v letech 1910–1915 za redakce Karla Pelanta. *Hlídku Času* vycházela v letech 1906–1914 v Praze.

palčivější.⁷⁶⁵

Také Boczkowski se na začátku své knihy soustředí na historické kořeny ruského útlaku a to nejen ve Finsku, ale i v jiných částech ruské říše, které byly během staletí začleněny do carského impéria. Poukazuje na předešlé rusifikační snahy v jiných částech ruského příhraničí a z nich vyvozuje, že tato politika je pro Rusko klíčovou ve snaze zajistit si bezpečí samotného jádra říše. Necelé století klidu, jež bylo Finsku dopráno, zapříčinila pouze zaneprázdněnost carských úředníků s porušováním jiných většinou méně vyspělých částí říše. Boczkowski vidí kořeny této politiky už ve vládě cara Petra I. a jeho snaze ovládnout východní pobřeží Baltského moře. Na ni následně navázali Petrovi následníci a následnice, přičemž mezi nejaktivnější v tomto ohledu podle autora patřila především Kateřina II. Současná ruská politika ve Finsku tak vlastně byla jen vyústěním více než dvě století trvajících snah ruských panovníků ovládnout a asimilovat co největší území na severovýchodě Evropy.⁷⁶⁶

Následně se pisatel věnuje prvopočátkům obrození samotného finského národa, které klade do souvislosti s vývojem v celé Evropě a dalších národních hnutí tzv. inferiorních národů. Ačkoliv kořeny finského národního hnutí klade už do období reformace, zdá se, že Boczkowski klade velký důraz na působení ruských vlivů především v 19. století. Tyto ruské zásahy ovšem nepovažuje za projev ruských sympatií vůči Finům nebo jiným emancipujícím se malým národům, ale pouze snahou jakýmkoliv způsobem oslabit lokálního rivala, Švédsko. Hlavními aktéry národního obrození jsou však podle něj sami Finové.

Avšak všechny tyto pokusy měly jen druhořadý vliv na národní sebeurčení Finů. Vzkříšení finského národa je zjevem obdobným obrození mnohých evropských národů a bylo přivoděno týmiž příčinami.

Odtržení Finska od Švédska bylo jaksi zevní událostí, jež dala průchod samotnému nacionálnímu hnutí mezi Finy, neboť připojení Finska k Rusku zcela přirozeně mělo za následek zeslabení švédských vlivů na finský národ.⁷⁶⁷

Boczkowski si také všímá, že na počátku finského národního hnutí stála v čele skupina inteligence, jejímž jazykem byla švédština, nicméně identifikující sebe sama jako Finy a propagující finštinu jako národní řeč. Jak autor zmiňuje, proti této skupině tzv. finomanů se později vyvinula opozice z řad švédsky mluvících Finů, označovaných jako švédomani, kteří zastávali stanovisko

⁷⁶⁵ H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 4.

⁷⁶⁶ H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 5–6.

⁷⁶⁷ H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 8–9.

o nadřazenosti švédské řeči a kultury a její nezbytnosti pro Finsko

Finsko musilo prodělati kulturní boj o svou národní samostatnost a mateřskou řeč, boj, který podstoupili i ostatní „inferiorní“ evropští národové, hlásící se v téže době k svéprávnosti a samostatnosti. Rozdíl snad je v tom, že ve Finsku zápolení to bylo vedeno v kulturních mezích a kulturními prostředky, kdežto jinde, jak známo, tento národní zápas často vedl se a musil býti veden pomocí velmi nekulturních prostředků a způsobů. Příznivou okolností pro finské obrození bylo také to, že ruská vláda zaujala vůči němu dosti vlídné stanovisko. Ne snad z důvodů nějakých zvláštních sympathií k tomuto hnutí, nýbrž prostě proto, poněvadž spatřovala v něm silný protišvédský činitel a o to především běželo ruské vládě.⁷⁶⁸

Zajímavý je bezesporu Boczkowského postřeh týkající se ruských cílů a záměrů ve Finsku. Pro jejich přiblížení cituje jeden z posudků, který do Petrohradu poslal finský generální guvernér hrabě Berg roku 1856.⁷⁶⁹

„Co se týče budoucnosti, kterou věští finskému národu p. Snellman (jeden z pionérů finomanů), enre nous soit dit, nevěřím příliš těm prorocstvím. Mám za to, že toto plémě není předurčeno k tomu, aby hrálo významnou úlohu mezi kulturními národy Evropy. Naopak pro nás musí býti ono prostředkem k definitivnímu vysvobození Finska z moci švédských vlivů. A k tomu musíme se snažiti. Finskému lidu jest třeba dáti dobrou mravně náboženskou výchovu a hospodářské vzdělání; dále můžeme dbáti o lidovou poesii, vůbec jest třeba vysvětliti Finům, že naše vláda jest lepší a prospěšnější, než švédská. Co se týče jiných finomanských snů, které vymykají se z tohoto programu, působí na mne dojmem bublin.“⁷⁷⁰

V dalším odstavci Boczkowski Berga částečně obhajuje, s poukazem na fakt, že výše zmíněná zpráva mohla být jen snahou přesvědčit centrální vládu v Petrohradu, aby finské emancipační snahy posuzovala benevolentněji, s tím, že se jich v žádném případě nemusí obávat. Zároveň však Boczkowski píše, že vedoucí fennomané si byli dobře vědomi ruského postoje vůči svému hnutí a snažili se této situaci využít, jak autor dokazuje na příkladu korespondence jednoho z vůdců finského národního hnutí J. V. Snellmana. Ten prý prohlásil: „*Nahoře trpí ještě finomany. Tato snášenlivost je podmíněná politickými kombinacemi. Avšak politikové mýlí se často ve svých výpočtech. Připouštějí probuzení národního vědomí, neboť doufají, že se jim podaří pak naložiti s ním podle jich vůle. Historie však skýtá nám zcela opačné příklady.*“⁷⁷¹

⁷⁶⁸ H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 9.

⁷⁶⁹ Hrabě Friedrich Wilhelm Rembert von Berg (1794–1874) pocházel z německé pobaltské šlechtické rodiny, která sídlila v dnešním Estonsku, a působil v pozici finského generálního guvernéra v letech 1855–61.

⁷⁷⁰ H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 9–10.

⁷⁷¹ H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 10.

V následující pasáži se autor opět vrací zpět k popisu rusifikační politiky carské vlády ve Finsku a její srovnání s ostatními částmi ruské říše, především pak s Polskem. Poukazuje na fakt, že jakmile si ruská vláda uvolnila ruce v ostatních záležitostech, hned proti dříve tolerovaným finským výsadám a privilegiím zaútočila a rozhodla se je striktně omezit.

Z uvedeného vysvítá, že vůči Finsku, jak i vůči ostatním „okrainam“, ruská vláda zaujímalá totéž stanovisko: chtěla stůj co stůj porušiti je. K dosazení toho cíle používalo se různých prostředků a nestejně vládní taktiky, dle toho, jaký byl poměr té které „okrainy“ k carské říši.

Se stále vzpírajícím se Polskem nakládáno bylo krutě a bezohledně. S loyálními Finy vlídně se koketovalo, trpěna byla jejich ústava a samospráva, ovšem, dokud toho vyžadovaly jiné státní záležitosti Ruska. Nyní však, více než po staletém spolužití. Rusko bezohledně zrušilo i finskou samosprávu a ústavu. Ne proto, že Finsko snad popudilo něčím Rusko proti sobě, nýbrž jednoduše proto, poněvadž ruská vláda nepotřebuje již s ním koketovati.⁷⁷²

Určitě nepřekvapí, že významnou roli v rozvoji finského národního hnutí Boczkowski přikládal literatuře. Proto se také v dalším textu zmiňuje o založení finské literární společnosti a jejích předních členech, z nichž velká většina patřila k předním osobnostem fennomanského hnutí. Samozřejmě nezapomíná ani na nejznámější finské literární dílo, *Kalevalu* a jejího autora E. Lönnrota a stručně popisuje vznik a pozadí tohoto slavného eposu. Zároveň také upozorňuje na nedávné pětasedmdesáté výročí vzniku *Kalevaly*, které bylo ve Finsku slaveno s náležitou hrdostí.⁷⁷³

Poukazuje také na to, že svůj literární spolek měli od r. 1885 i švédsky mluvící obyvatelé Finska. *Švédské literární sdružení Finska*, jak se jejich spolek jmenoval, mělo za úkol především studovat kulturní vlivy Švédska a švédštiny na vývoj ve Finsku v dřívějších dobách. Stejně jako finský spolek, i švédský se vcelku zdařile rozvíjel a prosperoval.

Založení *Finské literární společnosti* však pro Boczkowského bylo jen počátkem. Dalším krokem podle něj bylo prosazení finštiny jako úředního a vyučovacího jazyka, přičemž tento fakt z jeho pohledu v podstatě sankcionoval existenci finského národa.⁷⁷⁴ Stejně jako v předchozích částech své práce se i zde zmiňuje o ulehčené pozici Finů, kteří nemuseli svůj jazyk prosazovat proti jazyku vládnoucího národa.

V tom ohledu byli mnohem šťastnější nežli většina druhých obrozených národů.

⁷⁷² H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 10.

⁷⁷³ H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 10.

⁷⁷⁴ H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 12.

Vůči jazykovým požadavkům Finů ruská vláda zaujala stanovisko dosti shovívavé, ovšem z důvodů politických: vždyť zavedení finštiny znamenalo zeslabení švédských vlivů ve Finsku. Proto finština nabývala pozvolna práv zemské řeči; byla připouštěna jako nutné zlo pouze na neurčitou dobu, aby v 90tých letech za pověstné vlády Bobrikova byla vytlačována násilně zaváděnou ruštinou.⁷⁷⁵

V dalších pasážích své knihy se autor věnuje z národnostního pohledu méně ožehavým otázkám. I když ani zde neváhá poukázat na ruskou rozpínavost a panovačnost. Můžeme se tak dočíst například o tom, jak jednotlivé finské politické strany vnímaly „židovskou otázku“, jaké bylo národnostní složení ve Finsku a do kterých států Finové v průběhu 19. století nejvíce emigrovali. Zde neopomíná zmínit, že největší vlna emigrace byla zapříčiněna rusifikačními tlaky na konci 19. století, kdy z Finska odešlo především mnoho mladých mužů, aby se vyhnuli odvodům do ruské armády. Dalšími tématy jsou například finské školství, průmysl nebo hospodářství. Velmi zajímavý je jeho popis finského protialkoholického svazu a jím prosazovaného abstinenciálního hnutí, kterému ovšem, jak Boczkowski s velkou nelibostí popisuje, byly házeny klacky pod nohy ze strany ruské vlády. Přes popis finského obchodu a vývozu se pak opět dostává k současným sporům, mezi ruskou vládou a Finy, přičemž vinu samozřejmě vidí jednoznačně na ruské straně, která se dle něj snaží omezit ekonomickou samostatnost Finska, což by ovšem pro tuto zemi znamenalo naprostou hospodářskou katastrofu.⁷⁷⁶

Následně se opět vrací k hlavnímu tématu své práce, tj. otázce státoprávního postavení Finska v rámci ruské říše, a odkazuje na mnohé evropské právní experty, např. C. Bornhaka, G. Jellineka, F. Despangeta, ale i již výše zmíněného Dr. Matouška a jeho práci otištěnou v *Naší době*. Píše, že Finové v rámci své autonomie disponovali i vlastní ústavou, která byla navíc uznána všemi ruskými panovníky a vládou. Na tomto se podle něj shodli nejen všichni západoevropští právní teoretikové, ale i přední ruští učenci, z těch jmenuje např. B. Čičerina, A. Gradovského nebo V. Sergejeviče. Jakékoliv porušení finské autonomie ze strany ruské vlády je pak tedy logicky protiprávní, přestože se tato snaží všechny finské výroky o státní samostatnosti Finska označit za legendy konstruované finskými vlastenci a univerzitou v Helsinkách.

[...] Faktem jest, že po dobu 90 let žilo Finsko nerušeným ústavním životem; faktem jest dále, že ruská vláda a panovníci uznali de jure platnost finské ústavy, nýbrž také poněkud přičinili se (hlavně Alexandr II.) o prohloubení a rozšíření jejího obsahu.

A když dnes ruští šovinisté a vláda s ministerským předsedou Stolypinem v čele

⁷⁷⁵ H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 12.

⁷⁷⁶ H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 13–26.

prohlašují tento fakt za utopii a shora uvedený názor o státní samostatnosti Finska nazývají legendou, jež vznikla a vyvinula se v Helsingforské universitě postupem času a pomocí osvětových ústavů rozšířena byla po celém Finsku tak, že dnes stala se sui generis vlasteneckou dogmou finského národa – svědčí to pouze o naprostém zániku u nich sebemenšího citu spravedlnosti a pravdy, elementární etiky a práva.⁷⁷⁷

Jedním z prvních ruských útoků na finskou autonomii byl Boczkowského Únorový manifest z roku 1899, vůči kterému, jak píše, se zvedla obrovská vlna protestů nejen ve Finsku, ale i po celém světě. Nejúčinnější zbraní proti ruskému útlaku se zpočátku zdála politika pasivní rezistence a Boczkowski stejně jako všichni ostatní čeští autoři velice chválí Finy za nenásilný průběh jejich protestů. Tento postoj však, jak píše, záhy doznal změny

Avšak po roku 1899 mezi Finy nalezla ohlas a částečně byla přijata myšlenka aktivního protestu proti ruským vetřelcům. Za takových okolností vznikla po roce 1899 finská strana „aktivního protestu“, připouštějící dokonce terror, jako taktický prostředek. V souvislosti s tím jest několik atentátů, spáchaných v letech 1904-1905 na vyšších ruských hodnostářích ve Finsku, arci zuřivých porušovatelů (Bobrikova, Mjasojedova).⁷⁷⁸

Ani Boczkowski neopomněl ve své práci zmínit zásadní přeměnu, kterou finský politický systém prodělal po roce 1905. Velice chválil Finy za zavedení všeobecného volebního práva, tuto skutečnost ještě, dle jeho názoru, umocňoval fakt, že volební právo obdržely i ženy, které se ihned velmi aktivně zapojily do politického dění.

V tom ohledu helsingforský sněm jest nejpokrokovějším a nejmodernějším v soudobé Evropě a předčí ostatní evropské parlamenty, pro něž otázka proporcionálního zastoupení a poskytnutí ženám volebního práva jest stále ještě kamenem úrazu.

Dlužno zde podotknouti, že ženy-poslanci na finském sněmu netvoří zvláštní skupiny, nýbrž jsou členy jednotlivých politických stran [...]

Tyto číslice jsou výmluvné a dobře svědčí o politické vyspělosti finské ženy. Zároveň mohou poskytnouti dobré poučení všem odpůrcům volebního práva pro ženy, zejména těm, kteří tak rádi poukazují k domnělé politické „nevyspělosti“ žen.⁷⁷⁹

Hned v následujících letech však přišla pro Finsko opět pohroma, kterou Boczkowski považuje za ještě horší než události v letech 1899-1905. Popisuje, že po roce 1908 začala ruská vláda s ještě

⁷⁷⁷ H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 31.

⁷⁷⁸ H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 35.

⁷⁷⁹ H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 36.

usilovnější rusifikační politikou, využívající tentokrát do značné míry i ruský tisk, ve snaze získat na svou stranu ruskou veřejnost. V ruských periodikách začaly vycházet články namířené proti Finsku a obviňující je tu z velezrady a spolčování s cizími velmocí, jindy zase ze spolupráce s ruskými revolucionáři. Dalším oblíbeným tématem pro ruské noviny bylo obviňování Finů z velkofinské myšlenky a snahy ovládnout ostatní ugrofinské národy žijící v dalších příhraničních oblastech Ruska (Ingrové, Karelové, Estonci, atd.). Všechna tato propaganda byla dle Boczkowského pouze snahou lživě pošpinit a denunciovat Finy, ve snaze obrátit proti nim myšlení ruské veřejnosti.⁷⁸⁰

Boczkowski dále popisuje vydání zákona roku 1906, kterým bylo Finsko vyhlášeno jako integrální součást říše a tím pádem podřízené ruskému zákonodárství. Ten ovšem Finové odmítali a snažili se najít jiná méně kontroverzní řešení.

Je pochopitelné, že Finové energicky protestovali proti takovému libovolnému porušení jejich ústavy. Ježto však jistý *modus vivendi* v té příčině považovali za nevyhnutelný – ze své strany, navrhovali, aby různé sporné a společné rusko-finské záležitosti byly projednávány v delegacích (na způsob rak.-uher.) anebo ve zvláštních rusko-finských konferencích, svolávaných ad hoc podle potřeby od případu k případu.

Dlužno podotknouti, že v celé té aféře Finové zaujali velmi důstojné a korektní stanovisko. Přesně přidržovali se zákona. Při tom však v mezích možností udělali vše, co by mohlo přispěti k rozřešení tohoto sporu.⁷⁸¹

Ačkoliv Finové tak dle Boczkowského byli ochotni k určitým ústupkům, postoj ruské vlády je donutil tvrdošíjně oponovat novým ruským zákonům a nařízením a odmítat přijmout jejich platnost pro Finsko a jeho obyvatele. Celý spor tudíž z jeho pohledu míří do slepé uličky, kde ani jedna ze svářících se stran není v dané situaci ochotná ke změně svých stanovisek, z čehož ale jednoznačně viní ruskou vládu a její snahu zlikvidovat finskou autonomii v rámci carské říše.⁷⁸²

Boczkowski následně odhaluje pravou podstatu nových ruských zákonů na příkladu chování ruského poslance Puriškeviče⁷⁸³ „*Pravý význam a úkol toho činu ruské vlády dobře vystihl pověstný dumský poslanec (jinak zcela nepřičetný člověk) Puriškevič, když povykoval v Dumě hned po schválení finské předlohy – Finis Finlandiae! Ano, o to právě běželo ruské byrokracii a ruským*

⁷⁸⁰ H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 38.

⁷⁸¹ H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 39.

⁷⁸² H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 39.

⁷⁸³ Vladimír Mitrofanovič Puriškevič (1870–1920) byl mezi poslanci v Dumě znám jako přední zástupce radikálních monarchistů. Proslavil se zejména spoluúčastí na vraždě náboženského mystika Rasputina roku 1916.

šovinistům. Ne sebeobrana Ruska jak tvrdil ministerský předseda Stolypin, nýbrž zničení finské svobody a samosprávy - „*Finis Finlandiae!*“⁷⁸⁴

S ohledem na pevný postoj finských stran a nekompromisní politiku ruské vlády viděl Boczkowski jediný možný rezultat. S pocitem beznaděje se smířoval s faktem, že Finsko bohužel bude muset tlaku carské byrokracie podlehnout.

Finská tragédie spěje ke svému konci – k rozuzlení. Neboť je nepochybné, že v nejbližší době ruská vláda provede svůj poslední tah: zničí finskou samosprávu a ústavu, vydá všanc kruté a bezohledné rusifikaci tento jediný evropský ostrov opravdové svobody a pokroku.

Osud „země tisíce jezer“ je již rozhodnut.⁷⁸⁵

Co Boczkowského deprimuje možná ještě více je praktická nečinnost evropských vlád. Finům se sice dostalo podpory z řad univerzitních profesorů, umělců i některých evropských politiků, ale žádná z vlád evropských mocností otevřeně nevystoupila na podporu Finska. Hlavní příčinu autor vidí v obavě ostatních mocností z vlastních minorit a ovládaných národů. Jak Boczkowski vyvozuje, evropské vlády odmítaly vystupovat proti jiným mocnostem a otevřeně podporovat jimi ovládané národy, protože si uvědomovaly, že by se v budoucnu mohly ocitnout v podobné situaci. Na podporu Finska sice vystoupila evropská veřejnost, ale váha jejího slova byla velice slabá a veškerá politika byla stále v rukou vlád, které jen málokdy braly ohled na mínění veřejnosti. Navíc ruská vláda všechny projevy podpory Finsku považovala za nemístný zásah do svých vnitřních záležitostí.⁷⁸⁶

Přestože Boczkowski nevidí žádnou šanci jak zachránit malé Finsko od pohromy rusifikace, neumírá v něm naděje a optimismus. Finové se dle něj sice budou muset smířit s rusifikací své země, ale ruská vláda ani tak nemůže dosáhnout svého cíle. Může sice zrušit finskou autonomii a ústavu, ale nikdy se jí nemůže podařit podmanit si finský národ.

Zruší sice finskou ústavu a samosprávu, ale tím nikterak nezničí finského národa. Finský národ, který přemohl fysickou degeneraci, hrozící mu záhubou před půlstoletím, jenž průběhem této doby obrodil se od základů tělesně i mravně, vytvořil svoji vlastní, svéráznou, veskrze demokratickou, pokrokovou, moderní kulturu – ten národ jistě obstojí před carským násilím, vytrvá v příštím boji se

⁷⁸⁴ H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 40.

⁷⁸⁵ H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 41.

⁷⁸⁶ H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 40.

zanikajícím ruským absolutismem.⁷⁸⁷

Závěrečná kapitola knihy se obsírněji věnuje univerzitě v Helsinkách a jejímu studenstvu. Krom stručné historie univerzity se zmiňuje především osvětové činnosti finských studentů v druhé polovině 19. století, kterou studenti výrazně přispěli k šíření národních myšlenek především na venkově. Univerzita hrála dle jeho názoru ve finské historii vždy významnou roli. Ať již šlo o vytváření spisovného jazyka v dřívějších dobách, nebo v šíření národní emancipace v dobách nedávno minulých. Univerzita v Helsinkách tudíž byla „*nejen chrámem abstraktní theoretické vědy, nýbrž byla také živou svatyní obrození finského národa. V tom její ohromný národní, sociální a kulturní význam.*“⁷⁸⁸ Právě odtud se šířily myšlenky podporující finskou kulturu, literaturu i umění. Není tedy divu, že drtivá většina čelních představitelů národního hnutí byla nějakým způsobem spojena s univerzitou v Helsinkách, přičemž mnoho z nich zde působilo nejen ve funkcích profesorů, ale i děkanů a rektorů.

Je zajímavé, že přes veškerou skepsi, kterou v roce 1911 Boczkowski ohledně budoucího vývoje ve Finsku cítil, můžeme stále vidět jeho víru v lepší budoucnost. Staré absolutistické režimy, jako ten v Rusku, byly podle něj odsouzeny k zániku a bylo tedy jen otázkou času, kdy se malým národům bojujícím o svoji samostatnost nebo autonomii podaří dosáhnout svého cíle. Z celé knihy tak můžeme vyčíst nejen silné antipatie k carskému režimu v Rusku⁷⁸⁹, ale i jeho vřelé sympatie vůči malým emancipujícím se národům.

7.8.1.3. Časopis *Čas* a jeho vnímání rusko-finské otázky

Hned na začátku roku 1912 realisty vydávaný *Čas* ve svých krátkých zprávách ze zahraničí informoval o ruském útlaku ve Finsku.

Jako carské Rusko stíhá vlastní příslušníky, tak potlačuje i národnosti jiné, žijící pod jeho žezlem. Proti Finům usiluje se z Petrohradu, aby zbaveni byli své samostatnosti [...]⁷⁹⁰

⁷⁸⁷ H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 41–42.

⁷⁸⁸ H. Boczkowski, *Finsko a finská otázka*, s. 50.

⁷⁸⁹ Boczkowski se věnoval tomuto tématu i později viz: H. Boczkowski, *Černá kniha ruské vlády: sborník původních zpráv a dokladů o carské hrůzovládě a týrání vězňů v Rusku*, Praha 1914; H. Boczkowski, *Revoluční Rusko, Několik kapitol z ruského osvobozenského hnutí*, Praha 1917 případně i studie *O trestu smrti v Rusku* vydaná nakladatelstvím Štokrán a Jaroš v Praze 1911. Z těchto prací můžeme jasně vidět, že vůči carskému režimu choval velké antipatie. Carovo svržení v únoru 1917 tak Boczkowski kvitoval s velkým povděkem.

⁷⁹⁰ *Čas*, č. 6, 6. 1. 1912, s. 3.

O pár týdnů později se v redakci *Času* zaměřili na otázku finských poplatků za brannou povinnost. Jednalo se, jak už bylo výše zmíněno, o náhradu, kterou Finové platili místo vysílání svých vojáků do ruské armády. Obě strany považovaly zákon za nepřiměřený a nespravedlivý. Ve Finsku nechtěli platit stále se zvyšující poplatky za ruské výboje na Balkáně, Kavkaze nebo dokonce na Dálném Východě. Ruská generalita naopak volala po ještě větším zpoplatnění a povinných odvodech Finů, kteří podle jejího názoru stále nepřispívali na válečné snažení ruské říše tolik, jako jiné části impéria. Celá situace je v *Času* pouze velice stručně nastíněna v článku s názvem *Ruský zákon o zdanění Finska schválen* s odvolání na nejnovější vývoj událostí. Autor článků tak informuje jak o samotném novém zákonu, který byl schválen dumou, tak námitkách, které vůči němu zástupci obou stran (tj. finského senátu a ruské vlády) vznesli.⁷⁹¹

Nejvíce pozornosti se Finsku v *Času* dostalo v prvním únorovém vydání, ve kterém vyšel obsáhlý článek s názvem *Rusko a Finsko*. Zprvu se ještě vracel k novému zákonu vymezujícímu Finsku poplatek místo branné povinnosti mladých Finů v carské armádě. Samotná otázka byla považována do jisté míry za marginální, autor však správně poukazuje, že v souvislosti s dalšími protifinsky zaměřenými zákony vyvolává ve Finsku mnohé nepokoje, které, jak je v textu naznačeno, by mohly způsobit dlouhodobé a trvalé škody v rusko-finských vztazích, a vést k podobnému odporu, jaký byl vůči Rusům veden například v Polsku. Namísto řešení vlastních vnitřních problémů, které jsou dle autora více než závažné, tak ruská vláda rozpoutává nevoli v pokrokové zemi s demokratickou organizací, vedenou lidmi dbalými pořádku. Pisatel článku sice přiznává, že státoprávní postavení Finska vůči Rusku není úplně zřejmé a lze jej vykládat různě. Na druhou stranu poukazuje na fakt, že tento stav fungoval již více než sto let a není tedy zřejmý důvod, proč jej najednou měnit. Navíc ve chvíli, kdy je třeba v ruské říši řešit mnohem palčivější otázky.⁷⁹²

Jak je v článku připomenuto, nový ruský zákon převedl většinu kompetencí ohledně Finska, do pravomoci ruské vlády. Ruští ministři sice měli o finských otázkách rozhodovat pouze v případě, že se současně vztahovaly i na samotné Rusko, ale rozhodnutí zda tomu tak je či ne záleželo pouze na nich. De facto tak mohlo být veškeré finské dění posuzováno jako „záležitost říše“ a tudíž náležící do pravomoci petrohradské vlády.

[...] 20. května, skutečně nařízeno bylo [...] aby všechny vážnější finské záležitosti dostávaly se k nejvyššímu potvrzení jen prostřednictvím ministerské rady, což de facto znamenalo odstrčení ministra – státního sekretáře pro záležitosti finské

⁷⁹¹ Čas, č. 24, 24. 1. 1912, s. 3.

⁷⁹² Čas, č. 32, 1. 2. 1912, s. 1.

a finského senátu.⁷⁹³

Nejprve byla sestavena rusko-finská komise, která měla otázku nového zákona vyjednat. Ale poté co se ukázalo, že obě strany, zastoupené v komisi, se nejsou schopny dohodnout, schválila ruská дума i přes protesty finských zástupců návrh zákona prakticky v původním znění. Odkazováno bylo právě na samotný zákon, který ruské vládě umožňoval rozhodovat o finských záležitostech vztahujících se k samotné říši. Na základě toho byl rozpuštěn finský sněm. Došlo tak k paradoxní situaci, kdy ruská vláda a дума obešly souhlas finského sněmu za pomoci zákona, který se tímto způsobem vlastně teprve snažily uvést v platnost.⁷⁹⁴

Nový zákon, který umožňoval ruské vládě výrazně ovlivňovat dění ve Finsku, začal být hned po schválení využíván, nebo lépe řečeno z finského pohledu spíše zneužíván. Nejprve byl pomocí tohoto zákona definitivně odsouhlasen již jednou zavedený poplatek, který muselo velkovévodství platit místo odvádění svých mladých mužů do carské armády. O něco později byl zákon použit pro udělení stejných občanských práv ruským poddaným cara žijícím ve Finsku, jaké měli sami Finové.⁷⁹⁵ Autor článku poznamenává, že ruská vláda tímto svým postupem dokázala odradit i své dřívější finské spojence z řad starofennomanů, takže nakonec proti ní stálo prakticky celé Finsko, sjednocené ve svém odporu.

Takovéto jednání vyvolalo jednohlasný protest a celé hnutí ve Finsku, v jehož čelo postavili se nejvyšší instituce finské – sněm a senát. Rozpuštění sněmu jen ještě utvrzovalo odpor finský. A když ve volbách podléhala strana Rusku nejpopovlnější, strana starofinská, ruská vláda přestala rozpouštět finský sněm.

Kdežto sněm s novými a novými volbami byl stále radikálnějším nepřítelem Ruska, v senátě bylo tomu naopak. Zprvu senátoři náleželi stranám konstitučním (švédské a mladofinské), když však viděli marnost odporu, ustoupili starofinům, a konečně i tito odstoupili, a ve druhé polovině roku 1909 senát sestaven byl sice z finských občanů, ale ve skutečnosti z lidí cizích finskému životu.⁷⁹⁶

Jak pisatel trefně zmiňuje, jedině, čeho se ruské vládě nakonec podařilo během druhého období rusifikace dosáhnout, bylo sjednocení všech finských stran v odporu vůči carskému Rusku a jeho vládě. Zatímco ještě před několika desítkami let se obyvatelé Finska utápěli v nekonečných jazykových sporech, po roce 1908 najednou stáli svekomané vedle mladofennomanů a dřívější liberálové po boku starofennomanů. Ani sociální rozdíly nehrály až tak významnou roli. Sociální

⁷⁹³ Čas, č. 32, 1. 2. 1912, s. 1.

⁷⁹⁴ Čas, č. 32, 1. 2. 1912, s. 1–2.

⁷⁹⁵ Čas, č. 32, 1. 2. 1912, s. 2.

⁷⁹⁶ Čas, č. 32, 1. 2. 1912, s. 2.

demokracie sice příliš nedůvěřovala buržoazním stranám, ale v průběhu postupující rusifikace Finska se postupně stále více přikláněla k myšlenkám finského národního hnutí. Přestože cíle sociálních demokratů byly značně odlišné od cílů ostatních parlamentních stran, nikdy nezašli sociálně demokratičtí poslanci tak daleko, aby podporovali ruskou vládu a její zákony.

Jak můžeme z posledních odstavců článku vyčíst, protesty Finů se stále více stupňovaly a nezdálo se, že by opoziční nálada měla brzy vychladnout. Ruská vláda se sice snažila na tuto situaci reagovat represivními akcemi a zákazem shromažďování, ale ani tyto prostředky nevedly k úspěchu.

Protest finského obyvatelstva nabývá stále širších rozměrů a větší síly, neboť sjednotil všechny strany a vyznačuje se také vlastnostmi ruského národa, vytrvalostí, jednotností a pevností. Nesčetné resoluce, přijaté na veřejných schůzích, byly hlavním výrazem finského protestu. V poslední době, když Rusku chystalo se oddělit část vyborgské gubernie od Finska, finské resoluce byly ruské vládě tak nepříjemné, že ruská policie začala rozhánět finské schůze a tak Finsko zbavila i svobody shromažďování.⁷⁹⁷

V samotném závěru článku se autor pozastavuje nad faktem, že už i v samotném Rusku je protifinská politika terčem kritiky. Dříve loajální velkovévodství se v průběhu několika let proměnilo v odbojnou provincii, odmítající poslušnost centrální vládě. Nabízí se navíc myšlenka, je-li v zájmu Ruska podněcovat nepokoje v takové blízkosti vlastního hlavního města. Přestože asi nikdo nepochyboval, že by ruská vláda mohla nakonec celou záležitost vyřešit silou, mohla se tato záležitost v budoucnu obrátit proti samotnému Rusku. Jak autor v posledních větách trefně naznačuje „*Finská otázka vede ke krizi, již snad Rusové přemohli by násilím, ale na dlouho-li? Násilí na národech bylo vždycky dvojsečnou zbraní.*“⁷⁹⁸

Z článků, které vyšly v roce 1912 v *Času*, stejně jako z Matouškovy stati v *Naší době* nebo Boczkowského knize jasně vyznívá jejich protiruské zaměření. Je zřejmé, že v této době už jen málokdo v Českých zemích opravdu podporoval myšlenky panslavismu na úkor potlačování jiného malého, byť neslovanského národa. Vědomi si vlastního podřízeného postavení v rámci Rakouska-Uherska, projevovali Češi malému Finsku stále více sympatií. Finská snaha uchránit si svou autonomii jim připomněla, že za podobnou ideu musí i oni sami každodenně svádět boj. Odtud pak pramenila náklonnost nejen k Finsku, ale i k ostatním malým národům, snažícím se prosadit svoji národní autonomii ve velkých mnohonárodnostních říších.

⁷⁹⁷ Čas, č. 32, 1. 2. 1912, s. 2.

⁷⁹⁸ Čas, č. 32, 1. 2. 1912, s. 2.

7.9. Shrnutí česko-finských reflexí na konci 19. a počátku 20. století

Vzájemné vnímání českého a finského národního hnutí v posledních dvou dekádách 19. století a na počátku 20. století bylo do značné míry ovlivněno i celkovou situací, v jaké se oba národy nacházely. Obě národní hnutí prošly v předchozích desetiletích bouřlivým vývojem, který nakonec v obou případech vedl k získání masové podpory národních myšlenek a identifikaci obyvatel obou zemí s českou, resp. finskou národní ideou.

České politické strany na začátku 80. let 19. století vedené stále ještě staročechy v čele s Riegreem nakonec ustoupily od politiky pasivní rezistence a vrátily se do poslaneckých lavic jak v českém zemském sněmu, tak říšské radě. Nový politický kurz tzv. drobečková politika, měla za cíl získávat alespoň drobné ústupky ve prospěch českého národa výměnou za podporu vídeňské vlády. V průběhu 80. a 90. let se jim díky tomu podařilo dosáhnout alespoň určitých výsledků, především v oblasti jazykové politiky. Stremayrova (1880) a následně Bádeniho (1897) jazyková nařízení vedla k zrovnoprávnění postavení češtiny s němčinou v rámci úředního styku, později však byla na nátlak německých politiků zase odvolána. Vůči staročeské drobečkové politice se však začali stále více vymezovat mladočeši, kteří považovali ústupky ze strany rakouské vlády za příliš malé. Na jejich stranu se postupně přidala i část nespokojených staročechů, což nakonec vedlo k rozštěpení staročeského klubu, který následně musel přenechat vedoucí pozici v české politice mladočechům. Ani těm se však nepodařilo dosáhnout větších výsledků. V době vypuknutí první světové války tak bylo postavení českého národa v rámci habsburské říše do značné míry podobné jako v roce 1867 při rozdělení na rakouskou a uherskou část monarchie. I přes některé politické neúspěchy se Čechům v průběhu druhé poloviny 19. století podařilo vyvinout v plně vyspělý politický národ, který se cítil být roven všem ostatním evropským národům.⁷⁹⁹

Finsko naproti tomu dosáhlo v 60. a 70. letech mnoha úspěchů a upevnilo si své do značné míry autonomní postavení v rámci carské říše. S blížícím se koncem 19. století však v petrohradských vládních kruzích začaly sílit nacionalistické tendence, které požadovaly omezení autonomního postavení neruských oblastí a jejich postupnou rusifikaci. Přestože se Finům i díky přízni carů dařilo po dlouhou dobu tomuto nebezpečí vyhýbat, v posledních letech 19. století se pozornost ruských nacionalistů upřela i na ně. S nástupem nekompromisního generála Bobrikova na post generálního guvernéra Finska došlo k zásadnímu zhoršení vztahů mezi Finy a předními představiteli ruské byrokracie. Bobrikovova snaha rusifikovat za každou cenu vyvolala velký odpor prakticky

⁷⁹⁹ J. Kořalka, *Češi v Habsburské říši a Evropě 1815–1914*, s. 166.

napříč celým finským národem, výjimku tvořili pouze starofennomané, kteří viděli ve spolupráci s generálním guvernérem menší nebezpečí. Navíc se jim díky tomuto postupu alespoň dočasně podařilo eliminovat vliv svekomanů. Jejich politika se však postupem času s rostoucím rusifikačním nátlakem stávala neudržitelnou. I přes úspěšný atentát, který na generála Bobrikova roku 1904 spáchal mladý aktivista Eugen Schaumann, došlo k vyřešení celé situace až díky zásahu vnějších okolností. Po katastrofální porážce v rusko-japonské válce a vlně stávek, které jí následovaly, byl car nucen ustoupit a provést ve své zemi reformy. Finsku tyto změny přinesly nejen ukončení rusifikace, i když jak se později ukázalo jen dočasné, ale také zásadní přeměnu jeho politického systému. Místo zastaralého zemského sněmu, voleného jen malou částí populace, získali demokratický parlament, jehož složení mohli prostřednictvím voleb ovlivnit všichni občané starší dvaceti čtyř let bez rozdílu pohlaví. Stejně tak mohly finské ženy do parlamentu i kandidovat a hned v prvních volbách roku 1907 se některým z nich podařilo ve volebním klání uspět a usednout do parlamentních lavic. Ukončení rusifikace roku 1905 se ukázalo pouze jako dočasné. Nová ruská vláda, která měla oporu v nacionalistických kruzích ovládajících ruskou Dumu, se v roce 1908 opět vrátila k této násilné politice. Na sklonku první světové války tak Finsko ztratilo jak svoji autonomii, tak většinu privilegií, která mu byla přislíbena předchozími cary.

Je zřejmé, že oba národy se na přelomu 19. a 20. století nacházely rozdílné situaci. Zatímco v Českých zemích nedošlo k žádnému zásadnímu vývoji a postavení Čechů v rámci monarchie se více méně nezměnilo, ve Finsku se v tomto období odehrával lýtý boj. Tento fakt také do značné míry ovlivňoval vzájemnou reflexy obou národů. Zatímco finská periodika si postavení českého národa v této době všímala v podstatě jen okrajově, v českých novinách a časopisech se především během prvního období rusifikace objevovalo velké množství článků věnujících se finské otázce. Vzhledem k rapidnímu rozvoji žurnalistiky a technickým možnostem, které skýtal telegraf, přinášely české listy aktuální zprávy z Finska takřka denně. Ohlasy na dění ve Finsku tak můžeme najít ve všech významnějších českých denících. Již v roce 1893 se v *Národních listech* objevil článek kritizující Finy za nevděk vůči ruské říši, jejíž benevolentní vláda jim umožnila dosáhnout takového rozvoje. Velice zajímavá je však především polemika mezi *Národními* a *Katolickými listy* na počátku roku 1899 v době začínající rusifikace. Zatímco *Katolické listy* zastupující názory konzervativních katolíků horovaly ve prospěch Finů a poukazovaly na útlak ze strany ruské vlády, autoři v *Národních listech*, které byly tribunou mladočeské strany, naopak ruské postoje hájili. Ve své argumentaci poukazovali na to, že Rusko v žádném případě nechce Finy utlačovat a že ruská vláda má na mysli jen dobro finského lidu, když se jen snaží odvrátit od svekomanů, kteří jsou pravými nepřáteli finského národa. Svekomany redakce *Národních listů* stavěla na roveň jejich

„germánský bratří“ Němců. Stejně jako Němci v Rakousku-Uhersku utlačovali slovanské národy, tak svekomané měli dle mladočeských novinářů za svůj cíl především potlačovat rozvíjející se fennomanské hnutí. Již v předchozích dobách jsme si mohli všimnout argumentu srovnávajícího špatné postavení Slovanů v rakouské a německé říši s autonomním postavením Finů v rámci carského impéria. *Národní listy* tento argument opět hojně využívají, přestože v průběhu rusifikace Finska ztratil jakýkoliv reálný podklad.

Velice zajímavý je také postoj sociálně demokratického deníku *Právo lidu*, který se do značné míry odvíjel od jeho sympatií k finským socialistickým soudruhům. Vzhledem k tomu, že se finští sociální demokraté přidali na stranu odpůrců rusifikace, je i postoj *Práva lidu* silně protiruský. Nutno ovšem dodat, že absolutistický carský režim by byl českými sociálními demokraty jen těžko vnímán pozitivně i bez finské otázky. Velký ohlas pak v *Právu lidu* mělo vítězství finských socialistů v prvních všeobecných volbách v roce 1907.

Na čem se však české deníky téměř bez výhrad shodly, byla podpora emancipace žen ve Finsku. Jak v *Národních listech*, tak v *Právu lidu* můžeme najít pochvalné komentáře týkající se zavedení volebního práva pro finské ženy a jejich aktivní zapojení do národního života.

Významným zdrojem informací o Finsku byl i cestopis Jiřího Gutha-Jarkovského *Skizzy ze Švédska a Finska* popisující jeho pobyt na severu Evropy. Vzhledem k tomu, že Guth-Jarkovský věnoval celou poslední kapitolu finskému národnímu obrození, mohli se čeští čtenáři blíže seznámit se stávající situací ve Finsku a jeho bojem za udržení autonomie. Guth-Jarkovských ve svých komentářích neskrývá své sympatie pro Finy a jejich vzdoru vůči ruskému útlaku. Jeho přístup by se asi jen stěží dal označit za nestranný, přesto však lze říci, že se jedná o poměrně reálné zhodnocení stávajících podmínek, které obyvatelům Českých zemí přinášelo v podstatě nezakreslený pohled na boj jiného malého národa proti útisku ze strany velké mnohonárodnostní říše. Situace, jak si mnozí z Čechů uvědomovali, nebyla nepodobná jejich vlastním poměrům. Velkou pozornost Guth-Jarkovský věnoval také finskému školství a ženské otázce, ve kterých vidí mnohé inspirace i pro české prostředí. Celkově jeho kniha, nebo spíše její finská část, výrazně přesahuje rámec cestopisu a dává českým čtenářům možnost nahlédnout do života finského národa, v mnohém tak podobného českým realitám.

Na začátku druhé dekády 20. století se v Českých zemích objevilo i několik prací, podrobněji se zabývajících finskou otázkou a finským bojem proti rusifikaci. Jsou to především články v časopisu *Čas* a dále také stať dr. Matouška v revue *Naše doba*. Oba tyto časopisy byly úzce spojené se

skupinou kolem T. G. Masaryka. Také Masaryk a jeho přátelé měli četné kontakty ve Finsku. Jedním z nich byl profesor slavistiky J. J. Mikkola, který České země několikrát navštívil a byl ve stálém kontaktu s předními českými jazykovědci. Není jistě náhodou, že se Mikkolovy politické ideje do značné míry podobaly těm Masarykovým. O Mikkolových dobrých stycích s českým prostředím svědčí také jeho článek v revue *Naše doba* z roku 1906. Nastiňuje zde jak finskou historii, tak především současné politické dění. I z těchto důvodů je vcelku logické, že se jak dr. Matoušek v *Naší době*, tak novináři v *Času* otevřeně stavěli na stranu Finů v jejich odporu vůči rusifikačním snahám ruské vlády a přinášeli množství argumentů hájících finská stanoviska.

V souvislosti s finským bojem proti ruskému útlaku je samozřejmě také třeba zmínit knihu Hypolita Boczkowského *Finsko a finská otázka*. Ta navazovala na jeho dřívější články v časopisech *Směr* a *Hlídky času* a podávala je v ucelenější formě. Jistě nepřekvapí, že Boczkowski jako polský emigrant, zaujímal otevřeně protiruské stanovisko. Ostatně některá jeho další díla jasně vypovídají o jeho silných antipatiích vůči ruské říši. Také v jeho *Finsku a finské otázce* je jeho negativní vnímání ruské rusifikační politiky zřetelně patrné. Naopak sympatie s Finy a jejich snažením dává Boczkowski nepokrytě najevo. Přesto jde o další cenný zdroj informací, týkající se finské otázky, který zároveň přináší i množství odkazů na další práce, zabývající se touto tematikou, všechny z nich samozřejmě hájící finské stanovisko.

Finské reflexe českého prostředí a národního hnutí jsou v tomto období mnohem skromnější a stejně jako v dřívějších dobách jsou často založeny na osobních zkušenostech vyplývajících z návštěv Českých zemí. Jako první se sluší zmínit článek mladé finské spisovatelky Maily Talvio, který vyšel v mladofennomanském deníku *Päivälehti* v létě 1898. Autorka článku v té době se svým manželem, známým finským slavistou J. J. Mikkolou, navštívila Prahu a zúčastnila se oslav stoletého výročí narození Františka Palackého. Její popis slavností je do určité míry holdem jak slavnému vůdci českého národa, tak Čechům samotným, u nichž vyzdvihuje mnoho jejich kladných vlastností. Jedinou skvrnu vidí v nenávisti vůči Němcům, která je sice možná pochopitelná, ale dle jejího názoru jen těžko může vést k pozitivním výsledkům.

Z dalších finských děl věnujících se české tematice stojí za zmínku především článek O. Hannikainena z roku 1899 v časopise *Valvoja* a kniha již zmíněného prof. Mikkoly s názvem *Kansallinen liike Böömissä* (Národní hnutí v Čechách). Z obou prací jak Mikkoly tak Hannikainena je jasně patrné, že oba autoři byli velice dobře seznámeni s českým prostředím. O Mikkolovi je známo, že ovládal český jazyk a v případě Hannikainena je, vzhledem k jeho citování Tomkových *Dějů království českého*, znalost češtiny také možná. Oba dva autoři finské čtenáře hned v úvodu

svých prací upozorňují na podobnost mezi finským a českým prostředím, rovněž nacházejí mezi oběma národními hnutími i velké množství paralel. Zejména Mikkola pak ve své knize vyzdvihuje bohatou českou historii a zvláště období reformace hodnotí velice pozitivně. V obou dílech jsou také zhodnoceny stávající snahy o emancipaci českého národa, které jsou vnímány veskrze pozitivně. Jedno z mála negativ vidí jak Mikkola tak Hannikainen v českém panslavismu, který dle jejich názoru nemá reálné základy. Slovanské národy jsou podle nich natolik rozdílné, že není možné, aby sledovaly jednotnou politickou linii. Dalším nebezpečím, před kterým Mikkola Finy ve své knize varuje, je politická roztříštěnost. Všimá si sporů v českém politickém táboře a vyzývá své spoluobčany, aby se vyhnuli takovému stranickému třenicím. Je možné, že Mikkola tato svá slova finskému národu adresoval záměrně, jelikož v době, kdy psal svoji knihu, došlo v důsledku rusifikace k největšímu rozštěpení a propuknutí vzájemné nevraživosti mezi Finy. Naproti tomu Mikkola vyzývá k poctivé každodenní práci pro národ, tolik podobné Masarykovým ideám. U obou autorů, jak Mikkola tak Hannikaina jsou vidět vřelé sympatie k českému národu, ale jedním z hlavních cílů jejich prací je inspirovat a také poučit vlastní spoluobčany českým příkladem.

Zajímavou otázkou v rámci česko-finských vztahů je podpora finského boje proti rusifikačním snahám ruské vlády. Jak již bylo ukázáno, velká část českých novinářů, spisovatelů i politiků vyjadřovala finskému postoji vřelé sympatie. Když ovšem Finové v roce 1899 vyzvali ostatní evropské národy k podpoře a podepsání mezinárodní adresy určené ruskému carovi, neobjevily se pod touto peticí podpisy žádného z Čechů. V rámci objektivitu je však potřeba uznat, že zde nebyli zastoupeni příslušníci žádného ze slovanských národů. Je otázkou, nakolik to bylo způsobeno jejich vlastní nechtív vystoupit proti Rusku, anebo nezájmem samotných Finů. Vůdci finské osobnosti organizující mezinárodní adresu logicky hledaly podporu především mezi velkými evropskými národy, u kterých věřily, že svoji vahou budou moci cara lépe přesvědčit ke změně jeho stanoviska. A čeští zástupci v té době rozhodně nepředstavovali v celoevropském měřítku významnou politickou sílu. Navíc mezi vůdci petice s největší pravděpodobností nebyl nikdo vyloženě pročesky, případně proslovansky orientovaný. Je také množné, že Finové nevěřili v pozitivní odezvu od slovanských národů a potažmo Čechů. Ostatně pokud jim byly známé například články v *Národních listech*, které zastupovaly v té době většinovou mladočeskou politiku, tomuto vnímání dost nahrávaly. Na druhou stranu například *Katolické listy* mezinárodní adresu ve prospěch Finska připomínají a ve svém již výše uvedeném článku *Adresa na prospěch Finska* z 18. 7. 1899 její sestavování zmiňují. Další noviny v pozdějších letech dokonce poukazují na skutečnost, že petice

„zaslána byla svého času i českým redakcím“.⁸⁰⁰ Otázkou však je, jestli jim byla odeslána ještě v době, kdy byla celé adresa organizována a od Čechů se tedy očekávalo její podepsání, nebo až následně v pozdější době, kdy měla sloužit už jen k seznámení s finským odporem vůči rusifikaci. Jako pravděpodobnější se jeví druhá varianta, i když ani první možnost nelze vyloučit, přestože na ni žádné indicie neukazují. Nejreálněji se tak jeví možnost, že Češi, podobně jako ostatní malé a nesamostatné národy, byli prostě opomenuti. Jednak mezi organizátory petice zřejmě nebyl nikdo, kdo by jejich oslovení prosazoval, a ani vliv českých představitelů zřejmě nebyl z pohledu Finů dostatečný.

⁸⁰⁰ Národní listy, č. 317, 18. 11. 1917, s. 2.

8. Závěr

Otázkou vývoje národních hnutí a národních identit u malých evropských národů se zabývala již dlouhá řada historiků. Stejně tak i existence vzájemných podobností a analogií mezi finským a českým národním obrozením byla již zmapována mnohými českými i finskými historiky (Hroch, Hojda, Engman, Sulonen). Z tohoto důvodu jsem se svou prací rozhodl věnovat především otázce vzájemné reflexe mezi finskými a českými obrozenci v průběhu Hobsbawmova dlouhého 19. století. Zajímala mě otázka, zdali si Fini a Češi tyto vzájemné podobnosti uvědomovali. A v případě, že ano, měli snahu tyto vzájemné analogie blíže zkoumat a seznamovat se s postavením a vývojem druhého národa? Snažili se nějak využít zkušeností svých protějšků i při formování vlastní národní identity? Jaké byly zdroje informací o druhém národu? Byly získávány přímo osobními kontakty mezi Čechy a Finy, nebo je zprostředkovávaly třetí strany? Docházelo k nějakému vývoji ve vnímání svých protějšků? A pokud ano, byly tyto změny vzájemné reflexe závislé na čase a událostech, během kterých byly pozorovány, nebo na vlastním politickém smýšlení? Na všechny tyto otázky se snažila tato práce odpovědět.

Z úvodní kapitoly přibližující období středověku a raného novověku zřetelně vyplývá, že k vzájemným byť sporadickým stykům mezi obyvateli Českých zemí a Finska docházelo již v této době. Známé jsou případy finských studentů navštěvujících Karlovo vysoké učení v Praze. Ti měli také zřejmě na svědomí zprostředkování českých náboženských písní finskému prostředí. V průběhu třicetileté války pak mnozí Finové navštívili české země, i když tentokrát za jiným účelem. Finské jednotky byly součástí švédské armády, která v průběhu této války mnohokrát operovala na území Čech, Moravy a Slezska. V pozdějších letech byly vzájemné kontakty mezi finským a českým prostředím mnohem více sporadické. Víme o několika finských studentech na olomoucké jezuitské koleji a cestách několika málo českých cestovatelů do oblasti severských zemích, kteří navštívili i území dnešního Finska. Opominout rozhodně nesmíme osobnost J. Á. Komenského, který prostřednictvím svých pedagogických spisů a učebnic výrazně ovlivnil finskou školní výuku v 17. a 18. století.

V průběhu 17. a 18. století se také někteří z předních českých šlechticů snažili získat zpět ze Švédska vzácné knihy a listiny uloupené během třicetileté války. A právě s těmito snahami byly spojeny i první kontakty mezi českými a finskými obrozenci. Některé z knih a listin odvezených švédskými a finskými vojáky totiž skončily ve finském Åbo (Turku) v knihovně místní univerzity, která byla založena jen několik let před tím. Právě tyto ztracené písemnosti se roku 1792 vydal do

švédských a finských knihoven hledat český učenec a jeden z prvních představitelů národního obrození Josef Dobrovský. Na své cestě zavítal i do Åbo (Turku), kde se setkal s místním profesorem Henrikem Gabrielem Porthanem. Během svého setkání se oba vzdělaní mužové podělili o své poznatky z oblasti jazykového bádání. Jak Dobrovský, tak Porthan se velice zajímali o jazyky svých národů, i když především z čistě akademického hlediska. Zřejmě spolu konzultovali i možnost vzájemných vlivů mezi slovanskými a ugrofinskými jazyky. Tato otázka Dobrovského natolik zaujala, že jí věnoval podstatnou část svého cestopisu, mapujícího celou jeho cestu. Jeho zájem o ugrofinské jazyky a jejich srovnávání tak z něj učinil jednoho ze zakladatelů vědecké ugrofinistiky nejen v Českých zemích, ale i v celé Evropě, ačkoliv jeho bádání na tomto poli zůstalo po dlouhou dobu prakticky nepovšimnuto. Dobrovského práce vydaná krátce po jeho příjezdu však měla velký přínos nejen z pohledu jazykového bádání. Byla vůbec jednou z prvních knih seznamující české čtenáře s jedním z národů žijících na severu Evropy, Finy, kteří se podobně jako před nedávnem Češi, začali probouzet k národnímu životu. Význam setkání Dobrovského s Porthanem spočíval i v jejich roli vůdčích osobností a učitelů dalších generací lídrů českého a finského národního obrození. Profesor Pražák ve své práci usuzuje na možnost dalších kontaktů mezi oběma velikány, avšak prozatím neexistují přímé důkazy, které by potvrzovaly tuto hypotézu.

V průběhu první poloviny 19. století došlo k rozvoji obou národních hnutí. Začaly se formovat první obrozenecké instituce. V Českých zemích došlo k založení vlasteneckého muzea (1818), na které o dvanáct let později navázala *Maticе česká*, jejímž cílem bylo především vydávat a propagovat českou literaturu a kulturu. Prakticky stejnou funkci měla *Finská literární společnost* založená ve stejném roce jako česká Maticе. Pozornost obou národních hnutí byla zaměřena především na to, aby se širší vrstvy obyvatelstva identifikovaly s „nově vytvořenými“ ideami národa, které byly definovány na základě jazyka a kultury.

Obrozenci v Českých zemích a ve Finsku si v této době postupně začínali také všimnout i jiných malých národů a jejich národně emancipačních snah. Není proto náhodou, že došlo k určité reflexi i mezi nimi. Jak čeští, tak finští vlastenci zaregistrovali, že situace jejich protějšků je do značné míry podobná té jejich vlastní. Analogií jistě nebylo málo. Oba národy byly součástí velkých mnohonárodnostních říší. V obou zemích žila početná cizojazyčná menšina tvořící kulturní, ekonomické i politické elity, vůči kterým se Finové a Češi snažili vymezit svou vlastní kulturou a jazykem. Právě jazyk představoval jeden z hlavních předmětů sporů a finská, resp. česká snaha o jazykové vyrovnání tak mnohdy narážely na stejné překážky ze strany Švédů a Němců. Právě jazyková otázka pak byla jedním z témat, které Finy na českém národním obrození v první polovině

19. století nejvíce zaujalo. Roku 1821 se tak v článku E. G. Ehrströma, vydaném v týdeníku *Åbo Morgonblad*, můžeme dočíst i o českém jazyce a pražské univerzitě. Ehrström ve svém článku zabývajícím se postavením finštiny poukazoval na ostatní národy, které všechny mají na svých univerzitách vlastní katedry národního jazyka a literatury. Jen finská univerzita, jak podotýká, takový univerzitní ústav nemá. Naopak Češi, kteří jsou s Finy srovnatelní jak počtem, tak i postavením, stolicí mateřského jazyka již skoro třicet let mají.

V průběhu 30. a 40. let pak můžeme ve finských novinách a časopisech spojených s obrozeneckými kruhy najít hned několik článků věnujících se především české literatuře a jazyku. Ačkoliv v nich můžeme pozorovat dosti velkou znalost o českém národním hnutí, jeho předních osobnostech a dílech, je dosti pravděpodobné, že tyto informace finští autoři získali prostřednictvím cizojazyčných překladů. Přesto ale v tomto období došlo i k přímému kontaktu čelních představitelů finského národa s českým prostředím. Jedna z hlavních postav fennomanského hnutí J. V. Snellman na své cestě po německých a rakouských zemích navštívil i některá města v Čechách a na Moravě. Snellmanovi nešel střet mezi německou kulturou a právě se obrozujícími slovanskými národy, mezi kterými dle jeho názoru hráli prim právě Češi. A přestože byl velkým stoupencem německé kultury a vzdělanosti, přiznával malým národům a mezi nimi i Čechům právo na existenci a vlastní kulturní rozvoj. Ostatně o to samé usilovali i sami fennomané, když se snažili vymezit vůči švédskojazyčné kultuře ve vlastní zemi. Je tedy nanejvýš logické, že podobné tužby neupírali ani jiným národům.

Mezi českými obrozenci v této době silně rezonovaly panslavistické ideje, ovlivněné zejména dílem německého filozofa J. G. Herdera. Ve 30. letech tak vznikla jedna z předních děl propagujících myšlenky slovanského bratrství. A právě jedno z nich *Slávy dcera* od Jána Kollára velice stručně zmiňuje i Finy. Staví je však hned vedle pobaltských Němců, kteří společně s Finy požívají v ruské říši poměrně rozsáhlé autonomie, zatímco jejich němečtí soukmenovci ve střední Evropě Slovanů potlačují. Tento názor, vyčítající Finům jejich poměrně nezávislé postavení, nebyl v generaci Kollára a Jungmanna mezi obrozenci ničím výjimečným. Další z autorů věnujících své dílo slovanským národům Pavel Josef Šafařík se zmiňoval i o Fincech a dalších čudských národech. Poznamenával, že v dávné minulosti tyto kmeny obývaly poměrně rozsáhlé území na severu a východě Evropy, ale v pozdějších dobách musely ustoupit Slovanům a Germánům. Několika málo větami se o Fincech zmínili i Karel Havlíček Borovský a Jan Erazim Vocel ve svých člancích v *Časopisu českého musea*, jež vyšly roku 1846. U Vocela je zajímavá snad jen zmínka o finském národním eposu *Kalevale*.

Celkově se dá říci, že byl finský národ českými autory v této době zmiňován jen velice zřídka, což vyznívá poměrně překvapivě při srovnání, jakého prostoru se ve 30. a 40. letech dostalo například Švýcarům, Irům, Řekům nebo dokonce Estoncům. Je možné, že nízké zastoupení finských témat v českých novinách i časopisech bylo zapříčiněno velkou geografickou vzdáleností, případně ne úplně dobrou znalostí finských poměrů. Čeští obrozenci sice očividně věděli o finském velkovévodství a jeho do určité míry privilegovaném postavení v rámci carského impéria, ale hlubší znalosti o finské situaci, případně jazykových bojích se švédskojazyčnou menšinou zřejmě neměli. Právě naopak, mnohdy byli Finové vnímání v souvislosti s pobaltskými Němci a svými jazykovými příbuznými Maďary, což logicky mezi českými obrozenci nevyvolávalo příliš velké sympatie.

Finové na tom se svými znalostmi o českých zemích byli přece jenom mnohem lépe. Ve finských listech se už v této době můžeme dočíst poměrně podrobné a přesné informace o českém národním hnutí. Navíc jeden z vedoucích fennomanů J. V. Snellman měl možnost seznámit se s českou otázkou osobně. Přestože Snellmanův pobyt v Českých zemích nebyl nikterak dlouhý, i tak můžeme vidět, že postřehl základní problémy, kterým český národ v té době čelil.

V následujících třech dekadách došlo u obou národů k zásadnímu vývoji. Jak finským, tak českým obrozencům se podařilo získat masovou podporu u obyvatel a dovést tak rozvoj národních hnutí. Jak Finové, tak Češi se stali plně vyspělými a srovnatelnými s jinými evropskými národy. V 60. letech došlo v obou zemích k zásadním změnám především v politickém postavení obou etnik, do značné míry však s protichůdnými výsledky. Zatímco Finové získali další významná privilegia, která ještě více zvýrazňovala jejich výjimečné postavení, českým vlastencům se naopak při vyjednáváních s rakouskou vládou nepodařilo autonomii získat. Marně se čeští politici snažili dosáhnout federalizace rakouské říše, nebo po roce 1867 vyjednat podobné vyrovnání, jaké si vymohli Maďari. Zklamání z neúspěchu pak na dobu několika let vedlo k úplnému bojkotu zasedání říšské rady a zemských sněmů z řad českých zástupců. Naproti tomu ve Finsku se díky pravidelnému pořádání sněmů obnovil konstituční systém země, přestože byly finský sněm i senát stále ve všem podřízeny rozhodnutím z Petrohradu. Navíc Finové dosáhli úspěchu i v jazykové otázce, když jim na základě carova nařízení bylo přislíbena vyrovnání finštiny se švédštinou v následujících dvaceti letech.

S rostoucím počtem vydávaných novin – stejně jako se zkracováním vzdáleností v Evropě díky novým a rychlejším způsobům cestování – bylo logické, že vzájemné kontakty mezi Čechy a Finy budou časem přibývat. Zároveň s tím také poroste i míra vzájemného vnímání a reflexí. Spolu s tím se začaly objevovat ještě některé další paralely mezi nimi. Jednou z nejvýznamnějších byl zájem

obrozenců v obou zemích o lidovou poezii. V první polovině 19. století se jak ve Finsku, tak v Českých zemích objevila literární díla, která zásadně ovlivnila literaturu i kulturu obou národů po mnoho dalších desetiletí. V letech 1817 a 1818 „objevil“ Václav Hanka dva staré rukopisy: královédvorský a zelenohorský. Jednalo se o několik staročeských písní a básní, které dle mínění mnoha českých obrozenců dokazovaly starobylost českého jazyka. O několik let později, přesněji v roce 1833 vydal Elias Lönnrot svoji první verzi *Kalevaly*, která byla v pozdějších letech přepracována a rozšířena. Lönnrotovo sbírka národní lyriky z oblasti Karélie dosáhla ve Finsku téměř okamžitě obrovské popularity a stala se v pravdě národním eposem.

Jak vyplývá z výše zmíněné Vocelovy zmínky v muzejníku v roce 1846, nebyla *Kalevala* Čechům úplně neznámá, ale až Václav Bolemír Nebeský věnoval tomu dílu náležitou pozornost, když o ni vydal na stránkách muzejního časopisu roku 1866 první rozsáhlou studii. Nebeský byl tímto dílem doslova unesen a stavěl jej hned vedle starořeckých homérských eposů a indických véd. Ani německé písně o Nibelunzích se nemohly, dle jeho názoru, finské *Kalevale* rovnat. Stejně tak se našli Finové, kteří se zabývali českými rukopisy. Roku 1862 dokonce při návštěvě Prahy natolik zaujaly mladého spisovatele Karla Collana, že se rozhodl přeložit je do švédštiny a následně je zpracoval i ve své disertační práci. Ve stejném roce jen o několik měsíců dříve navštívil Prahu také další fennoman, profesor lingvistiky August Ahlqvist. Ten se zde mimo jiné setkal i se svými kolegy na pražské univerzitě. Své poznatky o Českých zemích, jejich jazyku, kultuře a historii pak Ahlqvist zprostředkoval finským čtenářům prostřednictvím rozsáhlého článku v časopise *Mehiläinen*. Ahlqvist zde Čechy a jejich národní snažení hodnotí velice pozitivně, jedinou výtku má k jejich panslavistickým tendencím, které jsou z jeho pohledu nereálné.

Ani politické dění v Českých zemích nezůstalo Finy nepovšimnuto. V jednom z červencových vydání fennomanských novin *Suometar* v roce 1848 tak můžeme číst zprávu o Slovanském sjezdu konaném v Praze. O dekádu později vychází v časopise *Aamurusko* článek o českém národním sebeurčení, který je však přejat z německého *Magasin für die Litteratur des Auslandes*. Přesto i zde můžeme na Čechy číst vesměs jen slova chvály. Na začátku 70. let se pak českou otázkou zabýval jeden z vůdců fennomanského hnutí Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen, v sérii článků věnovaných rakouské otázce v měsíčníku *Kirjallinen Kuukauslehti*. Český národ a jeho snažení hodnotil

Yrjö-Koskinen poměrně kladně, dokonce prohlašoval, že k úspěšnému vyřešení rakouské otázky je nutné nejprve vyřešit českou otázku. Chápal snahy Čechů o vylepšení svého postavení a zrovnoprávnění jejich jazyka s německým, ale odmítal jejich pokusy o vyrovnání, jako v případě Maďarů. Český národ dle jeho mínění měl omezit své snahy pouze na předlitavskou část monarchie

a nesnažit se dosáhnout více, než na co mu stačí síly.

Zásadní význam pro česko-finské kontakty a vzájemné reflexe měl rok 1874. Na podzim tohoto roku totiž Prahu navštívil mladý fennomanský novinář Anton (Antti) Almborg. Původně plánoval zdržet se jen několik dní, maximálně týdnů a pokračovat na své cestě do Vídně a dále do Budapešti, která byla jeho konečným cílem. V Praze se mu ovšem natolik zalíbilo, že se zde zdržel skoro celé tři měsíce.

Jedním z hlavních důvodů Almborgova nadšení z jeho pražského pobytu bylo navázání styků s předními osobnostmi českého národního obrození. Setkal se například s Riegerem, Šimáčkem, Malým nebo Gablerem. Velký dojem na něj udělala návštěva u Palackého, o kterém hned napsal svým finským přátelům a snoubence, přičemž nešetřil na adresu vůdce českého národa superlativy. Nejbližší přátelství však navázal s Vojtou Náprstkem, u kterého byl během svého pobytu častým hostem. Nejen že se Almborg díky těmto setkáním dokonale seznámil s českým obrozeneckým prostředím a získal mnohé informace, ale na oplátku také své české přátele seznamoval se svojí vlastí a objasňoval jak kulturní a jazykové, tak politické postavení Finů. Čeští vlastenci se tak mohli díky Almborgovy podrobně seznámit s finskou problematikou. Opačným směrem pak působily Almborgovy dopisy, které byly pravidelně zveřejňovány ve fennomanském deníku *Uusi Suometar*. Finští čtenáři se tak měli možnost dočíst o českém národním divadle, univerzitě, politických stranách, ale také i o Náprstkových sbírkách. K seznámení širšího českého publika s Finskem pak Almborg napsal s Šimáčkovou pomocí článek o své vlasti do staročeského *Posla z Prahy*.

V průběhu svých setkání s Riegerem dokonce Almborg zvažoval bližší spolupráci s Čechy v zahraničně politické oblasti. Tyto jeho návrhy však jeho přítel Yrjö-Koskinen razantně odmítl. V této době byl již tento fennomanský vůdce výrazně promaďarsky zaměřený a kritizoval Čechy za jejich protimaďarskou politiku. K prohloubení vzájemného česko-finského poznání měla sloužit i výměna knih, novin, časopisů a mnoha dalších předmětů zorganizovaná Almborgem a Náprstkem. Snad největší dojem na mladého Fina však učinila emancipace českých žen. Několikrát navštívil Náprstkův Americký klub dam a byl jeho činností doslova unesen. Ač finský historik Max Engman soudí, že se z Almborga během jeho následného pobytu v Budapešti stal zapálený hungarofil, u kterého převážilo vědomí ugrofinské kulturní a jazykové spřízněnosti nad cítěním s jinými malými národy, tak dle mého názoru si jeho sympatie k Čechům a zároveň k Maďarům výrazně neprotiřečily. Almborg byl sice v dalších letech výrazně aktivní na poli finsko-maďarského přátelství, ale na druhou stranu nadále pokračoval v korespondenci s manželí Náprstkovými, kterou ukončila až smrt paní Josefy. Jeho maďarofilské aktivity nemusely nutně znamenat popření jeho

sympatií s Čechy. Naopak, především v raných fázích svých maďarských kontaktů, byl vůči maďarské politice utlačující Slované v Uhrách velice kritický.

V průběhu třetí čtvrtiny 19. století došlo k výraznému nárůstu česko-finských styků, a to především díky návštěvám fennomanů v Čechách. Ahlqvist a především pak Almqvist výrazně ovlivnili vzájemné kontakty mezi oběma národy. Díky jejich článkům se mohli Finové prakticky z první ruky dozvědět o českém národním hnutí, jeho historii, jazyku, kultuře, politice a získat tak nové a hlubší znalosti o Čechách a jejich národní identitě. Na druhou stranu přední čeští obrozenci se při setkání s Almqvistem seznámili s finskou otázkou. Značný dojem na ně učinila především finská autonomie a rozsáhlá privilegia, která car Alexandr II., Finům udělil. Nezdá se však, že by na rozdíl od svých předchůdců z Jungmannovy generace vnímali toto finské postavení nějak negativně. Jistě rozsáhlá finská práva v rámci ruské říše jim ve srovnání s vlastním působením přišla záviděníhodná, nevzbuzovala v nich však ani tak snahu snižovat finské výdobytky, jako spíš touhu se jim vyrovnat. Velký obdiv vzbuzoval také finský národní epos *Kalevala*, který však širšímu okruhu čtenářů, vzhledem k jazykové bariéře, zůstával v této době zatím poměrně neznámý.

Finští návštěvníci Českých zemí hodnotili české emancipační snahy v mnoha ohledech velice pozitivně. Zvláště bohatá česká historie vzbuzovala ve Finích velikou úctu. Mezi další oblasti, které fennomané obdivovali, patřilo především rozvinuté české školství a dále také otázka emancipace žen. Jak se můžeme dočíst u Almqvista, toto byly oblasti, ve kterých si fennomanské hnutí mělo brát z českých podmínek příklad.

V průběhu druhé poloviny 19. století docházelo také k stále častějším stykům i na poli kultury a umění. I zde se nacházelo množství paralel. Již bylo zmíněno obdobné postavení českých rukopisů a finské *Kalevaly*. Ale i v dalších oblastech se nacházelo mnoho podobností, ať již jde o hudbu nebo výtvarné umění, které se u obou národů mnohdy dalo do služeb národního obrození a přední finští a čeští hudební umělci a skladatelé tvořili nacionálně laděná díla, která se mnohdy stala národními symboly. Za zmínku jistě stojí i vzájemné styky v rámci literatury. Ke konci 19. století byly v Českých zemích vydány překlady hned několika finských autorů. Vysloveně dominantním počinem byl Holečkův překlad *Kalevaly*, životního díla, které autorovi zabralo více než dvacet let. O tom, že Finové o Holečkově překladu věděli a vážili si jej, svědčí pochvalná recenze, která vyšla v revue *Valvoja* krátce po vydání prvního svazku.

Z dalších do češtiny překládaných finských autorů si pozornost zaslouží především Juhani Aho, jehož povídky vydané na přelomu století ve svých alegoriích mnohdy skrývají protirusky laděné

názory, které odrážely nový vývoj ve Finsku. Na druhou stranu česká literatura zůstala v té době ve Finsku stále ještě prakticky neznámá. V novinách a časopisech sice občas vycházely překlady české lidové poezie (rukopisy, Kollárova *Slávy dcera*, Šafaříkovy *Ohlasy písní českých*), ale žádný z nich nevyšel kompletní. Zvláštní kapitolu tvořili čeští cestovatelé, kteří do Finska zavítali v posledních dvou dekádách 19. století a ve svých cestopisných pracích zprostředkovali českým čtenářům obraz nádherné finské přírody a krajiny.

Vzájemné česko-finské styky a následně reflexe byly na konci 19. a na začátku 20. století ovlivněny novými závažnými událostmi ve Finsku. Zatímco finské reflexe českého dění se stále nesou v poměrně klidném duchu, vývoj ve finském velkovévodství vzbuzoval mezi Čechy velké množství emocí.

Stejně jako v předchozích letech i v této době bylo finské vnímání Českých zemí zásadně ovlivněno osobními kontakty Finů s českým prostředím. Ať už O. Hannikainen nebo J. J. Mikkola během svých návštěv měli možnost blíže se seznámit s Čechy a především v Mikkolově případě navázat četné kontakty, které přetrvaly i do pozdějších dob. Oba autoři se ve svých pracích zabývali otázkou české národní emancipace a boje za sebeurčení. V mnoha ohledech se jejich názory shodovaly, například v oblasti rozvinutého českého školství. Co však jak Hannikainen, tak Mikkola Čechům vytýkali, byl opět panslavismus. Ani jeden z nich nevidí v tomto směřování české politiky žádná pozitiva. Mikkolova práce, která je poněkud objemnější než Hannikainenova, věnuje velkou pozornost české historii a vyzdvihuje především období reformace. V mnohých českých obrozencích protestantského původu (Kollár, Šafařík, Palacký) pak vidí následovníky českých reformátorů z dob středověku a raného novověku. Nejvýznamnější osobností české současnosti je však pro Mikkolu T. G. Masaryk, s jehož myšlenkami každodenní poctivé práce pro národ se plně ztotožňuje.

České reflexe finského dění v tomto období byly mnohem barvitější. V samém závěru 19. století se zásadně změnila ruská politika vůči finskému velkovévodství. Oproti dřívějšímu liberálnímu přístupu, který Finům ponechával mnoho volnosti a naopak omezoval ruské občany ve Finsku, byl nastolen prakticky naprosto opačný přístup, jehož hlavním představitelem byl nový generální guvernér Bobrikov. Finská autonomie a privilegia se měla zásadně omezit a zredukovat a Rusové a jejich jazyk měli získat v rámci velkovévodství stejná práva jako domácí obyvatelé. To samozřejmě vyvolalo mezi Finy bouřlivou reakci, která vyvrcholila peticí k carovi. Následně byla na podporu finského národa sepsána i mezinárodní adresa ruskému panovníkovi, pod kterou se podepsalo mnoho významných evropských osobností. Ani jednu z delegací (finskou i mezinárodní)

však Mikuláš II. nepřijal. Finové se tak rozhodli k pasivní rezistenci a odmítání nové ruské politiky tímto způsobem.

Tento boj mezi finskou autonomií a ruskou vládou neušel pozornosti ani v Českých zemích. Velice podrobně byl sledován a komentován předními deníky. Mezi těmi se pak rozpoutala vášnivá diskuze o finské otázce. Na jedné straně byly mladočeské *Národní listy*, které v zájmu panslavismu hájily ruská stanoviska. Proti nim pak stály *Katolické listy* podporující finský boj proti rusifikaci. Na stranu Finů se posléze přidalo i sociálně demokratické *Právo lidu* následující tak své finské soudruhy, kteří se připojili k dalším finským politickým stranám v boji proti ruskému útlaku. Rozmíška mezi *Národními* a *Katolickými listy* byla dosti vzrušená, obě strany se obviňovaly z neznalosti situace a neopodstatněných sympatií. Po mnoha reakcích a protireakcích nakonec celý spor vyšel prakticky naprázdno. Na celém sporu můžeme jasně vidět rozdělení českých novin a potažmo i politických stran ohledně finské otázky. Katolická strana se svým listem jednoznačně podporovala jiný malý národ v jeho boji proti útlaku. Sociálně demokratický tisk pak podporoval především své finské soudruhy, kteří byli v tomto případě v protirusifikačním táboře. Mladočeské *Národní listy* naopak zastávaly panslavistickou linii a ctily ideu slovanské vzájemnosti a bratrství, důsledkem čehož byla jednoznačná podpora ruské vlády. Je však zajímavé, že jako hlavního viníka neviděly finský národ a finské politické strany. Ostatně starofennomané byli jedinou stranou, která se otevřeně nepostavila na odpor proti Rusům. Tím, kdo podle novinářů z *Národních listů* nese celou zodpovědnost za celou situaci, je svekomanská menšina, která své finské spoluobčany falešnými sliby nabádá k odporu proti ruské vládě. Finové a jejich politické strany jsou tak jen nešťastné oběti svekomanských manipulací. *Národní listy* totiž i ve finském dění vidí střet mezi Slovany a Germány a svekomany řadí vedle jejich německých „kulturtregerských“ bratří.

Zajímavé postřehy k rusko-finskému sporu přinesl ve své knize Jiří Guth-Jarkovský. Ten roku 1901 podnikl se svojí manželkou cestu po Švédsku a Finsku, ze které o dva roky později vydal cestopisnou knihu. V ní se mimo jiné nachází kapitola popisující finské národní obrození a jeho současné postavení. Guth-Jarkovský zde důsledně hájí finská stanoviska a vyjadřuje Finům podporu, přestože příliš nevěří v možnost finského úspěchu. Nevšímá si však pouze politických událostí. Velký zájem jeví také o finské školství, kde ho velice zaujaly především koedukované třídy, které se nacházejí prakticky po celém velkovévodství. Je pozoruhodné, že zatímco finští obrozenci po dlouhou dobu ve svých člancích vyzdvihovali rozvinuté české školství, Guth-Jarkovský již v této době vidí velký pokrok, který byl učiněn ve Finsku a kvituje jej s velikým uznáním.

První období rusifikace nakonec ukončila až revoluce v Rusku v roce 1905, i když nenáviděný guvernér Bobrikov zemřel již o rok dříve rukou mladého finského atentátníka E. Schaumanna. Také tuto událost české deníky zaznamenaly a přinesly o ní zprávy. Stejně jako v předchozím případě se jejich vnímání celého činu značně lišilo, i když ani *Právo lidu* ani *Katolické listy* příliš neschvalují takové násilné jednání. Shodují se však v tom, že generální guvernér tento čin zoufalství vyvolal svoji nekompromisní protifinskou politikou. *Národní listy* se samozřejmě jednoznačně staví proti atentátu a považují jej pouze za výsledek svekomanského spiknutí.

Následnou změnu politického systému a první všeobecné volby ve Finsku hodnotí kladně především sociálně demokratické *Právo lidu*, což je poměrně logické vzhledem k velkému volebnímu úspěchu finských socialistů. *Národní listy* finské volby po nějaký čas ignorují a raději přinášejí zprávy o dalším spiknutí ve Finsku proti ruské vládě. Až teprve po měsíci přináší zprávu o finských volbách a zmiňují vítězství sociálních demokratů. Upozorňují však také na porážku svekomanů, kteří jsou opět vylíčení jako hlavní nepřátelé jak Rusů, tak Finů.

Krátce na to však ve Finsku nastupuje druhé rusifikační období, které je v mnoha ohledech ještě tvrdší než to první. V tomto případě jsou již finské politické strany jednotné a společně vystupují proti ruskému generálnímu guvernérovi. Situaci však změní až světová válka a revoluce v Rusku. Také toto období je v Českých zemích se zájmem sledováno a vychází hned několik rozsáhlejší prací týkajících se finské otázky. V Masarykem redigovaném časopise *Naše doba* vyšel nejprve v roce 1906 článek již několikrát zmiňovaného profesora Mikkoly, který v něm seznamuje čtenáře s Finskem a jeho stávající politickou situací. O pět let později je pak ve stejném čase otištěna stať dr. Matouška *Finská otázka*. Ve stejném roce vychází i kniha polského emigranta Hypolita Boczkowského s názvem *Finsko a finská otázka*. Na začátku roku 1912 pak vychází v deníku *Čas* článek *Rusko a Finsko* zabývající se stejnou problematikou jako dva předchozí tituly. Ze všech tří prací jsou na první pohled patrné sympatie vůči finskému národu a naopak nelibost vůči chování ruské vlády. Zvláště Boczkowski dává svůj odpor k carskému režimu zřetelně najevo.

Z již výše naznačených závěrů je patrné, že oba národy již na počátku 19. století byly seznámeny s existencí druhého, tj. českého nebo finského, národa, nacházejícího se v obdobném postavení jako oni sami. Již Porthan s Dobrovským se vzájemně seznamovali se svým bádáním v oblasti jazykového vývoje svých etnik a je dost pravděpodobné, že diskutovali i o dalších aspektech života Čechů a Finů. Otázka, zda spolu zůstali v kontaktu i po Dobrovského odjezdu, je poněkud diskutabilní, ale rozhodně ji nelze úplně vyloučit.

V průběhu 19. století se pak oba národy blíže seznamovaly s národním rozvojem svých protějšků a to v mnoha různých oblastech, kulturou a jazykem počínaje a politikou a školstvím konče. V mnoha případech pak v pozitivním vývoji druhého národa hledaly inspiraci pro své snažení. V tomto ohledu můžeme zmínit například finský zájem o postavení českého jazyka a jeho výuku na pražské univerzitě. Nebo zmínky o rozvinuté české literatuře, jenž mohly být výzvou vlastním finským autorům k podnícení tvorby ve finštině. Finy bezesporu zajímalo i české školství, které bylo na svoji dobu poměrně pokročilé a pro fennomany určitě představovalo značnou inspiraci, zejména s ohledem na jejich lité boje se svekomany ohledně zavedení finštiny jako vyučovacího jazyka. V tomto ohledu je jistě zajímavé, že na počátku 20. století to byl naopak Čech Guth-Jarkovský, kterého velice zaujalo finské školství. Podobný vývoj můžeme sledovat i u otázky emancipace žen. Zatímco během své návštěvy v Praze Antti Almberg obdivoval Náprstkův Americký klub dam, o více než třicet let později se chlubí v dopise Josefě Náprstkové, že ve Finsku bylo zavedeno všeobecné volební právo i pro ženy, což z jeho vlasti činí nejpokrokovější zemi v Evropě. Také Guth-Jarkovský s obdivem sleduje postavení finských žen. Zatímco Finové ve většině případů ve svých pracích zmiňovali bohatou českou historii, jako jednu z největších předností českého národního obrození, oproti tomu mnozí čeští autoři z druhé poloviny 19. století záviděli finskému velkovévodství jeho autonomní postavení. Ačkoliv předchozí generace v čele s Jungmannem vnímala finská privilegia a výsady značně negativně, zvláště ve srovnání s vlastním postavením. Z dalších politických výdobytků většina českých představitelů vysoce hodnotila již výše zmíněné zavedení všeobecného volebního práva ve Finsku na počátku 20. století. Všechny tyto příklady byly pro oba národy jistě velice inspirativní, ačkoliv je prakticky nemožné dokázat přímý vliv těchto inspirací na vývoj druhého národa.

Je logické, že v průběhu 19. století frekvence vzájemných kontaktů, díky mnoha novým technickým vymoženostem, rostla. Zatímco na přelomu 18. a 19. století byly vzájemné reflexe velice omezené a sporadické, o století později se čtenáři mohli dozvědět o dění v druhé zemi prakticky hned další den. Stejně tak se měnil i způsob, jakým se oba národy se svými protějšky seznamovaly. Především v první polovině 19. století šlo v mnoha případech o zprávy zprostředkované autory z jiných zemí, i když docházelo i k přímým kontaktům mezi českým a finským národem. V některých případech dokonce v osobní rovině. Je logické, že vzájemné vnímání druhého národa, jeho emancipačního snažení, stejně jako formování vlastní národní identity, bylo širšímu okruhu čtenářů zprostředkováváno několika málo osobnostmi, tvořícími elitu národa. V mnoha případech můžeme sledovat nejen reflexi, ale dokonce i osobní setkání mezi předními osobnostmi obou obrozujících se národů. Vzpomeňme jen setkání Dobrovského s Porthanem, návštěvy Snellmana, Ahlqvista

a Almburga v Českých zemích. Právě v případě Almburga došlo k navázání kontaktů mezi vrcholnými představiteli obou národů. Přestože Almburg nepatřil přímo k fennomanským vůdcům, pojily ho blízké vztahy s Yrjö-Koskinenem a mnoha dalšími. I v pozdějších dobách zde můžeme vidět zajímavé vztahy například mezi Mikkolou a okruhem kolem Masaryka. Další rovinou jsou pak styky mezi předními vědci. Také zde hrál velmi důležitou roli Mikkola, který byl v čilém kontaktu s předními českými filology. Také Ahlqvist, který se později stal univerzitní profesorem finského jazyka, se v Praze setkal se zdejšími lingvisty. To samé platí i o Almburgovi, který dokonce přední české jazykovědce seznamoval s finštinou.

Vnímaní druhého národa a jeho emancipačního snažení samozřejmě nebylo v průběhu sledovaného období stálé. Naopak měnilo se jak v průběhu doby, tak v závislosti na politickém postavení pozorovatelů. Jungmannova generace v první polovině 19. století si Finů všímala jen velice málo, a to ještě mnohdy jen v souvislosti s Němci a Maďary. Především do určité míry nezávislé postavení Finů na Rusku bylo některým českým obrozencům v této době trnem v oku. Tento fakt můžeme přisuzovat především jejich panslavistickému zaměření. V dalším průběhu 19. století toto negativní vnímání Finů prakticky vymizelo, což může z části souviset i s poklesem slavjanofilských nálad v Českých zemích. Na konci 19. století se však tyto myšlenky vrací opět na scénu prostřednictvím *Národních listů*, které horují pro bližší svázání finského velkovévodství s carským Ruskem. Dlužno dodat, že jsou v tomto ohledu ojedinělým hlasem a zbytek český novin a časopisů vyjadřoval finskému boji proti rusifikaci vřelé sympatie, ve kterých mnohdy odkazoval na zápas malých národů proti útlaku ze strany větších a silnějších národů. Paradoxně právě panslavismus byl nejčastější výtkou Finů vůči českému národu. Prakticky žádný z finských autorů nedokázal pochopit, proč by se Češi měli snažit dobrovolně se stát součástí Rusy ovládaného státu.

Druhé negativum v českém vývoji viděli fennomane v roztržitém českých politických stran v poslední třetině 19. století. Do určité míry jim musíme dát za pravdu, je však otázkou, do jaké míry bylo možné zachovat v rámci národního hnutí jednotnou politickou linii, kterou by následovaly všechny politické strany, což sami Finové zjistili v prvním období rusifikace.

Kromě *Národních listů* a jejich výtkám zaměřeným především proti finským svekomanům, se Finům, jmenovitě Almburgovi, dostalo kritiky už jen ze strany slovenských deníků, a to v souvislosti s hungarofilským zaměřením některých z nich. Tato otázka se však v českých novinách vůbec neobjevila, což je vzhledem k Almburgovu přátelství s předními českými obrozenci více než pochopitelné.

Pomineme-li politickou rovinu a zaměříme-li se na kulturu a umění, najdeme v této souvislosti mezi oběma národy prakticky jen pozitivní ohlasy. Finský národní epos *Kalevala* poutal pozornost po celém světě a i čeští obrozenci jej hodnotili nesmírně vysoko. Na druhou stranu je pozoruhodná obliba českých hudebníků ve Finsku, kde ke konci 19. století mnozí čeští virtuosové a skladatelé působili. Zajímavý je jistě i pohled českých cestovatelů, kteří svým čtenářům popisovali krásy divoké finské přírody. Na druhou stranu Dobrovský při své cestě o necelých sto let dříve finskou krajinou příliš nadšen nebyl. Také Finové s oblibou hleděli na českou krajinu, zvláště na příhraniční hory.

Ze zkoumaných pramenů plyne, že oba národy vnímaly své protějšky v průběhu sledovaného období s velkým zájmem a ve velké většině případů i s vřelými sympatiemi. Jen v některých případech převážil negativní pohled na věc, mnohdy zapříčiněný pocity bratrské náklonnosti k jinému evropskému národu (Maďaři, Rusové), který byl v té době s Finy nebo Čechy ve sporu. V ostatních případech mezi předními představiteli českého a finského národa převažovaly pocity spřízněnosti s jiným malým národem. Tato podpora ostatně přetrvala i do dalších let. V článku Jana Herbena z 18. listopadu 1917 se tak můžeme dočíst: „*Boj jejich [Finů] za zachování starých svobod není skončen, ale bude-li který národ říše ruské mít první republiku, hádám, že to budou Finové.*“⁸⁰¹ Herbenova slova se ukázala jako prorocká a Finové o necelé tři týdny později získali nezávislost a vytvořili svůj vlastní samostatný stát.

⁸⁰¹ Národní listy, č. 317, 18. 11. 1917, s. 1.

Prameny a literatura

Archivní prameny

- korespondence Antona Almberga Vojtovi a Josefě Náprstkovým 1875–1908, Archiv Náprstkova muzea (VN 8, VN 47/32-42, VN 50/48-49).

Další prameny

- AHO Juhani: *Dvě čudské povídky*, přel. O. S. Vetti, J. Otta, Praha 1898.
- AHO Juhani: *Kniha o Finsku*, přel. O. S. Vetti, J. Otta, Praha 1901.
- BOCZKOWSKI Hypolit: *Finsko a finská otázka*, Přemysl Plaček, Praha 1911.
- COLLAN Karl: *Königinhofer- och Grünberger- Handskriften. Från fornböhmiskan öfversatta, jemte litterärhistorisk inledning och upplysande noter*, J. C. Frencknell & Son, Helsingfors 1865.
- DOBROVSKÝ Josef: *Litterarische Nachrichten: von einer auf Veranlassung der böhm. Gesellschaft: im Jahre 1792 unternommenen: Reise nach Schweden und Russland*, J. G. Calve, Praha 1796.
- DOBROVSKÝ Josef: Gyarmathi, S., *Affinitas linguae Hungaricae cum linguis Fennicae originis grammaticae demonstrata* [recenze], *Allgemeine Literatur-Zeitung*, Jena, červenec 1799, č. 214 a 215, s. 49–54 a 57–59.
- DOBROVSKÝ Josef: *Literarische Nachrichten, von einer auf Veranlassung der Böhm. Gesellsch. der Wissensch. im Jahre 1792. unternommenen Reise nach Schweden und Russland* [recenze], *Allgemeine Literatur-Zeitung*, Jena, listopad 1797, č. 374, s. 495–496.
- GUTH-JARCOVSKÝ Jiří S.: *Skizzy ze Švédska a Finska, causerie z cest*, E. Beaufort, Praha 1903.
- HOLEČEK Josef: *Kalevala, národní epos Finů*, vlastní nakladatelství, Praha 1894.
- HOLEČEK Josef: *Kanteletar, Finská národní lyrika*, vlastní nakladatelství, Praha 1904.
- HOLEČEK Josef: *Národní moudrost', studie a úvahy*, nakladatelství F. Topič, Praha 1919.
- JUNGSMANN Josef: *Slowesnost, aneb, Náuka o výmluwnosti básnické i řečnické se sbírkau příkladů newázané i wázané řeči*, České museum, Praha 1846.
- JUSLENIUS Daniel: *Juslenii Danielis episcopi scarensis in Suecia lexicon fennico-latino-suecium*, Holmiae 1745.

- KAMPELÍK František Cyril: *Čechoslowan, čili, Národnj gazyk w Čechách, na Morawě, we Slezku a Slowensku*, J. H. Pospíšil, Praha 1842.
- KOLLÁR Ján: *Slávy dcera, Báseň lyricko-epická v pěti zpěvích*. J. Otto, Praha 1852.
- KOLLÁR Ján: *Výklad čili přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře*, I. L. Kober, Praha 1862.
- KOMENSKÝ Jan Ámos: *O vzdělávání jazyků*, Beseda Učitelská, Praha 1874.
- KOMENSKÝ Jan Ámos: *Opera didactica omnia*, díl II., kap. XXVIII, Academia scientiarum Bohemoslovenica, Praha 1957.
- KOŘENSKÝ Josef: *Evropa, kulturní obrázky z evropského severu*, A. Storch a syn, Praha 1929.
- MATOUŠEK Josef: *Finská otázka*, in: *Naše doba*, XVIII/1911, s. 8–12 a 109–114.
- MIKKOLA Jooseppi J.: *Finsko a jeho nynější politický stav*, in: *Naše doba*, XIII/1906, č. 7, s. 485–492.
- MIKKOLA Jooseppi J.: *Kansallinen liike Böömissä*, Kansanvalistusseura, Helsinki 1903.
- *Ottův slovník naučný – Illustrovaná encyklopædie obecných vědomostí*, díl VI., heslo *Čuchonsko*, J. Otto, Praha 1898, str. 822–833.
- *Pro Finlandia, les adresses internationales a S. M. L'Empereur-Grand- Duc Nicalas II.*, H. W. Tullberg, Stockholm 1899.
- PRUSÍK Bořivoj: *Kalevala, národní epos finske*, Jos. R. Vilímek, Praha 1908.
- *Riegerův slovník naučný*, díl II., heslo *Čuchonsko*, I. L. Kober, Praha 1862, s. 557–558.
- SNELLMAN Johan Vilhelm: *Deutschland, eine Reise durch die deutschsprachigen Länder 1840–1841*, Otava, Helsinki 1984.
- ŠAFARŽÍK Pavel Josef: *Sebrané spisy, Díl I., Starožitnosti Slovanské okresu prvního*, Bedřich Tempský, Praha 1862.
- ŠTERNBERK Jáchym: *Bemerkungen über Russland auf einer Reise gemacht im Jahre 1792 u. 93, mit statistischen und meteorologischen Tabellen von Joachim Grafen von Sternberg*, Walther, Dresden 1794.
- ŠTERNBERK Jáchym: *Reise von Moskau über Sophia nach Königsberg mit einer kurzen Beschreibung von Moskau nebst meteorologischen und mineralogischen Beobachtung von J. Graf v. Sternberg*, Berlin 1793.
- ŠTOLBA Josef: *Za polární kruh, črty z druhého výletu do Švédska*, J. Otto, Praha 1890.
- TACITUS Publius C.: *Germania: Agricola: Dialogus de oratoribus*, (ed. E. Koestermann), BSB B.G. Teubner Verlagsgesellschaft, Lipsko 1970.

- VHAEL Bartholdus G.: *Grammatica fennica*, Holmiae 1733.
- XXXIII. výstava Spolku výtvar. umělců Manes, Axel Gallén-Kallela, Ed. Munch, květen - červen 1910, S. V. U. Mánes, Praha 1910.

Sekundární literatura

- ALAPURO Risto: *Finland: an interface periphery*, Helsingin yliopisto, Helsinki 1980.
- ALAPURO Risto: *National and Class Integration in Finland in a European Perspective*, in: E. HÖSCH (hrsg.) *Finnland-Studien*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1990, s. 58–73.
- ALAPURO Risto: *Regional Variations in Political Mobilisation, On the incorporation of the agrarian population into the State in Finland, 1907–1932*, in: *Scandinavian Journal of History* 1/1976, č. 1–4, s. 215–242.
- ALAPURO Risto: *State and revolution in Finland*, University of California Press, Berkeley 1988.
- ALAPURO Risto: *Suomen synty, Paikallisena ilmiönä 1890–1933*, Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 1994.
- ANDERSON Benedict: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Verso, London 1983.
- ASPELMEIER Dieter K. F.: *Wie kam die Mark nach Finnland*, in: E. HÖSCH (hrsg.) *Finnland-Studien*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1990, s. 112–117.
- BACKSTRÖM Åke: *Hrimaly*, in: *Genos* 58/1987, č. 3, http://www.genealogia.fi/genos-old/58/58_143.htm, [7. 3. 2016], s. 143–149.
- BAHENSKÁ Marie: *Osobnosti české minulosti. Vojta Náprstek (1826–1894)*, in: *Historický obzor*, 17/2006, č. 9–10, s. 228–234.
- BARNETT Andrew: *Sibelius*, Yale University Press, New Haven and London 2007.
- BARTON Arnold H.: *Essays on Scandinavian History*, Southern Illinois University Press, Carbondale 2008.
- BEDNAŘÍK Petr, JIRÁK Jan, KÖPPLOVÁ Barbara: *Dějiny českých médií, Od počátku do současnosti*, Grada, Praha 2011.
- BERGER Stefan: *On the Role of Myths and History in the Construction of National Identity in Modern Europe*, in: *European History Quarterly* 39/2009, č. 3, s. 490–502.
- BLEKASTAD Milada: *Z osudů Komenského díla na Severu*, in: *Acta Comeniana* XX/1961, č. 2, s. 265–268.

- BLOMSTEDT Yrjö: *National and international viewpoints of the Finnish upper class in the 19th century*, in: *Nationality and nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918*, *Studia Historica* 16, SHS, Helsinki 1984, s. 26.
- BROWNING Christopher S.: *Constructivism, Narrative and Foreign Policy Analysis, A Case Study of Finland*, Peter Lang AG, Bern 2008.
- CASTRÉN Liisa: *Adolf Ivar Arwidsson, Nuori Arwidsson ja hänen ympäristönsä*, Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1944.
- CASTRÉN Liisa: *Adolf Ivar Arwidsson isänmaallisena herättäjänä*. Historiallisia tutkimuksia 35. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1951.
- ČAPEK Jan B.: *Príspevek o pôsobení Komenského na švédsky kulturní vývoj v XVII. století*, in: *Acta Comeniana* XX/1961, č. 2, s. 202–203.
- ČERMÁK Jan: *Kalevala Eliase Lönnrota a Josefa Holečka v moderní kritické perspektivě*, Academia, Praha 2014.
- DEUTSCH Karl W.: *Nationalism and Social Communication: an inquiry into the foundations of nationality*, M.I.T. Press, London 1953.
- ELBL Pavel B.: *Maršál Bernadotte, z bitevního pole až na královský trůn*, Akcent, Třebíč 2015.
- ENGLUNG Peter: *Nepokojná léta, historie třicetileté války*, NLN, Praha 2000.
- ENGLUND Peter: *Nepřemožitelný, historie první severní války*, NLN, Praha 2004.
- ENGMAN Max: *Kaksoiskotka ja Leijona, Nikolai Valapaton muisto ja muita kirjoituksia*, Valtion painatuskeskus, Helsinki 1992.
- ENGMAN Max: *Kärlek och politik, fennomani och tjeckomani. A. F. Almqvist i Prag 1874*, in: *Historiska och litteraturhistoriska studier* 70/1995, s. 233–274.
- ENGMAN Max: *Migration from Finland to Russia during the Nineteenth Century*, in: *Scandinavian Journal of History*, 3/1978, č. 1–4, s. 155–177.
- ENGMAN Max: *St. Petersburg und Finland*, in: E. HÖSCH (hrsg.) *Finnland-Studien*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1990, s. 74–83.
- ENGMAN Max: *The Finland-Swedes: a case of failed national history?*, in: M. BRANCH (ed.) *National History and Identity, Approaches to the Writing of National History in the North-East Baltic Region Nineteenth and Twentieth Centuries*, *Studia Fennica Ethnologica* 6, Finnish Literature Society, Helsinki 1999, s. 166–177.
- FÁROVÁ Lenka: *Josef Holeček a jeho překlady finské „lidové“ poezie*, in: Jaroslav Vrchlický a Josef Holeček (1853–2003). Sborník ke 150. výročí narození dvou protichůdců.

- (Památce prof. PhDr. Alexandra Sticha, CSc.), Opera litterarum Bohemicarum studentum et magistrorumque. 1. Filozofická fakulta, Praha 2004, s. 174–180, finstina.ff.cuni.cz/finstina/farova/holetext.doc [16. 3. 2016].
- FÁROVÁ Lenka: *Zlatý věk finského výtvarného umění, Malířství a sochařství 1880–1910*, in: M. ŠVEC, L. SNOPEK (eds.) *Suomi a my, Sborník k 90. výročí nezávislosti Finska, Aegyptus, Moravská Třebová 2007*, s. 29–33.
 - FRANCEV V. A.: *Cesta J. Dobrovského a hr J. Šternberka do Ruska v letech 1792–1793*, Česká grafická Unie, Praha 1923.
 - GELLNER Ernst: *Nations and Nationalism*, Blackwell, Oxford 1983.
 - GÖRANSSON S.: *Komenský a Švédsko*, in: *Acta Comeniana XIX/1960*, č. 2, s. 200–218.
 - HAAPALA Pertti: *How was the Working Class Formed? The Case of Finland, 1850–1920*, in: *Scandinavian Journal of History* 12/1987, č. 3, s. 179–197.
 - HALMESVIRTA A.: *Ideology and Argument; Studies in British, Finnish and Hungarian Thought*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.
 - HALTSONEN Sulo: *Praha ja Suomi*, in: *Juhlakirja Eero K. Neuvosen täyttäessä 60 vuotta*, Helsinki 1964, s. 34–45.
 - HAVELKA Miloš: *Dějiny a smysl: obsahy, akcenty a posuny "české otázky" 1895–1989*, NLN, Praha 2001
 - HAYES Carlton J.: *Essays on nationalism*, Macmillan, New York 1933.
 - HÄKKINEN K.: *Elias Lönnrot as a linguist*, in: *Journal of Finnish Studies*, 6/2002, č. 1 & 2, s. 27–40.
 - HEJKALOVÁ Markéta: *Finsko*, Libri, Praha 2003.
 - HENTILÄ S.: *The Finnish labour movement and national thinking until 1907*, in: *Nationality and nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918*, *Studia Historica* 16, SHS, Helsinki 1984, s. 71–90.
 - HERBEN, Jan: *Matěj V. Kramerius, osvícenský novinář a buditel*, *Volná myšlenka československá*, Praha 1926.
 - HESOUNOVÁ Veronika: *Překladatel Alois Koudelka (O. S. Vetti)*, in: *Plav*, 3/2007, č. 12, <http://www.svetovka.cz/archiv/2007/12-2007-portret.htm> [9. 3. 2016], s. 47–49.
 - *History of Helsingin Sanomat*, in: <http://www.hssaatio.fi/historiikki/en/> [15. 3. 2016].
 - HLAVAČKA Milan: *Ještě jednou pouť Slovanů do Ruska v roce 1867*, in: Z. HOJDA, M. OTTLOVÁ, R. PRAHL (eds.) *„Slavme slavně slávu Slávův slavných“: Slovanství a česká kultura 19. století*, KLP, Praha 2006, s. 38–55.

- HOBBSAWM Eric: *Nations and nationalism since 1780: programme, myth, reality*, Cambridge University Press, Cambridge-New York, 1990.
- HOBBSAWM Eric: *The Age of Revolution: Europe 1789–1848*, Weidenfeld & Nicolson, London 1962.
- HOBBSAWM Eric: *The Age of Capital: 1848–1875*, Weidenfeld & Nicolson, London 1975.
- HOBBSAWM Eric: *The Age of Empire: 1875–1914*, Weidenfeld & Nicolson, London 1987.
- HOJDA Zdeněk: *Dobrovského cesta za švédskou kořistí*, in: *Dějiny a současnost*, 25/2003, č. 5, s. 10–13.
- HOJDA Zdeněk: *Hodně silná pálenka, Zpráva o laponské misii v roce 1659*, in: *Dějiny a současnost* 28/2006, č. 8, s. 33–36.
- HOJDA Zdeněk: *Jak byli Finové „pozvednutí mezi národy“ a vojenský puč po švédsku*, in: *Dějiny a současnost* 31/2016, č. 12, s. 34–37.
- HOJDA Zdeněk: *Na exotickém severu? Čeští návštěvníci skandinávských zemí na sklonku 19. století*, in: K. BLÁHOVÁ a V. PETRBOK (eds.) *Cizí, jiné, exotické v české kultuře 19. století*, Academia, Praha 2008, s. 137–155.
- HROCH Miroslav: *Buržoazní revoluce v Evropě*, Svoboda, Praha 1981.
- HROCH Miroslav: *Das Europa der Nationen, Die Moderne Nationsbildung im europäischen Vergleich*, Vanderhoeck & Ruprecht, Göttingen 2005.
- HROCH Miroslav: *Evropská národní hnutí v 19. století*, Svoboda, Praha 1986.
- HROCH Miroslav: *Jazykový program národních hnutí v Evropě: jeho skladba a sociální předpoklady*, in: *Český časopis historický*, 93/1995, č. 3, s. 398–418.
- HROCH Miroslav: *Na prahu národní existence, Touha a skutečnost*, Mladá fronta, Praha 1999.
- HROCH Miroslav: *Národy nejsou dílem náhody, Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, SLON, Praha 2009.
- HROCH Miroslav: *Social Preconditions of National Revival in Europe, A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations*, Columbia University Press, New York 2000.
- HROCH Miroslav: *Švédské archivy a jejich význam pro studium českých dějin*, in: *Sborník archivních prací*, IX/1959, s. 254–269.
- HROCH Miroslav: *V národním zájmu, Požadavky a cíle evropských národních hnutí*

devatenáctého století ve srovnávací perspektivě, NLN, Praha 1999.

- Hřímaly, *Familie* in: http://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_H/Hrimaly_Brueder.xml [7. 3. 2016].
- HUSÉN Tosten: *Comenius and Sweden, and Bengt Skytte's Sophopolis*, in: *Scandinavian Journal of Educational Research*, 47/2003, č. 4, s. 393–395.
- HUXLEY Steven D.: *Constitutionalist insurgency in Finland, Finnish "Passive resistance" against Russification as a case of nonmilitary struggle in the European resistance tradition*, Suomen historiallinen seura, Helsinki 1990.
- ISAACS Ann K. (ed.): *Citizenship and Identities*, Edizioni Plus - Pisa University Press, Pisa 2010.
- *Jana Ferdinanda Körninga relace o posláni do země laponské, 1659–1660* (přel. V. Matějček), in: S. BINKOVÁ a J. POLIŠENSKÝ (eds.), *Česká touha cestovatelská, Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Odeon, Praha 1989, s. 267–293.
- JALAVA Ilona: *Antti Jalava, Tavallisen miehen tarina*, WSOY, Porvoo 1948.
- JALLINOJA Riitta: *The Women's Liberation Movement in Finland*, in: *Scandinavian Journal of History* 5/1980, č. 1–4, s. 37–49.
- *Josef Navrátil – Ratili*, in: <http://www.obcecr.cz/dobsice/index.php?lang=1&level=2&id=-1179> [7. 3. 2016].
- JUSSILA Osmo: in: M. ENGMAN, D. KIRBY (eds.) *Finland – People, Nation, State*, s. 85–101.
- JUSSILA Osmo: *Nationalism and Revolution, Political dividing lines in the Grand Duchy of Finland during the last years of Russian rule*, in: *Scandinavian Journal of History* 2/1977, č. 1–4, s. 289–309.
- JUSSILA Osmo: *Suomen historian suuren myytit*, Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 2007.
- JUSSILA Osmo: *Suomen Suuriruhtinaskunta 1809–1917*, Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 2004.
- JUTIKKALA Eino, PIRINEN Kauko: *Dějiny Finska*, NLN, Praha 2001.
- JUTIKKALA Eino: *Tenancy, Freehold and Enclosure in Finland from the Seventeenth to the Nineteenth Century*, in: *Scandinavian Journal of History* 7/1982, č. 1–4, s. 339–344.
- JUTIKKALA Eino: *Town Planning in Sweden and Finland until the Middle of the Nineteenth Century*, in: *Scandinavian Economic History Review* 16/1968, č. 1, s. 19–46.
- KARILAS Yrjö (ed.): *Pikku Jättiläinen, Suomenmaa, Historiamme kuuluisia yhdistyksiä*,

- WSOY, Porvoo 1958.
- KARKAMA Pertti: *The individual and national identity in J. V. Snellman's Young-Hegelian theory*, in: M. BRANCH (ed.) *National History and Identity, Approaches to the Writing of National History in the North-East Baltic Region Nineteenth and Twentieth Centuries*, Studia Fennica Ethnologica 6, Finnish Literature Society, Helsinki 1999, s. 141–152.
 - KEMILÄINEN Aira: *Finns in the shadow of the “Aryans”, Race Theories and Racism*, SHS, Helsinki 1998.
 - KEMILÄINEN Aira: *Die Grundfaktoren des europäischen und finnischen Nationalismus im neunzehnten Jahrhundert*, in: T. TAKALO (ed.) *Finns and Hungarians between East and West: European Nationalism and Nations in Crisis during the 19th and 20th Centuries*, Studia Historica 32, SHS, Helsinki 1989, s. 57–74
 - KEMILÄINEN Aira: *Initiation of the Finnish people into nationalist thinking*, in: *Nationality and nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918*, Studia Historica 16, SHS, Helsinki 1984, s. 105–120.
 - KEMILÄINEN Aira: *Johan Vilhelm Snellman als Förderer des nationalen, sozialen und politischen Lebens in Finnland von 1844 bis 1848*, in: Studia Historica 12, *Miscellanea*, s. 43–56.
 - KEMILÄINEN Aira: *Nationalism in Nineteenth Century Finland*, in: A. TAMMISTO, K. MUSTAKALLIO, H. SAARINEN (eds.) *Miscellanea*, Studia Historica 33, SHS, Helsinki 1989, s. 93–127
 - KEMILÄINEN Aira: *Nationalism, Problems concerning the Word, the Concept and Classification*, Studia Historica Jyväskyläänsia 11, Jyväskylän kasvatusopillinen korkeakoulu, Jyväskylä 1964.
 - KEMILÄINEN Aira: *The Idea of Nationalism*, in: *Scandinavian Journal of History*, 9/1984, č. 1, s. 31–64.
 - KIRBY David G.: *Finland and Russia 1808–1920, From Autonomy to Independence, A selection of Documents*, MacMillan Press Ltd, London 1975.
 - KLINGE Matti: *Let us be Finns!*, in: *Nationality and nationalism in Italy and Finland from the mid-19th century to 1918*, Studia Historica 16, SHS, Helsinki 1984, s. 121–133.
 - KLINGE Matti: *Let Us Be Finns! - Essays on History*, Otava Publishing Company, Helsinki 1990.
 - KLINGE Matti: *O předpokladech finské samostatnosti*, in: *Dějiny a současnost* 15/1993, č. 6, s. 7–11.

- KLINGE Matti: *Suomalainen ja eurooppalainen menneisyys, Historiankirjoitus ja historiakulttuuri keisariaikana*, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2010.
- KLINGE Matti: *Suomen sinivalkoiset värit, Kansallisten ja muidenkin symbolien vaiheista ja merkityksestä*, Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset, Keuruu 1981.
- KLINGE Matti: *The Finnish Tradition, Essays on structures and identities in the North of Europe*, SHS, Helsinki 1993.
- KMOCHOVÁ, Pavla: *Některé aspekty života autonomního Finska*, H & H, Jinočany 1993.
- KOHN Hans: *Nationalism its meaning and history*, D. Van Nostrand Company Ltd., Princeton 1955.
- KOHN Hans: *The Idea of Nationalism: A study in Its Origins and Background*, Transactions publishers, New Brunswick 1944.
- KOLEHMAINEN John I.: *Antti Jalava and Hungarian-Finnish Rapprochement*, in: *The Slavonic and East European Review. American Series*, 2/1943, č. 2, s. 167–174.
- KORPPI-TOMMOLA Aura: *American Influence on Finnish Feminism: Coeducation*, in: M. HENRIKSSON (ed.) *Ten years of American Studies: the Helsinki experience*, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1987, s. 289–298.
- KORPPI-TOMMOLA Aura: *Fighting together for freedom, Nationalism, Socialism, Feminism, and Women's Suffrage in Finland 1906*, in: *Scandinavian Journal of History*, 15/1990, č. 1–2, s. 181–191.
- KORPPI-TOMMOLA Aura: *The first women Members of Parliament in Finland, 1907–1908*, in: <http://www.helsinki.fi/sukupuolentutkimus/aanioikeus/en/articles/first.htm> [23. 3. 2016].
- KOŘALKA Jiří: *Co je národ?*, Svoboda, Praha 1969
- KOŘALKA Jiří: *Češi v Habsburské říši a v Evropě 1815–1914*, Argo, Praha 1999.
- KOŘALKA Jiří: *František Palacký: (1798–1876): životopis*, Argo, Praha 1998.
- KOVÁŘ Michal: *Nuoret uralilaiset kirjallisuudet Tšekissä*, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest 2013, <http://doktori.btk.elte.hu/lit/kovarmichal/diss.pdf> [14. 3. 2016].
- KREJČÍ Marek: *Slovanské umění? Mýtus, stereotyp nebo realita?*, in: Z. HOJDA, M. OTTLOVÁ, R. PRAHL (eds.) „Slavme slavně slávu Slávov slavných“: Slovanství a česká kultura 19. století, KLP, Praha 2006, s. 373–383.
- KRÖTZL Christian: *Prag als europäische Universität: von der Gründung durch Karl IV. bis 1409*, in: B. MOURALOVÁ (ed.) *Die Prager Universität Karls IV.* Potsdamer Bibliothek

- Östliches Europa, Geschichte, Potsdam 2010, s. 15–43.
- KUTNAR František: *Obrozené vlastenectví a nacionalismus*, Karolinum, Praha 2003.
 - LAHODA Vojtěch: *Stručný přehled dějin architektury ve Finsku*, in: M. ŠVEC, L. SNOPEK (eds.) *Suomi a my*, Sborník k 90. výročí nezávislosti Finska, Aegyptus, Moravská Třebová 2007, s. 34–43.
 - LAHTINEN Mikko: *Snellmanin Suomi*, Vastapaino, Tampere 2007.
 - LÄHTEENMÄKI Maria: “*Dreaming of a Greater Finland. Finnish-Russian Border Demarcations from 1809 to 1944*”, in: M. LÄHTEENMÄKI (ed.) *The Flexible Frontier: Change and Continuity in Finnish Russian Relations*, Aleksanteri series vol. 5, Aleksanteri-instituutti, Helsingin yliopisto, Helsinki 2007, s. 145–169.
 - LÄHTEENMÄKI Maria: *To the Margins and Back? The Role of Women in the Finnish Labour Movement in the Twentieth Century*, in: *Scandinavian Journal of History* 23/1998, č. 3–4, s. 113–126.
 - LAINOVÁ Radka: *Finské velkoknížectví v rámci carského Ruska 1809–1917*, in: *Historický obzor* 6/1995, č. 7–8, s. 158–159.
 - LAINOVÁ Radka: *Občanská válka ve Finsku 1917–1918*, in: *Historický obzor* 6/1995, č. 1, s. 7–11.
 - LUNTINEN Pertti: *Suomi Pietarin suojana ja uhkana venäläisten sotasuunitelmassa 1854–1914*, in: R. Endén (toim.) *Suomen ja Venäjän Yhteistä Historiaa*, Historiallinen Arkisto 79, SHS, Helsinki 1983, s. 7–130.
 - LUNTINEN Pertti: *Venäläisten sotasuunnitelmat suomen separatismia vastaan*, Historiatieteen laitoksen julkaisuja 11, Tampereen yliopisto, Tampere 1984.
 - MACURA Vladimír: *Český sen*, NLN, Praha 1992.
 - MACURA Vladimír: *Znamení zrodu, české národní obrození jako kulturní typ*, H & H, Jinočany 1995.
 - MALINIEMI Aarno: *Muistoja praagilaisesta vaikutuksesta Suomen ja Ruotsin kirjalliseen kulttuuriin keskiajalla*, in: *Suomen Museon*, 33/1926, s. 58–71.
 - MEAD William R.: *An Experience of Finland*, Hurst & Company, London 1993.
 - MEDVEDEV Sergei: *Russia as the Subconsciousness of Finland*, Ulkopoliittinen instituutti, Helsinki 1998.
 - MEINECKE Friedrich: *Weltbürgertum und Nationalstaat: Studien zur Genesis des deutschen Nationalstaates*, R. Oldenbourg, Berlin 1908.
 - MILL John S.: *Considerations on Representative Government*, Parker, Son & Bourne,

- London 1861.
- NIKULA Oscar: *Finnlands Ostgrenze*, in: V. NIITEMAA, P. RENVALL, E. KUNZE, O. NIKULA (eds.) *Finnland — gestern und heute*, Wissenschaftliche Abhandlungen der Arbeitsgemeinschaft für Forschung des Landes Nordrhein-Westfalen, volume 26, Westdeutscher Verlag, Köln 1963, s. 53–6
 - NÚÑEZ Xosé-Manoel: *Nations and Territorial Identities in Europe: Transnational Reflections*, in: *European History Quarterly*, 40/2010, č. 4, s. 669–684.
 - PAASI Anssi: *Territories, Boundaries and Consciousness, the changing geographies of the Finnish-Russian border*, Wiley, Chichester 1995.
 - PENROSE, Jan: *Nations, states and homelands: territory and territoriality in nationalist thought*, in: *Nations and Nationalism*, 8/2002, č. 3, s. 277–297.
 - PALONEN Osmo: *Lenin ja Stalin kohtaavat – myyttejä ja historiaa*, in: <http://www15.uta.fi/koskivoimaa/vuodet/1905/1905b.htm> [22. 3. 2016].
 - PETTY, Anne C.: *Identifying England's Lonnrot*, in: *Tolkien Studies*, 1/2004, s. 69–84.
 - PRAŽÁK Richard: *Josef Dobrovský als Hungarist und Finno-Ugrist*, Universita J. E. Purkyně, Brno 1967.
 - PRAŽÁK Richard: *J. A. Comenius ja Josef Dobrovský, kaksi tšekkiläistä fennougristia*, in: *Virittäjä*, 1969, Volume 1, s. 25–34.
 - PRAŽÁK Richard: *Ke vztahům českých a finských jazykovědců*, in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, Řada jazykovědná*, 42/1993, s. 129–139.
 - PRAŽÁK Richard: *Prameny a literatura k vztahům české a maďarské osvícenské vědy a kultury*, in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, Řada historická*, 16/1967, č. 14, s. 117–131.
 - RAGIN Charles C.: *The Comparative method, Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*, University of California Press, London 1989.
 - RAK Jiří: *Bývalí Čechové, české historické mýty a stereotypy*, H & H, Jinočany 1994.
 - RAK Jiří: *Koncepce historické práce vlasteneckého muzea v Čechách*, in: *Časopis národního muzea – řada historická*, 153/1984, č. 2, s. 98–111.
 - RAK Jiří: *Zachovej nám, Hospodine, Češi v Rakouském císařství 1804-1918*, Havran, Praha 2013.
 - REITALA Aimo, *Suomi-neito, Suomen kuvallisen henkilöitymän vaiheet*, Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset, Keuruu 1983.
 - RENAN Ernest: *Qu'est-ce qu'une nation?*, Calmann Lévy, Paris 1882.

- ŘEPA Milan: *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století*, Doplněk, Brno 2001.
- SAARENHEIM Eero: *Casanova ja Sprengtporten. Kirjastonhoitajan ja kenraalin yhteiset vuodet*, Gummerus, Jyväskylä 2006.
- SALOKANGAS Raimo, TOMMILA Päiviö: *Press History Studies in Finland: Past and Present*, in: *Scandinavian Journal of History*, 1982, Volume 7, s. 49–73.
- SECKÁ Milena: *Americký klub dam, Krůček k ženské vzdělanosti*, Národní muzeum, Praha 2012.
- SCHWEITZER Robert: *Autonomie und Autokratie, Die Stellung des Großfürstentums Finnland im russischen Reich in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts (1863–1899)*, Wilhelm Schmitz Verlag, Giessen 1978.
- SCHWEITZER Robert: *The Rise and Fall of the Russo-Finnish Consensus, The History of the “Second” Committee on Finnish Affairs in St. Petersburg (1857–1891)*, Hallintohistoriakomitea & Edita, Helsinki 1996.
- SIHVO Hannes: *Karelia: a source of Finnish national history*, in: M. BRANCH (ed.) *National History and Identity, Approaches to the Writing of National History in the North-East Baltic Region Nineteenth and Twentieth Centuries*, *Studia Fennica Ethnologica* 6, Finnish Literature Society, Helsinki 1999, s. 181–201.
- SIHVO Hannes: *Karelia: Battlefield, Bridge, Myth*, in: M. ENGMAN, D. KIRBY (eds.) *Finland – People, Nation, State*, s. 57–72.
- SILTALA Juha: *Nationa as mother figure for reformers in Finland, 1840–1910, A psychohistorical approach to identification*, in: *Scandinavian Journal of History* 30/2005, č. 2, s. 135–158.
- SKALIČKA Vladimír: *Komenský jako lingvista*, in: *Acta Comeniana* XVIII/1959, č. 2, s. 92–98.
- SMITH Anthony D.: *Nationalism and modernism: a critical survey of recent theories of nations and nationalism*, Routledge, London-New York 1998.
- SMITH Anthony D.: *Theories of nationalism*, Duckworth, London 1971.
- STEARNS Peter N.: *Nationalisms: An Invitation to Comparative Analysis*, in: *Journal of World History* 8/1997, č. 1, s. 57–74.
- STENIUS Henrik: *The Adoption of the Principle of Association in Finland*, in: *Scandinavian Journal of History*, 13/1988, č. 4, s. 345–354.
- STENIUS Henrik: *The Breakthrough of the Principle of Mass Organization in Finland*,

- in: *Scandinavian Journal of History* 5/1980, č. 1–4, s. 197–217.
- STEINBY Torsten: *In Quest of Freedom, Finland's Press 1771–1971*, Government Printing Centre, Helsinki 1971.
 - STICH Alexandr: *Tradiční romantické motivy v české hudbě a poezii druhé poloviny 19. století*, in: *Povědomí tradice v novodobé české kultuře (Doba Bedřicha Smetany)*, s. 87–111.
 - STRATIL Petr: *Finská hudba v 19. a 20. století*, in: M. ŠVEC, L. SNOPEK (eds.) *Suomi a my*, s. 51–57.
 - SURMAN Jan: *Science and Its Publics: Internationality and National Languages in Central Europe*, in: M. G. ASH, J. SURMAN (eds.) *The Nationalization of Scientific Knowledge in the Habsburg Empire, 1848–1918*, s. 30–56.
 - ŠTAIF Jiří: *Revoluční léta 1848–1849 a české země*, Historický ústav Československé akademie věd, Praha 1990.
 - ŠULC Miroslav: *Česká operetní kronika 1863–1948, vyprávění a fakta*, Divadelní ústav, Praha 2002.
 - TERVONEN Viljo: *József Budenzin ja Antti Jalavan kirjeitä vuosilta 1875–1892*, Suomalais-ugrilainen seura, Helsinki 1995.
 - TERVONEN Viljo: *József Szinnyeijn ja Antti Jalavan kirjeitä vuosilta 1880–1909*, Suomalais-ugrilainen seura, Helsinki 1997.
 - THADEN Edward C.: *Russia's Western Borderlands 1710–1870*, Princeton University Press, Princeton 1984.
 - THADEN Edward C.: *Russification in the Baltic Provinces and Finland, 1855–1914*, Princeton University Press, Princeton 1981.
 - THALER Peter: *Fluid Identities in Central European Borderlands*, in: *European History Quarterly*, October 2001, Volume 31, Number 4, s. 519–548.
 - TOMMILA Päiviö (red.): *Suomen lehdistön historia. 1, Sanomalehdistön vaiheet 1905*, Kustannuskiila, Kuopio, 1988.
 - TOMMILA Päiviö (red.): *Suomen lehdistön historia. 5, Hakuteos, Aamulehti – Kotka Nyheter, sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*, Kustannuskiila, Kuopio 1988.
 - TOMMILA Päiviö (red.): *Suomen lehdistön historia. 6, Hakuteos Kotokulma – Savon Lehti, sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*, Kustannuskiila, Kuopio 1988.
 - TOMMILA Päiviö (red.): *Suomen lehdistön historia. 7, Hakuteos Savonlinna – Övermarks Tidning. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*, Kustannuskiila, Kuopio 1988.

- TŘEŠTÍK Dušan: *Češi, jejich národ, stát, dějiny a pravdy v transformaci, texty z let 1991-1998*, Doplněk, Brno 1999.
- TŘEŠTÍK Dušan: *Češi a dějiny v postmoderním očistci*, NLN, Praha 2005.
- URBAN Otto: *Česká společnost 1848–1918*, Svoboda, Praha 1982.
- URBAN Otto: *Kroměřížský sněm 1848–1849*, Argo, Praha 1998.
- VÄYRYNEN Kari: *Der Prozeß der Bildung und Erziehung im finnischen Hegelianismus*, Studia Historica 42, SHS, Helsinki 1992.
- VÄHÄMÄKI Börje: *Bringing the Kalevala to the World*, in: Journal of Finnish Studies, 13/2009, č. 2, s. 1–3.
- VÄHÄMÄKI Börje: *Notes on Väinö Linna's Representation of History*, in: Journal of Finnish Studies 12/2008, č. 1, s. 21–31.
- VITUHNOVSKAJA Marina: *Karelians in the Context of Russian Imperial Policy During the Pre-Revolutionary Decade*, in: CH. J. CHULOS, J. REMY (eds.) *Imperial and National Identities in Pre-Revolutionary, Soviet, and Post-Soviet Russia*, Studia Historica 66, SKS, Helsinki 2002, s. 199–206.
- VOBORNÍK Jan: *Josef Holeček*, nakladatelství F. Topič, Praha 1913.
- VYŠNY Paul: *Neo-Slavism and the Czechs 1898–1914*, Cambridge University Press, Cambridge 1977.
- WAHLROOS Tuija: *Devoted to Kalevala: Perspectives on Akseli Gallen-Kallela's Kalevala Art*, in: Journal of Finnish studies, 13/2009, č. 2, s. 29–37.
- WEÖRES Gyula: *Mitä J. A. Comenius kirjoitti suomalaisista ja lappalaisista*, in: Virittäjä, 4/1970, Volume 4, s. 439–445.
- de WINDT, Harry: *Finland as it is*, J. Murray, London 1901.
- ŽÁČEK Václav: *Češi a Jihoslované v minulosti, od nejstarších dob do roku 1918*, Academia, Praha 1975.

Periodika

- Aamurusko, č. 36, 10. 9. 1859, *Czechiläisyys Böömissä*, s. 281–282.
- Aamurusko, č. 37, 17. 9. 1859, *Czechiläisyys Böömissä*, s. 289–290.
- Åbo Morgonblad, č. 35, 1. 9. 1821, E. G. Ehrström, *Finska språket betraktadt som nationalspråk*, s. 273–278.

- Aika, č. 7, 1. 4. 1907, J. J. M., *Kanteletar tshekin kielellä*, s. 321–322.
- Borgå Tidning, č. 67, 30. 8. 1843, *Om Böhmiska Folkpoesin*, s. 2–3.
- Čas, č. 6, 6. 1. 1912, *Za hranicemi*, s. 3.
- Čas, č. 24, 24. 1. 1912, *Ruský zákon o zdanění Finska schválen*, s. 3.
- Čas, č. 32, 1. 2. 1912, *Rusko a Finsko*, s. 1–2.
- Časopis českého musea, 20/1846, K. H. Borovský, *Cizozemci v Rusích*, s. 95–132.
- Časopis českého musea, 20/1846, J. E. Vocel, *Učená společnost estonská v Derptu*, s. 264–270.
- Časopis Musea království Českého, 36/1862, sv. 3., *Příspěvky k polyglottě rukopisu Královského a Zelenohorského I. Dra. Karla Collana, Ukázky překladu švédského*, s. 275–283.
- Časopis Musea království Českého, 36/1862, sv. 4, *Příspěvky k polyglottě rukopisu Královského II. Dra. A. E. Ahlqvista, Ukázky z překladu finského*, s. 312–313.
- Časopis Musea království Českého, 40/1866, sv. 4., V. B. Nebeský, *Kalevala, čudské národní epos*, s. 381–413.
- Čech, č. 167, 18. 6. 1904, *V Rusku to vře*, s. 2.
- Čech, č. 192, 13. 7. 1904, *Ruská vláda zatýká ve Finsku*, s. 3.
- Čech, č. 257, 17. 9. 1904, *Demonstrace na universtii Helsingforské*, s. 6.
- Čech, č. 277, 7. 10. 1904, *Finský vlastenec*, s. 3.
- Čech, č. 312, 11. 11. 1904, *Smír Finska s Ruskem*, s. 6.
- Čech, č. 313, 12. 11. 1904, *Osvobozený senátor Schaumann*, s. 6.
- Čech, č. 334, 3. 12. 1904, *Oprava zákonů v Rusku a Finsku*, s. 6.
- Česká revue, č. 7–12, 1901, jk., *Finnlaendische Rundschau*, s. 1004.
- České noviny, č. 272, 14. 11. 1879, *Z celého světa*, s. 2.
- Freja, č. 92, 25. 11. 1841, J. V. Snellman, *Katsaus Saksan nykyisiin poliittisiin ja uskonnollisiin pyrkimyksiin*, s. 371–375.
- Helsingfors Morgonblad, č. 2, 8. 1. 1836, *Furstebordet*, s. 1–4.
- Helsingfors Morgonblad, č. 83, 26. 10. 1843, *Folk-Bilder*, s. 1–3.
- Helsingfors Morgonblad, č. 84, 28. 10. 1843, *Folk-Bilder*, s. 1–3.
- Helsingfors Morgonblad, č. 85, 2. 11. 1843, *Folk-Bilder*, s. 1–2.
- Helsingfors Morgonblad, č. 86, 6. 11. 1843, *Königinhofer-Handschriften*, s. 3.
- Helsingfors Tidningar, č. 62. 2. 8. 1856, *Systrarna Neruda*, s. 1.

- Helsingfors Tidningar, č. 64. 4. 8. 1856, *Konsert*, s. 1.
- Kaiku, č. 64, 9. 8. 1884, *Ulkomaalainen matkustaja*, s. 2.
- Katolické listy, č. 286, 18. 10. 1899, *Éra rusifikace*, s. 2.
- Katolické listy, č. 10, 10. 1. 1899, *Proč necitovali „Svět“*, s. 3.
- Katolické listy, č. 12, 12. 1. 1899, *Analfabetovi v „Národních listech“*, s. 3.
- Katolické listy, č. 12, 12. 1. 1899, *Ještě „národní“ abecedáři*, s. 3–4.
- Katolické listy, č. 15, 15. 1. 1899, *Analfabeta v „N. L.“*, s. 4.
- Katolické listy, č. 18, 18. 1. 1899, *Rekapitulace „Katolických Listů“*, s. 3.
- Katolické listy, č. 24, 24. 1. 1899, *„N. L.“ Finsko a Rusko*, s. 3.
- Katolické listy, č. 77, 18. 3. 1899, *Fínové v Petrohradě*, s. 3.
- Katolické listy, č. 84, 25. 3. 1899, *Petice Fínů*, s. 4.
- Katolické listy, č. 89, 31. 3. 1899, *Car a hromadná finská deputace*, s. 2.
- Katolické listy, č. 196, 18. 7. 1899, *Adresa na prospěch Finska*, s. 3.
- Kirjallinen Kuukauslehti, č. 2, helmikuu 1874, J. R. A., *Kirjeitä kotimaalle IX.*, s. 41–47.
- Kirjallinen Kuukauslehti, č. 3, maaliskuu 1874, J. R. A., *Kirjeitä kotimaalle IX.*, s. 72–78.
- Kirjallinen Kuukauslehti, č. 6, kesäkuu 1874, J. R. A., *Kirjeitä kotimaalle X.*, s. 143–150.
- Kirjallinen Kuukauslehti, č. 11, marraskuu 1871, Y. K., *Itäwalta-Unkari I., Itäwaltalainen kysymys*, s. 261–263.
- Kirjallinen Kuukauslehti, č. 11, marraskuu 1871, Y. K., *Itäwalta-Unkari II., Cisleithania-Itäwalta, sen kansallisuudet ja historia*, s. 263–268.
- Kirjallinen Kuukauslehti, č. 11, marraskuu 1871, Y. K., *Itäwalta-Unkari III., Böhmläisen kysymyksen synty*, s. 285–289.
- Kirjallinen Kuukauslehti, č. 11, marraskuu 1871, Y. K., *Itäwalta-Unkari IV., Cisleithania-Itäwallan nykyinen asema*, s. 289–293.
- Květy, č. 5, květen 1887, J. Kořenský, *Z cesty po Čuchonsku*, s. 658–662.
- Květy, č. 7, červenec 1887, J. Kořenský, *Z cesty po Čuchonsku*, s. 11–16.
- Květy, č. 8, srpen 1887, J. Kořenský, *Z cesty po Čuchonsku*, s. 149–156.
- Květy, č. 9, září 1887, J. Kořenský, *Z cesty po Čuchonsku*, s. 302–309.
- Květy, č. 10, říjen 1887, J. Kořenský, *Z cesty po Čuchonsku*, s. 383–389.
- Květy, č. 11, listopad 1887, J. Kořenský, *Z cesty po Čuchonsku*, s. 536–542.
- Lumír, č. 30, roč. 3, 1875, J. Holeček, *Osmá runa „Kalevaly“*, s. 374–375.
- Lumír, č. 19, roč. 13, 1885, J. Š., *Můj výlet do Laponska*, s. 289–295.

- Lumír, č. 20, roč. 13, 1885, J. Š., *Můj výlet do Laponska*, s. 305–309.
- Lumír, č. 21, roč. 13, 1885, J. Š., *Můj výlet do Laponska*, s. 327–331.
- Mehiläinen, č. 4, huhtikuu 1862, Y. K., *Shekkiläisyys Böhmin maalla*, s. 91–93.
- Mehiläinen, č. 8, elokuu 1862, A. O., *Pyömiläisten kieli ja kirjallisuus I.*, s. 173–178.
- Mehiläinen, č. 9, syyskuu 1862, A. O., *Pyömiläisten kieli ja kirjallisuus II.*, s. 197–200.
- Mehiläinen, č. 10, lokakuu 1862, A. O., *Pyömiläisten kieli ja kirjallisuus III.*, s. 221–226.
- Mehiläinen, č. 11, marraskuu 1862, A. O., *Pyömiläisten kieli ja kirjallisuus IV.*, s. 245–250.
- Národní listy, č. 308, 9. 11. 1877, J. Holeček, *Kalevala. Čudské národní epos*, s. 1.
- Národní listy, č. 212, 3. 8. 1894, J. Holeček, *Z literatury*, s. 4.
- Národní listy, č. 254, 14. 9. 1894, *Z literatury*, s. 4.
- Národní listy, č. 149, 31. 5. 1895, š, *Z literatury*, s. 6–7.
- Národní listy, č. 344, 13. 12. 1895, Vbk, *Z literatury*, s. 4.
- Národní listy, č. 358, 28. 12. 1895, Vbk, *Z literatury*, s. 3–4.
- Národní listy, č. 122, 3. 5. 1893, *Finové a Rusové*, s. 1.
- Národní listy, č. 348, 17. 12. 1897, *Národní boj Finů se Švédy*, s. 1.
- Národní listy, č. 16, 16. 1. 1898, *Šťastná země – v Rusku*, s. 2.
- Národní listy, č. 7, 7. 1. 1899, *Poláci pod jhem Německým*, s. 1.
- Národní listy, č. 11., 11. 1. 1899, *Analfabeti*, s. 2
- Národní listy, č. 14, 14. 1. 1899, *Analfabeti v „Katolických Listech“*, s. 1.
- Národní listy, č. 17, 17. 1. 1899, *Kapitulace „Katolických Listů“*, s. 1.
- Národní listy, č. 21, 21. 1. 1899, „*Katolické Listy*“, *Ruska a Finsko*, s. 1–2.
- Národní listy, č. 24, 24. 1. 1899, „*Ceěte*“ *o Finsku*, s. 1–2.
- Národní listy, č. 343, 13. 12. 1901, *Hudba*, s. 3.
- Národní listy, příloha k č. 68, 9. 3. 1901, *Z cizích revuí*, s. 9.
- Národní listy, č. 305, 6. 11. 1902, *Znesvěcení pomníku finského Homéra*, s. 1.
- Národní listy, č. 167, 18. 6. 1904, *Zavraždění finského gen. gubernátora Bobrikova*, s. 1.
- Národní listy, č. 171, 22. 6. 1904, *K zavraždění finského gen. gubernátora Bobrikova*, s. 1.
- Národní listy, č. 73, 14. 3. 1907, *Finsko chystá revoluci proti Rusku*, s. 1.
- Národní listy, č. 81, 22. 3. 1907, *Zatčení vůdců chystané finské revoluce proti Rusku*, s. 3.
- Národní listy, č. 104, 16. 4. 1907, *Finsko*, s. 3.
- Národní listy, č. 266, 26. 9. 1907, *Z Finska*, s. 1.
- Národní listy, č. 317, 18. 11. 1917, Dr. Jan Herben, *Učit se v cizině*, s. 1–2.

- Národné noviny, č. 37, 27. 3. 1880, *V Rusku a u nás*, s. 4.
- Národné noviny, č. 96, 18. 8. 1881, *Ruské zdravice v Pešti*, s. 3.
- Osvěta, č. 10, 1878, J. Holeček, *Kalevala*, s. 732–744.
- Osvěta, č. 11, 1878, J. Holeček, *Kalevala*, s. 827–843.
- Päivälehti, č. 141, 22. 6. 1898, Maila Talvio, *Kirje juhlivasta Pragista*, s. 3–4.
- Päivälehti, č. 146, 29. 6. 1898, Maila Talvio, *Kirje juhlivasta Pragista*, s. 2.
- Posel z Prahy, č. 293, 10. 12. 1874, *Poměry čuchonské a české*, s. 1.
- Posel z Prahy, č. 294, 11. 12. 1874, *Poměry čuchonské a české*, s. 1.
- Právo lidu, č. 57, 26. 2. 1899, *Boj Finův s ruským absolutismem*, s. 6.
- Právo lidu, č. 62, 3. 3. 1899, *Boj Finův s ruským absolutismem*, s. 2–3.
- Právo lidu, č. 82, 23. 3. 1899, *Ruský absolutismus proti Finsku*, s. 2.
- Právo lidu, č. 149, 1. 6. 1899, *Finský sněm*, s. 2.
- Právo lidu, č. 183, 5. 7. 1899, *Car a Finsko*, s. 3.
- Právo lidu, č. 215, 6. 8. 1899, *Carská knuta nad Finskem*, s. 3.
- Právo lidu, č. 127, 9. 5. 1901, *První máj ve Finsku*, s. 2.
- Právo lidu, č. 167, 15. 6. 1904, *Vražedný atentát na utiskovatele Finska*, s. 2.
- Právo lidu, č. 177, 28. 6. 1904, *Carská hrůzovláda ve Finsku*, s. 3.
- Právo lidu, č. 191, 12. 7. 1904, *Mstitel Finska*, s. 2.
- Právo lidu, č. 199, 20. 7. 1904, *Persekuce sociálních demokratů ve Finsku*, s. 3.
- Právo lidu, č. 216, 6. 8. 1904, *Násilnosti ve Finsku*, s. 2–3.
- Právo lidu, č. 243, 3. 9. 1904, *Pronásledování Finů*, s. 2.
- Právo lidu, č. 270, 20. 9. 1904, *Finští sociální demokraté před Obolenskim*, s. 3.
- Právo lidu, č. 211, 1. 8. 1906, *Vzbouření vojska v pevnosti*, s. 3.
- Právo lidu, č. 217, 7. 8. 1906, *K událostem ve Finsku*, s. 5.
- Právo lidu, č. 75, 16. 3. 1907, *Telegramy*, s. 4.
- Právo lidu, č. 82, 23. 3. 1897, *Zprávy z ciziny*, s. 2.
- Právo lidu, č. 88, 30. 3. 1907, *Zprávy z ciziny*, s. 2.
- Právo lidu, č. 89, 31. 3. 1907, *Zprávy z ciziny*, s. 2.
- Die Reform, č. 43, 22. 10. 1874, F. Schuselka, *Kosmopolitismus und Nationalität*, s. 1373–1376.
- Die Reform, č. 44, 29. 10. 1874, *Korrespondenz der „Reform“, Die Finnen und Rußland*, s. 1402–1403.

- Ruch, č. 20, 15. 7. 1884, *Aino*, s. 319.
- Ruch, č. 21, 25. 7. 1884, *Aino*, s. 330.
- Ruch, č. 22, 5. 8. 1884, *Aino*, s. 350–351.
- Suomen Kuvalehti, č. 94, 15. 11. 1876, *Frans Palacky, Tschehin kansan isä*, s. 263–265.
- Suomen Kuvalehti, č. 165, 1. 11. 1879, A. Jalawa, *Frans Ladislaus Rieger*, s. 247–249.
- Suometar, č. 22, 2. 7. 1848, A. A. Z., *Kutsumus Slawjanien Kansankokoukseen Prag'issa 31 päiwäksi Toukok*, s. 2–3.
- Suometar, č. 9, 28. 2. 1862, A. O., *Ote kirjeestä toht. Ahlqwist'ilta*, s. 3.
- Světozor, č. 7, 12. 2. 1875, J. B. Lambl, *Vodopád Imatra v Čuchonsku*, s. 77–78.
- Světozor, č. 8, 19. 2. 1875, J. B. Lambl, *Vodopád Imatra v Čuchonsku*, s. 88.
- Světozor, č. 39, 27. 9. 1877, *Väinämöinen a Joukahainen ve zpěvu zápasí*, s. 458–459.
- Světozor, č. 40, 5. 10. 1877, *Väinämöinen a Joukahainen ve zpěvu zápasí*, s. 470.
- Světozor, č. 41, 12. 10. 1877, *Väinämöinen a Joukahainen ve zpěvu zápasí*, s. 483.
- Tampereen Sanomat, č. 95, 16. 8. 1884, *Toht. Josef Korensky*, s. 3.
- Uusi Suometar, č. 121, 16. 10. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta VIII.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 124, 23. 10. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta IX.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 125, 26. 10. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta IX.*, s. 3–4.
- Uusi Suometar, č. 127, 30. 10. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta X.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 128, 2. 11. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta X.*, s. 1.
- Uusi Suometar, č. 129, 4. 11. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XI.*, s. 1.
- Uusi Suometar, č. 130, 6. 11. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XI.*, s. 3.
- Uusi Suometar, č. 136, 20. 11. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XII.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 139, 27. 11. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XIII.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 140, 30. 11. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XIII.*, s. 2–3.
- Uusi Suometar, č. 145, 11. 12. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XIV.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 147, 16. 12. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XIV.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 148, 18. 12. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XV.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 150, 23. 12. 1874, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XV.*, s. 2.
- Uusi Suometar, č. 1, 2. 1. 1875, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XVI.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 2, 4. 1. 1875, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XVI.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 3, 8. 1. 1875, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XVII.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 4, 11. 1. 1875, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XVII.*, s. 1–2.

- Uusi Suometar, č. 5, 13. 1. 1875, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XVII.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 6, 15. 1. 1875, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XVIII.*, s. 1–2.
- Uusi Suometar, č. 8, 20. 1. 1875, A., *Kirjeitä Ulkomaalta XVIII.*, s. 1.
- Uusi Suometar, č. 187, 13. 8. 1884, *Toht. Josef Korensky*, s. 2.
- Uusi Suomi, č. 22, 24. 1. 1937, J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshekkiläisiin tutustumassa*, s. 1.
- Uusi Suomi, č. 26, 28. 1. 1937, J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshekkiläisiin tutustumassa*, s. 1–2.
- Uusi Suomi, č. 29, 31. 1. 1937, J. J. Mikkola, *Antti Jalava, tshekkiläisiin tutustumassa*, s. 1.
- Valvoja, č. 3, roč. 15., 1. 3. 1895, J. J. M., *Kirjallinen katsaus*, s. 193–194.
- Valvoja, č. 3, 1909, J. Holeček, *Josef Holeček ja tshekinkielinen Kalevala*, s. 320–323.
- Zora, č. 3, 1. 2. 1883, B. Popelka, *Čudové (Finnové) a jich národní vzkříšení*, s. 62–65.